

NYELVTUDOMÁNYI
KÖZLEMÉNYEK

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

NYELVTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGA.

SZERKESZTI

BUDENZ JÓZSEF.

HUSZADIK KÖTET.

ELSŐ FÜZET.

BUDAPEST, 1886.

TARTALOM.

Karagöz, I. Hamam ojunu (Fürdő-játék). — Török szöveg, fordítással. — <i>Dr. Kúnos Ignác</i> 1	1
Svéd lapp szövegek, II. Jemtlandi lapp nyelv. — Fordítással. <i>Dr. Halász Ignác</i> 73	73

Kisebb közlések:

A magyar szókincs eredetéhez. — Szóegyezesi adatok. — <i>Budenz J.</i> 147	147
Mord. <i>meznek.</i> — <i>Steuer János</i> 155	155

Karagöz.

Török ramazáni bohózatok.

A *Karagöz* (Fekete-szem), más néven *Hajal* (Képzelet), egyike a török főváros legkedveltebb népjátékainak. Bábtánczoltató mutatványok; akár a németek Kasperlja, az olaszok Pulcinellája, akár a mi Paprika Jancsink. Csakhogy a hajalbeli báboknál elmaradhatatlan az árnyékvetés, mely mint eredetre a sinai marionett-játékra vall. Maga az itteni néphagyomány egy *Karagöz* nevű udvari törpéhez fűzi e játék keletkeztét, noha a Prologus, a közönség figyelem-ébresztője, a persa nevű *Sah Küsterit* vallja a hajaljátékosok *pirjének*, *ösmesterének*. Bizonyságul arra, hogy az árnyjáték, régibb török nevén *cadër hajal-baz* (sátoros árnyékjátszó), persa úton jutott Sinából a törökökhez.

Az oszmanli népnek e játék úgyszólván farsangi bohózata. Nem mintha vallásos vonatkozásai volnának, a pór *Karagöz* effélet meg se tűrne, hanem mert legalkalmasabb betöltője a török farsangi éjjeleknek. Ha a ramazáni szent hónap beköszöntött és a harmincz napon át folyó nappali nagy böjtöt éjjeli vig farsang váltja fel, cseneg a *zil* (csengő), pereg a *dajre* (dob) a *hajaldsik* (hajaljátékosok) zászló díszítette bódéjából és szórják szójátékait, szókimondó tréfáikat a *hajal* két legünnepeltebb vitéze: *Hadsejvat* meg *Karagöz*.

A színtér valamely fedett helyiségnek egyik szöglete. Egy átlátszó kis fehér lepel van a *köse* (szöglet) elé kifeszítve, melyen az előadás kezdetéig egy kép, az előadandó játék egyik főhőse vagy tárgya pótolja a színlapot. E fekete szélű fehér lepel egyuttal a színpad. Belül a szögleten egy deszka van a vászon alsó részéhez erősítve, a mécses számára, mely a bábokat kellően megvilágítja

és árnyékukat a függönyre vetteti. A megnyitás kezdetéig e mécses csak halványan világít.

A megnyitás azzal veszi kezdetét, hogy a *kösebeli* két zenész egyike rákezd egy *kamuş* (nád) nevű fuvó-hangszeren valami járatos danára, miközben a *hajaldsinak* láthatatlanul működő keze leemeli a függönybeli képet, gyűjtja a mécseset és akasztja le a szegről az est bábjaikat. A megnyitó zene elhangzott, kezdődik a játék.

Nagyot ugratva pattantja elé az ügyes hajaldsi a minden játékok megnyitóját *Hadsejvat* apót és hajlogtatja, árnyékát is hozzá illően libegteti a *gazel*hez, melyet a *kösebeli* másik zenész énekeltet vele *zil meg tef* (csengős féldob) kísérettel. Hagyományos szokás, hogy minden ujonnan fellépő alak *sarkival, türküvel* vagy bármiféle más dallal kezd szerepéhez. A *gazel* elhangzott, következik a Prologus. Ünnepestes mozdulatok közt, válogatott kifejezésekkel kezdi meg erre *Hadsejvat* a mondókáját, melyben a közönséget szép látni valókkal kecsegteti, árnyékokkal biztatgatja. De a ravasz Karagöz, ki megkezdte már a fészkelődést, közibe csap olykor-olykor a beszélőnek, elébukkan, el-eltűnik és alighogy vége a hivatalos megnyitónak, már nevelteti közönségét a torzonborz főbábu jellemzően tompa hangjával, szót nem válogató élceivel. És folyik e szójáték meg a tréfa, lebben és tűnik az árnyék meg a bábsereg egész a hajnali étel idejéig, mely a farsang berokasztója és a nagy böjt előhirdetője.

A ramazáni bohózatok tárgya rendszeren a török népeletből van merítve. Sokat veszített ugyan jellemzettségéből, a mióta az európaias *tiatoro* is tanyát ütött mellette, de még mindig hű visszatükrözője a török nép szellemi, különösen pedig nyelvi életének. Egységes tárgyat, kerek egész mesét hiába keresnénk benne. A megválasztott tárgy is csak a keretet képezi, melyben a török népeletnek tarkánál tarkább genre-képei mozaikszerűen illeszkednek egymáshoz. Mily különfélesége a mindennapi élet apróbb eseményeinek, mily találó alakjai a fővárosi társadalom különböző rétegeinek. A kupolás török fürdő ezernyi apróságaival, keleti kényelmes berendezésével, a díszes nászmenet gangos handabandájával, csengő-bongó *köcsekjével* (zenész-gyerek), a vendéglátó *kavedsi* (kávés) rigmusba szedett mondókájával, fénylő sor nargiléjével a keleti életet varázsolják elénk, melyet a lépten nyomon felhangzó

dalok édes bús melodiája a valódi kelet költői fényével aranyoz be.

És megjelennek a típusok, a fővárosi népelet leggyakoribb és mégis legérdekesebb alakjai. Élükön *Karagöz* az egyszerű, de furfangos, és *Hadsejvat* a mesterkéltnél, de együgyű török. Az a ravaszkodó, gunyoló, ez a kigunyolt fél. Bajtársak a nélkül, hogy hűséget esküdtek volna egymásnak, ellenfelek a nélkül, hogy egymás vesztére törnének. *Karagöz* nyersesége a török néphumoré, *Hadsejvat* naivsága az európaiaskodó töröké. Egymásnak úgyszólván kiegészítői és együttesen sajtáságos vegyülete az ő meg az új töröknek. Ők indítják meg a cselekvényt, ők szövik fonják a többiek sorsát, és nem egyszer egyesülnek is, ha mások kijátszásáról, közös ellenségről van szó. És ilyenkor *Karagöz* a nyers erő, *Hadsejvat* meg az eszeség képviselője. Megjelenik továbbá az uraskodó efendi, az önkénykedő és könnyen megvesztegethető rendőr, a fürdő- meg a kávé-személyzet tipikus alakjai, a gyámoltalan *türk*, a *hanëm* (nő) efendi és a tarka nemzetiségek jellemzetes képviselői.

És mind e sereget a hajaldsi igazgatja, a hajaldsi beszélteti, miközben még értelemhez illő árnyékot libegtet, az alakokhoz illő hangokat hallat. De nem is ez még az ő virtuozsága. Kell, hogy időhöz és közönséghez mértén szólaltassa apró táborát, hogy egyéniségüket improvizálva domborítsa ki és hogy azt a sok finom apró vonást, melyek összeségéből képet teremt elénk, a saját észleletéből, a maga környezetéből válogassa össze. Színészi képességnek költői tehetséggel kell benne párosulnia. És ez a hajaljátékoknak külső, de nem kevésbé fontos jelentősége.

Voltaképi sajtásága, mintegy belső jelentősége a *Karagöz*nek a török nép nyelvi viszonyain alapul. Az oszmanliságnak tudvalevőleg nemcsak nép-, de nyelvosztályai is vannak. Más az úgynevezett efendi nyelv, az iskolázottak, az úri emberek nyelve, más ismét a kaba (*durva*) nyelv, a tanulatlan alsó néposztály beszéde. Amaz természetellenes keveréke az arab, persa és csak legkisebb részében a török nyelvnek, emez a tiszta, és az idegen elemektől jóformán mentes oszmanli-török nyelvjárás. Amazt a műveltek, a szalonbeliek, sőt a Korán mellett iskolázott köznép legtöbbször beszélik, emez a megvetett *csapkın* (hunczut) beszéd, mely csak az alsóbb néposztály, a *kajkdsik* (csónakos), *hamalok*

(hordár) és azanadoliai *türkök* szavajárása. Az efendi nyelvet beszélők ez utóbbiakét szégyellik és megvetik, ezek pedig amazok beszédét meg sem értik. Kóros tünemény, előlője a nyelv szabad fejlődésének és gátolója a nemzetiségi tudatnak is.

Ennek a megvetett, számba se vett nyelvnek a szószólója Karagöz, míg az úribb nyelvnek — de nem a tiszta efendi beszédnek — Hadsejvat a képviselője. A valóságos efendi nyelv, az egy Prologust kivéve, száműzve van a hajaldsik bódéjából. Ebben az a szójátékokban és eleven népies fordulatokban bővelkedő népnyelv uralkodik, melyet úgyszólván csak eme játékok és a kihaló félben levő *türküik* (népdalok) őriztek még meg. Innen a hajaljátékok nyelvi fontossága. Az iskolázatlan Karagöz nem érti meg olykor Hadsejvatot, a Mekkába is elzarándokolt *hadszi* (Hadszi-Hajvat) számos kifejezéseit, fogja és magyarázza a maga módja szerint, hol népetymologikus úton, hol meg szándékos furfanggal. E játékok párbeszédei, a szójátékot szójátéokra halmozó feleselések megannyian szó-megnemértésből, szó-félremagyarázásból keletkeztek. Az ősi Karagöz harcza a neologus Hadsejvat és társai ellen. Eme táborból valók még az első játékunkbeli *Rezaki-zade* a gazdag fürdő-tulajdonos, a második játék költői, a kiknek zagyva nyelvű *šarkijait* ugyancsak *kaba* szavú *türkükkel* veri vissza főhősünk. A török nő, a ki szintén hozzájárul a fővárosi nyelv jellemzésére, inkább ez utóbbi felé hajlik; noha sajtáságos kifejezéseit, csakis nők használta szavai emettől is megkülömböztetik.

Egy másik czéltáblája Karagöz gúnyjának a zagyva nyelvű nemzetiségek. Egy nyelvet se beszél tán annyi más fajtabeli mint a törököt és sehol se együttesebben mint a főváros népei közt. A hány a nemzetiség, annyiféle a szólása, a kiejtése. A sémita arab a maga nyelve hangjait köhinti belé, a *dzs-t zs-re, s-re* változtatja; a *j a h u d i* (zsidó) az *ö* spanyolja módjára nótázza a szó meg a mondat végét, a szókezdő *g-t* eljésíti, a mélyhangú *i-t* ugyancsak magasra csapja át; nem különben a *g ö r ö g*, a ki nagy ellensége a *cs, dzs, zs, s* hangoknak és következetesen *cz, dz, z, sz-re* selypíti őket; továbbá az *ö r m é n y*, a kinek nem egyes hangjából, hanem az egész hangsor petyhüdtes kiejtéséből *rí ki az indi-gena*. És hányféle a hangsúlyozás, mily törökellenes a szóelhelyezés. Hogy ne sértené mind ez Karagöz nyelvérzékét, mely még saját nyelvében is talál megütközni valóra; hogy ne fordulna ellene

erős gunyjával, mikor egyuttal az idegent is bánthatja benne. Ugyanolyan lélektani processus szüleménye ez a nyelvhumor is, mint az efendi nyelv ellen való, csakogy itt még szándékosabb, még malitiosusabb a pórul járatás. Amaz a hajaljátékoknak nyelvi, ez meg a nyelven alapuló nemzetiségi harcza.

Ennyit röviden a ramazáni bohózatok jellemzetességeiről. E nemből valók az itt közlendő játékok is, a Fürdő- meg a Verseny-játék a hallottam darabok legjobbjai. Amaz a török fürdői életet tárja elénk belső berendezésével, kényelemadó szolgálival, tarka vendégseregével; ez meg ama költői mérközést örökíti meg, melynek színtere a kávéház, hősei meg Karagöz és a poéták. Mindkettőben a Karagöz megjelenése, az ő burlesk komikuma a központ, melyhez csak keretképen jelenik meg egyrészt a fürdő ezernyi változataiban. élénk eseményeiben, másrészt az ideális poéták, kiken teljes diadalt arat Karagöz vastag realismusa. De minthogy e gyűjteménnyel főleg nyelvi érdekekre céloztam, az volt főigyekezetem, hogy egyéb játékokból is beleválogassam a mi eredeti szólást, jellemző nyelv alakokat és izlésünkkel össze nem ütköző szótréfákat csak hallottam. A sztambuli nyelvjárásnak törekedtem benne hű rajzát összeállítani. És nem jelentéktelen érdeme van e munkában az én tiszteletreméltó barátomnak *‘Ürfi bej efendinek*, a kivel nem egy ramazáni estét töltöttünk el, loppal jegyezgetve a hajaldsik bódejában, és kinek kitűnő népnyelvismerete különben is megközelítette a hajaldsik nyelvértő talentumát. A nagytudományú *Szilágyi Dániel*, a ki folyvást a legszivesebb figyelemmel és érdeklődéssel kísérte török nyelvtanulmányaimat, nem egy drága óráját szentelte e népies szöveg megértetésére és magyarázására. Ezért hálával, fájdalom, már csak emlékének adózhatom.

A játékok leírását illetőleg, melyről a szöveg végéhez csatolandó *‘Tárgyi és nyelvi magyarázatok’* közt bővebben lesz szó, az élő kiejtés hű visszatükrözésére igyekeztem. Sztambuli, de meg egyáltalában oszmanli népnyelvi szöveg, tudtommal legalább, nincs kiadva,¹⁾ és így egyes nyelvhangok megfigyeléséről és megjelöléséről számot kell adnom. A mélyhangú *i* jelölésére *i* helyett az *é* jegyet használtam, mely az élő kiejtésnek még legjobban megfelel.

¹⁾ A Bálint Gábor Török nyelvtanában közölt vígjátékban («Szin-darab, a stambuli tájbeszédék mintaképe») csak jó oszmanliasságot találtam.

A betű felibe helyezett vízszintes vonallal jelöltem azokat a hosszú hangzókat, melyek két vagy három hang összeolvadásából keletkeztek. Értem az ilyeneket mint *dōru*, *sōra*, *ōrenmek*, *ōlum*, melyek irodalmi átírással *doṛru*, *soṛra*, *ōjrenmek*, *oṛlum*. A három hangból összeolvadtaknál megint más esettel állunk szemben. Jelöltem *čoḷū*, *ašā*, *dā*, *buldūm*, *zūrt* alakokat, melyek emilyen teljes alakokból olvadtak: *čoḷuṛu*, *ašaṛa*, *daha*, *bulduṛum*, *zūhūrt*, tehát egészen a fentebbiekhez hasonlóan. Jelöltem azonban ilyeneket is: *ā'z*, *b'āz*, *ā'rlék* *bā'rmak*. *kulā'na* a teljesebb *aṛēz*, *boṛaz*, *aṛērlék*, *baṛērmak*, *kulaṛēna* alakok helyett. E szókban nem ugyanazon ket magánhangzó közt állott az eltűnt consonans, a mely hehezetté gyengülve az összeolvadásból való hosszú magánhangzó mellett még némileg hallható, ilyenformán: *bozaḷā'nē* (*bozaḷaṛēnē*), *kulā'na* (*kulaṛēna*), *ajā'ma* (*ajajaṛēma*), *čā'rmak* (*čaṛērmak*) stb. De ha az összeolvadandó hangzók egyike a szóvégre esik, akkor a hehezetféle articulatio csak a mássalhangzót pótolja, pl. *soka'ē* (*sokajaṛē*), ellenben *sokā'na* (*sokajaṛēna*); *kēlē'a* (*kēlēṛa*), ellenben *kēlē'na* (*kēlēṛēna*); *sarēlē'a* (*sarēlēṛa*), ellenben *sarēlē'nē* (*sarēlēṛēnē*); *sača'ē* (*sačaṛē*) ellenben *sačā'm* (*sačaṛēm*). — E játékok egyéb sajátosságairól a Magyarázatok közt lesz bővebben szó.

Sztambul, 1885 november havában.

Dr. KÚNOS IGNÁCZ.

Ebul Lakkaka (»a ghain غ és kaf ك betűket törve ejti ki»), *Batak Esze* és *Atak Kösze*, a mennyire az arab írású textusból ki lehet olvasni, anadoliai nyelven beszélnek.

I.

Hamam ojunu.

(Evvēla bir gazel sōjlijerek ‚Hažejvat‘ perdeden görünmē bašlar, ve gazel bittikte):

Off haj hakk jetištik, čok šükür bezmi irfane (K a r a g ö z per-1 denin üstünden: ‚aferim koža čingjane‘). — mesiret gjaħi uššaka bunnun gibi mekjan olmaz, bu Hažejvat kullarēna Karagöz gibi iřvan olmaz; eli ā’zēna uřgun, elfazi düzgün, musahabeti tatlı bir jar olsa da derdi derunum sōjlesem, o sōjlese ben dinnesem, her ikimiz-de sōjlese, hazēr olan jaran maettenezzül dinnese-de, safajab olsa. — evvēla resm ejledim resmi zülal, perde kurdum šama jaktēm gösterem zilli hajjal, — fani dünja kesretile aldanēp itme mejjal, pirimiz Šah Küšteri dir annatmasē emri mahal, perdeji bezden ahubbaje idüp arzi žemal, čiririz her tütredikče zeüki kemal. — o demek dejl efendim ben bendenize ben duažēnēza olsa bir jarē kafadar, (K a r a g ö z jine perdenin üstünden: ‚dur ažele itme, ašā inerssem kafan darsa bollatērēm kerata‘) — bir parča itsek haspē hal, bakalēm ajineji devran veraji perdeden ne suret ejler ajan (dijerek Karagözün kapusu önüne gidüp) Karagöz ā Karagöz!

Karagöz (bir bo’uk sesle): hā?

Haž. olan külhane, neredede sin neredede? sesin derinden gelijor.

Kar. kuju dibindejim, kuju dibinde.

Haž. olan, kuju dibinde ne japijorsun?

Kar. čožū terletijorum, čožū.

Haž. olan, kuju dibinde čožuk terler-mi?

Kar. ā’zēnē kapadēnnan öjle bi terler ki hamam gibi.

Haž. jok jok, dōru sōjle, neredede sin?

- Kar. *tavan arasêndejim, tavan arasênde.*
 Haž. *olan, tavan arasênde ne japijorsun?*
 8 Kar. *farelerle taula ojnadêm, delije kašdêlar-da onnarê beklîjorum-ki kumar parasêne alajêm.*
 Haž. *olan, tavan arasênda hič taula ojnanêr-mê?*
 Kar. *nije ojnanmaz? šte ojnijorum.*
 Haž. *jok jok Karagöz, dôru sôjle neredê sin?*
 Kar. *kömürlüktejim, kömürlükte.*
 Haž. *olan, kömürlükte ne japijorsun?*
 Kar. *čamašêr dejištirijorum, čamašêr.*
 Haž. *olan, kömürlükte čamašêr dejištirilir-mi?*
 Kar. *neje dejištirilmejor? pek ala dejištirijorum. — ne japajêm eve müsafir geldi ben-de onun ičün kömürlükten eji jer bulamadêm.*
 4 Haž. *olan budalalêk istemez; — külhane buraja gel bir deježêm var.*
 Kar. *jiježên varsa, ašče dükjanêna.*
 Haž. *olan gel sene, bir išin var.*
 Kar. *čišin varsa soka'ê saptênnan burnunun dôrusênda ajak jolarê var.*
 Haž. *žanêm Karagöz, gel sene bir iki lakêrdêm var.*
 Kar. *jô, evde müsafirler var, takêrtê-makêrtê istemez.*
 Haž. *žanêm, bir iki sôzüm var.*
 Kar. *üzüm varsa je.*
 Haž. *žanêm gel buraja.*
 5 Kar. *gelijorum (dijerek birden bire jokardan baš ašâ asêla kalup) — aman Ažejvat, kuzum Ažejvat, ölmüş tauklarênen bašê ičün, žanêm Ažejvat, aman, barsaklarêm a'zêma gelijor.*
 Haž. *aman Karagöz, nerde sin, ašâ gel sene.*
 Kar. *Ažejvat gelemejorum, gelemejorum, ajajajaj aman.*
 Haž. *žanêm bilader, ne tarafda sin?*
 Kar. *jokarda-jêm jokarda, jokara bak.*
 Haž. *aman bilader jokarda išin ne?*
 Kar. *čišim-mišim jok, šindik bašêna kusažâm.*
 Haž. *ne olijorsun Karagöz, ne olijorsun?*
 Kar. *ne olažâm, ajâ'ma kujunun ipi dolaštê, asêla kaldêm.*
 6 Haž. *aman bilader deme.*

Kar. *kuzum Ažejvat, ujuz eşeklerinin žanē ičün, beni ašā indir.*

Haž. *ō bilader jok, ben bašēmdan korkarēm.*

Kar. *Ažejvat ben bitijorum, aman aman barsaklarēm ā'zēmdan fur-
lijažak ; — ne olur bē, indiri ver beni ūrdan.*

Haž. *aman bilader sōra benim-de bašēm belaje girer ; — ejer ben seni
indirežek olursam, evvela burdan Londraja telgraf vurmālē, sōra
Parise sōra Portugize sōra Italiye sōra Junana sōra buraja
žaber gelmeli, ondan sōra bana indir demeli, o vakēt seni indi-
ririm.*

Kar. *o vakēta kadar iplerim čürür-de ben kendi kendime inerim ;⁷
— aman Ažejvat ajajajajaj, bittim Ažejvat.*

Haž. *olan jine eski joldasēm sen, sana ažēdēm indirēm, ama bir dā
bana el kaldērmazmēsēn ?*

Kar. *vallā Ažejvat tekmejlen vururum.*

Haž. *olan bir dā bana sōmeježejine jemin et bakajēm.*

Kar. *kuru-kuru ēmaklarda bōlajēm, ölmüs kargalar gözümü ojsun,
dilim et olsun, dišim kemik olsun, iki kaurulmuş ratēlukum šekeri
ā'zēma dolsun, žeddeni sansar bōsun ki, sinsilenden baška kim-
sene sōversem.*

Haž. *olan külhane, gel bas enseme bakajēm (dejüp Karagözü omu-⁸
zuna alēr ve sōra Karagōze der) : in bakajēm.*

Kar. *lakin ne güzeljer ohhh ; — kara deniz b'āzēndan dōrt bažalē, üç
bandēralē bir gemi gelijor ; ama b'āz içine bak b'āz içine, tauklar
bir birini kovalijor ; hele hele Hajērsēz adaja bak Hejbele adaj-
lan kouga edijor.*

Haž. *Karagöz omuzum čürüdü, in dijorum.*

Kar. *jō bilader, ben bašēmdan korkarēm, sōra bašēma bir bela gelir ;
— burdan pešin Londrija tel vurmālē, ondan Parise, Portugize,
Italiye, Junana, ondan sōra bana in dije žaber gelmeli ki ben
inejim.*

Haž. *Karagöz atarēm.*

Kar. *ben-de čatarēm (derken Hažejvat omzundan Karagözü atar-
atmaz savuūur gider ve Karagöz arkasē üstü düūer) — vaj belim
vaj kuskurdak-kemiğim (dijerek ajā kalkar) seni gidi, üçü bir okka
gelir, mum bažaklē, zēmba sakallē kerata brrrrrē gidi, anažā⁹*

zēnē sallajēp sērdēmēnēn brrrrre gidi ; — bana Karagöz ābēfendī derler, Billā öfke topūmdan ašā indi, elime geçme kerata hakk (derken Hažejvat gelir) pttuh... (derken Hažejvat kaçar) — brrrrre gidi iki bašlē, sip sivri, dibi delik idare fitil kēlēklē kerata. — ulan hiç soru sual jok-mu, Kōragöz ābēfendi argēn-mē-dēr dargēn-mē-dēr joksa jorgun-mē dēr joksa karēsile zēmbērē-zēmbērē? (derken Hažejvat gelir).

10 *Haž. aman bilader ne dir o, deminden berü bir patértē bir kütürtü bir vavejla dir kopar.*

Kar. nerden kopar ?

Haž. kim ?

Kar. mor lejlak.

Haž. olan ben sana mor lejlak dedim var-mi ? (dijerek Karagöze urur.)

Kar. ulan ben-de sana kērmēzē zambak dedim var-mē ? (dijerek o-da ona urur).

Haž. olan sen-de hiç edeb erkjan dedikleri jok-mē-dēr ?

Kar. gördüm.

11 *Haž. kimi gördün ?*

Kar. gebe dükjanē.

Haž. olan gebe dükjan olur-mē ? (dijerek jine vurur).

Kar. Ažejvat çat-pat urup durma; bejnimde ateş ojunu olıjor sani-jorum.

Haž. Karagöz, sen bilirmisin ilmi hikmetten ?

Kar. ne bilejim bē, kilimi kim çaldē mektebden ?

Haž. Karagöz sen hiç mürekkeb jalamadēn-mē ?

Kar. a'ērē a'ček buldūmda jaladēm.

Haž. neji ?

Kar. merkebi.

12 *Haž. haj külhane haj. — olan sen musiki falan bilirmisin ?*

Kar. mum siki olsun, şamdan siki olsun ne işime ?

Haž. olan külhane, ben sana meram annatamīžām-mē ?

Kar. ne annatažān ? annat bakajēm.

Haž. dinne köpek.

Kar. söytle şaşkēn pezevenk.

Haž. *olan külhane, babanên adê ne ?*

Kar. *babamên atê jok ; — geçen gün senin gibi bir sija merkebi vardê, sattê.*

Haž. *sus edebsiz seni ; — olan senin adên jok-mu ?*

Kar. *benim-de jok, babamên-de jok.*

Haž. *olan sen hiç ana razmîne dūšmedîn-mi ?*

13

Kar. *dîn aŷsam dūštûm.*

Haž. *neje ?*

Kar. *jolda giderken fenerim sôndü ; bir bûyük ana lamê vardê, karanlêkta dūštûm.*

Haž. *olan ismin ne dir ismin ?*

Kar. *ispirim-de jok, bir ev uša'ê vardê ona-da izim verdik.*

Haž. *olan, validen sana isim tesmîje kêlmadê-mê ?*

Kar. *hajr, validemin ispîri testîji kêrmadê.*

Haž. *küçükken senin kulâ'na ezan okumadêlar-mê ?*

Kar. *ulan benim bejnîmde ŷuma namazê-mê kêlaŷaklar ?*

14

Haž. *olan sen nerden çektên ?*

Kar. *jerden.*

Haž. *olan seni kimse dōrmadê-mê ?*

Kar. *do-do-dōrdu.*

Haž. *kim dōrdu ?*

Kar. *ben dōrdum.*

Haž. *ananê kim dōrdu ?*

Kar. *onu-da ben dōrdum.*

Haž. *babanê kim dōrdu ?*

Kar. *onu-da ben dōrdum.*

Haž. *halanê kim dōrdu ?*

Kar. *onu-da ben.*

Haž. *çoŷûnu kim ?*

Kar. *onu-da ben.*

Haž. *olan bir insan kendi kendisini sinsilesini dōra bilir-mi ?*

15

Kar. *biz sinsileŷe zûm-zûrt oldûmuzdan ebe paramêz joktu, anin-içûn hepsini ben dōrdum.*

Haž. *olan sana kim derler ?*

Kar. *minderler, jastêklarên kardaŷê.*

Haž. *nasl sormalê bilmem-ki seni ne dije cā'rêrlar (kendi kendine): ben şunun bir türlü adêne sôjletemiyežek-mi-jim?*

Kar. *Karagöz, Karagöz brrrrre...*

Haž. *demek senin adên Karagöz.*

Kar. *ulan, amma sersem herif sene, atêm Karagöz dejl, ben-im Karagöz.*

16 Haž. *ha külhane, şindik bana-de lazêm olan bu idi. — şindik Karagöz gel seninle adêmezê dejiştirelim.*

Kar. *dejiştirelim amma, peşin mallede bi tellal bā'rtmalê ki çoluk-çožuk jine adême örensın.*

Haž. *žanêm senin mallede adên jine Karagöz olsun; bir birimizi cā'rdêmez vakitte başka adla cā'ralêm.*

Kar. *ej ja.*

Haž. *şindik Karagöz senin adên jumru bok olsun, benim adêm mersin olsun.*

Kar. *nasê nasê?*

Haž. *senin adên jumru bok olsun, benim adêm mersin olsun.*

Kar. *şê, mersin ne demek?*

Haž. *efem, mersin gajet güzel kokulu bir çiçek dir.*

Kar. *ej, jumru bok ne dir?*

17 Haž. *şte öjle fena bi šej.*

Kar. *haj kerata haj (kendi kendine): kendini mersin, bizi jumru bok öjle-mi? (Hažejvata): jok jok jok, senin adên jumru bok, benim adêm mersin olsun.*

Haž. *e hajdê, çatêrêne kêrmajêm öjle olsun.*

Kar. *haj zevzek horoz akêllê haj.*

Haž. *şindik adlarêmezê ezberlijelim.*

Kar. *nasl ebzerlijelim?*

Haž. *žanêm bellemek için bi kaç kerre sen benim adême ve bi kaç kerre-de ben senin adêne cā'rêrêm.*

Kar. *e hajdê.*

Haž. *şindi ben sana ,mersin baba Karagöz' derim, sen-de bana jumru bok Hažejvat' dersin; bi kaç kerre bôjle sôjleriz.*

Kar. *hajdê bakalêm.*

- Haž. (makamle) mersin baba Karagöz, baba mersin Karagöz. 18
- Kar. jumru bok Hažižaužau, jumru bok Hažižaužau.
- Haž. mersin baba Karagöz, ne jersin Karagöz ?
- Kar. jumru bok Hažižaužau, jumru bok Hažižaužau.
- Haž. mersin baba Karagöz, baba mersin Karagöz
anan ne jer Karagöz, baban ne jer Karagöz ?
- Kar. jumru bok Hažižaužau, jumru bok Hažižaužau.
- Haž. halan ne jer Karagöz, tejsen ne jer Karagöz ?
amžan ne jer Karagöz, dajën ne jer Karagöz ?
- Kar. ju ... ju ... jum ... (derken Hažejevata bir vurur) seni gidi 19
žumba kuka kijafetli kerata seni, bir az dā išitmejejdım, sojuma
sopuma bok jedirežekti.
- Haž. aman bilader olmadê-mê ?
- Kar. jok jok jok.
- Haž. öjlejse senin adên ujuz tazê, benim adêm baba hekim olsun.
- Kar. ujuz tazê ne ?
- Haž. bazi ava götürürler, au köpeji.
- Kar. baba hekim ?
- Haž. hekim demek.
- Kar. jok jok jok, benim adêm baba hekim, senin adên ujuz tazê.
- Haž. eh öjle olsun, hajdê ezberlijelim.
- Kar. ezberlijelim ama deminki gibi jumruk inmez, sōra tekme šaka-
sēna başlarēz.
- Haž. (makamle) baba hekim Karagöz, hekim baba Karagöz. 20
- Kar. ujuz tazê Hažižaužau, ujuz tazê Hažižaužau.
- Haž. baba hekim Karagöz, baban kim Karagöz ?
- Kar. ujuz tazê Hažižaužau, ujuz tazê Hažižaužau.
- Haž. anan kim Karagöz, baban kim Karagöz ?
deden kim Karagöz, jengen kim Karagöz ?
- Kar. ujuz tazê Hažižaužau, ujuz tazê Hažižaužau.
- Haž. halan kim Karagöz, tezen kim Karagöz ?
- Kar. uj ... uj ... uj ... (der jine vurur) seni gidi dibi čëkmēš
šamdan suratlê kerata, seni azažêk dā iši čakmajejdēm sinimi-
sinselemi ujuz tazê japažaktê.
- Haž. aman bilader olmadê-mê ? 21

Kar. *jok jok jok, ben vaz geštim, benim adēm ej, senin adēn-da dursun jerinde.*

Haž. *haj külhane haj, demek istemijorsun.*

Kar. *ö ö ö*

Haž. *žanēm nekadar hiddetlendiniz, meram o demek dejl efem, ahubba ejlensin. — bu jakēnnarda žanēm çok tatlē isteјor, nasē Karagöz sen-de severmisin ?*

Kar. *ne tatlēšē seversin bakajēm ?*

Haž. *hamur işine dajr olan tatlēlarē.*

Kar. *kajmaklē jazsē kadajfē severmisin ?*

Haž. *hajr bilader hajr, bir az zijadiže jēžek olursam gōjnümü bulandērijor-da, onun ičün pek sevmem.*

22 Kar. *iki katlē ekmeک kadajfennan nasē sen ?*

Haž. *hajr bilader.*

Kar. *kajmaklē baklavajlan nasē sen ?*

Haž. *vaka üstü gevrek dir ama, altē hamur oldūndan mejdede durur.*

Kar. *gülläže ne dersin ?*

Haž. *hajr bilader ondan hič ošlanmam.*

Kar. *okkasē on altije-de onun ičün kerata. — aman bilader bi tatlē buldum ki, bi tatlē buldum ki ā'zēnēn suju akar.*

Haž. *aman Karagöz nedir o, čabuk sōjle.*

Kar. *kerata amma jutkunijor ha ; — Hažeјvat bi parče jemiš olsan, bajlērsēn.*

23 Haž. *aman bilader čabuk sōjle ne dir o, ā'zēmēn sular akijor.*

Kar. — *bašēma limon sēk-ta dibimi je.*

Haž. *sus edebsiz külhane, seni gidi hattēnē-huttēnē bilmez seni.*

Kar. *ulan ne kēzēјorsun ?*

Haž. *nasē kēzman ; — zaten evden masraf kougasē ettim, o kēzgēn-nēkla buraja geldim, šindi hērsēmē senden alērēm hā.*

Kar. *masraf dedēn-de ben-de šindi evde karīlen kouga ettim.*

Haž. *aman sen ne dije kouga ettin ?*

Kar. *žanēm pirinž almiјorsun, jā almiјorsun, eve hič bir masraf gördüm jok diјorlar. — bilader bundan zijade-de masraf olur-mē? gečen ajde bir takēm žijer aldēm, gečen sene Ramazanda on iki bučuk direm pirinč, sekiz direm jā, üç direm zeјtin jā, jüzelli*

direm kömür, bir buçuk direm fasulje almêştêm, çabužažêk bir senenin içinde bitire vermişler; efem dā bundan ziyade masraf ola bilir-mi?

Haž. *Karagöz sen çêldêrdên-mê, hiç on iki buçuk direm pirinç, sekiz 24 direm jâ, üç direm zejtin jâ, jüz elli direm kömür, bir buçuk direm fasulje olur-mê?*

Kar. *sen dinne-de ötesine karêşma. — eve et almijorsun dijorlar, hiç et sulu jemek jedimiz yok; vallâ Hažejvat evin janênda ašçê dükjanê var, ašçê dükjanêndan eve bir musluk ujdurdum, šindik ašçê etleri jêkadî nekadar et suju varsa hepsi bizim eve gelijor.*

Haž. *sen aklên-mê kačêrdên?*

Kar. *neje aklême kačêrajêm bē?*

Haž. *sen sahi çêldêrmêšsên.*

Kar. *çêldêrmedêm bē.*

Haž. *seninle lakêrdê etmeje gelmez.*

Kar. *takêrdê etmeje gelmez jâ.*

Haž. *neme lazêm, varajêm gidejim, bakalêm ajineji devran ne gösterir (der gider).*

Kar. *sen gidersin-de ben dururmêjê? varajêm ben-de gidejim, ba- 25 kalêm ajnada duran ne gösterir (dijerek o-da gider).*

(Evde Karêšüle konušdū išidilür.)

Karê *herif deminden berü nerde idin?*

Kar. *Hažejvatle konušijordum.*

Karê *herif senin hiç utanman yok-mê? eti kasabda, zarzavatê bayçuvanda, parajê sarrafta görijoruz.*

Kar. *ulan šükür et sene jâ, gözün kör olajdê-da görmejejdin ne japažaktên?*

Karê *ben bøjle lakêrdê bilmem; — šurdan gitmeli bana üç okka et almalê.*

Kar. *eh alajêm bē.*

Karê *efem bir okka pirinž almalê.*

Kar. *eh alajêm (der giderken).*

Karê *ja hō!*

Kar. *ūh?*

Karê *gelürken bi-de kepçe al.*

Kar. *eh alajēm (der giderken).*

Karē *ja hō!*

Kar. *nūh?*

Karē *bi-de saç mangal al.*

Kar. *eh onu-de alajēm.*

Karē *bi-de ızgara al.*

Kar. *alajēm (der giderken).*

Karē *ja hō!*

Kar. *nūh, ne dir o?*

Karē *bi kaç tane-de kebab šiři al.*

Kar. *alanēn-da anassēnē getürenin-de (der gider).*

27 (Hažejvatın çekte malle dōru bir hamam konulup bu ŧarkijle
Reza ki-zade çekmā bařlar :

*,Bahar oldu sular cālar
ben ālarēm bülbül ālar
meskjen oldu bana dālar*

(Nakarāt:) *Ben ālarēm bülbül ālar.*

*Servi boja kēldēm nazar
žemalini gören azar
kirpikleri name jazar*

(N.) *Ben ālarēm bülbül ālar.*

*Konže açar har içinde
bülbülleri zar içinde
sevdiğim ājar içinde*

(N.) *Ben ālarēm bülbül ālar.*

ŧarki bitežene jakēn Hažejvat dahi çekar, ve ŧarki bittikçe.)

28 Haž. *vaj mařallā žijer köšem, vaktē řerifler hajrlar olsun.*

Rez. *mezidi ömr olun efendim.*

Haž. *efem bōjle vakētlē vakētsēz ŧarki okijarak ne tarafē teřrif buju-
rižorsēnēz?*

Rez. *efem, malüm jā pederden kalma bir hamam var-dēr, hajlē vakit-
ten berü bořta dir ve kimse-de iřletmedēnden gidejim-de tamiri*

*lazēm gelen jerlerini öjrenēm-de japtērām, zira boş duražā'na hiç
olmazsa ajde bir parçe hasilat olsun oradan-da alēnēr jā.*

Haž. haj haj efendim, pek ala olur.

*Rez. lakin Hažejvat čelebi, šindik malüm jā bendeniz her vakēt bu-
rada bulunamam, anēn ičün emnijetli bir adem isterim-ki, hama-
mēn tamiratēna baksēn.*

*Haž. aman efendim sizin zaten bendeniz pederinizin eski refiklerin-
den-im bendenizden münasib kimi bula bilirsiniz?*

Rez. vaka öjle Hažejvat čelebi (derken).

*Kar. bu kim dir, ne görült' edijorsunuz burada? (dijerek jokarēdan
bakēp sōra ašā iner) merhaba!*

Rez. merhaba baba.

Kar. ölüm ufaklēn var-mē?

Rez. baba ne japažān?

Kar. bi kač para ödünč ver diježektim.

Rez. baba sen kim sin?

*Kar. (jokarē dōru kalkarak Hažejvata): Hažejvat bana kim derler,
kim-im ben?*

Haž. olan edepsizlenüp durma.

*Kar. až gözlü serssem kerata seni, neme gerek (Rezaki-zadeje): — 30
šē ölüm bana Ka.. Ka.. Karagöz derler.*

Rez. baba ben bilmedim adama para vermem.

Haž. (Karagöze) Karagöz, def ol ordan külhane.

Kar. tef olurum dümbelek olurum, tāf be.

Haž. ulan onu sen bildin-mi?

Kar. jō.

Haž. ona adlan-sannan Rezaki-zade derler.

Kar. ā bildim bildim, bunun bir-de küçük bilader var-dēr.

Haž. kim o?

*Kar. šē m'ālebeži dükjanlarēnda ašuranēn üzerine koduklarē kuš-
üzümü dejl-mi? hatta büyük kardašē-de vardē, o-da Izmir-sijahē
dejl-mi dir?*

Haž. def ol dijorum.

Kar. tef olurum dümbelek olurum sana ne? tāf be; — ben sana dedim

31

ben bunu küçükten beri soy-sop bilirim ; hatta bunun bir-de kız
kardaşı vardı çekrideksiz ; bunnar üzüm sinsilesi dejl-mi ?

Haž. Karagöz başemzdan git diyorum, bu senin annadeklarından
dejl-dir.

Kar. hā öjle jā Hažejvat köşe penžeresinden gözetlijorum karēšmam
(dijerek gider).

Haž. bakmajēnez efendim, mezub dur.

Kar. (jokarēdan başēnē uzatarak) zērzob sen sin kerata, jedē helvaja
bak (dijerek çekilir).

Haž. efendim nasēl, münasib gördünüz ?

Rez. evet Hažejvat čelebi, šindi seninle gidelim hamama gezelim,
nereleri tamir olažakse sejr ediniz ve anattarē size brakajēm,
artēk her ne lazēmsa ižabina bakarsēnez, — šte sana šindilik elli
altēn.

82 Haž. bereket versin efendim, — bendeniz šindi Hamamžēja ve Šallē-
Natēra žaber göndürerim gelsin hamamē derlesinler toplasēnlar,
išallā bir-iki güne kadar hepsini bitirerim.

Rez. pek ala Hažejvat čelebi, zaten uzun uzadēja tamir olažak bišej
dejl-dir ; bir badanažle silmeden ounadan ibaret bišej.

Haž. evet efendim bujrun gidelim.

Rez. bujrun (dijerek hamama giderler).

(Hamamēn içinde)

Rez. šte Hažejvat čelebi peštamallar šte havlular. — içeri-de buj-
run . . . šte halvetler, šte kurnalarē, birinin düšmüš ama o bišej
dejl, japēlēr.

Haž. haj haj efendim.

Rez. šte göbek tašē.

Haž. mašallā pe pe, bendeniz bir iki güne kadar her bir işini biti-
ririm.

Rez. eksik olma Hažejvat čelebi, šte alēnez anattarē, bendeniz gidi-
jorum, artēk size havale.

Haž. pekī efem pekī, siz hiç merak etmejin (der savuşurlar).

83 Hamamžē hanēm :

,Geže gündüz intizarlan

bir mürada ermedim

*çok güzeller sevdim ammâ
bir vefasin görmedim.*

*Oturmêş göbek taşına
başlamêş terlemeje
aemêş başê dökü saçê
başladê taramaja.*

*Aj efendim a sultanem
gül dibinde nar biter
jürejimde ateş var-dêr
hem janâr ve hem tüter.*

(türküsünü söylüjerek çekmâ başlar; — Hamamžê türkü söylerken
Hažejvat dahi karşusêna çekar, türkü bittikte).

Haž. *vaj efendim vaktê şerifler hajrlar olsun.*

84

Ham. *eksik olmajên Hažejvat çebebi, beni cā'rmêzsênêz, ažeba mühim
bir emrinizi var?*

Haž. *estafrullâ kězêm, cā'rmamdan maksat şurada bir hajlê vakitten
berü işlenmedik bir hamam var, sahibi-de hamamê bana teslim
ittînden ve işletmek için sizin bošta oldûnuzu haber aldêmden ve
sizin-de hamamžêlekta olan sanatênêzê zaten bildîmden, ejer arzu
olunursa hamamê size teslim idejim güzelže işledüp ajdan aja
hisabêna bakarêz (derken Karagöz penžereden bakarak).*

Kar. *bu kim? (dejüp ašâ iner ve kadêna): šê sizde ufaklêk-fêlan
bulunur-mê?*

Ham. *ah ne japažân?*

Kar. *šê hanê geçen gün benden bikaç guruş ödünç almêştên.*

Ham. *ajol sen deli-mi oldun? sen kendini pabužu büjüje okut.*

85

Kar. *(jokarê dōru kalkarak) šê Hažejvat pabužlarêna bakajêm.*

Haž. *Karagöz mezublün sêrasê dejl.*

Kar. *zêrzob sen sin.*

Haž. *Karagöz def ol git dijorum.*

Kar. *tef ol dümbelek ol (dijerek gider).*

Haž. *annadênêz-mê kězêm? — bendeniz şindik Şallê-Natêra-da ça-*

ber gönderirim o-da gelsin beraberze hamamê işledirsiniz; zaten sizin-de on onbeş senelik refikaniz dir.

Ham. pek ala *Hažejvat* ama ben *Şallê-Natêrle dargên-êm.*

Haž. *ejer isterseniz bendeniz sizi barêştêrêrêm efendim.*

Ham. benim *žanêma* minnet ama, *barêşmaz.*

36 Haž. *siz o žihetže merak itmejin; — šindi hamama gidelim, hamamê bir geziniz bendeniz-de ne japar japar gidüp gönlünü iderim ve geldî vakitte siz-de bed m'âmelede bulunmejim.*

Ham. pek ala *Hažejvat* *čelebi.*

Haž. *bujrun gidelim.*

Ham. *bujrun (dijerek hamama girerler).*

(*Hamamên içinde.*)

Haž. *šte kězêm her šejsi tekmił; šte havlularê šte çekmežesi, šte hepsi tamam dêr. — šindi bendeniz gidüp Šallê-Natêrên gönlünü ider size gönderirim (der sōra jine bu türkijle*

*,Destemalême kuruttum
sinemi sinend' ujuttum
adêne bildim unuttum.*

(*Nakarat:*) *Jarêmên al janaklarê
aşnamên bal dudaklarê.*

*Ah kězêm sen djaur sin djaur
dilin sōjler žêvêl joul
kaç güzel karšêmdan soul.*

(*N.*) *Jarêmên etc.*

*Ibrîšim kušak kušanêr
sača'ê jere dūšenir.
kalkêp öpmeje üšenir.*

(*N.*) *Jarêmên etc.*

*Hanêm güllerin çillemiš
dalinde bülbül ejlenmiš
öper iken kederlenmiš.*

(*N.*) *Jarêmên etc.*

*Şallê-Natêr çekmâ başlar ve türkü söylerken hamamžê-da s7
berü tarafdan karşêlar ve türkü bittikten sōra)*

Ham. sefa geldiniz efendim.

Şal. Allā emanet olun.

Ham. aferim aferim bukadar-da hakikatsêzlek olur-mu?

Şal. hakêkatsêz siz siniz (derken Karagöz ašā inerek)

Kar. (Şallê-Natêra) sen kim sin?

Ham. buna Şallê-Natêr derler.

Kar. bildim şu şallê katêr; — šê şallê katêr sizin bir hemşire vardê,
bazi gelin arabalarêna koşarlar, nerede o?

Şal. ajol sen çêldêrdên-mê, o nasê lakêrdê?

Kar. neje çêldêrejim bê? sen şallê katêr dejl-mi-sin?

Ham. Karagöz, hajdê işine hajdê.

Kar. siz nereje gidijorsunuz?

Ham. hamama.

Kar. beni-de götürseniz e?

Ham. ā hiç kadên hamamêna erkek geldîni işitmemiştîm.

Kar. neje gelmezmiş, ben-de kadên olu veririm.

Ham. žanêm dā hamam ačêlmadê bile ačêlsên-da erkeklerin-de ajrê
jeri var, o vakit sen-de gelür girersen.

Kar. ben kadênlarênkînede girerim (dijerek gider).

Ham. efem, šîndi sizinle hamama gideriz, lazim olan šejlere bakarêz
ve Hažejvat çelebîle-de hamam anasêna çaber göndüreriz (der
giderler; — sōra bu türküjle

*,Arabadan atladê
mendilini katladê
pabuclarê patladê
donini dolaboni donini vaj.*

*Arabadan iniši
têramvaja binîši
têpêš têpêš jürüşü
donini dolaboni donini vaj.*

*Arabadan hopladê
koža karê çatladê*

pabuçu-da patladé
donini dolaboni donini vaj.

Hamam anasé čekar ; jine hamamžê).

39 Ham. *sefa geldiniz Emeti Molla.*

Ana *Allā emanet olun kēzēm, beni cā'rmēzsēnez, bişej-mi lazim ?*

Ham. *evet Emeti Molla bir hamam aşték-ta seni hamam anasé japmak istijoruz (derken)*

Kar. *(koşa karêjê iki büklüm görünže ašā inerek) : merhaba !*

Ana *merhaba, ne istijorsun ?*

Kar. *(koşa karēnēn arkasēna vurarak) bu omzunde ki ne dir ?*

Ana *ulan bak bak ensemi sēkēštērijor, bak bak bak nasē dikkatlē bakijor, galiba bana göjnül verdi.*

Kar. *haj sana mezaržī Māmut göjnül virejdi ; bişej-mi kajb ettin ejilmis arijorsun (dijerek koşa karēja bir jumruk urur).*

Ana *seni gözü kör olasēža seni, šindi toplu inēji čekersēm.*

Kar. *jo jo jo, öjle böyük silālarlan šaka edüp durma (dijerek gider).*

40 Ana *ē kēzēm.*

Ham. *šte efem, size annatmā hažet jok, hamam analēnēn usulēne bilirsin (derken).*

Kar. *(inerek) bu kim, bu kim ?*

Ana *jine-mi geldin ?*

Kar. *šē bu hamamēn anasē-mē ? hamamē bu-mu dōrdu ?*

Ham. *žanēm öjle dejl, her hamamēn bir anasē olur ; bunu-da hamama japažāz.*

Kar. *šē kuzum, beni-de šu hamama hamam-babasē jap sana.*

Ham. *ajol, hamamen babasē olur-mu ?*

Kar. *nije olmaz be, anasē oljor-da babasē olmaz-mē ? — šē (koşa karêjê türterek).*

41 Ana *nō olan ?*

Kar. *šē, dōru sōjle, sen hamamēn anasē-mē-sēn ?*

Ana *zahir anasējēm.*

Kar. *demek hamam senin olun, dōru sōjle kimden gebe oldun ?*

Ana *seni basē gözü jarēlasē seni, vallā šindi seni zaptijeje vererim hā (dijerek Karagözü kovalar)*

Kar. (kačarak jokarëdan) ama kězde hā, koža karë eji fitile aldë
(der gider).

Ana kězëm sen bilmijormësën ben elli sene dir hamam analë
edijorum, elbette her šejini bilirim.

Ham. evet Emeti Molla, bujrun gidelim.

Ana bujrun kězëm, hajdë bakajëm (der hamama girerler).

(Hamamda.)

Ham. šte Emeti Molla (dijerek hamamën içini Anaja gösterirler).

(Sōra Ajvaz Serkiz bu türkülle çëkar

42

,Uj mandël mandël mandël
kaldër kollarën endir
atëm arab dër benim
içtim şarab dër benim
üç gündür içmemişim
kejfim harab dër benim
halëm harab dër benim
uj mandël mandël mandël
kollarën bojnuma endir.'

hamamžë karšëlar ve Karagöz-de bunun arkasëna takëlarak bera-
ber ojniyarak gelir).

Ajv. foš geja hanom ofondi, āšamon hejr ola.

48

Kar. b'āzënë sansar bo'a.

Ham. xoš geldin usta Serkiz.

Ajv. foš geja hanom ofondi, hoš boldok.

Kar. Usta Sekiz, gečen gün seni Dokuz arijordu.

Ajv. foš geja Karjagoz gozmoni gafa indiriram volah, gjozen
čëka vlah.

Kar. fuški sen je, senin gözün čëka vlah.

Ajv. volāh ne hirlisen?

Kar. Usta Sekiz ā'zënë toplā, beš kardaša kaušursën ha.

Ajv. foš geja ne bārisen vah?

Kar. foški ne sōjlisen vah?

Ajv. volah banemle eglenisen he?

44

Kar. volah evlenmirem he, vah, vah.

- Ajv. foš geja šindi gazma gafan jijisen.
- Kar. foški vah (kendi kendine): ermeni amma kēzējor hā.
- Ajv. volah gjet dīrem babanžana.
- Kar. senin baban ženabet kerata; — neme lazēm savušur giderim vah vah (der gider).
- Ajv. foš geja hanom ofondi ešettam ki bir hamom totmozsoniz, kül-honžilik etmoje gjoldem.
- Ham. pek ala Usta Serkiz, hajdē gidelim-de sen-de külhana bakarsēn (derken Karagöz iner).
- 45 Kar. (hamamžēje): ben ne vakēt gidežēm hamama?
- Ham. žanem dā hamama gelen jok; ne vakit gelirlerse sen-de o vakēt gelirsin.
- Kar. (kendi kendine): Ajvazēn arkasēndan giderim.
- Ham. (Usta Serkize) hajde Usta Serkiz gidelim.
- Ajv. pokī hanom ofondi bojoron (der giderler ve Karagöz-de arklarēnda hamama girer).
- (Hamamēn içinde)
- Ajv. foš geja Karjagoz, ne gelisen arkam sera, foš geja san kjolhan jahmak blisan?
- Kar. volah bliram.
- 46 Ana olan Karagöz išin ne burada?
- Kar. sen sus be.
- Šal. ā bu sakallē kim?
- Kar. sakalden ne istijorsun? ben onu traš ederim.
- Ham. Karagöz žanēm, ben sana demedim-mi sōra geldije?
- Kar. ben bu hamama girmezsem size-de rahat vermēm (hamamžē Karagözlen dēsare ēēkarak)
- Ham. ben seni bu hamama kojmam kojmam kojmam.
- Kar. ben-de sana bu hamamda rahat vermēm vermēm vermēm (der giderler ve sōra Karagöz evine gidüp ,Abla' dīje karēsēne ēā'rēr).
- Karē ne o herif?
- Kar. šu bizim beši ver.
- Karē ā herif beši ne japažān?
- Kar. sen ver, komšudan istijorlar.
- 47 Karē ašada odunlūn üstünde (derken Karagöz beši alup hamamēn

*kapusëna gelerek kapujë çalar ; — hamamën içinden ,kim var ?^c
diye sorarlar)*

Kar. *ben var-ëm (dijerek hamamën içine girer).*

(Hamamda)

Kar. *annem selam etti hamama geležekler bešî gönderdi.*

Ham. *pekî brakênëz bešî-de gidin.*

Kar. *jô ben gidemem.*

Ham. *ajol sen erkek sin, senin işin ne burda ?*

Kar. *jok jok jok, ben burda çozû sallıjajâm.*

Ham. *biz çozû sallarëz, sen brak-te git.*

Kar. *hajr hajr annem merakli dir, çozû kimseje sallatmaz.*

Ana *herif senin işin ne burada ?*

48

Kar. *sus sen mezar düškünü.*

Ajv. *volah Karjagoz, borda ne gezisen ?*

Kar. *sus ulan adëmë söjleme.*

Ham. *atën dëšarë atën.*

Kar. *šë atmajën be atmajën, ben çekijorum.*

Ajv. *volah seni gjozi çikasi kjopek, çoh diram (dijerek Karagözü
dëšarë atarlar).*

Kar. *šë bešî verin.*

Ham. *atën atën šunun bešîni.*

Kar. *jok jok jok, beşik-meşik atma, kërarsën bē, sōra alêrēm (der⁴⁹
gider).*

*,Kediji kojđum torbaja
bašënë sokmëš çorbaja
jaurumu vermem zorbaja.*

*(Nakarat:) Hajdi lingo lingo
žanëm lingo lingo
hahamën kēzë papazën kēzë.*

*Kedimi kojđum kojnuma
bilezik takmëš bojnuma
šaštë fareler ojnuma.*

(N.) Hajdi etc.

*Kedimi kojđum ambara
eline alměš on para
kedimiz olmuš zampara.*

(N.) Hajdi etc.

*Kedimi kojđum kapana
kačměš gitmišti tavana
sičanlar dūštū amana.*

(N.) Hajdi etc.

*Kedimi kojđum jorgana
sansarē urmuš urgana
pisimi vermem korkana.*

(N.) Hajdi etc.

*türküsinü söjljerek J a u d i čekmā başlar, Karagöz-de pešine
taklaşēr čekar).*

50 Jau. *ej, kim dir arkalarimda ?*

Kar. *ben-im ben.*

Jau. *ej, Karajuz efendi ?*

Kar. *Jaudi, ā'zenē topla (dejerek bir tokat vurur).*

Jau. *ajajaj jok-mu be jaudiler be Alla için bu muslumanlarin elinden.*

Kar. *Jaudi de sakala bak, bajramlėk üç çift çorab čekażak.*

Jau. *ajde ajde ne jelirsin jotumun sera, fakir fukara kenefi ajde.*

Kar. *Jaudi ā'zēn topla dejorum, bejnine bir jumruk indirirsem, sōra
fakir fukara kenefini örenirsin.*

Jau. *ajde bičimsiz ölu bičimsiz, ajde kakavan ölu kakavan (dijerek
jüzünü Karagöze dönüp) ej surata bak, kaldirimi bozulmuš tram-
vaj žadesi.*

Kar. *Jaudi sen belaja sokažān.*

Jau. *ande kakamena (al-de kakamē je).*

Kar. *kakanē sen je kerata.*

Jau. *eh, bu nasi surat, bu nasi čalim.*

51 Kar. *(Jaudi je bir iki jumruk dā vurur) nasē sičan-im ?*

Jau. *eh, ama ūrsuz ölu ūrsuz sin, ne kademsiz ölu kademsiz sin,*

nerde jiderim arkalarım sera jelirsin. — hamamlarda jidežektim, jotum sera jeldin ; eh sen nerelerde jidiyorsun ?

Kar. *sen nereje gidiyorsun ?*

Jau. *hamamlarda jidijorum.*

Kar. *Jaudi hamam bir tane.*

Jau. *eh, jelirsin benimle ?*

Kar. *hajdê hajdê (dijerek hamamdan içeri girerler).*

(Hamamên içinde.)

Jau. *eh, vakitlerin hajirlar olsun hamamžu hanum.*

Ham. *vakitler hajr olsun, Usta Zakariadi.*

Jau. *ej, işittim ki buralarda hamamlar tutmuzsunuz, gidejim de-⁵² dim-de jeldum.*

Ham. *o arkanêzda kim dir ?*

Jau. *eh, bilmem Karajuz-mu olažak, arkam sera jeldi, bilmem.*

Kar. *(kendi kendine) haj köpölu haj, demin beraber gidelim dejordu.*

Ham. *Karagöz ?*

Kar. *ha ?*

Ham. *hajdê bakajêm seni edebsiz seni (dijerek Karagözü döver).*

Kar. *vurma bē ha vurma.*

Ajv. *vuj gjozen čika kjopolu, jine-mu gjeldin, jihul diram (dijerek Karagözü dēšarē atarlar).*

Ham. *ben seni bu hamama kojmam kojmam kojmam.*

Kar. *ben-de sana bu hamamda rahat vermem vermem vermem (di-⁵³ je- rek gider ve sōra bir Kasida okijarak Arabi ččkmā bašlar ve Karagöz-de pešine taklašēr).*

Arab. *ula sana bana selamin alejkum.*

Kar. *ötekine berikine alejküm salam.*

Arab. *ula san šindi nerde gidežek ?*

Kar. *sen nereje ise ben-de oraja.*

Arab. *ejva ben hamamda gidežek.*

Kar. *ajva fēlan jok, — šej Hažibaba sormak ajb olmasēn ama, senin adēn ne ?*

Arab. *ula benim adi Haži Kandil.*

Kar. *bildim, hanē sizin küçük bilader vardē haži šamandra, bir-de hemšire vardēr haži fitil, sen onun kardaš dejl-mi-sin ?*

Arab. *ula ja ganem sen ne sordun?*

Kar. *usurdum jok.*

Arab. *ula ja šanem sende hamam-da gidešeksın?*

Kar. *ešek sen sin, ā'zēnē topla.*

Arab. *ula ban šindi hamamde gidežegim.*

Kar. *ben-de gidežēm (dijerek hamama girerler).*

(Hamamēn içinde.)

54 Ham. *bujrun Haži Kandil, sefa geldiniz.*

Arab. *ula ja šanem sefa bulduk.*

Ham. *Haži Kandil siz kaç kiši geldiniz?*

Arab. *ula ja šanem hanun efendi ben bir kišim geldi, arkamda birisi dā gelijordu.*

Ham. *Karagöz?*

Kar. *ha?*

Ham. *jine-mi geldin? hajdē bakajēm hajdē šuradan, jelloz sürtük sümüklü seni.*

Kar. *ulan sürtük-te sen sin, jelloz-da sen sin, sümüklü-de sen sin; neje sümüklü olažēm, šindi sümkürdüm.*

Ana *olan seni gözü čekasē seni.*

Kar. *seni žanē čekasē seni.*

Ana *bak dā laf sōjlejšor.*

Kar. *be be be be.*

Ajv. *vola šindi gozmon gofo indiriram, gine mo gjeldin?*

55 Ham. *hajdē bakajēm čabuk ol hajdē bakajēm. — Karagöz ben seni bu hamama kojmam kojmam kojmam (dijerek Karagözü dēšarē atarlar).*

Kar. *(dēšardan) ben-de sana bu hamamda rahat vermem vermem vermem (dijerek gider ve*

*,Bağčeje kurdum čifte salēnžak
jar gelüp jar gelüp sallanažak
sāt dörten sōra neler olažak.*

(N.) *Abalaba šippop šippop bop
imeta mimeta beberu hi.*

*Hamamên kubbesi kirezden dir
kêzlarên güzeli ilaždan dir
çožuklarên güzeli traşdan dir.*

(N.) *Abalaba şippop şippop bop
imeta mimeta beberu hi.*

*türküsünü dijerek Altê-kulaç çekmâ başlar ve Karagöz-de
arkasından gelür).*

Alt. *selamın alejkum babalêk.*

56

Kar. *alejkum salam kuru kalabalêk.*

Alt. *işittim burada bir hamam varmêş, hamama girmek için buraja
geldim; — nasê sin ejü-mi-sin hoş-mê-sên, aşt-mê-sên tok-mê-sên,
dolu-mê-sên boş-mê-sên, kuru-mê-sên jaş-mê-sên, ne alemde sin,
nerden geliyorsun, nereye gidiyorsun? — malümja bendeniz öyle çok
lakêrdelardan hoşlanmam; bir sen söylemeli ben dinnemelijim,
bir ben söylemeli sen dinnemelisin; azažek-da bize rât vermeli,
jetişmedi-mi artêk? hep siz söjlüyorsunuz? hiç bizim söyledimiz
joktur, azažek susun-da biraz-de biz söylejelim (dijerek çabuk
çabuk hem söyler ve hem-de kalgêr, Karagöz-de beraber kalgêr).*

Kar. *amma lakêrdê küpü, soluk-ta-mê almijor; — baba senin
adên ne?*

Alt. *bana adlan-sannan Altê-kulaç derler.*

Kar. *vallâ beş buçü jalan, buruna bak buruna Dijar-bekir çekmâ; 57
sen ajâ kalkmazmêsên? biraz-da ajakta söyleşelim.*

Alt. *baba sen benden ejlenijormusun? ben senin ejlenžen dejl-im,
sen nerden taklaştên arkama, abalaba şippop.... (dijerek jine
kalgêmâ başlar Karagöz-de beraber).*

Kar. *aj bu deli.*

Alt. *nije deli olajêm? budala.*

Kar. *bu dala ö bür dala; — sen şindi neredede gidežên?*

Alt. *annatmadêk-mê? evden geliyorum, hamama gidežêm, sojun-a
žâm, jékanažâm, gijinežêm, eve gidežêm, ujižâm sôra kalka-
žâm....*

Kar. *tornehet (kendi kendine): vaj anassênê, lakêrdê sormâ gel- 58
mijor ki jedi jêl evvel oldünü jedi jêl sôra olažâ'nê annadijor.
— (Altê-kulaça): babalêk beni-de götürürmüsün?*

Alt. seni-de götürürüm, sen beni keselersin ben seni keselerim, sen beni jêkarsên ben seni jêkarêm, sōra çêkarêz birer kâve içeriz, birer nargile doldururuz, gejiniriz, kuşanêrêz, gideriz . . .

Kar. vaj lakêrdê kumkumasê vaj kerata lakêrdê kumkumasê-mê dêr? ne dir, hiç soluk-ta almijor; — babalêk hajdê gidelim hajdê (dijerek hamama girerler; hamamdan jine, ben seni bu hamama kojman kajmam kojmam' dijerek ve döverek Karagözü dêsarê ûradêrlar, Karagöz-de, ben-de sana bu hamama rahat vermem vermem vermem' dijerek gider ve sōra)

59

,İki kaşên arasênda
var-dêr bir elif nişan
bir görüşte aldên aklêm
ittin beni peruşan,
ažeb iflâ olur-mu ki
senin ile konuşan.

(Nakarat :) Sevdim ne çare ne söylem
eller arêf dir
isterim ben jare gidem
hasmêm galêb dir.

Güneş dômuş güneş dômuş
o hanêmên köşkine
devlet konmuş devlet konmuş
o hanêmên başêna
doldur doldur ver içejim
jarêm senin aşkêna.

(N.) Sevdim ne çare etc.'

şarkisini okijarak *K i n n a p - z a d e* çekmâ başlar ve *Hažejvât-da* karşêlar, *Karagöz-de* penžereden bakar).

60 **Haž.** vaj efendi ölumuz maşallâ, böyle sabâlajn şarki okijarak ne tarafê teşrif?

Kin. estafrullâ efem, işittim ki sizin elinizin altênda bir hamam varmêş.

Kar. (jokarëdan) *Hažižaužau elinin altëndan hamamê kaldër (der gïder).*

Haž. *evet efendim.*

Kin. *efem, bir dünümuz oldündan hamamê bu gün biz tutmak isteriz.*

Haž. *pekî efendim baş üstüne; siz gidin gelin hanëmê-fëlan gönderiniz, bende gïder hamamžê hanëmlara tembî edüp içeri kimseji kodurtmam (derken Karagöz ašā iner).*

Kar. *merhaba ölüm.*

61

Kin. *merhaba baba.*

Kar. *šê keseniz janënezda-mê?*

Kin. *ne japažaksënëz baba?*

Kar. *šê fukara-jëm, bir iki lira ödünž versenize? (kendi kendine): amma de istedik ha, nejse.*

Kin. *babalëk ben lira-fëlan tašëmam; hekimler sarëlê'a urarsën dijerek tašëmā izim vermejor.*

Kar. *öjlejse beš on tane mežidî veriniz.*

Kin. *mežidîde tašëdëm jok-tur.*

Kar. *o neden ažeba?*

Kin. *zāfê basardan.*

Kar. *sarrafañ bozažā'nê ben-de bilijorum.*

Kin. *babalëk sarraf bozar demedim; gömüš parlak oldündan baktëm vakitte gözlerimi kamašdërijor-da anin içün mežidî tašëmijorum.*

Kar. *ölüm metelik Sultan Māmud bešti fëlan bulunmaz-mê?*

62

Kin. *hajr baba, ekseri bakkallar ve kasablar ufaklëk dir dijerek böjle para kullandëklarê içün kimisi jālê kimisi kirli olujor-da bundan-da çošlanmijorum.*

Kar. *pekî bakër filan jok-mu?*

Kin. *babam malüm ja, a'ër para oldündan tašëmasê insana a'rlëk verijor, anin içün bunu-da tašëmam.*

Kar. *on para versen ā, köprüden gecejim.*

Kin. *onlüm jok baba.*

Kar. *beš para ver-de bir su içejim.*

Kin. *bešim de jok.*

Kar. *avuzëma tükür-de bujëna sicejim.*

- Kin. *seni gidi hattênê-huttênê bilmez seni.*
- Kar. *(kendi kendine): lakin amma de miras jedije çattêk hâ.*
- 63 Haž. *Karagöz sen hattênê aşmâ başladên, bu senin annadêklarên-dan drjl-dîr.*
- Kar. *ne olursa olsun, şej Hažejvat bu kim bu ?*
- Haž. *buna adlan-sannan Kinnap-zade derler.*
- Kar. *bildim, bûjûk biladeri žambaz ipi, babasê-da vapor haladê, dejl-mi ? (Kinnap-zadeje) : šê sizi geçen gün jorgan iplî arijordu.*
- Kin. *nasê jorgan iplî ?*
- Kar. *žanêm siz urgan sinsilesi dejl-mi siniz ?*
- Haž. *(Kinnap-zadeje) : bakmajên efendim bakmajên, bir az me-gubžja dêr.*
- Kar. *zêrzob sensin kerata.*
- Haž. *(Karagöze) : hajdê Karagöz def ol bakajêm.*
- Kar. *tef olurum dûmbelek olurum ... neme lazêm (der gider).*
- 64 Haž. *šte bendeniz şimdi gider tembî ederim.*
- Kin. *eksik olmajên Hažejvat çelebi, bendeniz-de gider şimdi gönderi-rim (derken ikisi-de giderler).*
- (Karagözün evinde karêşile Karagözün arasênda.)*
- Karê *herif jeni bir hamam acêlmêş, çoktan dêr hamama gittimiz jok. — bir iki mežidî ver-de hamama gidêm.*
- Kar. *nasê nasê ?*
- Karê *hamama gidežêm, bir iki mežidî ver.*
- Kar. *tâf be, sankê hamamê satên alažak ; — ben hamama girdâm vakitte bir guruş veririm, çekarken-de beş guruş aşêrêrêm.*
- 65 Karê *ah ajol, bizimki erkek hamamê gibi dejl ; — en aşâ bir mežidî lazêm.*
- Kar. *žanêm bir mežidî verdik, ne japažân bir mežidile ?*
- Karê *iki guruşluk ot alažâm.*
- Kar. *otu ne japažân ?*
- Karê *ah ajol, karêlarên adeti bøjle.*
- Kar. *tâf be, kuzularê-da beraber-mi götürežên ?*
- Karê *ah ama-de sorijorsun hâ ; žanêm otsuz hamama gidilmez.*
- Kar. *pekî iki guruş oraja ; üs (üst) tarafê ?*
- Karê *kirk paralêk-te kireç.*

Kar. *hamamê badana-mê edežên?*

Karê *žanê m öjle dejl, siz hamamda ustura tutunmazmêsênêz? karê-larê n-da usturasê kiresê-dir.*

Kar. *sôra?*

66

Karê *bi kaç gurusê natêra.*

Kar. *hamamda katêrê n işi ne?*

Karê *žanê m katêr dejl, natêr, natêr.*

Kar. *pekî, sôra?*

Karê *üç beş gurusê-de anaja.*

Kar. *nasb ana?*

Karê *žanê m, hamam anasê var-dêr, ona verirler.*

Kar. *ühm bildim, şu mezar žadêsêna hâ, jok jok jok, olmaz; — sen şindi bana bak, şte sana bir gurusê, bunu hamamžêje verirsin, gelürken bikaç mežüdi aşêrêr gelirsin.*

Karê *herif ne dir benim senin elinden çektim?*

Kar. *çekme be, neje çekijorsun?*

Karê *ilahê herif, gözü n kör olsun-da jetişme-emi?*

Kar. *ben merdüven kurar jine jetişirim (derler lakêrdêjê bitirirler).*

(Sôra

67

*,İndim jarê m bažçesine jol sandê m
el uzattê m konçesine gül sandê m
el kězê nê ben kendime jar sandê m.*

(N.) *Bir ažai b kêza gönül verdim ben.*

*Keten gölmek gül vižude gişilmez
kaşa göze bakmajilen doşulmaz
sana gönül verdim gerü alênmaz.*

(N.) *Bir ažai b etc.*

*Elerimin önü jol dêr geçilmez
dar kafeste güzel çirkin seçilmez
şişe dolu amberije içilmez.*

(N.) *Bir ažai b etc.*

*okijarak önde gelin hanê m, arkasênda üç dört tane aybablarêndan
bunlarê n aralarênda Karagöz-de karê kelêklê çekarlar ve türkü*

aralarênda içlerinden biri ,bir hoş halêm var her kime' dedikte,
ötekiler ,şu gelinin aşkêna, ala ala hê' derler ve Karagöz dahi
,abu žanêm abu' diyerek hamama girerler.)

(Hamamên içinde.)

68 Ham. (gelin halkêna): sormak ajb olmasên ama, siz kaç kişi gel-
diniz?

Dün halkêndan biri: biz beş kişi gelirken jolda aramêza bir karê
takêldê, lakîn kim oldûnu bilmeziz.

Kar. ,abu žanêm abu'.

Ham. aj bu iri bir sese benzijor.

Kar. (jine) ,abu žanêm abu'.

Ham. Karagöz?

Kar. hâ?

Ham. olan bu kêlek ne?

Kar. komşulara imbrendim-de bu kêlê'a girdim.

Ham. Karagöz ben seni bu hamama kojmam kojmam kojmam (diye-
rek ve Karagözü döverek dêsarê ūradêr).

Kar. bende size bu hamamda rahat vermem vermem vermem (der
gider).

69 (Andan sōra:

,Evlerimin önü marul
sular akar harêl harêl
inže bele pekêe sarêl.

(Nakarat:) Gelin mi oldun gelin mi oldun
evveli benim jarêm idin
şindik elin jarê-mê oldun.

Evlerimin önü asma
asmanên daline basma
benim jarêm aslê josma.

(N.) Gelin mi etc.

Evlerimin önü kuju
kujudan çekerler suju
o hanêmên eski hıju.

(N.) Gelin mi etc.

Evlerimin önü harman
padişâdan gelir ferman
şeftalesi derde derman.
 (N.) *Gelin mi etc.*

türküsunü söjlüjerek ve zil çalarak Köçek ojnar ve ara jerde
jine bir hoş halêm var her kime, şu hamamžênên askêna' gibi bir
takêm alajlar olduktan sōra Köçek gider ; — bunun arkasēndan
Kil ži gelir ,kil alan jok-mu' semajisini okıjarak. — kilži Baba
Himmet ve arkasēnda ešeji oldū halde çekar ve Karagöz-de gelir,
usul ile ešejin üzerine biner — Baba Himmet semaji okurken —
 Kar. *ešeje : ,dah, dehdehdch' ešeji sürmek ister. — kilži semaji bitir-*
dikte ešeji çekerse-de, eşek pek javaş jürümē başlar).

Kil. *ulan neje jürümijōn, gok gozlü doñuz.*

Kar. *Baba Himmet fitile aldē, kabāt eşekte dejl (ešeje) : — deh hej*
meret (der Baba ešeji çekerek hamama girer).

(Hamamla.)

Ham. *hoş geldin Baba Himmet.*

Kil. *hoş bulduk, gozünü sevijim.*

Ana *ah o ešejin üstündeki kazêk kadar herif kim ?*

Kar. *eji benzettin eji (kendi kendine) : vaj köpölu ajē gibi Baba Him-*
meti hamama gir diyorlar-da, benim gibilerine kazêk gibi diyorlar.

Ajv. *volah foški Karjagoz, gino-mo ajeldi ?*

Kar. *sus be, ben Karagöz dejlim, ben kilžinin jamā'jēm.*

Ham. *Karagöz senin işin ne burada bakajēm? sen her vakit öjle*
görültü-mü edežēn? hajdē bakajēm dēsarē hā, seni gidi sen, hajdē
bakalēm, alimollahi senin ā'zēna šindi biber doldururum hā.

Kar. *jok jok jok, öjle zehirli šejlerlen pek ojnama.*

Ajv. *volah çik direm gjozin kjor ola (dijerek Karagözü jine ūra-*
dērlar.

Kar. *(dēsarē çekarcken) ben šindi merdüveni getürüp kubbeje çeka-72*
rēm, žamē kērar hamama girerim (der gider. — evde karēsēna):
abla, bizim merdüven nerde ?

Karē *ne japažān ?*

Kar. *kāvenin kiremitleri kērelmēs-da onu aktaražām.*

Karê *bağçede durijor. (Karagöz merdüveni alêp hamamên janêna gelüp; merdüveni dajajêp hamamên gubbesine çekar.*

Kar. (gubbenin penžeresinden hamama dōru bakararak) koža karêja bak, kurna başênda ot tutunijor; — haži Kandile bak haži Kandile göbek tašêna jatmêš; — lakin koža karê hošuma gidijor; dur azžêk šunu kêzdêrejim (dijerek žamê urur ve Karagöz karêje) ,koža karê önü sarê, kandil jakar önüne bakar; koža karê önü sarê, kandil jakar önüne bakar' (derken Karagözün ölu merdüvenin janêna gelür).

ölu baba, baba!

78 Kar. ölüm, ölüm?

ölu baba ben merdüveni alažâm.

Kar. brak ulan, pušt.

ölu alijorum, alijorum.

Kar. ulan brak (derken ölu merdüveni alêp gider) aldê be, haj pezevengin ölu — ben-de žamê kêrar içeriye girerim (dijerek žamê kêrêp hamama düšer).

(Hamamên içinde).

Jaudi ajajajajaj nerde jeldi jine bu kademsiz-ölu; ajajaj, sakalimida çekijor, ej braksana dê.

Kar. vaj köpölu jaudi vaj, dā dokunmadan jajgaraja başladê.

Arab. ula ja šanêm sen nerde geldi burda?

Alt. baba šöjle dur, tasê devirdin, sabunumu çalma.

74 Kar. aman aman sen sus, vaj köpöllarê vaj çalmadan ojniyorlar bē.

(Hasêlê karêlarla erkeklerle bir hajlê görültü ederler, sōra bir. türküjle:

*Suja gider elinde dir bakêžak
ne olurmêš ölan kêza bakêžak
iki gönül bir olupta jatêžak.*

(Nakarat:) Šekerim ben šekerimi isterim
elmaz jarêm kajmak ile beslerim.

*Suja gider su testisi elinde
aller gijmiş etekleri belinde*

şeker hanem zampareler elinde.

(N.) Şekerim ben etc.

Suğa gider su testisi doldurur
eve gelir gül jüzünü soldurur
şekerin bakêşê adem öldürür.

(N.) Şekerim etc.

Tek-bujêk hamamên kapuşêna gelir.)

Tek. (kapuşê çalarak) hej, kim var orda bakajem, dêşarê çekên⁷⁵
dêşarê.

Kar. geldi.

Tek. ulan şu hamamên altêndan bir ateş-mi verejim, joksâ birer birer
kollarêndan bud, göjsünden pirzola, gerdanêndan kuş başê-mê
japajem; lakin böyle jazek olaşak, şunlarê birer birer külhana
kütük japajem.

Kar. vaj gidi merhamet vaj, insaf etti be (Jaudije): hajdê baka-
lêm, ziburğjan kurusu.

Jau. eh ne olijorsun be, dişarda kim bārîjor? hamam-mi kapa-
naşak?

Kar. ha ha hamam kapanaşak, hajdê çek dêşarê.

Tek. ulan kim varsa gelsin diyorum, joksâ şindi kuburu dolduraşam.⁷⁶

Kar. jok jok jok, öjle şaka istemez (Jaudije): hajdê bakalêm hajdê
(der Jaudiji çêr-çêplak dêşarêja ûradêr).

Tek. ulan senin karêlar hamamênda işin ne?

Jau. eh ben jelmijordum, Karajoz zorlan jetirdi.

Kar. (icinden) jalan vallâ jalan, vaj köpölu Jaudi.

Tek. ulan seniñ sakalêna aşêdêm, def ol şuradan, bir dâ gözüm
görmesin (derken Hażî Kandil, Altê Kulaç, Kinnap-zade, Baba
Himmet, Arabi hepsi birer birer çekêp Karagözden şikajet eder-
ler ve Tek-bujê'n elinden kurtulup giderler, söra) dâ kim var
bakajem?

Kar. şê kimse jok.

Tek. kulâ'ma bir ses gelijor.

Kar. hamam bözej dêr, hamam bözej.

Tek. ulan, çek diyorum, sindi çekerim hā.

Kar. jok jok jok, çeküp durma, astarē jērtarsēn (derken Tek-bujēk görmeden kaçar sōra) ulan użuz kurtulduk bē.

Tek. ašā in dejourum.

78 Kar. jāma jok, inejim-de öldürürmüsün?

Tek. sana dejourum, ašā in bakajēm.

Kar. indim bē, ben sennen korkarmējēm brrr ... (dijerek ašā iner).

Tek. babalēk ölümlerden ölüm bejen bakajēm.

Kar. vaj anassēnē; — aḷeba hangēsēnē bejensem? hiç birini-de ḷanēm istemijor, ben bunlarē hiç birini bejenmedim.

Tek. ulan ŷu kelleni ej bakajēm.

Kar. ne japaḷān?

Tek. ulan bējle durursan gömlejīn kan olur.

Kar. jok jok jok, tatsēz ŷaka istemez.

Tek. ulan ŷu jere bir mendil jaj bakajēm.

Kar. o niçün?

Tek. ulan kellen jere düŷerse toz olmasēn.

Kar. pir ol bē, ben öldükten sōra benim kelliji düŷünijor (derken Haḷejvat gelür).

79 Haḷ. (Tek buje'a): aman efendim, bu seferlik kusurunu af edin-de bir dā japmaz.

Kar. ha ha, aferim zēmba sakallē kerata.

Haḷ. (Tek buje'a) aman efendim, sinnine hormet edin bu seferlik bendenize bā'ḷajēn.

Tek. pekī, ŷte bu sefer senin hatērēn içün af ettim, birdā bu jollarda görürsem iŷini bitiririm, ŷte ben gidijorum (der gider).

Kar. (Haḷejvatin sakalēnē oŷajarak) aferim benim keçi sakalē Haḷiḷauḷaum.

Haḷ. ej benim Karagözüm.

Kar. ne dir sözün?

Haḷ. jarēn aḷsam bir güzel ojnu ojnēḷakmēsēn?

Kar. ne ojnu istersin?

Haḷ. ŷajrlerle uruŷma ojnumunu ojnarmēsēn?

80 Kar. iŷallā jarēn aḷsam istedīnden ala dedīn ojnu ojnarēz (dejüp ikisi bir a'zdan):

*On herre dîmedim-mi
 kuzum sevme dokuz jar
 sekizde vefa jok amma
 jedi-de zinhar
 altile beş, dört ile üç
 başa êikilmaz
 üçün ikisin hasf ide gör
 tā kala bir jar' (der giderler).*

Fü rd ő - j á t é k.

(Először egy gázelt énekelve *Hadsejvat* mutatkozik a függöny mögöl.
A gázelt bevégeztével elkezdí):

1 Hej igaz isten ím megérkeztünk, hála a műkedvelők biztatásának (*Karagöz* a függöny felső részéről: „dicséret a vén cigánynak”). — A szerelmesek sétaterén ehhez mérhető hely nincsen, nekem szegény *Hadsejvat*nak *Karagöz*nél külömb társam nincsen; keze szájához illő, szólása síma, társalgása édes egy barát; ha keblem fájdalmát beszelném, vagy ha ő beszélne és én hallgatnék vagy ha mindketten beszelnénk és a jelen levő jó embereink leereszkedéssel hallgatnának, örömük telnék benne. — Elébb lerajzoltam élénk színnel, a függönyt előkészítettem, gyertyát gyujtottam, hogy árnyékképeket mutassak — a mulandó világ bővségében ne csalódj és ne kácsongj reá; ős-mesterünk *Küsteri Šah*, a kit megérteni lehetetlenség; vászon függönyre szépségeket tárván fel barátaink előtt, teljes jó kedvet nyujtunk minden megreszkedésre (bábrezegtetésre). — De nem is az a fő uram, csak nekem szolgátoknak és érettetek imádkozónak barátja és társa (*kafadar*) volna... (*Karagöz* megint a függöny tetejéről: „várj ne siess, ha leszálok és ha szúk a fejed (*kafan darsa*), majd megtágítom én gézenguz”) — hátha kissé meggondolnók állapotunkat; nézzük csak, a világ forgásának tüköre a függöny háta megett minő képeket mutat fel (ezzel *Karagöz* kapuja elé megy): *Karagöz*, hej *Karagöz*!

2 *Kar.* (Fojtott hangon) he?

Hads. Ficzkó, hamúházi (korhely), merre vagy, merre? hangod mintha mélyről jönne.

Kar. Kút fenekén vagyok, kút fenekén.

Hads. Ficzkó, kút fenekén mit csinálsz?

Kar. Gyermeket izzasztok, gyermeket.

Hads. Ficzkó, kút fenekén izzad-e gyermek?

Kar. Ha száját befogod úgy izzad, akár egy fürdő.

Hads. Nem nem, igazán szólj, merre vagy?

Kar. Eresz alatt vagyok, eresz alatt.

Hads. Ficzkó, mit csinálsz az eresz alatt?

Kar. Patkányokkal tavlát játszottam, lyukba futottak, most meg várom őket hogy a játékpénzt megvegyem rajtuk.

Hads. Ficzkó, hát lehet-e eresz alatt tavlát játszani?

Kar. Hogy ne lehetne, ime játszom.

Hads. Nem nem Karagöz, igazán szólj, merre vagy?

Kar. Széntartóban vagyok, széntartóban.

Hads. Fiú, mit csinálsz a széntartóban?

Kar. Fehér ruhát váltok, fehér ruhát.

Hads. Ficzkó, széntartóban lehet-e fehér ruhát váltani?

Kar. Hogyne lehetne, pompásan lehet; — mit csináljak, házamba vendégek érkeztek és én a széntartónál jobb helyet se találhattam volna.

Hads. Ficzkó, bolondoskodásodra nincs szükség; — ide jer hamuházi, mondani valóm van (*deježem*).

Kar. Ha ehetnéked van (*jiježen*) van, ott a laszikonyha (főzőbolt).

Hads. Ficzkó, jer elő csak, dolgom van (*išim*) veled.

Kar. Ha szükséged (*išim*) van, a mint az utczáról letérsz, orrod irányában ott az árnyékszék.

Hads. Lelkem Karagöz, jer elő, egy-két szóm (*lakirdé*) volna veled.

Kar. Nem, vendégeim vannak otthon, zörejt-zajt (*takirté-makérté*) nem akarok.

Hads. Lelkem, valami mondani valóm (*sözüm*) van.

Kar. Edd meg, ha szőlőd (*üzüm*) van.

Hads. Lelkem, jer hát elő.

Kar. Jövök no (ezt mondván egyszerre csak felülről fejjel lefelé függve marad); jaj Hadsejvat, bárányom Hadsejvat, döglött tyukjaid fejére kérlek, lelkem Hadsejvat; jaj most mindjárt a számba jön a bélem.

Hads. Ugyan Karagöz, merre vagy, gyere le már.

Kar. Nem mehetek Hadsejvat, nem mehetek, jajajajajaj.

Hads. Testvér, merre felé vagy?

Kar. Fent vagyok fent, felfelé nézz.

Hads. Ugyan testvér mi dolgod (*išim*) oda fenn?

Kar. Semmi olyasféle dolgom (*čišim-mišim*), most mindjárt leokádlok.

Hads. Mi lelt Hadsejvat, mi lelt?

Kar. Mi lelt volna, a kút kötele lábamra tekergődött, függőben maradtam.

Hads. Ugyan testvér ne mondd.

Kar. Lelkem Hadsejvat, rühes szamaraid lelkére kérlek, segíts le innen.

Hads. Oh testvér nem, én félttem a fejemet.

Kar. Hadsejvat végem van, jajaj, mindjárt kiugrik a bélem a számon; — mi lesz hé, segíts le azonnal innen.

Hads. Jaj testvér, aztán még az én fejem is bajba kerül; — mielőtt innen leszállitanálak, először innen Londonba, aztán Párisba, aztán Portugáliába, aztán Itáliába és Junanba (Görögországba) kell sürgönyözni, aztán még feleletnek kell ide érkezni és majd csak akkor jöhetsz le, ha azt mondják, hogy bocsássalak.

Kar. Hisz addig a kötél is elrohad és magamtól is leszállhatok; — jajaj Hadsejvat, jajajajaj, végem van.

Hads. Minthogy régi czimborám vagy, megsajnálalak ficzkó, lesegitlek, de fogod-e még valaha kezéd rám emelni?

Kar. Alláhra Hadsejvat, rúglak (lábrugással ütlek) ezután.

Hads. Ficzkó, nosza esküdj meg, hogy nem fogsz többé szidni.

Kar. A legeslegszárazabb folyóba füljek; döglött varjak vájják ki a szememet; nyelvem hússá, fogom csonttá váljék; kétszer pergelt szultánkenyér czukra töltse meg számat; őseimet görény fojtsa agyon, ha nemzetségedből még más valakit is szidnék.

Hads. Ficzkó, hamuházi, nosza lépj tarkómra (ezzel Karagözt vállára veszi és aztán azt mondja neki): nohát szállj le.

Kar. Beh szép föld ahhh... a fekete tenger torkából¹⁾ négy kéményű, három zászlójú hajó jön; de a torkolatba nézz, a torkolatba; a tyúkok egymást kergetik; nézz csak a *Hajrsiz*²⁾ szigetre, mint verekszik a Hejbeli³⁾ szigettel.

Hads. Karagöz, a vállam oda van, szállj le mondom.

Kar. Nem úgy testvér, félttem ám a fejemet, még bajba talál végül kerülni; — előbb még innen Londonba, aztán Párisba, Portu-

¹⁾ Bosporus. ²⁾ Bulwer szigete. ³⁾ Antigone szigete.

gáliába, Itáliába, Junanba kell sürgönyözni (*tel vurmaľe*); aztán hogy leszálljak, még feleletnek is kell jönni, hogy szálljak le.

Hads. Karagöz, ledoblak.

Kar. Én meg felcsaplak (ezt mondván H. alighogy leveti Karagözt elmenekül, Karagöz meg hátára esik); — jaj csípöm, jaj farcsokom (ezt mondván feláll), hej kurafi, te három egy okkájú gertya lábú, két ágú szakállú gézenguz kurafija te, hogy láttam az anyádat,¹⁾ kurafi; — Karagöz aga bej efendi az én nevem, Alláhra mondom epém a bokámnál is alábbszállt, kezem közé ne kerülj te gézengúz (ezt mondván H. jön) ptub... (H. megint elszalad) — hej kurafi, te kétfejű, hegyes, lyukas fenekű, mécsbél alakú gézengúz; — hát ficzkó még azt se kérded, hogy Karagöz aga bej efendi haragos-e, bosszus-e, fáradt-e, avagy a feleségével csett-csatt? (míg ezt mondja, H. ismét jön).

Hads. Ugyan testvér mi lehet az, éppen csak egy pár percze, hogy 10 csattanás, verekedés, jajgatás (*vavejla*) támadt.

Kar. Honnan támadt?

Hads. Ki?

Kar. A viola színű virág (*mor lejlak*).

Hads. Ficzkó, mondtam-e én neked violaszínű virágot? (Karagözt üti.)

Kar. Ficzkó, hát én veres liliomot említettem-e előtted? (szintén üti).

Hads. Ficzkó, te benned nincs már semmi emberi erkölcs (*edeb erkjan*) féle?

Kar. Láttam. — *Hads.* Kit láttál?

Kar. Egy vemhes boltot (*gebe dükjaně*).

Hads. Ficzkó, lehet-e vemhes bolt? (ismét üti.)

Kar. Hadsejvat, csat-pat ne ütögess; agyamban azt hiszem, tűzjáték van.

Hads. Karagöz, tudod-e mi az a természettudomány (*ilmi hikmet*)?

Kar. Mit tudom én, hogy ki lopta el a szőnyeget (*kilimi*) az iskolából (*mektěb*)?

Hads. Karagöz, sohse nyaltál még tintát (*mürekkeb*)?

Kar. Ha az istállót nyitva találtam, nyaltam.

Hads. Mit?

¹⁾ Szószzerint: a kinek én anyácskáját ringatván meggyűrtem.

Kar. Szamarat (*merkeb*).

12 Hads. Hej hamuházi, hej, — ficzkó, zenefélében (*musiki*) jártas vagy-e?

Kar. Gyertya fajzatja-e (*mum siki*), gyertyatartó fajzatja-e (*šamdan siki*), mi közöm hozzá?

Hads. Ficzkó, hamuházi, megérttessem-e veled a czélzatot (hogy mire czélezok)?

Kar. Mit értetsz meg no, értess hát lássuk.

Hads. Figyelj kutya.

Kar. Beszélj gaz kurafi.

Hads. Ficzkó hamuházi, apádnak mi a neve (*adē*)?

Kar. Apámnak lova (*atē*) nincs; — a minap volt egy magadféle fekete szamara, eladta.

Hads. Csitt, erkölcstelenje te; — ficzkó, neked nincs neved (*adēn*)?

Kar. Sem nekem, sem apámnak (t. i. *atē*).

13 Hads. Gyerköcz, nem anyaméhbe (*ana razmine*) estél-e?

Kar. Tegnap este estem.

Hads. Hová?

Kar. A mint jöttem az úton, lámpásom elaludt; egy nagy pöcze-satorna (*ana lamē*) volt arra, a sötétben bele estem.

Hads. Ficzkó, a neved mi, a neved (*ismin*)?

Kar. Kocsisom sincs (*ispirim*); egy házi szolgám volt, azt is elcsaptam.

Hads. Ficzkó, nem kaptál-e anyádtól nevet (*isim tesmije kēlma-dē-mē*)?

Kar. Nem, az anyám kocsisa nem törte el a korszót (*ispir testiji kēmadē*).

Hads. Gyermekkorodban nem olvasott-e az ezán füledbe (*ezan oku-madēlar-mē*)?

Kar. Ficzkó, az én agyamba még pénteki imát (*šuma namazēnē*) mondanak e?

14 Hads. Ficzkó honnan kerültél elő?

Kar. A földből.

Hads. Ficzkó, téged nem szültek?

Kar. Szű... szű... szültek.

Hads. Ki szült?

Kar. Én szültem.

Hads. Anyádat ki szülte?

Kar. Azt is én szültem.

Hads. Apádat ki szülte?

Kar. Azt is én szültem.

Hads. Nagynénedet ki szülte?

Kar. Azt is én.

Hads. Gyermekeidet ki? — *Kar.* Azt is én.

Hads. Gyerkecz, szülheti-e ember önnön magát és egész nemzet-
ségét?

Kar. Minthogy mi nemzetségestül földhöz ragadt szegények va-
gyunk, nem volt bábapénzünk és így mindet én szültem.

Hads. Ficzko, kinek hívnak téged (*kim derler*)?

Kar. A derékalj (*minderler*) a párna testvére.

Hads. Már nem tudom, mi módon kérdezzelek, hogy hogyan szólí-
tanak; (maga magához): hát nem tudnám-e valami módon a
nevét kimondatni?

Kar. Karagöz, Karagöz hé!

Hads. Így hát neved Karagöz (*adén*).

Kar. Ficzko, ostoba legény vagy ám te; nem a lovam (*atém*) Kara-
göz, én vagyok Karagöz.

Hads. Na hamuházi, éppen erre van most szükségem. — Karagöz
most jer, nevünket cseréljük meg egymással.

Kar. Cseréljük, de előbb egy kikiáltónak a tizedben ki kell hir-
detni, hogy a sokaság és a gyerek-sereg (apraja nagyja) újból
megtanulja nevemet.

Hads. Lelkem, tizededben továbbra is Karagöznek maradsz te;
csak ha egymást szólítjuk, mondunk más nevet.

Kar. No jó.

Hads. Most hát Karagöz, „ganaj-gombóc” lesz a neved, az enyém
meg „mirtus”.

Kar. Hogy is, hogy is?

Hads. A te neved „ganaj-gombóc”, az enyém meg „mirtus”.

Kar. Izé, mi az a mirtus?

Hads. Uram, a mirtus egy kitűnő jó szagú virág.

Kar. Jó, hát a „ganaj-gombóc” miféle?

Hads. Az olyan rosszféle dolog.

Kar. Hej gézengúz, hej! (magában) ő mirtus, én meg ganaj-gom-
bóc? (Hadsejvathoz) nem nem nem, téged hívjanak ganaj-
gombócznak, engem meg mirtusnak.

Hads. Eh, rajta, hogy kedved ne rontsam, legyen úgy.

Kar. Hej te együgyű kakas esztű, hej.

Hads. Most hát tanuljuk be neveinket.

Kar. Hogyan magoljuk be?

Hads. Lelkem, hogy jól megjegyezhessek, egynehányszor te fogod az én nevemet, egynehányszor meg én fogom a te nevedet kiáltani.

Kar. Ej, rajta hát.

Hads. Mostan én téged ,mirtus apó Karagöz'-nek szólítalak, te meg engem ,ganaj-gombócz Hadsejvat'-nak mondj; egynehányszor így mondjuk.

Kar. Nosza lássuk hát.

¹⁸ *Hads.* (énekel): Mirtus apó Karagöz, mirtus apó Karagöz.

Kar. Ganaj-gombócz Hadsejvat, ganaj-gombócz Hadsejvat.

Hads. Mirtus apó Karagöz, mit eszel Karagöz?

Kar. Ganaj-gombócz Hadsejvat, ganaj-gombócz Hadsejvat.

Hads. Mirtus apó Karagöz, apó mirtus Karagöz, anyád mit eszik Karagöz? apád mit eszik Karagöz?

Kar. Ganaj-gombócz Hadsejvat, ganaj-gombócz Hadsejvat.

Hads. Nagynénéd (atyai n.) mit eszik Karagöz? nagynénéd (anyai) mit eszik Karagöz? Nagybátyád (atyai n.) mit eszik Karagöz? nagybátyád (anyai) mit eszik Karagöz?

¹⁹ *Kar.* Ga.. ga.. ga.. (ezt mondván Hadsejvatra egyet ver), ej te kurafi, erkély-fülke képű gézenguzza te, ha még egy kiszé tovább is hallgatom, egész nemzetséggel ganajt etet.

Hads. Ugyan czimbora, hát nem sült el?

Kar. Nem, nem, nem.

Hads. Ha úgy van, legyen hát ,rühes agár' a neved, az enyém meg ,orvos apó'.

Kar. Mi az a rühes agár?

Hads. Néha vadászni viszik, vadászkutya.

Kar. Hát az orvos apó? — *Hads.* Más szóval doktor.

Kar. Nem nem nem, én legyek a doktor, te meg légy a rühes agár.

Hads. Eh, legyen úgy, nosza tanuljuk be.

Kar. Tanuljuk ám, de úgy mint az imént nem ököl száll le (rád), hanem lábbrugás tréfájába kezdünk.

²⁰ *Hads.* (Énekelve): orvos apó Karagöz, apó orvos Karagöz.

Kar. Rühes agár Hadsejvat, rühes agár Hadsejvat.

Hads. Orvos apó Karagöz, ki az apád Karagöz?

Kar. Rühes agár Hadsejvat, rühes agár Hadsejvat.

Hads. Ki az anyád Karagöz? ki az apád Karagöz? nagyapád ki Karagöz? az ányod (bátyád neje) ki Karagöz?

Kar. Rühes agár Hadsejvat, rühes agár Hadsejvat.

Hads. Ki a nagynénéd (atyai) Karagöz? ki a nagynénéd (anyai) Karagöz?

Kar. Rü... rü... rü... (ismét üti), hej kurafi, te feneke kiesett, gyertyatartóképi gézenguz; ha a dolgot ki nem csiholtam volna (ha kiütöre nem veszem a dolgot) egész nemzetségemet rühes agárral készítetteti el.

Hads. Ugyan czimbora, hát megint nem sült el?

Kar. Nem nem nem, én lemondtam; jó az én nevem, a tied is a hadd maradjon.

Hads. Hej hamuházi hej, szóval nem akarod.

Kar. E... e...

Hads. De lelkem, mért hevülsz fel annyira, az nem volt szándékomban uram, csak hogy jó embereink mulassanak. — Mostanság nagyon kívánom az édességfélét, hát te Karagöz, hogy vagy vele?

Kar. Lássuk, miféle édességeket szeretsz?

Hads. A tézstaféle édességeket.

Kar. A tejszeles lapos kadajfot szereted-e?

Hads. Nem czimbora nem, ha többecs két eszem belöle, gyomromat felkavarja, azért nem igen szeretem.

Kar. A kétrétü kenyér kadajfhoz mit szölsz?

22

Hads. Semmit, czimbora.

Kar. Hát a tejszeles réteshez?

Hads. A felseje ropogós ugyan, de mivel alulról tézstából van, a gyomorban marad.

Kar. Hát a vékony tézstához mit szölsz?

Hads. Jaj czimbora, azt meg épen nem szeretem.

Kar. Mert okkája tizenhat (t. i. garas) úgy-e gézenguz; — hanem czimbora, egy édességre bukkantam ám, egy édességre bukkantam ám, hogy a nyálad is elfolya utána.

Hads. Ugyan Karagöz, mi az, mondd csak gyorsan.

Kar. Hej gézenguz, úgy-e hogy nyeldeklödzik (v. nyelhetnéked van). Ha egy kicsit ennél belöle Hadsejvat, elájulnál tőle.

23 *Hads.* Ugyan czimbora, mondd hát szaporán, mi az, már a nyálam (szám vize) is foly utána.

Kar. Fejemre czitromot nyomj, fenekem edd.

Hads. Csitt, erkölcstelen hamuházi, te végét-határát nem tudó kurafi.

Kar. Ficzkó, mit tüzelsz annyira?

Hads. Hogy ne tüzelnék; — már odahaza is perlekedtem a kiadások miatt, bosszusággal jöttem ide, most meg még te bosszantasz.

Kar. Minthogy ép a kiadást emlegeted, én is éppen most perlekedtem odahaza a feleségemmel.

Hads. Ugyan miről perlekedhettél te?

Kar. Lelkem azt mondják: rizst nem veszel, zsírt nem veszel, a háznál semmiféle kiadásod nem látom. — Hát czimbora, képzelhető-e ennél nagyobb kiadás? a múlt hónapban egy csomó tüdőt-máját vettem, a múlt év ramazánjakor meg tizenharmadfél dram rizst, nyolcz dram zsírt, három dram olajat, százötven dram szenet, másfél dram babot és mind ennek egy esztendő alatt nagy gyorsacsokán végére jártak; lehet-e már ennél uram, nagyobb kiadás?

24 *Hads.* Karagöz tán megbolondultál, hát mi az, 13-adfél dram rizs, 8 dram zsír, 3 dram olaj, 150 dram szén, másfél dram bab?

Kar. Te csak ide hallgass, ne avatkozz a máséba. — Otthon azt mondják: húst nem veszel, hogy hús-leves ételt egyáltalában nem eszünk; alláhra H. házam megett laczikonyha van, a laczikonyhából házunkig egy csapot szerkesztettem össze, úgy hogy most a mennyi húst mosott hús-levese csak van a főzőnek, az mind a mi házunkhoz jön.

Hads. Tán az eszed szalasztottad el?

Kar. Már miért szalasztanám el az eszem, no?

Hads. Igazán te megbolondultál.

Kar. Nem bolondultam meg, hé.

Hads. Te veled már szót (*lakêrdê*) váltani se lehet.

Kar. Persze, hogy zajt (*takêrtê*) csapni nem lehet.

Hads. De mire való is nekem, nosza menjünk, lássuk mit mutat a idő tüköre (*ajîneji devran*) (elmegy).

25 *Kar.* Ha te mész, én meg tán maradok? nosza én is megyek, hadd látom mit mutat a tükör előtt álló (*ajnada duran*) (ő is megy).

(Hallatszik a mint a feleségével otthon beszélget.)

Fel. Ember, hol jártál az imént?

Kar. Hadsejvattal beszélgettem.

Fel. Ember, te benned már semmi szégyenérzet? a húst a mészárosnál, a zöldséget a kertésznél, a pénzt meg a váltónál látom.

Kar. Asszony, köszönd meg hé, hát ha megvakultál volna és nem látnád, mit csinálnál?

Fel. Az ilyes szókhoz nem értek; — tüstént menj, három okka húst hozz nekem.

Kar. Jó, veszek.

Fel. Efendim, egy okka rizst is végy.

Kar. Jó veszek (szól és a mint megy)

Fel. Hé hé?

Kar. Nah?

Fel. Merő-kanalat is végy.

Kar. Jó, azt is veszek (szól és a mint megy)

Fel. Hé?

Kar. Nahh?

Fel. Pléh mangált is végy.

Kar. Jó, azt is veszek.

Fel. Rostélyt is végy.

Kar. Veszek (szól és a mint megy)

Fel. Hé hé?

Kar. Nahh, mi az?

Fel. Nehány darab pecsenyeforgató nyársat is végy.

Kar. A vevőnek is az anyját meg a hozónak is (ezt mondván megy).

(Hadsejvat távozta helyén egy fürdőt állítanak fel, miközben 27

Rezaki-zade e sarkival lép elő:

«Itt a tavasz, patak cserged,
A rózsám sír, én kesergek,
A tanyáim hegyek lettek.
A rózsám sír, én kesergek.

Megnéztem cziprus termetét,
Arczát látó veszti eszét,
Szempillája ír levelet.
A rózsám sír, én kesergek!

Bimbó nyilik a tövisen,
 Fülemile van keservben,
 Szeretöm meg ellen kézben.
 A rózsám sír, én kesergek.»

28 A dal bevégezte felé Hadsejvat is előjön, a dal bevégeztekor meg)
Hads. Ej isten hozott belsöm szeglete (szívem, lelkem), nagyra
 becsült időd boldog legyen (jó napot).

Rez. Hosszu életű légy efendim.

Hads. Uram ilyen idejével idején kívül (idejében is nem is) šarkit
 énekelve merre felé méltoztatik?

Rez. Uram, tudva levő, hogy atyámról egy fürdő maradt rám,
 jócska idő óta üresen áll és mivel senki se dolgoztatja, menjünk
 hadd tudjam meg a benne kijavítani valókat, hogy megcsinál-
 tassam; mert a helyett hogy üresen áll, legalább havonként
 egy kis jövedelme legyen; hát onnan is cseppen valami.

Hads. Az ám uram, nagyon jó lesz.

Rez. Hanem Hadsejvat uram, tudni fogod, hogy én (szolgád) min-
 denkor nem lehetek itt, és ugyan azért egy megbízható embert
 szeretnék, a ki a fürdő kijavításának utána lásson.

29 *Hads.* De uram, tulajdonkép én (az ön szolgája) atyjának régi ba-
 rátja vagyok, nálamnál (szolgádnál) alkalmasabbat kit talál-
 hatna?

Rez. Valóban úgy van, Hadsejvat uram.

Kar. Ki ez itt, micsoda zajt csaptok itten? (ezzel fentről le néz,
 aztán meg leszáll): üdvöz légy!

Rez. Üdvözöllek apó.

Kar. Fiam, van-e apró pénzed?

Rez. Minek az apó?

Kar. Egy kis kölcsönt adj, mondanám.

Rez. Ki vagy te apó?

Kar. (Felfelé szállva Hadsejvathoz): Hadsejvat, kinek hívnak
 engem, ki vagyok én?

Hads. Ficzkó, ne illetlenkedj.

30 *Kar.* Éhes szemű együgyű gézenguzza te, mire való is nekem. —
 (R.-hoz) Izé fiam, Ka... Ka... Karagöznek hívnak.

Rez. Apó, olyan embernek, a kit nem ismerek, nem adok pénzt.

Hads. (K.-höz) Karagöz, pusztulj innen (*def ol*) hamuházi.

Kar. Tef (csengős feldob), dob (*dümbelek*) leszek, különös.

Hads. Ficzkó, ismered-e őt?

Kar. Neeem.

Hads. Névvel-hírrel (becsületes neve) Rezaki-zade.

Kar. Ah tudom, tudom, ugy-e egy kis öccse is van?

Hads. Ki az?

Kar. Izé, nem ő az a madár-szőlő, a kit a tejes boltban az *ašurá*-ra szoktak tenni? sőt még idősebb testvére is volt, a szmirnai fekete (szőlő), úgy-e?

Hads. Pusztulj mondom (*def ol*). 31

Kar. Tef leszek-e, dob leszek-e, mi közöd hozzá? különös, — én csak azt mondtam, hogy kis kora óta ismerem egész nemzet-ségestül; mi több, még egy lány testvére is volt, magvatlan; nem a szőlő családjából valók-é ezek?

Hads. Karagöz, hordd el magad innen, mondom, ez nem a te eszedhez való dolog.

Kar. Ha ugy van, Hadsejvat, a szögletbeli ablakból szemlélem, és nem elegyedem belé (megy).

Hads. Ne gondoljon vele uram, féleszű (*mezub*).

Kar. (Fentről fejét kinyujtva): sült bolond (*zêrzob*) magad vagy gézenguz, nézd mi édességet eszik (az ő ette helváját nézd).

Hads. Uram hát alkalmasnak talál-e?

Rez. Igen Hadsejvat uram, most együtt menjünk, járjuk be a fürdőt; vizsgálja meg a javítani valókat; a kulcsokat is önnél hagyom és lásson utána a mire szükség lesz; — ime itt ezuttal ötven arany.

Hads. Isten áldása uram, én most a Hamamdsinak (fürdő asz-³² szonynak) és Sallé Natêrnak (fürdőszolgának) hirt adok, hogy jöjjenek és a fürdőt rendbe hozzák, rendbe szedjék; ha Isten akarja (reméllem), egy-két nap alatt mindennek végére járok.

Rez. Nagyon jó Hadsejvat uram, hiszen voltaképpen hosszadalmas javítani való nem lesz azon; egy meszelésből, törlésből és dörzsölésből álló valami az egész.

Hads. Úgy van uram, tessék, menjünk.

Rez. Tessék! (a fürdőbe mennek).

A fürdőben.

Rez. Ime Hadsejvat uram az előkötők, itt a törülközők. — Befelé is

menjünk... ime a külön szobák, itt a medenczék; az egyik kiesett, hanem az nem baj, meg lehet csinálni.

Hads. Meg, meg uram.

Rez. Ime a fürdő-patka (köldök-kő).

Hads. Pompás... én egy két nap alatt mindent elvégzek.

Rez. Nagyot nőjj (hiánya ne legyen) Hadsejvat uram, ime vegye a kulcsot, én megyek, a többi önre van bízva (az ön dolga).

Hads. Nagyon jól van uram, nagyon jól, ön ne aggódjék semmit (ezt mondván elmegy).

⁸³ *Hamamdsi asszony* (a következő dalt énekelve jön elé):

«Éjjel nappal epekedve
Czélomhoz nem értem el;
Sok leányt szerettem, ámde
Hűség nincsen egybe se.

Fürdő patkán üldögélve
Izzadozni kezdett el;
Fejét fedi, haját bontja,
Fésűlködni kezdett el.

Jaj efendim, jaj szultánom,
Rózsa tövén gránát nől:
A szivemben erős tűz van,
Hol éget, hol meg füstöl.»

Miközben a hamamdsi énekel, Hadsejvat is jön túlfelől és a dal bevégeztével):

⁸⁴ *Hads.* Ej efendim, nagyra becsült időd boldog legyen (jó napot)!

Ham. Nem külömben (hijával ne legyen) Hadsejvat uram, engem hívott, tán valami fontos parancsa van?

Hads. Isten mentsen lányom, csak azért hittam (hivásom czélja az), hogy itt jócska idő óta egy dologban nem levő fürdő van és minthogy tulajdonosa nekem adta át a fürdőt, hogy dolgoztassam és mivel tudom, hogy ön faczér és voltaképp hamamdsiság a mestersége, hogy ha kívánja a fürdőt önnek adom át és szépen dolgoztatva hónapról hónapra összeszámolunk. (E közben Karagöz az ablakból néz ki:)

Kar. Ki ez? (Leszáll és így szól az asszonyhoz): izé, van-e nálad holmi apró pénz?

Ham. Eh mit csinálsz vele?

Kar. Izé, a minap egy-két garast kölcsön kértél tőlem.

Ham. Ugyan fiú, megbolondultál? ezt egy nagy papucsúnak a fejébe s verd (egy nagy papucsúval olvastass magadra).

Kar. (Felemelkedve) Izé Hadsejvat, had lám csak a papucsaidat.

Hads. Karagöz, nincs most sorja a bolondoskodásnak (*mezub*).

Kar. Sült bolond (*zêrzob*) te vagy.

Hads. Karagöz, pusztulj (*def ol*), mondom.

Kar. Tef légy, dob légy (elmegy).

Hads. Megértette-e lányom? — én (szolgád) most Sallé Natérnak hírt adok, az is hadd jöjjön, együtt fogjátok a fürdőt működtetni; — voltaképen ti tiz-tizenöt éves társak vagytok.

Ham. Nagyon jó Hadsejvat, hanem én Sallé Natérral haragba vagyok.

Hads. Ha akarja, én önöket kibékítem.

Ham. Az én lelkemnek jótétemény, de ő ki nem békül.

Hads. Ön e részben ne aggódjék. — most menjünk a fürdőbe, járjon se egyet benne, én meg a mit teszek teszek, megyek, a szívét meglágyítom és jöttékor rossz arcczal ne fogadja.

Ham. Nagyon jó, Hadsejvat uram.

Hads. Tessék, menjünk.

Ham. Tessék. (Ezzel a fürdőbe mennek).

A fürdőben.

Hads. Íme lányom minden dolog készen, itt a kendők, itt a kaszsa, minden teljes. — Én meg megyek, Sallé Natér szívét meglágyítom és önhöz küldöm. (Ezután a következő türküvel:

«Keszkenóm megszáritottam,
Keblén keblem elaltattam,
Nevét tudtam, elfeledtem.
A rózsámnak piros arcza
Szeretőmnek méz ajaka.

Oh leányka gyaur vagy, gyaur,
Nyelved így szól «*dsivil jovul*»,
Siess szépem, fuss előlem.
A rózsámnak stb.

Sodrott selyem övet övez,
Rojtja a földön elterül,
Felkelve csókolni restel.
A rózsámnak stb.

Leány rózsája kinyillott,
Bokrára fülmile szállott,
Csókolgatva szomorkodott.
A rózsámnak stb.

87 *Sallé Natër* jön elő és a türkü éneklése közben túlfelől a hammsi jön vele szembe. A dal bevégeztével):

Ham. Üdv hogy jött ön efendim (isten hozta).

Sal. Istennek legyen ajánlva.

Ham. Derék dolog, annyi igazságtalanság járja-e?

Sal. Ön az igazságtalan. (Ezalatt Karagöz leszáll.)

Kar. (S.-hoz) ki vagy te?

Ham. Šallé Natèrnek hívják.

Kar. Tudom ez az a sálos öszvér (*šallé katër*); — izé sálos öszvér, egy testvéred is volt, néha a menyasszonyos kocsiba fogják be, hol van az most?

Sal. Ugyan fiú, megbolondultál, micsoda beszéd ez?

Kar. Már mért bolondulnék meg, nem a sálos öszvér vagy te?

Ham. Karagöz, pusztulj, dolgoz után láss.

88 *Kar.* Hát ti hova mentek?

Ham. A fürdőbe.

Kar. Engem is elvisztek?

Ham. Oh, sohse hallottam még, hogy férfi nőfürdőbe menjen.

Kar. Miért ne ment volna, én is asszonyvá leszek.

Ham. Lelkem, a fürdő még meg sem nyilt; de ha majd meg is nyilik, külön helyük lesz a férfiaknak, oda te is bejöhetsz.

Kar. Én az asszonyokéba megyek (elmegy).

Ham. Efendim, most menjünk a fürdőbe, a szükséges dolgokat nézzük meg és Hadsejvat urammal adassunk hírt a fürdőanyának.

(Mennek. Aztán a következő dallal:

A kocsiból kiugrott,
Kendőjét behajtotta
Papucs szét pattagott.
Donini dolaboni donini vaj.

Kocsiból kiszállása,
Tramvajba beszállása,
Tipis tipis járása.
Donini dolaboni donini vaj.

A kocsiból megugrott,
A vén asszony megpukkadt,
Papucs is szét pattant.
Donini dolaboni donini vaj.

a fürdő-anya jön, aztán a hamamsi.)

Ham. Isten hozta, Emeti Molla.

39

Any. Alláhnak legyen ajánlva leányom, engem hívott, valamire szüksége van?

Ham. Igen Emeti Molla, fürdőt nyitottunk, önt szeretnők fürdő-anyának.

Kar. (Az öreg asszony két púpját látva leszáll): üdvözlégy!

Any. Üdvözlégy, mit akarsz?

Kar. (Az öreg asszony hátára verve): ki ez itt a hátadon?

Any. Ficzkó, ni ni még a tarkóm szorítja, nézd el nézd, mily figyelmesen vizsgál, talán a tetszését nyertem meg (szívét adta nekem).

Kar. Hej, hogy Mahmud a temetős nyerné meg a szívedet; tán elvesztettél valamit, hogy meggörbedve keresed (egyet ver öklével az öreg asszonyra).

Any. Hej hogy a szemed vakulna meg, most mindjárt előveszem a gombostűt.

Kar. Ne ne ne, ilyen nagy fegyverekkel ne tréfálj (elmegy).

Any. Nos lányom?

40

Ham. Ime efendim, önnel nem is kell megértetni, a fürdő-anyakot jól érti. (A mint ezt mondja,

Kar. lejön): ki ez? ki ez?

Any. Megint előjöttél?

Kar. Izé, ez a fürdő-anya? ez szülte a fürdőt?

Ham. Lelkem, nem úgy van az; minden fürdőnek van anyja; ezt is eme fürdőének tesszük meg.

Kar. Izé, bárányom, engem meg fürdőapának tennél meg.

Ham. Ej fiú, lehet-e fürdő-apjáról szó?

Kar. Már hogy ne lehetne? anyja van, apja meg nincs? — izé...
(az öreg asszonyt döfölgetve).

41 *Any.* Nos, ficzkó?

Kar. Izé, igazán mondd, te vagy a fürdő anyja?

Any. Persze hogy az vagyok.

Kar. Más szóval a fürdő a te fiad; — igazán mondd, kitől vemhedsztél meg?

Any. Hogy a fejed szemed ketté hasadjon, Alláhra mondom most mindjárt a rendőrnek adlak át. (Karagözt kihajtják).

Kar. (Futva fentről): ugyancsak bosszankodik ám, a vén asszony jól neki gyuladt (elmegey).

Any. Lányom, tán nem tudod, hogy én ötven év óta fürdő-anyáskodom, mindenesetre ismerem minden csinját-binját.

Ham. Igen Emeti Molla, tessék menjünk.

Any. Tessék lányom, hadd lássuk! (A fürdőbe mennek).

— A fürdőben. —

42 *Ham.* Ime Emeti Molla! (az anyának megmutogatja a fürdő belsejét. — Aztán *Ajvaz Serkiz* jön és ezt éneкли:

Ej kendő kendő kendő,
Emeld karod, ölelj át.
A lovam arab fajta,
Italomúl bor járja,
Három napja nem ittam.
Az én kedvem oda van,
Állapotom oda van,
Ej kendő kendő kendő,
Karoddal meg ölelj át.

A Hamamdsi elibe megy és Karagöz is háta megé furakodva [hozzá kötődve] tánczolgatva jönnek).

43 *Ajv.* Ejha (*fosz geja*), urnőm efendi, estéd boldog legyen (jó estét).

Kar. Torkodat görény fojtsa.

Ham. Üdv, hogy jöttél (isten hozott) Serkiz mester.

Ajv. Ejha, urnőm efendi, üdv hogy találtunk.

Kar. Nyolcz (*Sekiz*) mester, a minapába Kilencz keresett.

Ajv. Ejha (*foš geja*) Karjagoz, csákányt verek a fejedbe, *voláh* fusson ki a szemed *volah*.

Kar. Lóganajt (*fuski*) te egyél, a te szemed fusson ki, *voláh*.

Ajv. *Volah*, mit ordítasz?

Kar. Sekiz (nyolcz) mester, befogd a szád, avagy öt testvéreddel jössz mindjárt érintkezésbe (öt ujjammal).

Ajv. Ejha, mit óbégatsz *vah*?

Kar. Ejha, mit beszélsz *vah*?

Ajv. *Voláh*, gunyt üzöl belőlem?

Kar. *Voláh* gunyt üzök *vah, vah*.

Ajv. Ejha, most mindjárt csákány eszi a fejed.

Kar. Ejha *vah* (magához): az örmény ugyan csak pukkadoz.

Ajv. *Voláh*, menj mondom, az apád lelkére (*baban žana*).

Kar. Fertelmes (*ženabet*) az apád, gézenguz; — mit nekem, megyek el *vah, vah* (elmegey).

Ajv. Ejha urnőm efendi hallottam, hogy fürdőt nyitottál, szárító-nak (hamuházat) jöttem volna.

Ham. Nagyon jó Serkiz mester, nosza menjünk: te is nézd meg a hamuházat. (Ezalatt K. jön).

Kar. (H.-hoz): hát én mikor megyek a fürdőbe?

Ham. Lelkem, még nem lehet a fürdőbe menni; ha mások mennek, te is akkor méysz.

Kar. (Magában): Ajvaz háta megett bemegyek.

Ham. (Serkizhez): nosza Serkiz mester, menjünk.

Ajv. Nagyon jó urnőm asszony, tessék! (Ezt mondván mennek, Karagöz is utánok be a fürdőbe).

— A fürdőben. —

Ajv. Ejha Karjagoz, mit jössz a hátam megett, ejha tudod a hamuházat befűteni?

Kar. *Voláh*, tudom.

Any. Ficzkó Karagöz, mi dolgod itt?

Kar. Hallgass hé.

Sal. Ki ez a szakállas?

Kar. Mi bajod a szakállal? leberetváltatom.

Ham. Karagöz lelkem, nem megmondtam, hogy csak ezután jöjj?

Kar. Míg én ebbe a fürdőbe be nem megyek, neked nyugtot nem hagyok. (A hamamdsi Karagözzel kifelé haladva.)

Ham. Én téged ebbe a fürdőbe be nem eresztlek, be nem eresztlek, be nem eresztlek.

Kar. Én is neked ebben a fürdőben békét nem hagyok, nem hagyok, nem hagyok. (Ezt mondván mennek, — Karagöz pedig haza megy és «Néne» szóval feleségét szólítja).

Fel. Mi baj, ember?

Kar. A bölcsönket add csak.

Fel. Ember, minek az a bölcső?

Kar. Te csak add, a szomszédék kéri.

⁴⁷ *Fel.* Odalent van a fatartó felett. (Ezzel K. veszi a bölcsőt és a fürdő ajtajához menvén zörgeti az ajtót, — a fürdőből kérdezik ,ki az?')

Kar. Én vagyok (bemegy a fürdőbe).

— A fürdőben. —

Kar. Anyám tiszteltet, a fürdőbe fognak jönni, bölcsőt küldött.

Ham. Jól van; a bölcsőt hagyd itt, te meg menj.

Kar. Nem, én nem mehetek.

Ham. Ej ficzkó, hisz te férfi vagy, mi dolgozol itt?

Kar. Nem nem nem, én itt gyereket fogok ringatni.

Ham. A gyereket majd mi ringatjuk, te csak hagyd és menj.

Kar. Nem, anyám óvatos, a gyermekét mással nem ringattatja.

⁴⁸ *Any.* Ficzkó, mi dolgozol már itt megint?

Kar. Hallgass te temető szegénye.

Ajv. Voláh Karjagoz, mit járkálsz te itt?

Kar. Csitt ficzkó, nevemet ne említsd.

Ham. Dobjátok ki, dobjátok.

Kar. Izé ne dobjatok hé, ne dobjatok, kimegyek.

Ajv. Voláh, hogy a szemed fusson ki kutya, ki menj mondom (Karagözt kidobják).

Kar. Izé a bölcsőt adjátok.

Ham. Dobjátok, dobjátok a bölcsőjét.

⁴⁹ *Kar.* Ne ne ne, bölcsőt mit ne dobj, eltöröd hé, majd később elviszem (szól és megy).

(Azután a *Zsidó* lép fel a következő türküt énekelve:

«Macskát tettem tarisznyába,
 Fejét dugta a levesbe,
 Magzatom nem adom bajba.
 Nosza *lingo lingo*, lelkem *lingo lingo*,
 Rabbi leánya, papnak a lánya.

A macskámat ölbe vettem,
 Ékszert tűzött a nyakába,
 Patkány bámult játékomon.
 Nosza stb.

Macskámat hombárba dugtam,
 Tíz parást vett a kezébe,
 Latorrá vált a mi macskánk.
 Nosza stb.

Macskámat tettem egérfogóba,
 Futott ment a ház hijuba,
 Az egerek estek jajba.
 Nosza stb.

A macskám paplanba tettem,
 A görényt kötélre verte,
 Macskám félénknek nem adom.
 Nosza stb.»

Karagöz is nyomába kapaszkodva jön.)

Zsid. Ej ki az itt hátam megett?

Kar. Én vagyok, én.

Zsid. Ej Karajuz efendi?

Kar. Zsidó, befogd a szád! (Nyakon üti).

Zsid. Ajajaj, nincsenek-e itt zsidók, az istenért, ennek a muzlu-
 mánnak a kezéből (t. i. szabadítsatok meg).

Kar. Zsidó, szakálladra vigyázz, ünnepre három pár harisnya telik
 ki belőle.

Zsid. *Ajde*, mit jösz utánam, te koldusok árnyékszéke te, *ajde*.

Kar. Zsidó a szádat fogd be mondom, ha öklömet verem agyadba,
 majd megtanulod a szegények árnyékszékét.

Zsid. Ajde, faragatlan ficzkó faragatlan, *ajde* piszok ficzkó piszok (arczát K. felé fordítja), ej ábrázatját nézd, te megromlott követű omnibus-út.

Kar. Zsidó, még bajba találsz rántani.

Zsid. *Ande kakamena* (*ajde* piszkomat edd).

Kar. Azt magad edd gézengúz.

Zsid. Ej milyen pofa, milyen arczkifejezés (*nasě čalěm*).

51 *Kar.* (A zsidót egyszer-kétszer még megöklözi): miféle egér vagyok (*sičan-ěm*)?

Zsid. Ej boldogtalan ficzkó boldogtalan, milyen esetlen ficzkó vagy esetlen, a merre megyek, hátam megett jössz; eh hova mész?

Kar. Te hová mész?

Zsid. A fürdőbe megyek.

Kar. Zsidó, a fürdő csak egy darab.

Zsid. Ej, jössz velem?

Kar. Rajta, rajta! (A fürdőbe mennek).

— A fürdőben. —

Zsid. Ej, időd boldog legyen (jó napot), hamamdsi asszony.

Ham. Időd boldog legyen Zakariás mester.

52 *Zsid.* Ej hallottam, hogy fürdőt nyitottál, menjünk mondtam, ime eljöttem.

Ham. Ki az ott a hátad megett?

Zsid. Ej, nem tudom, Karajuz lesz tán, hátam megett jött, nem tudom.

Kar. (Magában): hej kutyaházi hej, csak az imént mondta, hogy együtt menjünk.

Ham. Karagöz?

Kar. He?

Ham. Kifelé csak szaporán, erkölcstelenje te (Karagözt üti).

Kar. Ne üss hé, ne üss.

Ajv. *Vuj*, fusson ki a szemed kutyaházi, ismét eljöttél, pusztulj mondom. (Karagözt kidobják).

Ham. Én téged ebbe a fürdőbe be nem eresztlek, be nem eresztlek, be nem eresztlek.

Kar. Én is neked ebben a fürdőben békét nem hagyok, nem hagyok, nem hagyok.

(Ezzel elmegy és aztán egy kaszidát elmondva az Arab jön elé, Karagöz meg utána akaszodik.)

Arab. Fiam, neked is nekem is ,selam alejkum‘.

53

Kar. A tulsónak meg az innensőnek is ,alejkum salam‘.

Arab. Fiam, hová mész most?

Kar. A merre te, én is arra.

Arab. Igen (*ejva*) én fürdőbe fogok menni.

Kar. Birsalma (*ajva*) féle nincs; — izé Hadsi apó megkövetem (kérdésem szégyen ne legyen), mi a neved?

Arab. Fiam, az én nevem Hadsi Kandil (gyertyatartó).

Kar. Úgyebár kis öcséd van Hadsi Hajólámpa, meg egy lánytestvéred Hadsi Lámpabél, nem azoknak a testvére vagy te?

Arab. Fiam meg lelkem, mit kérdeztél (*sordun*)?

Kar. Nem eresztettem (*usurdum jok*).

Arab. Fiam meg lelkem, fürdőbe mész (*gidešeksin*)?

Kar. Szamárr vagy jó magad (*ešek sensin*), a szád befogd.

Arab. Fiam én most a fürdőbe megyek.

Kar. Én is oda megyek. (A fürdőbe mennek).

— A fürdőben. —

Ham. Tessék Hadsi Kandil, üdv hogy jött (isten hozta).

54

Arab. Fiam meg lelkem üdv hogy találtuk.

Ham. Hadsi Kandil, hányad magával jött ön?

Arab. Lelkem hamamdsi efendi, én egymagam jöttem, de utánam is jött még valaki.

Ham. Karagöz?

Kar. Hé?

Ham. Hát megint eljöttél, rajta csak kifelé, el innen te szemérmetlen csatangoló, taknyos te.

Kar. Asszony, a szemérmetlen is te vagy, a csatangoló is te vagy, taknyos is te vagy; mért volnék én az, épen most fúttam ki az orrom.

Any. Ficzkó, hogy a szemed fusson ki.

Kar. Hogy a lelked szaladjon ki.

Any. Nézd el, még szólani is mer.

Kar. Be be be be.

Ajv. Volá, most mindjárt csákányt verek a fejedbe, megint eljöttél?

Ham. Ki vele rajta, gyorsan csak kifelé. — Karagöz én téged ebbe 55 a fürdőbe be nem eresztetek, be nem eresztetek, be nem eresztetek. (Karagözt kidobják).

Kar. (Kivülről): én meg neked e fürdőben békét nem hagyok, nem hagyok, nem hagyok (megyen).

«A kertemben dupla hintát kötöttem,
A rózsám ha eljön, hintókázhatik,
Négy óra múltán még sok megeshetik.
Abalaba šippop šippop bop
imeta mimeta beberu hi.

A fürdőnek a kúpja mészből való,
Leányok szépsége szerektől való,
Legény szépsége beretvától való.
Abalaba šippop šippop bop
imeta mimeta beberu hi.»

(E tükrüt mondva *Altë-kulač* jön elé, Karagöz meg a háta megett).

56 *Alt.* Üdv veled apócska.

Kar. Veled is üdv száraz csomóka.

Alt. Hallottam hogy itt fürdő van és én fürdeni jöttem ide; — hogy vagy, jól vagy-e pompásan vagy-e, éhes vagy-e jól laktál-e, tele vagy-e üres vagy-e, száraz vagy-e nedves vagy-e, hanyadán vagy, honnan jössz, hová mész? — Tudvalevő hogy én (szolgád) nem szeretem a sok beszédet; egyet te szólj, én hallgatom, egyet én szólok, te hallgatsz; kissé hagyj hát békét, nem volt még elég? mindent csak te akarsz mondani? Még semmit se mondhattam, hallgass el egy kissé, én is hadd szóljak egy keveset (peregve beszél meg ugrál, Karagöz is vele ugrál).

Kar. Ejnye a szó edénye, még lélegzetet se vesz; — apó, hogy hívnak téged?

Alt. Engem névvel hírrel *Altë-kulač*nak (hat öl) hívnak.

57 *Kar.* Istenemre hatodfele hazugság; — orrát nézd csak orrát, Di-jarbekir aczélnyi; nem maradhatsz talpadon? beszéljünk kissé lábon állva is.

Alt. Apó, csufot üzöl belőlem? nem vagyok én a te játékszered; merről akaszkodtál a hátam megé? *abalaba šippop šippop ...* (ismét ugrálni kezd Karagözzel egyetemben).

Kar. No te bolond.

Alt. Már mért volnék bolond? ostoba (*budala*)!

Kar. Ezen az ágon (*bu dala*) vagy a másikon (*öbür dala*); — merre mész?

Alt. Hát nem értettem még meg veled? Hazulról jövök, fürdőbe megyek, ott levetkezem, megmosakodom, felöltözködöm, aztán haza megyek, lefekszem, aztán felkelek ...

Kar. *Tornehet* (magában): jaj az anyját... még utóljára azt is meg-⁵⁸ teszi, hogy a hét évvel ezelőtt történeteket meg a hét évvel ezután történendőket is meg akarja velem értetni. — (Altékulač-hoz): apó nem vinnél-e el engem is?

Alt. Téged is elviszlek, te engem kensz meg a tarisznyával (tarisznyázol meg) én téged kenlek meg vele, te engem mosdatsz én téged mosdatlak, azután kijövünk egy-egy kávéét iszunk, egy-egy nargilét töltetünk meg, felöltözködünk, felövezkedünk, elmegyünk ...

Kar. Hej ebadta szó butykossa, hej gézenguz szó butykossa? mi lesz, még csak nem is lélegzik — nosza apó gyerünk a fürdőbe. (Ezzel a fürdőbe mennek; — a fürdőben megint Karagözt e szavakkal: «én téged a fürdőbe be nem eresztlek, be nem eresztlek» ütik meg kiteszik, Karagöz meg azt mondva; «én pedig neked e fürdőben békét nem hagyok, nem hagyok» elmegy.)
(A következő sarkit énekelve:

Szemöldökid közepette
Ott vagyon ,elif' jeled,
Egy látásra eszem vetted,
Tönkre tettél engemet.
Vaj lesz-é szabadulása
A veled beszélőnek.
Égtem. hiába, mit mondjak,
Másé már a szeretőm;
Elakarnék hozzá menni,
Az ellené a győzelem.

59

A nap fölkelt, a nap fölkelt
A szeretőm köskjére;
Szerencse ült, szerencse ült

A szeretőm fejére ;
Töltsed töltsed, hadd igyunk hát
Rózsám egészségedre.
Égtem hiába stb.

Kinnap-zade lép elő, Hadsejvat elibe megy, Karagöz meg az
ablakból néz alá):

60 *Hads.* Hej fiam uram, isten hozta, ilyen jókor reggel dalt énekelve
merre méltóztatik?

Kin. Isten mentsen uram, hallottam, hogy kezed alatt egy fürdő
volna.

Kar. (Fentről) Hadsejvat, emeld csak fel kezed alól a fürdőt (ezzel
elmegy).

Hads. Igen efendim.

Kin. Uram, minthogy lakodalmunk van, le akarnók mára a fürdőt
foglalni.

Hads. Nagyon jó uram, szívesen; csak küldje a menyasszonyt; —
én is megyek, a hamamdsi asszonynak hírt adok és senkit be
nem bocsátok (Karagöz lejön).

61 *Kar.* Üdvözlégy fiam.

Kin. Üdvözlégy apó.

Kar. Izé, nálad az erszény?

Kin. Mi dolgod vele apó?

Kar. Izé szegény ember vagyok, egy-két lirát kölcsönöznél-e?
(Magában): ugyancsak kértem ám, de hát...

Kin. Apó, én lirát-mit nem hordok magammal; — az orvosok azt
mondják, hogy sárgaságot kapok és megtiltják, hogy hordjam.

Kar. No, ha úgy van, adj hát öt-tíz darab medsidijét.

Kin. Medsidijét sem hordok magammal.

Kar. Azt meg vajjon miért?

Kin. Rövidlátóság (v. szemgyengeség) miatt (*zāfē basardan*).

Kar. Én is fel tudom a váltónál váltatni (*sarrafañ bozažā'nē*).

Kin. Apó, nem azt mondtam hogy a váltó váltja; mivel az ezüst
fénylik és hogy néztemkor szemeimet ne kápráztassa, medsi-
dijét se hordok magamnál.

62 *Kar.* Fiam, olyan Mahmud szultán-féle ércz ötös nincs-e nálad?

Kin. Nincs apó, a fűszeresek meg a mészárosok rendszeren azt mond-

ják hogy apró pénz és minthogy ilyen para nem használatos és mivel némelye zsiros némelye piszkos, ezt se igen szeretem.

Kar. Jó van, hát holmi réz van-e nálad?

Kin. Apó, az is tudva levő, hogy az ilyen nehéz pénz hordozása az embernek bajt okoz, azért ilyet se hordok magammal.

Kar. Adj hát tíz parát, hogy a hidon át menjek.

Kin. Tizesem sincs apó.

Kar. Öt parát adj, hogy vizet igyam.

Kin. Ötösöm sincs.

Kar. Köpj a markomba, hogy a bajuszodra tegyek.

Kin. Hej kurafi, határt mit nem tudó te.

Kar. (Magában): ugyancsak örökség-evőre találtam, hm.

Hads. Karagöz, már megint kezdted a határt átlépni, ez nem a te eszedhez való.

Kar. Bánom is én (a mi lesz legyen), izé Hadsejvat ki ez?

Hads. Ezt névvel-hirrel Kinnap-zadenak (madzagfi) hívják.

Kar. Úgy-e bár, a bátyja kötéltánczos kötél, apja hajó istráng?

(Kinnap-zadehoz): izé a napokban paplan-fonál keresett.

Kin. Miféle paplan-fonál?

Kar. Lelkem, te nem a kötél nemzetségből való vagy-e?

Hads. (Kinnap-zadehoz): oda se nézzen uram, oda se nézzen, kissé bolondocska (*mezubža*).

Kar. Sült bolond (*zërzob*) te vagy kurafi.

Hads. (Karagöznek): el innen K., pusztulj csak (*def ol*).

Kar. Tef leszek, dob (*dümbelek*) leszek, mit nekem! (megy).

Hads. Ime én (szolgád) most elmegyek és intézkedem.

64

Kin. Híjával ne legyen, Hadsejvat uram, én is megyek és azonnal küldöm őket.

(Karagöz beszél otthon a feleségével).

Fel. Ember, új fürdő nyílt meg, rég nem voltam már fürdőben; — adj egy-két medsidijét, hogy fürdőbe menjek.

Kar. Hogyan hogyan?

Fel. Fürdőbe akarok menni, egy-két medsidijét adj.

Kar. Csodálatos, mintha el akarnák a fürdőt adni; — ha én a fürdőbe megyek, egy garast adok, mikor meg kijövök belőle, öt garast elsuttyantok.

Fel. Ugyan ember, a miénk nem olyan mint a férfi-fürdő, leg-65 alább is egy medsidijére van szükségem.

Kar. Lelkem mondd hogy adtam egy medsidijét, mit csinálsz azzal az egy medsidijével?

Fel. Két garasért füvet veszek.

Kar. Minek az a fű?

Fel. Ugyan ember, már ez az asszonyok szokása.

Kar. Csodálatos, a bárányokat is magaddal viszed-e?

Fel. Ugyan te is megadtad neki (te is kérdezel ám); asszony nem mehet fű nélkül a fürdőbe.

Kar. Jól van no, két garas erre; hát a többije?

Fel. Negyven paráért meszet.

Kar. Tán ki akarod a fürdőt meszelni?

Fel. Nem úgy lelkem, nektek nem kell a fürdőben beretva? asszonyoknak mész a beretvájuk.

66 *Kar.* Aztán?

Fel. Aztán egy-két garas a szolgának (*natêra*).

Kar. Mit keres a fürdőben öszvér (*katêr*)?

Fel. Lelkem nem öszvér, hanem szolgál, szolgál.

Kar. Jól van, hát aztán?

Fel. Három-öt garast az anyának.

Kar. Miféle anyának?

Fel. Lelkem, a fürdő anyának, annak kell adni.

Kar. Űhm tudtam, annak a temető boszorkányának, nem nem nem, olyan nincs. — Most ide vigyázz, ime itt egy garas, ezt a hamamszinak adod, jövet pedig néhány medsidijét elstuttantasz.

Fel. Ember mi mindent nem kell nekem tőled szenvedni.

Kar. Ne szenvedj hé, miért szenvedsz?

Fel. Istenemre, hogy vakulnál meg ember és ezt se érd el; úgy-e?

Kar. A létrát készítem elő, mégis elérem (ezzel a beszélgetést befejezik).

* * *

67 (Aztán a következő türkü éneklése közben:

«Mentem rózsám kertjébe, útnak hittem,

Kezem nyujtám, bimbót rózsának hittem,

Más rózsáját magam társának hittem.

Különös lánynak adtam a szívemet.

Rózsa testre len inget nem ölthetni,
 Öldök- s szem-nézéssel be nem telhetni,
 Szívem adtam, vissza már nem vehetni.
 Különös lánynak adtam a szívemet.

Házam előtt út van, de nem járható,
 Szűk kalitban szép a rúttól el nem választható,
 Rosólissal telt palaczk nem iható.
 Különös lánynak adtam a szívemet.»

jön elől a menyasszony, aztán három-négy barátnője, köztük nőes ruhában Karagöz is, és a dal közben az egyik azt kiáltja, jó kedvem van, kinek rá mi gondja', egy másik meg 'a menyasszony egészségére', Karagöz pedig «ez ni lelkem, ez ni» kiáltva mindnyájan a fürdőbe mennek.)

A fürdőben.

Ham. (A násznéphez): megkövetem (kérdésem szégyen ne legyen) hányan jöttetek?

Egy a násznép közül: Mi öten jöttünk, de útközben egy asszony furódott közénk, hogy kicsoda nem tudjuk.

Kar. 'Ez ni lelkem, ez ni'.

Ham. Nagyon vastag hangnak tetszik.

Kar. (ismét) 'Ez ni lelkem, ez ni'.

Ham. Karagöz?

Kar. He?

Ham. Mit jelentsen e ruha?

Kar. A szomszédnál kedveltem meg, hát felvettem.

Ham. Karagöz, én téged ebbe a fürdőbe be nem eresztlek, be nem eresztlek, be nem eresztlek (ezzel Karagözt üti és kihajtja).

Kar. Én is neked e fürdőben nyugtot nem hagyok, nem hagyok, nem hagyok (elmegy).

Aztán «Házam előtt saláta van,

Folyó folyik egyre egyre,

Termetét ugyan megragadd.

Menyasszony lettél, menyasszony lettél,

Előbb az én rózsám voltál,

Mostan másnak társa lettél.

Házam előtt ott a lugos,
Lugos ágjára ne taposs,
Az én társam igen bájos.
Menyasszony stb.

Házam előtt ott van egy kút,
Kútból merítik a vizet,
Ama lány régi szokása.
Menyasszony stb.

Házam előtt ott a szérű,
Padisáhtól jó a parancs,
Csókja ír a fájdalomra.
Menyasszony stb.»

70 e nótát énekelve és *zilen* játszva a *Köcsök* tánczol elé és azután meg jó kedvem van, kinek rá mi gondja, a Hamamsi egészségére^c kiáltásokkal nagy tömeg kíséretében ismét eltávozik. — Utána a *Kil-dsi* (agyagos) jön „ki veszen agyagot“ cz. szemajit énekelve; — az agyagos Baba Himmet szamarat vezet és úgy jön, Karagöz meg ügyesen a szamárra ül. — Miközben Baba Himmet a szemajit éneкли *Kar. Dah, deh deh deh* (a szamarat hajtani akarja. — Az agyagos a szemaji bevégeztével vonná a szamarat, de nagyon lassan kezd járni).

Kil. Ficzkó, mért nem mész, kék szemű disztó te.

Kar. Baba Himmet tűzbe jött, pedig nem a szamár az oka; (a szamárhoz): deh, vén dög (ezt mondván az agyagos a szamarat húzza és úgy megy a fürdőbe).

A fürdőben.

71 *Ham.* Öröm hogy jöttél, Himmet apó.

Kil. Öröm hogy találtunk, szeressem a szemedet (eszem a szemed).

Any. Hát az a karó formájú ember a számaron kicsoda?

Kar. Jól hasonlítottad, jól; (magához) hej kutyaházi, a medve alakú Himmet apót a fürdőbe beinvitálják, engem meg karó formájúnak mondanak.

Ajv. *Volá,* ejha Karjagoz, megint eljöttél?

Kar. Halgass hé, én nem vagyok Karagöz, hanem az agyagos cselédje.

Ham. Karagöz, megint mit keresel itt, te már mindig ilyen lármát fogsz itt csapni? azonnal ki innen, rajta, hej kurafi hej, kifelé csak; Alláhra mondom, a szádat azonnal borsóval tömetem meg.

Kar. Ne ne ne, efféle mérges dolgokkal ne igen tréfálj.

Ajv. Voláh kitakarodj mondom, vakulj meg he (Karagözt ismét kiteszik).

Kar. (Kifelé mentében): Most meg hozok egy lajtorját, felmászok a 72 kúpra, az ablakot betöröm és úgy megyek a fürdőbe (elmegy; — otthon a feleségéhez): Asszony néne, hol a létránk?

Fel. Minek a?

Kar. A kávéház cserepei letörtek, újra kirakom.

Fel. A kertben van. (Karagöz fogja a lajtorját a fürdőhöz megy; a létrát megtámasztja és felmegy a kúpra.)

Kar. (A kúp ablakán át a fürdőbe egyenesen belátva): Nézd csak a vén asszonyt nézd, a medencze főnél használja a fület; — Hadsi Kandilt nézd, Hadsi Kandilt, a fürdő-patkára heveredett; — hanem az az öreg asszony megtetszett; várj csak ezt egy kissé megbosszantom (ezzel az ablakra üt és kiáltja be az öregnek): ,öreg asszony eleje sárga, lámpást gyujt, úgy nézi magát; öreg asszony eleje sárga, lámpást gyujt, úgy nézi magát'. (Ez alatt Karagöz fia a létra mellé jön).

Fiú. Apa, apa.

Kar. Fiú, fiú.

78

Fiú. Apám, elveszem a létrát.

Kar. Hagyd ott, kölyök.

Fiú. Elveszem, elveszem.

Kar. Ott hagyd! (Ezzel a fiú veszi a lajtorját és megy) Nem elvitte? hej gazember fia, hej — én meg az ablakot betöröm és bemegek. (Betöri az ablakot és bepottyan a fürdőbe).

A fürdőben.

Zsidó. Jajajajaj, merről jött megint ez a szemérmetlen ficzkó; jajajaj, a szakállamat húzza, ej hagyj békémet.

Kar. Ej kutyaházi zsidaja, alig hogy hozzá nyúltam, már is jajgatni kezd.

Arab. Fiam meg lelkem, merről jöttél ide?

Alt. Apó hagyd, az edényt felborítottad, a szappanomat ne lopd el

74 *Kar.* Ugyan hallgass hé, — hej kutyaháziak hej, zenélés nélkül is tánczolnak.

(Utóvégre éktelen lárma támad a férfiak meg a nők közt, aztán a következő türkü kíséretében :

«Vizért megyen, bográcska van kezében ;
Mi van abban ha legény a leányra néz,
Két szív hogyha egyesül és lefekszik.
Édesem, én édesemet akarom,
Gyémánt társam tejfellel táplálgatom.

Vizért megyen vizes korsó kezében,
Pirost öltött, ruha alja övében,
Édes rózsám a latroknak kezében.
Édesem, én stb.

Vizért megyen, vizes korsót töltöget,
Haza megyen, rózsaaarczot festeget,
A rózsámtól embert öl egy tekintet.
Édesem, én stb.»

Tek-bujék [Fél-bajusz] jön a fürdő kapuja elé.)

75 *Tek.* (A kaput zörgetve): hej, ki van ott lássuk, kifelé csak kifelé.
Kar. Megjött.

Tek. Ficzkó, tüzet rakjak a fürdő alá, avagy egyenként karjaidból sonkát, melledből rostélyost, álladból peccenyét (madár-fejét) csináljak; hanem így kár volna, ezekből egyenként hamuház tőkéjét csinálok.

Kar. Hej kurafi könyörület hej, ugyancsak emberséges vagy; (a zsidóhoz): rajta csak kereskedő száraza.

Zsidó. Mi lelt hé, ki kiabál kívülről? a fürdőt zárják be?

Kar. Az az, a fürdőt zárják be, lódulj csak kifelé.

76 *Tek.* Ficzkó, a ki ott van jöjjön mondom, vagy most mindjárt megtöltöm pisztolytokomat.

Kar. Ne ne ne, ilyen tréfát nem akarok. (A zsidóhoz): rajta, csak rajta (a zsidót azon meztelenül kilódtítja).

Tek. Ficzkó, mi dolgod asszonyfürdőben?

Zsidó. Ej én nem jöttem, Karajuz hozott erőn erővel.

Kar. (Belülről) Hazugság, Alláhra hazugság, hej kutyaházi zsidaja.

Tek. Ficzkó, csak szakálladat sajnálom, távozz innen; szemeim még egyszer itt ne lássanak (Hadsi Kandil, Alti-Kulač, Kin- nap-zade, Himmet apó és az Arab egyenként kijöven, Karagözt bepanaszolják és Tek-bujék keze alól menekülve elmennek); — Ki van még benn?

Kar. Izé, senki más.

Tek. Füleim hangot hallanak.

Kar. Svábbogár az, svábbogár (fürdő féreg).

Tek. Ficzkó, gyere ki, mondom, azonnal előveszem [t. i. azt, a mivel elverlek].

Kar. Ne ne ne, ne vedd, mert a bélést elszakítod. (Ezzel a nélkül. hogy T. látná, elfut, aztán): no én ugyan olcsón megszabadultam

Tek. Leszállj, mondom.

Kar. Nincs vásár, hogy megölj, ha majd leszállok?

Tek. Még egyszer mondom, szállj le, rajta.

Kar. Leszálltam hé, én még félnék is tőled? brrr. . . (leszáll).

Tek. No apó, most kedvelj meg egy halálmódot a halálok közül, lássuk.

Kar. Hej hogy az anyját, vajjon melyiket szeressem meg? egyiket se kívánja lelkem, egyet se szerettem meg közülök.

Tek. Ficzkó, nosza hajtsd csak le a fejed.

Kar. Mit akarsz véle?

Tek. Ficzkó, ha így állsz, véres lesz az inged.

Kar. Nem nem nem, izetlen tréfát nem akarok.

Tek. Ficzkó, erre a helyre meg kendőt terits, rajta.

Kar. A meg miért?

Tek. Ficzkó, ha földre esik a fejed, be ne porozódjék.

Kar. Hogy vénülj meg, halálom után az én fejem fáj neki (még gondoskodik a fejemről). — (A mint ezt mondja Hadsejvat jön).

Hads. (T.-hoz) Ugyan uram, ezúttal bocsásd meg vétkét, többé nem teszi.

Kar. Ugy úgy pompás, kétágú szakállú gézengúz.

Hads. (T.-hoz): Ugyan uram, tiszteld éveit, ezúttal nekem (szolgádnak) ajándékozd.

Tek. Jól van, ezúttal hát a te kedvedért megbocsátottam, de ha még egyszer ez úton látom, a dolgot bevégezem (végére járok). Ime megyek (elmegy).

Kar. (Hadsejvat szakállát czirógatva): Pompás, kecske szakállú
Hadsejvatom.

Hads. Ej Karagözöm.

Kar. Mi a szavad (*sözüin*)?

Hads. Holnap este fogsz-e valami szép játékot játszani?

Kar. Milyen játékot akarsz?

Hads. Játsszod-e a költőkkel való versenyezés játékát?

Kar. Ha Isten is úgy akarja (reméllem), holnap este a mondott játékot, még jobban mint a hogy kívánod, fogjuk játszani. (Ezzel mindketten egyszerre):

Tízszer nem mondtam-é neked:

Kilencz leányt ne szeress,

Nyolczában sincsen hűség;

De a hetet is kerüld,

Hat meg öt, négy meg három

Sem okoz még fejfájást;

Hármát kettejét is hagyd,

Míg az egynél megmaradsz. (Ezzel elmennek).

SVÉD-LAPP SZÖVEGEK.

II.

Jemtlandi lapp nyelv.

(Fölinge-, Undersåker- és Herjedal-lappmarki nyelvjárások).

Az 1854. év július havának legnagyobb részét és augusztusnak majdnem egész első felét Svédország Jemtland nevű tartományában töltöttem, hogy az ott élő lappok nyelvét tanulmányozzam. A jemtlandi lappok legdélibb részét lakják azon több mint 7200 mérföldnyi területnek, melyen lappok találhatók. Az éjszaki szélesség 65. fokától dél felé a 62. fokig vannak szerte szórva és egykét koldus kivételével ott élnek a svéd-norvég határon emelkedő hótakart hegységekben. Nomád életet folytatnak és rénszarvasaikkal a különböző évszakok szerint különböző helyekre vándorolnak. Végző telepük Herjedalban a Rut hegységben van és ettől délre már egyáltalában nem akadunk lappokra. Számuk csekély és alig üti meg a nyolczszázat. Egészen elszigetelten élnek és a többi lappsággal századok óta nem érintkeznek. Ezen elszigeteltségnek tulajdoníthatjuk jó részt, hogy nyelvük rendkívül eltér a többi ismert svéd-lapp dialectusoktól, annyira hogy egymást meg sem érthetik.

Keveset is gondoltak eddig a jemtlandi lappsággal. A többi lappok számára a svéd kormány gondoskodik papokról, tanítókról, a kik értik nyelvüket és ezen hirdetik az isten igéjét és a tudás elemeit; lefordíttatta lapp nyelvre az egész szentírást, a zoltárokat és számos más erkölesi művet; a jemtlandi lappok ellenben csakis svédül tudó papokkal érintkezhetnek, a részükre fölállított iskolában a tanítás svédül foly és nyelvjárásukon egyetlen egy munka se

látott napvilágot. Egyedül Donner Ottó «Lieder der Lappen» című művében találunk két verset, melyekben a herjedáli nyelvjárás több sajátosága tükröződik vissza. Az egyik a «Päive neita (nap leánya)», a másik a 124. lapon «vārin (a hegyekben)» című négy soros versecske. Az, a kitől följegyezte, az öreg Fjellner András sorselei pap, Herjedálban született, Karesuandóban és Jukkasjärviben káplánkodott és Sorseleben pap volt. Három olyan különböző vidéken töltötte tehát az életét, a melyek mindegyikében egymástól teljesen eltérő és egymás előtt érthetetlen nyelvjáráson beszélnek a lappok. Ezen különböző nyelvjárások keverékét tüntetik föl azon szövegek is, melyeket Donner tőle lejegyzett. Egy tisztán herjedáli töredéket is találunk Donner gyűjteményének 12-ik lapján. Ez azonban úgy van közölve, hogy majdnem teljesen érthetetlen.

Az alább közlendő szövegek a jemtlandi lappok nyelvéből a legelső mutatóványok. Véletlen szerencse folytán olyan helyre jutottam, a hol nem csak egy lappmarknak a nyelvjárását tanulmányozhattam, hanem a Jemtlandban élő összes nyelvjárásokból gyűjthettem mutatóványokat. Julius 6-án értem magister Jaakkola Károly finn utitársammal Stånggårde nevű kis községbe és ott beszállásoltuk magunkat. Értesültünk róla, hogy onnan nem messze Edsäsén községben lapp gyermekek számára iskolát tart fenn a svéd hittérítő társaság. Ez iskolába Jemtland legkülömbözőbb vidékeiről való 12—17 éves lapp tanulók jártak, nagyobbára Undersäker-lappmark különböző hegységeiből. Volt azonban ott egy 17 éves lány Frostviken vidékéről, a Fölinge-lappmarkból is, és egy 16 éves fiú Herjedalból, a tännesi hegységéből. Ezek segítségével Jemtland legéjszakibb és legdélibb nyelvjárásaiból is sikerült mutatóványokat gyűjtenem. Kezdetben más nyelvjáráson már följegyzett lapp meséket dolgoztam át velük. A frostvikeni 1—4. számú mesék mind ilyenek, valamint ilyen a Tännés hegységbeli 1. számú mese is, mely Friis «Lappiske Sprogprøver»-ében «Jetanasa hägga» cím alatt fordul elő. A 2. számú mesetöredék Hyltén-Cavallius gyűjteményébeli Prinsessan på glasberget-nek szabad átdolgozása. A többi eredeti. Julius 8-án az Anaris és Hittingsfjällek tövében levő lapp kápolnába tettem nagyobb kirándulást. Ott nagyobbára grammatikai följegyzéseket tettem, azon kívül egynehány mondatot írtam le egy Snaasa csúcsok vidékén született

legény, s egy Frostviken tájékára való lapp tollba mondása után. A kápolnából való visszatértem alkalmával egy Herjedálba való ember csatlakozott hozzám és ettől is jegyeztem le szókat és néhány mondatot. Az edsáseni iskolában az említettek kivül még két fiúnak vettem hasznát. Az egyik Norvégiába, a Meraker hegységbe való volt és vele, minthogy maga mesét nem tudott, szintén a Friis gyűjteményében levő «Jetanasa hægga-t mondatam el a saját dialectusában; a másiktól pedig több érdekes szöveget kaptam az Undersåker hegységben divatozó nyelvjárásban. Stamgärde-ben létem alkalmával egy 18—19 éves lapp leány is odavetődött az Anaris hegységből. Ettől valók a mondatok és a mesetöredék, mely a herjedáli dialectusban megkezdettnek folytatását képezi. A többi Anaris hegységbeli szövegeket a leánynak később szintén Stamgärdebe jött anyjától, egy 50 éves asszonytól, jegyeztem le. A Tranris hegységből is köszöntött be egy szép napon egy lapp ember és két érdekes kis mesét és két kis elbeszélést mondott el.

Július 29-én odahagytam Stamgärdet, elmentem a norvég határon élő lappokhoz és nyolcz napot velük együtt élve sátrukban töltöttem. A Skaltugu hegységből való mind nyelvileg mind tartalmilag igen érdekes szövegeknek legnagyobb részét egy értelmes lapp szolgálta mondta tollba. Csak a két utolsó elbeszélést kaptam másoktól. Az elsőt egy 35 éves lapp, a masidikat pedig egy lapp vándortanító elmondása után jegyeztem föl. Ugyancsak a hegységben egy Oviken hegységből való szolgáló is volt. Ettől kaptam a mesetöredéket, mely a herjedáli dialectusban megkezdettnek második folytatását képezi és a kis elbeszélést. — Augusztus 10-én éjszaki Undersåkerba, a Kålåsen hegység vidékére indultam, a hol szintén volt a lappok számára isteni tisztelet. Összefüggő szöveget itt nem sikerült szereznem. Azon pár mondaton kivül, melyet a Sjäcker hegységből közlök, csak még néhány nyelvtani följegyzést tettem.

Ezzel számot adtam, hol és kiktől gyűjtöttem. A gyűjtemény tartalmát huszonnyolcz mese és meseszerű elbeszélés, tizenkilencz, a mindennapi életből vett történet, három mesetöredék és hat vers képezi. A gyűjtemény úgy van rendezve, hogy a rokon dialectusbeli szövegek egymás mellé kerüljenek. A frostvikeni szövegek a legéjszakibb, Fölinge-lappmarki, a Tännas hegységbeliek.

a legdélibb jemtlandi nyelvjárást, a herjedali-t, tüntetik föl. Az Undersåker-lappmarki szövegek következőleg vannak rendezve: a Sjäcker hegységbeli pár mondat az éjszaki, a Meraker, Skalstugu és Snaasa hegységbeli szövegek a nyugati, a Tranris, Undersåker és Anaris hegységbeliek a déli, az Oviken hegységbeliek pedig a keleti undersåkeri nyelvjárás bemutatására valók.

A jemtlandi lappok nyelvében igen gazdag a magán-és más-salhangzó-rendszer. A Lule-és Pite-lappmarki szövegek közlésében fölemlítettekén kívül itt még következő új hangok találhatók: *o* (középhang *o* és *ö* között); az észti *o* (*e* és *ö* közti hang) is megvan. — *w* = angol *w* (majdnem *u*-nak hangzik és sokszor *h* spiranssal jár); *ȳ* (ezzel a német *ich* szóbeli *ch*-t jelöltem két magánhangzó között); *č* (középhang *č* és *t* között); *š* (középhang *s* és *š* között); *ž* (középhang *ž* és *z* között); *r* (poroszos *r*: uvularis *r*?); *r^s* v. *r^h* (itt a *r* ejtése mellett röviden hallható *s* v. *š* rezdül); *l̥* (hasonlít az orosz vagy lengyel *l̥*-hez, csakhogy a nyelv még jobban begörbül és a torokhoz közelebb érintkezik az ínynyel). — A *k*, *t*, *p*, *č*, *c* jegyek azt jelentik, hogy illető mássalhangzó akár keményen *k*, *t*, *p*, *č*, *c*-nek, akár lágyan *g*, *d*, *b*, *ž*, *z*-nek ejthető. Ez a váltakozás ugyanazon szóban és ugyanazon beszélnél szó elején majdnem mindig, szó közepén pedig igen gyakran előfordúl; pl. *kampul* vagy *gambul*; *tuhte* v. *duhte*; *piene* v. *biene*; *čälemie* v. *žälemie*; *ulumuče* v. *ulumuže*; *c^eäpkih* v. *ž^eäpkih*; *liencie* v. *lien-zie* stb. A frostvikeni legkevésbé, a herjedali leginkább használja a lágy hangzót, a férfiak is inkább mint a nők. A szövegben nincs következetesen megjelölve, valamint az *l̥* sincs mindenütt föltüntetve, a hol hallottam, mert általában igen gyakran előfordult. Csak ott jelöltem, a hol igen föltűnően hangzott. A *r* főleg az Undersåker hegységbeli fiúnál hallatszott gyakrabban; *r̥* = *rj* csak egy szóban, a *r̥ievvo*-ban fordult elő s ezt is csak a Skalstugu hegységben hallottam.

Az undersåkeri és herjedali nyelvjárásban általános, hogy *n* elől a *t* kiesik és helyébe magánhangzó jön, pl. *tatna*, *utñih*, *vit-nima*, *lotñii* helyett] így is mondják: *taana*, *uutñih*, *viinima*, *lootñii*. Ezekben az *aa*, *uu*, *ii*, *oo* élesen elválasztott külön szótágokként ejtendők.

A Lule- és Pite-lappmarki szövegekben van egy rövid magánhangzó (*ä*, *ē*, *ī*, *ö*, *ū*), mely erősítő *b*, *d*-t pótol vagy két egymásra

következő mássalhangzó kiejtésének könnyebbítésére szolgál. Ugyanez megvan a jemtlandi lapp nyelvben is, de a szövegben általánosan nem jelöltem, mert ép oly világosan hangzik, mint a többi rövid magánhangzó. Csak ott illesztettem a magánhangzó fölé a *v*-jelét, a hol alig volt hallható. A hol a jemtlandi lapp egyéb esetben mond ki igen röviden, alig hallhatólag egy hangzót, ott fölemelt kis betűvel irtam, mint *p^ara* v. *p^ar*, *ak^en* (= *akt^en*), *i^ehkede*, *f^uälⁱh* stb. — Az *n*, *l*, *t* után fölemelt kis *i*-vel kezdődő ikerhangzó az említett mássalhangzóknak *j*-s színezetet ad, vagyis *munⁱe*, *alⁱe*, *kuktⁱe* stb. úgy hangzik mintha *munⁿje*, *alj^e*, *kukt^je* volna.

HALÁSZ IGNÁCZ.

I.

Fölinge-lappmarki nyelvjárás. Frostvikeni hegység

(Froštuka v. Frostekawārie).

A) Beszélgetések, egyes mondatok.

Mah k^uorāka' sāmien kielum? érted-e a lapp nyelvet? — monna kuérhkāh kann, mam totne jiehtā' nem értem, a mit mondasz. — monna juo mātam kuerkqt már értem (bírom érteni); — liähtākq lie kuérqkat (kuérkat) könnyen érthető (könnyű megérteni). — mi je kurukses^{en} értjük egymást.

Jieht^e, kuktie tihte sāmien? mondd, hogyan van ez lappúl? — monnq mqih^{tie}' kqnnq nem jut eszembe (nem emlékszem). — tah sāmien kiel' tännie lantsne jeh tüppen un^e (v. tüppene tänn^e) lantsne il^e' ko' siemā plieresne a lapp nyelvek ezen a vidéken és amott azon a vidéken nem egyformák (tkp. nem mint azon alakban levők). — tappene j^éhtie': kōnāhtet (kō^unāt!), jeh nur^tene j^éhtie': nōnō! itt (emitt) azt mondják: elbucsúzni (isten veled!), és éjszakon azt mondják: nōnō! — monna vāhtst tairam, atte nūmtie bizonytságot teszek (bizonyítom), hogy úgy van. — tihte mātā k^uq^rakat, mām liem monnq jiehtema ez (ő) bizonyíthatja (erősítheti), a mit én mondtam.

Monna ka^lkam (ka^lakam) supcstet mesélni fogok. — monna jiehtam autne, jeh totna jiehtā' miñnesne én előmondok, te meg utánam mondod. — tihte švōruq mū kic^etemiem ő felel kérdésemre. — jiehtie' muñen (mun^{en}) nūmtie mondd nekem azt (tkp. úgy).

Mah taira', kuktie tihte dāron? tudod-e, hogyan van ez svédül? — hoqjā, monna mātam dāron supcstet igen, tudok svédül beszélni. — munna jāhkam, atte nūmtie azt hiszem, úgy van.

cieketn lākāriā' tegyétek el a könyveket!

kuktie jiellā' v. jiella' hogy vagy? hogyan érzed magadat

(tkp. hogyan élsz)? — *hoajā* meglehetősen (tkp. igen); *hievenlikke* jól. — *mū jekkie pokčokā* fáj a lábam; *pokčoka toroja*, v. *alteln* (v. *alteln för*) *pokčoka* nagyon fáj (tkp. a fájdalom dolgozik). — *mū rqvva* (v. *rqvo* v. *rovo*) *pokčokā* fáj az alfelem.

Manna varrim tan vurqka, *sata manng mātā hievie possuqt* olyan gyorsan futottam, hogy alig bírok lélekzeni. — *monna liemq numta aiñest* lélekzet nélkül voltam (elállt a lélekzetem).

Mū tan štuor vaivoq; *monna liem alovās vaivot* nekem igen nagy bajom (szomorúságom) van; igen szomorú (betrübt) vagyok. — *tihte klökote jēñem* ez sokat panaszkodik. — *kossie miye neurosne*, *čorvojapie jupmelem* (*jupmelem*) mikor bajban vagyunk, istent hívjuk (wir rufen an).

Monng liem juo kaihkkenq nügüta én (már) mindennel elégedett vagyok. — *tutnā' mätie' kqn nügüta arrat nqmtā* (v. *nomtet*) ti ketten semmivel sem bírtok elégedettek lenni.

Munnan koppaseks āč'ä' skimc' mind a kettőnk atyja (atyái) beteg. — *munna jiälläm kuktie mū āč'ä* úgy élek mint atyám. — *tihte č'araje čerakā tann jēče jāmeme itñem* (*itñ'em*) ő nagyon siratja meghalt anyját. — *hoh jēče* (v. *jēče-pontā*) *lie jāmama*, *tilje sturra aitiesimie šuttama tanniä kuotsne* mikor (a mint) a házi gazda meghalt, nagy búslakodás támadt ezen házban.

Jektie' mun'en, mam totne joktan (*tan pijen*) *tarejaje'?* mondd nekem, mit csináltál tegnap (*ma*)? — *munna čüöččelim tan āredn*, *kāmatem ja warja' cākijim*, *allta' puhčejim*, *pöpmatim*, *kārē' pēssējem*, *warja' tuomin*, *čacīe ku'ttijem*, *sēna monna porrtā waccējem kuss'e koqika* fölkeltem ma reggel, cipőt húztam és fölöltöztem, a teheneket megfejtem, ettem, az edényeket megmostam, ruhát varrtam (tkp. készítettem), vizet hordtam, aztán elmentem látogatóba (tkp. idegenekhez). — *mam tū viälla tarejaje?* mit csinált a férfitestvéred? — *muor' čuhpoje*, *ruonča stellije*, *šlarrā stelladie kuöilyka*, *skuoksu vuoj'ei ruončina*; *tē [lē]* *juo šküksna fāt* (tkp. fákat) vágott, a lovat megetette, elkészítette (rendbe hozta) a járó művet (fuhrwerk; svédül: *han ställde äkdon färdig*), az erdőbe ment a lóval; hát már az erdőben van.

Monna berrom tqtnqm, *att ih kqlak nümtie tarejet* kérlek, ne tedd azt (tkp. úgy). — *pqrq tam aktam tarejā'* csak ezt az egyet tedd! — *iem monng tam torojoma*, *jis tan jēnim fihkima* nem teném, ha [még] annyit kapnék [is]. — *tihte pqrakoq monnom čgr-*

raqq sejelbuqti ez a dolog engemet nagyon kifárasztott. — *monna kelopotom čárrakā* nagyon fáradozom (iparkodom). — *monna liem juo kučjluka mü praqkoma* (v. *vitnešemiem*) én már elkészítettem a munkámat (tkp. készen v. készszé [csináltam]).

il'e' tqtnā mgnn stuore h'erra, sat ačam čuovoret tienášatet nem vagy oly nagy úr, hogy [tégedet] szolgálnom kelljen.

Totna kaļok vetnašet aluworoka komolyan dolgozzál! — *jis tle tan pijen k'empšlike vitnaš', t'lj ačam totnom makset ha ma szorgalmasan dolgozol, meg foglak jutalmazni* (tkp. fizetni).

tihte karra lie tan alovás štelletejā ez az ember igen nagyon dolgos (szorgalmas). — *tah f'olk' j'ēnum vitnešejā'* ezen emberek nagyon iparkodók (tkp. sokat dolgozók). — *tihte štállata kaihkum, mie porq nohtsne tännie kuotsne* minden elvégez [besorgen], a mi csak szükséges e házban. — *tah f'olk' j'ēnom utnije' vitnešaktet* ezen embereknek sok dolgozni [valójuk] van. — *tah škuttie' čárakā, kosso lies ŧorojoma tam watnam kučjluka* ők nagyon iparkodnak, míg ezen munkát elvégezték.

Munnā' čuovorien ruhtilakān ŧarejet ŧqm ātam kettőnknek jól kell csinálnunk e dolgot. — *im munnā' māhtie' ŧam piejet ordnokosa* ketten nem bírjuk ezt rendbe hozni.

Mije čuovorien kuhcet kuotiēm őriznünk kell a házat. — *jēce kiettiin ŧarejaje* a gazda kerítést csinált. — *monn[q] ai aktien aikien ŧarejajim* én is csináltam egyszer.

p^r akta mātā (*p^r tah mātie'*) *j'ēlet tannie viārādsne, mij vitneša* (*mah vitnešie'*) csak az élhet (azok élhetnek) a világban, a ki dolgozik (a kik dolgoznak).

Monna karavām (v. *kāčkām*) *tam moqrām* szétharapom ezt a csontot. — *monna čuohpm k'irrqm muoreste* levágom a héjat (kérget) a fáról. — *monna hörnam pičeketam tahtia warjeste* levágom (ollóval) a csúcsot (sarkot) ezen ruháról.

Akta kārmaneja ŧül'em kiesie egy ember húzta a bőrt.

Monna nuolijem (v. *luhtiejem hirkie'* (*hirkiem*) *štálliste* kieresztettem a lovakat (lovat) az istállóból. — *herra rāji jēce trēänkuite häreketä weččet šküksta* az úr megparancsolta szolgálának, hozzák [haza] a lovakat az erdőből. — *tiht atnā j'ēn č'enār^s* (v. *tienesejā'*) sok szolgálja van.

Kie poqtā? ki jön? — *monna pō^otijim mi'hčete teppete* messziről (félreeső helyről, szó sz. messziről onnan) jöttem. — *munna*

t'ékie puqtam mū ācēna atyámmal jöttem ide. — *puotie' kiekepsa* (v. *kiäckan'*) jöjj közelébb (v. közeledjél)! — *jis lie' tātne hieven, so tlje poqta' mijjēne škūksa* ha jó vagy (leszel), velünk jösz az erdőbe.

Juo monna tqiram, atta poqta reméllem (tkp. már én tudom), hogy eljön. — *poqta toppete mu autēlen onnan* elém jön. — *monna lienktatom, jus tihte parg ča puotet* kívánom, bár csak eljönne (om han bara skulle komma). — *nu lie poatqmq mijen (munnun) koqika, jis* (v. *ar'*) *mije čorvope (jis lien čorvoma)* eljönne hozzánk (kettőnköz), ha hívjuk (ha ketten hívnók). — *fiārhnēn* (v. *fi^snen*) *pījēn poqtā mijjēn* (v. *mijen*) *koqikā* minden nap eljön hozzánk. — *muēnēn lie j'ēhtoma, atta mō kierahkomis poqtā jirrotn* nekem mondta, hogy jó barátom (kedvesem) holnap eljön (jön). — *tihte poqtā munnuna kuktisne ō* (v. ez) kettőnkkel jön. — *tuhta* (v. *tuhte*) *poqtā tonn luihtie mū koikā (mū pielese)* az tőle hozzám (mellém) jön. — *pōtien munnun koika* (v. *koqika*) *kaiks tū^unis* eljöttek kettőnköz valamennyien. — *tuhtēn ai poatqmq, jis litie tije ai waccema ōk* (azok) is eljönnének (v. eljöttek volna), ha ti is mennétek (v. mentetek volna). — *jeača alamučā poqtā* más ember jön. — *muppie qlqmac' puotie'* más emberek jönnek.

Monna māhtie' konn snqrta wuértet tū puotemes (v. *puotemesem*) alig bírom várni a te jöveteledet (megérkezésedet). — *koktemtie āč' wuértie' monnam joktan* miért nem vártál engemet tegnapi? — *monna asta' (asth) kanā* nem értem rá. — *kossie kalqk' asstat?* mikor érsz majd rá? — *monna miel' kanā* nem tudom. — *monna māhtie' kqn riehta jiehtet, kossie kalqkam puotet* nem tudom eldönteni (tkp. igazán megmondani), mikor fogok jönni.

Munnā utn'ējin uhcemiem kettőnknek látogatásunk volt. — *kiem kalqien uhcedet tan pījēn* kit fogunk (ketten) ma meglátogatni? — *munna wacciem* (v. *wacciejēm*), *ačam uhcedet j'ēcēna āitikitie* szüleimet mentem látogatni (elmentem, hogy szüleimet meglátogassam).

tuhta čqhkqsa pqltq monnom ō (az) mellettem ül. — *mije koqomq koqtsne čakks'ēn* (v. *čqhkqšien* v. *čahkqñ*) mi hármán a szobában (házban, sátorban) ülünk.

Monna čuoččajēm mō^otsne oldalt (félre) álltam. — *čoča mū tuēksne* mögöttem áll. — *tuhta čoččā puortsne* (v. *pu^ortien nalenie*) az az asztalon áll. — *tihte čočajē* (v. *čo^očajē*) *āln vuostokomus te i*

muppije ő legelő (legelő) állt a többi között. — *mū tuokān cöc'ite* mögém áll. — *mū autelen lie* elöttem van.

Monna wācam ulksa jih kiähcedet pīrjerkan kimegyek, hogy körülnézek (att bese omkring). — *monna waccam ulkse pocc oijjen* (pocc jilkien) kimegyek hajadon fővel (mezítláb). — *munna wāccam pōstolen* (v. *pūoñnose*) hátra (hátrafelé) megyek. — *munna p'orra mū āc'en lūt'ie; t'alie wācam pōstota mū āc'en kuoika* el[mentem] az atyámtól; most visszamegyek az atyámhoz. — *mānna kuqtete* (v. *koqtete*) *wacam jeh tātna skuokata* (v. *skūksa*) *waca'*; *nu liem monn[a] ai waccema škūksa, jus liem kāmak atnama* én haza megyek, te az erdőbe mész; én is elmennék az erdőbe, ha czipőm volna. — *mānna waccecam tātnaŋ v. totnaŋ* (*tutnana kukt'sne*) sétálok veled (kettőtökkel). — *mānna wācam numta totnot* (*numta tutnot, numta tījjet*) nélkülöd (kettőtök nélkül, nélkülöted) megyek. — *mānna waccam tījjena kaiksne pejjese stuorra pāktiem* mindnyájatokkal fölmegyek a nagy hegyre. — *monna kałakam waccet teinie* (v. *toiniü v. tuiniü*) *škūksa muorum jākkieltet* (v. *vi'rē-tet*) el fogok vele menni az erdőbe fát vágni. — *iem lie' monna hōukana ken waccet teinie* nem vagyok hajlandó vele menni. — *monna waccijim möhtse* (v. *ruonese*) félre mentem.

Waccie' porta mū palta (*luhtie*), *mū ruččen tuökste* (v. *tuökste*) menj el mellőlem (tőlem), hátam megől. — *numta mijjet* (n. *mijen kaiks*) *ih kałak' kopp waccēt* nélkülünk (mindnyájunk nélkül) sehová se menj! — *mah lie' tātna waccema pīrjesa, jis ih lie' nahkar^{en}* elmennél-e a hegyre, ha nem volnál fáradt? — *kossie uktuk waccā'?* mikor mész egyedül? — *jirrotŋ* (*muppien piejjen*) holnap (holnapután). — *appq almoka kärhkōsa waccā* az egész nép a templomba megy.

Munnā' [kuoppok] waccebe autnā (*aut'nā*) *jeh muppie kuéks minnesne puqtie'* mi ketten elől megyünk és más ketten utánunk (háttul) jönnek. — *munna' lien ai waccema, jis litie totnā' waccema* mi ketten is elmennénk, ha ti ketten elmennétek. — *mije mātie' konna* (v. *konn*) *waccet* nem tudunk menni. — *kossie kałéken kuotēte waccet?* mikor fogtok ketten haza menni? — *mije kałken snarra kuotete waccet* nemsokára (mindjárt) haza megyünk majd. — *tije kaiks hēmsa* (v. *hēmata*) *waccete* ti mindnyájan hazamentek.

Tānn lušto waccet qłakŋŋ kăineinü olyan kellemes menni

künn az országu-ton. — *tann muotolk fiär^snen p̄ijjen tiekie puotet* nagyon nehéz (beschwerlich) mindennap idejönni.

Kopp kommā wuólkama? hová ment az öreg asszony? — *otakana lie künt van.* — *ju koatan (koatien seise) puotā* már a szobába jön. — *wuólkā por^sta mū autelste (luhtie v. luihtie; mū piel-estie)* elmegy előlem (tőlem; mellőlem). — *mije lipie wuólkama ker-kuse, jis lie tan pijen aileke* elmennénk (v. elmentünk volna) a templomba, ha ma vasárnap volna. — *tije litie ai poqtama, jis mije kerhkusa lipie wuólkama* ti is eljönnétek, ha mi templomba mennénk.

Waltije āvšēem (v. kaunātiem) bucsút vett, elbucsuzott.

Ietie kalkko warretet muppieje kuotine ne szaladjatok mások-nak házába[n]!

Kušne lē puorapa, wāresne el tāšne? hol jobb, a hegységben vagy itt? — *wāresne* a hegységben. — *kuktömtie?* miért? — *tāšnā lē luštipa; mū āč^sü ai tāšn^sä* ott kellemesebb (mulatságosabb); atyám is ott van. — *tālie munna aimona šuttam tāšniä* most itt maradok.

Tihte pöjje čappepā štälliesne än tuhte muppie ezen falu szebb helyen van, mint ama másik. — *tihte st^sella kuhkene möhtsne* ez a hely messze (félre) van (weit weg, abseits). — *tänniä st^sellesne mätie' kqn höllstet* azon a helyen nem lehet lakni (tartózkodni). — *tänniä pūjisne höllstie' jin folk'* azon faluban sok emberek laknak. — *monna thuhēm tasniä hiäven orrot* szeretek (jó nekem) itt lenni (vélem itt jó lenni).

Ie kuhteken (v. māken v. kieken v. aktaken) tasnie (v. tāšniä, tāšn^sä); monna liem oktok kuotsne (kuot^sen sisnie) senki sincs itt; egyedül vagyok a házban (szobában, sátorban).

Tihtē sotnun (v. teijje kuksie) āč^sen kuotie; monna vuesetam aktam rummum tänn^sä kuotsne ez (az) az ő kettejük atyjának a háza; mutatok egy helyet abban a házban. — *stuorra jēhc (v. štaima) orroma tänn^se pöjesne* nagy lárma volt e faluban.

Tālie akta, tūlie muppie (muppie) itt az egyik, ott a másik.

Ałakana akte cohā, seitā kacket tumm jeh tām qlqmučēem künt egy kútya [van], meg akar harapni minden (tkp. azt és ezt az) embert. — *kruhtera koqtatq a marha legel.* — *pajet koqtat kruhtieretie* hagyjátok legelni a marhákat. — *munnā' ačien kiesastah-kum (v. wuejestahkum) piejet ruončsa* mi ketten rá fogjuk tenni a

kötőféket a huzórénszarvasra. — *puoce māhtie' kann waccet, munnā' čuovoro' konn s'ēloatahtet j'ēñum* a rénszarvas nem bír menni, nem kell (kettőnknek) annyira megterhelnünk. — *akta kārmaneje puocom maratie ih tül'em nüowij* (v. *ñuowij*) egy ember megölte a rénszarvast és bőrét lenyúzta. — *totna kal̄k čuoltet tejitie puocete, mah koulohtie'* (v. *hōrahtie'*) tisse válaszd el azon rénszarvasokat, melyek ide tartoznak. — *juökietet puorāčem"s tahtie sāmstemust* válaszsátok el a legjobbakat a legrosszabbaktól.

Plārie' kqhčie' poskste a levelek lehullnak (leesnek) a fáról (bokorról). — *opro oppo pijjem* egész nap esik. — *rairije* dörög az ég. — *asska alkā* (v. *alkste*) nohkotet a hold kezd fogyni. — *kossie jāmkelta šattā, tilje luōjsie' poltajähtie'* mikor sötét lesz, gyertyákat gyujtanak. — *šnarrrta kal̄kien oqrajēt* mindjárt lefekszünk majd. — *munna juo nahkarén* én már fáradt vagyok. — *mann vqrqkq čuočelitie pejjese?* milyen korán (mikor) keltetek föl? *monna čuočelem vqrokā āreñ je ōrejem (oqrejem) s'ento iehketñ* reggel korán kelek föl és este későn fekszem le.

Tqllō puollā a tűz ég. — *tan pejvqlq kuotsne* nagyon meleg ven a szobában.

Frua kahčelq pāresielesa az asszony megszaporodik (tkp. gyermekágyba esik). — *tāta niččie-ñomoje mānā* ez szopós (csecs-szopó) gyermek. — *tarejā' paam* (v. *pāsam*) *kučjloke tann uhče mānuse* készítsd el (tkp. csináld készen) a fürdőt ezen kis gyermeknek.

Toh mānā' tqññ ajēv' azon gyermekek az ő unokái. — *tah mū mānai mānā'* ezek az én unokáim (tkp. gyermekeimnek gyermekeit). — *tuhte mū šliäkta* az rokonom. — *kien māna lie tihte?* kinek a gyermeke ez? — *koktemus niējta tāsniä?* milyen lány volt (v. van) itt? — *ñumtēmes niējta* olyan leány.

Mqññ j'ēñ mānā' škoulusnā? hány gyermek van az iskolában? — *j'ēñ mānā' waccie' škoulusa* sok gyermek jár az iskolába. — *mam skuule tarejaje* mit csinált a tanító. — *skōlam qtnqmā* iskolát tartott (tanított). — *skuule (skūle) waccji sōmies pōjjisa jih kallie qnqñ'* *fulekien* (v. *vī'seihtien*) *toñm k̄äinā* (v. *vējje*) *niļļe* a tanító egy faluba ment és néhány tanítvány elkíserte (követte) őt az útra. — *totna kal̄qok' k'ēhts orrot skuolesne* figyelmes légy az iskolában. — *mānā' k̄aleks kaiken aikien kiēmpa* (v. *heävän*) *qrrqñ* a gyermekek mindig jók (szorgalmas) legyenek. — *koh tatna liēh tan kiāmps, tlje thuhč'em tqññum* minthogy nagyon szorgalmas.

vagy, megdicsérlek. — *mānā' kähpje' muppie folkkie mietie* a gyermekek majmolnak más embereket (tkp. más emberek után). — *tihte mānā tan so ruččeros, sät ača cuovoret kqrradet kiät' pioñnose* [ez] a gyermek olyan nyughatatlan, hogy kezeit majd hátra kell kötni. — *tihte mānā tann aktñ ruččeres* ez a gyermek folyvást (egyre) nyughatatlan. — *tihte mānā atnā kǎrvä oššolmos, čuovorom tǎm mānan oššolmos pōsteln läikit* ezen gyermeknek rossz tulajdonságai (szokásai) vannak, e gyermek szokásait vissza kell fordítanom (? = le kell szoktatnom). — *keinie lie' töröma?* kivel verekedtél (birkóztál)? — *manna tǎnqñm škaikałam* (v. *škaikałum*) megverlek. — *tihte mānā thuhčie jičemse* ez a gyermek dicséri magát.

Kuktemtie monnom nǎrrǎht'? miért csufolsz engemet? — *tihte nalsuata kaihketa fuolhketa* ő minden embert bolonddá tesz (kicsúfol).

Tihte fejjene waltiejē tomm az ellenség elfogta őt. — *čuohp-stin aramujen folkste oiijem* levágták a gonosz embernek a fejét. — *tihte fǎnksne, men tlje fralsätien tǎmm^a* ez (ő) fogságban volt, de hát kiszabadították.

Šeavot qrrā' légy csendesen (hallgass)! — *ih kalakko cǎpkēt qvā* ne törd le!

Mam kǎkkam mǎtǎdet v. *piäbmotet?* mit egyem? — *i^m monná tairie'* nem tudom. — *munnusne küktsne* (*kükcsne* v. *koppaseksne*) *jññ mǎt* mind a kettőnkben sok étel van. — *kof* (v. *prihčok*) *štürka* (v. *ealahka*) a kávé keserű. — *iete le' tije tam pijjem kaskapijjem mǎtǎdemǎ* *tǎ* nem ettetek ma ebédet. — *čuohpǎ štuhčum laipste* vág egy darab kenyeret (tkp. kenyérből). — *totna pǎpǎmotahťä aktam mānām* te egy gyermeket etetsz. — *monna čuovorom vuostak teitie mānate pōpǎmatet, sēna mahtam* (v. *mǎtam*) *avacčet tei kuimie* előbb ezeket (azokat) a gyermekeket kell meg-etetnem, aztán velük mehetek.

Monna flüäktim jičena warjā' bepizskolom (bepizskoltam) a ruháimat. — *jirrotñ aileka, jeh munna waltām jičena urru* (*orro*) *warjam* holnap vasárnap [lesz] és új ruhámat veszem [rám]. — *munnā' ku^okts lähpjen munnān lǎnie'* *kuotsne* ketten kendőinket ott-honn hagytuk.

Man jē^mnum tihte karra qłtorosta (v. *utñehta*)? mennyit bir (besitzt) ez az ember? — *tihte škoffuta jičse kǎikšlaks unuhtuka*

kaunie' ő mindenféle haszontalan holmikat szerez magának. — *pō'rijen muñ'en j̄n pednak'* kínáltak (anbieten) nekem sok pénzt. — *monna spōrohtam j̄'ēñ petnek'* sok pénzt takarítok meg. — *mū (mō) raihko alkā nohkot fūñ'nen pijjen* gazdagságom kezd minden nap fogyni. — *monna wattam tūtñen n̄k kata petnek, men monnq jiehtam tūtñen, ač' h'āvenlike teje kuimie tarejet* adok neked némi pénzt, de mondom neked, jól fölhasználd (tkp. jól csinálj azokkal).

Monnq čuovorom makset st̄arqse škāhtam meg kell fizetnem az adót (v. adót kell fizetnem az államnak). — *monna māhtam makset j̄čen laiku^m* meg bírom fizetni az adósságomat. — *t̄ihtē maks'eje* (v. *maks'eje* v. *maksqma* v. *maks^uohtomā lie*) j̄čsa (v. *j̄čsā*) laiku^m ő megfizette adósságát. — *monna māhtam pōrret tqm* kérhetem ezt.

Kiem totna wuēina' poqtet kit látsz jönni? — *mānna wuēinam teit̄iä kuktsete* (v. *sutnam, soñnam*) kettejüket látom. — *mānna wuēinam tijem kaiksum* mindnyájakat látlak. — *monna wuēinam kaikslaks ēk; tomm^u kqrrqm; jeāča karrom; jeāčam* v. *jeāčam* mindenféle dolgot látok; azt az embert; másik embert; mást, egy másikat. — *monna juo tqtnqm (tutnam) kiāhčetema* már tégedet (kettőtöket) megnéztelek. — *seni im le' munna wuēinmq totnqm, ečemna rūqm utn'e* mióta nem láttalak, nem volt nyugtom. — *monna q̄lqkqñq wuēijnijem fokolom* (v. *l̄ättiem*), *t'ljē muolātām* láttam künt egy madarat, hát lefőstöm (lerajzolom). — *monna vielie vuinie' kqñn* nem látok már (többé). — *ih lieh tatna alterq tqkkqrum folkum wuēinmq?* soha sem láttál ilyen embert? — *t̄ihtē wuēinā mijum (munnum* v. *monnqm [kukts]*) ez lát bennünket (kettőnket). — *tuhta wuert̄sa tūtñ'en (tūtñen)* az rád néz. — *mije (mie) māhtie' kanna wuinesatat* mi nem láthatjuk egymást.

mam tqtne seit' (seit') mānqste (monnqste)? mit akarsz tőlem? — *al'e'ko postote* (v. *postota*) j̄irokā' j̄ičet ōrodejam *mū luihtie* ne fordítsd el tőlem arcodat! — *kuttie' muñ'en aktam glāsum ečastie* hozz egy pohár vizet (tkp. vizből)! — *mam tuh seitie' mijesta* mit akarnak ōk (azok) tőlünk? — *t̄ihtē kaihk̄iä, mije kälkien luwqtet* (v. *t̄ipōtet*) ez száraz, meg fogjuk nedvesíteni (v. nedvesítsük meg).

Monnā seihtōm, ač' waccet uktuk numta monnot megengedem (akarom), hogy egyedül menj nélkülem.

Mam hellste (hollste) seiht'? v. *mam túorpt'?* mi kell neked?

mire van szükséged? — *munna māmkan tuorpt'* nekem semmi sem kell, semmire sincs szükségem. — *monna' jēnem tuorptien* ket-
tőnknek sokra van szükségünk.

Mi tihte mi ez? — *tihte tann ruonoleks āta* ez nagyon külö-
nös dolog. — *tāta (tā³ta) koh uče veine-tātnā* ez [olyan] mint egy
kis boros (pálinkás) hordó. — *tihte solopsta* ez ezüsből [van]. —
tunn artoka komota az ő válla széles.

Tihte monnom lukonestahtā, atta monna liem sealādamā tästie
tomm ő vádol engemet, hogy tőle azt elloptam. — *tihte seihtā*
vuisēhtet (vuēsiehtit), atta r³akta lie meg akarja bizonyítani (meg
akarja mutatni), hogy igaza van. — *ei lie' tihte voinusāmā ken* ez
nem bizonyíték (beweis).

Monna thiēkqñqhtam tāmā, sat ačem tāmtejet megjelöltem ezt,
hogy majd megismerjem. — *totna mātā' monnom trēkeldet, jis seiht'*
megcsalhatsz, ha akarsz. — *tušniā trēkelteja* (v. *drāgeles folka*)
amott [van] egy csaló (v. csaló ember).

Mah tāmte' jičset jēliem! ismerd el hibádat! — *iem monna*
tām tamtie' nem ismerem el. — *tutnā' ačētn ālskadet jičēmtiē*
szeressétek ketten egymást! — *tah ač³es kiāmpa* (v. *heivän*) *arrat*
kaskomis ők jók legyenek egymáshoz! — *mām tihte aitestā tutn'en?*
mit törődöl ezzel (was bekümmert das dich)? — *monn aitestam*
j'enum tan pēira nagyon törődöm vele. — *ei tihte tüt³nen (tüt³en)*
koarat' kan semmi közöd hozzá. — *tihte mun³en mahtie'* kann *koara-*
det nem lehet közöm hozzá (das kann mich nicht angehen). — *ei*
tihte mijjise koarat' kan semmi közünk hozzá (das geht uns
nichts an).

Monna māhtam kuhkiem funtaret (v. *jirmostallot*); *im monna*
māhtie' kan sokáig gondolkozhatom (besinnen); nem jut eszembe.
— *alie' vielie kuhkebm funtar'* ne gondolkozzál tovább! — *tihte lie*
tan oššol³s (v. *-l³s*) *karra* (v. *rienie*) ez (ő) nagyon megfontolt ember.
— *mije ācen* (v. *miječen*) *vēle tairēt tām ātam* majd jól megfontol-
juk e dolgot (v. fontoljuk meg jól e dolgot). — *muihtsem piejet, sat*
ē kaļuk tejjese nan puošark puotet vigyázzatok, hogy valami baj-
tok ne essék (tkp. vmi rossz ne jöjjön nektek). — *laikuq suttije,*
kuktie monna uššotijem a dolog [ügy] történt, a mint én reméltem
(gondoltam).

Mi tū čuomotymie (v. *-tümie*, v. *č uomotes*)? mi a te kívánsá-
god? — *monna čuom' māmkan totnostā* semmit sem kérek tőled. —

monna čuomom mamkan kérek valamit. — monna tqm lüohkstom (v. *lüohkom*) ez tetszik nekem. — *koktemus plüärom* (v. *plüära*) milyen a külseje (arcszíne)? — *alteln för höföliks* nagyon (rendkívül) szép. — *totna mähtä' šuttet čappies* te szép[pé] lehetsz. — *monna tatnašq v'ökotum* hajlandósággal vagyok irántad (ich bin dir gewogen).

Ie tihte muñ'en tqmuts kanā ez nem ismerős nekem, ezt nem ismerem (das [er] ist mir nicht bekannt). — *kiese lie tqmuts?* kinek ismerős, ki ismeri? — *monna štuora tamutsom qtnām* nagy ismeretségem van. — *ih kalkko tqm pqltet* ne ijeszd el (abschrecken) őt.

Tunn'e stillinä kqunose jññ häutie' (v. *häutie*) azon a helyen sok gödör (árok) van. — *aliehko tahtie keinoste seik'* ne téj le ezen útról! — *monna kalakam ruokat tqnqm tasniä jil Ejsosne* találkozom majd veled (előtalálalak) itt vagy Edsäsénban. — *mije mähtien seiket* mi letérhetünk [az útról].

Munna liem pqtätoma jänäsne megfürödtem a folyóban. — *tännü mükaik prouhkoq tänn'ä lantsne* ott (itt) általános szokás az országban.

Monnä' čuovorien thuhčet jčseniem (v. *jčsemiem*) dicsérnünk kell [kettőnknek] magunkat. — *kukt'emtie thuhč' jčemt?* mért dicséred magadat? — *kuktemtie tutnä' jčsemtie thuhčetn* mért dicséritek (ketten) magatokat? — *mije kaihks mättepa thuhčet jčenesiem* (v. *jčemem*) mi valamennyien dicsérhetjük magunkat. — *tije tū'na kaik mähtietie thuhčet jčesie* ti valamennyien dicsérhetitek magatokat. — *tuh ai čiehtie'* *thuhčet jčenesie* azoknak is dicsérniök kell magukat.

Kiešnie kaunose (v. *kaunesa*) *s'äloq* (v. *siälo, s'älo*) kiben van (találtatik) lélek? — *mijesne kaiksne höltstā s'äloq* mindnyájunkban lakozik lélek.

Monna piejem tamm purtan (v. *purtien nällä* v. *nällä*) én ezt az asztalra teszem. — *tuhta kahčā woułusa purtste* (v. *pu'rtien nältie*) az leesik az asztalról. — *nīpie jeäčah skuopsne* a kés a másikk szekrényben van. — *monna seihtqm piltum tupriehtet vieksa* a képet a falhoz akarom erősíteni.

Munna čālam pennena (numta pennat) tollal (toll nélkül) írok. — *čalet jčset thiänkuiste* írj gondolataidból! — *kqmmā mielä kaihkum, mām mije tarejepä; tqta* (tuhta) *alomače jiehtā* tossa a vén asszony mindent tud, a mit mi csinálunk; ezen (azon) em-

ber megmondja neki. — *akta f'ejlec (f'ejlets) poqtā kan^akān luihtie* parancs jön a királytól. — *tgtna nqskās (v. nuskās)* hierra te nyug-hatatlan úr [vagy].

Kiesse kqłqm tgm wqtet? kinek adjam ezt? — *paj' monnum wottet tunn onatejese almokostem (v. škiänkqm)* hadd adjak annak a koldusnak alamizsnát! — *mqnq wottām tijjesa kaiksa 'āram* mindnyájatoknak adok ajándékot. — *monna wqtie' kqnn kiesa* senkinek sem adok (v. adom). — *munna wqtam tan karrase aktam talam* adok ennek az embernek egy krónát. — *tihte wotta mijjesa vuoj' wastā'* ez nekünk vaját, sajtot (tkp. vajakat, sajtokat) ad. — *tihte wottā munnuusa (monnoša) ko^ppasekse läipiästuhčum* mind a kettőnknek ad egy darab kenyeret.

Kiestie fihki' kitől kaptad? — *monnq fihkijem tostie (tuostie)* tőle (attól) kaptam. — *tāstie ettől.* — *monna kiestie kann fihkima* senkitől sem kaptam. — *munna uoččajem (v. ooččajem) mū āčste (jeačasta)* atyámtól (mástól) kaptam. — *mam lieh oččoma (v. fihkema) škiänkana?* mit kaptál ajándékul? — *im lie[m] monnq fihkemq ken mām* nem kaptam semmit. — *im lie' monna fihkimq kan arpiem mū äihtikistie* nem kaptam örökséget szüleimtől. — *monna nöikem kaihkqm, mām pqrq wottie' muñ'en* megelégszem mindennel, a mit csak adnak nekem.

Mqnq waltam tijjeste (v. tijesta) tam warjam elveszem tőletek ezt a ruhát. — *tihte fāhtuka alamuča čovustüviye* ezen szegény ember megraboltatott. — *tann fāhtuka folkste čovustein kaik ek* ezen szegény embertől minden holmit elraboltak. — *tänn'ü kuotsne stuora főhtitoma* azon házban nagy szegénység van.

Monna wācam porta; nō nō! elmegyek! isten áldjon meg!

Egy másik Frostviken vidéki embertől csak a következő pár mondatot jegyezhettem le:

Sāmien kiella tan kārvač a lapp nyelv nagyon nehéz. — *mqnq Paulusta wuólkim kłqħka n'elje joktečē 'ēhkedn oijje; pō'tim kłqħka pielje veitete tan ärtān* Pauluból tegnapi este kezdetén (tkp. fején = délután) négy óraker indultam el; megérkeztem (jöttem) ma reggel fél öt óraker. — *tan jijin nälkieslėkkā ō'rejim* az éjjel jól (tkp. édesen) aludtam. — *tan piejjen kerhkusa mijje waččem* ma templomba megyünk. — *kuktie trqjji' tasniä* hogy teszszik itt [neked]? — *hievenlikkiä* jól.

B) Mesék.

1. Noqítie-kqm mā jeh Jījčā (jīčā).

Pubries alamuča aktn aikien urrie' wuočiemienie jeh cājanij, sat ēcie kaunh (kauna') kana kuotete. t'lje poatie kaml kuotien koqikā, mi čo^oččaje uhče plīāhčukan nālnie skūksne. tāsnie čānie koqtān ačča oqret tāsnie tan jījēn. tqllom piejie jeh alkstie tu^oltotet nākatum, maitie lie tan piejječa wuočēcemie, (v. nākatum tan piječste wuočēcēm mātsta v. wuočēcemusta), uhče kiep^onien sisnie, mam mēatān utn^oej^oe. tallā čāñie koatān sōmies n^oqtie-kammā jih kihēje: «kuktie tū numma?» — «mū numma Jījčā», švōruī tihte qłqmūčq, men t'lje waltji tam jīčse šlievum (v. leivuum) tievas tahtie tu^olteen čācste jeh šl^oāppije tan n^oqtien kommān ōratejete. tihte alkije škrōlet jeh hojkkietet jeh č^oorvqjē: «Jēče monnom poltama! j^oēče monnom poltama!» — «jis lie' jīčomt poltama, oqčča' jīčā čakret tan autsta», švōruje kičkāms pirjesta tann n^oqtien-kommān siūlska.

tilje numtie šlūhpui (v. šluohpui v. piāsie) tihte alamuča fāruqñ luihtie. men koh n^oqtie-kommā wuūlki^oe, jiehtijej^oe: «Jījče tqmqtie monnom, Jījčā poqltieje jeh Jījčā (jīčā) kalkā oqččet uoret muppien jāpan.

kuh lie tle mātātqmq, tilje alamuča wōraj^oe; men koh tla fāhkaji jīčse nāhkāristie je' alkej^oe kruohkot jīčse mātā-vuissesse (v. nie-sties-vuissesse), t'lje kaunie jīčse māt kuohpoma (kaunie sū vuissom tievos kuohpenā) jeh mātsta porrā rōkonoma šmqjuqhkq'. cčēng māhtie' kuqrēkāt (v. kuerket) qñn, kuktie tihtā koqrādama, mán koh tla puotie folhk^oe (f^oolhk^oe) ko^oikā, tilje fikkiye koullot, atta porrtā lie orruma qppq jāpiem.

A boszorkány (tkp. varázsló asszony) és Maga.

Egy öreg ember egyszer eveteket lőtt és eltévedt, úgy hogy nem talált haza. Hát jött egy régi házhoz, a mely egy kis dombon állt az erdőben. Ott belépett a házba, hogy majd aluszik ott az éjjel. Tűzet rakott és elkezdett főzni valamit, a mit az nap lőtt (azon nap lövött ételből, lövésből) egy kis üstben, a mely vele volt

(tkp. a melyet magánál tartott). Egyszerre belépett a házba egy boszorkány és kérdezte: «Mi (tkp. hogyan?) a te neved?» — «Az én nevem: «Maga», felelte az ember. De ekkor a főző kanalát tele vette a forró vízzel és a boszorkánynak az arczába öntötte. Ez elkezdett ordítani és jajgatni és kiáltá: «Maga égetett meg engem! Maga égetett meg engem!» — «Ha magad égetted meg magadat, hát magadnak kell (tkp. magad kapsz) szenvedned érte», felelt a legközelebbi hegyből a varázsló asszonynak társasága.

Hát így megszabadult az ember a veszedelemtől. Hanem mikor a boszorkány elment, azt mondta: «Maga ismert engemet, maga meg égetett és maga aludni fog (tkp. fog kapni aludni) a másik évig.

Mikor evett volt, hát az ember lefeküdt; mikor azonban fölébredt az álmaiból és elkezdett kotorászni a tarisznyájában (tkp. étel vagy útravaló zsákjában), hát a maga eledeleit elpenészedve találta (zsákját tele találta penésszel) és ételéből csak rothadt darabokat (falatokat, morzsákat). Nem bírta megérteni, hogyan történt ez; hanem mikor emberekhez jött, hát meghallotta (tkp. kapta hallani), hogy egy egész évig oda volt.

2. Štāluq n prūresa.

Aktn aikien štāluq soaŋgtie aktn sāmien n'eitsa. n'eitn āhč'e
čuovorie luhpiedet tan stāluse nieitom, jeh keihtieje tan autste tan
iārān k'eltie, mam wuéines'e. mán jičse sistie tqmqtie, atte i kałak
numtie šuttet kqnn. ko tihte thīje šuttije, tilje suomqsetin tam pīj-
jem, ko^ossie stāluq ača (v. kałaka) puotet jeh prūrösöm (v. prūro-
som) viđččet. tihte pieje puotije (v. šuttije), tilje stāluq poatā. tan
thījjen wuolesne waltqmā lie muorqm jih si^oällātqmā kučjluka
(v. kučjluka) jeh cākqmā tässä n'eitn warjoq'; waltqmā lie āvöre
urruq koptām, orro^o čohpm, sillpā p^oältom piera kruohpm, urru^o
kāmak' jeh urru wuóttok'. koh liela kaihka kučjluka torojoma, tilje
piejemā (čihketema) lie sōmies ruonese krukneka čiehta lienena
pījjeln oiijem, kuktie sāmien prūrosa (v. prūresa) prū^ohkie utiēt.

ko[š] štāluq poqtā koqtān jih wuinieje prūresam čahkān ruo-
nesne, karvoltahksne jičse puorems warjoi kuimie, til'e kerjenā šuttije
jeh waccie ulukse jičsā vuohpīnā j'eh toqtāhtet teitie puohčete, mam
ačā fihket heimosta. tännie thījjen wuolesne qrrājie (v. orrājie)

taktera čiekot kallie p^uōhcie kuimie čahkačen tuoksne (v. tuōksne), palta kuotiem. koh tle štālu fihkema jēčse p^uōc' jih seihtie aktam teistie mąrrą'tet iehkets puqląse (v. pueląse), tilje wacciej^e (čičvo'tie) alamače jēčse tqktąren ko^oikā, jⁱeh tilje wuélkien vorrokā pajg-nąn wārien koqikā.

koh tle štālua lie mąrą'tomā pouhcem, tilje wacciej^e (wacciej^e) koqtān jēčse kēārahkan koqikā. — «no mu kiārahka», jiehtije štą-luq, «piej' kruhtam tqłlose!» — kiārahkopa eččene švihč' kennā. — «ō, mū kiārahka škāmāšetā», uššote štāluq; monnā fihkēm tarajet jīča». — koh tle kruohta tu^oltoma qhčēče, jiehtā: «no, mū kiārāhkomiš, telleč (v. til'ē ač) luottat jirromą-moqram!» — eččie tihte kiārākkomiš švihčh kanā. — «mu kiārahka škāmāšetā, monna fihkēm jīča tarejet», jēhtie štāluq. — koh piārkā tuoltoma, jⁱčhtie: «mū kiārākkomiš, poatie' tāllie, koivā' piārkā' pejjese!» — tihte kiārākkomiš škāmāšetie tāll ai, jeh eččie (üččie) švihčh kenā. — «so telje fihkēm tarejet jīča», uššoti štāluq. koh tilje koivaje pejjese piārkā', tilje puorijē kiārākkomišom, poqtet eče (v. ača poqtet) mātādet; mān kiārākkomiš škāmats. tlje mātātie uktok. koh liele kalhkoma, pirrie tamm, ača siānkām kuojluka tarejet. koh ečie kiārākkomiš švihčh kanā, čuovorije jīča štēllāret siānkām. — «no mū kiārākkomiš, puotie' tāllie uori'». — men āntō lie škāmats (škāmāsetemienie). — «monna fihkim jīča waltet totnum», uššoti štāluq jeh waccije prū-rusen koqikā. men mam tilje kaunie? koh tilje ača waltet tam jēčse kiārākkum, tilje arvⁱetije, atta tihte lie muora-khłoppā.

tilje šuttije puqšąrką (v. puešarka) [moqramtūvie] tann pīj-jelⁿ jih varresti ulukse pąrrą šuórtinā je' varrestie alamačen miñ-nesne pijjeln poskai je pu^oltie. mān eččie mąnną kan nąhtse šutt'. wuóšties (v. wuđšties) ālemie ai šuttije, łupma jeh čōčkeme, jēh tilje alkeje štālua kąrqvonet je švilkstet koh pieñe. tilje alēkieje asska jēihtet ālemesne. kuh štāluq tam wuiniej^e, viéntie attā sāmie tihtā tqłlom piejema jeh vorokā varrestie, altmān (v. eltmān) hoisaje. mān eččie mąssąse kąnn; nąhkąren šuttije, förenu puotije frąmma jēh pąktātet tānnie tollosne. tilje kuocije pejjese kieraksa muorąsa (kuosasa) jēh tāšnie kąrqvonije.

Az óriás menyasszonya.

Egyszer egy óriás megkért egy lapp leányt. A leány atyjának oda kellett ígérnie az óriásnak a leányt és megköszönte azon tiszteletet (tkp. köszönt azért a tiszteletért), a melyben részesült (tkp. a melyet kölcsönösen láttak?). Hanem magában gondolta (tkp. magából érezte), hogy nem fog így történni. Mikor az idő eljött (tkp. lett), hát megállapították azt a napot, a mikor az óriás el fog jönni és a menyasszonyt elviszi. Az a nap eljött (lett), hát jön az óriás. Ezen idő alatt a lapp ember fogott egy fát, elkészítette és felöltöztette a leány ruháiba (tkp. fölhúzta ennek a leány ruháit). Vett vala egészen új kabátot, új sapkát, ezüst övöt a test körül, új czipóket és új czipőkötőket. Mikor mindent elkészített (tkp. készsé tett vala), hát odatette (odaültette) egy sarokba kuporodva, sűrű kendővel feje fölött, a mint egy lapp menyasszónynak szokott lenni. Mikor az óriás a házba jön és látta a menyasszonyt a sarokban ülve, felöltözve a maga legjobb ruhájába (tkp. ruháival); hát megörült és kiment az ipával, hogy elfogadja (átvegye) azokat a rénszarvasokat, melyeket hazulról kapni fog. Ezen idő alatt a leány elrejtve tartózkodott néhány rénszarvassal egy kis domb mögött, a ház mellett. Mikor hát az óriás megkapta a maga rénszarvasait és ezek közül egyet meg akart ölni vacsorára, hát elment (ellopódzott) az ember a maga leányához és aztán gyorsan hajtva elmentek a hegyhez.

Mikor az óriás megölte a rénszarvast, bement a sátorba a kedveséhez. «Na, kedvesem», mondta az óriás, «tedd a fazekat a tűzre!» — A kedves nem mozdult. — «Oh, az én kedvesem szégyenli magát», gondolja az óriás, magamnak kell megtennem. Mikor a fazék forrott egy kissé, azt mondja: «No kedvesem, most majd szétvágod a velős csontot». — Nem mozdult a kedves. — «Az én kedvesem szégyenli magát, nekem magamnak kell megtennem», mondta az óriás. Mikor a hús főtt, azt mondta: «Kedvesem jöjj most, merd ki (tkp. merítsd föl) a húst!» — A kedves most is szégyenlette magát és nem mozdult. «Úgy hát magamnak kell megtennem», gondolta az óriás. Mikor kimerte a húst, akkor kérte a kedvesét, hogy jöjjön enni; de a kedves szégyenlős volt. Hát egyedül evett. Mikor jóllakott volt, kérte, hogy csinálja meg (tkp. csinálja készsé, azaz vesse meg) az ágyat. Minthogy a kedves nem

mozdult, magának kellett megvetni (tkp. fölállítani, rendbehozni) az ágyat. «No kedvesem, jöjj most aludni». De mégis szégyenlős volt. — «Magamnak kell téged elvennem», gondolta az óriás és odament a menyasszonyhoz. Hanem, mit talált ekkor? Mikor meg akarta fogni a kedvesét, észrevette, hogy az fatuskó.

Ekkor mérges lett (megharagudott) e miatt és kiszaladt csak egy ingben és szaladt az ember után bokrokon és halmokon át. De nem használt semmit (tkp. nem lett semmi haszonra). Csúnya idő is támadt, hó és hideg (fagy) és hát elkezdett fájni és dideregni, mint a kutya. Ekkor a hold kezdett feljönni (megjelenni) az égen. Mikor az óriás ezt látta, azt hitte, hogy a lapp ember rakott (csinált, tett) tüzet, és gyorsan szaladt, a mint csak bírt. De hiába (tkp. semmire sem); fáradt lett, mielőtt oda jutott (tkp. előre jött) és melegedhetett volna azon a tűzön. Ekkor fölmászott egy magas fára (fenyőre) és ott megfagyott.

3. Štālu an liewo.

Akta kqmmā kallām utn'ej. kallā č'ēče jāpiem stāloina toarraje (toarrajin). štālua sūhtije tan kqmmān kallām pūwēt, sat ača māhtet wāltet tqn kqmmām jčse frūing (v. frūinā, -ne). kuh č'ēče jāpie' juhtiejjen, t'lje lukksi tam kallām pūwēt (v. till'e jū māhtiejje jāmiedet tam kallām). tihte kallā ih kqmmā ālekiem utn'ejin. tihte ai sūhtiji jāmiedet (pūwēt) tam štāluam, muito tihte m°qrrāhtuovi, juhtie tihte štālua pūwuma sū ā'č'em, sat ača māhtet sū ietn'em wāltet jčse frūinā.

pāhča j'ēhtie sū ēātnān: «taira', kušn'e štāluqn liewo, juht'e ēč'em j'jča mātie' jāmietet tqmmq? tqtn[q] ač ki'hčēt štāluqum, kušnie tqn liewo. t'lje iétnie ki'hčejje štāluqum: «kušnie, štāluq, tū liewo?» — štāluq švōruī: «kuktemtie kihč' (kihč'e') nūmtie?» — kqmmā švōruī štālu'm: «kussie monna poatam neurosne, suole' (sqta) munna māhtam vielāšet tū prākksne (v. liewusne).» — t'lje supcsti štāluq ičse liewun pīra jē' jēhtieje: «puōlijen hāvqan tuōksne ho°lōma (v. sō°la) jēh tānn'e sō°lusne fuete jih fuetsne sauča (v. foqra), jēh tānn'e foqresne hānā jē' tānn'e hānesne munnie jēh tānn'e munnesne (v. fueten, fuoron, hānan, munn'en sisn'e) mū liewq. till'e poatā tan poqr'es frū'n ālekie tan sū iétn'en koqikā jē'

jeahtā: «juo oqččajē³ kūllot, kušnie štāluqn liewa?» — tilje švōrui iētn'e sū (v. jīcse) ālēkan: «monna liem juo oqččomq kūllot (ku^ol-lot), mū ālekie! puelējen hāvan tuōksne nūmtie supcstie štālua, sū (jīcse) liewa; tilje tāsnie (v. tūppen) akta sō^olo, jēh tānnie sō^olusne fuete, jeh tānnie fuetsne foqra, jeh tānnie foqresne hānā, jeh hānān sisn'e munnie, jeh tānnie munn'en sisn'e štāluan liewa.» — t'lje j'ēhtie ālekie eātnāsas (v. sū čēččan): «till'e monna čuovorom kou-lqhtet jīčsam tienešejā³ (v. tienašejjete v. čēanan' [munnum tienašet]), keinie kaļākqm waccet puōlijen hāvqn tuqrest (v. čērra). t'lje kou-loj'e m^oatqkm je' sēipekem je' šlāpkie (hapkiem) je' taktakom (čāč'e-lattiem), tilje p^oorrita wacciej'e. jīče waccije škihpun seisa jernā-thāken nuqlan (v. rōutie riehpenen nuqlan) je hapkijem ja čāčie-lattijem waltiji jīčsa koqika riehpenen nuqlan, sqtq tah ku^oks ieh puelie' (v. puōlie') je m^oatqkm je seip^ekem seihtije sūhkqt. nūmtie tam m^oatqk atnā rōps je čēps (čē^ops) ku^olk', je seip^eke ai atnā velks i čēps i rōps fliehk' (flie'k') jīcse kulkijne, koh tel wacciejēn (v. -jin) čērra puōlijen hāvum. t'lje pōtijin sō^olusa, kušniā štālu^on liewa lie, jeh t'lje waciejējēn (waciejin) pejjesā sō^olusa je pojtin fuētn koqika. till'e m^oatqk poqrkajēn jīcse auts-jilkie kuimie fuēten pqt^on'em, jeh t'lje fuora voroka varr'en (v. varrije) ulūksa, tilje seipke (sēpke) varrii miñnesne je walt'ejjē fasta (v. čaukstie) fuorom je porkajē. fuoreste (fuoron sistie) hāletie hānā ulūkse ja hānan miñnesne hāletie hapkie, čūkstii jīčsa kuehperi kuimie je' por'kajē. tānnie hānan sisnie munnie (lie) je munnie kahč'ejjē čāčien sī^osa jēh pqt^onan vuojājē. t'lje wuojejē čāč'e-lottije tānn miñnesne. koh čāč'e-lottije vu^osts aikien wuojejē munnien miñnesne, t'lje kuhkiem šuttie (v. kātuoi) čāč'en nūclesne; je koh tle akt^on aikien ečč'e mā'ie' čāč'en nuolesne (v. nūolesne) kuhkebm hoiset (arrat) nōmtā hieptom, tilje wuojejē mupp' aikien jeh šuttije ān kuhkebm, koh tan vuosts aik'en, men t'lje eččie kaunh kanā. till'e pōtijie urrusēst pejjesa possu^ohtet je koh tlē possu^o-tqmā, t'lje kolmāden aik'en wuojejē ja ān kuhkebm q^oq^orajē ān vuosts ku^oks aikien. t'lje kaunije munniem hāvan pqt^onesne je pō^otijē pejjesa čāčiem. t'lje wulj^onije pārn^oie munniem čāčie-lottien nālmesne jeh čāč'e-lattie kuttije munniem pārnien koqika. till'e pārn^oie waltiejē munniem, taļļom piejejē (taļļom poltajehtij) je' munniem piejejē

tqlossa, satača puelet (puolijen tqlossa). koh tle alkeji puolet, sühkaji pārnje poqstqta, sēnā liele ūhtā turujuma (v. kqłhkqmq), kukfintie poatqmq. t'lje poatiejē s'ammā štāllān, kuštie tqmm wudłkije (v. wuđłkqmq) je wacceje tqllā, kuh poatēje kātān, štāluan koqika jeh wuiniejē: štālua puiliejē s'amma lākan, kuktie tihte munnie puiliejē, mam lie piejema tqlossa tānnie hāvqñ sō'losne. je' pārnje wacciejē jē jēse iētn'en koqika je' 'etnie tan kerjenā šuttije koh tle wuiniejē, atta sū^u (sū^o) ālekie poqtā frēska (hiāven) sū koika pōstāta, je' kerjā šattā jienems (v. mestā) tan pējjeln, kukt tihte vantqtomā (v. vitnama), juktie lie hoisamā pūwit tam štāluqm. t'lje kēihtie'je tihte poqr'es frūa jēse ālekiem je jēhti'je: «kāihtoa, mū ālekie (monna keihtam mū ālekiem), juktie lie' vantqtomā (vitnama) tqm štāluan liewqm.» koh tle tihte poqr'es frūa supcstie sū ālekenā, tilje uhče liewo ānnu aimona tann'ā štālosne jeh štālua švōruje kommasa: «kukt'emtie monna supcstqmq tan poqr'es frūosa mū liewun pē'ra!» tilje nillemtie štālua tqłlo-čērrqm je' kounum jēse sīsa, tilje puolije (puelije) štāluan nalmien kuoma jeh moqks'e, t'lje nqħkeje āltse (āltse) kruohpa tqłlosne kōkt'emtie mā'tiej'e puelet (puolet), je till'e tqłlo jamkā'je je' āltie liewq nqħkaje tqłlāna (tqllona). tāllie juo nqħkqmq kaiħka tū^una.

3. Az óriás élete.

Egy asszonynak volt egy ura. Az ember hét esztendeig harczolt egy óriással. Az óriás meg akarta az asszonynak az urát ölni, hogy az asszonyt feleségül vehesse. Mikor hét év elmúlt, sikerült agyonütnie az embert (már meg bírta ölni az embert). Ennek az embernek meg asszonynak volt egy fiuk. Az is meg akarta ölni az óriást, mert haragudott, hogy az óriás megölte az atyját, hogy elvehesse az ő anyját feleségül.

A fiú azt mondta az anyjának: Tudod-e, hol van az óriásnak élete, hogy én nem bírtam őt magam megölni? Kérdezni fogod (kérdézd meg) az óriást, hol van az élete. Ekkor megkérdezte az asszony az óriást: «Hol van, óriás, a te életed?» — Az óriás felelte: «Miért kérdezed?» — Az asszony felelte az óriásnak: Ha én bajba jutok, hát a te életedre támaszkodhatom (bizhatom magamat). Ekkor az óriás beszélt az életéről és mondta: «Az égő tenger

mögött van egy sziget, azon a szigeten van egy hordó, abban a hordóban van egy juh; abban a juhban van egy tyúk, abban a tyúkban van egy tojás, és abban a tojásban van az én életem.» Hát az öreg asszonynak a fia oda jön az anyjához és mondja: «már meghallottad-e (tkp. kaptad hallani), hol van az óriás élete?» Hát felelt az anya a fiának: «már meghallottam, fiam! Az égő tenger mögött», így beszélt az óriás, «van az ő élete; és ott van egy sziget és a szigetben van egy hordó és abban a hordóban van egy juh és a juhban van egy tyúk és a tyúkban van egy tojás, és abban a tojásban van az óriás élete». — Ekkor a fiú azt mondta az anyjának: «hát néhány szolgát kell magamnak fogadnom (engemet szolgáljni), a kikkel át fogok az égő tengeren menni». Hát fogadott egy medvét és egy farkast és egy ölyvöt és egy buvárt, aztán elment. Maga a hajó közepére ment vas- tető alá és az ölyvöt és búvárt magához vette a tető alá, hogy ez a kettő el ne égjen, a medvének és farkasnak pedig megparancsolta, hogy evezzenek. Azért (tkp. így) van a medvének piros és fekete szőre és a farkasnak is fehér és fekete és piros foltjai a szőrében, minthogy az égő tengeren keresztül mentek. Hát jönnek a szigetre, a hol az óriás élete volt, aztán fölmentek a szigetre és a hordóhoz jöttek. Ekkor a medve a maga első lábaival szét ütötte a hordó fenekét és a juh gyorsan kifutott, a farkas pedig utána futott és megfogta a juhot és széttépte. A juhból a tyúk röpült ki és a tyúk után az ölyű röpült, megfogta karmaival és szétszaggatta. A tyúkban volt a tojás és a tojás bele esett a vízbe és lemerült a fenékre. Ekkor a búvár lemerült utána. Mikor a búvár először merült le a tojás után, sokáig oda maradt a víz alatt; s minthogy nem bírt egyszerre tovább a víz alatt maradni lélekzet nélkül, hát följött a vízre lélekzeni. Midőn lélekzett, hát másodszor alá merült és még tovább oda maradt mint az első alkalommal, de hát nem találta. Ekkor újra feljött lélekzeni és mikor lélekzett, akkor harmadszor alá merült és még tovább oda volt, mint a két első alkalommal. Ekkor a tojást megtalálta a tenger fenekén és feljött a vízre. Hát látta a fiú, hogy a tojás a búvárnak szájában van, és a búvár odavitte a tojást a fiúhoz. A fiú fogta a tojást, tüzet rakott (gyújtott) és a tojást a tűzbe tette, hogy égjen (az égő tűzbe). Mikor elkezdett égni, a legény visszavezett, miután végrehajtotta a miéért jött. Hát ugyan azon helyre jött, a honnan elindult és azonnal, mihelyt a

partra ért, az óriáshoz ment és látta: az óriás ugyanolyan módon égett, mint a hogy az a tojás égett, melyet a tűzre tett a tenger szigetén. A fiú elment az anyjához és az anyja nagyon örült, a mint látta, hogy az ő fia egészségesen jött hozzá vissza és leginkább azért örült, hogy ez győzött, mivel meg bírta ölni az óriást. Hát az öreg asszony megköszönte a fiának (tkp. a maga fiát) és mondta: «köszönöm, fiam, hogy az óriás életét meggyőzted». Mikor az öreg asszony beszélgetett a fiával, hát még volt egy kis élet az óriásban és az óriás felelte az asszonynak: «miért beszéltem én az öreg asszonynak az én életemről?» Ekkor az óriás parazsat és hamút nyelt magába, hát elégett az óriás ínyme és megfuladt, aztán elenyészett a teste a tűzben, a mint el birt égni és aztán a tűz elaludt és az ő élete elaludt (elenyészett) a tűzzel. Hát már mindennek vége.

4. Moqrahka frūq jēh p q h h ā.

Aktn aikien sōmies moqrahka frūq, mie tann moqrahka, att ecēie (v. ecie) p q h h ā kan puđ' tässü (teinie, tästie) friäresne jielet. aktn aikien kalla jih tihte moqrahka (v. muorrahka) frūq waccijen škūksa muorjie' čokket. tilje akta häütie tänn'e škouksne. uššota, kossie tahkā poqtā, tlje ča j'česa frūm tissa kahčetet. koh tlje poqtijjēn (v. -jin) tahkā tann häütien (v. häütien v. häutien) kogikā, tilje qtnālistie tqmm j'čese muorahka frūm nahkielit (v. nähkielit) tissa, jēh koh tlje muorjie' čokkiemienie tissa, tilje nahkelie tamm j'čese moarahks frūm tann häütien seisa, sat ecine woina' kanā.

koatātā puotije, tilje thuhčēje tann kervä uktok arrat, tilje s q r q k s q šuttije. thuhčema puerepe lie tamm j'čese moaraks frūm atnema aimona, än ko uktok qrrat. tlje posskā' (v. pössok') pukñ'ei (v. pukñ'ei) riehp m (v. riehpām) tarajet. tam rouhkije tarajet kolumq jāpie'. koh liela torojoma, tilje qarrota kierkiem akt n kääčan jih tlje pāja kahčet woulose tam häütien. tihte rouhkjē (v. rouhku-jin v. varada) kolumq piejje'. koh tell'e tqmqtie, atta potniem joksqmq, tilje kiesā pejjesa. tqmqtā tann laulahkā. koh lie tilje kiesmq pejjise, wuēinā, mē tihte tänn'e kieriksne? tlje wuāinā p'ärkeleşom. tuhte pärkeluš jiehtije tun kallose: «manna tqtnqm kähhtām, jukte lie' monqam viähk'etqmā tan häütien sistie, tahtie muorahkas frūm

luhtie. jeh monna māhtam totnom makset tan autste. monna čum (= monna acum) waccet aktu oqsies-niärn koqikā, tam pheinātah-tam, jeh tlje ač tātng waccet tann koqikā jeh j'ēhtet (jiehtet): «monng totngm (v. tātngm) māhtam viehkietet tahtie phejeneste, jis muññ'en wottā' kúokto huntora täl'». — tihti juo šüttije (šüttije) kuktie tihte pärkeluš lie jiehtoma jih wacciejē tanna oqsies (ösies)-niärn koqikā jeh viehkietie tammq pheinātomusta, jeh fikhije kuokto huntora täl' tann autste. ko liele fikhima teitie huntora tälota, t'lje pärkele j'ēhtije, satna ča (= satna ača) waccet muppien oqsies (öses) niärn koqikā jih tammq pheinātahtet. tihte ačā wottet muppie kuloma huntora täl'. kuktie pärkel j'ēhtiji, tlje šüttije. carana puotije tann kallqn koqikā jeh jiehtije, ača waccet tann oqsies-niärn koqikā jeh tammq viehkietet tann pheinātemiste, t'lje čā kołumq huntora täl' fikhēt.

tihte šüttije ai, kuktie tihte pärkeloš jiehtoma, jeh koh t'lje earana puotije, t'lje wacciji (wacciejē) tahkā jih viehkietē tann pheinātemiem. t'lje tihte pärkeluš jiehtije, satna ča waccet kolmotn ösies-niärn koqikā, mi än reihkqpg, tamm ai pheinātahtet. «tästie ač fikhēt kouhto huntora täl'. mah tatne nõög tei (täi) jññie petnikie kuimie, jukti lie' monnom kiesomq tann muqraks frū'n luhtie?» — «ja, monna liem nõgötä numētie (täiniä)». — tlje earana puotii tann oqsies-niärn luhtie jeh j'ēhtie, ača puotet tamm oqsies-niäröm viehkietet tann pheinātemien autste, kuktie lie teitie muppete oqsies-niärete viehkeitomq. kallā waccije tann oqsies-niärn koqikā jih tamm ai viehkie'tie jih fikhije tann autste kouhto huntora täl'. till (v. täll) ihte (= tlje tihte) pärkel jiehtie (jēhtie) tann kallosa: (ača waccet kuotete) «wacc' tātñā kuotete, monn ačam orrot täñniä jeh kuhkebm pheinātahtet tamm niärom». — eččēne sejit' kann waccet kuotete, kuktie tihte pärkel lie jiehtoma, jukti eččie sīt' kqnn, ača tihte pärkel kuhkebm qrrqt täñniä jah pheinātahtet tqm štāhkares niärom. jeh kuh tihte pohhā seihtije štrafftet tamm kallam, jis eččie sejit' kuotete waccet, tlje tihte ałamuča pājet cönkitet kaihkata kannolota, mah täññä lantsne jeh wuočet kaihkata uluksa aktu aikien. t'lje kaunetij pärkeleniä (v. pohhoina), jeh koh tlje tihte pohhā kihčij: «kuktemtie lie' annu täñniä», tlje švōru ihte kallā: «eč' koul', miije tontqre

(v. *tuntqra*) *tie* (= *tilje*) *oļokana?* *mū mograhka frūg lie luēihtama* (v. *luēihtama* v. *ļuocvus piesie*) *taktie häütste* (v. *häütste*) *jeh tlje poatā tālie teinie štuora tuntareniä jeh aēā tqtnqm uhcedet. tilje tihte pärkeloš pillöjie* (v. *pillöjij*) *jeh vacci^oj'e poqstqta tan mograhka frūⁿn kogikā tann hautān, jeh täsniä lie ännü tālie.*

A gonosz (haragos) asszony és az ördög.

Volt egyszer egy gonosz asszony, a ki oly gonosz volt, hogy az ördög sem bírt vele (v. tőle) békében élni. Egyszer a férj és a gonosz asszony az erdőbe mentek bogyókat szedni (gyűjteni). Hát egy gödör volt abban az erdőben. Azt gondolja [az ember], mikor odajön, hogy majd a feleségét ebbe fogja bele taszítani. Mikor hát odajöttek a gödörhöz, megfogta az ő gonosz feleségét, hogy abba bele taszítsa, s mikor ott (tkp. oda) bogyókat szedtek beletaszította a gonosz feleségét a gödörbe, hogy nem is látszott. Hazajött, hát nagyon rossznak tetszett neki egyedül lenni és szomorú (aggódó, búsuló) lett. Azt vélte, jobb volna, ha az ő gonosz feleségét életben bírná, mint egyedül lenni. Ekkor vesszőket font, hogy kötelet csináljon. Ennek a csinálása (tkp. ezt csinálni) eltartott három esztendeig. Mikor megcsinálta, követ kötött az egyik végére és aztán le ereszti a gödörbe. Ez három napig tartott. Mikor érezte, hogy a feneket elérte, akkor fölhúzta. Nagyon nehéznek érzi. Mikor fölhúzta, nézi, mi az azon a kövön? Hát látja az ördögöt. Az az ördög mondta annak az embernek: «Köszönöm neked (tkp. tégedet), hogy engemet kisegítettél ezen gödörből, a gonosz asszonytól. És én meg bírok neked (tkp. tégedet) ezért fizetni. El fogok menni egy kereskedő emberhez, azt kínzom, s aztán menj el hozzá és mondd: «én tégedet kisegíthetlek (meggyógyíthatlak) abból a kútból, ha nekem kétszáz tallért adsz». Úgy történt (tkp. ez már lett), a mint az ördög mondta és elment a kereskedő emberhez és meggyógyította szenvedéséből és ezért kétszáz tallért kapott. Mikor megkapta azt a kétszáz tallért, hát az ördög azt mondta: ő el fog menni egy másik kereskedő emberhez és azt kínozza. Ez a másik háromszáz tallért fog adni. A mint az ördög mondta, úgy lett. Követ jött ahhoz az emberhez és mondta, hogy menjen a kereskedő emberhez és segítse meg kínjaitól, akkor háromszáz tallért fog kapni.

Ez is úgy történt, a mint az ördög mondta, s mikor a követ jött, elment oda és meggyógyította ennek a kínjait. Ekkor az ördög mondta, ő el fog menni egy harmadik kereskedőhöz, a ki még gazdagabb, azt is kínozni. «Attól hatszáz tallért fogsz kapni. Vajjon meg vagy-e elégedve avval a sok pénzzel, hogy engemet kihúztál a gonosz asszonytól?» — «Igen, én meg vagyok így (v. vele) elégedve». — Ekkor követ jött a kereskedőtől és mondta: Jöjjön, segítse meg a kereskedőt kínjaitól, a mint azokat a másik kereskedő embereket megsegítette. Az ember elment a kereskedőhöz és azt is meggyógyította és azért hatszáz tallért kapott. Ekkor az ördög mondta az embernek, (hogy menjen haza) «menj haza, én majd itt fogok maradni és tovább fogom kínozni ezt az embert». Nem akart haza menni, a mint az ördög mondta, mert nem akarta, hogy az ördög tovább ott maradjon és kínozza a szegény embert. És midőn az ördög meg akarta az embert büntetni, ha nem akar haza menni, hát az ember össze gyűjtette mind az ágyúkat, a mik abban az országban voltak és valamennyit egyszerre kilővette. Ekkor találkozott az ördöggel és mikor az ördög kérdezte: «mért vagy még itt,» hát azt felelte az ember: «nem hallod, mi lárma az oda künn? Az én gonosz feleségem kiszabadult a gödörből és most avval a nagy zajjal jön, hogy téged keressen». Ekkor az ördög megjéjédt és visszament a gonosz asszonyhoz a gödörbe és ott van még most is.

5. *Alamaçi jiellemē.*

Sōmies alamuča škūksne hölltstemienie. akta škūksa wāccā, t̄lje maṭkaṃ (v. m°aṭkaṃ) kouloje, tilje čōrvie: «poaṭie', puarastātie'!» m°aṭka waccā tan q̄lq̄mučen koqikā je' puarastahtā. alamučā akšuum atnā, wottā tan m°aṭtākse. seipke (seipeke) poatā tan maṭkan vuōste, čōčete (v. čōčōtā). alamuča čōrvije: «maṭka tuostot'!» maṭka svōruq, akšuum šlierie [tuhkā] tan seipken (seipken) koqikā, aḷamučā miññesne, waltā jeh pouwiste. kierācam toroja jeh tilje seipkem peaja tan nēlle jeh koatān kēasā jeh talloṃ poltajatā. kaṃmasa jeāhtā (jiehtā): «walt' tamm (tām) seipekem jeh pēssie tallo (v. tallo)-mattekisn'e». jēče wuālkā škoukata, m°aṭkaṃ uhceta. taṃm ai waltā, uššota koatān kuimie, men tel'e (tilje) ečie hōqisāh kaṃnā (v. kaṃnq) pūwit taṃm. cāpmeste (cāpm-) óqijjān, men ijjene

jámieh kqnn^a. tell'e cápmesti vielie, tell'e lähpā mątkqđm tásnie (v. tásnie) jeh waccā kuotete. koqtān poqtā. kqđmđpđ lie pissie-m'enie seipékem, till'e kallopa seitā featā'. kqđmđpđ wqtā featā' (v. featām). kqłlopa kihčię kqđmđmām: «juo lie t'lje pėssemđ?» — kuina švōruđ: «vielie pott āi tällie». — kallpđ švōruđ: «juo pott tellje nųekēs (nųek'es)». — men tell'e (v. till'e) kallopa uššota škoukata waccet je' mątkqđm uhcedet (weččet) teppete. poqtā tahkā, m'oqtka wuélkqđđ, tilje warrā voroka (vąrđka) miññesne, men ēne jaks' kqđnā. uššote kuqtete (kuotete) pōstotā (pođstete). koatān poqtā. wuēinije kqđmđpđm porrta, wuēinā seipékem ai porrta. kqđmđmā škoukqtđ wuélkqđđ. kqłłā uktok koqtsne šuttqđma, t'lje kuinđpđ poqtā. kqđmđpđm kihčię: «kopp mū pissema?» — kqđmđpđ švōruđ: «im monna tairie' (tairije')». — kqłłpđ uššotā: mātātqđđ tuolie. kqđmđđse ječhtā: «mū m'oqtka lie šküksna; mđđna seihti'em tam weččet. fōranu wuélkam, fōranu pissema.» — kqđmđpđ jiehtā tann sū kqłłđsa: «kopp āñe wuélkā? jičēne kuotsne qrrā', kussie mđđna wqtam. täll hō pissema; wält (huält), t'lle pōpmat'!» — kqłłpđ pōpmata, wuélkie škoukata. tahkā orrojej (v. -jij) pouhceta wertāšet. kqđmđpđ[a] ai puqtā (v. poqtā) jeh (je') altā' puhcet. kuqtete (kuqtete) wuélkā wuésstam (wuásstā') turejet, tlje vuojem (vuojem) jes šoiviä. kqłłpđ poqtā ai kuqtete ruónčena vuej'en. uššota porrta, kqđmđpđm (kqđmđpđm) kihčię: «seiht' tqtđ[e] ai fúelket (fúelket)?» — kqđmđpđ ai švōruđ: «mđđnđ pott ai ásstām». tellele wuélkie' porrta; wuđstā' waltiej'en (-j'en) mietān, vuojem ai aktsne. tlje tuokiēn (tuokie') tamm wuásstam je vuojem, tälle (telle) kōuhta täl ógččajin taje (taje v. táje) autšte, t'lje jar^{uo} ógštiej'en taje piätneki autste je wuojejjen kuotete. koatān poqtān, kallpđa škie'mčie je jámiejē tásniä. muppien aikien kqđmđpđo škie'mčie, tihte ai jámiejjin (v. jámiejji). tlje kuotie puollajī (v. puellaj'e), kuōn' šuttien kaiksta (v. kaik'sta) tuwēsta, jeh tlje nohkoje (v. nuhkoje v. nohkojin) kaikđ tū^{na}.

Az emberek élete.

Egy ember az erdőben tartózkodott. Egy erdőbe megy, hát egy medvét hallott és kiáltott: «Jöjj, köszönts!» A medve oda-

megy az emberhez és köszönti. Az embernek van egy fejszéje, oda adja a medvének. Farkas jön a medve elé, megáll. Az ember kiáltá: «medve, fogadd [a farkast]!» A medve felel, a fejszét a farkashoz dobja, az ember utána, megfogja és megöli. Elkészíti (tkp. megcsinálja) a szánt és aztán a farkast ráteszi és haza húzza és tüzet gyújt. A feleségnek mondja: «fogd ezt a farkast és süsd meg a tűz mellett». Maga elmegy az erdőbe, a medvét keresi. Ezt is megfogja, haza szándékszik vele, de nem bírta megölni. Rávág a fejére, de nem halt meg. Hát még egyszer rávág, aztán ott hagyja a medvét és hazamegy. Haza jön, a felesége sütötte a farkast, hát a férj ételt akar. A feleség ad ételt. Az ember kérdezi az asszonyt: «már meg van-e sülle?» — Az asszony feleli: «bizony még most is [sül].» — A férj feleli: «már bizony most elég». Hanem hát az ember az erdőbe szándékozik menni és ott (tkp. onnan) a medvét keresni. Oda jön, a medve elment. Hát gyorsan utána szalad, de nem bírja elérni. Vissza szándékszik haza. Haza jön, látta, a felesége elment, látja, a farkas is oda van. Az asszony az erdőbe ment. Az ember egyedül maradt a házban, hát jön az asszony. Kérdezi az asszonyt: «Hol az én pecsenyém?» Az asszony feleli: «Én nem tudom.» — Az ember gondolja, bizonyosan megette. Mondja az asszonymak: «az én medvém az erdőben van, el akarom azt hozni. Addig elmegyek, míg megsül.» Az asszony mondja az urának: «hová mégysz most? A házamba maradj, mikor adok. Most már megsült; fogd s egyél!» — A férj eszik; elment az erdőbe. Oda maradt a rénszarvasokat őrizni. Az asszony is jön, bogy a rénteheneket megfejje. Haza megy sajtot csinálni; aztán vajat is köpült. A férj szintén haza jön húzó rénnel hajtva. El szándékszik [menn], kérdezi az asszonyt: «akarsz te is követni (velem menni)?» — Az asszony is feleli: «én éppen szintén ráérek.» Ekkor hát elmennek; a sajtokat magukkal vitték, a vajat is egyúttal. Aztán eladták a sajtot és a vajat, hát hat tallért kaptak ezekért, aztán lisztet vettek e pénzen (tkp. ezen pénzekért) és haza hajtottak. Hazajöttek, a férj megbetegedett és ott meghalt. Máskor az asszony betegedett meg, az is meghalt. Aztán a ház meggyuladt, hamú lett mindemből s így mindennek vége lett.

C) Gyermekvers.

Opan supcs.

Opmop wqt' (v. wott') tam näipiem!
mam tein'ä näipenä?
sähkiem (v. sähk'em) vuollat.
mam täin'ä sähkenä?
kärñesem (kärñesem) wuoðet.
kóqll ihte kärñes?
haihka- kiecsne.
kóqll ihte hai'ka?
akšoq çuopsti.
kóqll ihte aksq?
kierkie ñieli.
kóqll ihte kierkie?
tärhëvie (tärhvie) kapcstie.
kóqll ihte tärhëvie?
tállq (v. tällö) poltelie.
kóqll ihte tállq?
aprie kacstie.
kóqll ihte aprie?
pi'jje kaihkadi.
kóqll ihte pi'jje?
pałowa kapcstie (kap'cstie).
kóqll ihte pałowa?
piäkka pussi.
kóqll ihte piäkka?
ukcien wārien tuokān (tuokān) štu'rra hāwuse.
juo l'e kaihka nahkqmg.

A hóg elbeszélése.

Hugom add oda ezt a kést.
 Mit akarsz avval a késsel?
 Puskát faragni.

Mit [akarsz] a puskával?

Varjut löni.

Hol van az az varju?

Pózna végében.

Hol az a pózna?

Fejsze elvágta.

Hol az a fejsze?

Kő elnyelte.

Hol az a kő?

Moha befödte.

Hol az a moh?

Tűz elégette.

Hol az a tűz?

Eső eloltotta.

Hol az eső?

Nap felszárította.

Hol a nap?

Felhő eltakarta.

Hol a felhő?

Szél elfujta.

Hol a szél?

Kilenc hegyen túlra nagy tengerre [ment el].

Már mindennek vége.

II.

Undersåker-lappmarki nyelvjárás.

I. Sjäcker hegység (*Škeáhkhar wārie*).

Beszélgetések.

Taana' šliáhta' ti kettén rokonok vagytok. — tihte tann čēreka ez ennek a felesége. — tann āhčie ih mū iétnie ogppoč, mán tann čēreken āhčie ih mū āhčie viđilloč, keákte bellak az ő atyja és az én anyám testvérek, de annak az asszonynak az atyja és az én atyám testvérek, két iker. — mah tatne (v. taane) prūes házas vagy-e te? — tatne kuhkies mājište te messze földről (országból, vidékről) való vagy.

nejjeka psskā a szunyog csip (sticht). — tihte sileke (v. lij-jine) ez kendő. — kuktie mijen kanakā jjiellā hogyan van (tkp. él) a mi királyunk? — härvänlikkū jól.

II. Meraker hegység (*Norvégia*).

Stālan liewo.

Akte kuppā (čōre) aktum frū^m utn^čejī. kuppā toaraje stālene čiče jāpie'. stāla sīti: pū^{wi}' tann frūⁿ kuppum, att tāinie frū^{ne} čoptētūt (atta māhtie v. māhtieje tam frū^m waltie frū^{ne}). koaššie čiče jāpie' nahkuma, tilje lahkadi tam k ppum pū^{wi}'. tihte kuppūj ih frūa aktum ālekiem utnejjin. tihte ai sītie stālam pū^{wi}', meādans tihte pāci lijje kiāpok tan stālose jī sītiye pū^{wi}' tam stālam, mij leakā pauwuma tan āhčiem, juktie kałakā tīpi' tan pāhčen 'etn^čem (i'etnem) frū^{ne}.

älekje jēhtie ĩčse eatnan: «mah miel', kušnie stālan ĩewo, att im monna māhtie' pū^{wi}' tamm? tatne kalk' kihčĭ' štālam, kuš^{ne} tann ĩewo». tĭll'e ũan iētn'e kihčĭje tam štālam: «kuš^{ne} tū ĩewo štāla?» — tihte stāla švōrua: «mānn diete kihč'?» — tihte kamma švōrui stālam: «armude manna neurose tałowum, tilje sĭtum manna nahkadāt tū^w ĩwān (ĩewān) nĭlle». tilje sār-
naje stāla sō ĩwōn pĭra ĩh jēhtie: «mĭnnēlišne tām toĭla (v. tullā)-jauriem tilje tāšn'ā akte soulu, tānn'e soulušne tilje tāšn'ā akte kārĭe, tānn'ā kārēšne tilje tāšn'ā akta sāude, tilje tānn'ā sāudšne aktā hāna, tānn'e hānešne akte munn'e ĩh tann munn'en sĭšne tĭlje stālan ĩewo». tĭlje tałowuje tihte tan kaml frūⁿ älekje ĩčse 'etnen koĭika ĩh jĭēhtĭje: kā' leā' fĭhkimā miel' (kūluma), kuš^ā stālan ĩewo?» — tĭlje švōruje iētnebe ĩčse ālakān: «monnā ĩem jū tālie fĭhkĭma kūluma, kuš^ā stālan ĩewo, mū älekje. mĭn-
nēln tam tullu-jaur'em tĭlje tāšn'e, numtie stāla sārnaĭe, at tāšn'e sū ĩewo; tĭllje tāšn'ā akta soulu ĩh tānn'e soulušne tilje tāšn'e akte kārĭe, tānn'ā kārēšne tilje tāšn'ā akta sāude, tĭlje tānn'e sāudšne aktā hāna, tānn'e hānešne akte munn'e ĩh tan munn'en sĭšne tĭlje stālan ĩewo». — tĭlje älekje jēhtie ĩčse ietnan: «tĭlje ĩehtom manna kihčĭ-
dĭt ĩeanara', mei kĭimie manna kum fēl' toarost tullu-jaurēm». — tĭlje kihčĭdĭje aktum biērnum ih aktum ĩū^wrum ĩh aktum hapĭiem ih aktum taktekum ĩh wuēlki (v. wuēlkĭje). ĩjĭĭe wačĭje šĭhipun sĭsa aktⁿ jārrnā (v. riudĭe) rĭhpen^e neala ĩh hapĭiem ĩh taktetum tĭpie ĩčse koĭika tānn jārrnā rĭehpen neala, juktie āzas kalk' tah ĩattĭe' pūēlĭ'; piērnum je ĩū^wrum tāllĭ (v. tāllĭje), kālekĭes sū^wki'. tĭlje ũan autste piērnā atna reppes ĩh velkes ĩh ĩjps kuolk', jeh ĩū^wra ai atna reppes ĩh velkes ĩh ĩjpes fl'āhk' ĩčse kuolkene, meā-
dans tah keākts fālin toarest tullu-jauriem. tilje tałowie ũan souluse, kuš^ā stālan ĩewo leĭja, tilje wečĭin peĭjesa tām soulum, tilje tałowu-
ĭin ũan kārēn koĭika. tĭlje piērne murhkĭje ĩčse autš jelkei kĭimie kār'en pātĭiem, till'e sāude ruohtie ulukse, tĭlje ĩū^wru ruohtĭje sāuden mĭnnēšne (v. mĭnnēlišt'e tām sāudum) jeh tĭpie tām ĩauksti ĩh kajē-
kai. tilje hāna hāletĭe sāutn sĭštĭe ulukse, ĩh hānan mĭnnēlišt'e tĭlje hapĭie hāletĭe ĩh tĭi tĭpie (kremsĭje) tām ĩčse klō^wni kĭimie ĩh tĭlje kaihkai. tann hānan sĭš^{ne} tĭlje munnĭe ĩh munnĭe kahčĭje jāuran

(čāčien šisa) jeh voajaje potnan. tilje takteka čačamuda (čačamudēja) miññelištie munn'em. kuktie takteka vuosts aikien čačamada munn'en miññešne, tilje šittije kuhkiem čāčien šisne (noalešne); tilje ečie puél' akti aikšne arri' čāčien nuolešne kuhkiem ūtan aiñesum kiesi', tilje tałowuje čāčien niŕle jih aiñesum kiesi'. juktie leaka kiedoma aiñesum, tilje čačamada nüppost, jeh tilje šittije kuhkebm an auteča aikien, men ečie lēk kaun' (ečie māhtie' kauni'). tilje tałowuje p̄stota jeh kaŕka ai aiñesum kiesi', jeh koššie leaka aiñesum kiedoma, tilje čačamudije k̄q̄lm̄q̄d̄st jeh t̄lje šittije kuhkebm an tuj kečkte auteča aikien. tilje kauniji munn'em jaurien patn'ešne jih tje tałowuje čāčien niŕle. tilje pāče wuēinije munn'em taktekan nalmesne jeh takteka k̄witteje munn'em pāčen koqika. jih pāhče weltije munn'em jeh tullum pieji (tullum p̄ltajehtiejeja) jih munn'em piejeje tuŕlus, juktie kaŕaka p̄uili' (tan p̄uelije tuŕlusa). juktie (v. koššie) alkste (alkestije) p̄uili', tilje pāča sū^ukie p̄stata, jukte lieka t̄oituma t̄ū^unum kaikum, mann diete tałowujejeja. tilje tałowujejeja š'amma lähkse (v. lähkse), kuštie wuēlkije jih wuēlkije tallā stālan koqika, jih koššie (v. kuh) tałowujejeja s̄ōn (jaurien) pielāse (jaurien kat tien pielāse), tilje wuēinije: stāla p̄eleje lēkāine ku' tihte munn'e jaurien soulušne, mam p̄ejeji tullusa. jeh p̄arnie (pāhče) wečči ičse ietnan koqika jeh tann iētne čarraka fejin šittije (v. šüöšidejeja), juhtie wuēinie, att ičse älekie tałowuje p̄stota friškije; jih čarrkumust šüöšidejeja, juhtie leaka vitnāmā (vitneme), jeh puēl̄jejeja p̄ū^uwi' tam stālam. tilje tihte kampl frūa thōhkijejeja ičse älekiem jeh j'ēhtije: «monn̄ thōhkum t̄q̄tnum ičēn älekiem, att t̄q̄tna liek' vitnāmā tan stālan l̄iewum». — Meādans tihte supcstnienie ičse alekine, tilje lije ännü uhče l̄iewu stālasne je stāla svōruje k̄mm̄qm̄ (k̄mm̄q̄se): «m̄gn̄nie liekum tut̄ien frū^use s̄q̄rnuma ičēn l̄iewum p̄iera!» — tilje nāhp̄äije stāla toŕlum (čerr', čerrum) ih k̄ū^un' (k̄ū^unum) ičse šisa, tilje stālan nalmien k̄ū^umie p̄uelejejeja jeh k̄arhkasije (nusksie), tilje nahkijejeja ältse krāhp̄ie tuŕlušne (tullun šišn'e), mi bar māhtiejejeja p̄ueli' jeh tilje toŕlo jamkajejeja jeh tann l̄iewo nahkajejeja tuŕlun miññesne.

III. Skalstugu hegység.

A) Beszélgetések.

Monna tašniä stuorra muorra-stühčem atnam; tästiä hakkom (v. *hamm*) *täktedvi* *muóttepm pakkam* itt egy nagy fadarabom van; abból több dolgot fogok készíteni (tkp. alakítani, formíren). — *tihte raččaká wiŋnasit* ő szorgalmasan dolgozik, jó munkás (tkp. szorgalmas dolgozni). — *alie' tareja' kann; ull' missä tatná tareja'* ne tedd; semmiképen se tedd! — *monna tarejam piälleln kulikäpt* (v. *kuliket*) kés nélkül csinálom. — *kuktie tatná thühč'* a mint neked tetszik. — *monná kulikäpt* kés nélkül vagyok. — *tatná kak' uššolitán, i tihte kaunos' kennä* gondold (gondold meg), ez nincs (nem találtatik). — *j'ēnup kaunos* (v. *kaunes*) több [is] van. — *tihte näitä ičse vuopt parekelte* (*parekeltie*) ez a leány befontja (befonta) a haját. — *tah sulkolt* (v. *solokolt*) *warja'* ezek piszkos ruhák. — *tihte kāmuk herven turujultahkšn; tihte mü jealkan šeahtä* (*šeahtan*) ez a cipő jól van csinálva; a lábomra illik.

monna wuälkam huclä' halászni megyek. — *tihte kueliis jaurie* ez sokhalú tó. — *müora čäčšne* (*čäčšne*) *kappulta* a fa a vizen úszik. — *monne čiähtom walti'*; *waltēpie!* meg kell fognom; fogjuk (vegyük)! — *monná lijjim wuälkama, jis lā'm aštama* elmentem (utaztam) volna (v. elmennék), ha ráértem volna (v. ráérnék). — *wuélkije, ičči kaunātahtie' kannä* elment, el sem bucsuzott.

jūkebe igyunk! — *mijje jūkebe* iszunk. — *čäčä lie pähkes* (v. *pähks*) a víz meleg. — *puotie', waččien, poimodien* jöjj, menjünk ketten enni! — *monná kum poimoditan* (v. *poimodit*) majd eszem. — *piäpma karrema krū'tsne* az étel odaragadt a fazékhoz (tkp. megtapadt a fazékban).

mijje čahkasiepie, mije wäts čahkasiemienie čuönkšn mi ülünk, mi ötdön együtt ülünk. — *täte küllqsemienie plähčēt* (v. *kuintie*) ez oldalt (sv. *på flat sidan*) fekszik.

monna kuhkene, lülenä (v. *lülelen*, v. *lülälisnie*), *nuortenä, orjinä, jellenä arrāmiene* én messze, keleten, éjszakovon, délen, nyugaton lakom. — *tukte ändon kuhkiebišne arrāmiene änn manná* ő még messzebb lakik mint én. — *jēn* (*vanéks* v. *uhče*) *folk' tašnie; tännie lantšn* sok (kevés) ember van itt; ezen a vidéken (v. országban). — *mijje čiehtepa jahtajūt j'äč lahkan* v. *sijje sūrätit* el kell

költözködnünk más helyre v. helyet kell változtatnunk. — *tuhte ałamā kalakā jūhti' pijjeln* (v. *toarešt*) *čācie'* (v. *čāciem*), *sū^uti' muppien pealan* az az ember a vizen át fog költözni, a másik partra átszállni. — *tihte waččā kerhkse* (*kerhk^ose*) *ihkim manná nélkülem* megy a templomba. — *pājām wačči'*; *tállöm ies wačči'* hadd menjek! menjenek (hadd menjenek ketten)! — *alie' tahkā waččie'*! *farlige káinā tahkā* ne menj oda! veszedelmes út van arra (oda). — *nurtse* (v. *nüörtse* v. *nurtelⁿ*), *oqrjise*, *jallose*, *laulose waččam* éjszakra, délre, nyugatra, keletre megyek. — *nurtelte*, *lūlelte*, *jellelte*, *ōrjelte ʔalowam* éjszakeről, keletéről, nyugotról, délről jövök. — *monná kuhkelte ʔalowum*, *ʔahkse wuđlkam* messziről jövök, messze megyek. — *jirdi ehkedāsan mijje tušniā* holnap estére ott vagyunk.

monna ʔarejgm ʔamm fáilam; *monná miättoma* ezt a hibát követtem el; hibáztam (vétkeztem). — *im monná leikāh kann naitam* nem lehetek el leány nélkül (sv. *jag kan icke vara utan flickor*).

mū vī^{te} mānā'; *mū vīteta mānā aččen reakātamma* öt gyermekem van; az ötödik gyermek minap született. — *tāte pāhče*, *ann röps čuhpo*, *uhčo* ez a fiú, a kinek vörös sapkája van, kicsiny.

pū^učēn oajjā čappies a rénszarvas feje szép. — *pū^uč^{ti}* (v. *pū^učēn*) *lies šmāvo miāsie'* a rénszarvasoknak kicsiny borjaik vannak. — *tihte miāsie jiroksa altane* (*pū^učēne*) ez a borju réntehénné (rénszarvassá) változik. — *miāsie' jarraks' štuorra pū^učēne* a borjak nagy rénszarvasokká változnak. — *miesie ih alta raukā'*; *sarova ih ruónča eäs tah rauk'* a borju és a réntehén rőfögnek; a rénbika és a rénökör azok nem rőfögnek. — *tušnie jēnā pū^učē'* amott sok rénszarvas van. — *pū^učē' puotea'* a szarvasok jönnek. — *waččete*, *puhčete*; *waččebe*, *puhčebe* menjetek fejni; menjünk fejni! — *puoča ałowas čarrāka kattastūowum*; *tlje čāina lihka kannā fihk' puotih* a rén nagyon megvadult; hát bizony közelébe sem jöhettünk. — *tan piejjen pū^učē' para cuómpi-čuómpi* (v. *ʔuohki-ʔuohki*) *puotie'* ma a rénszarvasok csak csapatonkint jönnek [haza]. — *monna wuđinam*, *akta pū^učē poatā hajėkanen*; *pū^učē varrā lantn mietie*; *monna šterom* látom, egy rén szaladva (rohanva) jön; a rén a földön (föld mentében) szalad; megfogom. — *tihte puotin pūčēt* rén nélkül jött. — *iččem manná jēnepm wuđinie' kannā ān vīt*; *jēnemus pāčema* nem láttam többet mint ötöt; a legtöbb hátra (el) maradt. — *pū^učē* (*pū^učē'*, *kuėkte pū^učē'*), *lea* v. *leagala* (*liäh*, *lies*) *pqrřatallama*

(v. *porratallama* v. *kakčatallama*) a rén (rének, két rén) megharaptatott [t. i. a farkastól].

kuoļpa (*kuoļpa*) *pānie' fihkemen* a kölyökkutya fogat kap. — *wille jūra poatā vuēstie ih tihte ipmāriks voinije* egy vadállat jött (tkp. jön) szembe és félelmesnek (borzasztónak, veszedelmesnek) látszott. — *vuōrñese puitē mijjen autelište ih mijje pāhkanimie* (v. *pāterimie*) farkas jött elénk és mi elszöktünk (elmenekültünk).

mannasiniä tatnä kihc' mért kérdezed? — émmom kultel' hiszen én hallhatom (hallgathatom). — *tihte mü stō^öremus kihcije-niära* ő az én legnagyobb ellenségem.

kaunete! añnevošt tällie isten veletek (adieu).

B) Mesék.

1. *Kräuwqñ ih söurn piera.*

Tah kalékepon kahpu varrih, koappače vitnije tann pijevuls koatan ih k'appače tēssa vitnije, tlje tihte kakā einakan fihkih arrih kootšen. tlje čöčteaponk luowut säjjeran, ih tlje hajekajihčiejeaponk. tlje kräuwaq lǟj škäqwahkappa ih söura murhkepa. kräuwaq wuēlkā hajeken, söura pāčele. tlje söura šlüwupa (v. *khloäkzäkappā*) *än kräuwaq. söura wuđinā, satnä pāčā, tlje kuhkete kräuwose: «jēlpele, jēlpele, tū? rawwā par wilkoka!» — tlje kräuwaq čöčtā ih kałakā wārjašejitn. tälliä tänniä kaskšn jū söura vitnije pijevuls kuotien sējisa ih täšnie leä tammtälā, ih kräuwaq počas purriei nälñie.*

A rénszarvasról és a juhról.

Ezek versenyt akartak futni, melyikök jut be a meleg házba és a melyikök oda bejut, az majd mindig a házban maradhat. Hát fölálltak egymás mellé, aztán elkezdtek futni. A rénszarvas gyorsabb volt, a juh pedig lassúbb. A rénszarvas megy rohanva, a juh hátramarad. Hát a juh okosabb, mint a rén. A juh látja, ő hátramarad, tehát oda kiált a rénszarvasnak: «öcsém, öcsém (tkp. unoka öcs, cousin), a te segged bizony fehér!» Ekkor a rénszarvas megáll, hogy majd megnézi. Hát ekközben a juh már bejutott a meleg házba és ott van mái napig, a rénszarvas pedig a kopasz dombokon.

2. *Pū^ué' wéllä šitte ma.*

Tájje viärtai pū^ué' lijén aļovas luomätij. tū^une jējjin luwoš' (v. luwoš'), ih waččē' parr^a pīra kuotie'. män tlj akte tispels puories mogra (mō^ora), mi säjjetä niäjiti pärn^uäi fraskam (v. kiämps, v. šmuhks) wuēini. pō^oče tije soksom kiärth (v. thöllh^o) kanna (v. kgnnā). tihte pō^ories mō^ora mealä tamm, tällä akti jējjen pirjes' poaltä. tlje tah subükket' tann čarrakā, ohtie krēwie hajekela koatšte (v. kuotie-pahkste). tähtie kiečstä pō^oé' aļovas wéllä šette ma, jih tahtie kiečstä n'äit' parnie' čiähtijin äingqan roöinöšit (v. tairih).

A rénszarvasok vadak lettek.

A hajdani (tkp. azon világoknak) rénszarvasok nagyon szelídek voltak. Egész éjjel szabadok voltak és ott járkáltak csak a sátrak körül. Hanem volt egy gonosz vén asszony, a ki a leányoknak, legényeknek frissességét akarja látni. A rénszarvas nem túri a rossz szagot. Ez a vénasszony tudja ezt, hát egy éjjel a [sátor füstnyilását fődő] vászszakat meggyújtja és ezek oly igen bűdösek voltak, hogy a rénnýáj elszalad a háztól (a sátordombról). Ettől fogva a rének nagyon vadak lettek és ettől fogva kellett a leányoknak, legényeknek [öket] folyvást őrizni.

3. *Tájje viärtečä sārnie jüpmäl n peira, kuktie jüpmäle pröuwota tum m tamm jüwöräm.*

Štuorra juhko-pealam waččä, tlje wuostak tiärewose waišiam. tlje tamm šwattä, kaļakā satnōm kuittih togrešt tamm štuorra jēanam. tällä tihte šwōruq, satnā kaļakā hannā tah raunije-kiäčie' kakē'. jüpmäle wuälkā kuhkebāsa tamm^a jeanā-pealam, tlje tierq-vose jälliem (v. hirkiem). tällä tamm šwattä, kaļakā satnōm kuitti' toarešt tamm štuorra jēanam. men tlje tihte jēss šwōruq, satnā kaļakā hannā tah u'če krāsiū' (v. krāsiū') škutti' kakēčit, kussiä kaļakā viht škākala-kiäčšn krokcit (v. kröchtsit v. čüökcäštīt). män tällä jüpmäle wuälkā wiälä kuhkiäbāsan; tällä tiärewosa krāowum jēss. tälliä tamm jēss šwattä kaļakā satnōm kuitti' toarešt tamm štuorra jēanam. tälliä tihte maččelostu: «krepe' nunnahka tüön mü ročče!»

— *táll'ä huitskqj jupmäle cihkänä kräuwon roččen nälle ih kuók-tane kijätu steārata k'appaikējitie čogrvište. tļje kräuwa kālīä juhkon toarešt; män táll'ä majäteje, kałakā hannä čuösktallih. tļje hajēketä pājēse woułose tamm štuorra jeanam, kusseka jupmäle kahēelä tähtia kräuwon ruččen nülltie ih tann juhkose ih lauwa (v. šli'ččan šattā). tälliä kälä ejječe seämmā kattan, ej täll'ä toqjvotä kräuwosa: «ejäm tatnä täi čät kiämps jelkiäi kuimie hajjekat ihkämt-aimomt».*

tälliä viht lukōna kuhkiepāsan tamm juhka-pealam. tälliä tiärovose piärnōm, täll'ä tamm jess šwattā (v. birreše), kałakā satnam kuätti' tamm štuorra jēanān toarešt. tälliä piärrnä mačdelostoq: «štēr', štēr' tüöjštie mü kuhkies alliste!» — tļje huitskop jupmäle cihkänä piärnän roččen nälle ih kälä čappieslikkä toarešt tamm štuorra jēanam. Kussiä toarešt puēktete, tälliä jupmäle kājēta piärnōm ejjēse šmuhks wuejēkien autšte ej täll'ä toqjvotä, kałakā talviän korrosqm fihkih ogrri' täjjä ejjēse oqneks jelkiäi kuimie. tļje nuimētie tamm^a piärrnä tammtälä ogrā taleviän korrosem pējjeln.

Hajdankori (tkp. azon világi) mese istenröl, hogyan próbálja meg isten emez-amaz állatot.

Egy nagy folyó parton megy, hát először előtalálja a jávorszarvast. Ezt kéri, vigye őt át azon a nagy folyón. Ekkor ez feleli, ő előbb (tkp. még) azokat a berkenyefe (sorbus) vegeket fogja leharapdálni. Az isten messzebb megy a folyó parton, hát előtalálja a lovat. Ekkor azt kéri, vigye őt azon nagy folyón keresztül. De ez szintén feleli, ő előbb sietni fog azokat a kis füveket harapdálni, míg ismét a rúd végében fog hajtadni (befogatni?). Hanem ekkor az isten még tovább megy: előtalálja a rénszarvast is. Azt szintén megkéri, vigye őt azon nagy folyón át. Hát ez beleegyezik (tkp. megigéri): «ülj föl jól a há'amra (tkp. fogózkodjál erősen a hátamba).» Ekkor az isten csakugyan föltül a rénszarvasnak hátára és mind a két kezével megfogózkodik mind a két szarvánál fogva. Ekkor a rénszarvas átgázol a folyón; hanem hát eszébe jut, hogy előbb ugrándozni fog. Szalad föl és le a nagy folyón, míg isten leesik a rénszarvas hátáról és bele a folyóba és vizes lesz (nedves lesz). Ezután maga [vissza] gázol ugyanazon

partra és megigéri a rénszarvasnak: «te azokkal a te gyors lábaid-dal futhatsz mindörökre».

Ekkor ismét messzebb indul a folyó parton. Előtalálja a medvét és ezt is megkéri, vigye őt át a nagy folyón. A medve megigéri: «Kapaszkodjál, kapaszkodjál meg azokon a hosszú szőreimen!» Hát az isten csakugyan fölül a medvének a hátára és szépségesen átgázol a nagy folyón. Mikor átjut, az isten köszönetet mond a medvének gyors menéséért és ekkor igéri, [hogy] a tél keménységén át aludhatik majd azokkal a rövid lábaival. Hát így a medve máig napig (folyvást) aluszik a tél keménységén át.

4. *Alamā, k̄uutiē ih riävo.*

Akta alamā, mi puältšn (v. wuēmišn) waččämienie, tlje k̄uutiäm kauna. tihte k̄uutiē taparānāma kirkiü-šwalsk. tlje k̄uutiē šwattā tam alamam, kakka mihk satnqm rieihkietit tähtie šwalskte, tälliü kakkā tann väartan maksu fihki'. alamā hujitskop viäihkit k̄uutiäm luous. tlje k̄uutiü säjjetā (v. säjjetā) passkedä't alamam. alamā hujikte: «ih kak' mannqm pū'wī'!» — k̄uutiē jeahtā: «tihte tann veartan maksu». — ijje alamā jāhkieh k̄ännā. tälliü k̄uutiē jeahtā: «pō'tie', kälekien huliksattē', kossü nō'kotom tiärvus'en, mijje kalakā wizonštēt, attä jēmoka tihte tann veartan maksuq». — tälliü hujitskapp huliksattejeaponk, kussü poaries jäälliem tiärvoseaponk. tälliü tamm kihčē' (kihčije'): «mi tihte tann veartan maksuq?» — tihte jeahtā: «mannä tann veartan pō'ries šlejetaka, kätatam tann veartan maksū'm, ih tihte jēmaka». — ijje tälliü kannä tihte alamā jāhkiye'. alamā šeitā viälie kukiä-pāsan waččē', kussü tiärvuseaponk aktum, mijje satnan jeahtā. — «tällöm eän!» k̄uutiē jeahtā. tälliü waččepon viäliä uhče stühčem, tlje tiärvuseaponk pō'ries piešem. tam kihčijeaponk: «mijje tihte tann veartan maksuq?» — poories piešie jeahtā: «mannä aktä tann veartan poories šlijjetaka; kätatqm tann veartan maksū'm, ih tihte lea jēmaka». — ijje tälliü kann alamā jāhkiye. alamā viälie kuhkebm säitä (v. säitä) waččē', kussü tiärvuseaponk aktum, mijje satnqn jeahtā. k̄uutiē jeahtā: «tällöm eän waččē'!» — tlje waččepon viälie kuhkiepāsan tamm puältom, tälliü tiärvuseaponk riävum.

tamm kihčijeaponk: «mā tihte tann veartan maksuq?» — rievo kihčije: «kie tihte tann veartan maksu^m kalakā utiik?» — kuutie švōrua: «tuota alamā». — «mann autšte?» — kuutie jeahā, satnum leä viehkietammā kirkie-šwalksta, tälliä manna toivohtum tann veartan maksu^m. — riävo semmata tann alamuse: «pō^otie', mannam hulēk' töreslahkan!» — alamā hulēkije, tälliä riävo kihčije: «mam mun'en wottā? tälliä kalakom tatnom viähketit jēmikištie». — alamā toivohte iēse puóihkem. tälliä wäčēpon kuutien koqikā. riävo kuutiem kihčī: «mah lie alamā tann veartan maksu^m čeanādam? vējis' (vⁱs') mannum tann šwalhken kojākā», satna šeitā wuóini'. tälliä huliksättiü' tahkā. tūⁿni kuulumus tann^a kirkii-šwalhkan peilese pootie'. tlje riävo kuhče kuutiem, kalakā prōwih čihthedät ih ičemse tibretüt s'ammā lejin para kuh aučen (autsen). kuutie hujitskap čihtedä ih taparna. tlje riävo kuhče, kakā čaraka rihči', satna wuóinā, mah heavā luowus rihčēnit. kuutie hujitskap rähčā, män eččije hievie luowus rihčelät. tälliä riävo jeahā tann alamose: «wäčēajen tälliä ih päjen kuutiem päčē' tann šwalks». tälliä hujitskap kuutie čiehtie jāmi' tannak s'ammā šwalks.

kussie rievo ih alamā walowuma pu^ulukse (pulukse), tälliä riävo kihčije alamam: «takka kalakam ejjiče tamm puikkam walti', häll vie kak' tatna puékti'?» — alamā jeahā: iče kak' walti'. — kustom tälliä kakkom walti'?» — alamā jeahā, satna son pučikem fuaraša tann uhče juhkon soaf^ese, tälliä tästiä fihk' jirotn (jiretn) ičē walti'. — nüppien piejjen tälliä riävo wuókse tamm soafam, tälliä hujitskop puóihkem kaunā. tälliä puóihkse jeahā: «tū huspontā tajōvoti, kalakam monna tatnom fihki'». — «ja, armiä tihte leä toivahtoma, tälliä čiaht' fihki' walti'; män päj' hannā manna uhče konšt' tarejam». — riävo thühčije, lustu wuójini', kuktems konšt' tälliä puóihke toroji. puóihke l'akkste (čöčste) kuóktien jilkien nulle ih jäststä wgrakse riäwum jāmas. riävo pillhje, wuólakā par hajeken, kuktie par heavā, kussie fahkse poatā. tlje jeahā: «hearawon kuūt, helle lejowušn piäselijjim». — tlje riävo jeahā viht: «imm^a kalak' wiäliä päj' puéihk' konšt' tarājh, förän waltam; tlje puéihk' sonn oajjam müq lēttijē'».

tlje riävo viht nüppien piejjen f^učije, kukkā mealā, kalakā tamm

alamam tiärvoset. tälliä hujitskop tiärvosä, tlje jeahtä tann alamose :
 tihte puóihke (v. puíhke), mam tātne tälliji' mü koajakä, tihte wq-
 rakä mü oajjam létitje'. ečči lijim pähkänqmmq, tel'e lē'm oajjam
 tassoma». — alamä jeahtä: i'm monnä nan rāriem utnie'. riävo
 jeahtä: «čüiht' j'äčebm tälli'». — alamä jeahtä', ijje sü nan jeača eän
 šnarakan-ankan'. — «ja, kuštem kalakam tlje täitie kauni'?» —
 «tähtüä s'amna soafšte». — tlje viht riävo wuđlkä ih theankäti:
 «imm^u kalak' šnarakan ankanätie päji' konšt tareji', förän waltam». —
 äretn tälliä viht riävo wuókša tamm soafam ih šnarakan anka-
 nätie kaunä täsniä. tlje jeahtä täitie snarakan ankanätie: «tijjen
 hošpontä tojawahtomä, kalakam monna tijjem fiški'». — «ja, armie
 tihte toivahtamä, tlje čüiht' fiški' waltí', män päj^e hannä mijjim
 ahčiče jüöjökíh förän waltä'». — tlje riävo tühčije lustq (lusto)
 ku^uluí', kuktenslikke tah šnarakan ankan' jüökiä'. tälliä šnarakan
 ankan' alekst' röli' tann waštieslikkä, ukte riävq pällije ih wuđlakä.
 kussie kähkse poatä, tlje jeahtä: «imm^u kak' minniä tahtie kiečste
 päji' snarakan ankanätie jüöjoki', förän waltam. tah čäinü mannom
 paltü'».

nuppien piejjen tällä viht lukñona, kuppäne ärvete, kalakä
 tiärvosit tamm alamäm, mä satnum tērije. tälliä hujitskap tiärowosa.
 tljā riävo jeahtä: «tatnä mannom i'ärema alovak čarraka; skéhk'
 tuh šnarakan ankanätie mü koajakä, mah juókie' (v. jüöjokie') tann
 waštieslikkä, uktie čäinü mannom pällitje'». alamä jeahtä: «im
 monna nan rāriem utnie'». — riävo jeahtä: «monnä leäm (satnä
 leä) wuäinama tü kāsñ ankan', muñien (sutñen, sutñen) täitie
 wottie' (kakä wottí')». — alamä tojovote, atte kalakä fiški'; täitie
 kalakä kauni luäppala-peälešn, mä orjalšnie tamm mu kōotiäm.
 äretn tällä riävo wuókša tamm luäppalom, tälliä hujitskap kaunä
 kāsñ ankan' luäppal (-peälešn. tällä jeahtä kāsñ ankanätie: «tējjen
 hošpontä tējjim tojawahtamä munn'en, kalakam fiški' tijim waltí'». —
 «armiä tihte tojawahtoma, tälliä čüiht' fiški' waltí'; män päj^e
 hannä méjjem pēssētejjetñ förän waltä'». — riävo thühčije (thüh-
 čije), atte čäppie šittije, päjä kāsñ ankanätie luäppalasan wuälekí'.
 tah wuäjet' lnčppališnie, eäh po.štätä kann kattāñ pōoti'. riävo māje
 čor'ovo, kāsñ ankan' para kuh eäh külqh kannä (v. para kuh i'be

kūloma). *riävo wuärtä koļomq piejje, kuluma jējje, miñnemust wiš-teawq, tlje wuälkā wuāman, kūasn nealan korjējij. tihtā aļamā, mam riävo viähkietammā jāmiemistie (jēmiķestie), wuāinājammā, atta kalakā riärum tiärowusit, tälliä skattā, kūasse keačā (v. űöp-čije). tann kūasn nealan tamm^a riävo kärjiji ih tälliä supestallā: «emma kak' viäliä näkän aļamām warjälit jāmiemištie». — tlje aļamā tamm kauatā, tlje aļamā ļoi'tele ejjise uhče akšam woļose. akša kahča riavun seipien nalle, čuchpsta seip em āvq. riävo hajekelā ih jāhtā: «imma kak' viäliä nümetie supestallā' kūāsen noalešn; tälliä s'eipiem ijjičen tassajijim».*

Az ember, a kigyó és a róka.

Volt egy ember, a ki lombos erdőben (fenyőerdőben) ment és talál egy kigyót. Ez a kigyó odaszorúlt egy kőhasadékba. A kigyó kéri az embert, ugyan segítse őt ki ebből a hasadékból, akkor megkapja majd e világnak jutalmát. Az ember csakugyan ki (tkp. szabaddá) segíti a kigyót. Ekkor a kigyó meg akarja szúrni. Az ember fölkiált: «ne ölj meg engemet!» — A kigyó mondja: «Ez e világnak jutalma». — Nem hiszi az ember. Hát a kigyó mondja: «jőjj, menjünk el együtt, a míg előtalálunk valakit, a ki bizonyítani fogja, hogy a halál e világnak jutalma». — Hát csakugyan mentek együtt, a míg egy vén lovat találtak. Ekkor ezt kérdezik: «Mi e világnak jutalma?» — Ez mondja: «Én e világnak öreg rabszolgája vagyok, kivánom a világnak jutalmát, és ez a halál». — Most sem hitte az ember. Az ember még tovább akar menni, míg valakit előtalálnak, a ki igazat mond. — «Menjünk!» mondja a kigyó. Hát mennek még egy kis darabig és előtalálnak egy vén kutyát. Ezt kérdezik: «mi a világnak jutalma?» — A vén kutya mondja: «Én e világnak egy régi rabszolgája vagyok, kivánom e világ jutalmát és ez a halál». — Most sem hisz az ember. Az ember még tovább akar menni, míg valakit előtalálnak, a ki igazat mond. A kigyó mondja: «hát menjünk!» Mennek még tovább az erdőben, és előtalálnak egy rókát. Ezt kérdezik: «Mi e világnak a jutalma?» — A róka kérdezte: «ki az, a ki e világnak jutalmát fogja kapni?» — A kigyó feleli: «az az ember». — «Miért?» A kigyó mondja: őt kisegítette a kőhasadékból, hát én igértem [neki] e világnak fizetését. — A róka sugja az embernek: «jőjj,

kövess engemet félre». — Az ember követte, hát kérdezte a róka: «mit adsz nekem? akkor én meg foglak segíteni a haláltól». — Az ember odaigéri a bakkecskéjét. Ekkor odamennek a kigyóhoz. A róka kérdezi a kigyót: «vajjon megérdemelte-e az ember e világnak jutalmát? Mutasd meg nekem azt a hasadékot (tkp. mutass engemet azon hasadékhöz)», ő látni akarja. Ekkor együtt indulnak oda. Mind a hárman a kőhasadék mellé jönnek. Ekkor a róka megparancsolja a kigyónak, próbáljon beleszorulni és ugyanolyan módon erősítse magát bele, (csak) mint az elébb. A kigyó csakugyan beleszoronkodik és odaszorúl. Ekkor a róka parancsolja, hogy erősen igyekezzék [kiszabadulni], ő majd meglátja, vajjon ki bírja-e magát onna szabadítani. A kigyó csakugyan erőlködik, de nem bírta magát kiszabadítani. Ekkor a róka azt mondja az embernek: «menjünk most és hagyjuk a kigyót a hasadékban (maradni). Hát csakugyan meg kellett a kigyónak ugyanabban a hasadékban hálnia.

Mikor a róka és az ember egy darabra előrementek, hát kérdezi a róka az embert: «vajjon magam fogom-e azt a bakkecskét elvenni, vagy talán te fogod elhozni?» Az ember azt mondja: «magad fogod elvenni». — «Hol (tkp. honnan) fogom elvenni?» — Az ember azt mondja, hogy a bakkecskét elviszi (odaszállítja) a kis patak rétjére, ott holnap magad elveheted. — Másnap a róka megnézi azt a rétet, hát csakugyan megtalálja a bakkecskét. Azt mondja a bakkecskének: «a gazdád ígérte, [hogy] meg foglak kapni». — «Igen, ha ez megígérte, hát kell, hogy elvehess engemet; hanem engedd előbb, hogy én kis kunsztokat csináljak. A rókának mulatságosnak tetszett látni, milyen kunsztokat csinált a bakkecske. A bakkecske fölugrik (föláll) a két lábára s majdnem agyonszúrta (öklelte) a rókát. A róka megijedt. Megy futva, a mint csak bír, a míg messzire nem ér. Ekkor azt mondja: «mégis jó, hogy életben szabadultam meg». — Aztán megint mondja a róka: «nem hagyom többet a bakkecskét kunsztokat csinálni, míg el [nem] veszem. Hát biz a bakkecske majdnem ketté hasította a fejemet».

A róka másnap megint elment, a hol tudta, hogy az embert találni fogja. Hát csakugyan előtalálta s azt mondja az embernek: «az a bakkecske, melyet te hozzám küldtél, az majdnem a fejemet hasította ketté. Ha meg nem szöktem volna, elvesztettem volna a fejemet». — Azt mondja az ember: «nem tehetek róla (tkp. nincs

nekem semmi tanácsom)». — A róka mondja: «mást kell küldened». — Mondja az ember, nincs neki semmi egyebe, mint malacjai. — «Igen, hol fogom azokat megtalálni?» — «Ugyanazon a réten». Ekkor a róka ismét elmegy és gondolja: «nem engedek a malaczoknak kunsztokat csinálni, míg el nem veszem». — Reggel tehát ismét megnézi a róka a rétet és a malaczokat ott találja. Azt mondja a malaczoknak: «a ti gazdátok megígérte, [hogy] titeket megkaplak». — «Igen, ha ő megígérte, hát kell, hogy elvehess, hanem hagyj előbb egy kicsit bennünket dalolni, mielőtt elveszesz». — Hát a rókának mulatságosnak tetszett hallani, hogyan dalolnak a malaczok. Ekkor a malaczok olyan csunyán kezdtek visítani, hogy a róka megijedt és elment. Mikor messzire jön, hát azt mondja: «semmikép sem fogom ezentúl megengedni a malaczoknak, hogy danoljanak, mielőtt el [nem] veszem. Ezek ugyancsak megijesztettek engemet». — Másnap ismét elindult, a hol gondolja, hogy az embert találni fogja, a ki őt megcsalta. Hát csakugyan előtalálja. Mondja a róka: «te engemet igen nagyon megcsaltál; elküldöd nekem a malaczokat, a melyek oly csunyán daloltak, hogy engemet ugyancsak megijesztettek». — Az ember mondja: «nem tehetek róla (tkp. nincs nekem semmi tanácsom)». — A róka mondja: «láttam (látta) a te libádat (tkp. lúdnak fiait); ezeket add nekem (neki)». Az ember igéri, hogy meg fogja azokat kapni, meg fogja találni a kis tó mellett, a mely délre van az én házamtól. Reggel tehát a róka megnézi a kis tavat; hát csakugyan megtalálja a libákat a tó mellett. Ekkor azt mondja a libáknak: «a ti gazdátok benneteket nekem ígért, hogy majd titeket elvihetlek». — «Ha ő megígérte, akkor kell, hogy elvihess (tkp. kell kapnod vinni), hanem hagyj előbb bennünket megmosdani, mielőtt elveszesz». — A róka gondolja, hogy ez szép lesz. Hagyja a libákat a tóba menni, ezek úszkálnak a tóban és nem jönnek vissza a partra. A róka ugyan hívja, a libák csak mintha nem is hallanák. A róka vár három nap, három éjjel, végre megunja és elmegy az erdőbe; egy fenyő alá feküdt. Az az ember, a kit a róka a haláltól (a meghalástól) megsegített, meglátta, hogy a rókával találkozni fog; hát siet, fölmászik egy fenyőre. A fenyő alatt a róka feküdt és mondja: «nem fogok többé egy embert sem megóttalmazni a meghalástól (megsegíteni a haláltól)». — Hallja ezt az ember és az ember leereszti a maga kis fejszjét. A fejsze a róka farkára esik,

levágja a farkot. A róka elfut és mondja: «nem fogok többé így beszélni a fenyő alatt, most elvesztettem a farkomat.

5. Asska (pissije māno).

Aktn aikien alamuc' jühtiämienie asska-tiüpien. tije pissije mānō écciji kírrt' kannā, tije poatā lihka. tije alamuc' pillejijjin urrijijjin aktu lahkan. mūét' talļom piäj'e', mūét' teäkak' čüöhpije', mūét' tüörk' toajā'. tije asska čihkenā küäsen kiärahāsa. tije alamuc' wuejnije', poatā tann lihka, tije keäkts ɣohkädihci'. tije asska wuä-jenā tüitie, tije fuér'kete ih éccije kiäkčiepāsan poatie' kanna. men tije keäkts, mah akšam šli'piü' (v. šli'piä'). tije asska tüitie wuäinije tije moqrrätuowā, tahkā lukñona, kałakā tüitie waltih. tije akšā-šli-pije čuohpste asskom kauotā, tije tüitie kiečstü asska nqhkā ih ai šattā.

A hold (sütő hold).

Egyszer emberek költözködtek holdfényben. Hát a sütő hold nem akarta túrni és közel jön. Ekkor az emberek megijedtek, megálltak egy helyen. Nehányan tüzet raktak, néhányan sátorgerendákat vágtak, néhányan galyakat tördeltek. Ekkor a hold fölül egy fenyőfának a csúcsára. Az emberek látták, [hogy] nagyon közel jön, hát ketten összebújtak. A hold látja ezeket, nevet és nem jött közelebb. Hanem voltak ketten, a kik fejszét köszörültek. Meglátta ezeket a hold s megharagszik, oda indul, hogy majd ezeket elviszi. Ekkor a fejsze köszörülő ketté vágja a holdat és ettől fogva fogy és nő ismét a hold.

6. Põntn mānā'.

Akta põnte jēn mānā' atnā. tije jahteje ih lähpā lihkiäm täistüise mānistü kōte-jarakan. moarā-kārüäm ai lähpā, maištiä mānā' kalekies suhpodit. keähē', tah aššaloms' atnā, kikkies mānā' siékti' (čuhktüowih). kołoma vuáhkā hājepqna, föaran wuáksē. poatā kōte-jarakan, kałakā walti' tamm' ičše kārüäm. oššota jü mānā' čuhktasn jāmāma. poqtā tahkā, tälliä mānā' jielēmienie. tälliä untärtä, kuktic tah lēä', jeallomā tann kuhkiem. mānā' fuelatama, mu'rr-je' mātätqma. vearatln ähčüä jieliahtamma ijjičše sqknenā. tälliä

poŋtā tamm wuāinā, tāllīä ošōtā, attā satnan stuorra vāaraltn āhčičiä lea piéjjen nuolešn. tāllīü téjjebie tah ijjičse mānā' poqstete ih tah jūäljin, stuora šettijin ih jupele soknejiji täitie hervän hälsam.

6. Egy gazdának gyermekei.

Egy embernek sok gyermeke volt. Hát költözik és (ezekből a) gyermekeiből a felét ott hagyja a sátor helyén. Csontedényt hágy, a melyből (tkp. melyekből) a gyermekek rágsáljanak. Ime, azt gondolja (tkp. azokat a gondolatokat bírja), [hogy] a gyermekek majd éhen halnak. Három hétig oda van, míg utána néz. Oda jön a sátorhelyre, hogy majd elveszi az edényét. Azt hiszi, gyermekei már éhen haltak (tkp. meghaltak éhségben). Odajön, hát a gyermekek élnek. Ekkor csudálkozik, hogyan éltek meg ezek oly sokáig. A gyermekek ide-oda járkáltak, bogyókat ettek. Az égnek atyja táplálta (hagyta élni) őket áldásával. Látja ezt a gazda, hát elhiszi, hogy csakugyan van a nagy világnak atyja a nap alatt. Ekkor visszavette gyermekeit és ezek éltek, nagyok lettek és isten jó egészséggel áldotta meg őket (tkp. áldott azoknak pompás egészséget).

7. Kļõäkzka neitā.

Aktn aikien akta kallā, mijje éjječse taktarom kałakā prūrih. tāllü nammahta éjjičse wēällokštie tū^{na} kaik, mam eäh poqštata (v. poqstln) piästīü'. veántā, eäh kakkies toarešt vujūmiä-klahčam puäktet (eäh nügra' puäkt' kgnā toarešt v.-k.). tāllü tihte näitā kluäkzākappā eän läwepä. näitā rärešte, kalekebun hannā karr^{telijit}; tāllü hujitskq̄p tairečöpq̄nk tännü veasā wārešn. kossīä leaonk karr^{talama} tū^{na} kaik, tāllü wuilktepq̄nk toarešt tamm kļq̄hčā-wuämiäm tū^{ne} kajak willokum.

tļje kallaskoppq̄ pļõskse ih sō^{wadatta}: «kuktiä tāllü ijje hannā méjji kgn poqštata poqtie'? kōktiä leä tāllüä kuh jéleket? éjje kak' hüvi' poqštata pračoušti' (v. rēhčilit)? tāllü öpq̄q̄ kluäkzākappā werra' (v. werr^{he}), okte ijje kq̄k' wēllokq̄ mü héävi' pir^{hki}' (v. p^{er}ki' v. lähpiliet). méalama tamma kallie l'äm éjječen willokum tū^{na} tällemā». — kēähē', äčičiä lijjok māje mānite ont' kannā.

Az okos leány.

Volt egyszer egy ember, a ki a leányát férjhez akarta adni. Hát vad rénjeiből nászajándékul odaadta mindazt, a mit nem ereszenek vissza. Gondolja, nem fogják az erdei [mély] völgyön keresztül juttatni. Hát a leány okosabb, mint a vőlegény. A leány tanácsolja, hogy elébb kötözzék meg (t. i. a rénszarvasokat); aztán csakugyan legeltették őket azon a vadas hegyen (t. i. a hol a vad rénszarvasok tartozkodtak). Mikor mindet megkötözték, ekkor keresztülhajtottak a völgyes erdőn minden vad rént.

Az ember csudálkozik és mondja magában: «hogyan van az, hogy most még egy sem jött vissza, mintha lábatlanok volnának? [a vadrén állomány] nem bírna vissza jönni? [gúnyosan mondja:] Sokkal okosabb kópék, hogy ne bírnák vad rénjeimet hátrahagyni. Tudtam azt, hogy nem ajándékoztam oda minden vadrénemet (v. egész vadrénállományomat). — Ime mégsem szívesen adta oda a gyermekeknek.

8. *Aktn poútn pīra.*

Stuorra krēwīem atnā. ʃaktara par tairiemienie. stālan ālekie poqtie jīh tam krēwīem waltī (v. waltije v. waltijejji) ih tairije neitām. tļje poúte hohčela, attā ʃaktera kuhkiem hajepāna, täll'ā rājā nō'romus alekiem, kakā lukñonit hohčī': jū sonn štālā wuēlktī. tälliā nō'romus ālekie lukñāna, stālan kuotiem seākčā, täll'ā wuēinā krēwīām luobahkšn; tļje seākčā čāčū-kaltīn peālešn, tļje wuēinā oappopq poqtā čāčien mietie, tļje jājjetā oappopon wote, tälliā oappopq wuēinije, attā wiđllopq, tļje jeahtā, kakā kuēihtitit, ullus štālā wuēinīh. mān tļje sorrna oappapāsan, satnā kuhkiām hohčemq, annān kaunā, satna čārrāka čuhkteče. täll'ā oappopq koqtan wuēlčēkā ih kałakā kruotom koqjwīh (koqjwīh). štālā wuēštīmene vējārn peārākā, tļje neitā kojovā peārākā' kārān ih tļje kałakā liūmum nuōrīh; täll'ā eāñkqñ piđštele koun-arnan. tļje jeahtā štālose, satna čēūhtā kaltejāsan ih tah peārākā' škū'lih. kaltejāsan poqtā wiđllopun koqikā, tļje koāsstā wiđllopm tāistie vējārn pearakīste ih täll'ā rājā wiđllopm hāimota, kałakā tāi nüppiāi kučkīen wiđlloi mietie ih prōuwuj (prōuwīh) stālam āmieļuešī'.

tälliä huitskapp lukñona häimota sārnenä, atta štālā wuélk-tama krēwiew ih ogppopm. tälliä pōnte rājā tūⁿā ičse kułomq ałekiä ih tälliä bihkomta, kuktie kalēkies tuoimiätit: akta kałakā poqššā-raikiem kuđihtī, nüppie kałakā oksom kuđihtī, koqlāmata kałakā šnurraq' tołovoit ih jājjekā kalēkies taħkā puotī, alies štālā' wuēptest', kalēkies kuđihtī, kussiä lies ogrājättemq.

tälliä pōntn kołoma alekie' lokñon' štālan' koqika, kalēkies krēwiew poqštata waltī. tje akta poqšša nalmesn kuđihtie, nüppie oksn, kołomata luobahkšn šnorra' tołvota. tje štālā koūlā: «mainie taħ šnurra' liés štūp^omaminiē?» tje seih^otie ičse pogrāsems^e ałekiem, kakā čüöčelit, ołokse warjašit, mainie taħ šnurraq' pqhā' lies štiep^omami^en^e. tälliä tihte kihčie: «kukkā kałakam poqškietit?» — «čžäm poqšket' oks-raikiem». tje hojēt (hujit) poqšketie oks-raikiem. tje pōntn pogrāsems ałekie lije oksom kuđihtemi^en^e. tje tihte toqšteta, štālan ałekiem piässte (v. piäseste). tje štālā kauatā, atte šnurra' lies hanna štiep^omamieniē. «maitie tihte pajaktaijja lea tarejamieniē? ije hiäviä' taħ kannā šnurra' viätelijit!» — tälliä rājā kaskqlums ałekiem kałakā ołokse poqškietit ih viätelit taħ šnurrah (v. täitie šnurrute). tälliä tihte kihčie: «kukkā kałakam poqškietit?» — «čžem poqšket' kaska-kuotien paktā». — tje pōntn kaskqlums ałekie ai puēktietammā kaska-koqtā. tälliä tihta tamma jēs toqštata ih piüstā jih ai lukñona, šnurra' tołvota. tälliä viht štālā jühtā: «maitie tuh kuēkte pajaktaijja tarejamieniē? eäh hiäviä' taħ kannā šnurruite viätelit!» — tälliä rājā nüöramus ałekiem ai puqškietit ołokse ih viätelit taħ šnurra'. tälliä tihte jis kihčie: «kukkā kałakam tälliä poqškietit?» — «čžem poqšket' poqššā-raikiem». — tje pōntn nō^oremus ałekie lije takkā jēs kuđihtemieniē (v. -mine), tälliä tihte tamm jēs piästā. tälliä viht štālā hołousattā, maitie taħ sū kołomq ałekie' tarejamieniē. «eäh pajaktaijja' hiäviä' taħ kqn šnurraq' viätelit! čiähtam monni jejjēč čüöčelit, warjašit, maitie lies tarejamieniē». män tje hanna supcstallā: «kukka kałakam tälliä poqškietit? emmom poqšket' poqššā-raikiem». tälliä pōntn nō^oremus ałekie takkā jēs kuđihtemieniē, tälliä tihte štālam jēs piäsiästije. tälliä krēwiew ijičse waltiejjijn poqštata jih ogppopm ai meatan.

Egy gazdáról.

Nagy rénszarvas nyája van. Csak a leány őrizi (van őrizőben). Az óriásnak a fia jön s elveszi a nyáját és a legeltető leányt. Ekkor a gazda aggódik, hogy a leány sokáig oda marad, s elküldi legfiatalabb fiát, menjen el keresni; már valószínűleg az óriás ragadta (vitte, vezette) el. Ekkor a legfiatalabb fiú elindul, megvigyázza (szemmel tartja) az óriás házát, hát látja a rénnnyáját a réndombon*); aztán leleskedik a vízforrás mellett; hát látja, huga jön vizért. Ekkor mutatkozott (megjelent) a huga előtt, s látta huga, hogy ez a bátyja s mondja, vigyázzon (óvakodjék), hogy az óriás meg ne lássa. Hanem [a legény] azt mondja a hugának, sokáig kereste, míg megtalálta, ő nagyon éhes. Ekkor a huga haza megy, hogy majd a fazékból kimer [valamit] (tkp. a fazekat meri). Az óriás [épen] vadhúst főzött, hát a leány kimeri a húst egy edénybe, hogy majd a levest leszűri. Ekkor véletlenül (készarva?) a tűzhelyre (tkp. hamutűzhelyre) ereszti (ejti) [a húst]. Hát azt mondja az óriásnak, neki a forráshoz kell mennie és a húst (tkp. húsokat) a hamutól megtisztítani. A forráshoz jön a testvérjéhez, a bátyját megvendégeli a vadhúsból s aztán hazaküldi testvérjét menjen el a másik két bátyjáért és kísértsék meg az óriást agyonütni.

Csakugyan haza indul, megmondani, hogy az óriás vitte (hajtott) el a rénnnyáját és hugukat. Hát a gazda elküldi mind a három fiút és oktatja őket, hogyan cselekedjenek. Az egyik a sátor hátsó részének a (*poqšša*-nak) nyílását tartsa szemmel, a másik az ajtót vigyázza, a harmadik, a másodéves rénbikaborjüket hajszolja és éjjel jöjjenek oda, hogy az óriás észre ne vegye és vigyázzák meg mikor elaludtak.

A gazda három fia elindult az óriáshoz, hogy a rénnnyáját visszavegyék. Hát az egyik a *poqššua* szájánál leleskedik, a másik az ajtóban, a harmadik a réndombon a másodéves rénbikabornyukat kergeti (zavarja). Az óriás meghallja: «miért zajongnak (nyugtalan-kodnak) a borjuk?» Hát megparancsolta a legidősebb fiának, keljen föl, nézzen ki: miért nyugtalan-kodnak (zajongnak) azok a rossz borjuk. Ekkor kérdezte: «merre lépjek ki?» — «Kiléphetsz az ajtónyíláson.» Hát csakugyan kilépett az ajtónyíláson. Ezalatt (tkp. ekkor,

*) Bekerített hely, hová a rénszarvasokat fejés vagy folszerszámolás végett be szokták terelni.

hát) a gazdának legidősebb fia szemmel tartotta az ajtót. Ez fogadja, az óriás fiát megöli. Az óriás hallja, hogy a rénborjuk még nyugtalankodnak. «Mit csinál az a szaros? ném bírja a borjukat sem megkötozni!» — Aztán megparansolja a középső fiúnak, hogy menjen ki és kösse meg a borjukat. Ez [is] kérdezte: «merre menjek (lépjek) ki?» «Kiléphetsz a középső sátron (t. i. a sátor középső részén levő nyíláson) keresztül.» [Ezalatt] a gazdának a középső fia szintén elérte a középső sátrat (középső nyílást). Ez is fogadja azt és megöli s szintén elindul, a borjukat hajszolja. Ekkor ismét mondja az óriás: »mit csinál az a két szaros? nem bírják a borjukat sem megkötozni!» — Hát megparansolja a legifjabb fiának, hogy szintén menjen ki és kösse meg a borjukat. Ez is kérdezi «merre lépjek hát ki?» «Kiléphetsz a *poqšša*-nyíláson.» Hát a gazdának legifjabb fia szintén ott leskelődött és ezt is megölte. Ekkor az óriás megjed (aggódik, töprenkedik), mit csinál a három fia. «Nem bírják a szarosok a borjukat sem megkötozni. Nekem magamnak kell fölkelnem, néznem, mit csinálnak. Hanem hát még beszélgetett [magában]: «merre lépjek ki most? Kiléphetek a *poqšša* nyíláson.» Ekkor a gazdának legfiatalabb fia még ott vigyázott, és az óriást is megölte. Aztán visszavették a nyájukat és hugukat is vele (együtt).

9. Askfėjjesä ih poántan pejjera.

Askfėjjesä mealä, atte rujukka (v. räjjekä) poántä tann piäjjen kalakä poqtä' wueji' tann käinan paktä, tälliä Askfėjjesä čāñä süghkan (v. wuässon) sejjesa eh tällä leä hojjemienie, satnom sijjetie' kanakana kröñih ih i' lie' sū' tüptema oqjjä kannä. poántä tamm koqłuje, tälliä tihte mačdełustug sū' tällä oqjjä tanna sejjenie. Askfėjjesä jeáhtä: «vijjim; tällä tatnä čāñ' tann wuässn sejjesa». tälliä hujtskqo poántä čāñä tann wuässn sejjesa, tälliä Askfėjjesa karrašta wuässom kurrävijänie ih tälliä lektie tamm poántam tann wuässn sejjesa. čičhta škóqrrie wuässa tihte jés, tälliä poántä mossksšistiäji tann wuässn sejjesa, tällä Askfėjjesä waltiäji tann poántan jidliäm ih lassiem eh tällä lukñona ejjěcsä hosspoqntan koqjakä. tihte jés kihčije: «kuštie tatnä tomm jěñum rejjekam kaunqmq?» Askfėjjesä švōrua: «ō, mannä jaurien pqtñešte». husspoqntaqo kihčije: «takka

viäliä ai täppenä?» — *jēno viäliü kounesije tühtiä tähtiä slājište*.
husspoqntā kihčije: «*kuktemslikkä tatnä tahkā puēktietih?*» Ask-
fijesü švōruq, satnä čāñajij strōjji-siāhkann šējjesa ih tälliü kohčaji
aktom, kaļakā satnom lučjjetī (v. *luójitī*) *tan jēña-prüitnijen šējjesä*;
tälliü satnä wōjajaji (v. *wogjaji*) *jaurien patnan*. «*ih stuorra akšam*
utnivejējijim ai tann^a ējjičēn siđhkan šēsniü. *jaurien pqtnestä kauni-*
jijjim tū^ana taitie, majitie atnam». — *poantā kihčije*: «*noq tle*
(= tälliü) jidliem ai täppelte kaunējih?» — *Askfējesa švōruq*: «*jā,*
jidnūp jidlie^a lījijim ai täppene, män iččēm mqnnä waltie^a kannä
mājra (v. *jēnūpm*), *än behōvujim*». — *poantā kihčijä*: «*koqtem*
tälliü päjjese puāktietī?» — *Asskfējjesa švōrua, satnä vuojājājji kus-*
siä kattan. *poqntq kihčije*: «*kuktem tälliü jidñan nälliü jess puāk-*
tietī?» — «*mannä täinä äjjičēn akšenü plūčhkijijim* (v. *raikemdim*)
jidñum.»

tälliü poantā jidhtä, satna kalaka ai tahka. *poantā lukñona*
štuorra strōjji-siāhkanne ih jauran raikiem čūčhpä ih tälliü šwattä
aktem, mie (v. *mēä*) *kakā satnum lučjjetī tann pratnan*. *tlje poantä*
wōajajij ih ēččiji viäliü päjjese poatie. *Askfējjesa ējječe poantana*
šuttijējji.

Asskfējjesáról és a gazdáról.

Askfejjesa tudja, hogy gazdag ember fog azon a napon ko-
 csin (tkp. hajtva) jönni az úton. Hát Askfejjesa bebujik egy zsákba
 és jajgatott, hogy őt királynak akarják koronázni s neki nincs
 olyan feje. Az ember hallotta ezt, és fogadkozik (igéri, beleegye-
 zik), hogy ő neki van feje e helyre. Askfejjesa mondja: «meglehet;
 hát bujj bele ebbe a zsákba.» Az ember csakugyan belebujik a
 zsákba, Askfejjesa pedig beköti a zsákot egy zsinorral és aztán ott
 hagyta az embert a zsákban. Vastag bórzsák volt ez pedig, hát az
 ember megfulladt a zsákban. Ekkor Askfejjesa elvette ennek az
 embernek a lovát és terhét (szállítmányát, rakományát) és aztán
 elindult a maga gazdájához. Ez pedig kérdezte: «hol (tkp. honnan)
 találtad te azt a sok gazdagságot?» Askfejjesa feleli: «oh én a tő
 fenekén (tkp. fenekéből).» A gazda kérdezte: «vajjon van-e még
 ott?» — «Sok mindenféle találkozik még (tkp. találtatik abból-
 ebből a nemből).» A gazda kérdezte: «mi módon jutottál te oda?»

Askfejjesa feleli: ő egy szalmazsákba bujt bele és aztán megparancsolta valakinek, hogy ereszsze a jeges kútba; aztán lemerült a tónak a fenekére. «És nagy fejszém is volt a zsákomban. A tó fenekén találtam mindezt, a mim van.» — A gazda kérdezte: «no, hát a lovat is ott találtad?» — Askfejjesa feleli: «igen, több ló is volt ott, de nem vettem többet, mint a mennyire szükségem volt.» — A gazda kérdezte: «hogyan kerültél föl?» — Askfejjesa feleli: a lóval egész a partig hajtott. A gazda kérdezte: «hogyan jutottál hát ismét a jégre?» — «Én avval az én fejszém-mel kivágtam (kilyukasztottam) a jéget.»

Ekkor a gazda mondja, ő is el fog oda [menni]. A gazda elindul egy nagy szalmazsákkal és a tóba léket vág és aztán megkér valakit, a ki őt a kutba fogja bocsátani (v. bocsássa). Hát a gazda lemerült és nem jött megint föl. Askfejjesa maga gazdájává lett.

10. *Akta satnâies sârniä Asskfejjesa konna Routakann pejjera.*

Routaka lijje aktu pejjen muorra čuohpomânie, tlje Asskfejjesa poqtâ, tlje wuđinije Routakam rogr^shka mattakešnie, tlje lea virrtiemînne. tlje Asskfejjesa theankata, kakkâ taħkâ Rû^utakum nüllähtit. Asskfejjesa mealâ, štâlâ âliekaļom atnâ, tlje oššota, kaļakâ štâloste nüllähtit âliekaļom. Asskfejjesa luâtata poqččas ih nâkâ Rû^utakann léptiä nüälân ih spehkije Rû^utakan peħtsta (v. čammošt) eh tillä källestelantse ih čörro koh uhče mănâ. Rû^utoka kü^ulujje, atte mănâ čörro; kaļakâ wârjêšejet. tlje wuđnâ, sũ peħtsta mănâ reakâtamnâ. tällâ wârjêše, kuktâms mănâ tate, tlje wuđinije, atte pâhče-mănâ. t^llje jâjjetä, täjjepejje ih kuéttâ kōatan ih štâlase muäwoltä, satna pâhče-mãnâ fikkemä. Mãn ijje štâlâ ũpare jâhkke': «kokkâmehk, tũ kō^utâ (v. kârve) peħktsta kaļakâ čüinâ pâhče-mãnâ reakâtejjetn!» Mãn Rû^utakâ jeahtâ, satnâ patt tamm^utâ, kuh sũ čammošte kahčelie. tälliä štâlâ aje čüihtom jahki'. tlje Asskfejjesa kuh mănâ čörö ih lajeksâ: «âliekaļpp! âliekaļpp!» tälliä Rû^utaka jeahtâ štâlase, kaļakâ âliekaļom lō^onih tükârniä. Ijje štâlâ mäjje šejet kannâ, mãn Routaka aje parra čârrika nasskâ: «čëäht' patt ejjjet aktu allakan lō^onih, oktiä vijje (v. vi) šäawot orra.» — štâlâ

hujitskapp lō^onuq āliekallqpm. Asskfějjesa stō^okatā āliekallqpmq ih ai poqštata wattā, tlje stālā wuāinā, att trouken uhce sauitā, tāllīā nūppiān aikiān ajje lō^onuq. tāllīā Askfějjesa nākala ih rāpmā tāiniā štālan ālākallapana. štālā wuāptšte, tāll'e moqrrāteiwā, tlje Rōuta-
kasan jeahtā: «tatnā kampl nūokka nūllāt' tamm jēs āliäkallqpm wotti' tanne pearākāsan; f^uērāh tāllīā, toal^ovā' ih puāktiā' āliäkq-
lqpm mūā poqštete!» — mān Askfějjesa wuēlqkqm jū kahkse keēk-
tien koļoman poqriās kamman pakta. wuāss kamman koajakā poatā, tāll'ū tessū sorrnā, atte satnā pāhkenemien'e štālā konn Rū^utekeštie. tlje tihte kamma wattā nēcčālom ih rājā: armiū haulā, piäkka šauwā (frarrā), tāllīā kalakā tamm nēcčālom hajekih poqštata, ih ijje kak' minniā poqštata wārjašit, tāllīā kalakā stuorra kūasa-
čūvulka sätitj, mann pijjeln ijje kqk' stālā jell (jill) Rū^utaka hiāvi' pō^oti'. tāllīā Asskfějjesa poatā nūppiēn puories kamman koajakā, tāll'ū tissū jēs sorrnā atte satnā pāhkanemien'e Rōutekistie. tāllīā tihte poqriās kam-
mā wattā flēntom ih jeahtā: armiū kaulā, piäkka šauwā minneliēstie, tāllīā kalakā tamma flēntom hajeki' poqštete ih ējje kak' minniā poqštete wārjašejitn; kalakā jāhti': «šett', šett' p^uaktie!» tāllīā kalakā stuorra paktie sätitj, mam ijje kalak' štālā jill Rū^utaka hiāvi' pijjāln söllōštit. — tāllīā Askfějjesa wuēlekā ih poatā koļmatn poqriās kamman kojakā, tāllīā tessū jēs sorrnā, atte satnā pāhkanēmienie štālā konnā Rōutekistie. tāllīā tihte jēs wattā kasskqm ih jāhtā: armiū kaulā, piäkka šauwā minneliēstie, tāllīā kalakā tamm kasskum hajeki' poqštete ih ijje kak' minnie poqš-
tete wārjašejet, ih tāllīā kalakā jāhti': «šett', šett' stuorra tallā, mann pijjāln ijje kqk' štālā jell Ruutaka hiāvi' puāktietit!»

tlje Rōutaka torōjoma piāssiā-soajā' ih luknōna hāliāhtit Ask-
fějjesom toalovuj. Askfějjesa kaulā, piäkka leā souwomienie minne-
liēstie, tāllīā Askfějjesa sätitje tamm ējjeēse nēcčālom, mam tāhtiā pō^oriās kammošte fihkiijji, tāllīā stuorra kūasa-čūvulka sātā (suttin), ohtie Rōutaka čeahā karevih. tāllīā viht Askfějjesa vittnije valowih (walowih) kahkese. tāllīā viht kaulā piäkka šauwā minneliēstie, tāll'ū sätitje tamm flēntom, mam tāhtiā nūppetā pō^oriās kammoštā fihkiijji ih jeahtā: «šett', šett' stuorra p^uaktie!» — tāll'ū hujitskapp stuorra paktie sātā, ohtie Rū^utaka čeahā karevih. tāllīā jū viht

Asskféjjesa vittnije valowij (valovuj) kakhse, män tall'ä viht kausalä, päkka leä barr šouwamienie miññeläštie, talliä sättiije tamm kasskqmm ih jiahtä: «šett', šett' štuorra tallä!» hujitskap šattä štuorra tallä. män eččeje tištie Rqutaka viäliä ebele karevih kannä, tälliä hälete pijjeln tamm štuorra tallom. talliä tah piässiä-soajä' kaparak', oktiä Rū^utaka kahčä tann tallose ih puälele, ih Asskféjjesa wuälekä ejjičese käinam ih šattä štuorra viräs (v. vëiras) alamänä.

Igaz történet Asskfijjesáról és Ruutakáról.

Ruutaka egy napon fát vágott, hát Asskfijjesa jön, látta Ruutakát egy kiszáradt fenyő tövében, a mint vágta. Assk. gondolja, oda fog [menni] Ruutakát bolonddá tenni (megesalni). A. tudja, az óriásnak van *äliekalopä*-ja *), hát gondolja, majd kicsalja az óriástól az *äliekalopät*. A. meztelenre vetkőzik s R. ruhája alá lopózik és rávág R. szeméremtestére s lefekszik a földre és sír mint kis gyermek. R. meghallotta, hogy gyermek sír; [arra fordul hogy] majd megnézi. Hát látja, hogy belőle gyermek született. Aztán nézi, milyen gyermek ez, hát látta, hogy fiúgyermek. Ekkor megőrül, fogta és haza viszi és az óriásnak dicsekszik, [hogy] ő fiú gyermeket kapott. De nem igen hiszi az óriás: «ringyó, majd bizony belőled fog fiúgyermek születni!» De R. mondja, ő bizony érezte (tkp. érzi), midőn belőle kiesett. Erre az óriásnak is el kellett hinnie. — Hát A. mint gyermek sír és fölkiált; *äliekalopa! äliekalopa!* Ekkor R. mondja az óriásnak, kölcsönözze az *äliekalopät* játékszernek. Az óriás ugyan nem akarja, de R. meg csak erősen unszolja: «oda kell bizony a te egyetlen fiadnak kölcsönöznöd, hogy talán [majd] csendes lesz». — Az óriás csakugyan oda kölcsönzi az *äliekalopät*. A. játszik az *äliekalopával* és ismét visszaadja; akkor az óriás látja, hogy hűséges a kis szegényke és máskor is odakölcsönzi. Most A. ellopja és elszökik az óriás *äliekalopájával*. Az óriás észreveszi, megharagszik és R.-nak modja: «te vén emse disznó bolondítottál el, [hogy] az *äliekalopät* is odaadjam annak az ördögösnek (hunczutnak); menj most, üldözd és

*) A lapp szolga magyarázata szerint valami csodálatos vivőeszköz, melyen az óriás az elejtett vadat szokta a vadászatról haza hozni (drag-dokka, ett slags trollverk; han hade det för att indraga sig villebräd).

hozd vissza aliekalopámat!» — Azonban A. már messze elment két három vén asszony mellett. Az első asszonyhoz jön, s ennek mondja, hogy ő az óriás és R. elöl szökik (van szökőben, menekülőben). Hát ez az asszony ad [neki] fenyőlevet (gyantát) és parancsolja: ha hallja, szél zúg (süvölt), akkor dobja hátra a gyantát és ne tekintsen hátra, majd nagy fenyőhegyhát támad, melyen át nem bír majd az óriás vagy R. jutni. Aztán A. a második öreg asszonyhoz jön és ennek is elmondja, hogy ő R.-tól (elöl) szökik. Hát az öreg asszony kovakövet ad [neki] és mondja: ha hallja, szél süvölt mögötte, vesse a kovát hátra és ne nézzen vissza; mondja: «légy, légy sziklá[vá]!» és nagy szikla fog lenni, melyet nem bír majd az óriás vagy R. átugorni. — Aztán A. elmegy és a harmadik öreg asszonyhoz jön és ennek is elmondja, hogy ő az óriás és R. elöl szökik. Ekkor ez meg csiholó aczélt ad [neki] és mondja: ha hallja, szél zúg mögötte, akkor vesse hátra a csiholó aczélt és ne nézzen vissza és mondja: «légy, légy nagy tűz, a melyen át nem fog az óriás vagy R. átjutni birni.»

Hát R. nyirfakéreg-szárnyakat csinált és elrepül (tkp. elindul repülni) Asskfijjesát üldözni. A. hallja, a szél süvölt mögötte, hát elhajtotta a fenyőlevét, (gyantáját) melyet az öreg asszonytól kapott és nagy fenyő (fenyves) hegyhát támadt, úgy hogy R.-nak meg kellett (tkp. kell) kerülni. Most A. ismét messze bírt jutni. Aztán megint hallja, a szél süvölt mögötte, hát elhajtotta a kovát, melyet a második öreg asszonytól kapott és mondja: «légy, légy nagy szikla!» — Hát csakugyan nagy szikla (hegy) támad, úgy hogy R.-nak meg kell kerülnie. Ezalatt már ismét messze bírt A. jutni. Azonban most megint hallja, a szél csak zúg mögötte, ekkor eldobta a csiholó aczélt és mondja: «légy, légy nagy tűz!» — Csakugyan nagy tűz támad, de többé nem bírta R. megint megkerülni sem, hát átrepül a nagy tűzön. Ekkor a nyirfakéreg-szárnyak összezsugorodnak, úgy hogy R. beleesik a tűzbe és elég. A. pedig elmegy a maga útjának és nagy vadász emberré lesz.

11. *Täi puolečen sārnie akti alamuče-täuwojen
pīra.*

*täje puelij akte nidäta, mī mänām reaktä. tälliä kalakä kristi'.
tällä leä f"älätemenä fatter kü"lahtälemen. i nann fatter fihk'. tlje*

waččemīnie čearāminä, tlje tiärovose aktām ałamam. tihte kihčije: «mainiä leä' čearāmienie?» — «monna kalkom (v. kum) mänām kristi', män im nan fatter fihk'.» — tihte ałamā jeahtā: «ijäm monnom fatteriniä si't'?» — «oajä; makkāračče ałamā tatnä?» — ałamā švōrua: «mannā (satnä) jipmäle.» — «al'e, im kuh tälliä. tatnä tann ūreaktas ałamā, mū^wotem tarājā' tann rujjukyka, mū^wotem tann veassas, mū^wotem ašovās hägllgseje, mū^wotem tann škeärmä (v. škeärmahkā).» — näitā waččije ičese käinam ih viht fattār kū^wlahtallā, män i nann fattār fihk'. tälliä leä viht čearāmīnie, tlje tiärovose nüppiēm ałamam. tihte kihčije: «mainiä leä' čearāmienie?» — «ij satna nan fatter fihk'.» — «éjäm mannom», ałamā jeahtā, «fatteriniä si't'?» — «oajä; män sarrno', makkāračče ałamā leä' totnä?» — ałamā svōruq: «monnä leäm piärakala.» — al'eh, im tlje tatnum fatteriniä ši't'; tatnä ašovās ūreaktas ałamā, mo^ttiēm ałamam tatnä teär'.» — näjtā wuđlkā ičese käinam ih māje prōwq fatter kū^wlahtallā, män ij nan fatter fihk'. tälliä koalmatam ałamam tiärovose. tihte kihčije: «mainiä leä' ašovās huinies?» — näitā svōruq, satnä kalakā mänām kristi', «män im nan fatter fihk'». — ałamā jeahta: «ijäm mannum fatteriniä si't'?» — «oajä; makkāračče (v. -račče) ałamā leä' tatnä?» — ałamā švōruq, satnä leä jēmekq. tlje fatteriniä sejjētā. «tatnä ašovās riäktas, tatnä seämmā käinām wattā' ih s'ämmā toamā wattā' tū^wnesitie kaiksitie, rujjukyka jell veassas, tälliä seämmā warpiēm wattā'.»

jēmekä leä hujitskq fatteriniä čuoččemq. tälliä jēmekq jeahtā; ij sū^w hannā nākān fattera-koawā tālie wotti'. «män kussiä krēstal'ikiä stüora šattā, tälliä kalakum lierahtit štiēnlikkā, ohtie ejičsessiä laipiām tiđnnese k'ehpslikkā.» — tälliä hujitskq jēmakan kossqng stüorra šattā, tle tiärovosa kristāhciem. tälliä tihte jeahtā: «pō'tie' kriste-pārnemq, manngm hulek'; monng kalakom lierahtit, kuktie kalak' tūuwih fiäilie qłgmuč'.» — tälliä pārnīe maččeloštug, attā kalakā hulekih. jēmeka jeahtā: «tällāh kak' hulekih.» — tuhte hujitskq hulekie. käinān nälniä tälliä bihkomta, kuktie kalakā fiäiliä alamoč' tūuwih: «armiä wuđinā', satnä (mannā) jēlkiä lu^winiä, tälliä kalak' täitie tūuwī', kietij kuimie tqmqtit, tälliä kalekies jeallā-

jejjét. män armia mannä oajjan luiniä, tälliä ih kak' pö^oranasti, kannä (ih kak' minniä püöränasti'), ih tajjetiä nahks' kannä.» tälliä jö^okodeaponk. tälliä jēmeken kossona lukñonä talläh aktⁿ fiäiliä alaman kojakä ih kalakä pröuwih, mah heivä täuwih. poatä fiäiliä alaman koajakä, tlje wuđinā koffārapp, jēlkie lu^winiä čoaččamienie, tälliä kiät' peajä tann alamosä (v. -se), tälliä hujitskapp alama jeällije tahtiä minñete. tälliä jēmaken kossona täuwä eähkeba mamm jess fidülete.

aktn aikien kräiven taktara fiäiliän, tällä tann jess koajakä vēččijē. jēmeken kossona poatä tahkā, tlje wuđinā, koffārappa oajjan luinie, tälliä järekte tallā poastete. kräivese jeahtä, ijje satna tamm māhtie' täuwi'. kräivq fälā ēnum petnikom, män ijje, sejjit' kann. kräivä fälā tann moattele aimam stüorra p'ätnekom tälliä miññec keačän čajaku^wq. tälliä waččā tann fiäiliän näitan koajakä eh wärjisa koffārapon wueštie; funärije, kuktie kalakä hievi' tamm^a jess täuwi'. tälliä theankata, kalakä pröuwi' seänkam jarakelit. tälliä hujitskopp jarakala, tlje koffārappa pāčā čoaččemen tann ičse säjjän, näiton jēlkie' hujit jēmekqn koajakä. tälliä jēmeka waččije, toqries čälemiēne warješä kussōnopun koqikā ih jeahtä: «ih kak täštiä nüpp tämetiä toamietejjeti'.» tlje māje toqivahti: «al'eh, imm^a kalak' täštiä jeač aikien.»

tälliä kanakan oqivā taktara jess fiäilien šattā, tlje kanakā sehtije, kalekies vēčči' tamm kaulahka alamače-täuwojim. täll'ä hujitskapp vēččije'. tälliä jēmeken kussona puekt'ä prinsessan kojakä, tlje wuđinā, koffārappa čoaččamienie oajjan luinie, tlje jeahtä, ij tēssä satna nqhks' kännā. män kanakā fälā tann jēñom petnekom, män iēmeken kossona parr^a säjjekä. män kanakā fälā tann moattäl' aimam, kussekā miññemušt čajekowa. tälliä viht jarakala n'äiton seankam, uktiä koffārappa jilkiäi koajaka šattā. tälliä koffārappa waččije ih toqries čälemiēne wärjese kussōnopun kojakä ih nurrhta: «ih kak' teštiä nüpp nümetiä toamiätüt, tälliä kalak' ejjičä fihkih.» — kussōnopa toqivohtä: all'e' imm^a kak'.

jeač aikien tälliä kanakan püörömus toarā-niära fiäilien šattā. tälliä kanakā pällā aļovas čarraka, ulļos tihte jämieh. tälliä viht tamm ejjičese lantn kaulahka alamuče-täuwojim vēččije'. tlje tihte poatä ih wuđinā, koffārappa oajjan luiniä. tälliä jeahtä, ij satnä

tamm táuwah kannā. kanakā parr čarraka, kalakā táuwi', «im monna ōkt' kannā, man jēnum wqtam.» — alamučē-táuwoje para čarraka néjjéhkata ih séjjetā waččajjít, mán ūj kanakā pājih kannā, fālā tann moattelē aiman stuorra maksū^m ik togjvohta ūjjiese tšk-tarum. alamučē-táuwoje jeahtā: «mah leā-ho kanakālaččen taktara tánniä räresn?» — prinsessā kaulā tamm, tihte ai maččeloštug; satno kalakā éjjiese waímoste utiéh, oktie para áhčičän oqivā toarāniärom táuwā. tálliä hujitskop glqmače-táuwoje téjjepije tamm fiälie jānerālen siānkam, jarrakkolá, oktie kristāhčepg jélkiäi koajakā šattā. tálliä hujitskop tihte oqjovā togrā-n'ärq j'älléje ih éjjiese hälsam vuístete fhkkije. kułumq vqhkā táhtiä hiäčstü tálliä kqngkā ičese togivohtásám éllije (illije) ih prū^mrije éjjiese taktarom tánniä oqjavā alamučē-táuwqjéjñiä. — nüppien jéjjin maññan, sän leaponk vejjekolkuovuma, tálliä tann alamače-táuwwojen kréstāhčie poatā ih jeahtā éjjiese kréstallakān, kalakā puotih, satnoq hulekih. tihte hujitskop čüöččele ijjičese oāreme-séjjište ih kororotā fātōh ih hulekije. kristāhčepg wuđlktā aktu uhče kammarās ih tášniä ieñ liušü' pueliemienie. tallä alamučē-táuwoje kihčije kuffārqp^m, mannas'nie tah jeie liušü' pueliemienie. kuffārqp^m švōruā: «alamučē altorn autšte. tah liušie', mah čaraka pueliemienie, tah kalekies kuhkiem j'ellih; tah liušü', mah ahčije pueliemienie, tah kalekies varaka jāmih.» — tálliä kihčije kuffārqp^m: «kuelles tálliä mü jess liušü?» — tálliä kuffārqp^m vuéste, tje wuđinā, sū liušü jallan pueliemienie, tálliä jeahtā kuffārqp^m rapāsan: «maštie ih nqsst'!» — kuffārqp^m jeahtā, ijji satnq nasst', «tatnq jihke tann ōleureke.» — tlā tamm kaulā, tálliä waččije poastata, éjjiese nüōra áhkam kaunātahtā ih čihkenā éjjiese seāñk^{se} (seānkse), ih tannohk nálniä jāmā.

Hájdankori mese egy orvosról (tkp. embergyógyitóról).

Hajdanában [votl] egy leány, a ki gyermekét szül. Meg akarja keresztelni. Ment komát fogadni és nem kap komát. Hát megy sírva és előtalál egy embert. Ez kérdezi: «mért sírsz?» — «Én gyermekét akarok keresztelni, de nem kapok komát.» — Az ember mondja: «nem akarnál engemet komának?» — «Oh, igen. Miféle ember [vagy] te?» Az ember feleli: «én (ő) az isten [va-

gyok]» — Nem, ilyent nem [akarok] (tkp. nem én, mint most). Te nagyon igazságtalan ember vagy, némelyiket nagyon gazdaggá tész, némelyiket nagyon szegénynyé, némelyiket nagyon egészségesse, némelyiket nagyon beteggé.» — A leány útjának ment és ismét fogad komát, de nem kap komát. Ekkor ismét sirdogált, hát előtalál egy másik embert. Ez kérdezi: «mért sírsz?» Ő nem kap komát.» — «Nem akarnál engemet», mondja az ember, «komának?» — «Oh, igen; hanem mondd meg, miféle ember vagy te?» — Az ember feleli: «Én vagyok az ördög». — «Nem, nem akarlak akkor téged komának: te nagyon igazságtalan ember vagy, sok embert megcsalsz te.» — A leány útjának megy és próbál ugyan komát fogadni de nem kap komát. Ekkor egy harmadik emberrel találkozik. Ez kérdezi: «mért vagy nagyon szomorú?» A leány feleli, ő gyermeket akar keresztelni, «de nem kapok komát.» — Az ember mondja: «nem akarnál engemet komának?» — «Oh, igen; de miféle ember vagy te?» — Az ember feleli: ő a halál. Hát komául akarja. «Te nagyon igazságos vagy. Te ugyan azon utat adsz és ugyan azon ítéletet adsz valamennyinek, [akár] gazdag akár szegény, ugyanazon veszedelmet (sorsot) adsz [neki].» A halál csakugyan komául állt. Ekkor a halál mondja: «nincs neki még most semmi keresztajándéka adni való, de mikor a keresztfia nagy lesz (megnő), akkor meg fogom szépen (jól) tánítani hogy magának könnyen megkeresse a kenyerét.» — Hát a halálnak keresztfia csakugyan megnőtt, és előtalálja a keresztapját. Hát ez mondja: «jőjj keresztfiam, kövess engemet; meg foglak tanítani, hogyan gyógyíts beteg embereket». — Ekkor a fiú megígéri, hogy követni fogja. A halál mondja: «tüstént kövess». Az csakugyan követte. Az úton ekkor tanítja, hogyan gyógyítsa meg a beteg embereket: «ha látod, ő (én) a lábnál [van (vagyok)] fogod azokat gyógyítani, a kezekkel tapintsd meg és föl fognak éledni (gyógyulni). De ha én a fejnél vagyok, akkor ne ajánlkozzál: ezeknek te nem használsz». Ekkor elváltak. Hát a halálnak keresztfia elindul azonnal egy beteg emberhez, hogy majd megpróbálja, vajjon meg bírja-e gyógyítani. Oda jön a beteg emberhez, hát látja, a keresztapa a lábaknál áll; ekkor a kezét ráteszi az emberre, s az ember ezután csakugyan meggyógyult. Arra a halálnak keresztfia meggyógyít bármilyen betegeket is.

Egyszer egy grófnak a leánya volt beteg, és ehhez is elhozták.

A halálnak keresztfia odajön, hát látja a keresztapa a feje mellett van s azonnal visszafordúl. A grófnak mondja, ő ezt nem tudja meggyógyítani. A gróf sok pénzt ígér, de nem akar. A gróf oly rendkívül sok nagy pénzt ígér, hát végre engedett (megtántorodott, elcsábult). Oda megy a beteg leányhoz és a keresztapja felé néz: gondolkodott, hogyan fogja ezt is meggyógyítani birni. Hát gondolja, majd megpróbálja az ágyat megfordítani. Csakugyan megfordítja, s a keresztapa ott marad állva a maga helyén, a lánynak a lábai pedig (valóban) a halálhoz [vannak fordítva]. Ekkor a halál elment. Görbe szemmel néz a keresztfiára (tkp. -hoz) és mondja: «ne csinálj ezentúl máskor ilyent.» — Hát ugyancsak igéri: «nem, ezentúl máskor nem fogok.»

Aztán a királynak a legidősebb (tkp. fő) leánya szintén beteg lesz és a király megparancsolta, hozzák el azt a híres embergyógyítót. Hát csakugyan elhozzák. Ekkor a halálnak keresztfia eljut a királylányhoz és látja, keresztapja a fej mellett áll, és mondja, ennek ő nem használ semmit. De a király nagyon sok pénzt ígér, azonban a halálnak a keresztfia csak visszautasítja. A király azonban oly rendkívül sokat ígér, hogy (tkp. a míg) végtére eltántorodik. Ekkor ismét megfordítja az ágyat, úgy, hogy keresztapa a lábaihoz kerül (tkp. lesz). Erre a keresztapa ismét elmegy és görbe szemmel tekint a keresztfiára és megtiltja: «ezentúl máskor ne cselekedjél így [mert] akkor magad fogod megkapni (t. i. a halálos betegséget)». A keresztfiú igéri: «nem, nem fogok többé [igy cselekedni].»

Máskor aztán a királynak legjobb katonája (tkp. harcsembere) lesz beteg. Ekkor a király igen nagyon megijed, hogy ez meghal (tkp. meg ne haljon). Ismét elhozatta országának azt a híres orvosát. Hát ez jön és látja, a keresztapa a fejénél van. Ekkor mondja, ő ezt nem gyógyítja meg. A király csak erősen [unszolja], gyógyítsa meg: «nem nézek arra, mennyit adok.» — Az embergyógyító csak erősen visszautasítja és el akar menni, de a király nem engedi, olyan rendkívül nagy jutalmat kínál és oda igéri a maga leányát. Az orvos mondja: «vajjon a királyi leány ezen nézetten van-e?» — A király kisasszony hallja ezt, ez is beleegyezik; ő szívéből fogja szeretni (tkp. a maga szívéből fogja bírni), ha csak az atyjának fő katonáját meggyógyítja. Ekkor az csakugyan megfogta a beteg tábornoknak az ágyát, megfordítja, úgy

hogy a keresztatyja a lábához kerül. Hát az a fő katona csakugyan magához tér (föléled) és a maga egészségét visszakapja. Három héttel ezután a király az ígéretét teljesítette és összeeskette a leányát evvel a fő embergyógyítóval. A második éjjel aztán, miután megeskettettek, az orvosnak a keresztatyja jön és mondja keresztflának, jöjjön kövesse őt. Ez csakugyan főkel a fekvő helyéről és ráveszi a ruhákat és követte. A keresztatyja megy egy kis szobába és ott sok gyertya égett. Ekkor az orvos kérdezi a keresztatyját: «minek ég ez a sok gyertya?» A keresztatyja feleli: «az emberek koráért. Azon gyertyák, a melyek erősen égnek, azok sokáig fognak élni; azok a gyertyák, a melyek egy kicsit égnek, azok nemsokára meg fognak halni.» Hát kérdezi a keresztapját: «hol van az én gyertyám is?» A keresztatyja megmutatja, hát látja, az ő gyertyája alig ég, s mondja a keresztatyjának: »mért nem szaporítod?» A keresztatyja mondja, ő nem szaporítja, mivel te nagyon engedetlen vagy. — Hát ezt hallja, aztán visszament, fiatal feleségétől elbucszuk (tkp. fiatal feleségét bucsuztatja) és leül a maga ágyára és azonnal reá meghal.

12. *Kuõkte vejjerar alamai pejjera.*

Tah kuõkts heiltsteaponk sietarisn'e. aktá täistiä tükks prauuhkã, nüppie ijje. tihte, mî tükks prauukã, tãse' poss' paratãe hãllai mietie tã'ne mäta-vuãssij nille. nüppiä, mij ije tükks prũ'k', tihte wišštiõj (wišštüõj) täistiä šliečã tükks-possistã, tãlliä funtãrije, kuktie kalakã puãktietit škãihktit tomma täistiä tükksistã. tãl'e seakã, kossã tuhtã nüppie ejječsã tükksöm peajã, tlje tam tükksöpossom tijepeje ih čãkã ejječse rauwosa ih atnã täšniã puolqhkõm eh tãlliä tējjepeje ih peajã siãmmã sajjan, kosse leã ijječse piejemq.

tuhtã nüppiä tējjepeje ijječse tükksöpossom ih ñalman peaja. alamq šnorõvũq tann tükksse, mij rauwošn orroma, tējjepeje ñãlmište (ñãlmište), ih ai čalakata ih ai prõuwq, ñalman peajã, män ijje hievie' ñãlmešn utñh kan. tãlliä hujitskapp lähketã takkã. män tlã tuhtã nüppiä jess hiãviã' nahkštit kannã fõaran tükksöm rauwose čãkã. tãlliä tihte, mî ijje tükks prũ'k', tihte timitie jess čeahatã prũ'ki', mann kuhkiãm jealã.

Két vadász emberről.

Ezek ketten hegyi majorban tartózkodtak. Az egyik közülök rágódohányt (bagódohányt) használ, a másik nem. Az, a ki rágódohányt használ a maga bagó darabjait odatette a deszkákra, a tarisznyájukra. A másik, a ki nem használt rágódohányt, az megundorodott azoktól a nedves bagódaraboktól, hát gondolkodott, hogyan bírja amaszt leszoktatni a dohányról. Meglesi, hová teszi a másik az ő bagóját, aztán fogta ezt a bagódarabot és az alfelébe dugja és ott tartja egy darab ideig és aztán fogta és ugyanazon helyre teszi, a hová a másik maga tette. — Az a másik fogta a maga bagódarabját és a szájába teszi. Az ember fanyar képet vág e bagódarabra, a melyik az alfelben volt, kivette a szájából és megint leköpi és meg-megpróbálja, szájába teszi, de nem bírja a szájában tartani. Ekkor csakugyan abban hagyta a dohányt. Hanem [aztán] meg az a másik, nem bírt addig aludni, míg [csak] bagódarabot nem dug az alfelébe. Hát ennek, a ki nem használ bagót [büntetésül] meg így kell a bagót használnia, a míg él.

13. *Aktn štuorra rejjekan pīra.*

Tihte aļovās pāhkares. tļe nüppien kuppān kujenānā lukētallā. tann mōrose tojevota, armie fihkije niļle kuotie (kuođi'), tāllā kalakā silpa tāliā kuimiā kapčedit jilkien pilkste kusseka oijjesa. tihte moorra tajejvota, men tel'e sajetā, kalakā hannā kapčedit tālui kuimie ih tāllā iāhkedn jāmikāltn kalekepon rōkodit vihtie sājjan (v. sajetā: «kak' hannā kapčedit tālui kuimie!» ih tāllā lākčārijjin nūmetie, attā iāhkedn jāmikāltn stb.). tļe hujitskq rajjekā kapčētā mōrom solpa-tālij kuimie jilkien pilkste košsū' tū'nā oajjan čāhkse, ih tāllā horhkata moqrum, kalakā puoti' tann iekedn tann vihtie sājjan. moqra hujitskq tojāvqtq.

moqra wudkā pātņiki kuimie ih ičse fātā' kogrqvota kallā-pāsan ih kallapm rājā ŗāhkā, ŗann iāhkedn kalakā čeanādit sū' autste tann j'enum p'ātņikom. tļe hujitskop kallapa lukņona moqra bihkomta tamm vihtie[s] sijjem. tļe kallā tisse poatā, tļe juo rājjekā leā vuārtimienie. tļe rājjekā toqštate, jāhtā: «tļe truwun nū'sonejā tātņā, miļje ih ējjičēt pākiste wačđi'; wudānā tāllā stelli',

ih pāj' mannom ijjičen p'ätnekij autšte näkkij.» — räjjekā viđntā, atte ŧihte mō'ra, nuks barr^a kalloq̄ kārqvaltahkšn ejjičse kuinan fātai šišne. — «wūđinā', wūđinā' (huđinā', huđinā'), moqrā warakā stället (v. štälli'), mąnna fihkem warakā ijjičen eārqtom (eäretejjam) tarejet.» — tuhte nüppie kuppq, mijje kuingppn fātai šėšnie, hujitskap kėllie ih tälliä näipiä, kalakā tälliä fihki' nėlle kuäč'i. räjjekā kuäčā nille ih pąnqkte, ejje nan raikiem tievet'. tlje tarhk kihčije: «takk il'ä' tū" näken čamma?» — tihte nüppie švōrua, ijje satnā niälah kąnn. «kuktomslikkü tū kallā tatnenä jiällā, mąnn ij näken čamma?» räjjekā moaratėewā ih waččije ih jehtā: «il'e' hannā mannā ičem jiälema (v. jiäleman) pijjāsn kaunqmq näken tėptema nū"senejjam, mąnn il'e' näken šlųčće. em mąm viälliä ejjičen pätņqk' nahkät' tüptema müsäts nū"senejjeta.»

C) Elbeszélések a lappok mindennapi életéből.

1.

Aktn aikien näljie tairih tariemienie. čūākie ih kervā koatama (v. tairiemienie čūākien ih kervā koataman). pieñ' šajalā'. piejjeka kalekü koatan wuājehtit, tlje pėjjeln aktam uhče pauonum wuejčhtājēt. tlje jēn štahkie' tānniū paunāsne, tlje krēwie parranā tū"na tājje štahkie mietie, ijjepuh kusse kennā puėktet' tai mijen šajjelas pieni kuimie. tälliä monna ih akta viäljie mąitajen, kálekien kabańum piäji'. tlje hujitskap nākien uhče čoromū (v. čoromum) ih skopmakum karreŧien tann čoromun säjapan. tälliä ŧihte čoroma hajeketa, nūllčće, män tlje kervälikkā karratamma, t'ljje skopmahka kahčela. tlje viäljie čoroma nākien, tlje nannāslikkā karratien čoromąn säjapan siámma lājin, kuktie tann autiepāsa. tlje ŧihte hajeketa, nūllčće, ih krēviem parakštahtā, tołovotā. tälliä wuéstak čogččan, fuérhketen, thühčen rüleka. tlje ŧihte čoroma krēviem paltā tästie stāhkā-mattekištie, tołovota čomp po čomp, kusseq̄ poatā hajekon(-kąn) tunn mijen monnon kolmatn kamrātn palt. tlje tihte kervā (kerėvā) čälemie' atnā. nāmā tah iče čälemie' ih ai warjesā, men ijje hiewie' kannā wueńih, mē ŧihte krēviem tąłovotemienie. tälliä ai nāmā čar-

raka tah ičse šlaura čälemie', miññec (v. miññec) keačän tlje kihčije tamm n'äljetqm kamrätäm: «mah totna kannā wuainā', mē tihte piroksitie? takā škuonča tihte toľovotemienie? män wuöinuq alovas kqmęte čähps s'äjepie.» — tlje tihte n'äljete kamrata jeahtā: «tuh kuēkte pačč-ojjā' škupmakom karratama čormon säjapan, tlje tihte toľovote.» — män tle monnā', mah liemen čoaččämienie, fuör^sketemie-nie, armie krēwie hajekam'en'e čomp tüppelte-tappelte tann paunān nille, tällä thapa alovuktuövien, wuėjnien, tihte čoroma kakā wuölktit tamm mü krēwiem káutilāsan. täll'a moättā' ciehtijimen šikki', ih warredit para čarraka toľovodit tamm čorromom, vⁱ, kuktie fihkelien; män eččimen čorromum fihkh kqnnā. miññec keačän paltijimien tamm čorromom tuhka luks, tlje hällä krēwiem hiäviejijimien stēssar-dahti'. tällä öpara kallērū'ken, thülērākon parrakhā tihte.

Egyszer négy őrző őrzött keményre fagyott hóban, rossz legelőn (jegeskérgű hó és rossz legelő [volt]). A kutyák elfáradnak. Nappal haza akarunk hajtani, egy kis domb fölött hajtani. Sok karós boglya [volt] azon a dombon, hát a nyáj elszéled mind azon boglyák mentében, sehogyan sem bírtuk tovább juttatni a mi fáradt kutyáinkkal. Ekkor nekem és még egynek eszünkbe jutott, ijesztőt fogunk csinálni. Hát csakugyan kiszemeltünk egy kis másodéves üszőt és egy köpönyeget kötöttünk az üszőnek a farkára. Az üsző ugrál, szökdel, de rosszul volt megkötve, hát leesik a köpönyeg. Ekkor még egy üszőt szemeltünk ki és erősen odakötöttük az üszőnek farkára ugyanazon módon, mint az előbbire. Hát ez ugrál, szökdel és a rénnyáját megijeszti, kergeti. Kezdetben állunk (ketten) nevetünk, mulatságosnak véljük. Az üsző a nyáját elijesztette a szénaboglyák mellől, kergeti csapatonként, míg futva a mi kettőnknek harmadik társa mellé jön (t. i. az üsző). Hát ennek rossz szemei vannak. Dörgöli a szemeit és csak nézi, de nem bírja meglátni, mi az [a mi] a nyáját kergeti. Ekkor megint erősen dörzsöli csipás szemeit, végtére kérdezte a negyedik pajtást: «vajjon te sem látod, mi az ördögöknek [való]? vajjon farkas az, a mi kergeti? de nagyon széles fekete farok látszik». Hát a negyedik pajtás mondja: «ez a két hunczut (tkp. kopaszfejű) köpönyeget kötött az üsző farkára és az kergeti». Hanem mi ketten, a kik ott álltunk, neveltünk, mikor a nyáj csapatonkint szaladt, onnen-innen a

dombra, elkezdünk megijedni; láttuk, az az üsző el fogja hajtani (tkp. vezetni) az én nyájamat a hegység legmagasabb részére. Hát a bundákat le kellett vetnünk és ugyancsak erősen szaladnunk, kergetni azt az üszőt, hogy talán megkapjuk, hanem nem kaptuk meg az üszőt. Végre elijesztettük az üszőt oda kelet felé, hogy a nyáját meg bírtuk állítani. Hát nagyon veszett egy játék [volt] ez.

2.

Kuh mije tästie täjemän jåhtajijimie, tlje puitimie tunn Fjárstälän rattan, tlje mije lieratémienie keisä-ruončā', ih mü kuine ällom miñnemust. mänä ruončen, mänä rieremienie. kampul hunne lie miñnesn kuáčemienie čerr uhče snarrā-pahkom. tlje hunne šluámekom wuáinije, tamm lauuta täi šnarrai seisa. tällä ruonča pilliji, hajikale (v. -lä), kuktie pieštele, wuélkā hajiken wuolose plüäviem, mänä jis viättaltahkšn šveáhkkan oijjn, piástele šveáhkete, tlje kjau-niše parr ruončan säiran mietie. mijje pillijiepā tann čarraka, kuktie kiätä, jilkie parr skiälpose. män lähka, miñnää (v. miññä)-ruonča lamčan trämpšte, kukteä parr šnahkāratta; nümtie šterie tumm auteručnam. tällä kuit nümtiä fihkilimie. kóqpsum mänä lahkanatuma sonntäre käjjesä.

ih mü šü^{ne} jiss ai toaramienie ai kuoktenä ruončenä. köösätä kosse uhče juhken křokse, tällä huk täšniä šterie, kussä manná wituym ičen ruončan nannas snarrase viättih, kukte nö^örum viáhkietit. tihte ai jáštäsatti tū^{ne} kiät', säjjerā'. kallie piejje šmallose tähtie fálešte. akte ruonča tarvonii. käjjesä šhumpurdie, ičen ruončste kahč' kannä. tammtälä länkata.

Mikor mi innen taval elköltöztünk, azon fiertali hegyi útra jöttünk, hát vezettük a húzó réneket; az én feleségem pedig leg hátul vala. A gyermek a rénen, a gyermek nyargalt. Egy vén kutya szaladt utánunk egy kis bokros dombon keresztül. Hát a kutya egy lemminget látott, ez után szökött a bokrok közé. Ekkor a húzó rén megijedt, [nagyot] ugrott, úgy hogy elszabadult, megy rohanva lefelé a lápon (lápos földön); a gyermek pedig oda volt kötve a nyereg fejére, leszabadul a nyeregről és csak lógott a rének az oldalán. Mi annyira megijedtünk, hogy kezünk, lábunk csak úgy

reszketett. Hanem szerencsére az utána levő húzó rén belelöp a gyepelőbe, úgy, hogy megbotlik; így visszatartotta azt az előtte levő húzó rént. Hát így mégis megkaptuk (megfogtuk). Persze a gyermek oda ütődött a tehervivő edényhez.

És az én szolgálóm meg szintén viódott (küzdött) két húzó rénnel. Hurczolatott egész egy kis patak árkához és aztán ott visszatartotta, a míg én a rénemet egy biztos bokorhoz birtam kötni, úgy, hogy odajutottam segíteni. Ez is egészen összeütötte magát, kezeit, oldalait. Nebány napig beteg volt ezen utazástól (úttól). Az egyik húzórén megromlott. [Ugyanis] a tehervivő edény oldalán lóbálózott (oldalát verdeste), de nem esett le. Máí napig sántít.

3.

Monna kum supcstiten ičen sölökä ähčien p̄r.

Mu ähčie lin alovas vätnär. täi miññemust j̄äpiej' alovas štüorra ünästä utšiejin, juktie ičine ašt' mörhtsi (v. motse) "öri' kannä. män tänn miññemus' j̄äpien ändqñ štüorop ünästä štittji. aktñ aikien jeahtä: «im m̄qñnä faštögrhken, kuktie kałkum vittni' kaikum iärowih (iärowui').» — tiss j̄ianüpm eärowä, tiss j̄eänobo vätnä thühčiji (v. -jin) štättä. tänn čakčen čiče lukki kakčie lin lættnie' tarejamienie; tlje wuñij̄mie, m̄qñn ünästa utñ'ejin. tū^{ne} piejjem nuktsie kussätarhk kaska-jijjin wuistie, kussädark lie lættnie' puéktietamma. wuistie jaulä' l̄in tälliä. jaulitie prükijipie ältin skorvui' (škorwi') piäšt' wuäñesta. tlje ähčie ai kakä wuäñite ih piäšt škorvui' (škorwi'). kuotšte wuäłkä iéhketñ ih muppien iéhketñ, jeahtä, kałakä poštata p̄^{ti}, ih šñehps kuít prükug arri^e (arrih). tlje wuäłkin hujitskq̄ wuëñitä 'éhketñ.

wuäñese puitin oččede, m̄q̄itie kałakä utii' koatan, män tlje külije tänniä wuäñešn hiejä. wuäłkä tahkä ih kakä täšniä arrih uhče pu^ołkom. kuh tahkä tałowä, tlä prükqmā toästete tamm ai s'amma læjinä para kuh jeačä pr̄ürä-alamačem (alamačit). ähčiä m̄q̄je seitä waččajitan, män ijji fihkh kann (kannä), tljü hujitskq̄ urro täšniä tamm mam puäłkata. täšniä lin j̄ena karjil', mü, t' viänes, ih mü' viäries. tann autebun j̄äpien liepuh ihke štüorra s̄üiniä-škärä' torojoma, tlje tann autšte tamm l̄in tah mü' karjil' kiäp^{ka}' almačütie. tlje kuít

fájediä', hälle aktám alamçem fihkelie'. tälliä aktä karjilä älkste narrātātan tann autebun jāpien sünie-škāran tiäte. i° kuit āhčüü māje täinüiniä prük' švōru' ʔakkārāč, men ʔuhte lättie, mī huskse pqr narratā ih rū^utā, tlje kuit čiähtā miññes keaçan švōrōditan. karjilä kuit tälliä kiäpoṭa reaktā ih uluksä settije. prūrḱamā māje jeahtā: «ih kqk' missä nümtiä sāmenä tossvorōtan», män i tuhtā štēssarušt' kann (kannā), husskese ulukona, čiäkčā, rū^utā ih narratā läikan. āhčie kuit tlje wuälkā täštiä, juktie wuäinā, karjil' ošsol' satnum čv'nä ötalēkki'. kuh tlje täštiä waččije, tlje hulukšüä' miññelištie ih rautā', kuh kalkā tlje wačči' aktem uhče juhkom, mī pījälñ uhče kaššam kalakā ih mann ʔoarešt lñ prüviä. tlje ʔah karjil' pälkiäštiä' pījeln tamm prüviäm tann kaššn si'sä. tlje kuit larhkenijin ändon čärrekebā, än ku' čiäkčallān karjelästie. täšnie kuit tlje källäse, kussä vuipšm^uqvoa. tlje waččije ih kalakā [tlje] heimere wāran. māje kuit tammtā, ij hoisah kann, män lukñāna wāran leikan ih waltā ʔah ičse oččema wārā', maitie atnā tännie aktne ʔärtienišnie, mī lñ ičse käinā piälešn. ʔah lättie' kuit tallā wuäinih, atte leä fuärhkas männeškī (v. männeskī) kietie šišnie veäraṭama. ʔah kuortällie', kušnie lije vearaṭama, tlje kuit sorrnä, atte lie tännie piije wuänon hiäješñ viäraṭama ih täšniä lie tamm fuärhkas lättie' völfärāṭama, mqh satnom nümtiä hanteremq. tviä lätteste piühk-stähtā, kälekies škutti' par wqrqka huhciditan sū wārāh, maitie lie tissä lähpoma. tah māje eäh sith kann huhciditan ih eäh pāj' wuälkih kann, män ij arrātar^a jah kannā, seitā parr vqrqk lukñonitan. lättie' čiähtie' puikti' wārāh ih tlje wuälkā. ih anneče čiärovu šišnie lñ ai. poatā ʔann wārie-rattan, tiärvose aktám süiniä-wüijjim. tiht^e ai wüinñ, kuktie šerütede. ʔihte wuäjā käinomse ih āhčie jis ičse käinom. iččen mqnn kann kuhkelda täštie tlje leä šnahkärqmq aktñ uhče juhkse ih jāmomq.

tihte wüijje, mam rō^okin tänniä wāre-rättšn, supestmq, atte leä wuäinama källiä sājeh, kušnie leä ʔahkāšema ih paratoma. sō satnan kuit leä ʔihte, atte karjil' lies mur^hkemä tamm mü āhčäm, kuktie ʔäštiä tamm jāmiejijn (v. jāmiejijn). kuluma pieje tähtiä hiečstā, sänn kuotste wuälkñ, tlje māje sätijim wuälki' āhčien moitse, män iččim fihk' kannā. tlje čiččie pirrije kuéktā karr' wuälki' muöitse

(v. mötse). tah lukñonie' hujitskq ih kaunie' āhēiām juhkon kruksñ. wuēlkieje' wuānesā, lāttiem pirrišieh wuejāhtiten tann wuānse (wuūn^ose), kušnie pisslkū^uwuin ēh tann wuānān kerhkā-kō^oluse (v. lāse) piejālkējjin (v. piejālkū^uwujijjin). tann maññan kihčelkū^uwujijjin, kie tihte, mī lēā hantēradama āhēiām tann wōštieslikkiā, kuktie supstējjin; mān iččen kieh kann tāištie, mah wuānāma, sīt' sārni' satnan. aktā lāttie, mī lēā lienčēnā viārātammā, tihte māje, škalōče, kuorhtalloma tai fuārhhkas lāttiāi mietie, men ū^e' lēā poatama kqnn mieli', kieh tah. fōrhōrā kuiktien aikien māje arrajijjin tann sāken pīra, ih jāhtijjin, attā māje fihkin miūlih, kie tihte šlōwōma mū āhēiām, mān tlje iččēn viāliā kaulasjuoh kqnnā, k^oqpp tihte viāries niārra šettin. jeača' lāttie' kuit viāntie', tihte, mī čoačcahtammā tamm sākom, lēā mautā' waltoma.

Mesélni fogok az én boldogúlt atyámról.

Az atyám nagyon munkás volt. Az utolsó években nagy, sürgős teendője volt, úgy, hogy majdnem alig ért rá aludni. Hanem a legutolsó évben még nagyobb sürgős dolga támadt. Egyszer azt mondja: «én nem értem, hogyan fogom győzni, mindezt megtenni». — Mennél többet dolgozik, úgy tetszett neki, annál több munka lesz. Azon ősszel, 78-ban, hótalpakat csinált volt; hát láttuk, mennyire sürgős munkája volt. Egész nap folyvást dolgozott egész éjfél feléig, míg a hótalpakat elkészítette (tkp. annyira vitte) [hogy elkészítette]. Karácsony felé volt. Karácsonyra mindig megszoktuk szerezni a kenyérhez való dolgokat a faluból. Hát atyám is el akart menni a falukba és a kenyérhez való megszerezni. Elmegy hazulról este és másnap este, mondja, vissza fog jönni.

A falúba jött, megvásárolja, a mi kellett a házba (tkp. a miket kell bírni a házba), de hallotta, abban a faluban lakodalom van. Elmegy oda és ott akart maradni egy kis darab ideig. Mikor oda jön, a vőlegény őt szintén ugyanolyan módon fogadja csak mint a többi lakodalmas embert (násznépet). Atyám ugyan el akart menni, de nem bírt, hát csakugyan egy jó darabig (tkp. ezt, mit darabra) ott maradt. Ott sok paraszt volt, néhányan barátságosak és néhányan haragosak. A megelőző évben ugyanis nagy szénakárt tettünk, s ezért az a néhány paraszt haragos volt a lapokra. Most bizony örültek, hogy egy lapp embert kaptak. Hát egy

paraszt elkezd szemrehányást tenni az előbbi esztendei szénakár miatt. Bár atyám nem szokott ugyan oly szívesen felelni ilyeneknek, hanem az a paraszt, csak egyre támadta és rugta, [nem hagyta békén] hát végre mégis kell neki felelnie. A paraszt pedig ekkor igazán megharagszik és kidobta. A völegény ugyan mondja, ne bánjon így a lappal, de az nem hagyta abba (állapodott meg), künt egyre rugdalja, taszigálja és szemrehányást tesz mégis. Az atyám pedig ekkor elmegy onnét, mert látja, a parasztok őt egészen meg szándékozzák rontani (ölni). Mikor aztán onnan elment, utána mentek és rugdalták, mikor egy kis folyón át kellett mennie, a mely egy kis hegyi völgyön keresztül folyik és a melyen át egy híd volt. Hát a parasztok belevetették a hídról a mélységbe. Ekkor bizony még jobban megütötte magát mint mikor megrugdaltattott a parasztoktól. Aztán ott fekszik, a míg magához tér. Ekkor [tovább] ment és haza a hegyre akart [menni]. Érezte ugyan, hogy nem bírja, de mégis elindul a hegyre és elveszi vásárolt holmijait, a melyeket abban az egy tanyában tartott, a mely az útja mellett volt. Azok a parasztok pedig azonnal látták, hogy gazemberek kezében volt. Ezek kérdezik (tudakozódnak), hol volt vala, s ekkor elmondja, hogy abban a felső faluban lakodalmon volt és ott találta azokat a rosszlelkű parasztokat, a kik véle így bántak. Ezeket a parasztokat unszolja, siessenek csak hamar előkeresni (keressék csak hamar elő) az ő árúit, a melyeket itt hagyott. Ezek ugyan nem akarták előkeresni és nem engedték menni, hanem nem marad, csak gyorsan el akart indulni. A parasztoknak gyorsan elő kell hozni az árukat és ekkor elmegy. Egy kisse részeg (tkp sörben) is volt. Oda jön ezen hegyi útra, előtalál egy szénavivőt. Ez is látta, hogyan el volt látva (bántalmaztatott). Ez útjának hajt és atyám is a maga útjának. Nem olyan messzire onnan belebotlott egy kis patakba és meghalt.

Ez a [széna]vivő, a kit előtalált a hegyi uton, elbeszélte, hogy látott néhány helyet, a hol ült és vérzett. Tehát mégis igaz az, hogy a parasztok törték össze az atyámat, úgy hogy attól halt meg. Három nappal azután, mióta hazulról elment, ugyan el akartam menni atyám elé, de nem bírtam (v. de nem lehetett). Ekkor az anyám megkért két embert, menjenek eléje. Ezek csakugyan elindultak és megtalálták az atyámat a folyónak árkában. Elmentek a faluba, megkértek egy parasztot, hogy szállítsa a faluba, a

hol megmosatott és a falunak temetőjébe temettetett (tkp. tétetett). Azután vizsgáltatott, ki az, a ki atyámmal oly csunyán elbánt, a mint beszéltek; de azok közül, a kik látták, senki sem akarta megmondani az igazat (tkp. igazán). Egy paraszt, a ki tisztviselőül volt, az ugyan, a mint mondják, nyomozta azon gonosz parasztokat (tkp. parasztok után), de nem sikerült megtudnia, kik azok. Kihallgatás ugyan kétszer volt e dolgról és mondták, hogy ugyan megtudták, ki az, a ki megverte atyámat, hanem többé uem nyomoztatott (tudakoltatott), hová lett az a rossz ember. Más parasztok pedig azt hiszik, hogy az, a ki a dolognak élén állt, vesztegető pénzt vett.

D) Dalok.

1. *Tāte uhèe wuälie.*

*Fārelige, fārelige jällemä
tanniä wälecišniä.
ēmna mannä kiähkš', mejjepq
kalakā monnen lāwočen waimam
kajekieliet.
pootie' lāwoma,
kälékien kahtiäs waimā' laukotit,
mam ejje kak' kiäkann hiävi'
kajekieliet.*

Ime (tkp. ez) egy kis dal.

Bajos (veszedelmes), bajos az élet
e világban.

Nem tudom meg, ki
akarja kettőnknek jegyeseknek szívét
széttépni.

Jöjj jegyesem,
közel sziveket fogunk összekötni (kössünk össze),
a mit nem fog senki se bírni
széttépni.

2. *Uhðe wujäliä čeulahka (čewulahka) näiton pějjerä.*

*Raštamāla kiät-peälešn,
 karēnie-maltie kiäte-piälešn.
 mannta-tappta! ež kakk' vienti'
 manņom oqčč'i
 šilaponä kollenä, šilaponä kollenä.*

Kicsi dal egy kevély leányról.

Egy tallér fél kézben (az egyik kézben),
 rózs-pálinka fél kézben (a másik kézben).
 Hejehuja! ne hidd,
 [hogy] megvégy (megkapj) engemet
 ezüstön aranyon, ezüstön aranyon.

KISEBB KÖZLÉSEK.

A magyar szókincs eredetéhez — szóegyezési adatok, főleg a keleti altaji nyelvsoportokból.

M. ildomos — «prudens» jelentéssel, régibb magyar nyelvemlékekben (pl. Bécsi és Münch. cod.-ben: *legyetek ildomosok, miként kígyók*); *ildomosság* «prudencia»; ebből biztosan elvonható **ildom* »prudencia». Ez meg = m a n d s u *ildamu* «gescheidt, geistreich; anmutig» (H. C. von der Gabelentz szótára); szintígy Z a c h a r o v mandsu-orosz szótára: «gewandt, flink, geschickt, witzig (проворный, ловкий, острый, остряк)» meg «hübsch, stattlich (красивый, статный: nőről, lóról szólva). — Észrevette már Bálint G. (Párhuzam a magyar és mongol nyelv terén 1877.), midőn a m. *ildom*-val a mong. *ilgom* (*ilγom*) «éles elmű, belátó, figyelmes» szót egybevetvén, a mandsu *ildamu*-ra is utal. Csakugyan nagyon szorosán egybe is vág a mong. *ilgom* a mandsu *ildamu*-val, különösen a Schmidt- és Kowalewski-féle mongol szótárák értelmezése szerint (Sch. 39. «fink, geschickt, pünktlich, gewandt»; Kow. 305. «adroit, agile, souple, allerte; fin, ingénieux, pénétrant, sagace; attentif». Látni való egyébiránt, hogy a mandsu *ildamu*-nak, úgy mint a mong. *ilgom*-nak alapjelentése a «fürge (fink, behend, geschickt)», minélfogva nem lehet azt a mong. *ilga*-«distinguer, discerner» igéhez kötni, mint Bálint akarja; a két szóalak nyilván csak változati viszonyban áll egymáshoz, s minthogy a *d*-vel való alak a törökségben is mutatkozik (a «fürge» alapjelentéssel: csag. *ildam* «schnell, eilend» Vámb., Budagov; altaji-tat. *iltam* скорый, скоро), ezt egyszersmind eredetibbnek is kell tartanunk. — A m. *ildom* szónak a mandsu *ildamu*-val (meg tör. *ildam*, mong. *ilgom*-val) való teljes tőalakbéli és szoros jelentésbéli megegyezése nyilván kölcsönvételi viszonyra utal, a melyben a magyarral szemben a

mandsu, mongol és török csoportokat együtt véve egyelőre csak egyik félnek vehetjük. Hogy kölcsönvételi szóegyezés van külömben is a magyar meg az altajiság legkeletibb tagja közt, annak legvilágosabb példája a *szakáll* szó = tör. *sakal*, mong. *saɣal*, mandsu *salu* «bart». Szakasztott olyan pedig mint m. *ildom* = mds. *ildamu*, még ez: m. *érdem* «meritum» MA. (*érdemel-mereri*) = mds. *erdemu* «tugend, fähigkeit, güte, verdienst; tugendhaft» (Gabl.), добродѣтель, доброта души, даровитость, силы души; доблесть, заслуга (Zach.) | mong. *erdem* «habileté, adresse, talent; qualité, mérite; vertu» (Kow. 260.) | tör. (ujgur) *ertem* verdienst, vorteil, nutzen, tugend (Vámb.) ; alakjánál fogva nem ide való tör. *jardım* «segítség», melyet Bálint (Párhuzam) még a mong. *erdem*-hez csatolt.

görény «*martes domestica*» MA., iltis (így is: *gerény*, *geríny*, *giríny*): m a n d s u *kurene* iltis (Gabl.; schneewiesel, ласка — dem iltis [хопекъ] ähnliches tier Zach.) | m o n g. *kürene* un animal, spèce de putois (родъ хорька) Kow. 2636 ; a mongol szót egybeveti Bálint (Párh.). — De a törökségben is találkozik efféle állatnak ezen elnevezése: oszm. *girin* (Vámbéry, M. Ered. 293., a Lehcei osmani-féle szótárt idézve; ebben ilyen magyarázata van: «kis állat, tarka és feketeszőrű, Tatarisztánból jön»). Még más, és pedig eredetibb török alakját (*r* helyett *z*-vel) észrevette Munkácsi (Nyelvőr XIII, 260): *kojbál* és *karagasz küzän, küsän*, alt. *küzen* iltis (хопекъ). Innen a szamojédben (Kam. dial.): *khözen* iltis. — Hasonló eset, hogy t. i. eredetileg *z*-vel való török szó *r*-es változatban a mongol és mandsu nyelvekbe került s a magyarban is *r*-vel van: tör. *ikiz* | mong. *ikere*, mands. *ikiri* zwillinge | m. *iker*.

hiúz «*lynx* (luchs)». Eddigi egybevetés: Vámbéry, M. Er. 293. l. = tör. *as* és *jüz*; ezen megjegyzéssel: «ebből származik az ismert *ak-as* hölgymenyét (szó szerint: fehér hiúz)». Látni való, hogy az *as* még jócskán eltér a m. *hiúz*-tól; s nem is jelent «luchs»-ot, hanem «bermelin, hölgymenyét»-et (Budagov, mint csag. és kaz. szó: ропностаѣ), a mely jelentést V. is az *ak-as*-nak tulajdonít. A *jüz*, tkp. *juz* perzsa szó, már jóval közelebb áll ugyan a *hiúz*-hoz, de ez sem fejt meg teljesen az alakját, mely előző *hijúz*-ra utal; jelentése tkp. «felis uncia (once, panthère dressé à la chasse)». — Vámbéry, Szóegyez. (1869): *hiúz* = jak. *üs* (corr. *üs*) «luchs». E szó megvan a *kojbál* és *karagaszban* is: *üs* luchs. —

Nem kevésbé mint mind ezek, illenék a *hiúz*-hoz akár a finn *ilvekse* (n. *ilves*) «luchs» is, de ezen egybevetésnek is az a híja volna, hogy a *hiúz*-nak kezdő *h*-ját nem magyarázná meg. — E bajon segít talán a következő: mong. *šilegüsün* «lynx, loup cervier, рысь» (Kow. 1494) = burj. *šilūse, šilūhūñ*, melynek összevont végű alakját a mandsu *silun* mutatja; fölvette az altaji török is: *šülüzin* «рысь». A m. *hiúz*, illetőleg *hijúz* a mong. szónak vég *n*-je híján, = *šilegüs*; az *egü*-nek összevonása meggyarázza a hosszú *ú*-t (v. ö. burj. *šilūse*); közönséges magyar hangváltozás szerint a *j* vált *l*-ből, a kezdő *h* meg *s, š*-ből.

hölgy «hermelin» (*hölgy-mál, h.-menyét*). — Ez állatnévnek megfelel a vogulban: *sālšī*, vogL. *šogliš* «горностаи, hermelin». De ehhez nyilván még köze van a többi altajiságban ezeknek: mandsu *solozi* zobel (Gabl.), eine art iltis (хорекь: Zach.); v. ö. tung. *sūlaki* «fuchs» (Castr.); tung. (Gold. dial.) *solī* és *soloki* fuchs; tung. (Czekanowski's tung. Wörterverzeichnis, ed. Schiefner 1877.) *solongo* (*šolongo, zolongo*) «wiesel» | mongol: *soloñgo, soloña* хорекь, колонокъ (le putois, la martre de Sibérie) Kow. 1401. = burj. *soloño* iltis, *holoño* feurmarder, mustela Sibirica (Castr.) || szamojed (Kam. dial.): *šili* zobel (Castr.) || kott nyelv: *holanka* feurmarder (Castr.). — Meg lehet jegyezni, hogy az ugor-ságszerte elterjedt m. **egér** névnek, melynek vogul alakja *tāñer, tānger* (MUGSz. 787.), szintén fölmerül a mása a mandsuban: *singeri* «maus, ratte» = tung. *siñerokan, hiñerokan* (*sinerikan, čiñirikan, singlar*) «ratte».

zerge «gemse, antilope»: v. ö. mandsu *sirga* кабра, moschus-tier, — дикая коза, желтовато-бѣлая (wilde ziege, gelblich-weiss) Zach., *sirgatu* (allgemeine benennung verschiedener arten moschus-tiere; meg: hirschartiges tier mit gelblich-schwarzem felle) Zach. | Gabl. *sirga* grosses reh, *sirgatu* eine art reh, *sirgacín* reh, gelbe ziege | mong. *širgakčín* дикая коза, antilope (meg: isabellenfarbig [stute] és *širga* соловой, de couleur isabelle (pl. š. *morin* cheval c. is.) Kow. 1529. — Mind ezen mong. és mands. szók a mong. *sira* «sárga»-hoz csatlakoznak, mely a tör. *sari* (*sarig* = m. *sárga*)-nak a megfelelője. A m. *zerge* tehát a *sárga* mellett más úton került kölcsönszó volna. — MNySzótára a m. *zerge* szó eredetére nézve a mong. *zegere* (*zegere*), *zegeren* «capra rupicapra»-ra utal (Kow. 2320. *zegere, -ren* дикая коза, chevreuil);

Schmidt 299. *zegeren* v. *zegeren* wilde ziege, antilope). Ennek is az etymonja a színre vonatkozik: v. ö. *zegerde morin* рыжая лошадь (fuchspferd, cheval alezan).

bika «stier»; mása a törökben: *buka*, *buga* id. (oszm. *buga* [*buḡa*] stier, büffel; csag. *buḡa*, kirk. *buka*, alt. *puka*, *puḡa*). A mellett, hogy a *m.* szó nem a szlávból való (ószl. *быкъ*, *bykŭ*, melynek magyar másául inkább *bik*-féle alakot várnánk), még fölhozható, hogy a mordvin *bikā*, *bukā* (oehs: Ahl.) végvocalisával szintén török eredetre utal. — Megvan a mongolban: *buḡa* bika Bál. (Kow. 1159. «воль, быкъ: taureau, boeuf») | a *m a n d s u* ban, más hím-állatról: *buka* hammel, widder (Gabl., Zach.) || egyéb szókkal a törökből, a kott nyelvben: *boga* «stier» (Castr.). — Kérdésnek hagyhatjuk, hogy van-e a szláv *быкъ*-nak is köze a tör. *buka*, *buga*-hoz; a szláváságnak egy részébe ez utóbbi csakugyan átkerült: orosz (déli) *bugaj* stier (zuchtstier, племенной быкъ: Dal.), s Miklosich (Türk. Elem.) fölhozza még ezeket: kis-orosz és lengyel *buhaj*, bolg. *boga* | meg: rum. *buhaj*, gör. *μπουῆς*). — Munkácsi (Ny-őr XIII, 259) a tör. szóval a *m. buga*-t állítja egybe («kis szarvú marha, szarvatlan kos v. tehén»), a *bika*-t szláv úton kerültnek tartván. De ez a *buga* magában nyilván nem a «hím-állatot» jelenti, hanem jelzőül a marhának említett tulajdonságát: *buga* ökör, *b. kos*, *b. tehén*.

borjú kalb: a tör. *boḡaḡu* oszm. (*buzau*, *bizau* kaz., *buzō* kojb., *puza*, *piza* alt. [kond.]) «kalb» szón kívül, mely a csuvasban *puru*, *pru* alakot öltött, megvan szintén *r*-es alakkal: *m o n g.* *birō* (*birāḡo*-ból) Bál. (Párh.), de nem épen «kalb» jelentéssel, mint Bál. egyszerű idézése sejteti, hanem: Schmidt 108. *birāḡo* «rind im zweiten jahre», Kow. 1153. «boeuf de deux ans».

ökör oehs: tör. *öküz* (oszm., *ügez* kaz., a csuv.-ban *r*-vel: *vurur*) id. | *m o n g.* *üker*, *ükür* Bál. (*üker* «rind, rindvieh», Schm. Kow.)

ünő junge kuh: tör. *inek* (csuv. *inä*) kuh | *m o n g.* *ünije* kuh Bál. (*ünijen* kuh Sch., *ünijen*, *ünije* «vache, génisse» Kow. 485) *m a n d s.* *unijen* kuh (Gabl.).

kos «aries, widder»: tör. (oszm.) *koč* schafbock, widder (csag. *koč* és *koč-kar* id.; alt. *koč-kor* wilder schafbock, widder; meg: *kuča* (= mong.); kojb. *kuta* hammel | *m o n g.* *zuca* Bál. párh. (Kow. 940 «bélier, agneau qui n'est pas encore châtré»; burj. *zusa*,

çuca widder) | mands. *kuča* widder, bock (Zach., *kōča* Gabl.); tung. *kuca* Castr.

kecske *capra*; tör. *keçi*, *kečki* és *ečki* Vámb. (oszm. *keçi*, csag. *kečki* és [kasz.] *ički* Lug. csag.); csuv. *kaža*, *kačaga* id. | mong. *išige* kis kecske Bál. párh. (*išigen* *козленокъ*, junge ziege, ziegenbock Kow. 285).

tulok (*tulko-t*) juvenis: mong. *tuɣol* borjú Bál. párh. (*tuɣul* veau, *теленокъ* Kow. 1807.) | tör. szóul felhozza Vámb. a csag. *turuk* «kétéves ökör» szót, a mely azonban nincs meg Csag. Sprachst.-ben, sem Budagov szótárában.

ürü «aries castratus, hammel»: tör. *ürü* id. (fólhozza Vámbéry, Csag. sprachst., mint turkm. szót; nem találjuk meg Ilminszkinél, különféle «juh»-nevek elsorolásában | mong. *irge* Bál. párh. «mouton châtré» Kow. 326); burj. *irge* hammel, schöps (Castr.)

kan «mas, masculus» (kül. «aper, verres»: *kan-disznó*, *vadkan*, *k. macska*; székl. *kam*): tör. csag. *kaban* das männliche schwein [eber] Vámb. Sprachst.; *кабанъ*, *боровъ* Budag.; alt. *kaban*, *kaman* *кабанъ*, *vadkan*; — a csuv. *kaban* Zol. nem szabályos alakú [*ka-* helyett *zo-* kellene], s jóformán csak ujabban került a tatárból vagy épen az oroszról [*кабанъ*]; másképen *sisna ažu v. azi* «disznó-hím» | mong. *ɣaban* «sanglier, verrat» (Kow. 750); e mellett elesik a Bál. párh. egybevetette mong. *genden* (Kow. 2446. *gendü* «petite panthère mâle; le mâle d'un animal carnivore»; Schmidt 197). — Arra nézve, hogy a m. *kan* a törökből került, az észit *kuít* [tő: *kunti*] és *kult* «eber» ellenében számba jön, hogy a *disznó* szó is török eredetű.

borz «dachs»: tör. *borsuk* id. (oszm., *bursik* kaz., *porsuk* alt.; — csuv. *porš*, *poriš*) | mong. *borki* vén borz Bál. párh. (Kow. 1223. id.) || az oroszban is: *barsuk*.

teve «kamel»: tör. oszm. *deve*, csag. kirk. *tüje*, kaz. *döje*; — csuv. *tüve* id. | mong. *temē*, *temege* Bál. párh. (*temegen* chameau Kow. 1726.) | mands. *temen* kamel (*temeri* kamelfarbe) Gabl. Zach. — tung. (Gold. dial.): *tíme*.

túzok «trappe»: tör. (csag.) *toɣdak* trappe Budag. (Vámb. Sprachst. *toɣdak*, *toɣdak*); karag. *tōdak* feldhuhn | mong. *tōdok*, *todok* Bál. párh. (Kow. 1807. *toɣodak*, *-dok* [*tōdok*] *драхва*, trappe; Schmidt *toɣodok*).

daru (*daru-t*, *darva-t*) «kranich»: osztIrt. *tōra*, S. *tāraz*,

B. *tör, tōra* (Ahlq.) kranich; vogB. L. *tāri* kranich: *sēmel t.* schwarzer storch; zürj. votj. *turi* kranich || t ö r. oszm. *turna*, csag. *torna*, kaz. alt. *torna*, kirg. *tirna*, csuv. *turna*; — jak. *turuja* kranich | m o n g. *toxorō*, Bál. párh. (Kow. 1813. *toxoriu*, *toxorirun*, Schm. *toxoriu*) kranich; burj. *tokoruñ*, *toxorūñ*, *togoŕa* Castr. | t u n g. *tokorof*, *tokorou* kranich (Castr.). — V. ö. *hattyú* alatt az egyező oszt. vog. meg tör. mandsu madárnevet.

czakó «*ciconia*»: Bálint (Párh.) egybeveti ezt: mong. *caɣolaj* «gém fajta» (Schmidt 317. «reihet», Kow. 2080. *caɣulaj* цагьял reihet, rarapa, taucher) | ehhez csatlakozik még a mandsuból: *čaku* «fehérnyakú (madár v. kutya)», *čakuza* fehérnyakú szarka, *čakulun* бѣлошейка, weisskehlehen (t. i. ворона, галка: varjú, csóka) Zach. (*čakō*, *čakōza*, *čakōlun* Gabl.)

hattyú «*cygnus*, schwan». — Az oszt. *χōteñ*, *χōdañ* (osztS. *kōtteñ*, osztB. *χōtiñ* [Ahl. *χōtañ*, *χōtiñ*] és vog. *kōteñ*, *kōtiñ* «schwan»-ra nézve, a melylyel a m. *hattyú*-t MUgSzót. egybevetette, figyelembe veendő még mint egyező madár-elnevezés: m a n d s u *kutan* «pelikan» Zach. (Gabl. *kōtan*) és a kezdő gutturalis elvesztével: *utan* id. (Gabl. Zach.) | t ö r. (csag.) *kotan* «storch» (анѣръ, Budag. II, 70. de II, 85. egy csag. könyvbeli helyre hivatkozással: *kotan* «pelikan»; Vámb. Sprachst. meg *kutan* «wiedehopf»; — Lugat csag. «*sakka kušu*», s ezen alkalmasint nem «stieglitz»-et, hanem a *böjük sakka kušu*-t, azaz «pelikan»-t kell érteni) | m o n g. *χutan* pelikan, kropfgans (баба птица Kow. 909). — Munkácsi (Nyelvőr XIII, 260) a m. *gödény* «pelikan, kropfgans» szót veti egybe a csag. *kotan*-val, mely egy fölveendő magashangú tör. **kōten* alakot tükröztetné.

gyeplő «*leitseil*, lenkriemen». — Első tekintetre nagyon plausibilisnek tetszik Vámbéry magyarázata, hogy e szó egy török *jiplik* (vagy akár *jeplük*) «kötél, kötőszerszám (strick, bindezeug)» szónak a mása. Van egy tör. *jip* (így is *ip*) «strick, schnur, faden» szó, s megvan *-luk* (stb.) képzővel *jiplik* (*iplik*) is, főleg «garn, zwirn», de még «schnur» is (oszm.), vagyis szintén «kötél-féle», s a *gyeplő* bizony «kötél-féle», s ilyen neve megilleti, még ha «szíjjal» váltották is föl a primitivebb «kötélet». A m. szónak ő véghangzója meg úgy felel meg a tör. *-ik*, *-ük*-nek, mint az *ünö*-beli ő a tör. *inek* végének. A *gyeplő* tehát kielégítően meg van magyarázva. De mégsem annak, a ki azt tartja, hogy egy jó török kép-

zövel alakult szó, melynek az alapszava is török s nem magyar szó, a magyarba csak mint kölesönzés kerülhetett, a mire nagyon is alkalmas a *gyeplő*, mint bizonyos miveltségi tárgy (szerszám) elnevezése. A *gyeplő* = *jiplik* szóegyeztetésben az a hiány, hogy az utóbbi csak általában kötél-felét jelent, a *gyeplő* pedig a ló kormányzására szolgáló specificus kötelet. S minthogy ennek a különös célú kötélnak csakugyan van tűzetes neve a törökségben, méltán kérdezhetjük, mért nem vette át ezt a magyar? Véleményem szerint a *gyeplő*-vel csakugyan át is vette azt, s nem az általánosb értelmű *jiplik*-et.

Tör. kaz. *dilbegä, dilbügä, tilbügü* «fékszár, gyeplő (lenkseil)» Bál. (Budagov I, 373. *dilbege, dilbüge* és sziber. *tilbüge* வழி «lenkseil, lenkriemen»); — csuv. *telgebe* வழி. — Könnyen elképzelhető, hogy egy tör. *telbege* v. *delbege*, melyből átvetéssel a csuv. *telgebe*, más átvetéssel **telege, delege*-vé vált, s ez **deplő*-vé s végre *gyeplő*-vé magyarosodott.

hurok (acc. *hurko*-t) «schlinge, schleife»: mandsu *zurka, zurga* силки, пленки (vogelschlinge, dohne — aus pferdehaar Zach.), v. *zörka* (Gabl. átírása szerint) «schlinge von pferdehaar zum fang der vögel, dohne»; tung. *zurka* «schlinge» (Czekanowski), és *urka* (Castr.); megjegyzendő, hogy Zacharov a *zurka*-t már nem használt régi szónak jelzi (*-vel), s így vele még egynek tartandó, a kezdő *h* nélkül való: mands. *urgan* «fangschlinge» (укрюкъ, stange mit einer schlinge zum einfangen der pferde) | mong. *urγa* урюкъ Kow. 460. — Kérdés, vajjon idevonható-e még a tör. *urgan*, mely egyszerűen «kötelet» jelent? De megvan a specialis «укрюкъ» jelentéssel a törökben: kirg. és kaz. *kuruk* (Budagov II, 53), a mely tehát a kezdő gutturalist is megőrizte (egybeveti a m. *hurok*-val Vámbéry, M. Er. 317); de *k* nélkül is: altaji tör. *uruk* урюкъ. — V. ö. még: szamojed (Jur. dial.) *hurku* «schnur» | kott nyelv (nem altaji): *urkan* pferdeschlinge (Castrén). — Mandsu szókezdő *χ*-nak elvesztéről más példa is tanuskodik: mands. *usiγa* «csillag» = tung. (Gold.) *zöcëkta* (Cast. dialectusában: *ösikta*). | mands. *amasi* vissza, *amala* után, később = tung. (Gold.) *γamasi, γamela* | mds. *ujun* = tung. (Gold.) *γujun* kilencz | megjegyzendő mdsu *kutan* mellett: *utan* «pelikan» (l. a *hattyú* cikket).

harang «campana»; mong. *χarañγa* (kharangha Bálint,

Párhuzam); de a mong. szó nem jelent szorosán «harangot», hanem hangoztató ércz-medenczet: Kow. 828. «une grande cymbale d'airain» (большой тазъ изъ звонкаго металла, употребляемый въ музыкѣ).

birka «ovis, schaf». — Az 1868-ban megjelent Szóegyezesekben e szó mellé állítottam volt: mord. *veris, verskü* (mordE. *vires, veriske*) «bárány (lamm)»; de a MUGSzótárba már nem vettem föl ez egybevetést, minthogy általában a miveltségi szókra, a melyek egyezése könnyen a kölcsönvétel gyanuja alá esik, kevésbé ügyet vettem. — Ahlqvist «Kulturwörter» stb. 14. l. megemlíti a m. *birka*-t is, ezt vélvén róla: «Nur das wort *barka, barika* scheint eine genuine magyarische benennung des schafes zu sein; ... es ist ein deminutiv von *bar*, welches blos tier im allgemeinen bedeutet». Tudjuk, hogy a *barka, barika* «lämmchen» (tkp. *bari* és *barika*) csak játszi diminutívuma a *bárány*-nak (az alapszó végének erősb csonkításával, úgy mint: *Ferencz*-től: *Feri, Ferike, Ferkó*), s hogy a *bar* «tier», melyet Ballagi szótár «elavultnak» fölhoz, a MNySz. szerint is «elvont gyöke» a *bárány* és *barom* szóknek. — Legújabbán Vámbéry magyarázta a *birka* szót (Magy. eredete 284. l.) «kis birtok, kis barom»-nak; «mert e szóban a *bir*, tör. *bar* tőszóttagot, mely birtokot, vagyont jelent és a kicsinyítő *ka* képzőt fedezhetjük föl». — Mind ezek ellenében constatalhatjuk most, hogy a *birka* szó megvan, szinte ugyanezen alakkal, az oroszban is: *бырка, бырка* (*byrka, byrka*) «lamm, junges schaf; meg: schaf-fell, lammfell» (fölhozza közép Oroszországból Dal szótára, mely egyúttal azt gyanítja, hogy az eredete a *бырь-бырь byr byr* birka-hívó szó).

bibasz «stupidus, hebes v. vilis Kreszn. («tölpel» Ballagi; «delki s testi tehetség nélkül való hitvány ember; együgyű» Tájsz.; «együgyű fölfogású, gyermekes eszű, ügyetlen» MNySz. *b. ember*; *hogy lehetsz oly b.*; — így is: *bibaszt*). — E szidó szónak eredetére tartozó adatokat nyerünk Miklosich «Türk. Elemente» (l. ismertetését NyK. XIX, 287) ezen cikkében: tör. *bilmez* «unwissend» — szerb *bilmezi*, orosz *belmesъ* (vergl. dial. *belevesa*, ein schimpfwort; *balbesъ*), kis-orosz *belmes* «lümmel». — Látjuk, hogy a tör. *bilmez* [tat. *bilmes*] vagyis a *bil*- tudni igének tagadólagoz nom. agentise, mint ugyancsak az ész és helyes magaviseletet fogyatkozására mutató szidó szó belehatolt a szlávtságba s itt oly alakot

is nyert (*balbes*), mely a m. *bibas*-hoz nagyon közel áll. A Mikl. fölhozta adatokat igazolhatjuk s kiegészíthetjük a következőkkel: Dal orosz szótárában балбесъ, *balbes* «ostoba, otromba és tudatlan ember» (болванъ, неуклюжій невѣжа) | белмесъ, *belmes* id. (дурень einfaltspinsel, ничего не смыслящій semmit sem gondolkodó) | hogy a szónak *bilbas* alakja is előfordult, mutatja a *Bilbasov* orosz családnév | sőt a бейбасъ, *bejbas* alak is találkozik (pl. Gogolnál a «Taras Bulba» elején) | MNySz. vend szóul említi ezt: *bébasz*, de ez akár csak a magyarból kerülhetett.

A m. *bibas*-val jóformán egyértelmű még a m. *balfasz* is (MNySz. «együgyű, balga»; Tájsz. székely szóul: «tréfás, bolondos»; Ballagi «einfältig, einfaltspinsel»; a mai nyelvtudat nyilván a *bal*, *balog* meg a *bolond* értelmét érzi ki belőle); látni való, hogy ez tkp. az orosz *balbes* szóalakhoz csatlakozik. — Végre látván, hogy az orosz *balbes*, *belmes* szón a tudatlansággal, miveletlenséggel járó «illetlen, ostromba magaviselet, erkölcsi durvaság» értelme is jelentkezik (kis-or. *belmes* lümmel, *balbes* неуклюжій невѣжа), bátran ide vonhatjuk még a m. *pimasz*-t is (v. ö. *belmes*), a melyre már Ballagi is utalt. Megjegyzendő, hogy Tájsz. a *pimasz*-t székely szóul még így is értelmezi: «élhetetlen», a mi az «együgyű» jelentéshez csatlakozik.

BUDENZ J.

Mord. meznek. A comitativus ragja a mordvin nyelvben *-nek* (Regulynál egy-két esetben *-neg*), mely a finn comit. *-ne* (*-ne'*) ragnak felel meg. Használata csak annyiban tér el a finn casusétól, hogy ez utóbbi rendszeren csak birt. személyragokkal fordul elé. Példák: mordM. *šufta taradnek lopanek* (*-neg*) a fa ágastúl, levelestül; *važneg ašči* sapkában áll; *panarneg vetti praš* ingben esett a vízbe; *sevezä preanek tolganek* megette fejestül tollastúl (l. Budenz: mordvin nyelvtan, 112. l.) || mordE. *mujize tejterinze kumbrānek, ergenek* megtalálta a leányát kagylóstúl gyöngyöstúl NyK. V, 99. l. | *komaš, komaš, pargonek da puk, tolganek tosto uštize* hajolt, hajolt, koszarastúl és pehely-, tollastúl onnan leasett) (совѣмъ съ коробкомъ, пухомъ и перьями вмѣстѣ) Mord. Skazki 74. l. | *siñ vesemest vejkeñ pes jšmenek ulipanek vaješest* ők mindnyájan egytől egyig lovastúl, jószágostúl elsülyedtek (они все, все до одинаго и съ конями и съ имуществомъ перетонули) Skazki 126. l. | *ek! meri,*

lovažanek pakarneк suskomneкs kersevliten ! hej ! mondja, tetemes-től csonostól darabokra vágnálak ! (совѣмъ и съ костями и хрящемъ вмѣстѣ) Skazki 150. l. || vajj-vaj ! meri, pakšaso toñ melka skotinat vanomstonok, menelste Pazoñ tolozo praš da skotinat vese vaničanek mezneк pultinze jaj, jaj ! úgymond, a mezőn a te apró marháidat őriztűnkör az égből leesett (lecsapott) az Isten tüze és marháidat mind öröstől mistől elégette NyK. XIX. 90. l. | kudoš longadš da ejdet-kakšot sluganek mezneк merkaž merkinze a ház leomlott és gyermekeidet szolgálástól mistől összezúzta ! ib. 91. l. — Finn példák : isä poikineen tuli kaupunkiin az atya fiával v. fiaival (fiastól) jött a városba | isäntä perheineen joutui maantielle a gazda családotól jutott koldusbotra (az országútra) | jo sinuun kyllästyn valituksinesi már rád únok panaszaiddal | laiva hukkuu kaikkine tavaroineen a hajó elveszett minden áruival együtt | kirkko-korkeine tornineen a templom magas tornyával (l. Budenz : Finn Ny. 91. l.). (A finn nyelv a comitativust mindig a többes számban használja, még ha csak egy kísérőről van is szó.) Figyelmet érdemelnek az ilyen kifejezések mint : f. hän meni perheineen kaikkineen elment családotól mindenestől | talo myytiin kirjoinensa karjoinensa a ház eladatott mindenestől | hän myi talonsa kaluineen päivineen eladta házát mindenestől (Bud. FNy. 91. l.) | heroisine päivinensä jemte alla sina hästar (Eero Salmelainen : Pääskyisen pakinat 103.) | mutta kuitenkin kaikitenkin uskallan laskea kyhäyk-seni virheineen päivineen maailman teille ulos (J. Krohn : Viron kielioppi, esipuhe). — Szintígy a magyar -stól, -stül ragos comitativus : fiastól mitsammt dem sohne, gyermekestül m. dem kinde ; szöröstül, böröstül mit haut und haaren ; czókostül mokostül cum omnibus appertinentiis Kreszn. ; pereputtyostól mit kind und kegel ; mindenestül sammt allem, mit sack und pack (tárgyalja Budenz NyK. XVII, 158. l.). Érdekes példák még : iastül-fiastül (ia-fia) gyermekestül, mindenestül | fiastül lányostül, mindenestül | ráakadt fiastül lányostül micsodástül | czipöstül mindenestül | csonostól börös-tül | egymásután minden szöröstül-böröstül, minden csonostól-szar-vastül mind elnyelte Merényi : Sajóv. népm. I, 36. (V. ö. mordM. preanek tolganek ; mordE. lovažanek pakarneк).

Mindezen példákból látjuk, hogy a comitativus többnyire párosával fordul elő (*taradnek lopanek, preanek tolganek | kumbra-neк ergenek, jšmenek ulipanek, lovažanek pakarneк || perheineen*

kaikkineen, kirjoinensa karjoinensa || *szőröstül bőrostül, csontostül sarvastül* stb.); néha — mint a páros kifejezésekben többnyire — az egyik v. másik szó önállólag nem is él, vagy pedig csak nyomatékosító ikerszó (*kaluineen püvineen, kirjoinensa karjoinensa* | *czó-kostül mókostül, iastül fiastül*); máskor a két szó jelentése egészen azonos vagy legalább nagyon közel jár egymáshoz (*lovažanek pakarnek, puk tolganek, kumbrānek ergenek.*) — Az ilyen comitativussal járó páros kifejezések egyik másik tagja gyakran csak nyomatékosító járulék, a jelentéssel szorosabb kapcsolatban nem álló puszta ikerszó. Ilyenféle comit. ragos járulékot találunk még a felhozott mordE. példák között két figyelemre méltó ikerkifejezésben: *skotinat vese vaničanek meznek pultinze* és *ejdet-kakšot sluganek meznek merkaž merkinze*. A mordE. *meze, mez* itt határozatlan névmás = magy. *mi* a comit. *-nek* ragjával, s e szerint *vaničanek meznek* «öröstül *mi* stül», *sluganek meznek* «szolgástül *mi* stül». Itt *meznek* nyilván ezt akarja jelenteni: «mindenestül», tehát «öröstül mindenestül», «szolgástül mindenestül». (Erre nézve v. ö. a föntebbi magy. példák közül: *fiastül lányostül, mindenestül* és *fiastül lányostül micsodástül*; ez utóbbi mintegy átmenetet képez a «*mistül*» alakra.) A *mi* azonban figyelmünket legnagyobb mértékben fölkelti, az a mord. *mez* névmásnak illetén használata, mert hasonló szereplése van a magy. *mi*-nek is. A nép ajkán élnek ily kifejezések, mint: *a ház, csűr, kert mi eladó*; *láttam ott almát, körtét, diót mit*; *a pinczébe, kamrába mibe nem sok holmi tér el*; *a rengeteg ökörnek, tehénnek, lónak minek szörnyű sok széna kell*; *a háztul, malomtul mitül sok adó jár*; *ott hatta kocsistül, lovastül mistül, mint szent Pál az olájokat = mindenestül*. Az utolsó példában megtaláljuk a mord. *meznek* szakasztott mását is. Itt a *mi* névmás, a mely bármilyen raggal (még személyraggal is) használatos, határozatlan értelemben fordul elő. Úgy vélem, itt a határozatlan névmásnak jelentése (mintegy félbeszakasztva és közbevetőleg): «nem tudom én *mi*» vagy «isten tudja *mi*»; mert az kiérezhető, hogy ezen határozatlan *mi* előtt bizonyos megállapodás, megszakítás történik, pl. *a ház, csűr, kert mi eladó*. Épen így mondja a népnyelv pl. *vigyen a majd megmondom mi = vigyen a* (manó)! Ilyenféle megszakítással magyarázhatók nézetem szerint a szóban forgó példák is: *láttam ott almát, körtét, diót* (nem tudom én) *mit = almát, körtét, diót* és még más gyümölcsöt.

«Máskor csak adhattam el egy kis jószágot: búzát, zabot, mi, de az idén magnak való is alig van». Nyör VII, 468. l. (E példákban a *mi* nem egyezik főnévvel.) — «A mind é végzik a *cséplést, mit*, asz kérdi a szegény ember» Nyör XIV, 473. l. — «*Gazzá mivé* befűtöttek; *babot mit* főztek: babon kívül még egyebet is, de csak olyan félét. A *mi* ilyenkor teljesen hangsúlytalan. Nyör XIV. 517. l. — «Pedig négy nap óta csak *gombát mit* evett» = gombát s más effélét. (Arany: Toldi IX. é.). — «Lehánnya magáról nehezebb gunyáit, *pánczélt, sisakot mit*». (Toldi Szer. II. é.). «Édes néném, ez után *hintót mit* kellett küldeni» (Mikes Tör. Lev. 57.). — «A lakodalomban sok hiba esett a *főzésbe mibe*» (Gyarmathi). — «Megfogta *kezeit mijit*, úgy tréfált vele» (u. a.) — «És gondolataim a vadonban ha jönnek, eljátszom velek ábránd s szivarfüst közt, — azonban *órámra — mimre* ügyelek». (Ének a pesti ligetről).

Ezen utóbbi példák nagy részét Lehr Albert tárgyalta Toldi-kiadásának 301. lapján. Lehr a határozatlan névmásnak ilyenet használatát három csoportba foglalja: »1. Midőn a névmás: «*mi*» (= valami) «*hol*» «*honnan*» stb. a név után áll nyomban s vele ragban is többnyire egyezik, a ki nem mondott, fel nem sorolt tárgyak helyét pótolja stb.» Példák: «az a zsidó *kést mit* árul» | «minden pénzét *czukorra mire* költi» | «honnan jöttek ezek a kereskedők? — «*Budáról honnan*» | «egész nap a *kávéházban hol* tekereg» | kiegészítem még egy példával: «elmennek *temetésre hová*». — Igével összekapcsolva: pl. «feleségem ottbenn *varrogatott mi*». — «2. Midőn a névmást a névvel a «*vagy*» kötőszó kapcsolja össze». Példák: «az a zsidó *kést vagy mit* árul» | «*téged* emlegetett *vagy kit*» | «*Szegedről szakadt ide vagy honnan*». «3. Midőn «*vagy mi*» állandó formula gyanánt használtatik s körülbelől ennyit jelent = azt tartom, úgy vélem, úgy gondolnám, nemde? stb. A kimondás állító erejét gyengíti». Példák: «az édes apja már akkor nem is élt, *vagy mi*» | «jó a bor víz nélkül is, *vagy mi*» | «te is elmehetnél érte *vagy mi*» | «az már — *vagy mi* — ki is kapta a magáét».

Eddig Lehr. Az ő nézete szerint is határozatlan értelmű a *mi* = «valami»; nézetünk szerint gyakran még több is, t. i. «olyasmi», mintegy: «nem tudom én *mi*» »akármi» stb., s a beszédnek bizonyos megszakításával v. elvágásával kapcsolatban lép föl, a mint fentebb említettem. Ha tehát azt mondom: «az a zsidó *kést mit* árul» ez csakugyan annyit jelent, hogy «*kést*» árul meg — czérnát,

tűt, pántlikát stb. (Lehr 1.), azaz más efféle apróságot, csecsebecsét; mert a mondat így értendő: az a zsidó kést és (nem tudom én) mit árul, aminthogy a szokásos alak mellett tényleg él e mellék-alak is a nép ajkán: az a zsidó kést s mit árul. E szerint mord. *vaničanek meznik* is = *vaničanek da meznik* (v. ö. *pargonek da puk-tolganek*); *sluganek meznik* = *sluganek da lija meznik*. Az is igaz, hogy: «az a zsidó kést vagy mit árul» azt teszi, hogy «azt hiszem, kést»; nem tudom bizonyosan, kést-e vagy más valamit (Lehr 2.); mert e mondat is így értelmezendő: az a zsidó kést vagy (nem tudom én) mit árul. De egyuttal azt is láthatjuk ebből, hogy a kettő közötti értelmi különbség a nyíltan kitett, vagy hallgatva odaértett és meg vagy kötőszóiban rejlik; azomban lényegileg e kifejezések egy és ugyanazon eredetre vihetők vissza, s nézetem szerint a *mi* szón mind a két esetben csak rokonneműeket, hozzátartozókat érthetünk. Ha tehát azt mondom: az az asszony *almát vagy mit* árul, ez se jelent mást, mint: *almát vagy körtét, almát vagy szilvát; almát vagy olyasmit*.

Ha aztán a *mi* nem egyezik meg a névvel, ez átmenettől szolgál oly szólásokhoz, melyekben a határozatlan névmás állandó formulává lett s megcsontosodott, mint pl. a *mi* ezekben: *buzát, zabot mi; varrogatott mi*. Hasonlóképp *vagy mi* Lehr 3. csoportjában állandó formula gyanánt szerepel a kimondás állító erejének gyön­gítésére s jóformán a «talán» szócskát pótolja; noha itt már ügyel­nünk kell arra, vajjon nem valóságos kérdéssel és kérdő névmással van-e dolgunk? — Ilyenféle és egyéb tágabb értelmű s teljesebb kifejezések még: «Mert az ember mégis csak sajnálta, *vagy mi*» (Pet. Lehel v.). «Sőt oly vad gyönyörűséget óhajthat-e valaki, hogy egy imádott szépséget halva szemléljen, *vagy mi?*» (Csok. «Lilla» I.). «Hát hová mégy gyermekem? Tudja Isten, *vagy mi?* merre» (Vörösm. «Csong. és T.»). «Még csak azt se mondta, hogy befellegzett, *vagy micsoda*». «Nem is várja, hogy az ember leköszönjön *vagy valami*, már ő akar lenni a gazda». «Jóka a viláért sem merte mondani, hogy az ördöggel volt köze *vagy valami*» (Ar. Jóka örd.). «Erdőkerülő volt *vagy olyas valami*» (Tompá: «Pali tört.»). «Ezt a fiut sem tom mi a patvar lelte, katonának vágyik *vagy mi az eblelke*» (Toldi Szer. III. é.). «Ej, ej, fiú, beh sokra haladtál: spiritusod van, *vagy mi a tatár*» (Vojtina). «A reverendán *vagy mi fenén*». Nyőr XIV. 569. l.

E példák java-részét szintén Lehr után idézem. Ezek már jobban eltávolodnak, s némelyek ugyancsak elütnek a szóban forgó alakoktól; itt már a *mi* helyébe *micsoda, valami, olyas valami*, s még különösebb alakok lépnek. A finn nyelvben is találunk hasonlókat: *oliko kaksi lehmän-sorkkaa riidan aineena, vai mikä vala-e két tehén-köröm a veszekedés tárgyául, vagy mi* (Hunf., Finn Chrest. 26.) | *se ei ole aurinko, mutta kuu, otava, taikka mikä hyväsü az nem nap, hanem hold, gönczölsillag, vagy akármi* (Pääsk. pak. 51.) | *minulta olkoon se, mikä taivaalla loistaa mielellään kuu, aurinko eli mikä hyvään, kuten vaan tahdot tölem* legyen az, a mi az égen fénylik, akár hold, nap vagy mi, a hogy neked tetszik (u. o.).

STEUER JÁNOS.

Pótlék a zerge cikkhez (149. l.). — A törökségben is kínálkozik egy adat, mely utóvégre a m. *zerge*-hez még a legközelebb áll: csag. *serke* castriter ziegenbock (Vámb. Sprachst.); mint kirgiz szó: *serke* козленокъ, ziegenbock im 2-ten jahre Ilm. (Budagovnál *serge* id.); turkm. *serke* castriter bock Ilm.; alt. *serke* козель по 3 году (az Alt. grammatikában így, nem *serkek*, a mint Vámbéry, Primit. cultur 196. l. adja).

B. J.

A M. T. AKADÉMIA NYELVÉSZETI KIADÁSAI.

- NYELVTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK.** Kiadja a M. T. Akadémia Nyelvtudományi Bizottsága. Szerkeszti Hunfalvy Pál, I—XIV. köt. — szerkeszti Budenz József, XV—XIX. köt. 1862—1885. Ára kötetenként II—X-ig 1 fnt 50 kr., XI-től fogva 3 fnt.
- NYELVEMLEKTÁR.** Régi Magyar Codexek és Nyomtatványok. Kiadja a M. Tud. Akadémia Nyelvtudományi Bizottsága. Szerkesztik: Budenz József, Szarvas Gábor és Szilády Áron. 1864—86. 8-adrét.
- I. kötet. Bécsi Codex. Müncheni Cod. Közzéteszi: Volf Gy. Ára 2 fnt.
- II. kötet. Weszprémi C. Peer C. Winkler C. Sándor C. Gyöngyösi C. Thewrewk C. Kriza C. Bod C. Közzéteszi: Volf Gy. Ára 2 fnt.
- III. kötet. Nagyszombati C. Szent Domonkos C. Virginia C. Közzéteszik: Komáromy L. és Király P. Ára 2 fnt.
- IV. V. kötet. Erdy C. Közzéteszi Volf Gy. Ára 4 fnt.
- VI. kötet. Tihanyi C. Kazinczy Codex. Horvát Codex. — VII. kötet. Ehrenfeld Cod. Simor C. Cornides C. Sz. Krisztina élete. Vitkovics C. Lányi C. — VIII. kötet. Sz. Margit élete. Példák könyve. A sz. apostoloknak méltóságáról. Apor C. Kulcsár C. — XI. kötet. Debreczeni C. Gömör C. — XII. kötet. Döbrentei C. Gömör C. — XIII. kötet. Fesztyécs Cod. Pozsonyi C. Keszthelyi C. Miskolczi töredék. — Közzéteszi Volf Gy. Ára kötetenként 2 fnt.
- RÉGI MAGYAR KÖLTŐK TÁRA.** (Corpus poetarum.) Szerkeszti Szilády Áron. I. kötet: Középkori magyar költői maradványok. Ára 2 fnt.
- II. kötet: XVI. századbéli magyar költők Ára 2 fnt.
- III. kötet: Tinódi Sebestény összes művei Ára 2 fnt.
- IV. kötet: XVI. századbéli magyar költők (1540—75). Ára 2 fnt.
- CODEX CUMANICUS** bibliothecae ad templum Divi Marci Venetiarum. Jegyzetekkel és glossariumokkal kiadta gr. Kun Géza. Nagy 8-rét. Ára 5 fnt.
- UGOR FÜZETEK.** Adalékok az ugor nyelvek ismeretéhez és összehasonlításához. I. szám. Genetz A. Orosz-lapp nyelvmutatványok. Ára 60 kr.
- II. sz. Zürjén nyelvmutatványok. Közlik Budenz J. és Halász I. Ára 60 kr.
- III. szám. Halász I. Svéd-lapp nyelvtan és olvasmányok 8-rét. Ára 60 kr.
- IV. szám. Máté evangélioma moksa-mordvin nyelven. Tyumenyev fordításából közölte Budenz J. Ára 60 kr.
- V. szám. Munkácsi Bernát. Votják nyelvmutatványok és nyelvtanulmányok I. Ára 60 kr.
- VII. szám. Halász Ignác. Svéd-lapp nyelvtan. I. Lule- és Pite-lappmarki nyelvmutatványok és szótár Ára 1 fnt 20 kr.
- (Különnyomatok a *Nyelvtud. Közlemények*-ből.)
- RÉGI MAGYAR NYELVÉSZEK** Erdősitől Tsétsüig. (Corpus Grammaticorum linguae Hungaricae veterum.) Kiadta Toldy Ferencz. Ára 2 fnt.
- REGULY ANTAL HAGYOMÁNYAI.** A Vogul föld és nép. Kidolgozta Hunfalvy Pál. Ára 2 fnt.
- MAGYAR-UGOR ÖSSZEHASONL. SZÓTÁR.** Irta Budenz J. Ára 5 fnt.
- A MAGYAR IGEIDŐK.** Irta Szarvas Gábor Ára 1 fnt.
- A HELYES MAGYARSÁG ELVEI.** Irta P. Thewrewk Emil. Ára 1 fnt.
- A MAGYAR NYELVUJÍTÁS** óta divatba jött idegen és hibás szólások bírálata. Irta Imre Sándor. Ára 1 fnt.
- KALEVALA.** A finneknemzeti eposza. Fordította Barna Ferd. Ára 1 fnt.
- SIMONYI ZS.** A magyar kötőszók, egyttal az összetett mondat elmélete. I. kötet. (A mellérendelő kötőszók.) Ára 1 fnt 20 kr.
- II. III. köt. (Az alárendelő kötőszók) Ára 2 fnt 40 kr.
- KAZÁNI-TATÁR NYELVTANULMÁNYOK.** Irta Sz. Bálint Gábor. I. füzet. Kazáni-tatár szövegek. 1875. 8-rét. 170 lap. II. füzet. Kazáni-tatár szótár 1876. 178 lap. III. füzet. Kazáni-tatár nyelvtan 160 lap 1877. Egy-egy füzetnek Ára 1 fnt.
- ERTEKEZÉSEK A NYELV- ÉS SZÉPTUDOMÁNYOK KÖREBŐL.** Kiadja a M. T. Akad. Az I. oszt. rendeletéből szerk. Gyulai Pál, osztálytitkár. I—VIII. köt. 1867—1880. Ára 20 fnt 20 kr. IX. köt. (1—12 sz.) 1882. Ára 3 fnt 20 kr. X. köt. (1—13 sz.) 1882. Ára 4 fnt. XI. köt. (1—12 sz.) 1883. Ára 3 fnt 70 kr. XII. köt. (1—12 sz.) 1885. Ára 4 fnt 60 kr.
- SZINNYEI JÓZSEF.** Finn-magyar szótár 1884. Ára 3 fnt.
- AZ UGOR NYELVEK ÖSSZEHAS. ALAKTANA.** Irta Budenz J. Első füzet. Igeképzés. 1884. (Különnyomat a Nyelvt. Közl.-ből.) Ára 1 fnt.

NYELVTUDOMÁNYI
KÖZLEMÉNYEK

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

NYELVTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGA.

SZERKESZTI

BUDENZ JÓZSEF.

HUSZADIK KÖTET.

MÁSODIK FÜZET.

BUDAPEST, 1886.

TARTALOM.

Karagöz, II. Uruşma ojunu (Verseny-játék). — Török szöveg, fordítással. — <i>Dr. Kúnos Ignác</i>	161
Svéd-lapp szövegek, II. Jemtlandi lapp nyelv. (II. fele.) — Fordítással. — <i>Dr. Halász Ignác</i>	189
Az ugor nyelvek összehasonlító alaktana. Első rész: Az ugor nyelvek szóképzése. II. Névszóképzés: A) Igetőtől névszótól (nomen verbale). — <i>Budenz József</i>	251
Sajtóhibák az «Ugor Alaktan» I. füzetében	306
A mandsu nyelv alaktana rövid vázlatban. (I.) — <i>Budenz J.</i>	307
VogK. -nű rag, essivus éítékkal. — <i>Vasverő R.</i>	320

Karagöz.

II.

U r u s m a o j u n u .

Hažejvat (bir gazel söjlijerek čekmā başlar ve gazel bittikte ,of haji hakk, mesiret gjahi uššakā bunun gibi mekjan olmaz' bejtini ve ,eli jüzü junmuš' fēkralarēnē sōjler ve fēkranēn sonunda makamle): Jar bana, bir ejlenželi jar jar jar, jar bana bir ejlenželi jar jar jar (derken K a r a g ö z gelerek bir görültüjle Hažejvatē dōjmeje başlar).

Haž. aman aman aman Karagöz, ajā'nē öpejim, aman ne dir bu kēzgēnlēk? (derken Haž. gider).

Kar. brrre . . . beni bilmez, kendisini asla ve kata tanēmaz, sajjēsēz herif; — ne dir o, kapunun önüne gelmišsin, harmana paņžar, haj bana paņžar ,zr zr mr mr' (derken Haž. gelüp Kar. elile ,mr' derken Haž. kaçar); — amma paņžar budelasē kerata hā, hič demek jok-mu-dur ki Karagöz ābēfendi azgēn-mē-dēr dargēn-mē-dēr, jorgun-mu-dur argēn-mē-dēr, jahod kendi kendini-mi sajękla-jor, joksā boš keseden akēe-mi ajēklajor (derken H. gelir).

Haž. aḡšam šerifler hajr olsun.

Kar. bu gün gidemedim.

Haž. nereje?

Kar. baḡšēš dā'lan jere.

Haž. ulan, ben sana baḡšēš dedim-mi?

Kar. ben-de sana hedije dedim-mi? (dije Hažejvata vurur).

Haž. sefa geldin.

Kar. evde unuttum.

Haž. neji?

Kar. *sopajê.*

Haž. *ulan, ben sana sopa dedim-mi? (der Karagöze vurur).*

Kar. *ben-de sana çelik-çomak dedim-mi? (der Hažejuvata vurur).*

3 Haž. *aman efendim, her ne hal ise başëma bir fes almëštëm-de ge-lürken jorgunlëk almak üzere Karagözüme urajëm demištım.*

Kar. *ne japajëm, fez aldësan?*

Haž. *ulan, öjle-mi derler?*

Kar. *ja nasê derler?*

Haž. *ulan, güle güle başënda paralansën, demek jok-mu?*

Kar. *güle güle başënda paralansën.*

Haž. *ha aferim, šte böjle demeli ja; — derken efem, onun üzerine evde odun bitmiş, bir az odun al dediler, odun kapusëna gidüp beş on çeki odun aldëm.*

Kar. *güle güle başënda paralansën.*

Haž. *ulan sus, bu fes dejl, odun aldëm odun.*

Kar. *güle güle başënda paralansën.*

4 Haž. *ulan, başëm gözüm jarëlër.*

Kar. *güle güle başënda paralansën.*

Haž. *ulan, öjle demezler.*

Kar. *ne bilejim ben, sen örettin.*

Haž. *ulan, o fese göre idi.*

Kar. *ej ne dejëm?*

Haž. *„güle güle jak, otur-da külüne bak“ demek jok-mu?*

Kar. *jok jok var-mê? güle güle jak, otur-da külüne bak.*

Haž. *ha aferim, šte šöjle šöjle.*

Kar. *güle güle jak, otur-da külüne bak.*

Haž. *derken efendim, geçen günkü jāmur, malümja, evin kiremitleri filan kërëlmëš, bütün jāmur evin icine akmëš; bari bir iki dülger çā'rëjëm-da hem kiremitli hem-de dā jëkëk bazi jerlerini japtëra-jëm dedim; evi bi-güzelže tamir ettirdim.*

Kar. *güle güle jak, otur-da külüne bak.*

Haž. *ulan, bu ev jeni japtërdëm dā.*

Kar. *güle güle jak, oturda külüne bak.*

Haž. *ulan, jazëk dejl-mi?*

Kar. *güle güle jak, otur-da külüne bak.*

Haž. *öjle denmez?*

Kar. *ja nasê denir?*

Haž. *ulan, oh oh maşallā pek memnun oldum, güle güle oturunuz,⁵ içinde hiç eksik olmajênêz' demek istemez-mi?*

Kar. *is . . is . . ister, ŧej oh oh maşallā pek memnun oldum, güle güle oturunuz, içinde hiç eksik olmajênêz.*

Haž. *sōra bilader, borğlunun biri Hažejrat zenginlemiş, evi japtêri-jor dejüp, para almā gelür; benim-de param bitmiş oldūndan borğluje b'āz b'āza gouga ederiz, sōra dava edüp bizi hapêsa atarlar.*

Kar. *oh oh maşallā pek memnun oldum, güle güle oturunuz, içinde hiç eksik olmajênêz.*

Haž. *aman bilader, hapêside-jim hapêside.*

Kar. *oh oh maşalla etc.*

Haž. *bilader jazêk dejl-mi?*

Kar. *oh oh maşalla etc.*

Haž. *ulan, öjle demezler.*

Kar. *ja nasê derler, ne blejim ben, sen õrettin.*

Haž. *ulan, ben õrettisem ev için õrettim; buna-da öjle-mi derler?*

Kar. *ne derler?*

Haž. *işallā efendim jakênda biri sebep olur-da çekarêr, siz merak etmejin, işallā ötekilerini-de çekarêrlar.*

Kar. *işallā efendim etc.*

Haž. *hā ; — sōra Karagöz nejse biz bununla ejiže ūrašêrêz, nejse bizi hapêsdan çekarêrlar; ben o sevinçile koşa koşa eve gelürken fêrênzênen biri fêrêndan ekmek çekarijormêş azelejle kürejin sapê bi gözüme dokunup gözümün biri çekmaz-mê?*

Kar. *işallā efendim jakênda biri sebep olur-da çekarêr, siz merak etmejin, işallā ötekini-de çekarêrlar.*

Haž. *ulan, gözüm çekte.*

Kar. *işallā efendim etc.*

Haž. *ulan, öteki-de-mi çeksên?*

Kar. *işallā efendim etc.*

Haž. *ulan, işallā şifa bulursunuz, jakênda hiç görmemişê dönersiniz' demek jok-mu-dur?*

- Kar. *işallā şifa bulursunuz jakēnda hiç görmemişe dönersiniz.*
- Haž. *memnun oldum efendim, memnun.*
- Kar. *ben-de majmun oldum efem, majmun.*
- Haž. *ulan, majmun dejl, memnun.*
- Kar. *o ne demek?*
- Haž. *sevindim, hazz ettim demek.*
- Kar. *öjle de-sene jā; — somun oldum, limon oldum dejüp durijorsun.*
- 7 Haž. *haj terbijesiz haj, ulan seni validen terbije etmedi-mi?*
- Kar. *etti.*
- Haž. *böjle-mi terbije etti?*
- Kar. *jō, gečen gün mutfakta idim bir jumurta iki-de limon sēkēp bir birine karēštērdē, sōra başēma döküp güzelže beni bi terbijeledi.*
- Haž. *haj mezub köpek, haj.*
- Kar. *zērzob sen-sin.*
- Haž. *lakin Karagöz bir iki gün-dür havalar-mē fena, joksā souk-mē aldēm, başēm pek arējor, midemde-de bir fenalēk var; aḡşam limonla kāve kodum, hiç işe jaramadē.*
- Kar. *aman Hažejvat, sana bir ilaž sālēk verejim-de şunu jap, hiç bişejin kalmaz.*
- Haž. *ne o bakajēm, Karagöz.*
- Kar. *şindi jirmi direm taḡta kurusu hulāsasē alērsēn, altē mil-de sivri sinek gezintisi, dokuz arşēn arē vēzēltēsē, oniki kirat güverşin kanadē, jedi top şejtān akēntēsē, üç denk Veli efendi çajērē, jetmiş beş kantar dolab gēžērtēsē, jedi çekirdek pazar kajē, on üç fersā minare gölgesi, dokuz metro davul tozu, on bir giram ak deniz ruhu, jüz on jedi okka langa marulu posasē, on üç düzüne marmara şurubu.*
- 8 Haž. *Karagöz çēldērdēn mē?*
- Kar. *bēldērżēn sen-sin, sen dinne.*
- Haž. *neji dinnejim? sōjlediklerin hep deli saçmasē.*
- Kar. *dinne-sene bē, ben bu tertibi baş hekimden örendim.*
- Haž. *sōjle bakalēm.*
- Kar. *şindi bu ezalarē bir kāve ŷezvesinde kajnadēp küçük bir taḡta havanda döersin, sōra jetmiş dereže neft jānē on dokuz kade gaz jā ile karēštērēp öbür ezalarē bunun içine kojup bidaha kajna-*

*dêrsên, ondan sôra günde bir kâve kašêle birer batman jersin ;
bišejin kalêrsa, janêma gel, šøjle bire bir dir.*

Haž. *ulan, sen pusulajê-mê sapêttên, ne japtên ?*

Kar. *hâ hâ hâ, nef jânê kajnadêrken üç kile-de kêrêm tartar, — çok
bâ'rma bâzênê jêrtar, — korsan içine dâ šêfalê olur.*

Haž. *beni-de çêldêrdažak.*

Kar. *çêldêrma bê.*

Haž. *ulan, sôjledîn ne ilaža benzer, ne lakêrdêje.*

Kar. *haj šaškên kerata haj, ilažê-mê bejenmedin-mi ?*

Haž. *Karagöz, sana bin kerre tembix ederim, ne vakit bu delilikten o
vaz geçežên ?*

Kar. *ulan, bu delilik-mi ?*

Haž. *delilik jâ, başka ne olur ? sîndi ejlenžeji brakalêm-da biraz-da
išimizi dūšünelîm.*

Kar. *ne işi ?*

Haž. *Karagöz, gel senlen bir sermaje düzelîm.*

Kar. *ben sermajeji buldum.*

Haž. *aman Karagöz, nasê sermaje ?*

Kar. *Hažejvat öjle sermaje ki hiç olmaz.*

Haž. *kuzum Karagöz ne japijorsun, bakajê-m.*

Kar. *ne japažâm, bir mâza ačtêm.*

Haž. *eh ?*

Kar. *içine beş altê jüz tane tulum doldurdum.*

Haž. *boş tulum-mu ?*

Kar. *dinne-sene.*

Haž. *eh ?*

Kar. *jaz geldî vakitte tulumlarên â'zênê ačêp içine sêžak doldurijor-
rum, sôra onlarên â'zênê kapajêp kêša saklijorum ; kêš geldi-mi
başka tulumlarên â'zênê ačêp içine souk ve jel doldurup annarê-da
jaza saklijorum.*

Haž. *Karagöz, bu olur šej-mê ?*

Kar. *neje olmaz ?*

Haž. *eh, onlarê ne japažân ?*

Kar. *mesela kêšên çamašêržêlar çamašêrê jêkarlar, beklerler ki gü-
neš ačelsên-da çamašêrê kurutsunlar ; kêš günü-de güneš üç günde*

dört günde bi parça ortalē eşēdēr, onun içün çamaşêrlar geç kurur; — gazetelerle ilan ettim ki çamaşêržêlara çamaşêr kurutmak içün eza satijorum, šindi çamaşêržêlar beni örendiler, ne vakit çamaşêr jêkadêlar-mi bana gelijorlar, bi tulum sêžak satijorum, gelüp çamaşêrlârēnē çabužazêk kurutijorlar.

Haž. eh, jazēnda ne japažān?

Kar. jazēnda mesela bi takēm jelken gemileri beklijorlar ki jel çêksēnda gemiler işlesin; šindi beni örendiler, ejer gemiji kaldêrmak istijorlarsa, onnara-da bir tulum jel satijorum, onnar-da gidüp gemilerini kaldêrijorlar.

¹¹ Haž. Karagöz, bu sôylediklerini deli bile sôjlemez bî?

Kar. Hažejvat šu rujamē tabir et-sene.

Haž. ulan, bu ruja-mē idi?

Kar. aj sen gerčekten-mi dinnijordun?

Haž. gerčekten jā, lakin Karagöz deli-mi oldu deje ben-de saš-mēštēm.

Kar. haj zevzek kerata, haj.

Haž. Karagöz, šindi latajfen serasē dejl.

Kar. olsa-da jesek.

Haž. neji?

Kar. šte o kadajfê.

Haž. ulan, ben sana kadajf dedim-mi? (dijerek Karagöze bir vurur).

Kar. ben-de sana tepsi bôreji dedim mi? (dijerek o-da vurur).

Haž. aman Karagöz, sana buraja geldimin sebebini sôjlejem-mi?

Kar. sôjle bakalēm.

¹² Haž. geçenlerde hanja šu ašêklar mejdanē jok-mu?

Kar. jok.

Haž. var ā.

Kar. hā var.

Haž. šte oradan geçijordum, šu kasablarēn karsusēndaki šuara kā-vesi var, orada bir gürültü patêrtē işittim ki deme gitsin.

Kar. amma japtēn Hažejvat hā.

Haž. inan olsun bôjle.

Kar. e sôra?

Haž. birde baktēm ki ne bakarsēn?

Kar. bakar sen-sin kerata, ā'zēn topla.

Haž. bičok šajrlar oturmēšlar, sazlarē ellerine almēšlar, hem čali-jorlar hem-de sōjlilorlar ; bir hošuma gitti, bir hošuma gitti, bir hošuma gitti (dejerek Karagözün ejiže janēna jaklašēr).

Kar. keš kerata, burnuma-mē girežēn? vaj kerata vaj ... bir hošuma gitti ... bir hošuma gitti ... o ne olažak o? (dejerek Hažejvatē janēndan iter).

Haž. oražēkta tam iki sāt oturdum dinnedim, fakat tāf bir jeri var, ¹³ askē-mē-dēr nē-dēr, — bir šal asmēšlar, on tane lira japēštērmēšlar ; önümüzdeki filan geže bir birile ve baška istijenlerle uruša-žaklar, kim kimi alt edežek olursa, o šalē liralarlē-da o ala-žakmēš.

Kar. deme bē, vaj anažāzēnē salladēmēnēn.

Haž. ne oljorsun Karagöz, gözlerini öjle fal tašē gibi neje ačtēn?

Kar. on tane oski (lira) bu bē Hažejvat, nasē ačmam ; — aman H. nasl etsek ažeba.

Haž. nasl edežēz, elimizden ne gelir? bizde šajrlēk jōk ki gidelim biz-de urušalēm ; — nasē Karagöz, sen saz čalmasēnē bilirmisin?

Kar. kaz čalmasēnē-de bilirim, ördek čalmasēnē-de.

Haž. ulan, öjle dejl, hanē saz var-dēr, eline alup-ta zēmbērē zēmbērē ¹⁴ zēmbēr-de zēmbēr deje čalarlar, bunu bilirmisin?

Kar. mis (misk) gibi.

Haž. ē gazel okumasēnē bilirmisin?

Kar. kazel kokmasēnē-de bilirim.

Haž. ulan külhane, kazel kokmasē dejl, gazel okumasēnē, šajr sōjle-mesina.

Kar. pek alasēnē japarēm bē.

Haž. e Karagöz sōjle inžeden inžeje bir gezin bakajēm.

Kar. (ajakile javaš javaš gezmē bašlar).

Haž. ulan, öjle gezmek dejl.

Kar. ja nasē gezmek?

Haž. ulan, sōjle ā'z ile.

Kar. (bašlar ā'zēnē jere sūrūp gezmē ve bir az bōjle gezdikten sōra) ... ptüh ... ptüh ... ef ā'zēna-da manda pislī bulaštē.

Haž. ulan, öjle dejl.

- Kar. *ja nasê bē?*
- 15 Haž. *žanēm sōjle ,adam aman' deje bi ček, bakajēm.*
- Kar. *merdümeden jokarê-mê?*
- Haž. *ulan, amma sersem-sin hā (makamile), adam aman aman aman' šte bōjle bi šej.*
- Kar. *japarēm bē.*
- Haž. *hajdê görejim seni.*
- Kar. *aman (deje bā'rêr).*
- Haž. *vallahi Karagöz işledi bana, bi pača dā javaš.*
- Kar. *(azažêk javašča) aman.*
- Haž. *biraz dā.*
- Kar. *(azažêk dā javaš) aman.*
- Haž. *az dā.*
- Kar. *(dā javaš) aman.*
- Haž. *bipača dā.*
- Kar. *(az dā javaš) aman ... ppp ... vaj kerata vaj, az dā az dā deje bana küçük dilimi jutturažaktê.*
- Haž. *sahi Karagöz eji bilirmisin?*
- Kar. *alasênê bilirim bē.*
- Haž. *ej, dā ne, hajdê gidelim uruşalēm, belki baytēmēza biz kazanê-rêz-da šu kokoztūmuzla mangizlere konarêz, olmaz-mê?*
- Kar. *pek ala, olur.*
- Haž. *hajdê, öjlejse gidelim.*
- Kar. *hajdê gidelim (der ikisi-de giderler).*

* * *

- 16 (Sōra perdeden Hažejvatên čektê tarafa bir kâve resmi konup ve birde kâveži resmin janênda oturmakta bulunur ve bu türkücü

*žezajrin evleri alčažêk evler,
içinde oturur a'alar bejler,
indirsin perdeji, görmesün eller.*

(N.) *gönülden-de jürük ata bindin-mi,
deli gönül žoštu jarê gördün-mü?*

*žezajrin kapusu kapu-dêr kapu,
içinde oturur nemsenin topu,
žanêma kjar ejledi gönülün oku.*

(N.) gönülden-de etc.

*Varên bakên âlar, kulle tüter-mi ?
kullenin içinde bülbül öter-mi ?
benim sana hanêm güžüm jeter-mi ?*

(N.) gönülden-de etc.

*okejarak šajrlar görünür ; — šajrlerin birisi-de bir başka türkü
okurken Karagözle Hažejvat gelür.)*

Kar. *o söljedîn jer burasê-mê ? oh ellerindeki ne-dîr ?*

Haž. *aman Karagöz sus, biraz javaš sölje, šte o dedîm šajrlar bun-¹⁷
nar-dêr, šte bunnarla urušažân, görejim seni.*

Kar. *brrr . . . adam bunnarê ben bir jumrukte geberti veririm.*

Haž. *aman Karagöz, sen nasê urušmâ annadên ?*

Kar. *vurušma nasl olur ? jumruk, tekme, šamar ellezi.*

Haž. *aman Karagöz, sen demek bizi utandêražân ?*

Kar. *neje bê, ničün utandêrajêm ?*

Haž. *Karagöz öjle urušma dejl, gazelilen urušma.*

Kar. *a budala kerata, bunu demin ničün söljlemedin, ben evden bir
pača kazel alajdêm.*

Haž. *hala annamadê, ejvâ šindik nasl edelim ? šindi bizi rezil
edežekler.*

Kar. *ničün bê ? ulan, bu amma táf herif bê.*

Haž. *Karagöz, šindik onnar bir türkü gibi bejt okurlar sen-de ona
karšêlêk vermeli.*

Kar. *söljede-sene, kazel urušmak, zembil urušmak ne biçim la-
kêrdê bu ?*

Haž. *e nasê, sen-de japa biležên-mi, joksa dônelim-mi ?*

Kar. *ne var onu japmêžak, ôhō . . . ôhō . . . jâ ne sandên — ejjj . . . šajr-¹⁸
ler ben-ki Karagöz-üm sizinlen urušmâ geldim, söljejin bakajêm.*

Haž. *(javašča sesle) aferim Karagöz bê, ödüm patljordu.*

Kar. *brrr ... ben öjle ŧejlerden korkarmëjëm bë ?*

Haž. *ha bakajëm ha, aferim Karagöz.*

Šajrler: *bujrunuz ŧuraja, safa geldiniz, hoŧ geldiniz ; (këvežije) kaveži ! bir ŧekerli, bir-de kesme.*

Käv. *ŧekerli bir asma altë, kesme bir kapu dibi (deje bā'rër).*

Kar. *(këvežije) javaŧ, kulā'mën zarë patladë, b'azënë su jolžu borusujle-mi deldirdin ?*

Käv. *e kirk jëllëk adeti ŧindi burdan kaldëražāz-më ? (dejüp kävënin içinden ,käveleri al' deje bir ses işidilir ; — këveži gidüp këveži getirür Karagözle Hažëjvat käveleri içerler.)*

19 Šajrlerin biri: *ej Karagöz bizimle uruŧmā-mi geldin ?*

Kar. *ne sandën jā, benim gibi bir ac gözlü dururken bu mangizlerin burada japëŧëp kalmasë neje eji ?*

Šajr. *e öjlejse bujrunuz, söljejiniz-de dinnejelim.*

Kar. *jok, siz söljejiniz-de ben-de karŧëlënë söljejim.*

Haž. *aferim Karagöz aferim ha, seni görejim.*

Kar. *brrr ... ben kim-im bë ?*

Šajr. *öjlejse dinnejiniz (dejüp bunnarë söljer).*

Šajr. *Gel zeük idelim bir geže mahfiže Bebekte, bir gjam alalëm bizde murad üzre felekte ;*

Kar. *Gel çergeje sejr ejle kuklajë felekte, hem sana hedije virejim bir kël elekte.*

20 Šajr. *Kël ŧerbeti vaslënla nola hastane timar kalsën-më ažeb böjleže üftade döŧekte ;*

Kar. *Šerbetçilerin kjasesini çalmëŧ idim ben, kaldëm tutulup hajlë zaman bende kürekte.*

Šajr. *Hep oldu heba bunže benim gajretü sajim, ražm ejlemedi bizlere ol sim bilek-te ;*

Kar. *Ëzgara maŧa japmak ile geçti zamanëm, bir para jerini tutmadë çektijim emek-te.*

Šajr. *Uŧŧakë savar vadile a'uŧuma gelmez, akranë bulunmaz anin üftadelikte ;*

Kar. *Bana jetiŧir bir kaba hasër dahi olsa, jatte'ënë işittin-mi çingjanenin döŧekte ?*

- Šajr. *Bir mislini görmüş dejil insan ü beşer,* 21
belki bulunur husnile akranê melekte ;
- Kar. *Jok-tur Hažejvat gibi bir maskara adem,*
belki bulunur bakêşê majmunu şebekte.
- Kar. *nasê, maşallā bana dejl-mi ? öhö ... öhö ...*
- Haž. *aferim Karagöz aferim, bizi-de majmun japtên, amma zarar jok.*
- Kar. *ben adamê majmun japarê, amma vezinli mevzunlu majmun*
japarê, brrr ...
- Haž. *ha Karagözüm ha.*
- Şajlerin biri: *bir dā söljiježem, dinne Karagöz.*
- Kar. *söjle, bakalêm.*
- Šajr. *lakin eji davranmalê hā.*
- Kar. *sen-de bana kulaklarêni eji dik.*
- Šajr. *dinne.* 22
- Šajr. *Ejjamê sitada sohbeti helva gerek,*
nejü tamburü keman çalpare çanga gerek ;
- Kar. *Çergesinde çingenenin her geže gouga gerek,*
sofrasênda her geže bulgurlêža çorba gerek.
- Šajr. *Ejlesün nazreji üttadegjani aşikan,*
mezlisi rindande elbet dilberi rana gerek ;
- Kar. *Jaz günü sārāja kalkar, çergede lazêm bize*
örz, çekiç, ahen, kömür, zêmba gerek.
- Šajr. *Bir şeker dahi güle gördüm leblerin manendi dir,*
musikile atêlêr ama biraz hülja gerek ;
- Kar. *Bizde merkeb muteber-dir, hikmetin bilirmisin ?*
pejgir ala-dêr, ama jürüjîş jorga gerek.
- Šajr. *Biz eji halva jedik seni hakk mübarek ejlesin,* 23
bir birinden sohbeti helva demek ala gerek ;
- Kar. *Gelse çeri başêdan, bize bir adem jeter,*
žumlenize ter tepeli majmun gibi salta gerek.
- Haž. *ha Karagöz ha, aferim sana bē, mejer sende eji šajrlêk-de*
varmêş.
- Kar. *ne sandên jā, dā senin bilmedin bende neler var.*
- Šajrlerin biri: *e Karagöz, bişej dā söljejejim, ževabini vere bilirsen*
,hožam-sên' deje eleni öpežem.

Kar. *söjle söjle, hiç durma, alên dedikêe söjle, bende ževab hazêr.*

Šajr. *dinnejin.*

24 Šajr. *Eksik dejil insan olanên derdi serinden,
mümkîn-mi halas olmasê dünja kederinden ?*

Kar. *Eksik-mi olur hêrsêzên zer kemerinden,
ben hoşnudum bizim olanên bu hünerinden.*

Šajr. *Ko ben çekejim aşk zinžirini amma
ja rabb hiż ejle bunun beş beterinden ;*

Kar. *Dün aşısam ben bakkal ile laf ederken
geldi aşêrdê üç beş kelle pejniri jerinden.*

Šajr. *Bir şuxa gönül vermişdim, merhamet etmez,
kurtaramadêm jakamê o zalêmên şerrinden ;*

Kar. *Sabalajên ben salhaneje vardêm, ona janarêm,
çarpamadêm beş on bumarê žijerinden.*

25 Kar. *nasê Hažejvat, eji söjlemedim-mi ?*

Haž. *pek güzel Karagöz, pek güzel ha gajret, mangizlere konduk
demek dir.*

Šajrlerin biri : *benimle-de imtahan olurmusun :*

Kar. *haj haj.*

Šajr. *öjleise dinne.*

Kar. *brrr ... ben öjle şejlerden korkarmêjêm bē ? kêrêlmêş fêndêk
gibi ževablar var bende.*

Šajr. *žani dilden mail oldum kaşlarê bir jaja ben,
aldêrdêm aklêmê başêmdan gözleri elaja ben ;*

Kar. *žani dilden mail oldum gözleri lokmaja ben,
ā'zêm burnum jandê koşarken çorbaja ben.*

Šajr. *Bir kerre hatêrêm sajmaz salênêr a'jar ile,
başêmê ūrattêm dostlar bir ulu gaugaja ben ;*

Kar. *Hiç bir kerre hatêrêmê sormaz jumurtalê kadajif,
başêmê ūrattêm bugeže pilava ben.*

**26 Šajrler aferim Karagöz, artêk askêlarê hak ettin, bu šal ile bu on
lira artêk senin malêndêr al, nereje istersen götür.**

Kar. *ver ver (dejüp alêr ve Hažejvata) hajdê Hažejvat, hajdê
gidelim.*

Haž. *aferim Karagöz, aferim, hajdê gidelim (der giderler. šajrler-de*

savuşurlar, sōra kāve resmini-de kaldērêrlar, ondan sōra Kara-
gözle Hažejvat gelüp).

Kar. nasê Hažejvat, nasê? bana aferim dejl-mi?

Haž. aferim Karagöz, aferim! şindi gel ortak olalêm.

Kar. nasl ortak?

Haž. žanêm şindi paralarên jarêsê senin, jarêsê benim.

Kar. jō, sen bana brak, ben hesabini görejim.

Haž. hajdê bakalêm.

Kar. şimdi bir bir dā ne eder?

Haž. iki.

Kar. jo, bir bir dā bir bir eder.

Haž. žanêm bir bir olur-mu?

Kar. ne olmaz bē? birin üzerine bir dā kodūnnan bir bir eder, bir
dā korsan bir bir bir eder.

Haž. Karagöz, sen çeldêrdên-mê? nasê hesab bu, dur ver şunnarê-da
ben paj edejim.

Kar. žanêm beş beş dā beş beş, beşden beş çektê solda sêfêr avužuma
tükür; beş dā çektê evden kiražê çektê bişe kalmaz.

Haž. Karagöz sen galiba deliliklen bana para vermemek isteiorsun,
öjle-mi?

Kar. žanêm, hesab mejdanda, ama tāf herif hā; şindi bana bak, şu ²⁸
parajê üç paj edelim.

Haž. bir kimin?

Kar. biri benim, biri Karagözün, biride şajrlere ževab verenin.

Haž. hanê bana?

Kar. üçün biri-de sana.

Haž. sus edebsiz hattênê-huttênê bilmez seni.

Kar. ulan, o hattênê-huttênê ne olijor?

Haž. nasê ne olijor, lakerdêjlan paralarême jutmak istiorsun?

Kar. ne kēzēiorsun bē?

Haž. ben öjle lakêrdê bilmem, şindi paralarên beş lirasi benim, ²⁹
beş lirasi senin; olursa olur, olmazsa sennen ejiže gouga
ederiz.

Kar. ha gouga-mê, hajdê bakajêm, karşêlêna karşêlêk, çarşêlêna
çarşêlêk, pazarlêna karêšmam.

Haž. *Karagöz, ben lakêrdê-makêrdê dinnemem, sen ejilikten šu beš liraji verežeknišin ?*

Kar. *(kendi kendine) bir az dā kēzderejim-mi, azažêk dā damarēna basažak olursam, ejiže fitili alažak ; (Hažejvata) : šê Hažižau-žau, gel sena, šurdan üç lira verejim.*

Haž. *jok jok öjle lakêrdê-mê olur ? ben hêk-mêk dinnemem, ben paralarê isterim.*

⁸⁰ **Kar.** *(kendi kendine) ulan H. ‚paralarê almēžām‘ sanêp dipten tutušmā bašladê, artêk verejim dejl-mi ? (Hažejvata) : šej Hažižaužau, ben sana šaka japtêm bē, ne o kadar kēzdên ?*

Haž. *nasê kēzmajêm ? ben sahiden japijor sandêm-de onun için.*

Kar. *al šu beš taneji, bakajêm.*

Haž. *ver ver külhane, bu ašsam jine beni kēzdêrdên.*

Kar. *kerataja bak, paralarê görünže jumušadê bē, haj kerata haj.*

Haž. *ben gidijorum.*

Kar. *ben-de gidijorum, e hajdê gidelim (dejüp ikisi bir a‘zdan :*

Ben sana demedim-mi,

kuzum sevme dokuz jar,

jar jar jar, sevme dokuz jar etc.

Kar. *(gidüp tekrar ašā inüp) šê jarêm ašsam jine bujrursanêz ‚Kanlê kavak‘ var (der gider).*

Karagöz.

II. Verseny-játék.

Hadsejvat (egy gázelt énekelve kezd kifelé jönni; a gázelt bevégez-
tével pedig a ,hej isten, a szerelmesek sétatere ehhez hasonló
hely nem lehet'-féle verset, utána meg a ,keze arcza tisztat'-féle
szövegtörödéket mondja, ennek végével meg énekszóval): Társat
nekem, mulató társat társat társat; társat nekem, mulató társat
társat társat! (E közben Karagöz hűhóval közeledve Hadsejva-
tot ütni kezdi).

Hads. Jaj, jaj, jaj Karagöz, hogy csókoljam lábaid, mit jelentsen
ez a bosszankodás? (ezzel H. megy).

Kar. Brrre... engem nem tudó és ennen magát teljességgel nem
ismerő oktalan ember. Mi dolog az, a kapu elé jöttél, szérüre
czékla, hej nekem czékla, zr zr mr mr' (ezt mondván Hads.
jön és a mint Kar. kezével ,mr'-t csinál, Hads. elfut). Hej czékla
bolondja gézenguz hej, még csak annyi mondani valód sincs,
hogy Karagöz aga bej efendi dühös-e, bosszús-e, elfáradt-e, bossz-
szankodik-e, vagy pedig maga magában félre beszél, avagy üres
zacskóból pénzt válogat ki? (A mint ezt mondja, jön Hads.).

Hads. Nagyra becsült estéd (*azşam šerifler*) boldog legyen (jó
estét).

Kar. Ma nem mehettem.

Hads. Hova?

Kar. Az ajándék kiosztó helyre (*başşes dā'lan jere*).

Hads. Ficzkó, szoltam-e én neked ajándékokról?

Kar. Hát én emlékről szoltam tán neked? (Ezzel Hadsejvatot üti).

Hads. Üdv (*sefa*) hogy jöttél (isten hozott).

Kar. Otthon felejtettem.

Hads. Mit?

Kar. A botot (*sopajē*).

Hads. Ficzkó, szoltam-e én neked botról? (Karagözt üti.)

Kar. Én meg tán említettem neked vas-pálczát furkóst? (üti Hadsejvatot).

Hads. Hanem uram, bármiként legyen is, fezt vásároltam magamnak és jövet hogy kipihenjem magam, hadd találkozzom Karagözömmel, gondoltam.

Kar. Hát oszt' mit csináljak, ha fezt vettél?

Hads. Ficzkó, így kell mondani?

Kar. Hogyan mondják no?

Hads. „Nevetve nevetve menjen darabokra a fejedenz' (jó egészséggel viseld) — nem mondhatod-e ficzkó?

Kar. Nevetve nevetve menjen darabokra a fejedenz'.

Hads. Így pompás, ime így kell mondani. — Ezzel uram, azon felül meg a fa is elfogyott otthon, s mondták hogy vegyek egy keveset. Megyek a fapiaczra és vettem öt tiz öl fát.

Kar. Nevetve nevetve menjen darabokra a fejedenz'.

Hads. Hallgass ficzkó, nem a fezről van szó, fát vettem, fát.

Kar. Nevetve nevetve menjen darabokra a fejedenz'.

Hads. Ficzkó, a fejem szemem hasadna el.

Kar. Nevetve nevetve menjen szét a fejedenz'.

Hads. Ficzkó nem így kell mondani.

Kar. Mit tudom én, te tanitottál.

Hads. Ficzkó, az a fezt illette.

Kar. Mit mondjak no?

Hads. „Nevetve nevetve égesd fel, mellette ülj és hamuját nézd', így nem mondhatod-e?

Kar. Nem nem lehet-e ,nevetve nevetve égesd fel, mellette ülj és hamuját nézd'.

Hads. Úgy, pompás, ime így mond.

Kar. Nevetve nevetve égesd fel, mellette ülj és hamuját nézd.

Hads. Ezt mondván uram, a minapi eső, hisz tudva levő, házam cserepeit mind összetörte és az eső mind befolyt a házba. Hívjak, mondok, legalább egy két ácsot hogy a cserepeket és még az itt ott beomlott helyeket is megcsináltassam; így a házat szépecskén ki is javítottam.

Kar. Nevetve nevetve égesd fel, mellette ülj és hamuját nézd.

Hads. Ficzkó hisz csak nem rég építettem e házat.

Kar. Nevetve nevetve égesd fel, mellette ülj és hamuját nézd.

Hads. Ficzkó, nem lesz kár érte?

Kar. Nevetve nevetve égesd fel stb.

Hads. Nem így mondják.

Kar. Hát hogy mondják?

Hads. „Óh, óh Isten ugyse, nagyon meg vagyok elégedve, jó kedvvel lakj benne, sohse hiányozz belőle” — ficzkó, nem mondanád-e így?

Kar. Mo.. mo.. mondanám, izé... óh, óh Isten ugyse, nagyon meg vagyok elégedve, jó kedvvel lakj benne, sohse hiányozz belőle.

Hads. Aztán testvér, hitelezőim egyike azt mondván, hogy Hadsejvat meggazdagodott, hogy házat épített, pénzéért jön; minthogy pedig én egészen kifogytam a pénzből torok torokba (egymás torkába ragadva) veszekedtünk, aztán meg perlekedtünk és mindkettőnket börtönbe csuknak.

Kar. Óh, óh Isten ugyse, nagyon meg vagyok elégedve, jó kedvvel lakj benne, sohse hiányozz belőle.

Hads. De czimbora, börtönben vagyok, börtönben.

Kar. Óh, óh Isten ugyse stb.

Hads. Czimbora, vajjon nem kár-e?

Kar. Óh, óh Isten ugyse stb.

Hads. Ficzkó, nem így mondják.

Kar. Hogy mondják hát no, mit tom én, te tanítottál.

Hads. Ficzkó, ha tanítottalak is, a házra vonatkozva tanítottalak; erre is úgy kell-e mondani?

Kar. Hogyan mondják hát?

Hads. Reméllem uram, hogy nem sokára valaki közbe vet magát és kiveszi, ne aggódjék, Isten segedelmével a másikat is kiveszik.

Kar. Reméllem stb.

Hads. Úgy — aztán Karagöz elvégre is mi ezzel jócskán vesződünk és a börtönből kibocsátanak bennünket. Én nagy örömben a mint futva-futva hazafelé jövök egy pék a kemenczéből ép kenyeret húzott ki és sebtében a lapát nyele egyik szememhez ütődvén, hát nem kifutott a fél szemem?

Kar. Reméllem uram, hogy nem sokára valaki közbe veti magát és kiveszi, ne aggódjék, isten segedelmével a másikat is kiveszik.

Hads. Ficzkó, a szemem futott ki.

Kar. Reméllem stb.

Hads. Ficzkó, nem mondhatod hogy ,reméllem hogy meg fog gyógyulni és nem sokára úgy kerül elő, hogy semmi se látszik meg'.

Kar. Reméllem stb.

Hads. Meg vagyok elégedve uram, meg vagyok elégedve (*memnun*).

Kar. Én is majom lettem uram, majom (*majmun*).

Hads. Ficzkó, nem majom, hanem megelégedett.

Kar. Mit jelentsen az?

Hads. Hogy örvendek, kedvem találtam benne.

Kar. Úgy mondd hát, nem pedig czipó (*somum*) lettem, czitrom (*limon*) lettem.

⁷ *Hads.* Hej neveletlen hej, ficzkó te anyádtól nem kaptál nevelést (*terbije*)?

Kar. De igen.

Hads. Így nevelt?

Kar. Nem, a minap a konyhában voltam, egy tojás meg két czitrom összenyomódva, egymással össze kavardott, aztán a fejemre öntötték és ugyancsak megmártásoztak (*terbije* = mártás).

Hads. Hej örült kutya, hej (*mezub*).

Kar. Sült bolond (*zerzob*) te vagy.

Hads. Hanem Karagöz egy két nap óta, a levegő rosz-e vagy pedig meghültem tán, nagyon fáj a fejem és gyomromban is baj van; este czitromos kávét használtam, de mit sem használt.

Kar. Ej Hadsejvat, én téged egy orvosságra igazítalak, ezt csináld meg, semmi bajod se marad.

Hads. Mi az, lássuk csak, Karagöz.

Kar. Mindenek előtt végy húsz dram poloska kivonatot, hat mér-föld szunyog sétáját, kilencz rőf méh dongását, tizenkét karát galamb szárnyát, hét vég ördög árfolyását, három ló tereh Veli efendi réjtjét, hetvenöt szekrény nyikorgását, hét szemer omnibus (vasárnapi) sajkát, tizenhárom persa mérföldnyi minare árnyékát, kilencz méter dobport, tizenegy gramm fehér tenger szeszét, száztizenhét okka laktuka salátát, tizenhárom tuczat márvány tenger szirupját.

⁸ *Hads.* Karagöz tán megbolondultál (*céldérdén*)?

Kar. Fürj (*beldêrjên*) te vagy, te csak ide hallgass.

Hads. Mit hallgassak? beszéded mind örült beszédje (örült hintése).

Kar. Hallgass csak hé, én ezt a keveréket a fő orvostól tanultam.

Hads. Lássuk hát, beszélj.

Kar. Most ezeket a szereket egy kávé csészébe felforrasztod, egy kis famozsárba megtöröd, azután hetvenfokú terpentin olajat tizenkilenc pohár liba zsírral összekavarva amazt az orvosságot ebbe teszed, még egyszer felforrasztod, aztán pedig naponként egy kávé kanállal egy-egy batmant (13¹/₂ okkányi súlymérő) eszel; ha marad valami bajod, csak hozzám jöjj.

Hads. Ficzkó, tán a czédulád vesztetted el (megbolondultál), mi történt veled?

Kar. Igaz, igaz, mikor a terpentin olajat forralod, három kiló krimi tatárt (cremor tartari: borkő), — sokat ne kiabálj mert a torkod tépi szét, — ha még ezt is bele teszed, annál jobban meggyógyulsz.

Hads. Engem is megbolondít még.

Kar. Ne bolondulj hé.

Hads. Ficzkó, a mit mondtál se orvossághoz, se beszédhez nem hasonlít.

Kar. Hej ostoba gézengúz; nincs inyedre az orvosságom?

Hads. Karagöz, már vagy ezerszer megmondtam neked, mikor hagyod abba örültségedet?

Kar. Ficzkó, bolondság ez?

Hads. Bolondság hát, mi volna más? most hagyjuk abba a tréfát, egy kissé hadd gondolkozzunk ügyeinkről.

Kar. Miféle ügyről?

Hads. Karagöz, jer csak hadd hozzunk össze egy kis tőkét.

Kar. Én már megtaláltam a tőkét.

Hads. Ugyan Karagöz, miféle tőkét?

Kar. Olyan tőkét Hadsejvát, hogy párja sincs.

Hads. Lelkem Karagöz mitévő vagy, lássuk.

Kar. Mit tennék, boltot nyitottam.

Hads. Aztán?

Kar. Öt-hat száz tömlővel töltöttem meg.

Hads. Üres tömlővel-e?

Kar. Hallgass csak.

Hads. Nos?

Kar. Nyár jöttekor megnyitom e tömlőket, meleggel töltöm meg, szájukat jól betömöm és a télire megőrzöm; tél idején megint

más tömlöket nyitok meg, hideggel meg széllal töltöm meg, ezeket meg a nyárra teszem el.

10 *Hads.* Karagöz, lehetséges-e ilyesmi?

Kar. Mért ne lehetne?

Hads. Nos osztán mit fogsz velük csinálni?

Kar. Télen például fehér ruhát mosnak a mosónék és várják hogy a nap kisüssön, hogy a ruhákat megszáráthassák; ámde téli napokon három négy napban egy keveset ha felmelegíti a nap a külső levegőt és így a fehér ruha későn szárad. Az ujságokban kihirdettem, hogy mosónék számára ruhaszáritó szert árulok, most a mosónék engem megismertek és majd ha ruhát mosnak hozzám jönnek, egy tömlő meleget eladok nekik és fehér ruháikat nagy gyorsan megszáritják.

Hads. Nos, nyáron mit csinálsz?

Kar. Nyáron például egy sereg vitorlás hajó várakozik hogy szél támadjon és a hajó mozoghasson; mostan engem megismertek és ha hajójukat útnak akarják indítani, azoknak is egy tömlő szelet adok el, és hajójukat utnak indíthatják.

11 *Hads.* Karagöz, még bolondtól sem telik ki, a miket most mondtál.

Kar. Ezt az álmodt magyarázd meg Hadsejvat.

Hads. Ficzkó, hát álmodtad ezeket?

Kar. Te meg tán úgy hallgattad, mintha való volna?

Hads. Persze hogy úgy, hanem gondolván, hogy Karagöz talán megbolondult, én is egészen megzavarodtam.

Kar. Hej ostoba gézengúz, hej.

Hads. Karagöz, most nincs sorja a tréfának (*latajfen*).

Kar. Ha volna, ennők.

Hads. Mit?

Kar. Ime a lapos rétest (*kadafejé*).

Hads. Ficzkó, szoltam-e én neked lapos rétesről? (Karagözre egyet üt.)

Kar. Én meg tán szoltam neked tepszi rétesről valamit? (Ezzel ő is üt.)

Hads. Hanem Karagöz, megmondjam-e idejövetelem okát?

Kar. Szólj, lássuk.

12 *Hads.* A minap, a hol a szerelmesek tere nincs-e?

Kar. Nincs.

Hads. De van.

Kar. Igaz, van.

Kar. Ime ott haladtam el, a mészárosokkal szemben levő költők kávéházában olyan zajt, lármát hallottam, hogy soha olyat (ne mondd, hogy menjen).

Kar. Ezt ugyan megtetted Hadsejvat.

Hads. De hidd el, hogy úgy.

Kar. Nos osztán?

Hads. Aztán láttam hogy mit nézel (*ne bakarsén*)?

Kar. Ökör (*bakar*) te vagy gézengúz, befogd a szád.

Hads. Jó sok költő ült ott együtt, hangszert vettek kezükbe és énekeltek is meg beszéltek is hozzá; úgy megtetszett, úgy megtetszett, úgymegtetszett... (ezt mondván Karagöznek egész az oldalához közeledik).

Kar. Ej te gézenguz, az orromba bús-e? hej gézenguz hej... úgy megtetszett... úgy megtetszett... mit jelentsen ez? (ezzel Hadsejvatot oldalba üti).

Hads. Éppen két órát ültem ott hallgattam, hanem csodálatos egy¹³ helye van, akasztó-e vagy mi, — elég abból, hogy egy sált akasztottak fel, rá meg tíz darab lirát ragasztottak; valamelyik következő estén egymással és bárkivel a ki akar, versenyezni fognak, a ki a másikat legyőzi, azé lesz a sál is meg a lira is.

Kar. Ugyan ne mondd, hej a kinek én az anyját ringattam.

Hads. Mi lelt Karagöz, szemeid úgy felnyitottad, mint a szerencse mondó kő.

Kar. Tíz darab liráról van szó Hadsejvat, hogyne nyitnám; hanem vajjon mit kellene tenni Hadsejvat.

Hads. Mit tennénk, mi telik mi tőlünk? hisz nincs bennünk költői tehetség, hogy menjünk mi is versenyezzünk. Ej Karagöz, tudsz-e hangszeren játszani (*saz çalmasênê*)?

Kar. Libát (*kaz çalmasênê*) is tudok lopni, réczét is tudok.

Hads. Ficzkó, nem úgy, nem tudod-e van egy hangszer, a mit kézbe¹⁴ véve zimbiri, meg zimbir zimbir-félét játszanak, ezt tudod-e?

Kar. Akár a szag (*moschus*).

Haž. Hát gázelt énekelni (*gazel okumasênê*) tudsz-e?

Kar. A falevél szagát (*kazel kokmasênê*) is tudom.

Hads. Ficzkó, hamuházi, nem falevél szaga, gázelt éneke, költő mondása.

Kar. Nagyon pompásan értem hé.

Hads. Eh Karagöz, lássuk hát, egy mentől finomabb skálát énekelj
(*gezin*).

Kar. (Lábbal lassan lassan sétálni (*gezmē*) kezd.)

Hads. Ficzkó, nem ilyen sétálás.

Kar. Hát hogyan kell sétálni?

Hads. Ficzkó, szájjal.

Kar. (Száját a földhöz dörzsölve kezd sétálni és miután egy keveset
sétált ilyen módon) ... ptüh ... ptüh ... fuj ... bivaly mocsokja
akadt a számba.

Hads. Ficzkó, nem így.

Kar. Hogyan hát no?

15 *Hads.* Lelkem emígy ,ugyan ember‘ mondd és úgy menj fel (*ček*)
rajta.

Kar. A létrán?

Hads. Ficzkó, ugyan csak buta vagy hé; — (énekel) ,ugyan ugyan
ember‘ ime ilyes valami.

Kar. Megcsinálom hé.

Hads. Rajta, hadd lássalak.

Kar. ,Ugyan‘ (kiabál).

Hads. Alláhra Karagöz hatott rám, hanem egy kicsit lassabban.

Kar. (egy kicsit gyengébben) ,ugyan‘.

Hads. Még gyengébben.

Kar. (egy kicsit még gyengébben) ,ugyan‘.

Hads. Még egy kicsit.

Kar. (még gyengébben) ,ugyan‘.

Hads. Még egy keveset.

Kar. (egy kicsit még gyengébben) ,ugyan‘ ... ppp ... hej gezenguz
hej, még egy kicsit, még egy kicsit, kicsibe mult, hogy nyeldek-
lőmet le nem nyelette.

Hads. Igazán Karagöz, jól tudod-e?

Kar. Pompásan tudom hát.

Hads. Eh, mire várunk, rajta menjünk, versenyezzünk talán sze-
rencsénkre mi nyerünk, és pénz szükségünkkel garashoz jutunk,
nem lehetséges-e?

Kar. Pompás, lehetséges.

Hads. Rajta, menjünk ha így van.

Kar. Rajta, menjünk! (ezzel mindkettő elmegy).

(Aztán a függönynek arra a részére, a merre Hadsejvat el-16 ment, egy kávéház képét helyeznek és a kép mellett ott ül a kávé is és a következő türküt énekelve a költők is mutatkoznak:

Dsezajer házai alacsony házak,
 Benne laknak bejek agák,
 Függönyt bocsásd le, hogy mások ne lássák.
 Szívnél is gyorsabb lovat megültél-e
 Égő szív hullámú társat láttál-e?

*

Dsezajer kapuja kapuja kapu ám kapu,
 Belől van a német ágyu,
 Éltem fenyegette a szívnek nyila.
 Szívnél is gyorsabb stb.

*

Nézzétek agák, a torony füstöl-e?
 A toronyban fülemüle csattog-e?
 Az én kínommal ó lány beérted-e?
 Szívnél is gyorsabb stb.

miközben a költők egyike egy másik dalt is énekel, jön Karagöz meg Hadsejvat).

Kar. Ez az a hely, a melyről szóltál, hát az mi ott a kezükben?

Hads. Ugyan Karagöz hallgass, egy kicsit lassabban szólj; ime¹⁷ ezek a költők a kikről szóltam, ime ezekkel fogsz versenyezni, no lássalak.

Kar. Brrr... ember, ezeket én egy ökölre is meggebesztem.

Hads. De Karagöz, te milyen versenyt (*urušma*) gondoltál?

Kar. Hát verekedés (*vurušma*) milyen lehet? ököl, lábrugás, pofon-csapás féle...

Hads. Az istenért Karagöz, így hát megszégyenítesz bennünket?

Kar. Már miért, hogy szégyenítenélek meg?

Hads. Karagöz nem ilyen verekedésről van szó, gázellel való versenyzés.

Kar. Hej ostoba gézenguz, miért nem szóltál hát az imént hogy hazulról egy darab kazelt (falevelet) vettem volna magamhoz.

Hads. Még most sem értette meg, ej na most mi tévők legyünk? most csuffá tesznek bennünket.

Kar. Mért osztán? ficzkó, be csodálatos egy ember ez.

Hads. Karagöz, azok most egy türkü-féle verset fognak mondani, neked meg kell rá felelni.

Kar. Így beszélj hát te is, kazelt verekedni, szatyort versenyezni, mi fajta szavak ezek?

Hads. Hogy leszünk hát, meg tudod-e tenni, avagy forduljunk vissza?

18 *Kar.* Mi van azon meg nem tenni való, öhö... öhö... vagy mit hittél. — Ej... költők, én Karagöz versenyezni jöttem veletek, rajta szóljatok.

Hads. (halk hangon) derék Karagöz, epém majd hogy ki nem pukkan.

Kar. Brrr... ilyen dolgoktól feljek én mi?

Hads. Úgy úgy rajta, pompás Karagöz.

Költők: Tessék erre, üdv hogy jöttetek, öröm hogy jöttetek. (A kávéshoz): Kávés, egy czukrost (kávét czukorral) és egy szeletet (egy szelet rahat-lukum).

Káv. Czukros egy, lugos alá; szelet egy, ajtó alján (ezeket kiabálja).

Kar. (a kávéshoz): lassan, fülem hártájára még megreped, a torkodat vízvezeték csövével furattad-e át?

Káv. Ej, negyven éves szokásunkat most hagyjuk-e abba? (ezzel a kávéház belsejéből ez a hang, itt a kávé hallatszik. A kávé megy, hozza a kávé és Karagöz meg Hadsejvat kávé isznak).

19 *A költők egyike:* Ej Karagöz, versenyezni jöttél velünk?

Kar. Mit gondoltál, míg egy magam fajta kapzsi ember létezik, majd ezt a pénzt még itt hagyja ragadni, már minnek?

Költ. Ha így van tessék, szólj hadd hallgassuk.

Kar. Nem, ti szóljatok és majd én adok rá feleletet.

Hads. Pompás Karagöz, pompás, hadd lássalak csak.

Kar. Brrr... ki vagyok én?

Költ. Ha így van halljad hát (ezzel ezeket mondja):

Jer mulassunk egy estén át elrejtve Bebekben,
Czélhoz jussunk kívánságunk szerint a világon.

Kar. Jer sátramba és a bábut bámuld meg az égen,
Ajándékot is hadd adjak egy lószőr szitában.

20 *Költ.* Serbetet adj ha egyesülsz, betegednek ír lesz,
Vaj így lábáról leesve maradjon ágyában.

- Kar.* A czukorfőzőknek esészejét én loptam volt el,
Fogva is maradtam jócska időn gálya rabnak.
- Költ.* Mind oda lett annyi sok törekvés igekezet,
Meg nem könyörült mi rajtunk az az ezüst kezű.
- Kar.* Rostély fogó csinálással töltöttem időmet,
Egy parával fel nem ért az elviselt fáradság.
- Költ.* A szerelmezt biztatgatja és nem jön ölembe,
Hasonló nem találkozik az oda levésben.
- Kar.* Én beérem egy durva gyékényvel hogy ha volna,
Hallottad-e, hogy valaha cigány fekszik ágyban?
- Költ.* Párját nem is láthatta semmiféle ember, 21
Szépségben egyenlő vele tán van az angyalban.
- Kar.* Hadsejvathoz hasonló figura ember nincsen,
Nézése tán található majom és mókusban.
- Kar.* Úgy-e hogy pompás tőlem, nem-e? ... öhö ... öhö ...
- Hads.* Pompás Karagöz, pompás; engem ugyan majomnak tettél
meg, hanem se baj.
- Kar.* Majmot csinállok ugyan az emberből, hanem mértéket és
mértéket megütő majmot, brrr ...
- Hads.* Úgy Karagözöm, úgy.
- Költők egyike:* Mondok még egyet, halld Karagöz.
- Kar.* Lássuk, beszélj.
- Költ.* Hanem jól neki kászolódj, hé.
- Kar.* Te is jól hegyezd ám nekem füleidet.
- Költ.* Halljad: 22
- A téli napokban édes ízű társalgás kell,
Flóta, tambura, hegedű, zil, csengőféle kell.
- Kar.* A cigánynak sátorába minden éjjel harez kell,
Asztalára esténként buzakása leves kell.
- Költ.* Dalt énekeljenek a szivükből szerelmesek,
Részegesek gyűlésében szivrabló szép is kell.
- Kar.* Nyári napon síkra kelünk, sátorra szükségünk.
Üllő, kalapács, vas, szén és két ágú fogó kell.
- Költ.* Czukrot láttam mosolyogva ajkadhoz hasonló,
Zenével jár de kissé még gondolkozni is kell.
- Kar.* Nálunk a szamárt becsülik, tudod titkos okát,
Pompás a ló, de járása poroszkás legyen, kell.

- 23 *Költ.* Ugyancsak jó helvát ettünk, áldjon isten érte,
Egyiknek a másiknál édesebb mondóka kell.
- Kar.* Ha csapat vezértől jönne, egy ember is elég,
Mindnyájuknak kopasz fejű majom ugrálás kell.
- Hads.* Úgy Karagöz úgy, pompás hé, íme még jó költői tehetség
is van benned.
- Kar.* Mit hittél hát, de mi van még én bennem, a miről te nem is
tudsz.
- Költők egyike.* Hej Karagöz, még valamit énekelni fogok és ha meg
tudsz rá felelni, mesteremnek foglak mondani és kezéd csóko-
lom meg.
- Kar.* Szólj, szólj, ne késsél, nálam kész a felelet.
- Költ.* Figyelj :
- 24 A ki ember, nem hiányzik fájdalom fejéből,
Lehet-e el szabadulnunk a világ bajától ?
- Kar.* Az arany kifogyhat-e a tolvaj tüszőjéből,
Én beérem az én fattyam e mesterségével.
- Költ.* Hadd húzzam én továbbra is a szerelem lánczát,
Hanem uram őrizz meg ennek ötszörösétől.
- Kar.* Tegnap este fűszeressel a mint beszélgettem,
Jött és vagy három-öt egész sajtot tova cipelt.
- Költ.* Egy bájosnak szívem adtam, de nem kegyelmez meg,
Nem menekülhetek s zsarnok gonoszságától.
- Kar.* Reggelenként vágó hidra mentem, azt sajnálom,
Hogy öt vagy tíz töltött hurkát el nem is csenhettem.
- 25 *Kar.* No Hadsejvat, hogyan, nem jól beszéltem-e ?
- Hads.* Nagyon jól Karagöz, nagyon jól, csak igyekezz ; pénzhez
jutunk, mondhatni.
- Költők egyike.* Velem is kiállasz vizsgára ?
- Kar.* Haj, haj (ugyancsak).
- Költ.* Figyelj hát!
- Kar.* Brr... ilyen dolgoktól ijedjek meg én ? összetört mogyoró-
hoz hasonló feleleteim vannak én nekem.
- Költ.* Lelkemből megszerettem egy ijas szemöldökűt,
Megrabolta eszem fejemből egy barna szemű.
- Kar.* Lelkemből megszerettem egy cukor étel-szeműt,
Szám és orrom égett, a mint futottam leveshez.

Költ. Emlékem sem veszi számba, mással ölelkezik,
Barátaim be nagy bajba ütöttem a fejemet.

Kar. Emlékemet sose kérdi a tojásos kadajf,
Én az éjjel a pilálfba ütöttem a fejemet.

Költők. Pompás Karagöz, most már megérdemled az akasztót, ez az
a sál meg rajta a tíz líra tied, viheted a hova akarod.

Kar. Add add (ezzel elveszi és Hadsejvatnak): rajta Hadsejvat,
rajta menjünk.

Hads. Pompás Karagöz, pompás, nosza menjünk (ezzel elmennek,
a költők is eltávoznak; aztán a kávéház képét elveszik és Kara-
göz meg Hadsejvat megint előjön).

Kar. Hogyan Hadsejvat, hogyan? úgy-e hogy pompás volt tőlem?

Hads. Pompás Karagöz, pompás, most jer legyünk társak.

Kar. Milyen társ?

Hads. Lelkem most a pénznek fele a tied, fele az enyém.

Kar. Neem, te csak hagyd, majd megcsinálom én a számadást.

Hads. Rajta, lássuk.

Kar. Mostan egy meg egy mennyi?

27

Hads. Kettő.

Kar. Nem, egy meg egy annyi mint egy egy.

Hads. Lelkem egy egy lehetséges-e?

Kar. Mért ne lehetne? ha egyhez még egyet hozzá teszünk, egy
egy lesz; ha még egyet hozzá teszel, egy egy egy lesz.

Hads. Karagöz, megbolondultál? micsoda számítás ez? add csak,
majd én elosztom.

Kar. Lelkem öt meg öt annyi mint öt öt, ötből ötöt leveszünk, bal-
ról a nulla, köphetsz a markomba; ha még levettél ötöt, a ház-
ból is kiment a bérlő, semmisse maradt.

Hads. Karagöz, te talán bolondoskodásoddal pénzt nem akarnál
nekem adni?

Kar. Lelkem előttünk a számadás, be különös egy ember vagy; az
mostan ide nézz, ezt a pénzt három részre osztom.

Hads. Kié az egyik?

Kar. Az egyik az enyém, a másik Karagözé, a harmadik meg azé,
a ki a költőknek feleletet adott.

Hads. Hát az enyém?

Kar. A háromnak egyike a tied.

Hads. Hallgass erkölestelen, határt — mit nem tudó te.

Kar. Ficzkó, az a határ vagy mi mi lenne?

Hads. Hogyan mi lenne, szavaiddal talán pénzemet akarnád elnyelni?

Kar. Mért bosszankodol hé?

Hads. Én ilyen szókat nem ismerek. Mostan a pénzből öt lira az enyém, öt lira a tied; ha adod jó, ha nem, derekasan össze kapok veled.

²⁹ *Kar.* Mit veszekedés, rajta lássuk, feleletre felelet, vásárlásra vásárlás, alkudozásodba nem avatkozom.

Hads. Karagöz, én ilyes szókra nem hajlok, nem adod ide szép szóval azt az öt lirát?

Kar. (Magához): még egy kicsit bosszantom, ha még egy kicsit az erére tapintok, ugyancsak lángra lobban; (Hadsejvathoz) izé Hadsejvat, jer elő, három lirát adok.

Hads. Nem, nem, ilyen beszéd is lehetséges? én hik-mikre nem hallgatok, a pénzt akarom.

³⁰ *Kar.* (Magához): a ficzkó Hadsejvat azt hitte, hogy a pénzt nem adom oda neki és ugyancsak fenekestől felfortyant, most már oda adjam neki? — (Hadsejvathoz): Izé Hadsejvat, én csak tréfáltam veled, miért bosszankodtál annyira?

Hads. Hogyne bosszankodjam? mert azt hiszem, hogy igazán teszed.

Kar. Nesze itt itt az öt darab.

Hads. Add add hamuházi, ma este megint felbosszantottál.

Kar. Nézd csak a gézenguzt, hogy meglágyult, a mint meglátta a pénzt, hej gézenguz hej.

Hads. Én megyek.

Kar. Én is megyek, rajta menjünk! (Ezzel mindkettő egyszerre elkezdi:

Nem megmondtam stb.

Kar. (A mint megy ismét leszáll): izé, holnap este megint méltóztassanak, «Véres nyárfa» (akasztófa) lesz.

SVÉD-LAPP SZÖVEGEK.

II.

Jemtlandi lapp nyelv.

IV. Snaasa-högar (Snaasa csúcsok).

Beszélgetések.

Monna aktem piernam tan kejjeren kroamatam, tallá monna tam tolovotem aktem piejjem, tallá peášt'em toarešt sturre j'eānam, tallá čiēhtiem slōūtīt én egy medvét megsebeztem a tavasszal, ekkor én azt üldöztem egy napig, aztán egy nagy folyón át jutottam, ekkor kénytelen voltam abban hagyni.

monna puotam oktak, il'e' āčie kanna miññešn egyedül jöttem (tkp. jövök), atyám nem volt velem. — *mejje tiek'e poatam[a]* ide jöttünk. — *tiekie puotede* jöjjetek ide! — *monna mü āčiem wuēinam puoti'* (v. *puotit*) atyámat látom jönni. — *mije kołomes (kōts) tāsne* (v. *tāsne*) hárman (hatan) vagyunk itt. — *mü āč'e puōraka; mü āč'en kuēkte mánā'* (v. *kakkih*) atyám jó; atyámnak két gyermeke van. — *čičče Snāsen arřaji* anyám Snaas hegységben lakott. — *monna tam mu āčste fiħkim* ezt atyámtól kaptam. — *monna kuēkte pōč' wāttam mu āčan; mü āč'en pōč' čorrokha* két rénszarvast adok (v. adtam) az atyámnak; atyám szarvasai kövérek. — *tihthe skōjišn* ő az erdőben. — *monna wačie' konna škojjes[e]; ieh totne škojjesa kanna wačč'* én nem megyek az erdőbe; te sem mész az erdőbe. — *tuh kūl'ā'* (v. *kūl'e'*), *kuktie miyje (monna' kuoppok) šmāretip (šmāretin)* ők hallják, hogy mi (mi ketten) beszélünk (ketten beszéltünk).

V. Tranris hegység (Tronde wärie).

A) Mesék.

1. Stälä ih ulumuče.

Stälä akten aikien piärnum fihkelä (-le), tilje tullum pieja. tlje akte ulumuče poatä. stälä ogriemienie. tlje tihte ulumuče släpčie stälän suähhkom ih čiehpä aktem suekiem, tulluse piäjä, stalam koske, ka kü'li', mijje tihte čuojä tullušn. stälä pillije, täipä šiähhkom, wuélkā parr ruohten. piärrne šiähk'ste kahča, äandan čirrekeba pillije. ulumuče kuhktimienie stälqse (stäluse), ka wu'éreči' saanam j'ällpšit buff'ejistie. ij pqt stälä wu'éretie'. wuélkā äandan čirrekeba ruohten. tihte ulumuče tamma piärnum fihkije.

Az óriás egyszer egy medvét fog, aztán tüzet rak. Hát egy ember jön. Az óriás aluszik. Ekkor az ember kilyukasztotta az óriás zsákját, levág egy nyírfát, a tűzre teszi, az óriást felébreszti, hogy hallja, mi az, [a mi] ropog (tkp. hangzik) a tűzben. Az óriás megijedt, fogja a zsákot, megy ugyancsak szaladva. A medve kiesik a zsákból, még inkább megijedt. Az ember [oda] kiáltott az óriásnak, várjon, segítse meg őt a vad állatoktól. Nem várta bizony az óriás. Megy, még gyorsabban szaladva. Az ember megkapta a medvét.

2. Piejjen n'eida.

Aktn aikien piejjen n'eite čahkšemienie piejjet pahkš kämpüšti-mienie. tlje akte pähče wu'éinije, tlje nākā para suolk ih lje (ih tlje) piäksele, stäjerie para čarraka, koššie piejje n'eite toivahtiji, attä ka tann^e kuininä arrét. tilje k'asse (v. kass = kalekies) jahtajit. piejjen n'eite jeahtä ičse källese, attä ka pū'čum vuojetet. tihte ka ruónčam liärtet. tilje tihte pähče wu'éinā, attä ruónča kušsedimienie, tilje tann varraka f'älie tihte piejje n'eit. tlje tihte n'eite juo kuotiem toitqmq, tilje jühtä, attä kalakā kuotien ruohpenum kapči' kułoma jéji'. tilje wuójułtahtä, tilje äredn wuélakama piejjen n'eitā rešt (n'eite dest), tihte pāca para uktok tanne koqtan fihki čuhktiow'. täšniä fihki hōkkadatti' uhče smāvo kučlie', i mann jēnum fihk' kennā.

A nap leánya.

Egyszer a nap leánya fent ült egy dombon, fészülködött. Hát meglátta egy legény, aztán csak titkon (lopva) odalopódzott s megfogta, erősen tartotta, a míg a nap leánya megigérte, hogy ennek a felesége lesz. Hát költözködni akartak. Mondta a nap leánya az urának, hogy ő hajtsa a rénszarvas nyáját. Ő majd fölszerszámozza (befogja) a húzó rént. Látja az ember, hogy a húzórén igen sebesen megy [rohan], nagyon gyorsan ment a nap leánya. Hát a nap leánya már sátort csinál és mondja az urának, hogy fődje a sátor tetőnyílását három éjjel. [Ez azonban] elfelejtette, hát reggel elment a nap leánya onnan. A legény csak egyedül maradt a sátorban és éhezhetett (tkp. kapott éhezni). Ott kis apró halakat horgászott és nem igen sokat kapott.

B) Elbeszélések.

1.

Monna akten aikien tairiemänie jijim. monna uhče tan aikien. t'lje snöлке poatā ih aktem pū^ucem peáksā. monna wuēinim, t'lje manná pīļim, monna hüksēm para čarraka ih kuh snöļkum wuēinam, t'lje ručtem koatan aktn čeāran āhčan supčtet, atte monnā snöļkum wuēinuma. monna čiāhtum koatān ruohti', t'lje tan čirrekā manna pīļijim. im lie' monna aldri tāptema wuēingma.

Egyszer legeltettem egy éjjel. Kicsiny [voltam] azon időben. Hát jön egy farkas és egy rénszarvast megragad. Én láttam, megijedtem, ugyancsak erősen kiáltottam s mikor a farkast látom, szaladok haza egyre sirva az atyámnak elbeszélni, hogy én farkast láttam. Haza kellett szaladnom, oly nagyon megijedtem. Nem láttam én sohasem olyant.

2.

Monna, āhčie ruónčinä vuojemienie. monn ai aktene ruónčene vuojemienie parwān. kuhkelde kalekien wūesta' wēččēt. t'lje koaššie kahkse taļowuma vuoimen šis, t'lje rīāvo hajikelā, mū ruónča pīļije. monna uhče, v'ēšie, ruónčam p^uāļ' steārit kennā, t'lje piāselā, hajji-

kelá palta áhčien ruónčam. tū^une kiereč marhkā, ruónča piásā, wuélkā kiärčine tann kaks. tlje áhčie viättä iese ruónčam ih láhpā monnom tassa, wuélkā t̄uoptit tamm nüppiēm ruónčam, ih tann kuhkiem šattā. monna tū^une karavonqma tann čárráka, annan áhčie poatā poastln. čiähtien jijjim "oret kuosen nüölešn. nüppien piéjjēn äškā paurān poastln tlje lieulos kiereč (k̄iereč), im manna fišk' čahkast kih poastln. manna šajlam tann^e čárráka, annan koatan poatam.

Én, az atyám húzó rénnel hajtottunk. Én is egy rénnel hajtottam az éléstárba. Messziről sajtót akartunk hozni. Hát mikor messze jöttünk az erdőbe, róka ugrott föl, az én húzó rénem megijedt. [Minthogy] én kicsiny, gyöngé [voltam], a húzó rént nem bírtam visszatartani, hát elszabadúl, odaszökik az atyám húzó rénje mellé. Az egész szán szétmegy, a húzó rén elszabadúl, nagyon messze megy a szánnal. Ekkor atyám megköti a rénszarvasát és itt hágy engemet, elmegy megfogni a másik húzó rént, és nagyon sokáig oda marad. Én egészen megfáztam, igen nagyon, míg atyám visszajön. Kettőnknek éjjel egy fenyő alatt kellett aludnunk. Másnap aztán visszamentünk a tárházba. Hát nehéz [volt] a szán, nem ülhetek hátul (vissza felé?). Nagyon elfáradtam, mire hazajöttem.

VI. Undersåker hegység (Soahkan wārie).

A) Beszélgetések.

Kie alakonā kuhktemienie ki lárház (kiabál) künn? — eäh tah tuost' kuhkeäti't nem mernek azok lárházni. — mainie krátnā' tū^une piéjjem mit morogsz egész nap? — piärrnā krátnā' a medve morog. — kie uksum capmā ki zörgeti az ajtót? — im monna siätet' külskutti', mam tatnā jiehtā' nem törődöm avval, a mit mondasz. — monna söurum alakeng kū^ulum rauki' a juhot hallom künn bégni. — tašnie stuora vuépsā hālietejja; tihte pū^ucse seitā hāliehtit mán manná kałakum pūwit; vuépsā paskā, ploakātahtā moqtiem jūrum itt egy nagy bögöly röpült; egy rénszarvasra akar röpülni, de én meg fogom ölni; a bögöly sok állatot szúr (csíp), kínoz.

Mū čajjevā' (čajevā') pakčēt' fáj a hasam. — monna kahčem jih surmom cuōpkim liheste elestem és kitortem az ujjomat (tkp.

az ujjomat letörtem az izérol). — *joaktan monná kiätam äimenä posktallijjim, tan pi^ejjän tlje älikeste pannaqij* (v. -ki') tegnap a kezemet egy tüvel megböktem, ma hát elkezd dagadni. — *taktare jiellajahtä tam fiäilie alamuöom* az orvos meggyógyítja ezt a beteg embert. — *monna petnikite vatnanoma nines pénzem, hijával vagyok a pénznek.*

mejjä kalekü' tü^ukum puertän preiti' (v. *luéppi'*) a kendöt az asztalra fogjuk teríteni. — *mejjä kalekü' vuäbänan tullum pieji' ih laipiä' pissi'* a kályhába tüzet fogunk rakni és kenyeret sütni. — *mü koatšn kampl škihke* (v. *pruohka*), *att ääpu' mejjä mäte' ki' autšn kuh mijjén ähcie koatän talowä* házamban régi szokás, hogy, nem eszünk előbb, míg atyánk haza nem jön. — *tan piejjen monna waccém koat'en šise, ähkašim, prihček joukujim* ma bementem a házba, leültem, kávéit ittam. — *moattie, mi puälekkom šeitä sok [van], a ki a pälinkát szereti* (tkp. akarja).

im monna teitie kāmukitie puäth (*puäthj*) *utiüh, maitie tātna munnän k^oõroma; tah aõovas kärčie munnän* azokat a cipõket nem használhatom, a melyeket te nekem varrtál; azok nagyon szükek nekem. — *täitie warjite, maitie koärije puäktij, juo täitie atnãmq* azokat a ruhákat, melyeket a szabó hozott, már azokat használták. — *monna vuobenien piälešn* (v. *piälešn*) *äoaččam* (*äoaččijem*) *ih ičen warjä' poaltam* (*poaltama*) a kályha mellett állok (álltam) és ruhámat elégetem (elégettem). — *mü kajepa kahčemq wouhuse, manna šittim krüküüh, armia kalakam pejjise waltä'* kalapom leasett, le akarok hajolni, hogy fölvegyem.

joktan monná ičen äitekištie stuorra äälogom (v. *prö^ovim*) *fihkim* tegnap szüleimtõl nagy levelet kaptam. — *mejjä äiče viäll-ääh, men viete jãmomq, tlje par keäkts tãlie* mi hét testvérek [voltunk], de õt meghalt, hát csak ketten [vagyunk] most. — *tihte pähče ähčebun piärešn* ez a fiú atyjára üt, atyjához hasonlít. — *monna läkam tam pähčem säälädimie autšte* (*autšte*), *tlje stuora tuntura* (v. *klipmuj*) *šattä* megvertem (tkp. verem) ezt a fiú lopásért, hát nagy lárma támadt (tkp. támad).

mah liäh kouhuma, ahte tü koatie-piälien taktera proürusa? *mah miäl', kuštie kalakä tihte iče proutškätiem waltä'* hallottad-e, hogy a te szomszédodnak (sátorfelednek, sätortársadnak) a leánya menyasszony? tudod-e, honnan fogja õ a hozományát venni? —

tuoh kuéktā lāvec ; tuon nüppien wahkan kałakā tāi heäje šuttä' azok ketten jegyespárok, a jövő héten fog az ő lakodalmuk lenni.

aktera wārešte jahtajijjin nüppien wārān, tlje tassa aktem kuotiem tarejajin (v. tarejajijjin) az egyik hegyről a másik hegyre költözködtek, aztán ott egy sátrat csináltak (építettek). — *ki kuotiem cäkkimienie* ki építette a sátrat? *im monna miäl' kannā* nem tudom. — *řakkā ałovas oħče skouwa, jallan muor' (poaltems muor')* *řihki'* ott nagyon kis erdő van, alig kaphatni fát (égetni való fát). — *tāte wārie, kukkā mejjā waccu', ałovas pṛāṛa* ez a hegy, a melyen megyünk, nagyon meredek. — *tihte stuora lihpiä marhkaneija* ez a nagy szikla szétrepedt (meghasadt, szétment). — *kaltie, amma täiman krüchkiyim, ałovas řiäñqłq* a kút, a melyet taval ástam, nagyon mély. — *wuóinuä Soahkan vuelelišnie stuora fuórsie (v. karrečie) ; tihte küřua řakħse soķki'* Undrsäker alatt egy nagy vízesés látszik; az messze hallatszik zúgni. — *juhkon appgṛq (v. kättie v. viättarä)* *ałovas čäppies* a folyó partja nagyon szép. — *tate jeanā ałovas kammqta, tuote nüppie jeanā äntan kammteṛq* ez a folyó nagyon széles, az a másik még szélesebb. — *toaräst jeanam ałovas čäpies pṛüwie* a folyón át nagyon szép híd van. — *tan piejjen wuosts karejabjeje tan řäpien* ma első mise [van v. volt] ez évben.

mam tättie řällešte řit' tareji' mit akarsz csinálni abból a deszkából? — *tihte klakhā, am oašestejšn monnä juóktan baččajijjim, tihte cučpkołtahkšn (v. cüöpkonomma)* az a bot, a melyet tegnap a kereskedőnél vettem, az széttörött. — *mü külleke řiñan pānātuowum ; monnä čieħtum hänestit* a késem eltompúlt; meg kell köszöriülnöm. — *tanna ałoman ałovas viekska kiät', jeh tihte tam řisse klāħkam puóřli cüöpkih kuékt'en hāran* ennek az embernek nagyon erős kezei vannak, és ő ezt a vastag botot (durungot) ketté (két felé) bírta törni. — *tihte päħče jeahtā, satne vieksāķq, vieksahkappa monnāste ;* — *poġtieħ kjampan* ez a fiú azt mondja, ő erős, erősebb mint én; — *jöjj birokra !* — *monnä kierkiem settijim jauwān ih tihte wuajajejja potnan* a követ a tóba dobtam és az elmerült a fenékre.

tullu pṛeakā, armie puellā a tűz pattog, mikor ég. — *stuorra tullu puellaji taitie koateṛe* nagy tűz támadt a faluban (tkp. gyúladt ezekre a házakra)). — *nougota (v. kiaht) tullum piejēma skojjise, tästie tilje stuora tullu řättā ; řälie anne tihte puolemienie ; tejjā ai*

wuéinijeterä, tihte puol'emīnie valaki tüzet csinált az erdőben (meggyújtotta az erdőt), hát nagy tűz lett (tkp. lesz); most is ég még; ti is meglátjátok, [a mint] az ég. — *piejje koartā čerrekä* a nap erősen éget (süt).

B) Mesék.

1. *Piärna jih řeäwq.*

Piärna jih riäwq wuoje-tälliem seällät' (seällädiĵin). tĵe aktñ 'ėhkedñ waccieh, virmie' cākieh piärne ih reäwq. tĵe āreĵñ virmie' šakkāh, tĵe ĵen küelie' fiĵkh kennā. tĵe řeäwo wuelkā, tann 'ėhkedñ wuoje-tällēste wuoĵem mātada. tĵe tałowā piärnan koaikā, tĵe pi'rrnā ĵihčĵe: «kuppenā liäh vierātamma?» — «fättarin'ü čuöč-čema. tĵe ĵuo wuoje-tälliem kaskā mātātamma. tĵe akten pieĵen piärnan peälešn ogrā tĵe viht (nappādest) wuelkā, wuoĵim kaĵakā mātādiĵit (-di't). tĵe piärne ĵihčĵe: «kuppene liäh veärātamma?» — «fatterin'ü liem č'öččema». tĵe nüppien 'ėhkedñ wacci' kalekies akēñ (akč'n, aktšn) wuoje-tālien koaikā. tĵe wuoje-tällie ĵuo nahkqmq. tĵe piärna ĵeahtā reäwose: «tatñā liäh wuoje-tāliem mātātama, nahktama (nahk^atama) tū^unu kaik.» reävo ĵeahtā: «tatna (v. taana) tällniä helle mātātama, nahktama.» piärna moarateäwa ĵih ĵeahtā, kalekies oarajĵit piejje-pealan wuéinih, keän rauwušte wuoĵ' wučāh. tĵe piärna nahkstamma, tĵe reävon rauwušte wuoĵ' wučāh. men koĵ tĵe piärne nahkstamma, tĵe reävo wuoĵ' nāmā piärnan rauwose. piärnā tann čerrekä (čirrekä) nahkstamma, tann kārēve piärne tihte, ĵĵ (iĵĵe) liēh tmqtmq kennā, kuh reäwo piärnen rauwose vueĵ' nāmqma. tĵe řeävo koška peĵĵise ĵih ĵeahtā: «č'öččel' päĵĵise wuéinih, kiän rauwušte vueĵ' wučā'.» tĵe piärne č'öččelā päĵĵese, tĵe piärnāñ rauwušte vueĵ' wučāh. tĵe piärna moarateawā tĵe t'qllōwq reävum. reävo roqñ (v. ruöhcen) nealan haĵek'lä. tĵe piärna reävum ĵielkište fiĵkela, tĵe řeävo ĵiehtā: «tĵe māĵ ič' lēäh para viät-tiem kākciemienie; kacie' čerrekä!» — pirrnā skāmiekoatā ĵēh ĵuđitā reävun ĵielkiem. tĵe reävo piäsela. piärna wuelkā tästie. tĵe reävo piärñom arkete tan kārēve: «tatna, mā tan stuorra eĵäč monnom ĵaksĵ, mi řann oħe.» — piärna moarateäwa ĵih ĵeahtā: «koasš

akt (v. koaššie akt) kałakam taťnum kākcih, koaššie jāmāh.» —
 řeavo jiehtā: «cū, cū!» ārkā, «taana, mie tañ jalla, ežáč mannām
 puélhik jaksī', mannām, mie tañn wuelāks.» — piārnā kääpota.

aktñ aikien tlje kalekies hoqkkij, tlje eččen nāgen kuelie' fihkkē
 ki'. tlje āreťn řeāvo wuelkā hoqkkij, tlje jēn kuelieh fihkije, tlje koa-
 tān wuelkā. tlje piārnā kihēije: «kumtie taťna tañ jēn kuelie' fihk'?»
 — reāvo jiehtā: «čičātom pott mañna tañn jēn kuelieh fihkih.» —
 pirrne jiehtā: «liārat' (bikkumť) monnom ai, kumtie kałakom tañn
 jēn kuolieh fihkih.» — «hōajā, pihkumťūt kałakom.» tlje jeahtā:
 «wāccieh, aktñ 'ehkedn š'eipiem piejñ jauran, āreťn tilje jēn kuelieh
 fihk'.» — tlje iehkedn pirna wuelkā, jauran š'eipiem peajā, aredn
 tlje piārnen š'eipie kałakomq. tlje piārna viāntā, jēn kuelieh, tlje
 taťmāťā lieułos, 'ijji puāł' luthih kih. tlje hajekela (-kala) čerreķā, tlje
 piārnan š'eipiā puorhkana. tlje piārna moaťatēāwā reāvose, armā
 satnam lieka nulličāttammā, sū (sō) tlje siāipiā puorhkana. reāvo
 poaksta nālkiešlākan, aťmie piārna tañn joamān. tālie piārnan pať
 (paťra) oaneks š'āipie. tlje piārne š'āipet f'ālemi'nie tālie ai. —
 tihte piārne tañ aikien jāmiejjeja.

A medve és a róka.

A medve és a róka vajas puttonyt loptak. Hát egy este men-
 nek, hálókat eresztenek a medve és a róka. Reggel a hálókat ki-
 húzzák és nem sok halat kaptak. Aztán a róka elmegy, azon este
 a vajas puttonyból vajat eszik. Jön a medvéhez, kérdezi a medve:
 »hol voltál?» — «Koma voltam (tkp. komául álltam)». Hát már
 a vajas tálat középig megette. Egy napon a róka mellett alszik,
 aztán ismét (újra, másodszer) elmegy, hogy majd vajat eszik.
 A medve kérdezi: »hol voltál?» — «Komának voltam.» Másnap
 este együtt kellett volna nekik elmenni a vajas puttonyhoz. Hát a
 vajas puttony már elfogyott. Ekkor a medve mondja a rókának:
 »te etted meg a vajjas puttonyt, fogyasztottál el mindent». A róka
 mondja: »talán inkább te etted meg, te fogyasztottad». A medve
 megharagszik és mondja, feküdjenek le a nap felé, hogy lássák,
 kinek a seggéből csöpög a vaj (tkp. csöpögnek a vajak). Hát a
 medve elaludt és a róka alfeléből csöpög a vaj. De mikor a medve
 elaludt, a róka a vajat, a medve alfelére keni. A medve nagyon

erősen aludt, az a gonosz medve nem érezte, a mint a róka a medvének az alfelére kente a vaját. Aztán a róka fölkelte és mondja: «kelj föl megnézni, kinek a seggéből csöpög a vaj.» A medve fölkel, hát a medve seggéből csöpög a vaj. Ekkor megharagszik és kergeti (üldözi) a rókát. A róka egy gyöker alá ugrik. A medve a rókát lábánál fogva megkapja, hát mondja a róka: «bizony csak a gyökeret harapod (szó szerint: ugyan nem vagy, csak a fenyőgyökeret harapdálóban); harapd erősen!» A medve kezdi magát szégyenleni és elereszti a róka lábát. Ekkor a róka megszabadul. A medve elmegy onnét. Hát a róka a medvét nagyon erősen (tkp. rosszúl) csúfolja: «te, a ki olyan nagy vagy, nem érsz (tpk. érz) el engemet, a ki olyan kicsiny vagyok». — A medve megharagszik és mondja: «valamikor [úgy] megfoglak harapni hogy (tkp. a míg) meghalsz». — A róka mondja: «ejnye, ejnye!» gunyolja: «te, a ki olyan magas vagy, nem bírsz engemet elérni, engemet, a ki oly alacsony vagyok.» — A medve mérgelődik.

Egyszer horgászni akartak, s nem kaptak semmi halat sem. Hát reggel a róka elmegy horgászni és sok halat kapott, aztán haza megy. A medve kérdezi: «hogyan kapsz te annyi halat?» — A róka mondja: «kell nekem bizony annyi halat kapnom.» A medve mondja: «taníts meg engemet is, hogyan kapjak oly sok halat.» — «O, igen, meg foglak rá tanítani». Aztán mondja: «menj, egy este tedd a farkadat a tóba, reggel aztán sok halat kapsz.» — Hát este a medve elmegy; a tóba teszi a farkát. Reggel a medvének a farka oda volt fagyva. Fölkel a medve, hát a farka oda volt fagyva. Ekkor a medve azt gondolja, hogy sok hal az. Fölugrik, érzi [hogy] nehéz, nem bírja fölemelni. Ekkor erősen ugrik, hát a medvének a farka szétszakadt. Megharagszik a medve a rókára, hogy őt úgy bolonddá tette, hogy a farka szétszakadt. A róka jó ízűen (tkp. édesen) nevet, hogy a medve olyan bolond. Most a medvének csak rövid farka van. És a medve farok nélkül jár most is. Az a medve akkor meghalt.

2. Akta pieljets kōlle.

Tihte mealā, kūēlie kaļlakā taļowi' (talovuj) tahkā. tlje tann frūa jeaktā tassa: «ar̄meā taļowā tahkā jih kihčije: mam lieh tare-jamienie? tlje kaļakā j'ēhtij: ākšan. nīr̄ram. — ar̄mea kihčije: man̄n

kiäwota (kukkie) äksän nírra? tilje kalakä j'ëhtih: kaskä oäks'em. — jeh armae kihëije: mah nan vüälokom uunih? tilje kalakä j'ëhtä: hōaja, ohče patt, män k'äkk'en aļovas ohče rājikie. — armie kihëije: kušniä tū kammā? tilje kalakä jiehtih: hi'rkeän (v. hi'rëkiän) koqtien šišn'ä. — armie kihëije: kušniä tū taktare? tilje kalakä j'ëhtä: tihte jaur'e-peälesn. — armie kihëije: man kukkie nüppien koqtän? tilje kalakä j'ëhtih: tūon pahkan noqlesn.»

tilje küelie taļowä. tilje pieljets kolle moarahka pienom aanä (v. atnā). tilje pienä šäjetä (v. šeitā) kakci' küeliem. tilje küelie jeahtä: «ass tuhkä!» — pieljets kolle jeahtä: «äksän nírram.» — küelie jeahtä: «puerrak!» — pieljets kolle jeahtä: «kaskä oäksiem.» — tilje küelie jeahtä: «ka thoaskan leä'? kušniä tū kammā?» — pieljets kolle jeahtä: «hōajä, ohče patt, men k'äkk'en aļovas ohče rājikie.» — küelie jeahtä: «mah kallānammā (v. kallātahksn)? — kolle jeahtä: «mū taktare jaurie-peälesn.» — küelie kihëije: man kukkie nüppien koqtän? — pieljets kolle jeahtä: «ä'l'e' kiäki' veärä-tamma mañan küeliem.» — küelie jeahtä: wuélki'h tuonen kogikä! — kolle jeahtä: «tuon pahkan noalesn, kaltie-peälesn.»

Egy siket ember.

— Ez tudja, tisztviselő fog oda jönni. Hát azt mondja neki a felesége: «ha ide jön és kérdezi: mit csinálsz? akkor mondja: fejsze nyelét. — Ha kérdi: milyen hosszú [lesz] a fejsze nyele? akkor mondja: az ág közepéig; — és ha kérdi: van-e némi söröd? mondja: igen, egy kevés van, de a hordónak nagyon kicsiny a lyuka. — Ha kérdezi: hol a feleséged? mondja: a lóistállóban. — Ha kérdezi: hol a leányod? mondja: az a tó partján [van]. — Ha kérdezi: milyen messze van a másik házba? mondja: ama domb alatt [van].»

Hát jön a tisztviselő. A siket embernek mérges kutyája van. A kutya meg akarja a tisztviselőt harapni. A tisztviselő mondja: «kusti!» — A siket ember mondja: «fejsze nyelét!» — A tisztviselő mondja: «jó napot!» — A siket ember mondja: «az ág közepéig.» — Aztán mondja a tisztviselő: «vajjon megbolondultál? hol a feleséged?» — A siket ember mondja: «igen, egy kevés ugyan [van], de a hordónak nagyon kicsiny a lyuka». — A tisztviselő

mondja: «vajjon jóllaktál [már a bolond beszédből]?» — Az ember mondja: «a leányom a tó partján [van]». — A tisztviselő mondja: «milyen messzire van a másik házba?» — A siket ember mondja: «senki sem volt a tisztviselőért (tkp. után)». — A tisztviselő mondja: «menj a pokolba (tkp. a halálhoz, ördöghöz)!» — Az ember mondja: «ama domb alatt, a kút (forrás) partján (mellett)».

3. *Véassās tāče jih cōren frū^ua.*

Akta véassās tāče wāccā aktn cōrn koqikā jih aktum toqpiem lō^onestahtā. tlje stuorra cōrre jeahtā: «koassie tqtna toalpiem fikh' lō^onih, tlje tqtna (v. taana) wāccāh, tam jū^ukst'». tlje tihte veassās kolle jeahtā: «ījjič patt; monnq kałakum feaťāh ógččih.» tlje pott tihte stuorra cōrre kaulātamma, jih tuolpiem lō^onije. tlje kolle wāccā aktn oaš'estejen koqikā jih feaťāh oaččā, tlje makštā (makštā), kóqs-sie kallānqmmq, tlje waccije tāstie, jih aktn ļopma-čējelusn niļle kahčela. tlje tan cōren frū^u wuēinije, aštie lieka toalpiem lō^onāstah-toma (-tqma), tlje tihte tann cōren frū^ua čō^orvo tamm veassās kol-ļom, tlje jeahtā: «armie mū pealesn oarāh, tlje kałak' vī^ttam luhkiem fikhkih.» tlje oarā tann frū^un pealesn, vī^ttum luhkiem fikhkije. tlje wāccā tan cōren koaikā ih jeahtā: «tū^u frū^un pealesn l'ām (v. liū-gum) ogrroma, tlje vī^ttom luhkiem fikhkijijim; jirreťe piejjen kałakum ai tačkā waccih.» — «tlje kałakom tatnom waltih ruostq-koatān.» — nūppien piejjen tlje ai wāccā tačkā, tlje oarrā pealesn ai, tilje kuļumum (koļomom) luhkiem fikhkije. tlje cōre tačkā tałowā. tuhte kū^uļujē (kuoļujē), cōre tačkā tałowā, t'ljē kuokkorte sāankan nealān jih tilje tihte cōre jeahtā: «arm ih tl tam veassās kolļum puéktie' tlje kałakum tatnum pū^uwih.» frū^uwa jeahtā: «i^om lieh monna nan véassās kolļem (v. -ļum) wuēinama.» — tlje tihte cōre wuélkā jih tlje tihte veassās kolle wāccā tann cōren koaikā ih jeahtā: «tū^u frū^un pealesn l'ām ogrroma, tlje l'ām kuļumum luhkiem fikhkema; jirrode piejjen kałakum ai tačkā.» jā wāccije. tlje cōre jeahtā: «tatnom kałakum ruostq-koatan wuółktit.»

nūppien piejjen tilje ai tihte veassās kolle wāccā tačkā, jih tlje tograta tann cōrn frū^um jaur^e-pealesā, warjāh kaļekies pēssī'. tlje tihte frū^uwa ičse cōrum kuhče, kałakā viehkietī^t jaur^e-pealesē war-

jāh kuittih: tlje tihte cōre jeahtā : «armie ih tl tam veassās kəllum puéktie’, tlje kalakum tatnum jauran sēttih.» — «fihkh tarajih, kumtie sēit’, imme lieh kuit monna nan véassās kəlləm wuéinama.» — tlje tihte cōre wuélkā koatān. tlje p^wōrije (v. p^wōrije) jēn cōr’ ičse koatān, tlje jēn cōr’ tālevie’ tahkā, jih jeahta, sū frūwa jeačāh veassās kəlləm atnā (aanā), tamm kalekies pū^wwih. tlje tam veassās kəlləm lievies hirkie-koatān cākama, kalekies tašnie pū^wwih. tlje frūwa čēps sōurum tahkā luđūtā, tihte tū^wkom atnā čogrvie kaskšn. kuh tlje tahkā tālevie’, kalekies waltih ih pū^wwih, tlje cōre oksom rihpsta ih kuh tlje rihp^osta, tlje čēps sōure talowā ulukse. tlje tihte cōre pillje, fiāilien šattā ih jānā. tlje tihte veassās kəllə tam puéikies frūwum fihkije. tlje stuora heājēm tarejā, tlje tihte veassās kəllə stuōre poñtne šattā. tlje keđkte mánā’ fihkiji ; aktē jāmiejejjā tallā, nūppie kołoma vahkā j’ēliejejjā. tlje iče frū^wwa ai fiāilien šattā, tlje tihte veassās kəllə pqr uktok pācā. tihte ūmorote häile.

A szegény paraszt és az úrnak felesége.

Egy szegény paraszt elmegy egy úrhoz és egy huszonöt örés *) darabot kér kölcsön. Hát a nagy úr mondja: «mikor te a huszonöt örét kölcsön kapod, elmégy, megiszod azt». A szegény ember mondja: «nem bizony. Én eledelt fogok venni». Hát a nagy úr csakugyan meghallgatta és a huszonöt örét kölcsön adta. Aztán az a paraszt elmegy egy kereskedőhöz és ételeket vásárol és eszik. Mikor jóllakott, elment onnan és egy hóhatárra lebukott. Hát annak az úrnak a felesége meglátta, a kitől a huszonöt örét kölcsön vette, s az úrnak a felesége hívja ezt a szegény embert és mondja: «ha én mellettem alszol, ötvenet fogsz kapni». Hát az asszony mellett hál, ötvenet kapott. Akkor elmegy az úrhoz és mondja: «a te feleséged mellett aludtam, és ötvenet kaptam; holnap szintén el fogok oda menni». «Akkor én tégedet a börtönházba teszlek (tkp. foglak venni)». Másnap is elmegy oda és ismét mellette hál, hát harminczat kapott. Ekkor az úr oda jön. Amaz meghallotta, az úr oda jön, hát az ágy alá mászik s az úr mondja: «ha a szegény embert elő nem teremted, tégedet meg foglak ölni». [Azt] mondja

*) Svéd aprópénz.

az asszony: «nem láttam én (semmi) szegény embert». Aztán az úr elmegy és a szegény ember oda megy az úrhoz és mondja: «a te feleséged mellett feküdtem, és harminczat kaptam; holnap szintén oda fogok [menni]». Avval ment. [Azt] mondja az úr: «tégedet a börtönbe foglak vetni (tkp. vezetetni)».

Másnap a szegény ember szintén odamegy és annak az úrnak a feleségét a tó mellé követi, ruhákat akartak mosni. Hát az asszony megparancsolja az úrnak, segítse a ruhákat a tópartra vinni. Az úr mondja: «ha elő nem adod azt a szegény embert, hát tégedet a tóba foglak dobni». — «Tehetsz, a mint akarsz, még sem láttam én semmiféle szegény embert». — Ekkor az úr haza megy. Aztán sok urat hívott meg a házába, hát sok úr jön oda és mondja [nekik]: az ő feleségének egy másik szegény embere van, ezt öljék meg. Hát az a sok úr bedugta a szegény embert a lóistállóba, hogy majd itt megölik. Ekkor az asszony egy fekete birkát eresztett oda, ennek csöngetyűje van a szarva között. Mikor oda jönnek, hogy vegyék és megöljék, az úr kinyitja az ajtót s mikor kinyitja, hát a fekete birka jön ki. Ekkor az úr megijed, megbetegszik és meghal. Aztán a szegény ember megkapta a gazdag asszonyt. Nagy lakodalmat csinálnak és a szegény ember nagy gazdává lesz. Két gyermeket kapott; az egyik azonnal meghalt, a másik három hétig élt. Ekkor a felesége szintén beteg lesz, s a szegény ember csak egyedül marad. Nagyon búsul.

4. Čēhps sōure.

Aktn aikien akta kōlle, tihte čēhps sōurum aanā. sōure hirkie-koatien sisnie vearātamma. tije tihte kōlle wāccā tan hirkie-koatien sī'se, tije tihte tam čāhps sōurum ulukse luāitā. tije tihte wuélkā aktn stuora (v. -re) cōren koatān. tije štuore špōjilum wuēinā, tije wuēinije ičemše tāšnie, tije tihte sōurā paskijāhčā, koaššie špōjilum maḥkuā. tije stuore cōre tałowā, tije tihte wuēinā, miē tuhtq, tije tihte wuēinā, iče tuonā, pillije, tije jāmā. tann cōrn frū'wa kałakā wacci' pījje-laptsā, tije tihte wuēinije tam čāhps sōurom. tihte wuélkā wōuluse tah trāhp' (t^arāhp) par šnāičān, kahčela ih tije tihte jāmiejje. tije šō'ng kałakā wāccih čācien (čācien) mietie, tije tihte wuēinije tam frūwum ih tam cāhps sōurum. tije wāccā tann sōurn aitrn

koaikā, tlje tihte söurn ājitera kāhtā böötih stuora lukkiem. kuh tihte cōre kuolǰje tamma, mam söure toiqma, tlje rūpmala tästie, tlje wāccā aktu prūwien toarest. tlje aktu koatān talowā ih täšniä fiäilien ľättieh. tlje tihte cōre ai fiäilien šattā. tlje kaľakā tästie wāccājit poastln toarest tam prūwien, tlje oqjā' jämmeket', tlje kahčela pǰjeln tam prūw'em, tlje patnena (paanena).

A fekete birka.

[Volt] egyszer egy ember, annak volt egy fekete birkája. A birka a lóistállóban volt. Hát ez az ember bemegy a lóistállóba és a fekete birkát kiereszti. Ez elmegy egy nagy úr házába. [Ott] meglát egy nagy tükröt, abban meglátta magát; hát a birka szúr, a míg a tükröt széttöri. Jön a nagy úr és ez nézte, mi az? Hát látja, maga az ördög, megijed és meghal. Annak az úrnak a felesége a felső emeletre akar menni, s ez [is] meglátta a fekete birkát. Ez [ugyan] csak ijedezve megy le a lépcsőkön, elesik és aztán meghalt. Hát a szolgáló vizért akar menni és ez meglátta az asszonyt és a fekete birkát. Aztán elmegy a birkának a gazdájához és a birka gazdájának százat kellett fizetnie. Mikor az úr meghallotta azt, mit csinált a birka, elszökik onnan és egy hidon keresztül megy. Egy házba jön és ott beteg emberek (parasztok) voltak. Hát az az úr is beteg lesz. Aztán onnan vissza akar menni a hidon keresztül, hát a feje szédül, aztán leesik a hídról (tkp. a hidon) és elmerül.

C) Elbeszélések.

1.

İčen koatšn manna fiäilien šuttējijim (v. šuttum), ih mejjā fāatāt nahkqmq. tlje manna kaľlakq wacci' virmie' cākiq. tlje štuora piäkka. tlje iče kaľkum sū^ukkih jih küolien jóamp'e kaľlakā viermieh cāki'. tlje vqraqq patnijim. men tilje saukum čerreke, tlje kättiem nōttejijim. tlje kättiem kaľakajijimien virmie' cāki^h. tlje koatān wuėlkijijimien, tlje āratn (āretn) virmie' šakkajijimien, tlje j'ēn küelie' fiħkijijimien, jallān koatān p^uällijijimien kuėttih. tlje čoalāijijimū' jih pēssejijimū' küelie', tlje tuol^utijimū' tlje makseāhtijimū'.

A magam házában beteg lettem és mi étel nélkül maradtunk (tkp. végződünk). Hát én el akarok menni hálót eresztetni. Nagy szél [van]. Nekem eveznem kell és a tisztviselő kisasszonyának a hálókat eresztenie. Csakhamar megfeneklettem. De erősen evezek és a partot elértem. Hát a parton akartunk hálót eresztetni. Aztán haza mentünk és reggel a hálót kihúztuk, sok halat fogtunk, alig bírtuk haza vinni. Aztán kitisztogattuk és megmostuk a halakat. Aztán megfőztük és megettük.

2.

Akta kolle vinncom waltā jeh liānc⁴em min⁴nešn jeh tlje wuēlki-jijjin jaurien toarest ih til⁴e kalekies wājēšie[s] skoqhta'tijit (-tīt). tlje kolle miješka tiavonum wuēinije. tlje liāncem čoqōβq iēse koaikā jeh jeahtā: «tū⁴m kalekien mannā' skwūhtī'». tlje mieška-tievona pil-lijejjā, koq tuitie kuolojijji (v. kuolojējā), tlje hajekela. tlje kāhtejin piengm (v. -num) luōiti'. tlje piēna tollovg, koqššie jaksela, tlje xahtā čerrekā. tje kūolie jeh kolle jaksā, tlje kūolie skwūhtiji (skwūhtiji, -tijejjā) jih tlje tiēvāra, tlje tievona jāmā. tlje kerjenā suttijin, featāh fhhkijin, tilje ŋuowujijjin.

tlje nūppie kolle tahkā tałowā jih ai waišieh kałakā skoqhtā-tijit, tlje wuēinijejja, tuh waišiem fhhkema. tlje tuhta ai wuālkā. tlje kolle kałakā skwūhtema waišien piēlešn arri' jih kūolie wuālkā hierkien mietie. tlje koatān tałowā, tlje kolleŋ rū⁴kije kihēije, kušnie sū kallqg, tlje jeahtā (jiehtā): «waišien piēlešn.» tlje wuālkijijjin poastatā škōjise waišien mietie.

Egy ember vesz egy csónakot és a tisztviselőt magával s aztán elmentek a tavon át és jávorszarvasokat akartak löni. Hát az ember egy borjas jávortehenet látott. Ekkor a tisztviselőt magához hívja és mondja: «azt fogjuk mi ketten meglöni». Erre a borjas jávortehén megijedt, a mint azokat meghallotta és elszalad. Hát a kutyát el kellett eresztieniök. A kutya üldözi, a míg eléri és erősen ugat. Hát a tisztviselő és az ember elérik, aztán a tisztviselő lött és eltalálja, a jávorszarvas meghal. Megörültek, eledelt kaptak és megnyúzták.

Ekkor egy másik ember jön oda és szintén jávorszarvasokat akar löni, hát látta, azok jávorszarvast kaptak. Ez is elmegy.

Annak az embernek, [a ki a hivatalnokkal volt], a meglőtt jávorszarvas mellett kellett maradnia, a hivatalnok pedig lóért megy. Haza jön, hát annak az embernek a felesége kérdezte, hol az ő férje, s azt mondja: «jávorszarvas mellett». Aztán visszamentek az erdőbe a jávorszarvasért.

3.

Akta alamuča skojjum wacciemienie, tlje piässan mihtie šeahtā, tlje skcuhtie (wuāčā), men ečči tiävärh ki'. tlje piässa hajekalg. tlje piänom šnipkije (v. luēitā), tlje piänä tǝlovuje, tlje jaksala. tlje piässa pǝkije, tlje piänä pilloje, tlje piänä k'auwā š'eipenā poatā poastote. tlje alamuča räipq (v. thoiije)-keacān waltā, tlje kuāpā koššä jaksala. tiävärā, tlje nuāwā, piärka' kjühco jih tlje tuolien cakkā. tlje koqtān wuälkā viehkiei mietie, men aļovās kaļlakās allekie, ie toaret' kennā, tlje uktok (oktok) wuälkā tlje kuētā piärkā' koqtān jiv' tlje kuhče ālekiām, kaļakā toarēdīt. tlje patt tan aikien toarēdējja. tlje stuorra maisam moisetā, tlje koatān wuälkijjijn jih tlje krū^utum cäkkijjn (v. cäkkijjijn), kälēkies piärkā' tu^lttit; tlje maks^eah^tijjin.

tlje viht wuälkij ai viēpā skōjisā (v. -se), tlje waišiem skcuhtiji (wuāčiejejja) ih tlje tiäv'etije (tiävāra). tlje wuennesā wuälkā hirhien mietie, kälēkies piärkā' kuēttiehtit wuennäsā (wuonnäsā). tlje tan kollōse, mi hirhkiem lō^onij^e, tlje tassa luhkije tāl' wqtā (wottā) jih tlje piärkā' tuokā (tuokije); kakciem luhkiem fihkije (v. fihkij) autste. tlje koatān wuälkije, tlje khuinapq kerjenā šattā. tlje källepq piässen tuljⁱenā wuälkā wuennesā (wuonnäse), tlje stuorra nommon fihkije tuolj^en autste jih stuorra nommon skcuhtema autste. tlje kuinapa kerjenā šattā, armia keäktem stuorra luhkiem fihkema tuolj^en jih wuočema autste.

Egy ember az erdőben járt, hát medvével találkozott (tkp. medve közé kerül) és lőtt, de nem találta el. A medve elfut. Ekkor elereszti a kutyját, a kutya üldözi és utóléri. A medve megmérgesedett (morgott?), hát megijedt a kutya, aztán a kutya lelógó farkkal jön vissza. Ekkor az ember a kutyát kötél végére veszi és nyomozza a medvét, a mág eléri. Eltalálja és megnyúzza, a húsát felakasztja és a bőrét kipeczkeli. Aztán haza megy segítségért, de

nagyon lusta fia volt, nem megy vele (nem követi); hát maga megy el, haza hordja a húst, és megparancsolja a fiúnak, kövesse őt. Hát ekkor [mégis] csak követte. Aztán nagy terhet visz [a hátán], haza mentek és hát a fazekat oda tették [a tűzre], hogy a húst megfőzzék, aztán ettek.

Aztán ismét elment szintén vadás erdőbe, jávorszarvast lőtt és eltalálta. Aztán a faluba ment lóért, hogy a húst a faluba vitesék. Annak az embernek, a ki a lovat kölcsönözte, annak tíz tallért ad és aztán a bőrt eladta, nyolczvanat kapott érte. Aztán haza ment, hát a felesége megőrül. Az ember a medvének a bőrével elmegy a faluba, hát százat¹⁾ kapott a bőrért és százat a lövésért. A felesége megőrült, hogy kétszázat kapott a bőrért és a lövésért.²⁾

4.

Akta kolle wācā, virmieh čaučeta (seállqta), tlje küelie moqā-teāwā, tlje štioubuna (v. stiabonā). tlje tūinka šattā, tlje akta pieljets kolle ai tahkā (ałowā jih küoliem viehketā. tlje ečči suol-kolle nan (v. nāgen) viehkie fihkk kannā, tlje teäptallā, tlje küolie ruosta-kogtān wuólka. tlje suol-kollen rū^ukije fiāilien šattā, tlje tamm ai waltie' källepun koajkā. tlje källepa kalakā kuloma jāpie' ruosta-koatšn čahkāsīt. män tl'e jeača kolle küelie šattā, tlje suol-kolln rū^ukije tunn nüppien kollose vitem lukkiem wattā, armie källebim viehketā ruostq-koatšte (v. -šta). tlje jeača küelie waltā ruostekoatšte, tlje par aktem jāpiem kallakā arri'. tlje suol-kolln rū^ukije kerjenā šattā.

kuh tihte kolle ruosta-koatste pēasā (v. piesalā), tlje küelien kū^usom (kuosom) sealota jih tam parwā skōjism. tilie wuélkā kujenebuštie, tlje küolien k'erkieie méhtie šeahtā, tlje aktām hierk'em pauwā, nüppiem hierk'em waltā, tlje rupmala. küolien kākkih wuéinama, kuh kuosem jeh hirkiem puw^eejj (v. puw^eejjā). kuh šiäkc^eejjja, tlj akta koatān wuélkijejjā jih küelān sornā. tlje küolie muorateawa jih

¹⁾ T. i. kronát. Egy svéd krona = 56 krajczár o. 4. Egy kronában száz öre van.

²⁾ Svédországban a különböző vad állatok elejtéséért díjak vannak kitűzve. Erre czéloz az elbeszélés, midőn azt mondja, hogy százat kapott a lövésért.

taļowā (v. t^ogławā), koaššie jaksā, tlje waltā, koatān wuóltkā (v. -te). men tlje suol-kolļe berřā kūliem, ijjič minnie sārniš sū kujenesā, ahta satna kūosem (kū^usem) jēh h'erkieš pauwoma, tlje sū kujenā fiāilien šattā jēh tihte jāmā. tlje tihte suol-kolļe perřā kūliem čāp-pies-lākan, ij'kalak' sārni' kiāse ķennā, ijjič kiāse ķennā sārni', ijjič pieljets kolļese kih sārni', tlje tihte tallā soņā (sorne) sū řū^ukijāsa, tlje tihte tallā fiāi'ien šattā. satna kalakā wotti' tann kū^usen jēh h'erk'ēn autšte, mann jēnum par šāitā. t'ljē šloqhpovejǰǰā kūelie suol-kolļem řū^ukijen koaikā.

Egy ember megy, a hálókat ellopja, hát a tisztviselő megharagszik, megbünteti. Törvényülés lesz, hát egy siket ember is odajön és a tisztviselőt segíti. A tolvaj ember nem kapott semmi segítséget és megfogatott (a bűn rábizonyúlt) és a tisztviselő börtönbe vetteti (tkp. vezetteti). Ekkor a tolvaj embernek a felesége beteg lesz és ezt is elviszük a férjéhez. Az embernek három évig kellett volna a börtönben ülnie. Azonban másik ember lett tisztviselő s annak a másik tisztviselőnek a tolvaj ember felesége ötven [krónát] ad, ha a férjét kisegíti a börtönből. Az a másik tisztviselő kiveszi a börtönből, hát csak egy évig kellett ott lennie. A tolvaj felesége megörült.

Mikor ez az ember a börtönből kiszabadul, ellopja a tisztviselőnek tehenét és megöli az erdőben. Aztán elmegy a feleségétől, a tisztviselő lovai közé kerül, az egyik lovat megöli, a másik lovat fogja és elszökik. A tisztviselő gyermekei látták, mikor a tehenet és a lovat megölte. Mikor megleste, az egyik haza ment és megmondta a tisztviselőnek. A tisztviselő megharagszik és üldözi, a míg eléri, aztán fogja, a börtönbe (tkp. házba) veti (tkp. vezeti). Hanem hát a tolvaj kéri a tisztviselőt, hogy semmikép se mondja meg a feleségének, hogy ő a tehenet és lovat megölte, [mert] akkor az ő felesége megbetegszik és meghal. A tolvaj ember szépen kéri a tisztviselőt, ne mondja meg senkinek, senkinek se mondja, még a süket embernek sem, [mert] ez azonnal megmondja a feleségének és ez azonnal megbetegszik. Ő majd ad a tehenért és lóért a mennyit csak akar. Ekkor a tisztviselő kieresztette a tolvajt a feleségéhez.

5.

*Aktn aikien akta källe ʔājā kuinupm pūcij koaikā. ʔje khui-
noʔo šit' kennā wuélkih pūcij koajkā, källepā kalakā wuélkih. tje
källepā jeahtā (jiehtā), satna náhkaren, šeitā oarajijit. tje khui-
nubu kāhtā pūcij koaikā wuélki'. tje piāssa (piérna) talowā tann
kammān koaikā. tihte kammā nāipenū kropmasā. tje kerjenū šattā,
tje pūc' lāhpā jih tje koatān wuélkā kallapōn mietie. tje kallāpāsa
sorna, satne liega biernam (piāssam) kruppmasamma. tje ī kallāpa
(kallopa) jāhkieh kennā. tje vūššō jih jeahtā: «jāhkih kalqk' patt,
armie monnā riektā jeahtām (jiehtām). eččim lūū'n' tilje koatan talo-
wuma, viss (v. armiā) ečči lūūm' sātnan.» tje källepā korōvoṭā (-te)
jih tōgratā (v. -te), tje huitskqō sātnan piérnam liegā kruppmā-
samma. tje källepā kerjenā šattā jih nīewā. koh tje kallāpa jū ūuo-
vuma jih piārka' kjuhcāmā jih tuoljem cakkqmq, tje mqiset' koappok
stuora māisam, tje koatān talewieh. tje piārka' wuérkijin (v. paana-
jijjin v. patnajijjin), tje kallāpa wuélkā piárnan tuoljen mietie ih
tuoljenā (-nā) wuélkā vuonnāsā jih tuoljem kuellān tuākā (tuokā).
kūelie stuorra ūummom tuoljen autste wātā jih stuorrā ūummom
vuočema autste. tje kōatān wuélkā. tje khuinqpāsa sorne, satnā liegā
kééktiem stuora ūummom fihkema tuolj'en autste. khuinqqō kerjenū
šattā.*

Egyszer egy ember elküldi a feleségét a rénszarvasokhoz. Nem akart a felesége a rénszarvasokhoz menni, az ember men-
jen. Azt mondja az ember, ő fáradt, aludni akar. Ekkor az asz-
szonynak kellett a rénszarvasokhoz menni. Hát egy medve jön
az asszonyhoz. Az asszony a késsel leszúrja. Ekkor megörül, [ott]
hagyja a rénszarvasokat és hazamegy az uráért. [Azt] mondja az
urának, ő medvét szúrt agyon. Nem akarja az ember hinni. Ekkor
megharagszik [az asszony] és mondja: «bizony el kell hinned,
hogy igazat mondok. Nem jöttem volna haza, ha igaz nem volna».
Ekkor az ember felöltözik és követi, hát csakugyan igaz, hogy a
medvét agyonszúrta. Megörül az ember és megnyúzza. Mikor az
ember már megnyúzta és a húst felakasztotta és a bőrt kifeszítette
(kipeckelte), mind a ketten nagy terhet visznek és haza jönnek.
[Ott] a húst eltették, aztán az ember elmegy a medvének a bőréért
és a bőrrel elmegy a faluba és a bőrt a tisztviselőnek eladja. A tiszt-

viselő százat ad a bőrért és százat a lövésért. Aztán haza megy. A feleségének mondja, ő kétszáz [tallért] kapott a bőrért. Az asszony megörült.

6.

Akta källe jën pūc' uunije. tje pūc' porta. khuinqq kallqbm kuhē (rājā) kalakā (v. kakā) wacci' pū'cij koaika (pūc' ohcidijit). kallopa jēāhtā: «waccie' tātna, mie koatšn ořroma.» — khuinopq wuélkā pūcij koaikā. tje kallopa wuélka jes porřta pūc' ohcidāt, tje řourum wājaltāhtā koatān; tje waišien mihti šeahťā. ī řourum min-šēšn utñijeh (v. uunijeh) kennā, tje kāhtā koatān jāreki' řourun mietie. tje wuélkā koatera, tje řourum waltā minšēšn, tje wuélkā, tje porřta pūc' kaunā, tje teitie wuej'ehte (v. wuoj'ehte) khuinubun koaikā. khuinopq kerjenā šattā, armiā liegā porřta pūc' kaunāma. tje khuinqq (-nopq) sorna, satne liekā vierum (waišiem) wuēinama. tje kallqqa kihčije: «kukkā tamna!» — tje jēāhtā: «tunn wārien noalešn.» — tje kallopa jeahtā, satna ai aktum waišiem wuēinama, men řouram (v. řourum) koatan liekā wājaltāhtqmq, tje kāhtā tann mietie. tje kallopa wuélkā tann waišien koaika, tje wuēnije kuose noalešn čoqčāmienie. tje skoñhtije, tje waišiem tiāvāra, tje waišie kahčela, tje niēwā, tje piārķā kjuhco, tuolj'em cakkā, tje khuinopun koaikā wuélkā. khuinobq jiehta, kallakā wacci' hirkiem lōⁿstāhtih kuēlište. kuēlie hirkiem lōⁿua, tje wuélkā, piārķā kuēt-tete tūⁿā tuoljem jih kuēlien koaikā. tje kuēlie oqčēdā tuolj'em jih piārķā', tje kakciem stuorra luhkiem wottā piārķai jih tuolj'en autste. tje koatan wuélkā jih khuinqbāsa sorna, satna kakciem stuorra luhkiem fihkema tuolj'en autste. tje khuinqba kerjenā šattā. nuppien piejjen kallopa fiāilien šattā jih jāmā. tilja nahkqmq.

Egy embernek sok rénjei vannak. A rének oda vannak. A felesége parancsolja az embernek, menjen el a rénekhez (réneket keresni). Az ember mondja: «menj te, a ki itthon voltál». Az asszony elmegy a rénszarvasokhoz. Hát az ember is elmegy az oda [levő] réneket keresni, de a puskáját otthon (tkp. haza) felejtí, és jávorszarvassal találkozik. Nem volt vele a puskája, hát haza kell térnie a puskáért. Haza megy, a puskát magával viszi, aztán megy, az

odalevő (elveszett) réneket megtalálja; és ezeket odahajtja a feleségéhez. Az asszony megőrül, hogy az oda [levő] rénszarvasokat megtalálta. Aztán mondja az asszony, ő jávorszarvast látott. A férj kérdezi: «hol [láttad] azt?» — Mondja: «azon hegy alatt». Hát az ember mondja, ő is látott egy jávorszarvast, de a puskát otthon felejtette, s érte kellett mennie. Megy az ember a jávorszarvashoz s meglátta egy fenyő alatt állva. Hát lőtt, a jávorszarvast eltalálja, a jávorszarvas elesik, aztán megnyúzza, a húst fölakasztja, a bőrt kifeszíti, aztán az asszonyhoz megy. Mondja az asszony, menjen el, kölcsönözzön egy lovat a tisztviselőtől. A tisztviselő kölcsön adja a lovat, aztán megy, a húst a bőrrel együtt (tkp. vele a bőrt) elszállítja a hivatalnokhoz. A hivatalnok megveszi a bőrt és a húst és nyolczszázat ad a húsért és a bőrért. Aztán haza megy és a feleségének mondja, ő nyolczszázat kapott a bőrért, hát a feleség megőrült. Másnap a férj megbetegszik és meghal. Hát vége.

VII. Anaris hegység (*Kask-čūvulkan wārie*).

A) Beszélgetések, beszéd-töredékek.

Mah tuoñes' tann'e Švōrišn milyen lappok vannak Svédországban? — *tann'e Soahkšen wārien alamuč' arrāmīnie* itt Undersåkerban hegyi lappok laknak. — *kušnie hölltst' (arrā') tū^{na} alamuč' kiešegq* hol tartózkodnak a lappok nyáron? — *mūt' arrāmīnie orjil rattšen, mūt' tann'e nuorta rattšen, mūt' jillie rattšen, mūt' luilie rattšen, men tū^{na} kaik jällq wārene arrāmīnie* némelyek déli szélén (részen) laknak, némelyek itt éjszaki részen, némelyek nyugati részen, némelyek keleti részen, de mind magas hegyeken laknak. — *māhtere štievunlikke k^{ärki}' nüppē kiel'* jól meg bírjátok érteni egymás nyelveit? — *k^{ärkü}' pqt* értjük bizony (mindenesetre). — *alamuč' arrāmīnie jällq wārene ai tālèveqa* a magas hegyeken laknak a lappok télen is? — *hoajā, tālèveqa pott vuemenä jes arrū'* igen, télen bizony meg erdőkben lakunk. — *mānn autšte tuoñes' minn'e wārešte ih vuāmān* miért mennek le a lappok a hegyről és az erdőbe? *puorebu poacā' koqtuq' (v. koqtā')* *vuāmēšn (vuāmene)*, *puorebu purhvie* jobban legelnek a rénszarvasok az erdőben (erdőkben), jobb a rénzuzmó. — *kušnie wūñije tuoñges' ičs warjā', kuktie (man kuhkiem) liev'es*

wārene hol tartják a lappok ruháikat, mikor (a meddig) a hegyekben vannak? — *roqfan šišnie uuñije' ičse warjā'. il'e' roqfa wārešn kennā, men vuämēšn tarhvište toihtlqmmā (tarhvenä kapčetqmmā); iepu' täšnie arrāh qgnā, täšnia pqr thūjo' utñū'; men iepū' pqt pqr roafā' uuñie' (utñie'), jeačā' pott kuqtie' ai uuñū' (utñū'); tlje uuñū' pū>wriem ajje. tihte pū>wrie il'e' toihtlqmmā jōretse (jogretse), men toihtlqmma näljen (n'eljen) j'elkien, ih tassa wuérkū' tū^unu kaik (tū^unum kaikum), maitie uñiū'; mijen warjā' (warjite), maitie utñū', kuktie kalekū' j'elih: pearkā', wuéstā', kmpā', tū^unu muáttam, raukam, tuoljem, méasarahk', jauwardahk'. tuh pū>wrie' ai timperdahkšēn sāks škuekšn (vúämēšn, vuämien šišnie). — čakčeka tlje vuojem tarejū'. a turfasátrakban tartják ruháikat. A tőzregsátor nincs a hegyen, hanem az erdőben turfából csinálva (tőzeggel befödve); ott nem lakunk, ott csak a holmikát tartjuk; de bizony nem csak turfasátraink vannak, más sátraink is vannak; hát puvrie-nk is van. Ez a puvrie nem földre van építve (csinálva), hanem négy lábra van építve, és ott tartunk (tkp. oda rejtünk v. teszünk el) mindent, a mink van: ruháinkat, a mink van, hogy éljünk: a husokat, sajtokat, édes sajtokat (sv. myseost), minden budát, nyers bőrt (sv. fäll), bőrt (sv. skinn), rénborjubőröket, kicsiny rénborjubőröket. Azok a puvrie-k sűrű erdőben vannak építve (ácsolva). — Összel aztán vaját csinálunk.*

Monna wuēihtum altakum, ruónēkum koatāmāsa kihajtom a nyáját (tkp. a réntehén és rénökörállományt) a legelőre. — ājitera pū>cum paitā (v. wuđitā) wārān a tulajdonos kihajtja a réneket (tkp. rénszarvast) a hegységre. — mejjā kakkū' toarērīt saanum, (tumm^a); tejjā kalekera kuori' pū>cen luoitum mi követni fogjuk (öt); ti kövessétek (nyomozzátok) a rén nyomát. — ruónča pōlem švahkā nälñie kuittiemienie a rénökör a terhet a nyergen viszi. — pōle aļovas liulos, ijje ruónča puéļ' kuittih kannā a teher nagyon nehéz, a huzórén nem bírja vinni. — tuhta ruónča lie štievon kiesēmā (v. kiesīje) ruónča az a rénökör jó huzó (v. vivő) rén. — kuhtie monna čakčeka f'ālim ih kierača, tlje ciehties pūc' jēnim kiesi' (v. kiesi' v. šakki') mikor én ősszel költözöm (tkp. megyek) és tavasszal, akkor a rénszarvasoknak sokat kell huzniok (vinniök).

qlqmuče nūcwuma pōc'; tāli^e lie čirreka mālien az ember rénszarvasokat vágott le; most nagyon véres. — atnā jēnum poacām sok rénszarvasa van. — stuorqba lahkke pūcste jāmāmq tann tālvien

a rének nagyobb része (fele) meghalt a télen. — *akta unijjeja alta'*, *nüppie ruõnca'* *utnijje ih juõkjin* (v. *-kijjin*) *kaskams* (*koutā*) egyiknek voltak réntehenei, a másiknak rénökrei voltak és elosztokodtak (ketté osztották, megcseréltek). — *tuhta altā miesenā* abban a réntehénben borju van.

Eäh alamuç' jielie' raunai kuimie çonksn a lappok nem élnek a parasztokkal együtt. — *tuçnks alamuç' jühtie' wārien kogikā*; *ieh mätie' tūⁿ kaik valtje miñnešn*; *aileks varjā'*, *maksū' laihpie' ruofan šisa* a lapp emberek a hegységre költöznek; nem bírnak mindent magukkal vinni; az ünnepi ruhákat, az ételt a turfa-kunyhóban hagyják.

Monna tan pijen alikstqm sāmien liārih ma kezdek lappúl tanulni. — *munñ'en alovás kerävā liāri'* *tamma* nekem nagyon nehéz azt tanulni. — *kuktie tamm j'iehtie' sāmien* v. *kuktie nımtie jiehtere sāmene* hogyan mondják (mondjátok) ezt lappúl? — *monnā' čiehtien nımtie jiehtie, ijjič nımtie* kettőnknek így kell mondanunk, nem úgy. — *iän mqnnā' jiehtie'* mi ketten nem mondjuk. — *monna aanam tūⁿen annū mam akt jiehtie'* van még neked valami mondani valóm. — *tuhte karmanejja toivātejja* (*toivuta*) *munñ'en mām akt, men wājeltihtejjeja*; *monna čiehtam muiñtājahti'* *tummu* az az ember ígért (ígér) nekem valamit, de elfeledte; emlékeztetnem kell őt. — *tihte saanan, mam jiehtā'* az igaz, a mit mondasz. — *tuhte šeitā puerāpqt* (*puerāpqt*) *kiärki'*, *iän monnā* ő jobban akarja érteni mint én.

Čoijjā' (v. *čajjevā*) *kalekie'* (v. *škurštımienie*) megy a hasam (tkp. hasak). — *oijjā' sairet'* fáj a fejem (tkp. fejem) — *suova poatā* (v. U. *mū čälemiesann'* *çallamān* v. *čälemete*) füst jött (tkp. jön) a szemembe. — *monna liem puoltqmā ičen kiätqm ih tālie akte plidämā* nálnie megégettem a kezemet s most egy hólyag van rajta. *tunn autebun vahkan tje monnā štuorra fāreñišnie vearadim* a mult (előbbi) héten nagy veszedelemben voltam. — *monnā pillijim tan čerreka'*, *monna škilpsom tūⁿā krähpien* olyan nagyon megijedtem, [hogy] egész testemben remegek. — *tqtnā čüchp' ičet surmom* (*pilkem*) megvágod az ujjadat (hüvelyedet). — *parret'emienie nūⁿie*; *tū suⁿrma ai kalakā pqrreti'* vérzik az orrom; a te ujjad is vérezni fog. — *ečem autšen friškiä arrā'* (v. *autepa aikien ečči lie' monnā friškiä*); *monna jāmema* (v. *jamatahkes* v. *jāmelqč*) *šuketoma fikhema* azelőtt nem voltam egészséges; halálos betegséget kaptam. — *māñ čerreka*

färliden; monna pillum, ijjic kukkiem jielit; kann ai jāmā tann iehkedn a gyermek nagyon beteg; félek, nem sokáig él; talán még ez este meghal. — mǎnā jāmoma a gyermek meghalt. — tuhte kǎrmǎneija čǎlemie pielet az az ember fél szemű (tkp. fél szem nélkül [van]). — tukka waccā akte piljets kǎrmǎneija amott megy egy siket ember.

Ailiks-piejen čonkun tū^{ne} luhkies (jī^{molos}) alamuc' ih pir-rije' jipmalum (-lom) vasárnap összegyűlnek mind a keresztény (hívő, istenfélő) emberek és kéri az istent. — tan p̄jen lušte vuojetējjan kuotšn; mejjā kū' tahkǎ jarri^e; jǎrrama kǎ čǎppies arri^o ma nagy mulatság [lesz v. van] a vendéglős (tkp. fuvarozó) házában; oda [megyünk] majd tánczolni; a táncz szép lesz.

Mam taitere mijjise mit csináltak nekünk? — mejjā taitū' icemiese kāmuk'; monnā tarejam icense kāmukum csinálunk magunknak czipőket; csinállok magamnak egy czipőt. — mainie tamm taitā' mivel csinálod azt? pupmenā árral. — monnā šitam mām akt (v. kuhtem akt) tarejē'; kaunose tǎšnie akta nǎpara valamit akarok csinálni; van itt egy furu? — monna kam tuitie muōrete juōkie keāktien hārān (v. koutā) azokat a fákat ketté fogom osztani. — monna seittem moarā' purtjen nealan a csontokat az asztal alá dobom. — monna liem föjjān pajema kahēi' majdnem elejtettem. — monnā skjūhtam (v. -tum, -tom) kierkiem tuhka jih tieveum (v. tieverum) viākkum el (tkp. oda) dobtam a követ és a falat találtam el. — immuč viele (vielie) tistie tarejie' numetie nem fogom többé tenni. — monnā säjjām tumm oqksiem meggörbítem (hajlítom) azt az ágat. monna mǎtam kiepieslücke tarejē' könnyen meg bírom tenni. — tuhte lie tummq puorako toitora ő jól csinálta azt. — ukse čerrekā stekkeltahkšn; iepu' mejjā mǎhtie' ri^{pst}it; mejjā čuōvorū' uksum (-šom) säjjetah^t az ajtó erősen be van zárva; nem bírjuk kinyitni; föl kell az ajtót feszítenünk. — mejjā čerekā vitnešejjū', men p̄rrq forjāves erősen dolgoztunk, de hát hiába. — alkvišniū (v. alkuon) tann vātñā liū heävān kezdetben jó ennek a munkája. — tallak liū' alikstiemienie vūōnšit mindjárt elkezdesz dolgozni. — monna f̄pm štiulkom jih lättem škuhtiem fogtam a puskát és egy madarat löttem. — mǎnn jēne (v. jēne) fihkum mennyit kapok? tatñā aktum šloparum feihk', pejjeln kēkte luhkie šloāmpā' egy krónát kapsz, azon fölül husz öret (apró pénzt). — monnā kannā kalkam tiensit jēnepm nüppien

vahkän talán többet fogok keresni (verdienen) a jövő (másik) héten. — *monna waltam ičsänse mašäm* (v. *monná moisotam*, v. -*tom*) terhet veszek magamra. — *maisä juuļos, kieppies* a teher nehéz, könnyű. — *monna ŋoutam hammarienie ruuŋtiem* kalapálom a kalapácsal a vasat. — *mam lieh čuoŋpomienie?* mit vágsz? *monná čuoŋpomienie kuotien čäkkie'* sátorczölöpöket vágok. — *tihte jebeja qłmuče riehtä viđkkan vuštie* ez a bolond ember a falnak fut. — *tuhte vuejā kaskā viēlmam* az a folyó közepén uszik. — *monna pajem* (v. -*jam*) *arri' čālemum* abbahagyom az írást.

Kuktie laipiä' taitü' (v. *tarejü'*), *tarejüh tiäjjem* mikor kenye-ret csinálunk, kovászt teszünk. — *kuhtie piärkastühčüm* (v. *stuh-čüm*) *fihkera kuotien oivist'e* (v. *ičštistie*), *tlje kaleherä jüöki' n'eljen härän* mikor a húst megkapjátok a házi gazdától, osszátok el négy felé (részre). — *monna tiäptom laipiem vuojisen* (*vuoisen*) a kenye-ret vajba mártom. — *kaska-piejjen čiehtä pu'rtiem tükadit* (v. -*it*) délben meg kell az asztalt teríteni. — *tunn'ä kaltejišniä nälkies čäčie, kakkü' jü'ki' tästie* ama forrásban édes víz van, inni fogunk (igyunk) belőle. — *kuhtenä* (v. *keinie* v. *kiesnie* v. *kušnie*) *fiätä* (v. *fiära*)? kiben (kinél) van étel? — *monnešn, munnonä* v. *munnešne* (*tännie lættenä*) *kaunose fiätä* bennem, kettőnkben v. -nél (ezen madárban, tkp. -nál) van étel. — *kuktie j'enum olum jaukā, tlje kierümta* ha sok sört iszik [az ember], akkor megrészegszik. — *tuhte alamuče čirrekä juokoma* (v. *jü'koltaħks'n*) az az ember nagyon ittas (részeg).

Snarta lietera nahkaren? *kalakum läči' siänkam tijjis* (v. *tij-iise*)? álmosak vagytok már? megvessem nektek az ágyat? — *mi munn'en šättä, monna liem šnarhta* (v. *jü*) *nahkaren* a mi engemet illet, én már álmos vagyok. — *monna oaram purtien nuolešen* én az asztal alatt alszom. — *oijje-túotoka miukse* a vánkös (fejalj) puha. — *im monna ugrih* (v. *uorih*) *kih, monná par fghkäs* én nem alszok, csak szundikálok. — *monnam kaunä oari'* engemet alva talált (tkp. talál). — *monna nüokotim* (U. *niäkatim*) *tan j'en čappies nahkara' tan jin* (v. *tann nahkama jijin*) nagyon sok (v. annyi) szép álmokat álmodtam az éjjel (a mult éjjel). — *jej-jekä čiehtum čiččelit* éjjel fel kellett (tkp. kell) kelnem. — *āredn čiččelim monna pejjese, ihkedn oarajim* reggel fölkelek, este lefekszem.

Āredn monna ičem pissam, tuhte ai ičemše passā reggel meg-

mosdom, ő is megmosdik. — *mah tejsa ičemt pissejēt?* vajjon megmosdotok-e ti? *mejsa pissedup ičemiem* mi megmosdunk. — *monna kalkam* (v. *ħakkam*) *oijsam kampstūt* (v. *ħakkie*) fésülködni fogok. — *tuhte n'eita kakkā* (v. *kā*) *oijsam kolkie'* az a leány majd kifésüli a fejét. — *tuhta kajjepq lie tū^uq*; *tuhte kapta lie tunnq* az a kalap a tied; a kabát az övé. — *tihte rent orro* ez egészen ujj. — *tuhte alamuče lejsa čappies varjai šišnie, men tlje akta fuerrā tałowā jih nūlie* (nū^olie) *rent poačās* azon ember szép ruhában volt, de egy rabló jött és egészen meztelenre vetkőztette.

Tujje alamuče šišnie (v. *kaskšīn*) *kaunum aktam alamučem, jam tqmtqm* (v. *-tōm*) amaz emberek között találok egyet, a kit ismerek. — *iepu' liū' mejsā vuēinqma tummu sējsan* (v. *fōran*) *čiče jāpie' nahkqm* (v. *čiče jāpie kīčste*); *men mejsā tamtajijjū' tallā* (v. *tallak*) nem láttuk őt, mióta hét esztendő elmúlt (hét eszt. óta); de mi azonnal megismertük. — *taanana māhtam monna tuiⁿā ōhponēt* te általad megismerkedhetem vele. — *im lie' [monna] kussikennā joukomq* (v. *rō^okoma*) *tōmmq*; *im monna kuotsen altriki rō^ok' tqm^s* sehol sem találtam őt elő; sohasem találom őt otthonn.

Čičie mānam reivai šise linteminie; *mānā ōmmomienie čičebon niččie'*; *čičie wottā mānese niččiem* (v. *ōmmotā mānam*) az anya a gyermeket pólyákba takargatja; a gyermek szopja az anya emlőt; az anya csöcsöt ad a gyermeknek (megszoptatja a gyermeket). — *monna kiēttam mānam kārħkse* (k^eārħkse) *krištnešēt* viszem a gyermeket templomba keresztelni. — *mejsā uunijejjū' jatterlākosa tunn mānesa komāk* voltunk azon gyermeknél (tkp. birtuk komaságnak azon gyermeknek). — *mū kuinu mānešn* (v. *kissok* v. *šōimuma* v. *vacciemienie mu kuinu*) feleségem teherben van. — *āhčii* (*āhčebq*) *jāmiejejsa ih čiče mānā' mañnan pāhcin j'čeli^e* az atya meghalt és hét gyermek maradt hátra élve (tkp. élni). — *monnā liem āhčičtqpot* atyátlan vagyok. — *munn'en āhčien waimam vuesete* irányomban (tkp. nekem) atyai szívet mutat (tanúsít). — *āhčii formstallejejsa* (v. *-stalleje*) *ičse ālekiem* (v. *alekiemse*) az atya megölelte a fiát. — *kuhtn* (v. *mānn*) *āhčii tihte kinek az atyja-ez?* *tuhte alties* (munnon. *kō^oppokon*) *āhč'ii* (*āhče*) az az ő (a mi kettőnknek) atyja. — *kui* (*kunn*) *āitek' tah kinek* (kinek) a szülei ezek? *taje* (*tann*) *āitek'* ezeknek (ennek) a szülei. — *mi* (*makkar^s*, *kuktems*) *alamuče tuhte milyen* (miféle, minő) ember ő? — *kārmānejjā, jihte* (v. *mi*) *poatama* (*lejsa tāšniū, jam vuēinam,*

jan āhčiü jāmq̄s), kiämtä (thoassā) alamuče az az ember, a ki jött (a ki itt volt, a kit látok, a kinek az atyja meghalt) bolond ember. — mah alamuč' lieves tuh milyek emberek ezek (azok)? — cünküma alamuč' összegyülekezett emberek.

Monna uaştam oqšieştejiste mam akt; tihte tjūoros lejjā veszek a kereskedőtől valamit; ez drága volt. — atnā ŧam akčijem sākarum (thūom, päkkām) fālī' (tuokī') ez a kis jószága (holmija, darabja) van eladni való. — tuhtā plējjiste ez (az) ólomból való. — plāwos šattā kék lesz. — mī tihte mi ez? poštolš neipiä (kulkie) éles kés.

Šnurruka (v. -rokā) lie krāšie' päjjisä pu^orkemq̄ (U. pogr-kemq̄) a disznó a gypet (tkp. füveket) fölturta. — takteka čammeta čācien niēlan a vizi buvár a víz alá bukik. monn[a] ai mātam čammadit čācien niēlan én is tudok a víz alá bukni. — láttien soajā' lieves cappies a madár tollai (tkp. szárnyai) szépek. — tasnie (v. tāsne) kaunose jēn lattiei piäšie' itt sok madárfészek találkozik. tunnē láttien kounuse kierekie azon madárban egy kő van. — kuektielistie (v. kuektln) viēlam kounuse muor' a folyó két oldalán (két felől) fák vannak. — kiē tainie lantene kounos' tuurije' nincsenek (nem találkoznak) ezeken a vidékeken hódok. — tuhte vince, jamm wuēinā' viälman, tihte lie mü iēn (nijjen iči v. iēmie) vinc az a csónak, melyet a folyón látsz, az én (a mi saját) csónakom (csónakunk).

Kih vuinie' tuitie láttete nem látod azokat a madarakat? im tālie ma ki' vuinie' most semmit se látok. — monna wuēinam aktem loŧtem; tihte häleta porta egy madarat látok; az elröpül. — pocč' kahčie' wouŧuse láttste a tollak leesnek a madárról. — láttie häleta pijjeln mü oiŧjam; monna ši^tam häletit tunn láttēnū (tui láttie kui-mie) a madár fejem fölött repül; el akarok (szeretnék) repülni avval a madárral (azon madarakkal). — tihte munnē ičemse jirrokse láttene; tah munnē' e kükies láttene šitti, ezen tojás madárrá változik; ezen tojások madarakká lesznek (válnak). — mam (v. kiem v. kuhtem) wuēinā' kit látsz? munnā wuēinam kō^opičem wacci' tušniä mind a kettőt látom ott menni. — munna wuēinam namtems (tūmtems v. tūmtems) alamučem; immi lie' nūmtems (takkarum, tukkarum) wuēinama autšn (sēn mü mānatūtem v. mü māna päleste) ilyen (olyan) embert látok; nem láttam olyant (ilyent, olyant) azelőtt (gyermekkoromtól fogva). — kušnie akt liem wuēinmq̄ vala-

hol láttam. — *koššie ih koššie fiikkim wuēini' alamučem imitt-amott* (hébe-korba) láthattam embert. — *mah wuēinā' kuhtem akt látsz valakit? wuinū' (-nūh) kaskum látjuk egymást.* — *jāpien mañan* (v. *miñielte*) *wuēinam tātŋm* egy év mulva látlak tégedet. — *tuhte munn'en warēsā a rām* néz.

Kieštie (kiēištie v. kuištie) šit' (v. sīt') nāgon kitől akarsz valamit? *tatnešte v. taanešte (tutnešte v. tuunešte) tōled* (kettőtöktől). — *mam šeitā (v. seitā) monnešte ičsenstā (munnešte)* mit akar tőlem magamtól (kettőnktől)? *kukhite mietie čorvō pōstln* messziről vizsgál.

Tū^uñ kaik mieliē', tihte mannāšimie kih iānt' mindenki tudja, [hogy] ez semmire sem alkalmas. — *tuhā taukata (v. čiānada v. iānta) jēnsāse* az sokra alkalmas (taugen). — *monna čiāhtijim pilkih tann autšte* meg kellett ezért büntetnem. — *monna kum tatnum lōnašit, kuktie liāh hēävān* meg foglak jutalmazni, mivel jó vagy. — *tuh pāč' aļovas ķerēvä (v. ķervā); čiehties puoramit; kuktie ijje' šit' puoramit, tlje kum mannā puoriantaht'* azok a fiuk nagyon rosszak; meg kell javulniok; ha nem akarnak megjavulni, majd megjavítom őket. — *monnā stuorra kiāmā' (v. kiāmā v. dūmmeriem) liem torojoḡma; plūjviestaļļom* nagy bolondságot csináltam; szégyenlem magamat. — *šitijin čāučādīt, men tilje suelki (suelkon) pijjeli taļowuān* lopni akartak, de a tolvajokat (a tolvajt) rajtakapták (tkp. a tolvajokra v. tolvajra rájöttek). — *aļovas wuokon (v. jarvoq) liekele; fuonā tumm vēččie'* nagyon merész; ördög vigye! — *tunn āhčüä liä hiävān, tū āhčüä puerābq, mū āhčüä pueramus* az ő atyja jó, a te atyád jobb, az én atyám legjobb. — *arretn (šitterä) hē^even* legyetek ketten (maradjatok) jók! — *tuh kuēkte ķranv'es qlmuc' treahamienie kaskāms; monnā jāhkqm, attā kogppok skqltām (v. skoltām v. fieliem) uunije' (v. utrije')* az a két szomszéd ember civódik (pöröl) egymással; azt hiszem, hogy mind a ketten hibásak (tkp. hibát birnak). — *wuinijen jēn fiēlie' kaskum* sok hibát látunk ketten egymásban. — *mejjä kalekü' lūčkōdīt kaskams iktegas* szeretni fogjuk (szeressük) egymást örökre. — *čietü' jilyšatti' kaskom* segítenünk kell egymást (egymásnak).

Mah tū āhčüä kuotšnā (v. hēimšn) otthonn van-e az atyád? *māñiie kuotšen qrrā* milyen házban van? — *monna čiehtam ainekān arri' kuotšne* mindig otthonn kell lennem. — *mejje liepu' tālie kuotšen (kuotien šišnie)* most a házban (szobában, sátorban) va-

gyunk. — *kiei äitek lievies tāsniä* kinek a szülei vannak itt? — *totna kuhkiem qlakqng šittiji'* te sokáig künn maradtál. — *tejjä lietere šisnie, tuh lieves qlakona* ti bent vagytok, ök künt vannak. — *mejjä čonksne* (v. *čonksne*) mi együtt vagyunk. — *aččën vieradim munnä* (v. *monna liem vieradqmq* v. *orroma*) Művulišne a mi nap Valbóban voltam. — *tann s'ámma ti^erum iän mahtie' vieradet* (v. *arri'*) *koqppakiniä sišen* ugyanazon időben nem lehetünk két helyen. — *kie tāsniä* ki van itt? *kiäk tāsniä lejjä* valaki volt itt. *mä akt* (v. *kuhte akt*) *tāsnie* valaki van itt. *i kiekē'* (v. *i mä ki' v. i kuhti ki'*) *tāsnie arrä'* senki sincs itt. — *kuh* (v. *kiäh*) *tušniä* v. *mah lieves tušnie* kik vannak ott? *mejjä liepū' pijjene, tuhte lie wultniä* mi fent vagyunk, ő lent van. — *mejjä tappuļun* (*tuppuļun*) *pérjem* a hegyen innen (túl) vagyunk. — *māniie pielisne leä'* melyik oldalon vagy? *kušnie lie' v. kull'e'* *tatna* hol vagy? *fär^shnene sišine* mindenütt. — *monna kuhkenä arrämienie*; *tatna kuhkiebišnie arrämienie äñ mānnä*; *tuhte kuhkiemušnie arrämienie* én messze lakom; te messzebb lakol mint én; ő legmesszebb lakik. — *tuhti šijje kuhkie* az a hely messze van. — *munnä' arrämienie lihka* (v. *kahtšen*), *tatnä' arrämienie kahtiebišnie* (v. *lihkubišnie*) *iän munnä'*, *tah kahtemus arrämienie* mi ketten közel lakunk, ti ketten közelebb laktok mint mi ketten, ök legközelebb laknak. — *monnä arrämienie nuortenä* (*örjenä, lū'enä, jillenä*) én éjszakai (délen, keleten, nyugaton) lakom. — *monnä māhtam viäset* (v. *arri'*) *tāsnie* én lakhatom itt. — *mū krannä arramine mihtä mučite monnom szomszédom* velem épen szemközt lakik.

Kiēinie (*kiei kuimie*) *lieh taļowuma* kivel (kikkel) jöttél? *ič tuji kō^oppaki kuimie* velük kettejükkel; *monna taļowum āhčenä* atyámmal jövök. — *matie* (v. *kuppilte*) *taļow'*, *nuortstie* *hell orjiste* melyik irányból jösz, éjszakeről vagy délről? *monna taļowum wouļuse perjiste* lejövök a hegyről. — *monna tallä taļowum* azonnal jövök. — *monna taļow' ki'* nem jövök; *im monna māhtie' taļowui'*; *im föjjän mātie' taļowui'* nem bírok jönni; alig bírok jönni. — *jiehtä munn'en, monna kum tahkā taļowui'*; *monna tahkā taļowum, tlje eči* (*ečči*) *lih kuotšne kannä*; *monnum hērrije* mondja nekem, jöjtek ide; ide jövök, hát nem volt otthonn; engemet elbolondított. — *tatna taļow' orjilta* te délről jösz. *ižič minnie taļowui* *ūtan ļättenä* (u. *lattiije kuimie*) ne jöjj madár (madarak) nélkül! — *monna förböurum, ižič tiekie taļowui' men taļowuje' lēk* (v. *tauk*)

megtiltottam, ne jöjj ide, mégis eljöttél. — *mann autšte ih (ietra) lieh talovuma* miért nem jöttél (jöttetek)? — *kuštie tałowā? kušties talávie'* honnan jön? honnan jönnek? *kuhkiemuštie talewā* legmesszebről jön; *tuhte tałowā kamčiemistie autln* hátulról előre jön; *tuhte tuštie porhta tałowā* onnan eljön; *jiehtie' tussā* (v. *soo-nan*), *ijjič [mū] miñielte tałowui'* mondd neki, ne jöjjön utánam. — *tīmun māñgan kā [satna] kō^otšen arrī'* egy óra mulva otthonn legyen. — *tihte tałowā tallak palta monnom* (v. *mū palts*) azonnal mellém jön; *talovā hajekqñ futva* jön; *tałowā kalien aikien tiekie* gyakran (többször) ide jön; *tuhta tałowā pueremus tieresa (sáiniä, vqraqq v. vqroq)* legjobbkor (későn, korán) jön. — *kuhtenā tałowā* kivel jön? *moťtie kuotste tałowā oľoks* melyik (milyen) házból jön ki? — *piejštie i miki'* tałow' jörtse a napból senki sem jön a földre. — *mejjä talovuijü'* joktan *ih mañan wacc'eju'* tahkā (*vielie*); *miññemus tilje tałowuijü'* Örese tegnap jöttünk és aztán tovább mentünk; végre Åre-ba értünk. — *kuktie talewü' kanakan kogikā, čiehtü' puľovo-jelkiēn čöčti't* (v. *puľovoje čahkänet* mikor a királyhoz jövünk, térdet kell hajtanunk (tkp. térd-lábon kell állnunk, térdre ülnünk). — *tejjā tałowora* (v. *talevera kuhkelte (ľuiltä)* messziről (keletről) jöttök. — *tuh talevie'* (v. *talevie'*) tüpte mije autse, *kuhbie-bištie än monnä*; *tätñā' kuoppok talevera* (v. *talevetn*) jilliltä ök onnan jönnek élénk, messzebről mint én; ti ketten nyugatról jöttök. — *tatñā' ai čuonkan tałowujētn* ti ketten is összejöttök. — *min jēn' alamuč' talevie'* hány ember jön? *kall'e (ains) alamuč' talevie'* néhány ember jön.

Maštie (v. *moštie*) *poatā'* honnan jösz? *im monnä tištie vielie* *muitäjahti' kih* nem emlékszem többé. *monna muitie' kih tištie* nem emlékszem többre. *monna poatam kahtšte* (v. *lihkšte, lihk'ste*) közelről jövök. — *puotie' tiekie* (v. *tā^{se}*) jöjj ide! *poqtie' mannenä viä-nan loose* jöjj velem a baráthoz. — *tihte poate munnenä* ő kettőnkkel jön. — *koššie lie' poatama?* mikor jöttél? *joktse ie'kedn* tegnap este.

Tuhte jeahtā, monna kum wacci' (*waccie*) *čirrä* (v. *rastā*) *viel-mam* (*pejjese perjem*) azt mondja, menjek a folyón keresztül (föl a hegyre). — *monna ľü^unom* v. *ľuönöm*, v. *ľü^unum* (*totñā' ľü^unetn* v. *ľü^u-nütñ ľü^unütñ*) *waccema, jis ľü^unom (ľü^unütñ) astam atnama* elmentem (ketten elmentetek) volna, ha ráértem (ráértetek) volna. — *monna miehese waccam*; *monna čüähtom* (v. *börum*) *wacci' tuhkä* messze

megyek; oda (v. el) kell mennem. — *monna waccam söurie šise* (v. *kaskse* v. *kaskān*); *tū^une viäkse* (v. *viäkkan rājan*); *pīri-jarkan birkák közé*; egész a falig; körül megyek. — *monna waccam aktena lattena portá, men taławim ūtan lattien* (v. *lattet*) elmentem (tkp. elmegyek) egy madárral és madár nélkül jövök meg. — *waccieh tātñá*; *waccies tihte menj te!* menjen ő! — *kossü waccā' heimiste* (v. *kuótste*) mikor mész el hazulról? *kqk' waccie pōstln tuhkā* menj oda vissza! — *kussq* (v. *kukkā* v. *kukkus*) *waccā'* hová mész? *kooppā tatñá waccā', laulōse hēlle jällōse* merre mész, keletre vagy nyugotra? — *mainie alamučiniä sū'i' wacci' škeakan* melyik emberrel akarsz az erdőbe menni? — *ijic minnie wacci' kaskā* viélmam ne menj a folyó közepére! — *tihte waccā autsukse*; *orjisa, orjabišnie*; *miññeln* v. *kamčiemāsa*; *miehčiebāsa, kuhkiemāsa*; *ūmorōta* előre; délre, jobban délre; hátra; messzebb, legmesszebb; lassan megy. — *kāka kuhkiebāsa wacci' ān munna* messzebb fog menni mint én. — *tuhta* (v. *tuhte*) *wacca portá tuhka monnešte* v. *monnon paltste*; *mū luitie*; *autšt'e*; *mū tuokste* v. *kamčiemistie* elmegy melöllem; tölem; előlem; megölem. — *tuhta waccā tuhkā ih tiekie* ide-oda megy.

Kossie kakkien wacci' koatan (v. *hēimusa*) mikor megyünk majd ketten haza? *monnāh kien* (v. *kalkien* v. *käkkien* v. *käkkien*) *akcn* (= *aktsn*) *waccie (wacci')* *nuppien* (v. *nappan*) *vueñese tunn muóitse* együtt fogunk ketten menni a másik faluba ő eleje. — *monnā' waccien autse (autln), tuhte tałowā miññelte* (v. *miññesen*) ketten előre megyünk, ő után[unk] jön. — *waccien tuhkā* (v. *tussā*) *vielman pielan mietie* menjünk ketten oda a folyó partja mentében. — *monnā' waccien pijjilte woułuse, tihte talova wułte péjjise* mi ketten felülről lemegyünk, ő alulról följön. — *monnā' waccien eitelien kqhkse woułuse jaurie-pielam* messze lemegyünk ketten sétálni a tó partján. — *iän kopče* (v. *kō^oppok*) *mätie' ułukse waccie, mannā hēlle tatñá čiet' kuotšen arri'* ketten nem mehetünk ki, nekem vagy neked otthonn kell maradnod. — *iepu' kqk minn'e wacci' tahkā* semmikép se menjünk oda! — *tāplte* (v. *tāstie*) *waccū' porhta*; *mejja* (v. *mejja* v. *mejje*) *käkkū' wacci' tū^uñ kaiks perjen koaikā*; *čirra perjem* innen elmegyünk; valamennyien a hegyhez megyünk; a hegyen át. — *mejja wacciū' šistie ułukse, tuh qłqkeltä talevie' šisa* mi belülről kimentünk, ők kívülől bejönnek. — *mann kuhkiem čiehtetn wacci'* milyen messze kell kettőtöknek mennetek? *monna*.

ĉiehtam kuhkiem wacci', tatnā ĉieht' kuhkebm (v. kuhkebm) wacci', tihte kuhkemust nekem messze kell mennem, neked messzebb kell menned, neki legmesszebb. — waccetn porta menjetek el ketten! — teje kalekerā mejjēne iĉenā (v. iĉemienā) wacci' ti velünk (magunkkal) fogtok menni. — tah waccie' kuotien šiši'e ök kimennek a sátorból.

Paj' munnum (mannam) koatere minni' hadd menjünk ketten (hadd menjek) haza! — tihte jiehta, atte monnā' kākkiem waccatti' (v. wācšatti') azt mondja, hogy mi ketten menjünk sétálni. — tan piijen jēn kuoššie' mū luinie; tah wuélkin monnešte (v. mū luitie) mañan kaska-pijen; tah wacien mū viänän koaikā ma sok vendég volt nálam; azok tölem délután mentek el; barátomhoz mentek. — stuorra rautie hirkenā kalketn fulki' (v. fulkit) a vasuttal (tkp. a nagy vas lóval) fogtok utazni. — tihte nuortlte jahtā orjisä; tuh kuqppok nuortse jahtie' ez éjszakeról délre költözik; azok ketten éjszakra költöznek. — kussē lieterā tumm pähcema? aļovas kuhkiem kātā (v. samkū) hovā küldtētek öt? nagyon sokáig odamarad (késik).

Monna ĉuoĉam tāšnie ŋtan jilpon (v. jilpon wanā) itt állok segítség nélkül. — tihte mū autšn (v. autln) aheĉje ĉuĉĉā (v. -ĉĉe) ő egy kissé előttem áll. — tuhte ĉuĉĉo kuhkiem prūwien naļēnie, tuhte nuppie mānā waccā prūwien niļle, tuhte koļmata taļowā pruwien nūltie vouļose ő messze a hidon áll, a másik gyermek a hídra megy, a harmadik a hidról lejön. — hirkiū (v. šompa) ĉuĉĉo tušniū a ló ott áll. — tuhte lēkije iĉemse mū teakān (v. mū kam-ĉiemāsa) az mögém áll (stellt sich).

kārtin autšn kounoše stahkie, mejjā kalekū' ĉahkanit tussa a ház előtt pad van, oda (arra) fogunk ülni. — tatnā ĉaks' palta monnom (v. monnon paltsn) te mellettem ülsz. — kie ĉahksa mu kamĉiemišnie ki ül mögöttem? — tatna ĉahkas' puoļkom monnešte (v. mū luihtie) te félre ülsz tölem (tkp. egy darabot tölem).

kiese v. kuhkse v. kuh'se (kieitie) ši't' wotti' nāgon kinek (kiknek) akarsz valamit adni? munna wattam ļattān (v. ļattesa v. ļottse) mātadet adok a madárnak enni. — tatna kak' wotti' titie ļättete mātadet adj azoknak a madaraknak enni! wottie' munn'en tqmmq add nekem ezt! — tustie kak' wotti' munn'en lahkiem, n'eljetasum, koalmatasum abból add nekem a felét, a negyedrésztét, harmadrésztét! — mam ši't' wotti' munn'osa mit akarsz kettőnknek adni? mam akt valamit.

Monna tutn'en (taanum) *sätqm pörrä'* kérti akarlak (kéresem van hozzád). — *monna loikarim tusse kúota täl'*; *kuktie tatna sät'*, *tilje tutn'en ai mätam luóikarit* annak hat tallért adok kölcsön; ha akarod, neked is kölcsönözhetek. — *im monná naiks'* (*n'áiks*) *tuq autšte* nem hajlom meg előtted. — *wuétie'* *jírretse várj* holnapig!

Monna waltam moarä' *purtien noaléste* fölveszem a csontokat az asztal alól. — *ijie minn'e porta waltie'*; *tihte müa* ne vedd el! ez az enyém. — *kienn kuotie liekele* kinek a háza [ez]? *utüete cerekä kiätan šišn'e* erősen tartja a kezében.

Pieje pejjese kalakä (v. *čiččclä*) a nap fölkel. *pjije rattemienie* v. *pejjise čiččelimienie* virrad, a nap felkelőben van. *pieje tapä wuēčera* a nap lenyugvóban van. — *jjije šattä pjijenä* az éjtszaka nappallá lesz. — *pjijenä fhkū' aļovas jiks* nappal igen meleget kapunk. *kuktie ū'e' pjije, ī nan jiks* mikor nincs nap, nincs oly meleg. — *jjije tāhpä jamikelta šittemienie* az éjtszaka kezd sötét lenni. — *jämikälts jjije* sötét éjtszaka (? v. az éjtszakák sötétednek?) — *koššie lie tānn jämikeltä tāsniä, kuktie mam ki' wuēnie'* mikor van itt olyan sötét, hogy semmit se lát az ember? *koasš akt ai jemikelta arri'e* valamikor sötét is lesz. — *ī orjena nāgen kih* (v. *koššie kih*) *tānn čielkot jīj'e kounos'* délen soha sincsenek ilyen világos éjtszakák. — *tan pijen* (v. *piejjen*) *čäppies puoradahka* (v. *viäraltahka*) ma szép idő van. — *pjijen lamča' aļovas jiks* a nap sugarai nagyon forrók. — *ihkie mai mannies finä* (v. *čäppies*) *viäraltahka* (v. *puoraltahka*), *tlje höllste pqr stuopien šišnie* ámbár olyan szép idő van, mégis csak a szobában tartózkodik. — *aļovas mull'en kätä* nagyon poros az utcza. — *munnä aprie-riššiem tamtom* (v. *tamätom*) *nuonišnie* esőcseppet érzek az orromon. *tālie aliksta apari'* (v. *tālie aparājähčä*) most esni kezd. *aprie-čāčie wuqčä thäčste wouļuse jōrtan* az esővíz lecsöpög a tetőről a földre. — *alemien šattä, alikste tumportit* zivatar lesz, kezd dörögni. *alemiä talowä kuoppokon pie-liste* (v. *kuektielistie*) a zivatar két oldalról (két felől) jön. *čučnek' kahčie'* villámlik. *Hūren orjā reirse* v. *waccä* v. *Hūr suoktije* v. *Hūr skučče* dörög az ég (égi háború van). — *tuhtä waccä poqčcās oijjan ih poqčcās jilk'en čirēkemus* (v. *stuoremus*) *aprien* ő hajadon fött és mezitláb megy a legerősebb (legnagyobb) esőben. — [*piäkka*] *possomienie* szél fú. *kuktie piäkka pussa, jaurien tlje stuora pārä'* *šuttije'* mikor szél fuj, a tavon akkor nagy hullámok keletkeznek. *viäraltahka ahčie piäkkqmienie*; *tūⁿ alamuč'* *minn'e'* *jaurien koaikä,*

kuktie kes fihki' prükie (v. *nuhčüi*) *vincem*; *tah mähtie' jën kuilie' fihki'* az idő kissé szeles; minden ember a tóhoz megy, hogy a csónakot használhassa; ők sok halat kaphatnak. — *ič* (? *eččie*) *piäkkq* (*piätko*) *pgssuje* a szél nem fuj (tkp. fujt). — *tälie čuockema älkstä sittä* (v. *čöckiemahčä*) kezd hideg lenni. *tü^une piäješn šküälupsum čöckemistä* egész nap reszketek a hidegségtől. *auvas* (= *alovas*) *čuockeme, čiähtijem monnä tullum piejit* nagyon hideg [volt], tüzet kellett raknom.

Mejja kü' waccie sköuse murjie' pihki', küäkan lattakum az erdőbe fogunk menni bogyókat szedni, kakukkbogyót (*rubus Chamæmorus*). — *ije tuhtä muora nan fruktum* (v. *šattom*) *kuttie'* nem hoz az a fa semmi gyümölcsöt sem. — *plumman touftä čirrekä lüjw-kałakq* a virág illata nagyon kellemes. — *čakčeka tilje laste' škejälä'* ősszel a levelek sárgulnak (elhervadnak). — *perje-kaskšn kassä* (v. *čälie* v. *leikie*) a hegy között völgy van. — *juhko* (*viélma*) *kiäñčals* a folyó mély. *uhči juhka kałakä viélmose* a kis patak a folyamba folyik. — *päjim čäciem kajéktit* (*vuočatahtih*) *jöretsä* hagytam vizet csöpögtetni a földre. *kuktie liettä čäciem jöretse* (U. *joqrse*) *kurekie'*, *tje toqvä čiččela pejjise* ha meleg vizet öntenek a földre, akkor a gőz fölszáll (fölemelkedik).

Tihte rente lëaras ez nagyon nehéz. *liulus čöre* az úr nehéz. — *autepa aikien monnä' jěčleine* (v. *jeäčläine* v. *jeäčlikke*) *utiäien* (v. *uunäien*) azelőtt másképp volt nekünk. *tan tiñ* (v. *tilje*) *liem monnä nuora* akkor én fiatal voltam. *mie kă mannešte suttä'* mi lesz én belőlem? *tihte lie porta* az (v. ő) oda van. — *monna kum iččema jqrkšit* (v. *jarkelit*), *tah ai jāraks' iččems* én megváltozom (átváltoztatom magamat), ők is átváltoznak. — *stālan liewo nqkqma aktñ tollona* az óriás élete elfogyott a tűzzel együtt.

B) Mesetöredék.

Kanakan älekie toite tälie, kuktie tréank' perrä' (*berrijeh*); *mennejejä autse mqn kakhse mähtiejeje, ih eččie aldrigi jüččä fiärä' utn'eh kih* (*uun'eh kih*), *än kuh kous' ih vilje muorjie, jühti šattä skuoksın. kuh tilje wäccä autse, poatä aktñ perjin koqikä ih perjen nälne čöčče akte jallä suórvie* (*soárvie*), *ih tilje funtjerije ičsese: «monna šitim ku^ukkordit pejjese pieciem ih uunih, mah monna*

nan palkam kaunam». kuh t'lje j'ēhtiejeje, čičēleje pejjese muorum. kuh tilje taļovuja pejjese suōrviem ih warjasē pīri-jarkan, tilje fihkije wuinih stuora kaņagan kuotiem kuhkenā, jihte škāineda piĵjen wuīstie. t'lje šūōsedā tan čērreko ih jārrākalg pōstln īēi (īēse) kieĵ'. viāken (palkan) nālne roukse aktem triānkum, jihte waccāi ih tai-rij; ih pīrriježjā, mah ka (v. kalaka) fihkih maļosih warjā' ih fihkije maļosi' warjā'. ih nūmtie tolotqmq taļowā jallan kanagan kuqtān ih wāciejejā kuotien šise ih vātnām kihčēje, ih šattā (šittije) kanaķan roinšejā (roinšejjā). ih mennā vuimien šišne varaki (varaka) ih seinte (šeinte) ih tunn stūntn tiete (ečēie kuhkie) fōrān vājaltahie īēse sarakām ih šattā (šittije) stuorie, hievie, īĵ mīke (mīkih) kouns' tan pļāršn (pļāršn).

tilje kakkū' supcstūt tann kanaķan pīra, jihte cōrre piĵjeln kanaķan kuotiem. tihte prūres lejĵā ih utņejeĵja īēse trohnikī (v. trōtniki) kiimie aktam takterum (-rqm). tihte laņka hievies (hieviesappa), ān ku' j'ēč' n'ēit' (j'ēče n'ēitā), ih tihte, jihte ka aktā aikien fihki' tqmmq šienenā, tihte kakkā māhtī' uunī' īčemse luhkilige. kuh tilje prinsessa (kanaķan taktera) šattā luhki vītn jāpien, fihkije jēn pareņeje', men ī (ečēie) n'ēitā kiemke šīt'. ih kuh tah pareneje' talevie' jēnup, jēnup, kanaķa šattā rente beite (beitem?), ī miel' ki', maītie kalakā teitie švōruje (švōrih). vaccāi īēse takteren koaikā ih perrā, kakā warjašīt, mam lūjokū (lūjokuq), men ī sīt' ke'. tilje šattā muorka (moaratiewq) ih jiehtā: «kukt'e ih īēē šīt' tareje' tqmm wuēljem, tilje kakkam monna wuēlje'» ih tilje šeitā īēse kāinqm minnie. men fraučā (n'ēitā) utņeta pōqstln ih jeahtā: «monna māhtam vūinie, atta tihte čiehtā (čeahtā) šittie, mam īčet vaimose pieĵiĵi'; īĵiē minn'e jahkie', atta monna waltam mam tarhk, ūtan tuhta kq-lqkā (kqkā) mqnnqm fihki', jihte māhtā rierie piĵjeln tqmm klāse-perjem. tam lūjokejeĵja kanaķa, mam taktera jiehtijeĵja ih lūjokojēĵja īēse taktārn kihčemam ih pājā (pājije) aktum šūvesom jūhtī' pīra viērdam, ih tihte kakkā fihki' īēse taktarum, jihte māhtā rierie piĵjeln klasi-perjem.

kuh tihte pieje taļowā, kuktie kanaķa jiehtemq (jeahtemq), tilje prinsessan lierlkeĵjā (v. lierlkievij) ulūksa klasi-perjen peĵjise. tilje čahkqkēĵjā peĵjise perjem kull'a krauna oĵjišn ih kull'a āpulum (ēāh-

pela) kietšn ih tihte tann čāpies, at tū^un kaik sįjtin ičši lūwum wuokadet tann autšte. perjen nāalan čonkun' tū^un paren'e' hievies hirkiāi kuimie ih škeinątimie šviāritiei kijimie ih tū^un alamuč' talevie' tū^uni hāreji luitie, kuktie kakkies wuini' tejjā stajārem. kuktie tū^unu kaik fārtiga (karevieš) šittijin, tilje pąssajin čogrēvede ih trump^osa (trumpeda) ih tallā ruihtijīn tū^un pārenejē' ičše maktste akti nūppien mañan pijjeln jllq perjem. men perje lejjā slāipe (šujju'ka), kuh jieña ih tilje ānnu prāra. tū^un kaik talowujin ahčize pejjise, men uhče bułokq tū^un kaik kahčijin woułuse ih šittijejja pott, att akte ih nūppie čāpkijj kiātem ih jilkiem (moqram). tāstie čičelā štuora ąompora, kuktie kūłuje kuhkies palkede.

miadan tū^unu kaik šāttā, mānnā kanakan alekie pīra ičše rončāi (vuéksai) kuimie kakhse kiāñols wuemān (wuemišn). kuh fihkije kūłui tuntorom, tilje pliehkije siārmose (kietem pieji siārmosa) ih muitolq kuhkiem. tihte ai seitā tāsñā arri', kušnie tah nūppie' rierem'en'e.

A király fia most úgy tesz, a mint a szolgák kéri. Ment előre, a milyen messze bírt, és sohasem volt más eledele, mint diók és vad bogyó, a mi az erdőben nő. Midőn hát előre megy, egy hegyhez jön és a hegyen egy magas száraz fenyő állt és gondolta magában: föl akarok mászni a fenyőre és nézni, vajjon talállok-e valami utat. Mikor ezt mondta, fölmászott a fára. Mikor feljött a fenyőre és mindenfelé körül nézett, hát meglátta (tkp. kapta látni), hogy egy nagy királyi ház volt távol, a mely a napban (tkp. nap felé) ragyogott. Hát igen nagyon megörült és visszafordúl a maga útjára (tkp. nyomára). Az úton előtalál egy szolgát, a ki ment és legeltetett. És megkérte, nem cserél-e vele ruhát? És így felszerelve eljön a magas királyi házba. És bement a házba és munkát kért. És a királynak pásztora lett; és megy az erdőben korán és későn és nemsokára hát elfelejtette a maga bűját és nagy, jó lett és nem volt (tkp. nem találtatott) hozzá hasonló.

Most fogunk beszélni arról a királyról, a ki úr volt a királyi kastély fölött. Ez házas volt és a maga királynéjával egy leánya volt. Ez sokkal szebb (kedvesebb) volt, mint a többi lányok s az, a ki őt egyszer meg fogja kapni feleségül, az magát boldognak fogja tartani. Mikor a király kisasszony 15 éves lett, hát sok kérőket kapott, de a leány senkit sem akar s mikor a kérők jöttek mind többen és többen,

a király egészen fejét vesztette (tkp. tanács nélkül lesz) és nem tudja, mit feleljen ezeknek. Elmegy a maga leányához és kéri, nézze meg, kit szeret (ki tetszik neki); de ő nem akar. Ekkor haragos lesz (megharagszik) és mondja: Minthogy nem akarod megtenni a választást, hát én fogok választani. És ezzel a maga útjának akar menni. De a kisasszony (leány), visszatartja és mondja: Én láthatom, hogy annak kell megtörténni, a mit fölöttél magadban (tkp. a szivedbe tettél). Ne hidd azonban semmikép, hogy én bárkit elveszek; hanem az fog engemet megkapni, a ki föl tud nyargalni az üveghegyre. Ez tetszett a királynak, mit a leánya mondott. Beleegyezett leánya kérésébe és egy követet küldött körül az országban, hogy az fogja megkapni az ő leányát, a ki föl bír nyargalni az üveg hegyre.

Mikor az a nap jön, a mint a király mondta, hát a király-kisasszony kivezetetik föl az üveghegyre; aztán fölülttetetik a hegyre; arany korona a fejében és arany alma a kezében és ez olyan szép volt, hogy mindenki kockáztatni akarta az életét érte. A hegy alatt összegyűltek mind a kérők jó lovakkal és fénylő kardokkal. Minden ember eljött minden vidékről, hóggy lássák ezeknek játékaikat. Midőn mindnyájan készek lettek, hát belefujtak a kürtökbe és trombitákba és azonnal szaladtak mind a kérők, a mint csak bírtak (tkp. a maguk hatalmából) egyik a másik után föl a magas hegyre. Hanem a hegy sima volt mint a jég és még meredek is. Valamennyien egy kis darabra jutottak föl; de egy kis időre mind leestek és megtörtént bizony, hogy egyik és másik eltörte kezét és lábát. Ebből nagy zaj keletkezett, úgy hogy messze útra elhallatszott.

Mialatt mindez történik, a királynak a fia körüljár a rénszarvasaival (ökreivel) messze a mély erdőben. Mikor meghallotta a fármát, hát leült egy kőre, arczára támaszkodott (kezét arczára tette) és sokáig gondolkodik. Ez is ott akar lenni, hol a többiek nyargaltak.

(Lásd e mese elejét a Tännés hegységbeli «A király fia és a kis ember» című mesében).

C) Elbeszélések.

1.

Mū kallā kuolēmienie aļekena akčēn (aktšēn) čāčie-jaurišn virmie kūime, vincene, cākēmienie Kassk-čūvulķan jaurēšn, i l'e (= ih tlje) tūjoki raunose (rauōnose) kuol'e' luhkie j'i vītn kraunan autštie. tlje čakčeka karra tītn jēn kuelie'.

Az én férjem halászott күnt egy tóban hálóval, csónakkal, kivetette az anarisi tóban (tkp. közép hegyhátnak tavában), és aztán eladta egy parasztnak a halakat tizenöt kronáért. Hát ősszel ívás idejében sok hal [van].

2.

Mah tatná kalk' orjela wārešte ruōnčam uōštet ih tuhkā nurrtse f^uēlīh, tāinie orjil r^uončinā f^uēlī? — nūrte qlgma' wuēinije' (wuūjnīe') orjil ruōnča' (roqñčam), stearp' (stearpa, štiarba) orjigasi ruōnča' (roqñčam), stearp' ān ķuh nurtogasi ruōnča'. uhčep' tappl (tapp^ol) orjiltā sarrovā' oččā', kuktie kaļakā stearp' pūc' šitti'. nuorht' qlgmuč' orroma tappene kak'e jāpie' (jāpie'), tlje stearp' pūc' šittēma. tunn jāpien jahtajijjen postln, ķīre-jāpien ičse (ičše) wārejja (wāriei, wārij) koaika. jū purhvie šittāma ičse lantse. men jēnā pōaca' postln talovoma. rauūnan hun' (hunna) tolvot' (tolvota), kakcie' tū^un pū^uc' (v. pū^ucte, pū^uc^{ete}). uhčebu talova postln, tute jarna (v. ruūtīe) veaka tostote uhče pū^uc', tū^un' tunn juhkse (juhkon šīsa) hun' teāntel'e' (teāntāllīe'). akta pealla-ronča (ruōnča, roqñča) uktuk talova postln taitie orjil wārete. ajitra (ajitāra) kuolie (v. kūluje, kūlujejjā), tlje mōratūōvie, štie alamuči pūc' kattalattie'. — tah pūc', jah pijjeln šittijjn, kuhtie pien' lie' (l'ū') poirqmā (sprīntah-toma) j'ānibide poacete (jānāp pū^ucēte), leagale štūovodomma (štūovodomma) ičse lantse, eāh (ieh) tīstie (tīht'e) viel'e rihč' orjil wārete. Ale jū tāl.

Vajjon fogsz-e déli helysēgből rénōkrōt venni és oda (v. el) éjszakra menni, azokkal a déli rénōkrōkkel menni? — Éjszaki emberek látnak déli rénōkrōket (rénōkrōt), nagyobb déli rénōkrō-

ket (rénökröt), nagyobbakat mint az éjszaki rénökrök. Innen délről kisebb [csapat] rénbikákat vesznek, hogy nagyobb rénszarvasok tenyészszenek (keletkezzenek). Az éjszaki emberek itt laktak nyolez esztendeig, hát nagyobb rénszarvasok lettek. Taval előtt (tkp. azon évben) visszaköltöztek, tavasszal (tkp. tavasz esztendőben) a maguk hegyeihez. Már legelő (tkp. rézuzmó) nőtt a maguk országában (tkp. országukban). Sok rénszarvas azonban visszajött. A paraszt kutyái (kutyája) kergetik (kergeti), harapják az összes rénszarvasokat. A kisebb [rész] visszajön, ama vasút fogadja (azaz : föltartóztatja) a kicsiny rénszarvasokat, valamennyit ama folyóba ugrasztják a kutyák. Egy csöngős (kolompos) rénökör egyedül jön vissza e déli hegyekre. A gazda (tulajdonos) meghallotta, hát megharagudott, meg akarta a lappok rénszarvasait ölni. — Azok e rének, a melyek megmaradtak, mikor a kutyák szétugrasztották (szétszorták) a többi rénszarvasokat, [ott] maradtak a maguk országában (vidékén), nem mentek többé a déli hegyekre. Nincs tovább (tkp. ne már most).

D) Dalok.

1.

Uhçe mǎnā stoukatimienie (stcukatimienie).

«mǎnā poqtie' (pō'tie') koatan,
aleh (al'eh) q̄lkena (ālokona) karovon',
kiät' karovon'.

pō'tie', muättam cākie',

ih kałak (v. kak) karavonūt,

kam^uc' cākie' kiätsen,

q̄ktuk (uktuk) pijevuje vuicattij q̄llakane.

al'e' tiht'e (v. tišt'e) allakenna varra',

tlje f^uarra waltā,

jis kuhkiem q̄lakane arrā'.»

Kicsiny gyermek játszik.

«Gyermek, jöjj a sártorba,
ne fagyoskodjál (fázzál) künn,
megfáznak a kezeid.

Jöjj, vedd rád a bundát (a bundás kabátot),
 nem fogsz megfázni,
 kesztyűket huzz a kezedre,
 [úgy hogy] egyedül meleged lesz künn hótalpon futni.
 Ne szaladgálj künn tovább (többé),
 [mert] hát elvisz az ördög (gonosz),
 ha soká maradsz künn».

2.

«*Wáttie' (wottie') lávie munn'en tam kuksiem,*
till'e monna kałkum (v. kakkum) wuóttok' wotti',
heävän lájvie müa.

manna kałkum ai heävän vearādít tütn'en.»

— «*im till'e monna tatnum šit' kenna,*

kuktie munn'en kuksiem šit' wátti'.

manna kałkam till'e jēčebm walt'.

im munna tatnum šit' kenna (kenna)».

«Add nekem, vőlegényem, a kanalat,

akkor én czipőkötőt fogok adni,

jó vőlegényem.

Én jó is fogok hozzád lenni.»

— Nem akarlak én tégedet,

hogy te nekem kanalat akarsz (akarj) adni.

Én mást fogok venni.

Nem akarlak én tégedet.»

3.

Āhčie, iétn'e, vi'ella, óqppā,

aika--óqrböle, aika--ji'lpile

pō'tie' akč'en.

wāci' šéttien tujje šitie mietie

pūc' keühčidūt, warjašūt,

— *mān jēn pūc' utniēn —*

tujōnie šitšēn, āhčiai, iétn'ai häimosēn.

«*pō'tie' villa,*

kaleč'en pōstln koatere f'ēlie.

alemie, kšáľtā aimā šättā,
 'än kšō'tiem kennā kauān'.
 skuttien warka, wuélkien,
 tilje alemie šättā,
 'än kšō'tiem kenna kauān',
 ih jámikelta šättā.

«pō'tie' kuine,
 kalekien ruónčam monnätiet (v. -tīt'),
 kalekien vuóhpon (wuúhpon) vuānon häimose f'ēlik,
 šibijigh, māk' r'ōki',
 meādan leaķā kšō'tsēn,
 aučēn (autšēn) ku vuenāre wuélkie'.
 kalek'ēn skutte' varraķa (v. varrak[s] skutti'),
 kierecem kārħki',
 aučēn tle pū'cu wuélkie',
 ruónča' peasā'
 tairie wuélkā
 pū'c' noarastahti'.»

óqappa ruónčam očēi (óqččij),
 tlje pārenebq (-bo) tałowā,
 vēāħk'ete ruónčam óqččī'.
 tlje: «aktšēn kalekien vuoji' vuonse,
 kalekien r'ōki' āħčāi, iétn'āi muóitse,
 kalekien toarerit mū šīt'sēn (v. šīt'tse),
 qrrih tašniū k'ekte vuáħkā (vuóħka')
 viāħketit kāmok' muátta' kuori' (kogri'),
 alekiebās (v. -bāsa) pils muáttam,
 ih kaķak, kuktie kaķaķa pijewuji'
 kīrec-šišnie (kīrecēn šišn'e) pijjeln wārie'.

aučēn (autšēn) kuh wāran alemie šättā,
 puārābu skutti' varraķa,
 autšēn wāran alemie šättā,
 aļovas alemies wārie',
 aļovas kuhkiem f'ēli' kqmāta wārie',
 pijjeln kūtln juhti' kierķas (v. kirkies) lantse,

auts̄n ku' pū^uc' k̄arovon.
alemie šattā, puell' čuóihki' kennā',
lékkere tū^uñ luottum (luottom),
puell' kūorih kennā,
tlje k̄arovona,
kall'em lahkiem luotte wuóin' kennā.
aļovas kahkse wuélkā jellose
piákkán mietie,
tlje wuélkā aļovas kahkse jellqse,
jillie rattien šijitse,
tlje k̄arvona tástie k̄autelās,
tlje puéllh (puélj) kaunih kennā,
huskšit' čuóiki' ennan kaunih.

koššie poatā kuorih,
āhčü talowā sārni' (sārñene),
atte pūc' tiäukoma.

«puotie' radki' (rarhki')
auts̄n kuh k̄arvona (k̄arāvona),
tlje kahkse wuélkā
ih kounus kennā fihkih uhci',
ennan puell' kauni' kennā.
puotie', kalekien koatere čuóiki' (čuóiki'),
koššie pueradahte.
tlje kalekien n'ēštie' lēiki' (leiki^e),
kahkse kalekien puélj' čuóiki'
k̄autln mietie.

Atya, anya, férfitestvér, leánytestvér,
 unokatestvérek *)
 összejönnek.

Menni akarnak más helyekre (helyek után)
 rénszarvasokat megnézni, megszemlélni,

*) *aika ógrbole* = az atya vagy anya leánytestvérének fia vagy leánya; *aika-ji'lpile* az atya v. anya férfitestvérének fia vagy leánya.

— de sok rénszarvasaik voltak —
ama helyre, az atyák, anyák hazájába.

«Jöjj bátyám,
vissza fogunk haza menni.
Rossz idő, förmeteges idő támad,
nem találjuk meg a sátrat.
Siessünk gyorsan, menjünk,
[mert] hát rossz idő (zivatar) támad,
nem találjuk meg a sátrat,
és sötét lesz.

«Jöjj feleség,
szerszámozzuk föl a húzórént (tegyük rá a féket),
menjünk el az ipunknak, napunknak tanyájára,
süveket, sógorokat *) előtalálni (látogatni),
a míg otthon vannak,
mielőtt a faluba mennek.
Siessünk gyorsan,
szíjjazzuk föl (kössük meg) a szánt,
mielőtt a rénszarvasok elmennek,
a rénökrök elszabadúlnak,
a pásztor elindul
a rénszarvasokat összeterelni [hogy legelőre hajtsa
őket].»

A hűg a rénökröt megfogja [hurkos kötéllel, hogy szán
elé fogja],

hát jön a völegény,
segíti a rénökröt megfogni.
Aztán: «együtt fogunk hajtani a faluba,
meg fogjuk látogatni atyánkat (tkp. elő fogjuk találni),
követni fogjuk [őket] az én [sátor] helyemre,
ott fogunk lenni két hétig,
segítünk cipőket, bundákat varrni,
a gyermeknek meleg bundát,
és [úgy] fogod [csinálni], hogy meleg legyen
a szánban a hegyeken át.

*) *sibiige* sógor a férj részéről; *māka* sógor a feleség részéről.

Mielőtt a helységben zivatar támad,
 jobban siessünk (gyorsan),
 mielőtt a hegyen zivatar támad,
 nagyon förmeteges idő a hegyeken,
 Nagyon messze [kell] mennünk a széles hegyeken,
 a hegység legnagyobb részein át költözködnünk (men-
 nünk) köves vidékre,
 mielőtt a rénszarvasok elvesznek (eltűnnek).
 Förmeteg támad, nem lehet hótalpon futni,
 befű (becsöpör) a hó minden [rén] nyomot,
 nem lehet nyomozni
 és eltűnik (elveszik) [a rénnyáj],
 [mert] sok (tkp. széles) helyen nem látszik a nyom.
 Nagyon messze elmegy nyugatra [a rénnyáj]
 a szél mentében,
 elmegy nagyon messzire nyugatra,
 nyugati szélek (irányok) helyére (vidékére),
 aztán onnan eltűnik a legmagasb hegyrésze,
 nem bírjuk megtalálni,
 egyre futhatunk hótalpon, míg megtaláljuk.
 Mikor jön (jönnek?) nyomozni,
 az atya jön mondani,
 hogy a rénszarvasok megjöttek (együtt vannak).
 «Jöjj szétválasztani,
 mielőtt szétmegy (eltűnik, t. i. a nyáj),
 [mert] aztán messze elmegy,
 ugyancsak kereshetjük,
 míg megtalálhatjuk. *)
 Jöjj fussunk haza hótalpon,
 mikor szép idő lesz.
 Készítsünk utravaló edelt,
 messze fogunk futhatni
 a magas hegység mentében.

*) E két utóbbi sor nagyon homályos. Szó szerint így volna :
 és nem találtatik keresni kapható, míg nem bírjuk megtalálni.

VIII. Oviken hegység.

A) Mesetöredék.

*Tan siámma aikien fihkii k̄ului' sällöšte', jeh kuh watreše päj-
jise, tlje wuáiniji aktum ville alamučum ičse autom. «kumtie tatne
nõmtie čahks' täšnie para aktok je' tänn sq hujenišn?» — tlje tihte
kanakan alekie jeahtā: «čiehtā pott manā hujinišn arri', jeh ikke
nan trujjem utni'. tū autšte liem manā jahtājamma ičen āhčien
ēlmište, jeh em tešt'e tālie mamkih utni', im tišt'e jiälliem kanna
utni', sqtq nõvum vuoji' tann stuorre pirjise.*

Ugyanazon időben lépteket hallott (tkp. kapott hallani) és mikor fölnézett, hát egy vad embert látott maga előtt. «Mért ülsz te itt így csak egyedül és olyan nagyon szomorúan?» — A királyfiú mondja: «kell bizony nekem szomorúnak (tkp. szomorúságban) lennem és épen nem vígnak (tkp. semmi vígságot sem bírnom). Te miatt költöztem el atyám országából, és most nincs többé semmim sem, nincs többé lovam sem, hogy föl bírjak nyargalni (tkp. hajtani) a nagy hegyre.

(L. e mese elejét a Tännés hegységbeli «A király fia és a kis ember» című mesében és az Anaris hegységbeli nyelvjárásban közölt mesetöredékben).

B) Elbeszélés.

*Aktn aikien monnā' akte karre roinišemene mieskin. tle viälle
(viällopa) ih oqppaq poatā, kaka monnum löüsadit. tle supsta,
atte rievum wuāčema, sän lie (= tilje, tlje) wuāinā, tihte riävo
nälmiem gēhpij. tlje vuāntā (wāntā), atte liä jāmomq. tästie tlje
wuāinije čäcie-łatiäje' pruncšn vuojetemen, tle lähpā tamm riävum
tässü ih huälkā, kakka teitie čäcie-lottete wueči'. tästie tlje wāčēā
poqstete tan riävum koaikā, kaka tlje waltih. poata tisse, tlje riävo
lie kallešemene (vōriemene) čoajan nällniü. tlje tihte poika kakā
sīpšte čokštī. tlje tihte riävo čüöčēle pejjise ih hahtije koh u'če
pieñe: va, va, va! jeh tlje wuäl'ā hajiken (varren). tlje tihte poika
pāčā tann pahkse ih oijjā' ruopa tiitie ih jeahtā: «mi tihte u'če
pieñen oijjit, jihte (ikke) wuälkā mannešte pähkanen?»*

Egyszer mi ketten együtt legeltettünk borjazó időben. Hát a bátyám és hugom jönnek, [hogy] kettőnket fölváltanak (tkp. jön, [hogy] fölváltson). Hát elbeszéli, hogy egy rókát lőtt, aztán pedig látja, az a róka a száját föltátotta. Azt hiszi, hogy meghalt. Onnan meglátott vízi madarakat egy tócsában úszni, ott hagyja a rókát és elmegy, hogy majd azokat a vízi madarakat lövi. Onnan aztán visszamegy a rókához, hogy majd elviszi. Oda jön, hát a róka ott feküdt (aludt) a hasán. A fiú farkánál fogva meg akarja fogni. Ekkor a róka fölugrik és ugatott mint egy kis kutya: va, va, va! és aztán megy szaladva. Hát az a fiú ott marad a dombon és a fejét vakarja ezekre és mondja: Mi az a kis kutya fejű, a mi én tőlem szökve elmegy?

III.

Herjedal-lappmarki nyelvjárás.

Tännes hegység (Teännesn wärie).

A) Beszélgetések.

Manna kähcim, manna šitum mieli', kieštie taane tam fihkiji' (fihkijiji')? kérdezem, akarom tudni, kitől kaptad ezt? *manna fihkim tam taanest'e* én ezt tőled kaptam. — *manna kũ^ulujim tũ hõtadim'em* (v. *hoğtadim'em*); *manna piļļijijim čirreke* hallottam a fenyegetését; erősen megijedtem. — *monna luğunstum äinik* sohasem hazudom.

Man kaml leä'? milyen idős vagy? *luhki vite jāpie'* tizénöt éves. *taana lāgomu stuor* te meglehetősen nagy vagy. — *manna alkštimieni puéitke šittimini*; *ih taana puéitka šit' kanna* én kezdek kövéredni (kövér lenni); te nem kövéredel. — *mejja čuhtačì* (v. *-táčče*) *šittimieni*: *ietrg puäl' čuhtačì šitti' kanna* mi soványodunk; ti nem soványodhattok. — *manna štierhk, munna tũño jāpie frisk (friškìe)*; *munna štievon voinum* én erős vagyok; mindig egészséges vagyok; jól nézek ki. — *i lē' vilļen kanna* nem bolond. — *akte čērka aktum käl'm uunijejja* egy asszonynak volt egy ura.

Tihte marhkaltahkšn ez el van törve. *taita' šein* csináld meg lassan. *jũ lie tallä toıtuma* már meg van csinálva. — *stejjedi tam puoka* tartsd ezt a könyvet! — *taane koavaj'e čáčem* te vizet merítesz. — *mejja astam uunuh mi* ráérünk. — *manna jēnim tan pijen arbētijim*; *tũņu piejje arbētijim* ma sokat dolgoztam; egész nap dolgoztam. *tan pijen lēm tam čönkum(a)*; *jēnim foqtijim icen* ma szereztem ezt; sokat szerzek magamnak.

Manna kahtšin; *kaht'ebāsan* *ṭalowum* közel vagyok; közelebb jövök. — *poat'e' taañ ai* jöjj te is! *munna puatam tallak* azonnal jövök. *munna poatam jallete*; *manna wācam orjis(e)*, *jalluse* nyugatról jövök; délre, nyugatra megyek. — *autn(u) wuélkijjim* előre mentem. — *tan pijjem wuélkam färligelāka kōgtre* ma nehezen megyek haza. *tuhte (tute) jeahtā*, *att immuç aldr^e (v. aldr^u)* koatan *ṭalowih* ő azt mondja, hogy sohase jöjjelek haza. — *in manna wācie (v. waccie v. wāc')* *oqni'* nem megyek kérni (kéregetni).

Skuokie kahtšin az erdő közel van. — *perje jallot* *voinu* a hegy nyugatról látszik. — *juhka kałaka* a folyó folyik; *čācie pijjeln kałaka* a víz kiömlik (öfverrinna). — *ṭam kuot'em, am ṭaañe wuēina'*, *čōhpok* az a ház, a melyet látsz, fekete. — *āč'en kupm wuēinijjim*, *ih tihte karvunejja* az imént egy embert láttam és az eltűnt.

pidkka ainign egyre (folyvást) fuj a szél. *ālemie šattā* rossz idő (zivatar) támad. *juñuneda* villámlik. *alikt abbarih, monna wuēinam, abramieñ* kezd esni [az eső], látom, esik. *i māt'e' abari'* nem bir esni. *ābrie poata mū pijjelišt' (pijjełišt'e)* az eső utólért (tkp. rám jön). — *pijjevula šattā* meleg lesz.

kounut isten áldjon meg! (adieu).

Egy másik herjeádali embertől csak a következő mondatokat jegyezhettem le:

Kušte leä' ṭatne v. kupprte lēh hová való vagy? *wārešte* a hegységből [való]. — *manna kałaka ka wačči' (wāči')* messze fogok menni. *munna waccam pūč' uhči'* rénszarvasokat megyek keresni. *tuhte ulumuče poata lūlia rattšt* az az ember délről jön. — *munna wuāinam (mejja ṭun kaiki wuāinam, tatna' wuēinit v. huēinit)* *urrukoat'em (v. kuot'em)* én látom (mi mindnyájan látjuk, ti ketten látjátok) a lakósátrat.

ṭupma wārešne hó van a hegységben. — *wuōštš meassa li ṭan jāpien joktan* első mise volt ez évben tegnap. — *tihte pučitie (čuhks) piārka* ez kövér (sovány) hús. — *pijjułs piējje* meleg nap [van]. *jammikelta* sötétedik. — *manna wāccam ṭan jijjen n'āičan pealsn oarram* megyek, az éjjel egy lányka mellett hállok. — *mah le' šajulum fáradt vagy? sajlam fáradt vagyok. munna klein* beteg vagyok. *munna čahksam* leülök.

B) Mesék.

1. Stālan liewq.

Aktu aik'en källē ih čērka (čērka v. kujjina). källē tograjēja čiče jāpie' aktne källē (källēnie). stālā (štuorra štierkā ulumuče) tam kupm šeitā lāki', kuktie tihte jāma (hauk lāki' v. pūwih). tan kupn čērkuš šeita tī'pi' čērkijinie. koaššie jū tah čičē jāpie' nahkqmg, lahkadejja hauk lāki' tam kalm (källēm). männā aktem ālek'em uunejiji. tannē ālekie ai šeitā lākih tam stālam (štierka qlamučom), at kaļek'es štrōffi' tan autšt'e, at tihte pawumā tannā ā'čiam, kumtie puēllih tū ien'em tī'pi' čērkijinie.

till'e ālekie j'čhtijejja ič'ā eanān: «mah miel', kušn'e tan qlamučen (stālan) liewq, at im mqnng māhtie' pūwi' tam? kihči' kalk' (kaļak'), kušn'e tan liewq.» — till'e kihčijejja ien'e tam ulumučum (stālam): «kukka tū liewq?» — till'e svōruiejjā: «kumt'e l'āh täl kuortallamienie?» till'e svōruiejjā tan kuppse: «almie mannā taļowum nōdsa, till'e mannā lākastallam tū liewuse (lieuse).» — till'e tihte stālā supcstalliejja (sārnajejja) sū lī'wun pīre (piere): «kancemen pūellemen jaur'en akte sō'lo ih till'e tann'e sō'lušn aktā kārie, tann'e kārešn akte sōude, tann'e sōudšn akta hāna, tann'e hānešn munn'e, tann'e muinišn mū liewo». till'e tan čērkan (čērkan) ālekie poqtama sū ien'en koqika ih j'āhta: «mah l'eh talle fihkima kū'ļluma, kušn'e stālan liewq?» — till'e svōruiejja ien'e ālekan: «ju l'em fihkima kū'ļluma, mū ālekie! pūällemen jaur'en kancemen, timt'e (timētie) supcstalliejjā tihte stālā, sū liewo, ih tāšn'ā sō'lo ih sō'lušn (soulušn) kār'e ih tann'e kārišn aktā sōude ih sōudšn akta hāna ih hānešn aktā munn'e, tann'e munnišn tan stālan liewq.» tije ālekie j'āhtiejja sū eanān: «till'e č'ehtem noude treānklejji (treānklejji) kihčtallih, mainie kaļkum māhtih wāci' tan puelije (puelema) jaur'en toarest». — till'e kihčijejja aktum piernum ih snōlkōm ih isnlätt'em ih taktākum, till'e timt'e wāciejja. iče wāciejja mihtie vinncum ruout'e riehpenen noql'em (nuol'em) ih tīpie isnlättiem ih taktākum ič'e koaika riehpenen nealan, kuktie eāžāč tah kuēkte pūelih; piernum ih snōlkem kahčejja

sū⁴ki'. tan autšt^e piérne reps ih čēps kuolkh aana, ih snölke ai aana vālks ih čēps ih reps fliāhk' sū kuolksne, koaššie l'ēka wuélkama toarēst pūelije (pūelemq) jauri^m. till'e puqt^e tan sō^olose. řašniā řanna ulumučen liewa lejjā, till'e řanna sō^oluse pejjise wāciejijjin, tillje řalowujijjin řan řāran. till'e pi^rrna lākijeja ič^e auts j'elk^ei (j'elēk^ei) řijim^e, kuktie kārie marhkanejja (piérna murhkijejja řārien pqa^m) ih sōude ruohtijejja ulukse, ih snölke ruohtijejja miⁿn^e-list^e ih řipie sōudum fast ih reivajejja. sōudšte hānā hāl'ehtejjā ih hānan miⁿn^e-elist^e řsn-l'āt^ü hāl'ehtejjā, řipi^ejeja ih pogr^hkqjejja. hānešn munn^e lejja ih munn^e kahčijejja čāčien ři^s[e] ih paanenejja (v. sahkadejja, vuojoi) bōhnesa. till'e řakteka čařamudejja řann munn^en miet^e. vuosts aik^en řakteka čařamudejja munn^en miet^e ih kuhk^em samgājejja. kuh^te eččie řištie viel^e řukhebm puél^{l'} j'elⁱh čāč^en řišn^e (voulušn^e), at ijjič wueiⁿtⁱt, till'e pejjese řalowa ih kařaka wueiⁿtⁱt. kuh^te jū l'ega wueiⁿtamma, till'e nuppien aik^en (v. nuppišt) voulse (v. voulose) čařamadejja; till'e āandan řukhebm řitti^ejeja ān řuh tun vuosts aik^en, men tje eččie kaunh kannā. till'e viel^e řalowuejja pejjesa, kukt^e kařaka wueiⁿtⁱt, ih till'e kuh^te jū (dū) liega wueiⁿtamma (v. wuⁱtamma), till'e čařamadejja řoalmatn aik^en ih āandan řukhebm samgājejja, kuh tah kačkie aik^e. till'e munn^em řaunijejja jaur^en bqaⁿišt^e ih řalowa pejjise čāčiem. till'e wueiⁿijejja řihte pāhče, att munn^e řakteken řālmišne, till'e řakteka řuott^ejejja munn^em pāhčen řořika (v. řuoika). řihte pāhče řipi^ejeja munn^em, řuřum poaldajahtejja sō^oluse ih piejema munn^em řan řuřuse, at kařa (kařaka) pūeli' (puellemen řuřuse). kuh^te alksta (alk^esta) pūellejahti' (puellajahti'), till'e řah sū⁴kujijjin pořstln (sū⁴kiejja řihte pāhče pořstln), kuktie jū l'ega tū⁴řā řoitumq, mānn diet řihte wācie (wācie). till'e řanna řtiāllesa (v. -řā) řalowujejja, ařtie wuél^{l'}kiejja, till'e řallqk wuél^{l'}kiejja tahkā řan ulumučen koaika, kumtie (kumē^e) lantse řalowujejja, tje wueiⁿijejja řihte ulumuče pūel^ejejja ři^amama lājin, āmmtie kuh řihte munn^e, mam řuřusi piejijejja jaur^en řouluse.

řihte pāhče wāciejejja ič^e řen^en koaikā ih řu řen^e ři^ošidejja, kuh^te wueiⁿijejja, sū ālek^eie řriřk^e pōřtoma pořstln ih čir^rki (čirreki) ři^ošidejja, att sū ālek^eie (ālek^eie) řiⁱnima ih att řihte řan nuh-

tegg (puellijejja) tam stalam lakih. till'e čerėka (čerkka) āld'esstėjja ič'e ālek'em ih j'ėhtiejjeja: «stuurra āld'es taanum, mū ālekie, att taañā tann stuurra ulumučen (stālan) lī'wum viinima». — till'e čerėka ann'ā lakčajjeja tām'ā ič'e ālekin'ā, ann'ā uhče ľiewg tann'ā ulumužesne jih tihte qłmuče (stālā) svōrujeja tann čerkāsan: «kumt'e mąnnā supcstamma (supcstallama) tū'nan unde čerkāsan?» — jah (jah) til'e nāhpv'ldėjja ulumuče tullu-čittem ih kūonum ič'siš. tann ulumučen nalmien kūomie puel'ejjeja, kuktie muskšejja jah till'e nahkajjeja tann krōhp tullušt'e, tihte mī matiejjeja (mah mātie') pūelih, ľlje tullu jamkajjeja ih tan ľiewo jamkajjeja (nahkijjeja) tulluñe.

2. Kanakan ālekie ih uhče ulumuče.

Aktn aikien akte kanagā. tihte ŧ'imtie sū'šidejja at vuočih, at ečč'e jeāčebm miel' kannā, ān ŧo' vil'e pūci miññ'elstie (-l'stie). oad'ejjeja qłqkñe (-k'ñe) skūoksne ěhkeden ih ārdn (ā'rdn) gierk-č'ñā ih pieneñā. ľahkam wun'ejjeja. aktn piejjen h'āntadejja, att eččie nāgen vil'e-pūc puč'ľ' vuoč'i', kumt'e tihte uhcedejja kārmm klukkum āredištie. till'e ěhkede šittiejjeja, till'e šitiejjeja kōgtse (kuotre) rīd'ľ'. till'e huėinije uhču ulumučum čieikā (žieikā, čieikā) autelištie skūekšne. kanaga bāitā ičie hierk'em, raidā tanna uhču ulumužen miññ'elišt'e ih tīpijeja, ih undōrt' tū'n kaik, kumt'e tihte wuėin'ejjeja. tihte aľawas (v. auvas) uhče ih stükken, čin (žin) kuh trolľ ih tann^o vuopt' vuoksėn kissega kuh purševie. men tū'n, maitie kanaga smār'edėjja, till'e eččie šit' svōrih kannā. till'e kanaga moarra'ťieva ih kahč'ejjeja ičie treānkide tīpi' tam vil'e kųpm ih paani' vėle, att eječ (v. ijič) taľovuih (taľowih) kāunan autstie. till'e kanaga wuelkijjeja (wuėlkija) ičie gārdienāsan.

till'e tannā tīšn kqmbł sėde, at kanaga ih tan čėānar' jūkujijjin kahksi jijjim. ľlje jūkujijjin ih supcstallijjin jėnum. koššie čahkasamma aktn aikien ih jūkuma ih rārā vuóinuma, tillie kanaga ľpijeja stuurra jūrn čoqrviem ih jėhtiejjeja: «kumt'e tejjā tųhčedā mū vuočėmum tan pi'jjen? tan mieran eččie ānne (v. ānne) šiehtiejjeja, at talqvujijjimu' kuatan tamta vill'e-jūrn». tah ulumuč' svōrujijjin: «tihte saanan, mam taane j'ėhta'. ěpuk tan nuhtega vuočim

alder *kaun'*, kuh taana *tū^uññe lantsn.*» — *taptema supcse kanagam lüjjökü tan jēnum nuhtigum ih kihčie iče folk, mai^te kaļaka tan uhče ulumučasān (ulumučinie) taitih. tah sū folk' j'ehtie'*: «*kalk' wuñi' karltahkšn tam ičit koqtsn^ee*». kuh kanaga tam *kū^ulujejjā, tļje šievut arrejjejjā štundum. tann miññelışt^e čogrviem loon^ejejjā ih j'ehtije (j'ehtijejjā)*: «*manna šitim taiti'*, ammetie *tejjā jiehtere. ijjič tihte mū fiēlie šittie, kuktie tihte vilļe kuppā piāsa. tim^te luhperem manna, ihkibu kīess (v. kījjes v. ihkibu kuhte ; — v. tihte, ihte) tam lueitā luous, tihte kaļka jāmih, ihkibu mū ēgen (ičen) ālekie*». — *kuktie kanāga timtie j'ehtijejjā, tilie tah karmānejja' kackums warjašijjin. eāh lie' alder kū^uluma timtie supcstalluma ih tah riheijjin, at vūolga tanna ogijjan čahkse talovuma.*

nuppien ārdn, kum^te kanāga vuēptste, tillie maitajejjā, kumtie liega j'ehtemq (toqivatqmq) čhkedn. till'e tallqk č'ēhta kahči' (škihkih) kļappai miefie ih taitejejjā (pājā taitih) uhče kuot'em kanagan koq^ten lihka. uhče koq^tem taitajijjin taištie stuora kļappuišt^e ih paanajijjin štierhka lāš^ei kijimie, kuk^te eččie mī kanna puđ^l rayhki'. mihtie palkam taitajijjin uhče kļukkum, kuktie feadām nahketit. kuk^te jū tū^uñ taitaltahkšn, till'e kanāga pāja vuólktit auts vilļuč ulumučum, piejejjā koat'en šīs ih čieuten' ijiče tīpijejjā. till'e tāšne čiehta tihte uhče ulumuče čahkašit karltahkšn jijjim ih piejjem, ih wāccije ih f^uēlije ulumuč' puqtije', ah kaļekes wuēinih tam. men eāh kuht kuol' (kū^ul') tam pielki', eāh kū^ul' kanna aldr at tihte supcstalla.

till'e nahkqmq prā puoļk. till'e hčāntatejjā, at toarā šattā lantse ih kanāga čiehta kieši' toarose. kum^te (kuk^te) kaļaka wuēlki', till'e ijiče fruose sārⁿo (sārūⁿo): «till'e lāhpam landum ih folkum (v. folkde v. ulumuč^e) tū kiätij šīs. men aktum kalk toaivatit munnān, at vēle paana' velle ulumučum, kuk^te ijjič piāsih ulukse, meādan manna l'em porrtā». frū^u toivatejjā puerrumusum tāiti', till'e kanāga wattijejjā tū^unan uhč^e koat'en čieuten'. till'e wāciijejjā stuora vinnce, pejjisi kieššijejjā lertum ih kahksu wuēlkijejjā nuppieje lānd^lje. kukka talovujejjā, tļje viinijejjā. frū^u landšn čoaččamienie ih vārišimienie tan miññ^eelštie, mqn kakhse (man kuhkiem) puāllija (v. puāllijejjā) wuēinih tann škihpm. till'e jarrkajejjā poastln kana-

gan koatan iēie taktrij (n'eitij) kijimie. koqtsen vuértemienie, kuqššie iē'e källe tałova.

kannage ih frū^u wun^eejijjin pra aktām mānam. tihte lejja ann^e nuorra. maññan ku kannaga vuélkqmā, till'e h'ántatejja, at älekie fuélte kanaga-kuqt^ei pī^rā ih puot^eejjja vilde ulumučen kuqtan. till'e tassa čihkinejja stuokadāt kull'e muorjin^e. kumt^e tikt^e stuokadejja, till'e tann kull'e muorj^e jārrija (jārrijejja) vill'e ulumučen kuot^en klukkun čitt. tallak vill'e ulumuče tałovujejja ułuks (lihka, autse) ih sčuhčestejja tam kull'e muorjem ułuks. tam šitiija (šitijejja) māna jēnem, till'e vučstora štuhčestejja muorjem ih vill'e kuppq vučstora se^ttije, ih timt^e stoakedejja kuhkiem stundum. till'e maññan (miññemusen) ūmurrdā šitijejja, meādan tihte vilē kuppq kull'e muorjem wunejjeja ih ečēji šitⁱ watti' poqstln. tihte uhče pāhče pittejjeja tamma, tan miññelištie hoqtadijjeja, tqivatijjeja, men ečēie náhtet' kannā, ih alkste č'ārrih (čārrih). till'e vilē koppq j^ehtijejja: «wučntum taitejjeja tu āhčⁱā munnan, at karradejja mannam. taane vučstre fihk' tam ičit muorjem, āmmie mannam vieihkēt' luous». — pāhče svōruja (svōrujjeja): «kumt^e manna kałakum puāllih taanum luous taiti? p^rā munnan tan muorjem wattā!» — «manna wottam tam tu muorjem poqstln, āmmie taitā', mam manā j^ehtam. vācieh ičit ien'en koika ih pidd', at kałaka kāmpestūt taanum. puāšših ih seal^d, čiuđen' eānet bāltštie (b^uāltšt^e), poat^e' tiek^e ih uksum rihpest'. till'e maññan māta' čiuđen' watti' poqstln, kuktie ijjič kie kanna mielih».

kumt^e tihte vilē ulumuče sītijejja, timt^e tāitajejje miññemusen māna. tihte vācijejja iē'e ien'en koaika, pittejjeja, at kałaka kāmpestūt ih sealadie čiuđen' tann b^uāltšt^e. tan maññan ruohtijejja voulušā (-se) tan uhču koatan ih rihpštejja tan koatien uksum, kuktie tihte vill'e ulumuče ulukse tqłora. kuktie kalekes joukočit, tihte ulumuče j^ehtijejja: «till'e wqtam tam tū kull'e muorjem, āmmetie liem tōqivahtamma. till'e kałak' ald^es uunⁱ', ihte lieh mannam luous toikum. nuppien aikien, āmmie pāhōv', till'e šitem vieihk^ehtitⁱ ai taanum». — tⁱl'e tūiniā wuélkā. men pāhče poqstln wācejjeja iē'e ien'en koaika ih keattā čieudn' šammā lājin, amt^e l'ega tīpmq (tīp^rma).

kukt^e kanagan kuot^en mielijijjin, at vill'e ulumuče wuélkqmā, till'e tāsniā stuorra rūōūtima šitijejja ih frū^u škikkie folk' kuortallih

[miññ¹elištie] palkai mietie. menn t̄hte porrta, ih porrta šittijejja. till'e frū^u j̄enem sarkam uun¹ejjja (uun¹ejjja), kuktie liega vuertie-mienie k̄arm piejjem, at ič¹e k̄älle koatan talowih. till'e wuénā, at škihpe (ških¹) toarest jaur¹em talova (talevie¹) ih jēna ulumuče čognkana jaur¹en k̄attan at puerāstah¹. kumt¹e kanaga landse t̄łova, t̄n ūdumus supcste (kihčie): «mah lietre vēle puunum[a] tan villde ulumučum?» till'e frū^u k̄ata supcst̄t, kumt¹e liega kuora¹am[a]. kanaga šittije pō¹de (tū^uñe) k̄iapok ih j̄ehtijejja, at kalaka stroff¹, ihte tam toitumq, ihkuba k̄ijjās. kanaga uhci¹ejjja tū^uñ ič¹ā koat¹em ih keāre māna¹ ih tū^uñ¹ šittimq ulumuč¹ k̄alēk¹es talovui¹ (talowi¹) kanagan auts, men ečč¹ā k̄ie k̄anā miel¹. till'e kalaka kanagan ālek¹ie frāmma (v. autse) talovui¹. kuktie kanagan autštie talova, till'e j̄ehtijejja: «manna mielum, att manna ičen āhč¹ān (v. āč¹ān) moqr¹ie (moqrn¹e), till'e im liek puell¹ saan¹em paan¹ih; manna tihte lueitmq luous (v. manna tam l. luous)». — till'e frū^u šattā vi¹lkqkq (vi¹lōkqgq) ordejjam ih tū^uñ¹ nuppie ai, kukt¹e tū^uñ¹ lūjūkie kanagan ālek¹iem. miññ¹emušn kanaga j̄ehtijejja: «ējāč kōgssiā [kalig¹es] ulumuč¹ j̄iehti¹ (aldre kalk¹ j̄iehti¹), atte mqnnq čoapkama ičen toivotussām. taana kalk¹ (kalak¹) j̄āmi¹, āmtie lieh čeanādam, kumt¹e lieh mū ičen piārga ih mālie». — till'e kahdejjja ič¹ā čeanar¹ī¹e, att kalēk¹es vuōlktit [tam] skeakan ih j̄āmietah¹tih. tan pāhčēn sār¹diem (sār¹diem) kuot¹tih kalēk¹es tamm kanakse, at kanaga kalaka vu¹nih, at jū liev¹es toitmq tann k̄ahdemum.

till'e ulmuč¹ āngrd̄ijjēn ih tū^uñ¹ kaik p̄ittijj¹in kanagan ālek¹ien autšt¹e, men kanagan smāreg ečč¹e tišt¹ie puell¹ t̄pih kannā (kanaga ečč¹ie puell¹ tišt¹e (viele) t̄pih iči p̄āka¹ poastln). treānk¹ čiehtie¹ lūd¹etit, vāltie¹ pāhčēn kaskumse ih vāccie¹ ič¹ā veagum. kuktie kahkse skeakan talovuma, till'e t̄aidijim wuēini¹e, ihte snurrk¹ t̄aidiemienie. till'e j̄ehtie aktā nappan: «ečč¹ie tihte wuēini¹e nuhtigq, at kanagan ālek¹iem j̄āmieht̄t; iepuč tam tāitih kannā, paj¹ hellste ógčēi¹ aktum snurrkum (snurrükum) ih tan sār¹d̄iem t̄pih, till'e kalēk¹es kaik j̄āhkih (trūih), at kanagan ālek¹ien sār¹die». tihte nuppie tuhčū, at nuhtiga tākan supcstalluma. oadčajj¹in aktum snurrkum tahtie taid¹ejišt¹ie ih kuēttijj¹in skeakan (tah lieves keattumq snurrkum skeakan), ih ūuowojj¹in ih sār¹diem t̄pijijj¹in. tahtie miññ¹e-

lištie kahčajijjin kan^agan älekiem, at kalağa wuélkih, ih j'iehtien (j'eh-tijijjin), ijjič (eččiü) koššiü (aldr) koatan (koatre) tałowih. tah kuappok järkaj^ev^es kan^agan koatan ih täšniü stuorra sarraga šit-täma, kuktie tah kan^agan älekien jämietehtama (jämamum) supe-stijjin.

A király fia és a kis ember.

[Volt] egyszer egy király. Ez annyira (úgy) szeretett vadászni (tkp. örült löni), hogy nem tudott mást mint vad rénszarvasok után [járni]. [Ott] feküdt künn az erdőben este és reggel sólyommal és kutyával. Szerencséje volt. Egy napon megtörtént, hogy semmi vadrénszarvast sem tudott löni, bárhogyan felkeresett [is] minden helyet (tkp. lyukat) reggeltől fogva. Hát este haza akart nyargalni. Ekkor meglátott egy kis embert szaladni (tkp. szaladva) előtte az erdőben. A király megsarkantyuzta (serkentette) a lovát, a kis ember után nyargalt és megfogta s valamennyien csudálkoztak, hogyan nézett ez [ki]. Ez nagyon kicsiny és csunya volt, épen mint az ördög és a haja sűrűen (vastagon) [volt] növe mint a moh. De mindenre, a mit a király szólt, nem akart felelni. Ekkor a király megharagszik és megparacsolja szolgálinak, fogják a vadembert és őrizték jól, hogy semmikép el ne szabaduljon (tkp. el ne jöjjön). Aztán a király elment a maga házába.

Hát azon időben régi szokás volt, hogy a király és szolgálai késő éjszakáig (tkp. messzire éjszakát) ittak, ettek és sokat beszélgettek. Mikor ültek egyszer és ittak és vígan voltak (tkp. látszottak), hát a király fogott egy nagy vadállat-szarvat és mondta: «hogyan tetszik nektek az én lövésem (vadászásom) máma? Eddig még nem történt, hogy vadállat nélkül jöttünk haza». Az emberek felelték: «Az igaz, a mit te mondasz. Nem találunk sohasem olyan derék vadászt (tkp. lövőt) mint te, az egész országban.» — Ilyen beszéd nagyon deréknek tetszett a királynak és kérdezte a maga embereit, mit csináljon a kis emberrel. Az emberei mondják: «tartsd őt fogva a te házában.» Mikor a király ezt hallotta, csendesen maradt egy darabig, azután fölemelte a szarvat és mondta: «én úgy akarok tenni, a mint ti mondjátok. Nem az én hibám lesz, ha ez a vad ember kiszabadul. De azt (tkp. úgy) ígérem én, bárki (v. az, a ki) szabadon ereszti, az meg fog halni, habár az én saját fiam is.» — Mikor a király ezt mondta, hát azok az emberek egymásra néztek.

Sohasem hallották így beszélni és észrevették, hogy sör szállt a fejébe (tkp. jött a feje tetejébe).

Másnap reggel, mikor a király fölébredt, eszébe jutott, mit (tkp. hogyan) mondott (ígért) az este. Ekkor azonnal parancsolni (küldeni) kell gerendákért és csinált (csináltatott) egy kis házat a király házához közel. Egy kis házat csináltak azokból a nagy szálfából és ellátták erős zárakkal, hogy senki sem tudta feltörni. Az út közepén csináltak egy kis nyílást, hogy az ételt beadják (tkp. betaszítsák) [rajta]. Mikor már minden készen volt, a király elévezettette a vad embert, beletette a házba és a kulcsokat maga vette. Hát ott kell annak a kis embernek ülni fogva éjjel és nappal és járó és kelő emberek jöttek, a kik meg akarták nézni. De senkisémm hallotta őt panaszkodni s nem is hallották soha, hogy beszél.

Hát jó idő múlt el. Történt, hogy háború támad az országban (tkp. országnak) és a királynak el kell vonulnia a háboruba. A mint el kell neki mennie, azt mondja a feleségének: «most az országot és a népet a te kezeidbe hagyom, de egyet ígérj meg nekem, hogy jól megőrzöd a vad embert, úgy hogy ki ne szabaduljon, a míg én oda vagyok». Az asszony megígérte, hogy a legjobbat cselekszi. Hát a király neki adta a kis háznak kulcsait. Aztán ment egy nagy hajóra, fölhúzta a vitorlát és messze ment más országokba. A hová jött, győzött. Az asszony a szárazföldön állt és nézett utána, a meddig bírta a hajóját látni. Aztán visszafordult a király házába a maga leányaival. Otthon várt, a míg az ő férje megjön.

A királynak és az asszonynak csak egy gyermekök volt. Ez még fiatal volt. Miután a király elment, történt, hogy a fiú körüljárt a király házában és a vad ember házához jött. Hát ide leült játszani egy arany almával (tkp. bogyóval). Mikor ez játszott, az arany alma beleesett a vad ember háza-nyílásán keresztül. Azonnal ki (közel, előre) jött a vad ember és kidobta az arany almát. Ez nagyon tetszett a gyermeknek (tkp. ezt nagyon szerette a gyermek), hát újra bedobta az almát és a vad ember újra visszadobta és így egy hosszú óráig játszott.

Aztán (végre) bánat támadt, mert a vad ember megtartotta az arany almát és nem akarta vissza adni. A kis fiú kérte őt, azután fenyegette, ígéretet, de nem használt és elkezd sírni. Ekkor a vadember mondta: «Rosszat tett nekem a te atyád, hogy elfogott (megkötözött?) engemet. Te visszakapod az almádat, ha engemet

kiszabadítsz (tkp. segítesz).» A fiú felelt: «hogyan birjalak én téged kiszabadítani (tkp. szabaddá csinálni)? Csak add nekem az almát!» — «Én visszaadom az almát, ha megteszed, a mit mondok. Menj a te anyádnak és kérd, hogy fésüljön meg tégedet. Vigyázd meg és lopd ki a kulcsokat anyádnak övéből, jöjj ide és nyisd ki az ajtót. Aztán visszaadhatod a kulcsokat, úgy hogy senki se tudja meg.

A mint ez a vad ember akarta, úgy cselekedett végre a fiú. Elment anyjához, kérte, hogy fésülje meg és kilopta a kulcsokat az övéből. Azután leszaladt a kis házba és kinyitotta a háznak ajtaját, úgy hogy a vad ember kijön. Mikor el akarnak válni, azt mondta az ember: «most odaadom ezt az arany almádat, a mint ígértem. Köszönöm (tkp. fogsz köszönetet bírni v. legyen neked köszönet, bírv köszönetet), hogy (tkp. a ki) engemet megszabadítottál. Máskor ha szükséged lesz, hát téged is meg foglak segíteni». — Azzal elmegy. A fiú azonban visszament anyjához és a kulcsokat ugyanolyan módon visszatette, a mint elvitte.

Midőn a király házában megtudták, hogy a vad ember elment, nagy sürgés-forgás támadt és az asszony embereket küldött [után], nyomozni az úton. De ez oda volt és oda maradt. Ekkor az asszonynak sok gondja volt (nagyon búsult), mivel minden nap várta, hogy a férje hazajön. Hát látja, hogy sok hajó jön a tavon (tengeren) át és sok ember gyűl össze a tó partján, hogy üdvözölje. A mint a király a száraz földre jön, ennek legelső szólása (kérdése) az volt, vajjon jól megőrizték-e a vad embert? Ekkor az asszonynak el kellett beszélnie, hogyan történt. A király egészen mérges lett és mondta, hogy meg fogja büntetni, a ki azt tette, bárki is. A király kikereste ez egész házát s minden gyermeknek és minden felnőttnak a király elé kellett jönnie; de nem tudta senki. Ekkor a király fiának kellett előjönnie. Mikor a király elé jön, hát mondta: «én tudom, hogy atyám haragjában vagyok (azaz én okoztam atyám haragját), hát nem bírom az igazságot eltítkolni (elrejtteni). Én vagyok az, a ki azt szabadon eresztette.» Ekkor az asszony elhalaványodott (tkp. fehér arcú lett) és valamennyi többi szintén, mivel mindnyájan szereték a király fiát. Végre azt mondta a király: «sohse mondják azt az emberek, hogy én megszegtem a magam ígérését. Te meg fogsz halni, a mint megérdemelted, ámbár a saját húsom és vérem vagy.»

Aztán megparancsolta a maga szolgáinak, hogy vezessék el az erdőbe és öljék meg. A fiúnak a szívét hozzák a királynak, hogy a király lássa, hogy végrehajtották a parancsát. Ekkor az emberek sajnálkoztak és valamennyien könyörögtek a király fiáért; de a király nem bírta többé visszavenni a szavát. A szolgáknak engedelmeskedniök kellett. Maguk közé vették a fiút és útjoknak mentek. Mikor messze jöttek az erdőbe, hát egy pásztort láttak, a ki disznókat őrzött. Hát az mondta az egyik a másiknak: «nem látszik az jónak, hogy a király fiát megöljük, ne tegyük ezt. Vegyünk meg inkább egy disznót és annak a szívét vegyük ki. Akkor valamennyien azt fogják hinni, hogy a király fiának a szive.» A másiknak úgy tetszett, hogy jól beszélt. Megvettek egy disznót a pásztortól és a disznót bevitték az erdőbe és megölték és a szívét kivették. Azután megparancsolták a király fiának, hogy menjen [tovább] és mondták, soha ne jöjjön haza. Ezek ketten visszatértek a király házába és ott nagy szomorúság támadt, midőn a királyfinak megöletését (halálát) elmondták.

3. *Kambul källe ih liencie.*

Aktn'e kardeášn'e kambul källe. lienciem wuärdä tahkã. täl'e fundërih, kumt'e kalek'es jiehtih, kuktie lienzie tälowã. kake's piemem unije. tihite piene seitä kackih. liencie jiehtejejjã: «ass tuhka piene!» — tuhte svöruq (svö'ruq): «ahšen iüddom taitamien'e». — liencie jeahtã: «buärg!» — tuhte svörua: «mihtie ókšiem». — kihčije: «kuppinië kuinum aana'?» — svöruq: «jaur'e-pielšn (pielešn)». — kihčije: «männ kuhkie tunn vüonesa!» — «allakqln tunn bahkan.

Az öreg ember és a tisztviselő.

Egy tanyában volt egy öreg ember. A tisztviselőt várja oda. Hát gondolkodnak, mit (tkp. hogyan) mondjanak, mikor a tisztviselő jön. Harapós kutyája volt. A kutya meg akarja harapni [a tisztviselőt]. A tisztviselő mondta: «kusti, kutya!» — Amaz feleli: «Fejszenyelet csinálok». — A tisztviselő mondja: «jó napot!» — Amaz feleli: «az ág közepéig.» — A tisztviselő kérdezi: «hol van a feleséged (tkp. bírod a feleségedet)?» — Feleli: «a tó parton». —

Kérdezi: «milyen messze van abba a faluba?» «Ama dombon túl (tkp. kívül)».

4. Štierhke piärne.

Keäktē niäit', ah kaļekies ʔaidiemāsan wuēlkih (wuēlekih), till'e pejjese wār'em ʔaidih. till'e čēps wuēksam wuējnije'; män kuktie kaht'ebāsan ʔalowujijjin, ʔill'e wuēinijijjin, att ečči lih wuēksa. piärne kūs'n nālenie rē'dēmien'e. till'e akta wuēlka ʔahka ih ka (v. kaļaka) warjaš'it, mah lieka ʔihtē. till'e wuēinijijjin (wuēinie'), at ʔihtē piärne. wuēlkie' kūotre (kogi're) rūgħtn sarninie ā'čebun koqika. till'e āhčeba ʔahka štāļuk'hä, till'e tihtē piärne ju krēvemien'e woulose tamm kauwam. kuktie āhčeba ʔahka ʔalevie, till'e piärne pur'vie farhmiem kuott'emien'e kūs'n nille. tle piļļijeäv'es (piļļ-), till'e wuēlkije' (wuēlkijijjin) jienebü mietie. till'e kaļek'es ʔahka kēhtih. till'e akt'n ēhkedn piärne ʔalowujejja ih kaļka (kaļaka) kūs'm mātađit. till'e wuēčejeäv'es ih ʔievärdijijjin piärnōm. till'e piärne šikkie ʔam kūs'm ih trauwā, at p'er tihtä kūse wučejejja. kuht'e tah wuēinijijjin, att piärne sāittijejja pejjise kūs'm, till'e ʔah piļļejätt'e' (piļļijijjin) ih wuēlkie' (ruohtijijjin) kōqtre supstūt, mann štierrehke tihtē piärne.

Az erős medve.

Két leány [volt], a kiknek el kellett menni legeltetni (tkp. legelésre), hát föl egy hegyre legeltetni. Ekkor egy fekete ökröt látnak; a mint azonban közelebb jöttek, látták, hogy ez nem volt ökör. Egy medve nyargalt egy tehénen. Hát az egyik oda megy, hogy majd megnézi, vajjon az-e? Hát látta, hogy az medve. Haza mennek szaladva, megmondani az atyához. Ekkor az atya oda [ment] puskával, hát a medve már leásta a tehenet. A mint az atya oda jön, hát a medve egy öl mohot vitt a tehénre. Ekkor megijedtek és többekért mennek (mentek). Hát oda akartak [menni] meglesni. Egy este jött a medve, hogy majd megeszi a tehenet. Hát löttek és eltalálták a medvét. Ekkor a medve föl húzta a tehenet (t. i. a föld alól) és azt hiszi, hogy csak a tehén lött (t. i. az alfeléből). A mint ezek látták, hogy a medve fölvetette a tehenet, ezek megijedtek és haza mennek (szaladtak) elmondani, milyen erős a medve.

C) Elbeszélések.

1.

Akta källe čakčeki waiše[s] skõuse wuélkijeji (v. wuélkijejja) jih ka wuoči' (v. wūēčih), män tle akten katt'en miht'e šēhtijeja (tqłq-w-i). till'e pienem vietta (karrgejja) čoarvit (čoqrvede) jih kałaka nūowih, men tle kättiä hajekla (-lejja). tje kãhtã kuinubun koaikã wuélki', till'e kuinobbo (-nqbbq, -nqbg) puešatiewa. till'e kãhtã f'ēlih pū'e' ohcedi't (pūci kojika).

Egy ember ősszel vadász (tkp. jávorszarvasos) erdőbe ment, hogy majd vadászik, de ekkor egy vad rénszarvassal találkozik (tkp. vad rénszarvas közé kerül, jön). Ekkor odakötötte a kutyát szarvaira, hogy majd megöli. De a vadrén elszaladt. Ekkor a feleségéhez kellett mennie, és a felesége megharagszik. Hát el kell mennie a rénszarvasokat keresni (rénekhez).

2.

Nielse aktu čakčēn (čakčēn) kułoma snōlk' wūēč'ejejja, tje luh-kie vī't rikst' fihkijejja wūōčēmen autšt'e.

Nilson (?) egy ősszel három farkast lőtt, hát tizenöt tallért (kronát) kapott a lövésért.

3.

Täiman manna hoqkkajim (-jijjim), tann jēn kuēl'e' fihkijijim, till'e hoqkk-stauram č'äpkijijim. til'e mū'tom (-tum) pišjeijijim tuolt'etijim. till'e viele hoqkkajijim, till'e kōatan wuélkijijim, till'e pū'ci koaika (v. koaikas) wuélkijijim, till'e pū'e' kaunijijim. männä eččēn (ēčēn) manna kōatan (koatre) puēlh puēkt'et'it [kanna], tillie kãhteijijim kuotre f'ālih jēlpih miet'e. männä ałqvas kalgas sū'n', till'e kãhtum (kãhteijijim) aktãk wuélkih.

Taval én horgásztam, nagyon sok halat fogtam, [úgy hogy] hát a horogvesszőmet eltörtém. Néhányat megsütöttem, megfőztem. Aztán újra horgásztam, aztán haza mentem, hát a rénszarvasokat megtaláltam. Azonban magam nem bírtam haza juttatni, hát haza

kellett mennem segítségért. De nagyon lusta szolgálóim [vannak v. voltak], hát egyedül kellett elmennem [a rénekért].

4.

Mihtšen manna arrajijim (v. -jijjum) *niélj'e jāpie' ih lje* (= *ih till'e*) *wuilkim* (-kijijim) *skarañai kuóika* (v. *skarañise jahtajijim*) *jih lē* (= *jih till'e*) *tam kies'em täšn'ä arrajijim. miešie' óqèèidijim ih ālda' jēh le taid'ejijim jēh till'e wuilkijijim kieutiēlāsan, pūc' uhèidijim.*

akn čakēn mejja rente pūcēt. kāhtejijimu' pūc uhèidit. tļ akn kaml stoq^{se} (stoq^{pse}) ih tihti ju miekceltahkšn (v. *miekcema*). *till'e ečēuh täšniā puēlh arrih kanna, till'e jahtajijimū' bawoļsa. till'e tašn'e akten jaur'en nūmma Krauta* (Krauča?). *till'e nahkmgq (nqhkuma).*

Kis hegységben laktam négy esztendeig s aztán elmentem egy magasabb hegységbe és ezen a nyáron ott laktam. Borjakat fogtam [a hurokkal] és teheneket; és aztán őriztem, aztán megelmenten a magas hegységre, rénszarvasokat kerestem.

Egy ősszel mi egészen rēn nélkül voltunk. Meg kellett keresnünk a réneket. Hát egy régi szobába [jöttünk] és ez már korhadt volt, és nem birtunk ott lakni, hát elköltöztünk nyirfás dombra. Itt egy tónak a neve Krauča. Hát vége.

5.

Mejje vīt poika', ah kalekū' jiji' piejj'e' tājiči', till'e nuppien ēhkedāsan tāitih. till'e viehkie poqt'e. till'e kuqtre kalikū' f'ēlih, till'e waiš'en mihtie šiehtejijimū'. till'e wuelkijijim kuqtre supčstīt. tassa tejeje āhcie' kalik'es tahka wuoči', mán till'e eāh nāgen pienh uunie', till'e eāh kuqppa taļowh kanna.

Mi öt fiú [voltunk], a kiknek éjjeleken, nappalokon át legeltetnünk kellett [a rénszarvasokat], hát más [nap] esteig legeltetnünk. Ekkor segítség érkezett. Haza akarunk menni, hát jávorszarvassal talákoztunk (tkp. jávorszarvas közé jutottunk). Elmentünk haza megmondani. Erre ezeknek az atyái el akartak oda [menni] vadászni (lőni), de nem volt semmi kutyájuk, hát nem jöhettek el.

SAJTÓHIBÁK.

Lap	6,	sor	7 al.:	<i>kic^etemiem</i> helyett olvasd <i>kihc^etemiem</i>
«	7,	«	14 «	<i>čacie</i> <i>čācie</i>
«	9,	«	10 «	<i>kalkien</i> <i>kalkien</i>
«	13,	«	18 «	<i>āvā</i> <i>āvq</i>
«	19,	«	11 «	<i>suttije</i> <i>šuttije</i>
«	19,	«	10 «	<i>st^eällätqmq</i> <i>št^eällätqmq</i>
«	23,	«	9 «	<i>mā'ie'</i> <i>mā'tie'</i>
«	36,	«	17 «	(<i>v. lähkse</i>) (<i>v. lähkse</i>)
«	42,	«	10 «	<i>kukiäpāsan</i> <i>kuhkiäpāsan</i>
«	48,	«	10 föl.:	<i>keäkts</i> <i>keäkts</i>
«	48,	«	2 al.:	<i>läü', jeallomä</i> <i>leä, jealloma</i>
«	48,	«	3 «	<i>mānā</i> <i>mānā'</i>
«	51,	«	13 «	<i>täll'ü</i> <i>täll'ü</i>
«	55,	«	11 «	<i>wuänā</i> <i>wuäinā</i>
«	56,	«	10 föl.:	<i>haualā</i> <i>kaualā</i>
«	60,	«	11 «	<i>ēnum</i> <i>jēnum</i>
«	69,	«	11 al.:	(<i>škorwü'</i>) <i>škorwi'</i>
«	69,	«	3 «	<i>puälkäta</i> <i>puälkäta</i>
«	70,	«	6 föl.:	<i>jeaktä</i> <i>jeaktä</i>
«	73,	«	14 «	<i>jiällemä</i> <i>jiällema</i>
«	81,	«	7 «	(<i>seällädiĵin</i>) (<i>seällädiĵin</i>)
«	82,	«	3 «	<i>piärnä</i> <i>piärnä</i>
«	82,	«	11 «	<i>aredn</i> <i>āredn</i>
«	84,	«	1 «	<i>oäks'em</i> <i>oäks'em</i>
«	90,	«	10 al.:	<i>nommon</i> <i>nommom</i>
«	100 és 102,	sor	7 és 4 al.:	<i>āhcüä</i> <i>āhcüä</i>
«	101,	sor	15 föl.:	<i>cappies</i> <i>čāppies</i>
«	101,	«	18 al.:	<i>viälman</i> <i>viälman</i>
«	102,	«	10 «	<i>fieliem</i> <i>fieliem</i>
«	107,	«	15 «	<i>höllste</i> <i>höllste</i>
«	110,	«	13 föl.:	<i>fühkije</i> <i>fihkije</i>
«	123,	«	3 «	<i>čerēka</i> <i>čērēka</i>
«	125,	«	4 al.:	<i>łipiĵeĵja</i> <i>łipiĵeĵja</i>
«	127,	«	14 föl.:	<i>tqivatijeĵja</i> <i>t^eqivatijeĵja</i>
«	127,	«	15 «	(<i>čärriĵ</i>) (<i>čärriĵ</i>)

AZ UGOR NYELVEK ÖSSZEHASONLÍTÓ ALAKTANA.

ELSŐ RÉSZ.

Az ugor nyelvek szóképzése.

II. Névszóképzés.

A) Igetőtől névszótó (nomen verbale).

28. §. A nomen verbale functiói.

Az igétől, mint alapszótól való névszónak (nomen verbale v. deverbale) általában azon inkább csak alaki szerepe van, hogy az igeszót elnevezővé változtatja, — értetvén valakit v. valamit, a kinek vagy a minék az igében kifejezett cselekvés a vele való kapcsolat miatt (jelesen tőle mint subjectumtól eredése vagy reája mint objectumra hatása miatt) jelzésére szolgál. A csupa igefogalmat kifejező szó a mondatban az állítmány (prædicatum) kitételére van rendelve (pl. a víz — foly), ellenben *folyó* a. m. *foly-ki* vagy *foly-mi*, azaz «valaki v. -mi, a ki v. a mi foly»; *adó* szintén = *ad-ki* vagy *ad-mi*, de úgy is érthető, hogy «valaki v. -mi, a kit v. a mit adnak» (pl. *eladó búza, eladó leány*); *vert* = valaki v. -mi, a kit v. a mit vertek. Az ily jelentésű szó már mint valamely személynek vagy dolognak elnevezése a mondatnak bármely névszói részéül szerepelhet (és pedig főnévileg: pl. *folyó* «fluvius», *adó* «tributum», vagy melléknévilleg, mint más névszó jelzője: *folyó víz, eladó leány*, a mik szorosan így értendők: «*foly-mi*, sc. *víz, elad-mi* sc. *leány*»; meg mint névszói állítmány: *a víz folyó* = «a víz valami a mi foly»). Magában a nomen verbale-képzőben e szerint meg nem határozott személyi vagy dologi általános substratum («valaki, valami»), illetőleg ilyenre való utalás van kifejezve, a melynek az igecselekvés adja meg fogalmi tartalmát; a különböző jelentés e mellett csak a jelzési viszonyoknak ilyen vagy olyan fölfogásától függ: *folyó* «fluvius, fluens» = *foly-mi*, subjectiv

jelzéssel; *adó tributum* = *ad-mi* objectiv jelzéssel. Ezzel a nomen verbale-nak functio (érték) szerint való két főneme van meghatározva: nomen agentis (v. actoris) és nomen acti. De van még egy harmadik nomen verbale-jelentés, a nomen actionis, a melyben a képző részre a határozatlan (abstract v. idealis) hely vagy állapot kifejezése jut, a melyet t. i. az igecselekvés végbe-
menetele jelez, azaz fogalmilag tartalmaz: *folyás* = foly-állapot, pl. *a víz folyása* = a víznek állapota midőn foly. Efféle nomen verbale-ban a jelzés fölfogása (subjectiv, v. objectiv jelzés) váltakozó: *olvasás* lehet egyaránt olvasó-subjectumnak és olvasott-objectumnak állapota.

Az ugor nyelvekben azomban a nomen verbale-nak ezen háromféle főértékei még nincsenek teljesen különválva a deverbális névszóképzésnek egyes alakjai szerint, s így azt kell tartanunk, hogy régibb korban az ugor nomen verbale általában csak «igecselekvés által bármikép jelzettet» jelentett. Erre utal gyakran még egyazon alaknak többértelműsége, akár egyazon nyelvben is pl. nomen agentis és nomen actionis érték váltakozása: magy. *fonó* asszony: *fonó*-ba járni | *járó* ember: *járó*-s (v. ö. *járatos*) | *ivó*: *ivó* víz | zürj. *kijan* (*kij-*) «fogó vmi (falle)» és «fógás (fang)» | zürj. *kulan* sterblich, halandó: votj. *kulon* tod, mors | votj. *uŝton* schlüssel, nyitó: *vion* mord, ölés. Jelesen szeretnek nagyon egymással váltakozni a nom. actionis és nom. acti-féle értékek: pl. m. *írás* «das schreiben» és «schrift, scriptum»; *kötés* «das binden» és «gebundenes (verband)»; *túrás* «das wühlen» és «gewühltes» (*vakandok-t.*) | m. *élet*, *szünet*: *kereset*, *cselekedet*, *gondolat* stb. | finn *antama* gegebenes (*isän a. vom vater* gegeben): *antama-lla* mit geben, durch geben | *elämä* vita, *kuolema* mors; *luoma* creatum, geschöpf | zürj. *gižom* «írás» és «írott, scriptus». Természetes, hogy külön ugor nyelvekben is ugyanazon nomen verbale-alaknak eltérhetnek az értékei: finn *-va*, *-vä* nom. agentis, pl. *kantava* hordó, *nielevä* nyelő, glutiens: mord. *kantf* Bürde, hordat, *nilve* schluck, nyelet | finn *lukema* lectus, lectio: lapp *lokkam* «lectio, olvasás» és olvasott (qui legit; f. «lukenut»).* De másrészt az is észrevehető, hogy a nom. verbale-értékeknek egyes képzőalakok szerint való

*) A m. \angle ó, ö képzőnek többféle értéke hihetőleg magának e képzőnek különböző eredetével magyarázható: l. 29. §-ban a m. rovatot.

megkülönböztetése mégis már az ugor alapnyelv korában kezdődött, s folytatták azután, szorosabb megállapodásra törekedvén, külön fejlődésükben az egyes ugor nyelvek (pl. *-ja* rendes használatú nom. «agentis» képzője a finn, mordvin, lapp nyelvekben; *-ma* pedig ugarság szerte nom. «actionis és acti»-ra szolgál). E megkülönböztetés végett egyazon képzőnek esetleg támadt alakváltzatai is használtattak föl (pl. finn *lukeva* és *luku*), meg a tulajdonképi deverbális képzőhöz csatlakozó nominalis tovább-képzések (pl. oszt. *-p* nom. agentis, *-p-sa* nomen actionis; finn *-ma* nomen actioni és acti, *-maise* csak nom. actionis).

A nom. «agentis» mellett rendszeren ninesen külön alakja a tüzetesen a cselekvő személyt jelölő nom. «actoris»-nak; csak a mordvinnak Erza dialectusában kapott lábra emennek megkülönböztetése, *-ča* végképzővel: *erica* «einwohner» (*eri* = mordM. *eräj* id.). Közönséges a nom. agentisnek különösen nom. «instrumenti»-nek való használata (finn *-jame*, <ime 30. §.; votj. *uŝton* kulcs, tkp. nyitó; m. *ásó*, *véső*). Más különösebb alkalmazások a jelzett főnév elhagyásából értendők: pl. (nom. loci) m. *temető* begräbnissplatz, *friedhof* e h. *temető-hely*; — vagy pedig része van a jelentésben a végképző értékének is: pl. finn *itkevä* síró: *itkeväise* «könnyen» síró, sírásra hajlandó; m. *nyalánk*, *hajlékony*.

Mellékérték-képen jutott némely nomen verbalének a cselekvés idejére (tempus) utalás, s az ilyeneket föl is használt egyik-másik ugor nyelv az igeragozásban mint tempus-töket.¹⁾ Így pl. a finn *-va* nom. agentis egyszersmind futurumra utaló (*tuleva* veniens: *on tuleva est venturus*, veniet); a *-j* (<*i*) képzős nom. agentis praesentis a vogulban s részben a mordvinban; *-m* nom. actionis és acti több ugor nyelvben nomen praeteriti.²⁾ — Más mellékérték a «szükségesség» és a «lehetőség»: pl. finn *tehtävä* (a *tehtä-* pass. igétől) tkp. «a mit tesznek», de egyszersmind «a mit tenni kell (faciendus)»: *nähtävä* «a mit látnak» és «a mit láthatni, látni való».

Nem egyformán állapodott meg az egyes ugor nyelvekben

¹⁾ Lásd alább a «tempus»-tökről.

²⁾ Hasonlót találunk a török nyelvekben, pl. oszm. *gelen* «jövő, veniens» = csag. *kilgen* «jövő» meg «jött, gekommen» (*kilgen-men* ich bin gekommen).

némely nomen verbalenak «participialis» jelleme, a melynél fogva névszói jelzés helyett még igehatározást fogadhat el. Ilyen jelleme van a szorosan vett participiumokon kívül mind azon nomen verbale (n. actionis) alakoknak, melyek az igétől való adverbiumoknak vagyis a gerundium-alakoknak szolgálnak alapúl; leginkább el van terjedve az *-m* képzős n. actionisnak gerundiumokban való használata.

Az egyszerű nom. verbale-képzőket gyakran csak a hozzájuk ragadt nominalis végképzők lefejtésével mutathatók ki az egyes ugor nyelvekben. E végképzők rendszerint már egészen elvesztették saját külön értéküket, míg alakilag jobbadán a ki-mutathatólag diminutiv értékű denominalis képzőkkel találkoznak össze (pl. *-ks*, *-m* vagy *-n*). Mellékesen azomban még a különféle nom. verbale-értékeknek, valamint ezek különösebb alkalmazásainak és a jelentkező mellékértékeknek biztosabb megjelelésére szolgálnak.

29. §. Deverbális névszóképzők: 1. ugor *-b*.

Vogul: *-p*, nomen agentis (különösen nom. instrumenti) képzője; néha vogB. ragozatlan alakban is megőrizte végvocalisát: *-pä*, *-pe*, *-pi*; pl. vogB. *juontep nadel* (*juont-nähen*) | *sairep hacke*, *axt* (*pum s. sense*, *sichel: sair-hauen*, *hacken*) | *kajtep brücke* (*kajt-laufen*) | *kangeltep treppe*, *leiter* (*kang-steigen*, *hinaufst.*, **kangelt-hinaufführen*) | *kiutäläp schleifstein* (*kiutäl-: kiut-schleifen*) | *ngutep hobel* (L. *ngutp-kēr h.-eisen: ngut-hobeln*) | *pūtep stechgabel* (*pūt-stechen*, *stossen*) | *ēntep gürtel* (*ēnt-gürten*) | megjegyzendő: *tēp speise*, *futter*, *getreide* (*tē-essen*) || *pelp* v. *pelpä* *scharf*, *schnell* (*pel-stechen*) | *minpä* *gehend* (*menő: min-gehen*; *lajläl minpä lajlän uj*, *tquläl m. tqulän uj*) | *vīpä nehmer* (*vevő: nē vīpä kum*): *vī-* | *sauetpi qual*, *marter* (*sauvet-qualen*) | *qlp* v. *qlpe*: *äk qlpe* [v. *qlp*] *vugr* «ununterbrochener wald» (*egyre való: ol-, ql-sein*, *leben*, *wohnen*); meg *qlpi: noxs-q. zobelnest* | *sqatpä: s. kum* *der betende mann* (*sqat-beten*, *zaubern*; *sqatmel* *gebet*). — **vogK.** *alp*, *alep*, Ahl. *älip tödtender* (*a. çar mörder*) | *kišp* *suchender* (*kul-k. çar fischer: kiš-suchen*) | *çojtep*, Ahl. *kujtīp* *liegender*: *ç. çar ægrotus* (*çojt-, kujt-*) | *çontlap audiens* (*çontl-*) | *loventap*, Ahl. *lountap legens* (*l. çar: lovent-*) | *tušp* (*tušpet stan-*

tes): *tunš*, *tuš* | *vip*, Ahl. *vip*- nehmender (*vi*-) | *vovep* verlangender, rufender (*vov*-) | *šagrep* axt (*šagr*- = B. *sair*-); *juntep* nadel (*junt*-); *tep* = B. *tēp* | *čagtelp*, Ahl. *šagtīlp* freude (*čagtel*-: *čagt-gaudere*) | *pimetpe*, Ahl. *řimītp*e befehl, gebot (*piment*- befehlen) || megj. *čolp* mortuus (Máté 22, 31. *čolp-čaret* mortui, мертвые; de Ahl. kiadásában *kujp-karet*, tkp. «fekvők».

Dimin. *-ñ*, *-n* végképzővel: *-peñ*, *-pen*; vogB. *kujpeñ* aurora, k. *sau* lucifer (MUGSz. 102. l.) | *pelpiñ*: *p*. *kul* hecht (v. ö. *pelp* scharf, schnell: *pel*- stechen) | vogK. *tajpen*, Ahl. *tajpiñ* passend, tauglich (*taj*- taugen, zu etwas gut sein, gestattet sein).

Osztják: *-p*, főleg nom. agentis (n. instrumenti) képzője, úgy mint a vogulban; pl. **osztB.** *tugrep* (Ahl. *tučriip*) riegel: *tugor*-, *tučr*- verschliessen | *nočriip* messor: *nočor*-, *nočr*- hobeln, schnitzeln | *lankiip* deckel: *lank*- bedecken | *lankisip* decke (*lovi* l. pferde-decke): *lankis*-, frequ. *lank*- | *jourtip* windelband: *jour*-wickeln | *senkep* verő (v. s. *šup* schlägel): *senk*- schlagen | *jontip*, *jintip* náhnadel: *jont*- | *pēlip* stachel, dorn (v. ö. vog. *pelp* scharf) | *jamaltip*, *jimaltip* heilmittel: *jamalta*- heilen | *nerip* farbe: *ner*-schmieren, reiben | *antip* gürtel (= vog. *ēntep*) | *vunip* fischhaken (= vog. *vanep*, *vonp* angel: MUGSz. 594) || megj. *notip* zulage, zugabe: *not*- zulegen, helfen | *amtip* freude: *amit*- sich freuen (caus. *amtīlt*- erfreuen) | *jimazip* versöhnung: *jimas*- sich versöhnen || megmaradt végvocalissal (*-pa*, *-pi*): *umpa*, *umpi* (Volog. *umbi*) schöpfkelle: *um*- schöpfen; — **osztIrt.** *jīndep* nadel, *ēndep* gürtel, *nōgolžep* stütze (*nōgolž*-), *kunžep* kamm (*kunž*- kämmen), *tūtčep* störstange (*tūtča*-), *jīžep* einschnitt (*jīž*-; S. *jersep*: *jers*-); *kañdep* (S. *kañdep*, B. *čončep*, *čončtip*) treppe, leiter (S. *kūñd*- klettern; v. ö. vog. *kangeltep*) || megj. *umbā* schöpfkelle (? *umba* = B. *umpa*, *umpi*).

-piñ = *-p*+*ñ* (= vog. *-peñ*, *-pen*): **osztB.** *pelpiñ* stehend, szúrós (ромкий: *pelt*- stechen, Ahl. *pelpiñ-vanži* klette, distel: *vanži* gras) | *an-jimaltipiñ* unheilbar (v. ö. *jimaltip* heilmittel) | *parpiñ*, *parbiñ* bös, bitter, streng, grausam (*por*- beissen).

-psa, teljes tö *-psaje* (nom. plur. *-psajet*) = *-p*+*sa* (*saje*), rendes «nom. actionis»-képző (melynek utó részében *saje*, mint-hogy csak az osztják, sőt jóformán csak az osztB. alkalmazta, az «idő» fogalom kifejezésére alkalmas egész szó sejtethető; v. ö. *sagat*, Obd. *sajit* «szerint, -on által» névutót, pl. *oltem sagat* «mein leben

hindurch, im verlauf [in der zeit] meines lebens»): **osztB.** *tugripsa* das verschliessen, zárás (v. ö. *tugrep*), *jontipsa* das nähén, varrás (v. ö. *jontip varró* [tű]), *senkipsa* das schlagen, verés (*senkep verő*) | stb.

-*pas* (nom. plur. *-paset*), ezekben: **osztB.** *velpas* fang, jagd-beute; waffe (v. *velpas-ulām*) (v. ö. *velpasla* unbewaffnet, *velpasta-*, *velpasla-* mit gerät fangen): *vel-* tödten, fangen, erlegen (wild) | *levipas* nahrung, speise: *lē-* essen (*levipsa evés*, *levim evett*) | *volpas* (Volog. *volpas*, *volbis*) leben (*jim v. jóélet*, boldogság). — E képző (= *-p+as*) nyilván nem lehet egyazon a *-psa* (*-psaje*)-val, a mint Hunfalvy veszi NyKözl. XI, 61.; utórése *as* a vogK. *aš* «sache (dolog, дело)» szónak felel meg, mely *-ne* végű nom. verbale-hoz járul szintén az «actio» kifejezésére, pl. *alne-aš* ölés, *varne-aš* die tat, *žošgene-aš* gebet, das beten (Ahl. kiadásában *äc*: *alnä-*, *varnä-*, *košgenä-äc*).

Finn: a) *-ba*, *-bä* a finnVp. és finnL.-ben, míg a többi dialectusokban ezen eredetibb alak rendesen *-va*, *-vä*-vé gyengült, s csak kivételesen (egytagú igetőkön) tartotta még a labialis explosivát (jelksen a finnS.-ben *p*-vé erősbülve: *-pa*, *-pä*) — «nomen agentis (participium præes.)» képzője: Vp. *andab* (tő *andaba*) gebend: *anda-* | *tegeb* (*tegeba*) machend: *tege-* | *salptab* schliessend: *salbada-*, *salpta-* | *eläb* lebend, lebendig (*eläban*, *essivus* = S. *elävänä*: Lönnrot, Nord-tschud. 10) | *liikub kivi* sich bewegender stein (ib. 24); — L. *imb*, *imbē* saugend (*imbē läps* = S. *imevä lapsi*): *ime-* | *jeläb* (plur. *jeläbēd*) lebend, lebendig (= S. *elävä*) | *tull* kommend (*tuleva*), *vuolb* seiend (= *oleva*). — E. *tulev* (tő *tuleva*: *tule-* kommen) | *nägev* (tő *nägeva*: *näge-* sehen) | *pidav* (*pida-* halten) | stb. | m e g j. *kēb* (tő *kēba*, gen. *kēva*) heiss, kochend: *kē-* kochen, heiss sein; — V. *-va*, *-vä*: *jōva* trinkend, *alkava* anfangend, *nülčevä* schindend, *nüttävä* mähend | stb. — K. *palava* brennend, *elävä* lebend | stb. | m e g j. *lugova* lesend (*luge-*) *nägövä* sehend (*näge-*) | m e g j. *voipa*, ebben: *voipase* (n. *-aui*) vermögend, reich (*voi-*); — S. *antava* gebend, *tuleva*, *elävä*, *itkevä* weinend | stb. | *suopa* v. *suova* wünschend (*hyvän s. bene cupiens*, *favens*), *syöpä* (-vä) edens | *käypä* gehend, gangbar (*k. raha* kelendő pénz) || régibben többtagú igetöktől is *-pa*, *-pä*-vel: pl. Agricolánál (l. Kieletär I, 1. füzet, 14. l.) *kumartapa*, *ymmärtäpä*, *kiütettäpä*, *poltettapa*; — passiv igetötől: pl. *annettava* dandus, *nähtävä* was gese-

hen wird, was zu sehen ist, *syötävä edendus* [eibus], *juotava bibendus* [potus], *käytävä eundus* [locus euntium, ambulacrum] (E. *käidav tē* benutzter weg; *nähtäväle sāma* zum gesehenwerden bekommen, zu gesichte b.); — megj. jelentésre nézve: E. *vīb* (gen. *vīva* = S. *viepä*) «geleit, führung» | E. *minev* (= S. *menevä*) «vorig, vergangen».

S. *-vaise, -väise* (= *-va* + dim. *-ise* e h. *-kse*, nom. *-vainen*; tartós tulajdonság, megszokott cselekvés értelmével): *auttavaise* gern helfend, hilfreich | *itkeväise* immer weinend, leicht w. (*i. lapsi* síró s gyermek; ellenben *itkevä lapsi* [esetleg] síró gy.) | *tottelevaise* obsequens, dicto audiens, gehorsam; *varovaise* vorsichtig; *matkustavaise* reisender; — v. ö. K. *voipase* vermögend, reich.

b) <u, ü v. <o, ö és -kse végképzővel (v. ö. mord. -f és -fks, -vks) <ukse, ükse v. <okse, ökse rendesen «nomen actionis, n. acti» értékével: S. *nauru, nauro* das lachen, nevetés (*naura-*); *maksu, makso* bezahlung (*maksa-*); *itku* das weinen, sírás (*itke-*), *käsky* befehl (*käske-*); *kuolo* tod (*kuole-*); *lähtö* abitus (*lähte-*); *teko* opus, factum (*työn t.* arbeit, das arbeiten); *etsu* das suchen (*etsi-*); *tulo* adventus; *proventus* (ertrag, einkommen) (*tule-*); *vastuu* [e h. *vastau*, v. ö. *vastaukse*] verantwortung (*vastaa-*); *suosio consensus, assensus* (*suosi-*) | stb. || *tulokse* (nom. *tulos*) ertrag, einkommen (v. ö. *tulo*); *tappelukse* (n. *-us*) és *tappelu* prügelei, schlacht (*tappele-*); *palvelukse* dienst (*palvele-*); *asetukse* verordnung, satzung (*asetta-*); *hävitykse* verwüstung (*hävittä-*); *kehräykse* das spinnen (*kehrää-*); *käänökse* das wenden, übersetzung; *kynnökse* gepflügte stelle; *te'okse* (n. *te'os*) opus, factum (v. ö. *teko*); *kiitokse* dank (*kiittä-*); *petokse* és *petto* fraus (*pettä-* betrügen) stb. | megj.: *pyydykse* «fangwerkzeug, falle» (*pyytä-*). — E. *naeru* (nom. *naer*, S. *nauru*) (*naera-*); *leidu* fund (*leida-*; S. *löytö*); *tegu, tego* (*tege-*; S. *teko*); *maksu, makso* (*maksa-*); stb. || *te'us* (tő: *teukse*; gen. *teukse, teuse*) arbeit, mache (*on teuses* ist in der mache) = S. *teokse* | *līdus* (g. *-ukse, -use*) fuge (*līta-*) | *magadus* das schlafen (*maga-* e h. *magada-* = S. *makaa-*) | *leidus* fund (v. ö. *leidu*) | *kiitus* lob (= S. *kiitokse*) stb. — Vp. *algu* (n. *alg*) anfang; *nagro* (n. *nagr*; = S. *nauru*); *jauho* mehl (*jauhama-*) || *salptus* (tő *-use*) verschluss, damm (*salpta*); *lujendus* befestigung (*lujenda-*); *pūdus* fanggerät (*pūda-*); — K. *laulu* gesang (*laula-*), *kuulo* gehör (*kuule-*), *käskü* befehl (*käške-*), *nägö*

aussehen (*näge*) | *magavo* e. h. *magado* das liegen, schlafen (= S. *makuu*: *magoa*-, S. *makaa*-) || *kirjutus* (tő *-tukše*) schrift (= S. *kirjoitukse*; *kirjutta*-, *kirjoitta*-); *künnöš* (*-ökše*) = S. *kynnökse*; *muutos* (*-okše*) veränderung (S. *muutokse*; *muutta*-) stb. — **J e g y z e t.** Az <u, o nom. verb. képzőt eredetibb <a-va, a-ba-ból elrövidültnek kell tartanunk (<au diphthonguson át), a mivel egyzersmind a mostani -va, -ba (illetőleg <ava, aba) n. agentis-képzővel egyazon eredetűnek állítjuk, pl. *tulo* = *tuleva* (*tuleba*) *maksu* = *maksava* (*maksaba*). Még pedig úgy látszik, hogy az <u, o változat még olyan korban keletkezett, mikor az igető végvocalisa (a, e) még mélyebb színezetű volt (o: v. ö. mordE. *makso* = *maksa*-, cserE. *tolo* = *tule*-; meg hogy a finnK.-ban a v hatása alatt e mélyebb vocalis-színezet meg is maradt: *lugova*, *nägövä*). Hasonló alakrövidülést mutat az <u-féle reflexiv igető, a teljesebb mordvin <avo ellenében (fent 18. §.) pl. finn *murta* (*murta*-tól) és mordE. *kadovo* (*kado*-tól); meg viszont a mordE. <ov, mordM. <u nom. possessoris-képző a finn <ava ellenében, pl. *undov*, *undu* odvas = finn *onteva*.*) A jelentésre nézve is meg lehet jegyezni, hogy finnE. *vība* (*viépä*) nom. actionis «geleit, führung» s viszont <u, o alakok «nom. agentis» értelemmel mutatkoznak, pl. S. *mato* *serpens* (*mata*- *repere*, *serpere*); *itku* sírás ebben: *itku-silmin* síró szemmel; *nauru* nevetés: *nauru-suin* nevető szájjal. — **J e g y z e t.** Ahlqvist, Rakennus 42. §. az -avo végű karjalai alakokban (a milyen *magavo*) a képzőnek eredetibb alakját sejtí. Ennek ellenében áll Genetz fölfogása (Ven. Kar. kiel. 175), hogy az ilyen -avo csak -ado helyett való, vagyis a v tkp. az igetőhöz tartozó; mert egyéb esetekben is áll be o, ö előtt v, elgyengült -t (d) helyébe: pl. *kavotta*- (*kadotta*-) verlieren, *navon*, gen. ettől: *mado* (Genetz, Kar. Lautl. 43. l.).

J e g y z e t. A finnben az <u képzéshez tartozik még a passiv (-tta, -ta-féle) igető mellett mint «nom. acti» a -ttu, -tu végű participium præter. pass., pl. S. *sano*- dicere (pass. tő: *sanotta*-):

*) A finnE.-ben van *kirjav*, *kirjuv* (tő: *kirjava*, -*juva*) «bunt» mellett *kirju* is (gen. *kirju*, transl. *kirjuks*, plur. n. *kirjud*); s ez látnivalólag azonos a *kirjav* (= S. *kirjava*, K. *kirjova*) alakkal. Szintígy <o a nom. possessoris-féle -va helyett: S. *sanko*, E. *sangu* vas ansatum, milcheimer (*sanka*, *sanga* bűgel, henkel).

sanottu dictus | *anta-, annetta-*: *annettu datus* | *teke-, tehtä-*: *tehty factus* | *näke-, nähtä-*: *nähty visus* | *tule- jönni*: *tultu* (*on tultu man ist gekommen, tultuani von meinem gekommensein = nachdem ich gekommen*). — Némely dialectusban ez alak még *-d* (*-de*) végképzővel jelentkezik: E. *-tud, -dud* (*tehtud, antud, pandud* — még pedig jelzőül is használatos); Vp. *-tud* (többnyire állítmányban: *ei dumaitud* es wurde nicht bedacht, *kaik rikotud* alles ist getödtet | *de -tu* is fordul elé, a Genetz közölte nyelvmutatványokban, Kieletár I, 5, 24. *duotettu, süötettü* [sc. *on*] es ist gespeist, getränkt worden); Déli Pohjanmaa-ban *-n*-ragos praedicativ alak, *-tuen* e h. *-tuden*: *se sanoo otettuen, pantuen* er sagt dass genommen worden, gesetzt worden); v. ö. Genetz, Kar. Lautl. 71. l. Ugyane végképzőt megtaláljuk a lpS. *situd* (*situ-d*) «voluntas» szóban: *süte-* «velle» és a mordE.-nak néhány < *ov-t, ev-t* végű nom. acti-jában: *šudovt* verflucht (*šudo-*, míg a mordM. csak *šuduf, šudif* van), *sajevt* genommen (*saje-*), *maksovt* gegeben (*makso-*).

Lapp. < *o* (< *uo*) «nomen actionis, acti», egészen a finn < *o, u* alakjához csatlakozik, részint egyező példákban: lpS. *jakko* glaube: *jakke-* glauben (Hal. *jahkkuo*: *jahkkie-*) | *algo* anfang: *alge-* anfangen (Hal. *ālǵkuo, alkuq*: *ālǵkie-, alke-*) = f. *alku* (*algu*) | *makso* bezahlung: *makse-* (Hal. *maksuo*: *maksie-*) = f. *maksu* | *takko* factum, opus: *takke-* facere (H. *tahkuo*: *tahka-*) = f. *teko* (*tego*) | *adno* quo utimur (*a. karvo* alltagskleid): *adne-* habere, uti | *tobdo* cognitio, sensus: *tobde-*, = f. *tunto* (*tundo*) | *pallo* timor: *palle-* (H. *palluo*: *palla-*); — lpF. *jakko, algo, makso* v. *mafsso, dakko, adno* (*adno-biktasak*), *dovddo, ballo*; *manno gang* (f. *meno*): *manne-*.

< *ussa, us* (< *os, es*) = finn < *ukse*: lpF. *vastadussa, -dus* antwort (f. *vastaukse*): *vastade-* antworten | *mujtalus* erzählung: *mujtale-* | *balvalus* dienst (f. *palvelukse*): *balvale-* | *arvalussa, -lus* gedanke, meinung: *arvale-* | stb. — lpS. *jaskatus* trost, tröstung (allat. *-tussai* Hal.): *jaskete-* trösten | *oppetus, oppetes* lehre (H. *oghpatus*, allat. *-tussai*; *oghpetes*: *oghpetes-olmāj* schüler, jünger, v. ö. finn *opetus-lapsi*): *oppete-* lehren | *pakkatus, -tes* strafe: *pakkete-* | stb.; *mannos iter*: *manne-ire* (v. ö. lpF. *manno*). — Első tekintetre idevalónak látszik néhány *-vas* képzős fő, úgy hogy a *-va* még az < *u*-nak eredetibb alakját tüntetné föl: lpS. *jukkelvas* *compotatio* (*jukke-, jukkele-*); *puocelvas* (*puoce-ægrotare, *puocele-*);

rokkolvas gebet, bitte (*rokkele-*). De látván, hogy a lpS. *jukkelvas-*nak a lpF.-ben *jujalmas* felel meg, ezen *vas*-ban általában a *-mas* = finn *-mise*-nek változatát kell fölismernünk (v. ö. lpS. *jukkemas* *trank*, *getränk*: f. *juomise*). — Még *-ks*-vel: lpS. *kaudnoks* *reper-*tus, *inventus* (*k. māna* *findelkind*). — Jegyzet. Néhány *<os* végű adjectivum mégsem vehető biztosan az *<us*-nak csupa változatának (mint pl. S. *mannos*): *vuojdnos* (F. *oajdnos*) *visibilis*: *vuojdne-*, *oajdne-* *videre* | *tobdos*, *dovdos* *notus*, *cognitus* | *pallos* *timendus* (*palle-*). Érezhető a passiv értelem, s *vuojdne-*, *tobde-* mellett van *vuojdno-* *videri*, *tobdo-* *sentiri*, miszerint itt az *<os* inkább olyan származék mint a finnben *<uisa* (pl. *kuuluisa* *cele-*ber: *kuulu-* *audiri*; *kuuluisa* pedig ebből való: **kuuluja-sa*, úgy mint *kuoliasa*: *kuole-ja-sa*).

<ok (= *<o* + dim. *-k* végképző): lpS. *kaukok* *lubens*: *kauke-* *velle* | *palok* *fossa*: *pale-* *fodere* | *adnok* (és *adno*: *adnok* *pardne* *filius* *adoptatus*: *adne-* *habere* | *tobdok* *notus*. — Ide valók még az *<et* (*ad*)-féle adjectivumok *<ok*-végű mellékalakja (pl. lpS. *velket*, F. *vielggad* mellett *velkok*, F. *vielgok*), a mennyiben ezek alapszava rendszerint igeszónak mutatkozik (lásd alább a *-d* képzőt).

Mordvin: *mordM.* *-f*, rendes «nomen acti, actionis» képzője, a melynek ellenében *mordE.* egyikét esetben még a *-v* (*-ve*) alakot mutatja, vagy pedig a finn *<u*, *o*-hoz hasonló *<o* alakot; ezen kívül még *-t* végképzővel fordul elé *mordE.* *-vt* (*<ovt*, *evt*). Példák: **M.** *kantf* *last*, *bürde*: *kandi-* *tragen* | *lazf*, *lazuf* *ritze*, *spalte*: *lazi-* *spalten* | *šudif*, *šuduf* *verflucht*, *arm*, *beklagenswert*: *šudi-* *verfluchen* | *maraf* *last*, *fuder*: *mara-* *auflegen*, *beladen* | *rästaf* *braten*, *gebratenes*: *rästa-* | *eräf* *leben*: *erä-* | *jakaf* *gang*: *jaka-* | *särätf* *krankheit*: *säräde-* | *kenerf* *reif* (*maturus*): *kenere-* *rifen* | *kaškimf* *heiser*: *kaškim-* *heiser* *werden* | *sodaf* *bekannt*, *soda-* *wissen*, *kennen* | *palf* *gefroren*: *pali-* *frieren* | *stb.* | *megj.* *tev* *handlung*, *tat*, *sache*: *tije-*, **E.** *teje-* (f. *tege-*) *tun*, *machen* || **E.** *tev*, *teve* *tat*: *teje-* | *nilve* *schluck*: *nile-* | *pivsev* *dreschflegel*: *pivse-* *dreschen* || **E.** *kando-* *last*, *bürde* (**M.** *kantf*): *kando-* *tragen* | *kalado* *verfallen*: *kalado-*, **M.** *kaladi-* *verfallen*, *einstürzen*, *springen* || **E.** *šudovt* *verflucht*, *arm* (**M.** *šudif*): *šudo-* (**Skazki** 14. *šudovt* *orto* *der* *arme* *bär*, *бѣдный* *медвѣдь*; **Pésni** 186. *si* *šudovt* *Litova* *es* *kommt* *die* *verfluchte* *L.*, *проклятая* *Литова*) | *sajevt* *genom-*

men, *maksovt* gegeben: *saje-*, *makso-* (Pésni 104. *iseñ sajevt odírva*, *ulkoñ maksovt od-tejter* die gestern genomene junge frau, die neulich gegebene junge maid — *взятая молодушка*, — *выданая молодая дѣвушка*) | E. *kajavt* abgabe: *kaja-* werfen, hinwerfen, ablegen.

b) mordM. *-fks*, *-vks* (= *-v* + dim. *-ks*, mely *-j* képzős nom. verb.-hoz is csatlakozik: *eräj* lebend: *eräjks* lang lebend, E. *sodavi* és *sodaviks* bekannt; v. ö. finn <*u-kse*) több értékű nomen verb. képzője: M. *ponafks* haarflechte: *pona-* flechten | *stafks* saum: *sta-* nähén | *jomafks* untergang, verderben: *joma-*, *ima-* perire || E. *ponavks* haarflechte: *pona-* | *mujevks* fund: *muje-* | *pandovks* bezahlung: *pando-* | *čudevks* bach: *čude-* fließen | *simevks* trunk: *sime-* trinken. — Rövid (*i*, *e*: *o*, *e*) végvocalisú igetöktől való ilyen képzésben az alapképző, consonans-torlódás miatt, egészen ki is marad: M. *soths* band: *sodi-* binden | *ilatks* überbleibsel: *iladi-* | E. *puromks* versammlung: *puromo-* sich sammeln.

Jegyzet. A mordvinnak van olyan szóközépi *v*-je is, mely régibb *g* helyébe lépett (kivált mélyhangú szókban: pl. *luvi-*, *lovo-* = f. *luge-* olvasni, *javi-*, *javo-* osztani = f. *jaga-*; a prolativus rag *ga-* és *-va*). Hogy az itt bemutatott *-f*, *-v* képző azonban az ugor *-b*-hez tartozik, onnan tetszik meg, hogy az a másik ugor nom. verbale-képző, mely még szóba jöhetne, a *-j* (eredetileg *-g*) képző, szintén megvan a mordvinban az *-f*, *-v*-től különböző alakkal (*-j*, <*i*, *i*) és különvált jelentéssel (nom. agentis). — Más kérdés az, hogy honnan való a mordM.-ban az *f* kemény spirans, míg más hasonló alakú képző (pl. a finn. *-va*, *-vä* nom. poss.-nak megfelelő mordE. *-v*) <*u*-vá vált. Az *-fks*-beli *-f*-nek már a következő kemény consonansban van a magyarázata; de a magára való *-f* is (pl. *maraf*, *šudif*), minthogy nem magyarázható előző *χ*-ből (v. ö. *postuf*: or. *pastuz*; *gref*, *grez* = or. *грѣхъ*) szintén utána megvolt kemény consonansra utal, s így nagyon hihető, hogy a mordM. képzőnek ezen alakja (*-f*) csak maradványa a mordE.-ban meg előforduló *vt*-nek, vagyis hogy pl. *šudif* e h. *šudift* eredetileg teljesen megegyezett az E. *šudovt*-val. A mordM. *ft*-nek ilyen gyengülését (*-f*-vé) megtaláljuk pl. a *kafinek* «mi ketten», *kafinest* «ők ketten» szókban (*kafta*-tól, = E. *kavtonek*, *kavtonesk*); v. ö. *sifende-* szitalni és *siftim*, *siftēma* «szita», miszerint az alapigének

teljes alakja nem *sife-*, hanem *sifte-*; v. ö. még M. *počf* «liszt» ellenében E. *počt*; M. *pulf* «kéve» és E. *pulht* v. szintén kopással *pul*. Az e szerint hangkopással támadt *-f* ellenében (*šudif, maraf*) föltünteteti az egyszerű *-v* (= ug. *-b*) képzőt: M. *tev* = E. *tev, teve* (e h. **tegeve* = finn *tego* és *tegevä*). S ehhez csatolhatók még az E. *kando* példához hasonló kopással, csak hogy az <o helyett a M. dialectus *a (i)*-t kíván (v. ö. M. *toza* = E. *tozov* «oda»): *šapa* kerbe (E. *čapo*): *šap̃-* kerben | *kula* (n. plur. *kulit*) todt, halott: *kuli-* sterben. — Még megjegyezhető, hogy a mordE.-ban közönségesen használt *a* tagadó szócskának Wiedemann meg egy *at* mellékalakját is jegyezte föl, a mely ugyancsak a mordM. *af*-ot deríti föl (v. ö. finn *epä*, az *e*-tagadosító igétől).

Zürjén-votják: *a*) votj. <*on*, zürj. <*an* (= <*o*, *a* + *n* végképző, v. ö. vog. oszt. *-p-ñ, -p-n*) több értékű nom. verbale (a votj.-ban főleg «nom. actionis») rendes képzője; v. ö. az < *o*, *a* végű nom. possessorist = f. *-va, vä*, pl. votj. *sinmo*, zürj. *sinma* = f. *silmävä*, m. *szemü*, vog. *semp*. Példák: votj. *kulon* tod, mors: *kul-* sterben | *bördon* das weinen, sirás: *börd-* | *budon* wuchs: *bud-* wachsen | *biron* ende, untergang: *bir-* | *díšeton* lehre, tanítás (d. jur. lehrhaus, schule): *díšet-* | *körtön* binde: *kört-* | *logon* stufe: *log-* schreiten, treten (*logal-* zertreten) | *nilon* gurgel, schlund: *nil-* schlingen, schlucken | *pukon* stuhl: *puk-* sitzen | *sion* speise, juon trunk, getränk: *si-, ju-* | *suralton* quirl, mischholz (s. *bod̃*): *suralt-* | *ušton* schlüssel: *ušt-* öffnen | *vetlon* gang, pfad: *vetli-* gehen, wandeln | *vordiškon* geburt, leibesfrucht: *vordišk-* nasci || *lučkan* diebstahl (e h. *lučkalon*): *lučkal-* stehlen | *malpan* gedanke: *malpal-* || <*on-o*: *luono* möglich (v. ö. *luontem* unmöglich): *lu-* werden, geschehen) | *cigono* fragilis: *cig-* | *todono* bekannt (*todontem* unbekannt): *tod-* | *abdirano* mirabilis: *abdiral-* mirari; — zürj. *kulan* sterblich; tod, sterben (*doj-k.* beulenseuche, pest; *kulan-tor* gift): *kul-* sterben | *kijan* falle (*šir-k.* mausfalle): *kij-* fangen | *šojan* speise, futter (*šojan-tor* speise; *šojan-in* weideplatz): *šoj-* essen | *juan* trunk (*juan-tor* getränk): *ju-* trinken | *kılan* wachsam, gute witterung habend: *kil-* fühlen, hören, merken, wittern | *pilsan* bad: *pilsi-* sich baden | *šılan, silan* gesang (v. š. *kil* sing-wort): *šil-, sil-* singen | *soroltan* mischholz, rührholz: *sorolt-* | *piran-in* öffnung, eingang (eingangs-ort): *pír-* intrare | *vundan* ernte, schnitt: *vund-* secare | *voštan* schlüssel: *vošt-* öffnen | *vartan* schlä-

gel, dreschflegel: *vart*-schlagen, dreschen | *kutan zange*: *kut*-halten, ergreifen, fassen | stb.

b) *Votj.* <*os*, zürj. <*as* (= <*o*, *a* + *s*; v. ö. finn <*ukse*, *okse*): *votj.* *vordos* brut, gezücht: *vord*-ernährten, aufziehen (*vordisk* geboren werden) | *vožtos* wechsel: *vožt*-tauschen, wechseln; — zürj. *dōmas* lappen, flick: *dōm*-flicken | *zebas* versteck: *zeb*-verstecken | *kias* gewebe, netz: *ki*-weben, flechten | *nōbas* (v. *nōban*) einkauf, eingekauftes: *nōb*- | *kōrtas* band, gebundenes, bündel: *kōrt*- | *lištas* gemelktes, milch von einem melken: *lišt*- | *pīras* eingang, mündung: *pīr*- | *čegas* bruch, bruchstück: *čeg*- | stb. — Megjegyzendő, hogy a zürj. <*as* alakkal néha még <*ös*-féle váltakozik, s ebben lehet meg tovább megmaradt <*os*-nak másféle elváltozását látni, az *ö*-re való hangemeléssel, melynek különben is sok példája van a zürjében (pl. *gōrōd* város = or. *gorod*, *vōlōst* = or. *volost*): pl. *kutas*, *kutōs* band, fessel: *kut*-halten | *vuras*, *vurōs* naht, *vur*-nähen | *puktas*, *puktōs* satz, gesetztes: *pukt*-; de a *votj*ákban is mutatkozik már (a zürj. *ö*-nek megfelelőleg) *e*, sőt az egészen színetlen *i* is: *tiāltas* stück, bissen: *tiālt*-abbrechen | *vuris* (z. *vurōs*) naht.

c) A végképző nélkül való egyszerű <*o*, *α*-nak is van néhány kevés példája: *votj.* *ušto* öfönung, loch (v. ö. *ušton* schlüssel): *ušt*- | *suro* gemischt (*sural*-, zürj. *sor*-, *soral*-mischen) | *kuo*, ebben: *kuo-mučko* haarflechte: *ku*-flechten, weben; — zürj. *peša* (és *pešan*) lichthalter, leuchter: *peš*-licht anzünden | *sora* gemischt (= *votj.* *suro*), v. ö. *soras* gemisch | *vošta* (= *votj.* *ušto*).

Jegyzet. A *votj.* *ulep* «lebendig» (*ul*-leben), a mint első tekintetre látszik, az ug. -*b* nom. verb. képzőt még vogul-osztjások alakban mutatja föl. Szintilyen: *votj.* *šelep* span (v. ö. zürj. *šulal*-spalten, aufschlitzen, és m. *szel*-MUGSz. 289. l.). Néhány hasonló zürjén példa a Wiedemann, Gramm. Syrj. 57. l. fölhozta <*ōb*, *öp*-ös szók közt található: *kučkōb* leichter schlag: *kučk*-schlagen | *turōb*, P. *turöp* schneegestöber: **tur*- (*turzi*-stöbern) | *vizlōb* strom, strömung: **vizl*- (*vizlal*-fiessen, strömen). De nem hihető, hogy az erősen végkopotató zürj.-*votj*ák nyelv így tisztán a képzőnek explosiv consonansát tartotta fönn. Jóformán itt is egy már elkopott végképző okozta az explosiv labialis megmaradását, olyformán a mint ezt fentebb a mordvin M. -*f* (e h. -*ft*) alakról fejtegettük. Sőt nem lehetetlen, hogy ugyancsak -*pt* volt az előző teljesebb

alak: v. ö. hogy a zürj. votj. *šep* «ähre» szónak teljesebb töje némely casusban és származékban *šept*: illat. *šeptö*, elat. *šeptiš*, adj. p. *šepa*, *šepja* és *šepa*).

Magyar: <ó, ő és <ú, ű (<u, ü) — több értékű nom. verbale, főleg «nom. agentis (nom. instrumenti)» képzője, pl. *tanuló* schüler (discens): *tanúl*-discere | *tanító* lehrer (docens): *tanít*- | *szántó-vető* ackersmann, feldbauer (arator-sator): *szánt*-, *vet*- | *ivó* trinker, *évő* esser (*bor-ivó*, *hús-évő*): *iv*-, *év*- | *cséplő* drescher: *csépel*- | *arató* schnitter: *arat*- | *gyártó* verfertiger (*kerék-gy.* radmacher, wagner, *kötél-gy.* seiler, stb.): *gyárt*- | *lopó* dieb: *lop*-stehlen | *vezető* führend, führer: *vezet*- | *jövő* kommand, zukünftig: *jöv*- | stb. || *adó* «dator, dans» és «vectigal, tributum» (id quod datur, quod dandum est); *el-adó* venditor; *venalis* (eladó leány puella nubilis); *el-adó szándék* propositum vendendi | *emésztő* verzehrend: *könnyen emésztő* hús leicht verdauliches fleisch | *megvető* verachtend; verächtlich, zu verachten (*nem megvető dolog*) | *félő* fürchtend (*isten-félő* gottesfürchtig); *timendus*, zu fürchten (*félő, hogy... es ist zu fürchten, dass...*) | *féltő* um etwas besorgt (*feleség-féltő* zelotypus, *feleségét félti*); um was man besorgt ist (*féltő kincs*) | *szerető* amans, amator; *amatus*, dilectus (geliebter, geliebte): *sz. atyámfia*; *nincs szeretője* | *viselő* gestator: *viselő ruha* vestis gestatoria | *vivő* portans: *malomba vivő búza* in die mühle geführter weizen (w., den man führt) || *vető* (magvető samenwerfer, sämann): *vető-mag* saatkorn | *ivó* (l. fent): *ivó víz* trinkwasser (w. zum trinken); *ivó pohár* trink-becher | *szántó* (l. f.): *sz. föld* geackertes feld, acker | *évő* (l. f.): *évő kanál* esslöffel (zum essen, womit man isst) | *háló* pernoctans: *h. szoba* dormitorium, schlafzimmer (zum schlafen, wo man schläft) | *író-toll* schreibfeder, *emelő rúd* hebestange, *fejő-dézsza* melk-kübel, *mosdó-tál* v. csak *mosdó* malluvium, wasch-schüssel, *temető-hely* v. *temető* begräbnissplatz, friedhof | stb. || *fúró*, *furu* bohrer, *terebra* (fúr-bohren) | *koppantó*, *koppantyú* lichtputze (*koppant*-) | *szén-vonó* ofenkrücke (von-ziehen) | *véső* meissel, *cælum* (vés-) | *kendő* ein tuch, *nyak-k.* halstuch (tkp. «wisch-tuch»: *kend*- sich abwischen) | *lepédő* leintuch, bettlaken (*lepéd*- tegere) | *legelő* [hely, mező] pascuum | stb. || *eső* pluvia (*es*-, *esik* pluit) | *fogó*: *kéz-fogó* verlobung (hand-fassung) | *keresztelő* täufer; *taufe*, *taufschmaus* | *térő*: *megettört* fűjni rückzug (zum r.) blasen | *üző*: *üzőbe venni* (ins treiben nehmen)

verfolgen | *gondolkozó-ba esni* in nachdenken verfallen (nachdenklich werden) | *kérdőbe* (v. *kérdésbe*) jönni in frage kommen | stb.*) — Ezekhez csatlakoznak még az <and (<ánd) frequ. igetötől való, melyek «rendesen, szokás szerint, akármely korban történt» jelentenek: *halandó* mortalis, *kelendő* gangbar. stb. (fent 5. §. végén); vagy pedig, úgy mint az egyszerű alapigétől való is, passiv értelemmel («getan werdend v. getan werden sollend») fordúlnak elé: *megvetendő* contemptibilis, contemnendus (v. ö. *megvető*), *bocsánandó* verzeihlich, venialis (b. *bűn peccatum veniale*), *szánandó* miserandus; vagy végre futurumra vonatkozással: *jövendő* venturus, futurus; *levő* futurus (*levő* existens: *jelen* l. *præsens*).

<ós, Ős (= <ó, ő + s, v. ö. finn -vaise): *tudós* gnarus, scitus, peritus, doctus (*tudó* sciens) | *ismerős* notus, familiaris (*ismerő* kennend, kenner) | *adós* schuldig, schuldner (der zu geben hat) | *viselő* prægnaus, grvida (tkp. portans, gestans) | *várandós* id. (tkp. in erwartung befindlich) | stb. || vagy elrövidült vocalis: <os: *harapós* és *harapos* bissig, mordax | *lakó* és *lakos* einwohner | *tilos* verboten, vetitus (*til-* prohibere; v. ö. *til-t*, *tilalm*).

J e g y z e t. Bizonyos ugyan, hogy a m. <ó-nak közvetlen előzője <ava (pl. <ovo, avo) volt; de az ilyen szóvégbeli v a régibb -b-n kívül még más hangokból is válhatott: jelesen m-ből és g-ből, sőt l-ből is. Ha tehát kétségtelen is, hogy az ugor -b (<aba) nom. verb. képző, mely a vög. oszt.-ban -p s a finnben -va és -ba, a magyarban csak az <ó alakban lehet meg, még sem állítható, hogy minden egyes esetben épen ez volt az <ó-nak eredeti alakja. Más szóval meg kell engednünk, hogy az egy <ó alakban több külön képző rendes magyar hangfejlődés szerint egybeolvadhatott s jóformán innen is van az <ó-nak a fentebbi példákból kivehető több-értékűsége: pl. lehet hogy az *ivó[-víz]*, *háló[-szoba]*-félék eredeti m-képzéssel alakultak, a melynek ugyanily alkalmazását látjuk több ugor nyelvben (mord. *udim* [-vasta], *udomo* [-tarka] alvóhely; finn *juoma* [-astia] ivó edény, trinkgefäss; *syntymä* [-paikka] születő-hely). Lásd alább az -m, -g, -d nom. verb. képzők §-aiban.

Cseremis. Rendes alak, a melyben a b (-v) nom. verbale

*) Az <ó, ő nom. verb.-nak kivált a régibb magyar nyelvben való használatáról bővebb kimutatást ad Könyve N. (Budenz-Album 194—203).

képzőnek nyomát találjuk, csak az < *aš* infinitivus-vég, mely *a*-val van mind a két dialectusban (csak cserM. Castrénnál *ä*-vel) s így a lativ (illativ) *š* (e h. *šk*, vagy akár = mord. finn *-ks* translativus-rag) elhagyásával (< *a*) a finn < *o*, *u*-félével azonosítható nomen actionis tüntet föl; v. ö. a cser. *a* értékére nézve nézve *jolaš*, *jolakš* «lábravaló» = finn *julukse* (fent 18. §. cserem. < *alt* alatt). Pl. cserS. *tolaš* kommen (teljes tö: *tolo-*), *poktaš* treiben (*pokto-*), *liaš* werden (*li-*, *lie-*), *miaš* gehen (*mi-*, *mie-*), *vidaš* führen (*vide-*) stb. | cserM. szintígy *tolaš*, *poktaš*; meg: *liaš* v. *liäs*, *miaš* v. *miäs*, *vidaš* v. *vidäs*, stb. — Jegyzet. A cser. *-aš* infinitivusnak imitt adott magyarázata egyszerűbb s a finn-cser. hangviszonyoknak jobban megfelel, mint annak a finn *-dakse*-féle infinitivussal való egyeztetése (l. NyK. III, 84.).

30. §. Deverbális névszóképzők: 2. ugor *-j* (*-g*).

Finn: *-ja*, *-jä* mint «nom. agentis (actoris)» valamennyi dialectusban rendes divatú; itt-ott még participialis jellemű: pl. S.-ben: *antaja* geber (dator): *anta-* | *laulaja* sänger: *laula-* | *asuja* bewohner, einwohner: *asu-* | *lukia* (e h. *lukeja*) leser (lector): *luke-* | *kuulia* auditor; obediens: *kuule-* | *olia* qui est (*läsnä oliat* praesentes) | *keittäjä* qui coquit, coquus | *tekiä*, *tekijä* macher, verfertiger, täter: *teke-* | stb. || — partic. (*tulevaista elämätään tiedustajat* die nach ihrem zukünftigem leben forschenden; *maan meren kulkija laiva* das zu land u. wasser fahrende schiff; *jumalata vihaajat* die gott hassenden: Ahlqvist, Rakennus 7. l.); — E.-ben: *lugija*, *nägija*, *tegija*; *külja* zuhörer; *leikaja*: *l. nuga* schneidendes (scharfes) messer | stb. — Vp.-ben: *eläja* (nom. *eläj*) einwohner; *itkja* (n. *itkej*) weinend; *omblia* (n. *omblī*) nähter (S. *ompelija*); *kündlia* (n. *-lī*) gehorsam; (S. *kuuntelija*) stb. — Jelentésre nézve megjegyzendő: S. *kuolia* «mortuus» (*lyödä kuoliaksi* todtschlagen), E. *kölja*, Vp. *kolia* (n. *kolī*) «leiche»: *kuole-* mori.

-jaise, *-jäise* (= *-ja* + dim. *-kse*; nom. *-jainen*; v. ö. *-va* mellett *-vaise*): *kuulijaise* obediens, gehorsam (*kuulia*: *kuule-*) | *polttajaise*, *polttijaise* *urtica urens* (*poltta-* urere) | *alkajaise* anfänger (*alka-*); — a többesszámi alakban (*-jaiset*) gyakran szinte «nom. actionis» értékű e képzés, t. i. a cselekvéssel összekötött ünnep-tartást jelent: *tappajaiset* festum mactationis (disznó-tor; *tappa-*) |

vuoden-alkajaiset festum novi anni (jahres-anfang) | *hautajaiset* v. *maahan-panijaiset* begräbniss, bestattung | *läksiäiset* abschieds-mahl (lähte- weggehen, abreisen) | *ristiäiset* taufe, tauf-fest (*risti-*) || másféle ráértéssel: *tekiäiset* merces operis, macherlohn (*teke-*) | *odottajaiset* wartegeld (*odotta-* warten) | *jakajaiset* dona distribuenda) | *antiaiset* munera (*antaja, anta-*); — megj. E. *ristjatse'* tauffest (= S. *ristiäiset*).

-jasa, -jäsä- (< *iasa, iäsä*, most: < *iaha, iähä, <iaa, iää*, n. < *ias, iäs*); a *-jaise*-hez hasonló használatú; kívált frequ. igéktől való, a «tenni szeretőt» kifejező képzés: S. *anteliaha* (n. *-lias*) qui facile dat, liberalis (*anta, antele-*) | *puheliaha* loquax (*puhele-*) | *tappeliaha* pugnax (*tappele-*) | *häveliähä* verecundus (*häpeile-*); — E. *jöksja* (n. *-jas*) gicht (*jökse-* laufen) | *kölja* (n. *-jas*) és *kölja* (n. *-ja*) leiche | *paenja* (n. *-jas*) alpdrücken (*paena-*; S. *painajaise*); — V. *näijäs* zeuge (S. *näkijä*: näke-sehen).

-jame, -jäme és < *ime* (= *-ja, i* + dim. *-m* végképző), kívált «nom. instrumenti» képzője (l. NyK. VI, 177. és Ahlq. Rakkennus 11. 61. §§.): S. *asujame* (n. *-jan, -jain*; v. ö. *-ttoma*: n. *-ton, -toin*) = *asuja* einwohner (*asu-*) | *kulkjame* peregrinator, vagabundus (*kulke-*) | *kasvajame, kasvaim* (n. *-ain*) auswuchs (*kasva-*) | *särkiäme* (n. *-iäin*) ulcus dolens (*särke- dolere*) | *juoksiam* cursor (*juokse-*) || *survoime* (n. *-oin*) stampfstössel (*survo-* stampfen); *survime* id. | *avaim* (n. *avain*) schlüssel (*avaa-* öffnen) | *istui* sitz, stuhl (*istu-* sitzen) | *astuime, astume, astime* gradus scalarum (*astin-* lauta trittbrett; *astu-* treten) | *nostime* hebestange (*nosta-* heben) | *pistime* stimulus (*pistä-* pungere) | *näkime* (n. *nä'in*) sehwerkzeug, auge (*näke-*) | stb. — megj. S. *eläime* animal és *elime* (*elin-aika* lebens-zeit, ætas) | *asujame* és *asuime* (*asuin-paikka* wohnort) | *kutime* strickarbeit, strickzeug (*kuto-*); — Vp. *avadime* (n. *-in*) schlüssel (*avaida-*) | *tappme* (n. *tappin*) hanfbreche (*tappa-*); — E. *istme* (n. *iste*) = S. *istui* | *pideme* (n. *pide*) griff, handhabe (*pida-* halten; = S. *pitime*: *pitä-*) | *votme* (n. *-ti*) schlüssel (*vota-* nehmen, ergreifen).

J e g y z e t. A *-ja*-nak, illetőleg < *aja*-nak *i*-vé való összeszorulása (*nost-i-me* e h. *nost-aja-me*) végképző nélkül is fordúl elő: S. *anti* (és *antime*) donum (*anta-*) | *maltti* temperantia (*ei ole malttia*; *maltti-* se temperare, se cohibere posse) | *väänti* (és *vään-*

time) bohrer (vääntä-) | *syötti* futter (*syöttä*- füttern | *paisti* braten, caro assa (*paista*-; v. ö. *paistime* assandi instrumentum) | *kasvatti* pflagekind (*kasvatta*- educare); — v. ö. Ahl. Rak. 41. §.

b) Úgy mint a finn (S.) *-va* nom. verb. képző eredetibb *-ba*-ból változott el, még a *-ja* képzőnek is eredetibb, explosiv gutturalissal való alakja *-ga* (S. *-ka*) ismerhető föl ezekben: S. *kauka* (ebből: *kauga*; E. *-kauge*) longinquum, locus remotus (*kaukana* procul, *kau'aksi aikaa* in longum tempus, diu; E. *kaugale* weithin): **kau*- fluere, currere (ebben: *kau-te*, n. *kauti* zeitdauer, spatium temporis, pl. *päivä-kausi* totus dies, journée): l. MUGSz. 117. l. | *matka* (ebből: *mad-ga*) iter, motus: *mata*- serpere (e h. *mada*-; v. ö. E. *mademe* fuss-steg über einen bach); MUG. 632. l.

c) A *-ja*-nak ilyen eredetibb *-ga* alakjából külön változatnak mutatkozik a legtöbb finn dialectusban divatozó *-he* képző »nom. actionis (acti)«, de sokszor »nom. agentis« (jelesen »nom. instrumenti«) értékkel; eredetibb *-ge* alakja még megmaradt a fVp.-ben. Előtte az igető rövid végvocalisa szintén *e*-vé válik (<*ahe*, *ohe*, *uhe* helyett: <*ehe*; v. ö. fent 4. §. finn <*ale* h. <*ele*; *-nuhe* h. *-nehe*); nominativus-alak: <*eh*, <*e'*, de egyik-másik dial.-ban még <*ek*, vagy helyette <*et*. V. ö. Ahlqvist, Rak. 46. §. — Példák: finnS. *kastehe* (n. *kaste'*, *kastet*) benetzung, taufe: *kasta*- benetzen, taufen | *satehe* (n. *sade'*) pluvia: *sata*- pluere | *pistehe* stich: *pistä*-stechen | *kokehe* (n. *ko'e'*) versuch: *koke*- versuchen | *puhehe* (*puhe'*) rede: *puhu*- reden, sprechen | *lähtehe* (*lähde'*) quelle: *lähte*-abire, exire | *liikkehe* (*liike'*) bewegung (on *liikkeellä* est in motu): *liikku*- moveri | *valvehe* das wachsein (on *valveella*): *valvo*- wachen || *kattehe* (*kate'*) tegumen: *katta*- tegere | *pitehe* (*pide'*) retinaculum, vinculum: *pitä*- tenere | *sitehe* (*side'*) ligamen: *sito*- ligare | *voitehe* (*voide'*) unguentum: *voita*- | *katehe* (*kade'*) invidus: *katu*-poenitere, stb. — FinnVp. *sidege* (n. *sideh*, g. *sidegen*) = *sitehe* | *pu'ege* = S. *puhehe* | *lähtege* (n. *lähteh*, g. *lähtken*) = S. *lähtehe* | *kastege* (n. *kasteh*, g. *kastken*) = *kastehe*. — Megjegyzendő, hogy fE. (Dorp.) *pistä* stich = S. *pistehe*; hogy S. *pitehe* mellett van *piti-me* id.; *antehe* (*anne'*) »donum« mellett: *anti*, *anti-me*.

Mordvin: *-j*, meg <*i*, *i* rendes használatú »nom. agentis (actoris)« -képző; a külön való *-j* alak még a mordM.-ban fordúl elé, *a*, *ä*-végű igetőkön: <*aj*, *äj*, de a mordE.-ban ezen <*aj* is összevonódott <*i*, *i*-vé; pl. mordM. *moraj* sänger: *mora*-singen |

eräj einwohner: *erä-* leben, wohnen | *salaj* dieb: *sala-* stehlen | *kulä* sterbender, todter: *kulä-* sterben (v. ö. finn *kuolia*: *kuole-*) | *ozadi* sedens: *ozadi-* | *lašendi* cursor: *lašendē-* | *jotafni* fährmann: *jotafne-* oft überführen | *tii* (= f. *tekijä*, *tekiä*) macher, verfertiger, pl. *kedeñ-tii* gerber: *tije-* machen, tun | *tonafti* lehrer: *tonafti-* | *pele* timens, timidus: *pele-* timere; — **mordE.** *eri* lebend: *erä-* | *sodi* kennend, kundig: *soda-* | *pele* timidus: *pele-* | *kämi* confidens, credens: *käme-* | *menevi* biegsam: *meneve-* sich biegen | *teji* (pl. *kedeñ-teji* gerber): *teje-*; — a szorosabb nom. «actoris»-féle jelentést a mordE. rendesen meg *-éa* végképzővel külömbözteti meg (hihetőleg összevonva ebből: *čora* «fiú, fiatal ember»): *moričá* sänger (*mori-* = M. *moraj*): *mora-* | *eriča* einwohner (M. *eräj*) | *tejičá* täter (v. ö. *kedeñ-teji*) | *tonavičá* lehrer (M. *tonafti*): *tonavto-* lehren.

-jks, *<iks* (= *-j* + dim. *-ks*; v. ö. finn *-jaise*): **mordM.** *eräjks* langlebig; — **mordE.** *sodaviks* (és *sodavi*) bekannt: *sodavo-* gekannt werden | *eraviks* gehörig, gebührend (*eravi* nötig): *eravo-* nötig sein, gebühren | *soviks* eingehend, eingehen werdend: *sova-* (l. NyK. XIX, 129.) | *tujiks* elmenő (*ads t. lomatne* pokolba menő v. menendő emberek): *tuje-*.

<ima, *ēma*, *ima* «nom. instrumenti» képzője (= *-j* + dim. *-m*) úgy mint a finn *<ime*: **mordM.** *vanīma* (*šama*- v. spiegel, tkp. gesicht-schauer): *vani-* schauen | *panžīma*, (Reg.) *panžema* schlüssel (öffner): *panžī-* | *vāškēma* pfeife, síp: *vāške-* pfeifen | *siftēma*, *siftim* sieb: *sifte-* (v. ö. *sifende-* e h. *siftende-*, és E. *svtñe-* sieben); — **mordE.** *ledīma*, *ledēma* schiessgewehr, flinte (*tikše-l.* sense, tkp. fü-vágó, heu-schläger): *lede-* schlagen (mähen), schiessen | *kustīma* treppe, leiter: *kuste-* hinaufführen | *lisīma* brunnen; *liše-* ausgehen, hervorkommen (ellemenben: *lišne* ausgang, aufgang: v. ö. finn *lähtehe* «quelle» és *lähte-* abire). — E képzőnek alaprésze (*-j*) néha már annyira ellappangott, hogy a «nom. instr.» szó az egyszerű *-m* képzős nom. verbale (actionis)-tól már alig is megkülömböztethető: M. *morāma*, E. *moramo* musikalisches instrument: *mora-* | E. *čama-nardamo* handtuch (gesicht-wischer): *narda-* | M. *kundama*, E. *kundamo* handhabe, griff: *kunda-* fassen | E. *suleme* korn-sieb: *sule-* sichten, durchsieben.

Lapp: *-je* (erősbitve *-gje*, azaz *-dde*) rendes «nom. agentis»-képző: lpS. *takkeje* faciens, qui facit (f. *tekijä*): *takke-* facere |

kaskeje mordens: *kaske-* | *kolkeje fluens* (f. *kulkija*): *kolke-* | *čaimeje ridens*: *čaime-* | *karveteje*: *bereiter* (*piäbmo-k. ételkészítő*) | stb. (Halász közlése szerint: Lule-lp. *tahkie* tevő: *tahka-* | *mannie* menő: *manna-* | *iellie* élő: *iellie-* | *porrie* evő: *porro-* | *kāstateddie* keresz-telő: *kastāte-* | *oahpateddie* tanító: *oahpate-* | *poqhtejeä, poqhtiejä* jövő, jövőendő: *poqhtie-* || Jemtl.-lp. *vuocije* lövő, vadász: *vuoci-* | *ńomoje* szopó: *ńomo-* | *koārije* szabó (varró): *koāri-* | *vuojetejja v. vuojehtejja* hajtó, treiber: *vui'ti-* | *mātatejja* evő: *mātate-*). — lpF. *oapatāgje* lehrer: *oapate-* | *sivnedāgje* schöpfer: *sivnede-* | *balvalāgje* diener (f. *palvelija*): *-le* || *dakke* (= S. *takkeje*): *dakka-* | *lokke* leser (f. *lukija*): *lokka-* | *adde* (S. *vaddeje*) geber: *adde-* | *ija-gocce* (S. *ija-koceje*) nachtwächter | *olmuš-godde* ember-ölő: *godde-* | stb.

-jes (<*ies*) = finn *-ja-sa*, <*iasa* (nom. *-jas*, <*ias*): lpS. *vaddejes* liberalis (v. ö. finn *antelias*): *vadde-* dare | *kierdejes*, *kierdies* tolerans, patiens: *kierde-*. — Ez alaknak rövidülése, melyben az alapképző már föl sem ismerhető: < *es*, pl. lpS. *pargales* laboriosus (lpF. *barggales*): *parge-*, frequ. *pargale-* | *pälkales* rixosus: *pälke-* | lpF. *addalas* liberalis: *addale-* || sőt néha az egész képző is elkopott: *tobdeles* és *tobdel* facile agnoscens (lpF. *dovddelis*, *dovddel*): *tobde* (*dovdda-*) || meg <*iš*: F. *jakiš* credulus (*jakke-*).

A szerint, hogy a finn *antehe* (ebben: *anteheksi* [*anteeksi*] *antaa* «condonare») a lappban még *g*-vel való (*andagassi*, *adde-gaksi*), a finn. *-he* (fVp. *-ge*) képzőalaknak is hasonló mását várhatjuk még, a mely csakugyan fölismerhető néhány *-k* végű nom. verbalében, meg az *-ltak* (*-ldak*, gen. *-ldaŕa*), *-stak* (*-taŕa*), *-tak* (*-taŕa*) előző igeképzővel szerkesztett nom. verbale-képzőkben (v. ö. Halász: NyK. XVI, 81.): lpS. *jabmek* mortuus, defunctus: *jabme-* mori | *ablek* acquisitum: *able-* acquirere | *jatek* (és *jato*, *jatem*) promissum: *jate-* || lpS. *vaddaltak* (F. *addaldak*, g. *-daŕa*) donum: *vadde-*, *adde-* | *čagñeltak* (Hal. *čāñaltahk*) introitus: *čagñe-* | F. *gačāldak* (*-daŕa*) quæstio: *gaččā-* || F. *gāskastak* (*-taŕa*) morsus: *gāske-* | S. *jukkastak* potus, potio: *jukke-* (mom. *jukkeste-*) bibere || F. *dapatak* (*-taŕa*) alvi durities, verstopfung: *dappa-* occludere | *suoppetak* bivium, válasz út: *suoppe-* (*käinost* s. de via deflectere). — Gyakori az <*ak* (*-tak*, *-dak*) adj. poss.-féle végképzővel való <*akes* (*akkes*: *-takes*, *-dakkes*) alakban, «vmi-tevéésre hajlandó» kifejezésére (v. ö. finn *-jaise*, mord. <*iks*):

S. *anotakes* (F. *anotakkes*) propensus ad mendicandum: *anote-* | F. *gašaidakkes* gern schreiend: *gašaide-*, *gašša-* vociferari | S. *topotakes* (F. *doppedakkes*) furax: *topo-*, *dopi-* sumere, prehendere.

Zürjén-votják. A magára való -j képzésnek még megvan a nyoma néhány nom. verbale (agentis)-értelmű névszótőnek állandó vég < i, i-jében, mely mellett ragozott vagy továbbképzett alakban esetleg még a lappangó -j föl is merül (v. ö. hogy zürj. *öksi* = votj. *eksej* fürst, herr): votj. *šundi* sonne: *šund-* (*šund-*, leuchten, *šundišk* sich wärmen) = zürj. *šondi* (adj. p. *šondiija*) | votj. *geri* pflug, zürj. *gör* (teljes tö: *görje*, pl. instr. *görjen*): *gör-* ackern (votj. *geral-* id.) | votj. *tödi* weiss: **töd-* (v. ö. zürj. *tidal-* apparere, *tidas* gesicht, ansehen: MUGSz. 213. l.) | votj. *piri* krume, brocken: v. ö. zürj. *pur-* beissen, *piriški-* zerkrümeln, kleinschneiden (MUGSz. 444. l., és fent 16. §. votj. -*kt-röl*).

< *iš*, *iš*, rendes «nom. agentis»-képző; megjegyzendő, hogy az *i*, *i* vocalis soha ki nem szorúl (v. ö. finn -*jaise* e h. -*jakse*, és mordv. < *iks*): zürj. *doriš* schmiedend, schmied: *dor-* schmieden | *koriš* bittend: *kor-* | *korsiš* suchend: *kors-* | *velödiš* lehrer: *velöd-* | *viš* mörder: *vi-* | stb. — votj. *valtiš* führer: *valt-* | *valektiš*, *dišetiš* lehrer: *valekt-*, *dišet-* | *juiš* trinker: *ju-* | *vuriškiš* schneider: *vurišk-*, *vur-* nähén || *arasiš* schnitter (e h. *arališ*): *aral-* | *kurdaš* furchtsam: *kurdal-* | stb.

Vogul: -*χ*, -*j* (< *ej*), meg a tőszó végvocalisával < *i*, vagy szintén jellemzetes vocalis-szinezettel: < *ä*, *e*. Példák: vogB. *tolmaχ* dieb, tolvaj (K. *tulmeχ* verborgen, heimlich): **tolm-* (= oszt. *lobm-*), s ettől frequ. *tolmant-* (K. *tulment-*) stehlen | L. *qlqχ*: nest, lager (*noχs-qlqχ* zobelnest): **ql-* (= vog. *qj-*, oszt. *ol-* schlafen, liegen: *olda-taga* lager), MUGSz. 720. 738. l. | vogK. *ureχ* wächter, hüter: *ur-* || vogL. *erej* lieb (= B. *ernä*, a rendes -*ne* nom. ag. képzővel): *er-* genehm sein (kelleni), placere | B. *šali* weiss, glänzend, K. *sali* blitz (így is: *salne χar*): MUGSz. 368. l. | K. *širi* schwert: ib. 235. l. | *kuli* gasse (*uos-k.*): ib. 82. l. || vogB. *kajtä* bote (tkp. «läufer»): *kajt-* laufen | *kälä* todter, leiche (v. ö. finn *kuolija*): *käl-* sterben. — Jegyzet: Nagyobb szerepe van a -*j* képzésnek a vogulban mint indicat præs.-tőnek: lásd alább a «modus» fejezetét.

Osztják: -*χ*, -*j* (< *aj*, s ebből < *a*) meg < *l*, néhány kevés szóban (rendes nom. ag. -*ta*, l. 32. §.): osztB. *joura* krumm, schief, schräg (*jouraj-a* in die quere Ahlq.); Irt. *jouraj*, *joura*, S.

jograz : *jour-, jourt-* drehen | *lolmaz* dieb (= vog. *tolmaz*) : *lolm-* stehlen || B. *χala* (*χalá*) todt, verstorben (= vog. *kālā*) : *χal-* sterben | *tupa, tuba* (A. *toba*), plur. *tubajet* pferdehuf : MUGSz. 180. 1. || B. *ovi* strömung: *ov-, ou-* fiessen, strömen (vog. *au-*) | *sevi* haarflechte (Ahl. *sev, seu*), Irt. *sēu*, S. *seuχ* (**sev-χ*): *sēv-, sev-, sevi-* flechten (MUGSz. 311. 1.).

Magyar. *a*) A magára való deverb. *j-* képzés <*aj, ej* alakban csak néhány kevés szóban maradt meg: *tolvaj* dieb (= vog. *tolmaz*): **tolva-* MUGSz. 223. 1. | **mezej* (**ruha, indumentum*) ebben: *mezej-telen*, most *mezítelen*, *meztelen* «*nudus*»: **mez-* (= vog. *mäs-, mäs-* induere) | *szilaj* «*petulans*: wild, ausgelassen», eredetileg «*rasch*» (pl. *szilajon írni*: gyorsan í. Nyelvőr III, 232.): **szila-* (v. ö. *szalad-* currere: MUGsz. 297.) | **tulaj*, ebben: *tulajdon* proprius (tkp. «*zukommend*»): v. ö. finn *tule-* venire (MUGSz. 239). — Nyoma van még a *-j* képzőnek az *ágy* «*lectus, cubile*» szóban, mely **álgy, ál-j,* h. való (v. ö. *négy* = f. *neljä*): *al-* (*ol-*) «*dormire*» (v. ö. *álm* somnus) MUGSz. 720. 738. (e szerint *ágy* a vog. *qlaz-*nak s a finn *vuotehe* e h. *vödehe, vödege-*nek felel meg). — Gyakoribb az összevont <*i* alak, mint nom. *agentis*, mélyhangú igetőkötől is (mert ha csak magashangú ilyen nom. *agentis* volna, az <*i*-t bár a rendes <*ö, ü-*ből elváltozotttnak vélhetnők): pl. *lótí-futí* hinundherlaufend: *lót-* és *fut-* (*lótí-futí, lótfut*) | *táti*: *száj-táti* maul-aufsperrend, gaffend, maulaffe: *tát-* | *habari* schnellredend (Székl.): *habar-* querlen; kauderwälschen | *facsari* geizig (Dtúl): *facsar-* torquere, premere | *kapsi, kapzsi* habgierig: *kap-* bekommen, packen, **kapos-* frequ. | *kiváncsi* neugierig: *kiván-* verlangen, **kivános-* frequ. (több példát gyűjtött össze Simonyi, Nyelvőr V, 147., megjegyezvén, hogy ezen szók különösen a «*játsziság és fitymálás*» mellékértelmével használatosak). — **J e g y z e t.** Néhány, *-t* végű igető mellett előforduló *-tyú, tyü-*féle eszköznevet (*fogantyú* griff: *fogant-, fogont-* | *forgattyú*: *forgat-* | *feszittyü* feszítő eszköz) talán úgy szabad magyaráznunk, hogy az igetőhöz első képzőül a nom. verbale *-j* képző járult, s ehhez még (úgy mint a finn <*i-me, -ja-me-*nál) *v-*vé vált *m* denominális végképző, vagyis hogy *-tyú* ebből való: *-t-j_sm_s, -t-j_sv_s*. — Lehet, hogy ugyanezen *-m* végképzőnek köszöni eredetét, előző *-j* képző mellett, a *hoszjú* (most *hoszszú*) «*longus*»-beli *ú* (miszerint *hoszjú* ebből: *hosz_sj_s-mo*; **hosz_sj_s*, pedig = vog. *kosä*: l. MUGSz. 118. 1.) |

szintígy *aszjú, aszjó* (most *aszszú*) *aridus, siccus: asz- arescere.* — Megjegyzendő még *fogaté*, melynek teljes alakja *fogatély*, s ez bár **fogatény* h. való lehet (*m*-vel váltakozó *-n* végképzővel).

2. Jegyzet. Hogy a *-j* képzővel alakult <*aj* szövé a magyarban <*á-vá* is vált (ragtalan tőalakban <*a*), habár talán csak előző <*é* után a mélyhangusághoz jobban illeszkedve, legjobban a török *bogdaj*-ből való *búzá* (nom. *búza*) szó mutatja; még egyenesebben természetesen <*ej*-ből is <*é* (ragtalan tőben <*e*). Nem kell tehát okvetetlenül Balassa J. nézete szerint (NyK. XIX, 148.) néhány <*á, é* (nom <*a, e*)-féle nomen verbalét (pl. *húza-vona, kerge, csiza-kő*) az <*ó, ő*-féleiből olyformán származtatni, hogy az <*ó, ő* a ragtalan tő (vagyis nominativus)-alakban *o, ö*-vé rövidülvén s egyuttal nyiltabbhangú <*a, e*-vé válván, csak analogia útján a ragos tőalakokban <*á, é*-vel cserélődött föl (noha egyáltalán nem tagadható, hogy az *ó* szövé néha csakugyan így *a-vá*, illetőleg *á-ra* vált: pl. a régi és általános *dió* mellett az ormánsági *dia* [*diá*]). Sőt úgy látszik, hogy ellenkezőleg nem is minden <*ó, ő*-féle nom. verb. csakugyan az ugor *-b*-ből való *v*-vel alakult, s hogy némely esetben az ilyen *ó* eredetibb *oj* [*ojo*, illetőleg *oho* = <*ogo*] helyett való, midőn t. i. vocalisrövidülés nélkül az *ó* mellett *á* lép föl (pl. *bíró* mellett: plur. *bírák*, pedig nincs is *bíra*; *forró* és *le-forrázni*). V. ö. fent 29. §. (265. l.) a jegyzetet.

b) Végképzőkkel való alakok:

<*é-kony*: *hajlékony* biegsam, geneigt zu etw. (*hajla-*) | *feledékeny* vergesslich (*feled-*) | *félékeny* timidus MA. (*fél-*) | *aluszékony* somniculosus MA. — Megjegyzendő *á*-val: Székl. *hizákony* zum fettwerden geneigt (= *hizékony*).

<*é-k*: *maradék* residuus, reliquus, reliquiae (*marad-* manere) | *hasadék* rima, fissura (*hasad-*) | *akadék* impedimentum, remora, obex (*akadékos* intricatus, impeditus: *akad-*) | *boríték, buríték* velamen, operimentum (*borít-*) | *fősték* tinctura, color (*föst-*) | *rejték* latibulum (*rejt-*) || *töredék* fragmentum (*tör-*, **töred-*) | *nyomdék* vestigium (*nyom-* premere, *nyomod-* calcare) | *szándék* propositum, intentio animi (*szán-*, **szánod-*) || *érték* valor (vires, facultates): *ér-* valere, *ért-*: l. MUGSz. 796.) | *mérték* mensura: *mér-*. — A némely példában változatképen <*ék* helyett mutatkozó <*ok, ök* [*ék*] mellékalak (*szándok, nyomdok, rejtök*) régibb <*ojk, öjk* [*ohk*,

öhk]-re utal. — Megjegyzendő még á-val: *szunyák* schläfrig, träge (v. ö. *szunnyad*-).

< *é-t* és *é-d*, csak ezekben: *sötét* dunkel, finster (**söt*-: MUGSz. 351. 1.) | *segéd* juvamen, adjutorium (*segít*- juvare, *seg*-: MUGSz. 336. 1.).

< *á-nk*, *é-nk*: *nyalánk* naschhaft, leckermaul (*nyal*-lecken) | *félénk* timidus (*fél*-) | *fülánk* (és *fülák*) aculeus, spiculum: *fül*-, *für*- MUG. 543 | *szilánk* span, spleisse: *szil*- (v. ö. *szivó*-kés e h. *sziló*-kés schnitzmesser).

< *á-ny*, *é-ny*: *szilány* span (l. *szilánk*) | *foszlány* lacinia (*foszla*-) || *serény* alacer, agilis (v. ö. *serken*- expergisci MUG. 340.).

< *á-ly*, *é-ly*: *akadály* obstaculum, impedimentum (*akad*-; v. ö. *akadék*) | *veszély* tempestas, periculum, perniciēs MA. (*vesz*-) | *aszály* siccitas, *dürre* (*asz*-) | *osztály* divisio (*egyenlő* o.; *osztály*-*levél*; *osztályos atyafiak*) (*oszt*-) | *szegély* saum, besatz (tkp. bruch, einbiegung MUGSz. 284.: *szeg*-, *be-szegni*). — Ezen < *ély*-t, melynek *é*-je tájéjtés szerint < *i*-nek hangzik, meg lehet különböztetni az *e*-vé rövidülő *é* (*é*)-vel való < *él*-től (pl. ebben: *kötél* (*kötél*: *kötelet*), a melyet alább (32. §.) másképen magyarázunk. A mélyhangú < *ály*-nak voltaképen nem lehet minden esetét biztosan megítélni, hogy vajjon nem szintén az idézett §-ban tárgyalt < *ál*-félékhez tartozik-e. Maga az *-ly* mint végképző esetleg csak az *-ny* meg másrészt az *-r* változatának látszik (v. ö. *devályos* és *deványos*; *kopály* és *kopár*).

< *á-r*, *é-r*: *fehér*, *fejér* (-*ír*) albus: **feh*-, *fej*- (= ug. *p_{ig}*-, f. *páj*- splendere) MUGSz. 500 | *buvár* mergus, urinator (vízben *buvó*) MA.: *buj*-, *buv*- | *vezér* dux, ductor MA.: *veze-t*-nek alapigéje *veze* = f. *vedü* ducere | *csiszár* machaeropoeus, armorum faber, politor MA.: **csiszo*-, a *csiszol*- igében (v. ö. *csisza*-kő) | *kajtár* stöberer (mindent föl kutató, pl. macska, kutya Nyőr IV, 427): v. ö. *kajtat*-, *kutat*- | *tündér* praestigiator, qui se in varias species transformat MA.: **tünd*- = *tüned*- frequ. igető *tün*- mellett | *csapodár*, *csapondár* flatterhaft: *csapod*- (régibb **csapond*-) frequ. *csap*- mellett. — Az *r*-re, mint végképzőre nézve: v. ö. m. *kesere* (*keserü*-ben), f. *katkera*; cser. *kočo* mellett MUGSz. 24. | cser. *mogur*, *mongir*, votj. *mugor* corpus: *m_{ng}*, MUGSz. 597. | zürj. *vugir* angel: finn *onge* id. | oszt. *undir* bauch, inneres: *unt* id. (f. *onde*, mord. *undo*); v. ö. m. *odor*, *odros* MUGSz. 832.

< *á-s, é-s* rendes használatú «nom. actionis» (néha «nom. acti») képzője: *adás* das geben (*ad-*), *vetés* das werfen, *säen*; die *saat* (*vet-*) | *írás* das schreiben, die *schrift* (*ír-, íro-*); *ülés* das sitsen, *sitzung*, der *sitz* | stb. stb. — Alkotó részekre és közeljáró jelentésre nézve találkozok a m. < *ás, és*-vel a finn *-jaise* (pl. *-jaiset*, pl. *tappajaiset, läksiäiset*). — Megjegyzendő, hogy a magash. alak némely vidéken < *ís*-nek hangzik. — Azonos változatnak látszik még < *ács*, ebben: *forgács, fargács* «span, splitter» a *farag* «schnitzen» ige mellett (v. ö. *-cs* mint diminutiv képzőt: *kövecs*; meg hogy némely régi emlékekben < *áss*-féle írás fordul elő: *valláss, kérdéss*, ragozva is: *vallássom, kérdéssed* Nyelvőr I, 37.); de az is lehet, hogy előző < *áncs*-ból gyengült el az < *ács*, v. ö. *szilács* «span» mellett *szilány* és a *sziláncsol*-denom. igét (Krizsa).

Cseremis. A magára való *-j* nom. verb. képzésnek alig találjuk biztos nyomát a cser.-ben. Ilyennek látszik cserS. *šokte* «sieb», mint nomen instrumenti (v. ö. finn *-ja-me, i-me*) a *šokto-* (præs. I, *šoktam*) «sieben (szítálni)» mellett (v. ö. mord. *siftē-ma, sifti-m* «sieb»); a *šokte*-beli végvocalis értékére nézve: cser. *čeri* és *cire* «facies» = tat. [kaz.] *čiraj* | jóformán ez is: *pise* «scharf»: v. ö. mordE. *šči* «scharf» (e h. *pišči* = finn *pistäjä* «stechend»: oszt. *peste* scharf; I. MUGSz. 547—548.). — Egyébiránt az ind. præsens-ragozásnak egy részében szereplő < *e* tö, úgy mint a mordvinban a præs. 3. szem. alak ugyanezen *-j*-féle nom. verb. képzésnek mutatkozik (pl. *pokto-* igétől: sing. 1. *poktem*, 2. *pokted* e h. **poktoj-m, poktoj-d*).

Rendes használatú nom. agentis a cser.-ben a *-šo, -šö, -še* (M. *-ša, -se*) alak, mely gyakran nom. präteriti értékével is bír: pl. *poktošo* treibend, *pürdüšo* drechsler, *tornator* (*pürd-* drehen), *tolšo* kommend v. gekommen, *kiše* liegend (*kiše jing* ægrotus, ein kranker), *orše* wütend (*orše pi* veszett kutya), *kodšo* geblieben, überbleibsel (I. NyK. III, 430). Hogy ezen *-šo* régibb *-kšo* helyett való, mutatja a *kološo* «mortuus» mellett fönnmaradt *kolokšo* teljesebb alak (cserM. *kolša, kolaša* és *kolakša*). Ez erősen a finn *kuoliassa* (*kuolijasa, *kuoleja-sa*)-ra emlékeztet ugyan, miszerint azt vélhetjük, hogy a *-kšo*-beli *k*-ban van meg a *-j* képző, illetőleg eredetibb *-g* alakja. E mellett azomban föl kell vennünk, hogy a cser. *-kšo* régibb *-kkšo* h. való, mert maga az *-š* végképző is a cseremisben régiben csak *-kš* lehetett (v. ö. mord. *eräjks*, és egyéb < *iks*-fél-

ket; meg cser. *jolakš*, *jolaš* lábra való = finn *jaluks*) vagyis hogy pl. *kolokšo* régibb **kolokkšo*-ból vált, melyben a *j* képzőt, illetőleg annak eredetibb -*g* alakját az első *k* tükrözi. — Jegyzet. Nem állhat meg azon nézet, melyet egykor (NyK. III, 431.) odavetett sejtelemképen kimondtam, hogy a cser. -*šo*, -*kšo*-hoz köze lehet a török < *u-či*, oszm. < *užu*, *iži* stb. nom. agentis képzőnek, habár ez < *gu-či*, vagy akár < *uk-či*-ből ered. Ilyen török nom. agentis ugyanis valóban találkozik a cser.-ben, de különböző alakkal: *kütüö* «pásztor» (cserM. *kitözü*) = kaz.-tat. *kötöüce* | *ilice* (*kovašt-ilice*) gerber = kaz. *ilüüce* (*tire-ilüüce*) id. (igék: *köt-*, *ile-*, melyek a cser.-be is átkerültek); a cserM. *kitözü* meg csuvasos alakú (csuv. *küdüze*, *küdüvze*, *küdüš*).

A cser. -*šo*, -*kšo* előtt rövid vocalis (igető végvocalisa) lévén, mely gyakran ki is szorúl (*kod-šo*, *or-še*), a képzőbéli vocalis elkop-tával támadt az < *oš*, *öš*, *eš* (M. < *iš*), melynek jelentésében túlnyomó a nom. agentis és nom. acti érték: cserM. *orugoš* naht (varrás, sutura: *orug-*) | *levedeš* dach, decke (fedél, takaró: *leved-*) | *čevaldeš* tropfen (*čevald-* einmal tropfen, cseppenni) | *modoš* spiel (játék: *mod-*) | *šürgüštöš* handtuch, azaz: *šürgö-üstöš* gesicht-wischer | *kočoš*, M. *kačkš* speise (*kočk-*, *kačk-* edere) || s előző -*t*, -*d* igeképzővel: *numaldeš*, M. *numaltiš* onus (*numal-* ferre, portare) | *toškalteš* schritt, treppenstufe, M. -*taš*, -*tiš* (v. ö. *tašk-* ingredi, calcure) | *puldoš* bissen (falat: MUGSz. 492. l.) | *šuldoš* ein schnitt, stück (szelet: *šul-* secare, scindere). Megjegyzendő *iliš* és *ilikš* «vita» (v. ö. cserM. *ilikša pu* baum [élő fa]). — Ezen rövidebb < *oš* (*iš*) képzésbe néhány kölesönszónál fogva, csakugyan belejátszik a tör. -*š* nom. verbale (de csak «nom. actionis» értékkel); érdekes hogy a cser. *šuliš*, *šüliš*, *šüleš* atem (spiritus), mely a csuv. *šivliš*, *šuliš* nek felel meg, a *šülüš* alakot is fölvette.

31. §. Deverbális névszóképzők: 3. ugor -*m*.

Finn: -*ma*, -*mä* «nomen actionis, nom. acti» értékkel: egyszersmind participialis jellemű, mint gerundiumok alapjául való nom. verbale. Példák: finnS. *kuolema mors*: *kuole-* mori | *elämä vita*: *elä-* vivere | *paisuma* geschwulst (*paisu-*), *sanoma* nachricht (dictum: *sano-*), *lyömä* das schlagen, der schlag (*lyö-*), *voima* kraft (vermögen: *voi-*) || *antama* datum, datus (*isän antama veitsi*

a patre datus culter, tkp. patris-datum culter) | *tekemä factum* (*minun tekemäni pöytä* der von mir gemachte tisch: *teke-*) | *saama* bekommenes (*sinun saamasi* dein bekommenes = was du bekommen) | stb. || *syntymä-maa* geburtsland (*synty-nasci*) | *juoma-raha* trinkgeld (g. zum trinken: *juo-*) | *syömä-aika* essens-zeit (*syö-*) | *haukkuma-nimi* schimpfname (tkp. *ugató név*; *haukku-bellen*) | stb. || *saama-han, -maan* zu bekommen (pl. *tuli s. leipää* er kam um brod zu b.) | *kutsuma-ssa* rufend, im rufen, im einladen [be-griffen], (*on vieraita kutsumassa* er ist daran gäste einzuladen) | *kysymä-ttä* ohne zu fragen (*tulin tänne lupaa kysymättä* ich kam her ohne um erlaubniss zu fragen) | stb. (lásd: Finn nyelvtan, 69. §.) || Megjegyzendő, hogy a *-ma*-képzős nom. verbale «nom. præteriti»-féle értékkel mutatkozik, ezen példában: Kaleva 4, 475—78. kasvoipa jokea kolme itkemistänsä vesistä, läpi päänsä lähtemistä, alta kulman kulkemista «es wuchsen drei flüsse aus den von ihr geweinten wassern [tränen], den durch ihr haupt hervorgekommenen, den unter den augenbrauen hervor geflossenen» (itt: *lähtemä* hervorgekommen, *kulkema* geflossen). — Megvan a *-ma* nom. verb. valamennyi finn dial.-ban, rendesen legalább az illativus-gerundiumban (infinitivus); pl. finnK. *-mah, -mäh, E. -ma, Vp. -maha* (= S. *-maan, -mään*); Vp. E. *-mas* (= S. *-massa. -mässä*); *-mata* (= S. *-matta, -mättä*).

Mordvin: M. *-ma, -mä, E. -mo, -me*, vagy végvocalis nélkül *-m*; «nom. actionis, nom. acti» értékkel; gerundiumok alapjáúl való. Példák: **mordM.** *udima, udoma, udim* schlaf (*udi-schlafen*; *udim-vasta* schlafstatt, alvóhely) | *vidmä* saat, aussaat, vetőmag (*vide-säen, vetni*) | *salama* diebstahl (*sala-stehlen*); *avardem* das weinen (*avarde.*), *suskim* bissen (*harapás, falat: suski-*), *valguma* das niedersteigen (*ši-v. sonnenuntergang: valgi-*) | *vanima, vanoma* gehütet, geschützt (*vani-, vano-: oču azirni vanom-an* ich bin des grossen königs geschützter = ich werde vom gr. k. geschützt) || gerundiumokban: *vanimä* zu besehen (*jakaj neškä v.* er geht die bienenkörbe zu besehen) | *šavims* nehmen (*š. stirt ervaks* das mädchen zur frau n.) | *maksimda* vom geben (*pelin m. šormattnen tet* ich fürchtete mich dir deine schriften zu geben) | *tumista* im fortgehen (*tumistinza* indem er fortgeht, als er f., elmentében) | *tumda* (*tumdist melä* nachdem sie fortgegangen, elmentük után) | stb. — **mordE.** *udomo* schlaf, *kiščeme* tanz (*kišče-*),

lišme (ēi-l. sonnenaufgang: *lise*- hervorkommen), *oznomo* gebet (*ozno*- beten), *erāmo* leben, *vita* (*era*-), *suskomo* bissen | stb. || *sajems* nehmen (*kosto* s. *kše* woher brod nehmen) | *murdamodo* (*murdamodonzo mejle* nachdem er sich gewendet, umgekehrt) | *čijemedē lotkin* ich hörte auf zu laufen (vom laufen) | *molemste* (*molemstest* während sie gehen, mentükben).

Cseremisiz: S. *-mo*, *-mö*, *-me* (M. *-ma*, *-mä*), *-m*, *rendes* képzés «nom. acti, nom. actionis» értékkel. Példák: *cserS. rumo* gehauen, gehackt, (*r. pu* gehacktes holz: *ru*- *cädere*) | *jomdarmo* verlust (*jomdar*-) | *šüvälme* sputum (köpedék: *šüväl*-) | *šüdürmö* gespinnst (*šüdüir*-) | *čočno* geburt (*č. avaj* születő anya: leibliche mutter [von der einer geboren ist]; *čočem* *godsek* seit meiner geburt) | *maleme* (*m. ver* schlafstätte); *tolmo* (*t. kornena* unser gekommener weg [den wir gekommen]); *koškomo* (*k. ver* trockenplatz [wo etwas trocknet] || *tolmo* (*tolmed šueš-mo* gelangt dein kommen = willst du k.) | *poktumo* (*meñem poktumošt kodom* als sie mich verfolgten [zur zeit ihres mich-verfolgen] | *kolomo* (*kolomeš-keže* holtáig, bis zu seinem tode) | stb. — *cserM. vazalma* (*keča v. sonnenuntergang*); *puma* gegeben, *tememä* gesättigt, *nälemä* genommen, *üdemä* gesät, *jaratema* geliebt | *amalma* (*-gic kinilen* vom schlafe aufstehend) | *karma* das essen (*karm šon* das essen ist angekommen = es hungert ihn) | *jüm* das trinken (*mñanem jüm son* mich dürestet). — *Ugyancsak ezen -m képzős nom. actionis van a -meg* (*-meke*, *-mengä* stb.) végű gerundiumban is alapúl (e h. *-m-meg*), pl. *tolmeg* nach dem kommen [nachdem er gekommen]: lásd NyK. IV, 92.

Zürjén-votják: *-m* (< *öm*, *em*), *rendes* képzés «nom. actionis, nom. acti»; egyszersmind *activ értelmű nom. praeteriti* (főleg a *votjákban*: *indicat. praet. 3. szem.*). Példák: *zürj. munöm* das gehen, der gang (*mun*-); *gižöm* das schreiben, schrift, geschrieben, *vijem* das tödten (ölés: *vi*-, *vij*-); *velödöm* lehre, das lehren (*tani-tás*); *keröm* tat (*bur k. voltat*), jó tett, jótétemény); *čužöm* geburt; *nöböm* gekauft (*n. tor* etwas gekauftes) | *kulöm* (*sar kulömöz* bis der könig gestorben); *mñntöm* (*unajasös m. ponda* um viele zu erlösen); *omöltöm* (*lolös o. das den geist lästern* [l. des heil. geistes] | stb. — **Votj.** *budem* wuchs, erwachsen (*bud*-); *kulem* gestorben, *kižem* gesät, *šotem* gegeben, *potem* hervorgegangen | *gožtem* schrift, brief (*gožt*-), *veram* rede (*veralem* h.: *veral*-); *pogram* fall (*pogral*-) ||

kilem (taä k. börä nachdem er dies gehört [nach dem dies hören]); *kurem* (*kuremdileš azlo* bevor ihr bittet [vor eurem bitten]) || *ir' uštiškem* der himmel öffnete sich; *sojosli Jisus minini kosem intiä miniljam* (ettől: *miniljal-*) sie gingen an den von Jesus zu gehen befohlenen ort [wohin zu gehen J. ihnen befohlen]. Lásd: Wiedemann, Gramm. der syrj. Sprache (1884) §. 112.

Osztják: -m, rendes használatú «nom. acti, n. actionis» képzés; intransitív igéktől való ezen alak lehet activ értelemmel nom. praeteriti; locativus (-n, -na) raggal, mely előtt esetleg személyragok állanak, gerundiumúl szolgál: Példák: osztB. *çalim* todt, gestorben (*çal-*); *kaurim* gekocht, heiss (*kavir-* kochen, sieden, coqui), *lijim, lim* verfault, faul (*li-*); *verim* gemacht, fertig; *tuzrim* geschlossen (*tugor-*); *sörim* trocken (*sör-* trocken); *levim* gegessen; *senkim* geschlagen | *juvim* (*aj zo j. taga* stelle, wohin der jüngere mann gekommen Ahl. 4.) | stb. || *olim, ulim* schlaf (*olmiš* schläfrig): *ol-* sich legen, liegen, schlafen | *ulim* das sein, leben (*ulim-çatlet* lebensstage, -zeit) | *manim* (*mannel-jupina* nachdem er [sie] gegangen: elemente, elementük után) | *loñim* (*lu zoç libija loñmelna* als er in das schiff eintrat) || *noçolman* laufend (*ni. mantseñen* laufend gingen sie beide Ahl. 5) | *kertman* in die runde (tkp. drehend: *kert-*) | *loriman* rollend (*l. manta* r. gehen, dahinrollen) || *roçpiman* lügend (*r. voçta* lügend rufen, herauslocken) | *mugoltman* um herum, rings herum (*mugolt-* um herumgehen, umgeben). — osztIrt. *tagamem* geworfen (*tagam-*); *panem* gelegt; *menem* gegangen | stb. || *menmen* gehend (im gehen; *vermen* machend; *uimen* sehend, im sehen (*ma uimemna* indem ich sehe).

Vogul: -m, úgy mint az osztjákban; megjegyzendő, hogy az oszt. -man v. -men gerundiumnak csak -mä, -me, -m kopott végű alak felel meg. Példák: vogB. *tättem* gebracht (*tät-* bringen); *ästem* fertig (*äst-* endigen, vollenden); *tqsem* getrocknet, trocken (*tqs-* száradni); *uosem* todt, gestorben (*uosem vit*); *polem* gefroren (*p. vuoj*): *pol-* (*polau-*); *isim* heiss, warm (*is-*: *isil-* melegedni, *islt-* melegíteni); *jänmeltem* erzogen v. erzogen habend (*j. jägäüum-angvaum* mein vater + meine mutter, die [ihr mich] erzogen habt); *minem* gegangen, begangen (*kum minem sam* von männern b. gehend) || *ulm, ulom* schlaf (*ulmem joçts* mein schlaf ist gekommen, ich bin schläfrig; *qj-* schlafen: l. MUGSz. 737) | *qlem, qlom* das sein, leben (*ol-*) | *kujem* (*et kujemä juçpoalt* nachdem er eine nacht

gelegen) | *minem* (tá kum *minem* *jujpoalt* nachdem der mann gegangen) || *tistimä* trauernd (*äkmos t. oli* er ist in einemfort traurig) | *rangimä* rufend (*hañ r.* brod rufend, bettelnd [bringt er sich fort]) | *multimä*, *multim* um herum (= oszt. *mugoltman*; *kvölä multimä* um sein haus herum [ist schrittbreites land]; *ma multim* um die erde herum [zog er seinen gürtel]: *mult-* circumire. — VogK. *tujtem* verborgen (*t. çar* verborgenes, geheimniss); *mim datus*; *vovem* vocatus; *telem ma* geburtsort | stb. || *kit çotel mulem jejppalt* nach verlauf von zwei tagen || *çolem* (*ç.* at *çolganel* hörend, hören sie nicht); *unlem* sitzend [am wege begannen sie zu rufen]; *punšem* öffnend [ihre augen, sahen sie].

Lapp: *-m* (*-me*, *-mie* v. *-ma* némely casusban) «nom. actionis» értékkel; töle való locativus-gerundium *-men* (*-mien*, *-min*). Példák: lpS. *jabmem* tod, das sterben (Halász közlése szerint, Lule-lappm. *japmiem*, acc. *japmiemau*): *jabme-*, *japmie-* mori | *odem* schlaf, das schlafen (*odemesne* im schlaf; Hal. Lul. *oqtiem*: *oqtiem-sadde* schlafstelle): *ode-*, *oqtie-* schlafen | *puoranem* das besser-werden, genesung (H. Lul. *puorranepmie*): *puorane-*, *puorräne-* | *tobdem* cognitio, sensus (H. Lul. *tobótom*): *tobde-*, *tobóte-* | *vuobdem* venditio: *vuobde-* | *mannem* das gehen, reise (H. Lul. *mannam*): *manne-*, *manna-* ire | *viesom* vita (H. Lul. *viessuom*, *viessum*: v. *paihkke* wohnort): *vieso-*, *viessuo-* | *orrom* mansio, habitatio (H. *orruom*, *orrom*): *orro-*, *orruo-* | stb. — lpF. *jabmem* (= S.), *oaddem* (*oaddemen lã* ist im schlafen, schläft), *buorranebme*, *dovddam* (*dovdda-*), *vuovdem* (*lã vuovdemest* ist zu verkaufen), *mannam*, *orrom* (*o.-baikke* wohnort) | *boattem* das kommen (*oajdnam olbmuid boattemen* ich sehe leute kommen); *jukkam* das trinken (S. *juhkem*, *juhkem*: *j.-lihtie* trinkgeschirr Hal.) | stb.

Ugyanezen nom. verbale, de csak a kopott végű *-m* alakban, szerepel mint «nom. præteriti» a *lã-*, *leü-* «esse» segédige mellett a körülírt perfectumban; csakhogy az *e*-végű igetöktől rendesen < *am* végű a nom. præteriti (az < *em*, *iem*, illetőleg < *eme*, *epmie*, *ebme* végű nom. actionis ellenében): pl. *jabmam* v. *japmam* gestorben, *puoranam* genesen, *lã vuordam* hat verkauft stb. Tekintve, hogy más végű töknél a nom. præteriti semmi ilyen eltérést nem mutat, az < *em* és *am*-ban is csak az *a*:*e* vocalisok közöséges váltakozását láthatjuk; az < *am* onnan eredhet, hogy a képzőnek végvocalisa korábban elkopott volt (v. ö. hogy az ind. 1. præs-

ben szintén *a*-val mutatkozik az *e*-végű igető). Mert hiszen a nom. praeteriti-ben is találkozunk még néha < *em* (lpS., Malái textusokban: *puöllem māna* das verbrannte kind, *čajanem olbma* der verirrte man), s másrészt a nom. actionisban is < *am* (sőt < *ām*, Halász Lule-lpm.: *vaddam* v. *vaddām* gabe, almosen [*vaddie* = *vadde*-geben]; v. ö. *oātie*-től: *oatām* geschlafen). — Megjegyzendő, hogy a lpS. jemtlandi dial.-ban még a nom. praeteriti-nek végvocalisa sem kopott el: *oqčomq* e h. *oqčom* (*monna liem juo oqčomq* ich habe schon bekommen, *pūvuma* getötet [*pūvé-*], *nqhkqma* zu ende gegangen, *jāmoma* gestorben (*māna j.* das kind ist g.). — A nom. praet. passivi-nek ugyancsak a passiv képzéssel való igető van alapúl: pl. S. *vai Viete*- quälen: pass. *vai Vietuvve* : n. praet. *vai Vietuvvum* v. *vai Vietum* | F. *ojdnujuvvum* visus (*oajdne* , pass. *ojdnujuvvu* : n. act. *ojdnujubme*) | *goddum* interfectus (*goddu-interfici*, *godde-interficere*).

Magyar: *-m* (*-mo*, *-ma*, *-me*) «nom. actionis» értékkel; *álom* (acc. *álmo-t*, adj. p. *álmo-s*) schlaf: *al-*, *ol-* (*aluv-*, *alusz-* schlafen, *altat-* einschläfern, *ol-t-* extinguere; l. MUGSz. 737.); — de ezen kívül már alig van egyszerű rövid alapigetől való példa; hihető azonban, hogy ide valók még: *nyom* (acc. *nyomo-t*) vestigium (e h. **nyol-mo* MUGSz. 422. 232) | **czirmo*, **szurmo* (*czirmos*, *szurmos* schmutzig, russig, schwärzlich: v. ö. *szur-to-s*, *szirtos* MUGSz. 381. 321). — Nagyobb számmal vannak még az *-m*-vel mint végképzővel, előző frequ. igeképzés mellett, alakult < *alm*, < *dalm* vegyes ige + névszóképzésnek példái: *hatalom* (acc. *hatalma-t*), Rég. *hotolm* potestas (*hat-* posse) | *nyugalom*, Rég. *nyugulm* quies, requies | *félelem*, *félelm* timor (*fél-*) | *szerelém*, *szerelm* amor (**szer-* : *szeret-*) | *sérelém* læsio (*sér-*, *sért-*) | *szidalom* opprobrium, convicium (*szid-*) | *ártalom* (*ártalmas* nocens, nocivus: *árt-*) | *alkalom* pactum, conventio; occasio (**alk-* : *alkú*, *alkot-* MUGSz. 735.) | *kegyelém* gratia, clementia (*kegy-* MUGSz. 10.) | stb. || *bírodalom* (acc. *bírodalma-t*) potestas, imperium (*bír-* valere, posse, possidere) | *veszedelém* pernicies, strages, periculum (*vesz-*) | *nyugodalom* (és *nyugalom*); *győzedelém* victoria (*győz-*), *bízodalom* fiducia, *tűrödelém* patientia | stb. — A némely < *alom*, < *alma*-féle fő mellett az *-s*-es nom. possessoris származékban mutatkozó hosszabb < *almat*, *almato* alakot (*szerelmes* és *szerelmetés*; *szidalmas* és *-matos*; *alkalmas* és *-matos* aptus, commodus), a melyben az *-m*

igeképzőnek látszik, irregularis új-alakulásnak kell tekintenünk, melyre egyrészt az < atos végű melléknevek (*csodálatos, ismeretes* stb.) gyakorisága, másrészt *-mat*-végű deverb. névszók (*folyamat, futamat* hatottak közre.

b) *-n* (*-no, -ne*) v. *-ny*, mint az *-m*-nek változata: a) néhány egyes igétől származtatható *-n* végű névszótöben: *haszon* (acc. *haszno-t*, adj. *haszno-s*) utilitas, commodum, emolumentum (tkp. «incrementum»: **hasz-* = f. *kasva-*, mord. *kaši-*, *kaso-* crescere; l. MUGSz. 91.) | *szilony* gespaltene rute zum fassbinden (Székl.: *szil-* ezekben: *szilánk, szilány, szilács, szilag* MUGSz. 297; v. ö. vog. *salom holzspleisse*) | *szirony, szilony* (és *szírom*) schneekruste (*szirmos* v. *szirnyos hó nives crustatae*; v. ö. zürj. *čaröm* MUGSz. 299.) | *fény* splendor (v. ö. *fém-l-* és *fény-l-* splendere) | *szégyen* pudor, dedecus (v. ? *szengyön* Góry-cod.); l. MUGSz. 351. — b) *-no, -ne* képzős nom. verbale van a *-ni* végű célhatározó gerundiumban (infinitivusban) alapúl, csak úgy mint több ugor nyelvben ilyen gerundium az *-m*-féle nom. actionistól való (f. *mahan*, mord. *-mā, -mo, -ms*) s a zürjén-votjákban épen *-ni* az infinitivus végzete.

J e g y z e t. Már fent 29. §. (265.l.) érintettem, hogy az *-m* nom. verb. képzésnek, mely ugarság szerte annyira közönséges használatú, aránylag csekély szereplése a magyarban jóformán onnan van, hogy e képzés *m* : *v*-hangváltozás útján nagyobb rész az < ó, ő alakot vette föl, s ebben más nom. verbale-képzéstől már meg sem különböztethető.

32. §. Deverbális névszóképzők: 4. ugor *-d*.

Finn. a) *-da, -dä* vagy egyaránt mély- és magashangú *-de*, rendes használatú gerundium-alakokban az alapúl való «nomen actionis» képzője, a finnS. dial.-ban erősbülve *-ta* (*-tä, -te*: l. Finn Nyelvt. 11. §., b), melynek consonansa azomban a ragok hozzájárultával szabály szerint gyengül, sőt egészen ki is szorul; de megmarad e consonans (*-t*), midőn az igetőnek bizonyos végconsonansaival érintkezik. Példák: finnS. *juo-* trinken: *juota, -kse* translativusraggal: *juodakse* (I. infinitivus, FNyelvt. §. 30, 4.): *juodakse-ni* dass ich trinke [zu meinem trinken]; meg *juote* iness. raggal: *juodessa* trinkend [im trinken], instr. raggal: *juoden* trinkend [mit tr., durch tr.]; *juodakse* helyett, midőn további személy-

rag nincsen, kopott végű alak: *juoda'* | *syö-* essen: *syötä, syöte* (*syödäkseni, syödä', syödessä, syöden*) | *sano-* sagen: *sanota, sanote* (*sano'akseni, sano'a', sano'essa, sano'en*) | *tule-* kommen: *tulta* (*tullakseni, tulla', tullessa, tullen*) | *mene-* gehen: *mentä* (*mennä', mennessä*) | *juokse-* laufen: *juosta* (*juosta', juostessa*) | *rupea-* anfangen: *ruvetta* (*ruvetakseni, ruvetessa*) | *seiso-* stehen: *seisota* (*seiso'akseni, seiso'a'*), *seiso'essa*; adess. allat. ablat. ragokkal: *pysyy seiso'alla manet stans*; *nousi seiso'alle in statum stantis se erexit*; *kaatui seiso'alta stans cecidit*, tkp. elesett állásról) | stb. — **finnK.** *juo-*: *juuva, juuven* (= S. *juoda', juoden*) | *lüö-* schlagen: *lүүvää, lүүven* (= S. *lүүdää, -den*) | *mäne-* gehen: *männä, männen* (= *mennä, mennen*) | *näge-* sehen: *nähä, nähän* (= S. *nähdä, nähden*) | *anda-* geben: *andoa, andoašša* (= S. *antaa, anta'essa*) | stb. (l. Genetz, Ven. Karj. 179. §.); — **finnE.** *jō-*: *jua, jues* (= S. *juoda, juodessa*) | *tule-*: *tulla, tulles* | *näge-*: *näha, nähes* | *ela-* leben: *elada, elades* (= S. *eli'ä', eli'essä*) | *maksa-* bezahlen: *maksta, makstes* (= S. *maksa'a', ma'sa'essa*) | stb. — **finnVp.** *anda-* geben: *andta, andtes* (= S. *antaa, anta'essa*) | *sanu-*: *sanuda* (= S. *sano'a*) | *tule-*: *tulda* (= *tulla*) | *mäne-*: *mända* (= *mennä*) | *eli-*: *eläda* (= *elää*, E. *elada*) | *maksa-*: *maksta* (= S. *maksaa*, E. *maksta*) | stb.

b) Jó számmal vannak meg a finnben *-eda, -edä* végű névszók (főleg adjectivumok), melyeknek egy része elavult igetők-től való nom. verbalénak mutatható ki («nom. agentis, nom. acti» értékkel); az *-eda* szóvégből az első vocalis még az igéhez tartozik (< *eda*), magának a *-da, -dä* képzőnek consonansa egyes dialektusok hangsajátsága szerint elenyészett (< *ea, eä* v. < *ia, iä*; ez meg néhutt < *ie, ii, ee*-vé változott, vagy < *e*-vé rövidült). Példák: **finnS.** *valkea albus* (Vp. *valged*, tő: *valgeda*, gen. *valktan*). **valge-splendere, lucere* (v. ö. fS. *valkene-*, E. *valgene-lucescere*; lásd a *-ne* képzős igékről, < *eda*-féle melléknevek mellett, fent 23. §.; v. ö. *valo, valu lux* [e h. *valgo*], mint < *o, u* képzős nom. verbale; E. *valev* [*valeva*] weiss, hell; l. a **valge-* igének egyéb alapját más ugor nyelvekben: MUGSz. 582. l.) | S. *selkeä* (Vp. *selged*) clarus, perspicuus; *seleä, heleä* id.: *selge-* (S. *selkene-clarescere, perspicuum fieri*; *selko klarheit*; *helevä* = *heleä*, E. *hele* [*heleda*]: MUGSz. 368.) | S. *aukea apertus*: **auge-* (S. *auko- weit aufmachen, aukaise- subito aperire*) | S. *surkea miser, dolendus*:

surge-, sure- (S. *surkene-* flaccescere, *sure-* dolore mentis affici; *surku-, suru-* id. | S. *oikea*, E. *oige* [g. *oigeda*], Vp. *oiged* [g. *oiktan*]: E. *oige-, oigene-* grad werden, sich strecken (S. *oikene-* id.; caus. *oijenta-* strecken; l. MUGSz. 810.) | S. *kupea tumidus*, E. *kobe* [*kobeda*] stark, füllig, kräftig: *k_sb-* tumere MUGSz. 107. | *häpeä dedecus* (tkp. «obscurus, niger»): *s_sb-* tegere ib. 350. | *sokea* (Vp. *soged*) cæcus: *t_sg-* verbergen ib. 220. | *tärkeä gravis* (e h. *tärgedä, tägredä*): *t_sgr-* trahere ib. 201. | *tyrmeä rigidus*: ib. 249. | *hopea*, E. *hobe* [g. *hobeda*] argentum: ib. 189. | *sirkeä rectus, procerus*, E. *sirge, sire* [g. *sireda*] grade ausgestreckt, schlank: v. ö. E. *sirge-* dehnen, strecken, *sirgu-* sich strecken, wachsen. — Hogy így az < *eda* végű névszokat általában véve igeféle alapból való *-da* képzésnek tekintsük, ajánlja a rendesen mellettük előforduló < *ene* végű azzá-válást jelentő ige meg az elégszer található < *o, u*-féle nomen abstractum, mely nom. actionisnak beválik; melléknévi jellemük amúgyis az alapjelentésnek igeszerűségét foglalja magában (pl. *vileä frigidus: vilu frigus* | *korkea altus: korko altitudo* | *sakea spissus, densus: sako spissum quid, sedimentum* | stb.). — Néhány S. *-pea, -mea* végű ilyen névszókban mutatja ki a *-p, -m*-vel való igeféle alaprészt Steuer János (NyK. XIX, 307.): pl. *suopea* «wohllollend, mild»: *suo-* «gönnen» mellett; *kalpea pallidus, vilpeä subfrigidus, virmeä celer, alacer*.

Az < *eda*-félékhez csatlakoznak még összébvont alakokkal egyes *-da (-ta)* végű névszók, melyeknek igei alapjuk kifejthető: *musta niger* (e h. *museda*; v. ö. *museva* dunkel, schwärzlich: MUGSz. 627.) | *kohta directio viæ, kohte id.* (instr. *kohden versus*, gegen zu, wärts), tkp. «cursus»: *k_sg-* MUGSz. 74. l. | S. *kaute* [n. *kausi*] «verlauf [einer zeit: pl. *päivä-k.* ein ganzer tag], E. *kaud* [tő: *kauda*] richtung, weg: *k_sg-* ib. | S. *suhta* wegrichtung, stb.: *s_sg-* ib. 275. | S. *niite* (n. *niisi*), E. *nide* (n. *niz*, g. *ni'e*) licium textorum, weberschaft: *n_sg-* (vog. *nē-, nej-, neg-*) binden ib. 430. | *tähte* (n. *-ti*) signum, stella: *t_sg-* splendere ib. 212. | S. *hauta*, K. E. *hauda fossa: s_sv-, s_sg-* aperire, fodere | E. *poide* (n. *poiž*, g. *poi'e*) blase: *p_sg-* (*b_sg-*) tumere ib. 442. | S. *liete* (n. *liesi*), E. *lède* (g. *le'e*) herd, brandstätte: *l_sg-, r_sg-* splendere, calere: ib. 686. | E. *tehde* (n. *teht*, g. *tehe*) tat, das tun (*hea-t.* woltat) = S. *tehte* (ezekben: *tehden, tehdessä*).

Lapp. a) *-d* képzős nom. verbale szolgál alapúl a lpF. *-din*

gerundiumban, mely a finn *-dessa* és *-den*-félének felel meg; elibe járúl néha még *-de* (*-dedin*), mely tkp. az igéhez tartozó frequ. képző (= *-nd*, fent 5. §.): pl. *vastededin* Antwortend, indem er (stb.) Antwortet: *vastede*-antworten | *bagadedin*: *bagade*-unterweisen | *lassanedin*: *lassane*-augeri || *cierodedin* Weinend: *cierro*-(frequ. *cierode*-); *gavdnim su ciorodedines* ich fand ihn Weinend [indem er weinte] | *girdededin*: *girde*-fliegen; *bačim lodde girde-dedines* ich schoss einen vogel im fluge [in seinem fluge] | *älededin*: *älle*-leben; *älededines* während er lebt, bei seinen lebzeiten (életben) | *boadededin*: *boatte*-kommen | *lořadedin*: *lokka*-lesen | *guladedin*: *gulla*-hören; *buok olmui guladedin* indem alles volk es hörte (omnium audiendo = omnibus audientibus) | stb. — A lpS.-ban a megfelelő gerundium-alak *-ten* v. *-tin*, meg *-titen* (= lpF. *-dedin*): pl. *odeten* schlafend [im schlafe], *vuoidneten* sehend; *vazzetin*: *vuolos vazzetines* indem er hinabging; *viesotin*: *ko sodn le takkam viesotines* wie er getan, während er lebte [in seinem leben]; *sija akten orrotiten* als sie zusammen waren. De csupa *-n*-vé összerántott alak is fordul elé: *čeron* Weinend, *rokkolen* betend. Lásd: Halász, Svéd-lapp nyelvt. (NyK. XVI, 61.). Megjegyzendő, hogy a lpS.-ban használatosabb a *-men*-féle gerundium.

Ugyanezen *-d* képzős nom. verbaléhoz tartozik azomban a *-t*-végű lativus-gerundium (infinitivus), melyről a kellő lativus-féle casusrag csak úgy kopott el, mint némely postpositióról (pl. *kojk* -hoz, e h. *kojkos*: *kojkosan* hozzám; vagyis olyan ez az infinitivus mint a finn *-da'* (e h. *-dakse*) pl. *lokkat* olvasni: fS. *lukea'* e h. *lukeda'*; *mannet*, *mannat* menni: f. *mennä* e h. *mendü'*, *menedü'*. Megjegyzendő, hogy a lpE.-ben, meg a lpK. dial.-ban az infinitivusnak *-d*, *-ö* alakja is előfordul.

b) *-d*, *-t* képzős névszók (adjectivumok), mint a finn < *eda*-félének másai: pl. lpF. *čappad* (E. *čapped*, S. *čappet*, *čahpat*) niger = f. *häpeä* (*häbedä*) dedecus: MUGSz. 350. | F. *vielgad* (S. *velket*, *vieläkat*) albus = f. *valkea* (*valgeda*) | *šilgad* (S. *šilget*) klar, rein = f. *selkeä* (*selgedä*) | *suohkad* (S. *suoket*) spissús, densus = f. *sakea* (*sageda*) | stb. — Lásd ezeknek < *ok* végű mellék-alakjáról, fent 29. §.

Mordvin. a) *-d* képzős nom. verbale, a csonka végű *-da*, *-do* gerundium alak alapjául (v. ö. *ala*, *alo* «alatt») kapott végű locativus alakot): mordM. *komada* gebüekt, in gebückter stellung (pl. *k*.

molan ich gehe gebückt): *koma-* sich niederbeugen | *steada* stehend (st. *aščan* ich bin stehend) | *ozada* sitzend: *oza-* sitzen; — mordE. *komado*, *stado*, *ozado*; *pułzado* knieend (*pułża-*); *panżado* offen, geöffnet (*panžo-*).

b) M. *-da*, *-dä*, E. *-do*, *-de* (= finn < *eda*)-féle névszók (adjectivumok): *valda*, E. *valdo* licht, hell (= f. *valgeda*) | *šobda*, E. *čopoda*, *čopudo* dunkel, finster: MUGSz. 352. | E. *sejede*, M. *sidä* dicht (= finn *sageda*) | E. *viede*, M. *vidä* grade, recht (= f. *oigeda*), lp. *vuojgad* | *vačida*, E. *vačodo* hungrig: *vačo-*, *vači-* hungern (*vačomo* das hungern) | *tusta*, E. *tusto* dick, geronnen (tkp. «eingetrocknet»): v. ö. vog. *tgs-* trocknen, száradni, aszni (meg finnE.: *taheda* trocken) | *naksada*, *naksado* faul, gefault: v. ö. *naksafti-* faulen lassen. — Megjegyzendő: mordM. *tästä*, E. *tešče*, *tešte* stella = finn *tähte* (*tästä* ebből: **täxtä* MUGSz. 213.) | M. *mästä*, E. *mešče* pectus: MUG. 610.

Cseremis. Tisztán föltünteteti még a *-d*-féle nom. verb. képzést néhány *-do*, *-dö* (*-da*, *-dä*, *-de*) végű névszó (melléknévi): cserS. *volgodo* lucidus, splendidus: **volgo-* (v. ö. *volgož-* lucescere, *volgald-* splendere) = finn *valgeda* | *jüksstö*, M. *jüšta* frigidus: *jüks-* refrigerari, hűlni (*jüksükt-* hűteni) | M. *pečkedä*, *pičkedü* obscurus: v. ö. *pečkemeš* id. (és *pečkem-* finster werden; caus. *pečkemd-* verfinstern) | *nugudo*, M. *nuguda* crassus, spissus: MUGSz. 403. | *puškudo*, M. *puškoda* mollis: ib. 447. — Egyéb ilyen névszók: *čüčküdö*, *čüčkudo* densus, creber; *tögede*, M. *tuguda* minutus, parvus; *pengede*, M. *pingada*, *pingädä* firmus; *viškede* tenuis, liquidus (híg); M. *raškada* firmus, constans (*raškadan* clara voce [loqui]); *loškudo* debilis, infirmus. — Kopott végűnek látszik *vik* rectus = f. *oigeda* (*oikea*).

Tekintve hogy, további ragozás mellett, az < *odo* stb. szóvég a *d* hang kiszorulásával össze is rántódik, pl. az *-n* modalisraggal való *raškadan*, *raškatan* h. eléfordúl *raškan*, ugyancsak a *-d* képzős nom. verbalét vehetjük föl alapúl az *-n* (< *en*) végű módhatározó gerundiumban: pl. *onžen* sehend, schauend (*onžo-*), *lūden* fürchtend (*lūdö-*), *pokten* treibend (*pokto-*), *tolon* kommend, *viden* säend (*vide-*), stb. (v. ö. *jol* [tő: *jolo*] «láb»-tól: *jolen* pedibus, zu fuss (gehen), *puro*: *puron* bene; v. ö. cser. *vem* mark = f. *üdime*, *šüm* herz = f. *südäme*). E szerint pl. *viden* e h. volna: *videden* (míg a mordvin *-da* é h. *-d,n*), *pokten* e h. *poktodon* (az *e* vocalis-

színezet úgy mint *jolen*-ben; de sejtethető, hogy a *d*-nek előző változása is közrehatott).

Zürjén-votják. A finn < *eda*-féléknek megfelelő adjectivumok *-d*, illetőleg a zürjP.-ben és votj.-ban rendszeren *-t* képzővel: zürj. *jugid*, votj. *jugit* hell, klar: *jug-* (ebben *jugišt-* erglänzen, MUGSz. 766.) | *šonid*, votj. *šunit* warm: v. ö. *šonal-*, *šunal-* warm werden | *nebid* v. *nebit* weich: *neb-zi-* weich werden (MUGSz. 803.) *lösid* passend: *lösäl-* passend sein, taugen, sich schicken || *pemid*, votj. *penmit* finster = f. *pimeä* (*pimedä*) | *kipid* leicht (f. *kepeä*) | *görd*, v. *gord* rot = f. *korea* schön | *šilid* glatt = f. *sileä* | *šöd*, v. *šöd* schwarz = f. *häpeä* (*häbedä*), Ip. *čappad* MUGSz. 352 | v. *cilkit* rein = f. *selkeä* | *kelid* blass (f. *kalpea*, *kalvea*) | *riškid*, *liškid* liberalis (f. *rohkea*) || *irkid* kühl, frisch; *šökid*, v. *šökit* schwer; *zelid* stark, straff; *molid*, *molid* glatt; stb. — Megjegyzendő, hogy a *d*-t előző vocalis (*i*), kiszorulhat, pl. a *-di*, *-dal* végű származék igékben (l. fent 25. §., C.), míg a 2. személyragféle < *id*-nak a vocalisa állandóan megmarad (mert ezen *-d* eredetibb *-nd* h. való). — Kopott végű alakok: *dubid* «süss, fade» mellett *dub* id. | *suk* dicht = f. *sakea* (*sageda*). — J e g y z e t. Más természetű az < *öd* (*ed*) végű nom. actionis, pl. *gižöd* schrift: lásd alább, a vegyes ige + névszóképzések között. — Szintígy nem ide valóknak tartom egyes < *öl* végű zürj. mellékneveket, a jellemző *ö* vocalis miatt; noha az *l* amúgy beillenék az eredetibb *d*-nek zürj.-votj. elváltozásának, pl. *dubid* mellett van: *duböl* id. — Egy másik, a zürjP.-ben divatos *öl*-végű alakról, mely a *kerni* «facere» igével szerkesztve az igefogalom diminutiv határozására szolgál (pl. *ju-*: *juöl-kerni* ein wenig trinken, bisweilen trinken, попить, *nirt-*: *nirtöl-kerni* potere, ein wenig reiben), még az sem tudható, hogy csakugyan szótő-féle, s nem mint valamely különben elavult casus-alak < *ö* [*o*] végű tőtől való.

Vogul és osztják. Azzal egyezőleg, a mint fent 21. §-ban a *d*: *l*-változásnak ezen ugor főnyelvben constatálható mibenvoltáról megjegyeztünk, a *-d* nom. verbale-képzőnek is kétféle, ú. m. eredetibb *-d* (illetőleg *-t*) meg egy gyengült *-l* alakját találjuk meg.

a) *-d* (*-t*) képzőalak még rendes divatú az osztjákban: mint nom. agentis képzője (végvocalissal: *-ta*, *-ti* v. *-da*, *-di*); a *-ta* (*-da*)-féle nomen az osztB.-ban egyszersmind infinitivus, a kellő lativusi casusrag elkoptával (ez meglátszik még az Irt. *-taj*,

-*tej* v. -*daj*, -*dej* s még jobban a Surg. -*daga*, -*taga* infinitivus-végben; a -*na* ragos locativusi gerundiumban a -*t* (-*d*) képzős nomen rendszeren személyragokkal is jár. Példák: osztB. *ver-* facere: *verta* pl. *verta* *zo* verfertiger, tkp. csináló ember); Ahl. 3. *verti* das machen | *janχ-*, *jaχ-*: *jaχta zo* tänzer | *por-* beissen: *porta-voj*, *pordí-voj* wolf (beissendes tier) | *keri-* fallen: *keríta kaži* fallende krankheit | *lolmi-* stehlen: *lolímnda* dieb (Ahl. *lōlímta-zo*) | *ōl-* schlafen: *olta-žir* polster (schlaf-sack) | *stb.* | osztIrt. *menda*, S. *mende* gehend (men-) | Irt. *unttada* *čajat* lehrer (tanító ember) || gerundialis használat: osztB. *manta* gehen, zu gehen (pl. *manta pitset* sie fingen an zu gehen) (Irt. *mendaj*, Surg. *mendaga* id.) | *mantelna* indem er geht [in seinem gehen]. — A finn < *eda*-féle adjectivumokhoz csatlakozik: osztIrt. *tāgert*, B. *lavirt*, *lairt* gravis (v. ö. finn *tärkeä* e h. *tārgedä* MUGSz. 200.) | *lēpit*, *lēbit* mollis = zürj. *nebid*.

A vogulban már nincsen rendes használatú -*t*-féle nom. verb.-képzés; de vannak egyes példái, köztük (f. < *eda*-féle) adjectivumok is: vogB. *tqut*, L. *tquti* schneeschuhe: *tajj-* és frequ. *taent-*, *tqint-*, L. *tael-* mit schneeschuhen laufen (v. ö. *tag*: *tagomt-rutschen*; *tqut-* e h. *tag-t-*) | *tuit* schnee: *tūj-*, *tujj-* schneien, ningere (*tujji* es schneit) | *nqmt*, *nqmet*, K. *numt* gedächtniss, sinn (adj. p. *nqmtiñ*, *numten* verständig): *nqm-* sich erinnern, gedenken (frequ. *nqmes-*, *num-* id.) (*nqmt* = votj. *nod*, zürj. *nöd*, ebben: *nodo*, *nodes* «weise, klug», *nodtem* unklug) | *net* bund (unbereiteter sehne): *nē-* binden || *vouti* dünn (= finn *ohea* e h. *oheda*: MUGSz. 570.) | *ložit* geräumig; *pangvit* breit; *pālit*, L. *pālt* länge | *tārut*, K. *tarvit* onus (= oszt. *tāgert*, *lavirt*).

b) -*l* képzőalak; ez a vogulban valamivel közönségesebb, mintsem az osztjákban. Vogul: *lēpil* dach: *lēp-* tegere | *uosil*, L. *uošl* schritt: *uos-* (= zürj. *voš-* ebben: *vošlal-* schreiten, treten; MUGSz. 858.) | *jqñil* spiel, tanz (ирпа): *jqng-* sich drehen) | *pogol* (*lajl-p.* wade): *p_sg-* tumere (MUGSz. 442.) | *nqul*, K. *noul* fleisch: MUGSz. 403. | *majl* pectus: MUGSz. 610. | L. *mōχul* knoten: *m_sng-* MUGSz. 463. | *porntul* schatten, späne (von der ax): *por-*, *pqr-* behauen (*pornt-* frequ.) MUGSz. 444. | K. *χolentul* (Máté 24, 7.: Ahlq. *kolintul*) sterben, seuche, моръ: *χol-*, frequ. *χolent-* sterben | K. *justel* lohn, belohnung: *just-* belohnen. — Ide való még a vegyes (ige + névszó) képző -*mel*, -*mil*: lásd alább.

Az osztjákban: osztB. *lañil* dach, deckel (Ahl. *langil*, *lan-*

gal): *lank-, lang-* tegere | *jourtil* femerstangenband (Ahl.): *jourtdre-
drehen, winden* | *vöntil* span Ahl. (*vontl* Volog.): **volintil*: v. ö. *volt-*
hobeln, volsám span, *hobelspan* (hasonló végű a vog. *porn-
tul*) | *muñil* (Ahl. *mungil, mungali*), Irt. *muñol* knoten, *bündel* =
vog. *mōzul* | *uñil* (Ahl. *uññil, ungil*) mund: *ang-* aperire MUGSz.
725. | *meil* (Ahl. *meil, mevil, megil*), Irt. *meget* pectus = vog. *majl* |
ugl (Volog.), Irt. *vāgat* dünn (v. ö. Ahl. *ūgil*: *ūgil-taxta* leinwand)
= vog. *voutū* | *lāsel* geräumig Ahl. = vog. *ložit* || meg j. osztB.
ńoga, ńogij, Irt. *ńogo, ńoga*, S. *ńogoj* fleisch = vog. *ńgul* MUGSz.
403. — OsztB. *šumil* «kerbe» (MUGSz. 263.) a vog. *-mel, -mil*-félék-
hez csatlakozik.

Magyar. *-l* (úgy mint a denom. igeképző *-l* is ered. *d*-ből
vált); kevés esetben megmaradt nom. verbale-képző: *lepel* (acc.
leple-t MA., *lepele* ejus tegmen Káldi, *leple* Pázm.) tegmen: *lep-*
tegere | *ly*-vel: *fogoly* (acc. *foglyo-t*) captivus (v. ö. *foglyos*: *f.-eszű*
jó fölfogású Nyelvőr II, 325.) | *szupoly*, *szupoj* ebben: *szupolyka*,
szupojkó gracilis, tenuis, schmal verlaufend: v. ö. finn *suppea*
(**supeda*) compressus, angustus MUGSz. 317. || *mell* (*melle-t*) pectus
= vog. *majl*, oszt. *meil, megil* MUGSz. 610. || *-l, -ly*-ből gyengült
-j-vel: *nyáj* (*nyája-t*) grex: v. ö. vog. *ńgul*, cser. *nugudo* (MUGSz.
403. szerint) | *áj, aj* (*aja-t*) crena, sulcus (v. ö. *ájas, ajaz-* és *ajaz-*)
= oszt. *uñil, ungil* «mund» MUGSz. 722. | lehet, hogy ilyen *j*-vel
való nom. verb. ez is: *kaczaj* cachinnus MA. (*kacz-*: *kaczag-*);
egyéb példák (*moraj, robaj, zőrej*) újabb keltüeknek látszanak.

1. Jegyzet. Külön valók azon <*ál, él* (illetőleg <*él* végű
nom. verbalék, melyekben az *l*-t előző vocalis vagy állandóan
hosszú, vagy ha rövidül is, soha ki nem esik: *halál* mors (*halálo-s*;
halálu-t HB.): *hal-* mori | *valál, volál* possessio: *val, vol-*, tkp.
vall- habere (MUGSz. 562.) || *fonál* (acc. *fonál-t, fonala-t*) filum:
fon- nere | *kötél* (*kötél*, acc. *kötele-t*) funis, vinculum: *köt-* ligare |
födél (*födél-t, födele-t*) tectum, operculum: *föd-* tegere | MUGSz. 4.
szerint: *kanál* (*kanala-t*) cochlear: v. ö. vog. *kön-* haurire. Bizo-
nyos, hogy ily helyzetben (hangsúlytalan szótagban) a hosszú
vocalis nem a rövidet követte, hanem megfordítva, vagyis hogy
eredetibb *fonāla, kötele*-féle tőalakokból kell kiindulnunk, mint-
hogy másrészt csakis *halálo, valálo* tőalak van meg. De magának az
<*āla, ēle* képzőnek hogyan keletkeztére nézve többféle lehetőséget
kell megengednünk: jelesen hogy az *ā, ē*-ben még igeképzés rejlik

s az *-l* a tulajdonképi deverbális névszóképző (mely csakugyan nem más, mint az itt tárgyalt ugor *-d*-nek magyar mása), vagy pedig hogy már a hosszú vocalisban van meg a deverb. névszóképzés, a melyhez az *-l* csak mint nominalis végképző csatlakozott (miszerint az egész képző a fent 30. §-ban tárgyalt < *ány, ály, ás* képzőkhez csatlakoznék). Az elsőnek fölvétele mellett, a 7. §-beli frequ. *-j* igeképzőn kívül, akár még az *-m* mom. igeképző is alkalmas, s ajánlja is ezt azon körülmény, hogy a vogulban épen ebből és *-l* = ug. *-d* deverb. névszóképzőből álló vegyes képző (*-mel, -mil*) tényleg használatban van (lásd alább 33. §.), melynek a magyarban az *m* elváltotával *-val, -vel* alakja mutatható ki. E szerint pl. *fonāl* (ebből: *fono-m,l, fono-val*) képzésre nézve össze volna vethető a vog. *süumil* «flechte»-vel (*säu-, säg-* igétől).

2. J e g y z e t. Ugyancsak *-l* (=ug. *-d*) deverb. névszóképzővel magyaráztuk eddig a *-tal, -tel* (illet. < *atal, etel*) végű nom. verbalékat is, a *t-t* még a folytatott igei alaphoz számítván (momentán, illetőleg intensiv értékkel). E magyarázat különösen arra támaszkodott, hogy egy-két esetben *t*-képzős igető más névszói származékban is szolgál alapúl: pl. *tétel* (*téte-l*) és *tétemény* (*téte-mény*), *étel* és *étök, éték*. Most már jobban tetszik egy másik magyarázat, a mióta az «egészet» («das volle, ganze») jelentő vogul *tajl* összetételes használatának a magyarban is egy biztos nyomát megtaláltuk (a *-s-tül, -s-tül* comitativus ragban: NyK. XVIII, 158.). Számbaveendő mindenek előtt, hogy a m. *-tal*-féle nom. verbale főképen nom. actionis jellemű: *menetel* das gehen (*be-m.* introitus, *által-m.* transitio, transitus; *elő-m.* profectus, das fortschreiten); *jövetel* das kommen (adventus, reditus: *meg-j., vissza-j.*); *hivatal* vocatio (innen: *hivatalos* vocatus, invitatus), officium; *létel* existentia; *vétel* das nehmen (*bucsú-v.* das abschied-nehmen, *meg-v.* emptio, occupatio, *vissza-v.* recuperatio, *haszon-v.* usus fructus, benützung); *vitel* vectura, portatio, ductus (*be-v., ki-v., végbe-v.*); *hitel* fides, actus credendi (*hiteles* fide dignus, *hitelbe adni* commodare, creditiren); *étel* most leginkább «cibus» ugyan, de MA. meg «comestio, esio»-val is fordítja (*étel közben* intra comedendum Pázm.); *ital* most rendszeren «potus» (der trunk, das getränke), de *víz-ital* «potus aquæ, das wassertrinken» (*víz-italtól* nád terem orrodban Közm.). Teljesen alkalmas fölfogásnak látszik, hogy a *-tal* ilyenekben mint *menetel, jövetel, létel* eredetileg az actio «egé-

szének» (egész tartamának = dauer, währung = zeit) kiemelésére szolgált, s mint ilyen régibb *-tēl* (= *tel-e* = vog. *tajl*) alakban megfelelő jelentésű összetételes utószó volt, melyből azután az illeszkedő utóképző vált. E szerint már a *-tal*-t előző részben (*mene-, jöve-, hiva-*), melynek végét bátran eredetibb hosszú vocalissal vehetjük föl (*menē-, hivā-*), találjuk meg az egyszerű alapigétől való nom. verbalét, melynek képzőjét azomban biztosan meg nem határozhatjuk. Meglehet, hogy itt az *-m* képző szerepelt (melynek külföldben is annyira a m.-ban elveszett a világos alakja), vagyis: *jövetel* e h. *jövem-tēl, jöventēl, jövetēl*, tkp. «dauer, währung (zeitdauer, zeit) des kommens»; *étel* e h. *émtel, éntel, éttel* «das essen» (tkp. *mahlzeit*, melyben szintén már a «zeit» szónak alig van érteke). Megjegyzendő, hogy a vog. *tajl* is időbeli tartamra vonatkozik: *kosūt tajl* «seit lange her» (Reg.), és *kositetl* «всегда, mindig» (*kosit* «lang hin»); v. ö. osztB.-ben *χuntsitelna* «mindig»; meg hogy a zürj.-votj. *dīr* «zeit (zeitdauer)» szó aligha más mint változata a *tīr* «plenus, plenum, totum»-nak (hiszen votj. *tīrīs* = «seit, von . . . an»; *bīd tīrze* «überhaupt, immer»). — A magyarban is találkozunk még a *-tal* mint képzőféle elem, úgy mint vogulban *tajl: fia-tal* «jung», tkp. «grösse, alter eines jū (sohnes, knaben) [habend]» = vog. *mañ-tajl* kis-kor[ú]: NyK. XIX, 328.

b) Az ugor *-d* nom verb. képzéshez számíthatók még, a megfelelő *-l*-nek további elváltoztával (*-j*-vé vagy *-v*-vé) s a szóvég összevonásával keletkezett alakokul, egyes $< \bar{a}, \bar{e}$ meg másrészt $< \acute{o}, \acute{o}$ (*ú, ü*) végű névszótók is, habár más eredetiből alakult szintilyen végüektől biztosan meg nem különböztethetők (lásd fent 30. §. a 2. jegyzetet); a *-d:l*-képzésnek fölvételében segíthet ugyanis a finn $< eda$ -féle melléknévekre való tekintet, a melyek uhorság szerte el vannak terjedve, de a magyarban külföldben igen kevés nyomot hagytak volna. Ilyenek lehetnek a következők: *kese* (a teljesb alakú *kesely* mellett) «varii coloris» (v. ö. mint *-d* képzős «szín»-neveket: finn *valgeda*, cser. *volgodo* fehér; f. *pimedä*, zürj. *pemid* sötét; f. *musta* fekete, *ruskea* barna; zürj. *görd* vörös; *söd*, lp. *čappad* fekete) | *vézna, véznya* mager, schmächtig: v. ö. zürj. *vösnid* dünn, fein, hager | *renyhe* (e h. *rehnye*) piger: v. ö. finn *röhmeä* (*röhmedä* MUGSz. 655.) | *kora* (ezekben: *akkora, ekkora* tanus, *mekkora* quantus): v. ö. finn *korgeda* altus (MUGSz. 37.). || *lassú* tardus, *segnis*: v. ö. lp. *lossed* gravis, cser. *loškudo* debilis,

infirmus (MUGSz. 684, 711.) | könnyű levis: v. ö. (vog. *kigne*, oszt. *kēne* mellett) zürj. *koknid* id.

c) A m. *teher* «onus» szó, melynek töje *terhe* (acc. *terhe-t*, adj. p. *terhe-s*) jóformán egykor mindenestül felelt meg az oszt. *tāgert*, *lavirt*, vog. *tarvit*, *tarut*, finn *tärgeä* (*tärkeä*) -d képzős szóknak (MUGSz. 200.) — még pedig úgy hogy a *terhe* tö e h. *tehre*, régibben *tehrē*, s továbbá *tehrel* (*tehrele*) volt.

J e g y z e t. Kérdés, vajjon a magyarban az eredeti *d*-nek *z*-vé változása nem érte-e a *-d* nom. verb. képzőt is, miszerint jelesen az *igaz* (*igaza-t*) «rectus» szót a finn *oigeda*-nak teljes másának lehetne tartani (MUGSz. 811. az alapigét m. *iga-* = f. *oige-*, ug. *v,ng-*-nak fejtegeti). Ilyen alakú még: *száraz*-siccus (*szárad*-siccari, trocken werden; *szárazst*-siccare; v. ö. oszt. vog. *sör-*, *sur*-száradni; MUGSz. 280. a *száraz-t* még a f. *surgeda*-val azonosítja) | *nehéz* (*nehéz*, acc. *neheze-t*) gravis, ponderosus (MUGSz. 395.). De föltetsző az *igaz*, *száraz*-ban az *a*-nak állandó volta, mely régibb hosszú *ā*-ra utal, úgy mint van is *ē* a *nehéz* (*nehéz*)-ben. Számba véve, hogy a magyarban a *d*:*z*-változás különben rendszeren a 2-dik szótag elején fordul elé (pl. *ház*, *víz*, *kéz* [*háza*, *vize*, *keze*] stb.), alkalmasabbnak látszik az *igaza*, *száraya*, *neheze* (illetőleg *igāza*, *szārāza*, *nehēze*) töket úgy magyaráznunk, hogy a *z*-t előző részben valamelyik nom. verb. képzés rejlik, melyhez a *-z* mint nominalis végképző hozzájárult. Mint ilyen ez jóformán nem egyéb mint a *kopasz*-beli *sz*, vagyis az ugarság szerte divó dim. *-ks* végképzőnek egyik változata (v. ö. hogy *borzad*- mellett van *s* = *š*-vel *borzas* hirsutus, úgy mint *szárad*- mellett *száraz*).

33. §. Deverbális névszóképzők: Vegyes (ige+névszó-) képzők.

Az egyes ugor nyelvekben még olyan nom. verbale-képzők is találhatóak, a melyeknek utórészük az illető nyelvben különben is használt egyszerű (vagy végképzővel megtoldott) nom. verbale-képzővel egyezőnek mutatkozik, míg előrészüket a deverbális igeképzők közt találjuk meg. Ilyen vegyes képzőbokor, melynek elő-része is akár megint lehet eredete szerint képzőbokor (melyet csak az egyes nyelv szóképzési analogiája veszi egységes képzőnek) — úgy keletkezik, hogy az egyszerű alapige mellett a származott ige történetesen elavulván, ez utóbbinak valamely nom. verbale alakja

marad meg, mely azután az alapigével áll szemben. Példája ennek lehet a mai magy. *lepedő*, melynek a *lep-* ige mellett *-dó, -dő* látszik a képzőjének, pedig tudva van, hogy közvetetlen igeje a régibb nyelvben rendes divatú frequ. *leped-* ige. Nem egyszer az ilyen vegyes képzők tartottak fön az egyes nyelvben a külömben nem nagyon divatos deverbális igeképzőt (pl. a finn *-mukse* a mom. *-m* képzőt, az ész. *-ngu* a frequ. *-ng = m. -g* képzőt), a miket jobbadán már fent az igeképzés szakaszának illető helyein fejtegettünk; de néha egy-egy nomen verbale-képző is jórészt csak ilyen kapcsolatban maradt meg (pl. *-m* a magy. *-l-m*-ben, a *hatalm*-féle nom. verbalékban).

A) Vegyes nom. verbale-képzők eredetileg frequentatív értékű előképzővel:

1. Frequ. *-l* képzővel: **Magy.** *-l-m*, illetőleg *<al-m, el-m*: *hatalm* (*hatalom*, HB. *hotolm*), *félelm* (*-lém*), *szerelm* (*-lém*) stb.; lásd 4. §. és az *-m* nom. verb. képzőt 31. §.

2. Frequ. *-nd* képzővel (5. §.): **Finn** *-ndu* (S. *-nto, -ntö*), vagyis *-nd + <u, o* (29. §.): **finnS.** *asunto* habitatio (*a.-paikka* wohnort): *asu-* habitare | *sovinto* concordia, consensus (*sopi-* convenire, conciliari) | *liikunto* motus, das sich-bewegen (*liikku*) | *kaivanto* fossa longior, aquæductio (*kaiva-* fodere; megj. *kaivo* puteus fossus) | *tutkinto* exploratio, scrutatio (*tutki-*) | *huudanto* das rufen (*huuta-*; *huuto* ruf) | *vedäntö* és *veto* tractus, ductus (*hengén vedäntö*: *vetä-*) | *elanto*, *eläntö* vita, vivendi modus, alimentum (*elo*; *elä-*) || egytagú igetők mellett rendszeren *<o, u* helyett *-nto*-féle nom. actionis használatos: *saanto* das bekommen, *captura*, *captum*, *fructus agri* (*saa-*) | *puinto* das dreschen (*pui-*) | *käyntö* itio, ambulatio (*k.-paikka* locus ambulandi) | *syöntö* das essen (*syö-*) | *juonto* das trinken (*veden.-j.* wassertrinken: *juo-*) | *luonto* natura (*luo-* creare) | *myyntö* venditio (*myy-*); — **finnE.** *kaevandu* [nom. *kaevand*] graben, canal (*ve'e k.* wasserleitung) | *lõndu* [m. *lõnd*, g. *lõnu*] natur, beschaffenheit; — **finnK.** *šovinto* (= S. *sovinto*) | *avando* (S. *avanto*) apertura (in glacie: *avaa-*). — Még *-kse* végképzővel, vagyis *<o, u* helyett *<okse, ukse-vel*: **finnS.** *kaivannokse* fossum quid, fossa (v. *kaivokse*), E. *kaevandus* [g. *-nduze*]: *mä'e-k.* bergwerk | *jäännökse* [n. *-nnös*] reliquiae, rudera (*jää-* remanere) | *syönnökse*, *syönnykse* das essen (v. ö. *syöntö*) | E. *väzindus* ermüdung (*väzi-*, S. *väsy-*) | *peksandus* gedroschenes

getreide, geschlagenes (*peksa-*) | *vajundus* das niedersinken (*päe-va-v.* sonnenuntergang: *vaju-*).

-ndi, -ndehe, vagyis *-nd + <i, ehe* (30. §.): finnS. *-nti* váltakozik *-nto-val*, különösen az egytagú igetők mellett, pl. *saanti* (= *saanto: saa-*); *puinti, syönti, juonti; lyönti* ictus, verberatio (*lyö-*) || E. *kasvandi* anwuchs, schössling (*kasva-*) = S. *kasvantehe* [n. *-nnes*] incrementum (arboris annum) | *painantehe* [n. *-nnes*], K. *painandehe* [n. *-nneh*] locus depressus, vallis (*paina-*) | *valantehe* [n. *-nne'*] profusio (sanguinis, aquae: *vala-* fundere) | K. *elіндеhe* [n. *-nneh*] «elo, omaisuus» (*elä-*) | *šulandehe* [n. *-nneh*] «auki sulanut kohta jäässä» (*sula-, sulaa-* liquescere). — Jegyzet. A keleti finnségben (K. Vp.) a finnS. *-nti, -nto* képzésnek *a, ä* végvocalissal való *-nda, -ndü* alak felel meg, mely egyszersmind igen közönséges használatú (jelesen gyakori a Kalevala nyelvében): K. *ammunda* das schiessen (*ambu-*), *ečindä* das suchen (*ečči-, S. etsi-*), *ossanda* das kaufen (*osta-*), *neändä* das sehen «näkeminen» (*näge-*), *viändä* das ziehen, führen, «vetäminen» (*vedä-*), *leikkoanda* das schneiden, ernten (*leikkoa-*) | Vp. *andanda* [n. *andand*] das geben (*anda-*), *sidonda* das binden (*sido-*), *püdanda* das fangen (*püda-*) | stb. Ezen *nda*-nak mivoltára egyszeriben világot vet a finnK.-ban előforduló *<ise* képzős származékának *-ndahize* alakja (Genetz, Ven. Karj. 174. l.), pl. *leikkoandahize* [n. *-ndahine*] etwas geschnittenes (schneid-wunde: «veitsen tai kirveen haava»), a melyben a közbevetett *h* még az *nda* képzőhez tartozónak látszik, miszerint *-nda* e h. *-ndahe* voltaképen az *-ndehe* (S. *-ntehe*) alaknak teljes megfelelője.

Zürjén: *<öd* (zürjP. *<öt*), több értékű nom. verbale-alak, mely amúgy (a jellemzően színezett vocaliséval is) teljesen az *-nd* frequ. képző zürj. változatával egyező (5. §.); a róla elkopott tulajdonképi nom. verb.-képző alkalmasint az ugor *-j* (*-g*) volt, úgy hogy legközelebből előző alakul *<ödi* vehető föl (30. §. *šondi; gör = votj. geri*). Példák: *gižöd* schrift (*giž-* schreiben); *kortöd*, P. *kortöt* band (*kört-, körtal-* binden; más képzővel *kortas* band); *otsöd*, P. *otsöt* hülfe (*ots-: otsal-* és *otsöd-* helfen); *piköd*, P. *piköt* stütze (*pik-* és *piköd-* stützen) | stb. — **Votj.** szabályosan megfelelő *<et*: *juket* teil, stück (*juk-* teilen), *vandet* stück, lappen (*vand-* abhauen), *lipet* dach (*lip-* decken), *duret* fessel (*dur-*

schmieden: zürj. *dor-*, *doröd-*), *ústet klinke* (*úst-* öffnen); I. Wiedemann, Syrj. Gr. 32. §.

Magy. *-dalm*, *-delm-* (<*adalm*, *odalm*) [acc. *dalma-t*, mai nom. *-dalom*] vagyis *-dal + m*, pl. *birodalom*, *veszedelém*; I. fent 5. §. és 31. §.

3. Frequ. *-sk* képzővel: Cseremisiz *-šasš*, vagyis *-š* frequ. (6. §. + <*aš* (= finn <*ukse*, 29. §.); vele alakúl «nom. actionis», melynek jelentésében egyszersmind futurumra utalás is benne foglaltatik («nomen futuri» NyK. III, 431): *tolšasš das kommen*, ankunft (zu erwartende a.: *tolšasšan kodoš* er liess es bis zu [seiner] ankunft) | *tolšasšem kö šinža* das kommende (was kommen wird) wer weiss es | *poktešasš* das treiben (*azam škal poktešasš-geč* *nal nimm* das kind vom kuh-treiben weg = von der stelle, wo man die kühe treiben wird) | *kaešasš* das gehen [bevorstehendes, notwendiges] (*olaš kaešasšem ulo* ich habe in die stadt zu gehen, tkp. mein gehen ist). Gyakran még a török eredetű *-luk* képzővel, főleg mint nom. agendi: *kihülšasšluk* auferstehung, *tolšasšluk* ankuft (meg: der kommen soll: *t. uno* ein kommen sollender gast); *rušasšluk* cædendus (*r. pu* zu hackendes holz); *eštešasšluk* zu machendes (*e. mo ulo* zu machen was gibt es; *e. ter* ein zu machender schlitten): NyK. III, 427.

4. Frequ. *-ng* képzővel: finnE. *-gu* [n. *-ng*], nom. actionis vagyis *-ng + <u* (29. §.); pl. *touzengu* [n. *touzeng*] das aufsteigen; *palangu* brand, das brennen: lásd fent a 8. §.-ban. — A finnS.-ben, szintén ritkán előforduló: *-nko*, *-nkö*, *-kko*, pl. *etsinko* v. *etsinkö*, v. *etsikko* das suchen.

Zürj. <*ög* (<*eg*) nom. actionis képzője = frequ. *-g*, mely után a tképi nom. verb. képző csak úgy kopott el, mint a hasonló zürj. <*öd*-ben: *polög* furcht (*pol-*), *šölseg* spucke (*šöls-*). Ugyanez van alapúl az <*igön*, *igön* végű gerundiumban, a melynek meg mása a zürjP. <*ikö*, és a votj. *-ku*, *-ki* (<*iku*) gerundium-alak: lásd fent a 8. §.-ban.

B) Vegyes nom. verbale-képzők, momentán (intensív) értékű előképzővel:

1. Mom. *-m* képzővel: Finn *-mukse*, *-mükse*, vagyis *-m* (10. §.) + <*ukse* (29. §.), rendszerint «egyszeri cselekvésre» vonatkozó «nomen actionis» képzője: finnS. *lankeamukse* [n. *-mus*] fall (lapsus, casus, delictum: *syntiin l.* sündenfall, bünbe esés; —

ellenben «das fallen» *lankeaminen*): *lankea-* fallen | *kysymykse* [n. *mys*] frege, quæstio, kérdés (nem: das fragen, kérdezés): *kysy-* | *suostumukse* consensus, einwilligung: *suostu-* einwilligen | *sattumukse* begebenheit, zufälligkeit: *sattu-* *accidere* | *väsnymkse* ermüdung, *anomukse* bitte, *aikomukse* absicht, *kokemukse-* erfahrung (*koke-* *tentare*), *ylös-nousemukse* auferstehung, *kantamukse* onus (*kanta-* *portare*) stb. — **finnE.** -*mus* (gen. -*muze*, tö: -*mukse*, -*mutse*, -*muse*), pl. *küzimus* forderung, *juhtumus* zufällige begebenheit (*juhtu-* *evenire*), *väzimus* ermüdung, *tegemus* tun, *verrichtung*, *tundmus* gefühl, empfindung | stb. l. Wied., Gr. 208. l.; — **K.** -*muš* (tö: -*muške*): *uššalmuš* (meg: *uššalmo*) versprechen: *uššalda-* | *keännalmuš* biegun: *keännäldä-* | *küšümüş* frage.

Cseremisiz: -*maš*, «nomen actionis» képzője (-*m* + <*aš* = *finn* -*m* + <*ukse*, v. ö. *jolaš*, *jolakš* = f. *jalukse*, fent §. 18.): *cserS.* *čoemaš* geburt (*čoč-* *nasci*), *sörmaš* igéret, *lekmaš*: *keče-* l. *sonnen-* *aufgang* (*lekt-* *egredi*: *keče* *lektes* *sol* *oritur*); *šecmaš*: *keče-š.* *sonnen-* *untergang* (*šinž-*, *šec-* *considerere*); *kuštomaš* tanz; *kolmaš* tod, *halál*; *jumuldomaš* gebet, *preces* (*jumuld-* *beten*, *preces* *facere*). Lásd: NyK. III, 429.

Magy. -*más*, -*més* (-*m* + <*ás* 30. §.), néhány «nom. actionis v. acti»-ban: *áldomás* *benedictio*, *epulæ* *sacrificiales*, *merci-* *potus* (*áld-*) | *hallomás* *auditio* (*hallomásból* von *hörensagen*): *hall-* | *látomás* *anblick* (l. *tanuja* *augenzeuge*; *szem-látomást* *augen-* *scheinlich*, *zusehend*) | ezek *analogiájára* újabb *keltűek*: *vallomás* *geständniss*, *tudomás* *kenntniss*, *kunde* (*tudomásomra*; *tudomásom* *van róla*); *állomás* *station* | Pázm. *kéremés* *petitum*, *obsecratio* (k. *szerint* *precario*); de Érdy *cod.*-ben így: *kérelmés*: *kér-* *rogare*, *petere*. — Az -*m*-nek ezekben változatlanul megmaradtára nézve, számba vehetők az ugyancsak *mom.* -*m* képzővel való *futam-*, *folyam-*, *félem-* *igetők*, meg az *m* (*n*) előtt *o*-val való: *alkom-* (*alkony-*), *terém-*, *gyohon-*, *köszön-* fent 10. §. — De megvan az *m*: *v*-féle szokott változással -*más* helyett -*vás* is, ilyen *t*-ragos *gerundiumokban* (-*vást*, v. ö. *szem-látomást*): *folyvást* *continuo*, *incessanter* (*foly-* *fluere*), *bizvást* *confidenter* MA. | *futvást* *laufend*, *lépvést* *schreitend*, *schrittweise*, *nézvést* = *nézve*.

Magy. -*mány*, -*mény* és -*vány*, -*vény* (-*m*, -*v* + <*ány*, 30. §.) «nom. acti»: *tudomány* *das* *wissen*, *wissenschaft* (*tud-*); *gyűjtemény* *sammlung* (*das* *gesammelte*), *sütemény* *gebäck*,

adomány gabe, schenkung; *vetemény* satum (legumen: *veteményes kert* gemüsegarten); *tetemény* actio, factum (*jó-t. benefactum: tét-, tét-* §. 11. végén); *szötemény* gewebe (*szöv-, szöt-* §. 11.); — *kelevény* ulcus, tuber, tumor (másképp *kelés: kel-*); *irtovány, ortovány, orotvány* (v. *irtás, orotás*) rodung, rodland; *oltovány* gepfropfter stamm, ppropfreis (*o.-ág*); *tanítvány* discipulus (*tanít- docere, instruere*) | megj.: *jövevény* advena, peregrinus (*jöv-*); *szökevény* profugus, desertor. — **J e g y z e t.** Aligha ide való *eleven* «vividus, vegetus» e h. **elevén*. Azt sejttem, hogy ebben az *eleve* e h. *eleme -m* képzős nom. actionis (v. ö. finn *elämä*), a melyhez adj. poss. értékkel hozzájárult *-n* = vog. oszt. *-ñ, -n*, miszerint *eleve-n* tkp. «élettel bíró». A Dugonicsnál előforduló *elevente* adverbium (= *elevenen: elevente elragad az ördög Nyör V, 460.*) nagyon emlékeztet a NyK. XVIII, 160. ismertetett vog. *lilñ-tajl-ra* (*eleven-te* e h. *-tél*).

Vogul: *-mel, -mil* (*-m + -l* = ug. *-d*, 32. §.) «nomen acti»: *varmel* geschäft, sache, дѣло (*vār-, voar-* tun, machen) | *säumil* geflecht (*säg- flechten*) | *kuotmil* bug, gelenk (*kuot- sich biegen*) | *juntmil* (L. *juotmel*) die naht (*juont-, junt- nähen*) | L. *šoartmel* saum (*šoart- säumen, einsäumen*) | *sqatmel* gebet (*sāt, sqatzaubern, besprechen, beten*). — V. ö. **osztB.** *sūmil* kerbe, einschchnitt (MUGSz. 270.); — v. ö. finn *tyrmeä* (*türmedä*) rigidus (ib. 249.).

Magy. *-val, -vel* (*-v* = ug. *-m*, 10. §. + *-l* = ug. *-d*, 32. §.; egészben = vog. *-mel*) «nom. actionis», mely alapúl szolgál a *-ván, -vén*-féle módhatározó gerundiumnak, tekintve hogy ennek mainap a népnelvben divó *-va, -ve* kopott végű alakja Dunántúl még *-val, -vel*-nek hangzik (*rakval, rakkal* = *rakva, kérvel: kérve*) s hogy ennek alapján a teljesebb *-ván* alak hajdani **-valon*-ból alkalmasan megmagyarázható.

2. Mom. *-t* képzővel (11. §.): **Magy.** *-ték* és *-tok*, *-tök, -ték* (*-t + <ék* 30. §.): *érték* valor, facultates (*ér- pertingere, valere*; v. ö. *ért- «intelligere»* [tkp. *assequi, sc. mente*, MUGSz. 796.] | *mérték* mensura (*mér- metiri*) || *birtok* possessio, potestas (*bír- vermögen, beherrschen, besitzen*). — **J e g y z e t.** Nem ide való *éték, étök* «cibus» (*év- edere*), melynek nincs állandó vocalisa a *k* előtt: acc. *étke-t*, adj. *étke-s*.

Magy. *-t*, illetőleg *<at, et* (néha *<ot*), végvocalissal: *-to*,

-tö, (-tè), régibben -tu, -tü (vagyis -t + <u = ug. -b, 29. §.) = rendes használatú «nom. actionis, nom. acti»: *járat* gang, reise (adj. *járatos*: jár- ambulare, incedere) | *kelet aufgang* (nap-k. sonnenaufgang: kel-) | *nyugot, nyugot* (nap-ny. sonnenuntergang, nincs nyugta er hat keine ruhe: nyug- quiescere: nyugosz-, nyugtat-) | *bánat* tristitia, dolor (bán- schmerzlich empfinden, bereuen) | *élet vita* (összevonva *élt*: mind-éltig perpetuo [per totam vitam]; *éltés grandævus*) | *gondolat* gedanke (gondol-), *cselekedet* actum opus, factum | stb. || *összebb vont alakokkal*: *ét* das essen, *it* das trinken (*évet, ivat* h.; *se éte se ita* er mag nicht essen noch trinken): *év-, iv-* | *vét* sumtio (*húsvét* sumtio carnis, pascha: *vév-*) | *lét* existentia (jelenlét praesentia: *lév-*) | *hít* v. *hüt* fides, jusjurandum (adj. *hitös, hités* fidelis, juratus; meg: *hitves, hitvös*: h.-társ conjux): *hiv-* credere. — Megjegyzendők még, a képzőnek eredetibb alakjára nézve, az imént fölhozott *hitves* (*hit-ve-s* = *hit-ö-s*) szón kívül: -tus e h. -tos-féle adj. alakok az Érdy cod.-ben, pl. *csodálatus, választatus*; meg a HBeszédből: *kínzotu* (pucul *kínzotviatwl*: olv. *kínzotujátúl*), *intetü* (urdung *intetvinec*: olv. *intetvínec*), *ildetü* (*ildelvitwl*: olv. *ildetvítül*). — Hogy az <at képzőalaknak, legalább a példának bizonyos részében, hosszú volt a vocalisa (<át), miszerint a szintilyen mom. igeképzéshez csatlakozik (*bocsát-* mellett: *sirat-, vezet-, szeret-* 11. §.), bizonyítják még egyes példák a régibb nyelvből és a mai népnyelvből: *fuját* (*hófuját* = fuvat Ny. III, 183. X, 475) | *szakadát* (szántónak neve: Ny. II, 45. I, 427.) || Sándor-cod. *szerezēt* (*zerzeetös*), *nemzēt* (*nemzeeth*), *jelönēt* (*yelöneet*).

Zürjén-votják -t, nomen actionis képzője, mely a zürjénben sem lágyúl *d*-vé (= mom. -t + lekopott nom. verbale-képző, v. ö. fent A. alatt: zürj. <öd, <ög): zürj. -töz consecutiv ragos gerundium (-t+öz consec. rag, pl. *ritöz* estig, *vaöz* vizig): *kultöz* zum tode, bis zum tode (*völi setön Irod kultöz* lakott ott Herodes holtáig, bis H. starb): *kul-* sterben | *kortöz* bis zum bitten, vor dem b. (*tijan kortöz* kéréstekig, kéréstek előtt, bevor ihr bittet) | *oltöz* bis, od. vor dem leben: *ol-* | *jugdütöz* bis od. bevor es hell wird: *jugdi-* | zürjP. *čegtöz* (*vašötö jur č.* er fährt bis zum kopfbrechen, гонить до слому головы): *čeg-* brechen | *kožütöz* (k. *juktavis* er liess ihn trinken bis er berauscht wurde, részegedésig itatta): *koži-* sich berauschen | *votöz* (*me votöz völi keröma* bis ich kam [jöttömig] war es gemacht): *vo-* kommen || zürjP. -tön instrumen-

talís-raggal való gerundium: *muntön* (*mun-gehen*), *oltön* (*ol-leben*, wohnen), *pukaltön* (*pukal-sitzen*): pl. *pukaltönám sunali* indem ich sass [ülvém, f. *istuessani*] schlummerte ich. — **Votj.** *-tož* = zürj. *-töz*: *minitož* (*mon m.* solange v. während ich gehe [mentemig, a mig megyek]: *min-* | *potitožadi* bis ihr hinausgeht: *pot-* | *píritóž* als dass er eingehe [tkp. bemenésig]: *pír-*.*)

3. Mom. *-k* képzővel (13. §.): **FinnE.** *-ku*, *-ki* (e h. *-kü*), «nom. actionis» (*-k + <u* 29. §.): *mineku* [n. *minek*] der gang: *mine-* | *paneku* das setzen, legen, *pane-* | *lōki* schlag: *lō-* | stb. Lásd fent 13. §. elején.

Magy. *-k*, végvocalissal *-ko*, *-kö*, *-ke* (*-k + <o*, e h. *<ó, ú* 29. §.; v. ő. finnE. *-ku*): *titko* [n. *titok*] secretum: **tit-* (vog. *tujt-*) | *sziiko* e h. *szidko* [n. *szitok*] maledictum: *szid-* | *átok*, *sík*, *nyak*, *burok*, *lék*: fent 13. §. magy. szakasz: a) | *véték* (acc. *vétke-t*) erratum, peccatum, delictum: *vét-* | *éték*, *étök* (acc. *étke-t*) cibus, esca, ferculum: *év-*, mom. *t*-vel **ét-* vagy akár az eléforduló caus. *ét-*. — Lehet, hogy inkább idevaló ez is: *birtok* (*birtoko-t*), tekintve hogy nincs meg a **birték* változat, úgy mint *szándok* mellett *szándék*.

34. §. Deverbális névszóképzők: Még hátralevő néhány képző, mely egyik-másik ugor nyelvben rendes használatú.

1. **Magy.** *-tt*, az igező végvocalisával *<ott*, *ött* v. *étt* (összevont alakban *-t*) «nomen acti» (nom. præteriti, activ és passiv értelemmel): *halott* mortuus, todtér, leiche [n. plur. *halottak*; adj. *halottas*, pl. *h. ház* leichenhaus, trauerhaus]; *holt* id., todt, leblos (*h. test cadaver*, *h. szén* todté kohle): *hal-* *mori* | *maradott*, *maradt* geblieben: *marad-* || *adott* datus (meg: «dedit», tkp. «qui dedit», f. «antanut», mint ind. perfectum egy. 3. szem.) | *mondott* dictus (*dixit*) | *szedött*, *szedétt* collectus (collegit), *gyűjtött* collectus | *ivott* (*itt-am*): *iv-* *hibere* | *évétt*, *évött* (*étt-em*): *év-* *edere* | *jött* gekommen: *jöv-* | *járt* gegangen (*j. út*), *vert* geschlagen | stb. Az összevont alak gyakran egybevág az *<at*-féle nom. verb. rövidebb alakjával: *holt* mortuus és *holt* e h. *holat* (ebben: *holtig*, *holtomig*) |

*) Wiedemann, Syrj. Gr. 124. §. «Das permische adverb [-tön] sieht aus wie der instrum. eines nomens auf -t, von welchem das folgende adverb [-töz] der terminativ sein könnte.»

ment gegangen és *menet*, *ment* (*mentében*) stb. De különbözik pl. *étt* (*évett*) és *ét* (e h. *évet*). — A *-tt* előtt való vocalisnak mélyebb színezete *o* (*ö*), mely hajdan épen *u* volt (HBeszéd: *odut*) az egész <*ott*-ban lappangó *v* consonans elemre utal, s így e képzőt legalkalmasabban ugyanazon alkotó részekből magyarázhatjuk, melyek a mordvinE. *-vt* (*-ft*) szintén nom. praeteriti képzőben még világosan szembetűnnek: *-v* (= ug. *-b*) nom. verb. képző + *t* nominalis végképző (lásd fent 29. §.-ban a mordvin szakaszt): pl. *halott* ilyen előző alakokból: **halovo-t*, *halov-t* (v. ö. mordE. *šudov-t*). A HB.-beli *tiluvt* ma *tilott*-nak hangzanék (igéje: *til-* prohibere, v. ö. *tilód*, *tilalm*), s a képzőnek elemeit teljesebben őrizte meg, habár ezt nem is *tiluvt* (*tiluft*)-nak, hanem *tilüt*-nak kellene olvasnunk. — A *t*-re mint végképzőre nézve, v. ö. *sötét* (fent 30. §.).

2. Vogul *-ne*, *-nä* rendes «nom. agentis» és egyszersmind «nom. actionis» (néha futurumra, illetőleg még végbe nem ment cselekvésre utalással): **vogB.** *älne* tödtend, auf der jagd fangend (*vit-kul älne kum wasserfisch-fangender mann*) | *qšne* habend, besitzend (*āj qšne kum töchter habender mann*) | *tēnä kar* etwas zum essen (evő holmi, enni való) | *ājnä* trinkend (*ājnä vit wasser zum trinken, ivó víz*) | *kualne* weggehend (*kualne nomt absicht zum weggehen, elmenő szándék*) | *uosne* (*uosnem elipoalt vor meinem sterben, bevor ich sterbe, uosnem juipoalt nach meinem tode: wenn ich gestorben sein werde*) | *māsnä* (*m. uläm zeug zum anziehen, kleidung*) | stb. — **vogK.** *kujne*, *kujnä* Ahl. liegend (*k. ma ort zum liegen, lager, bett*) | *zanētaxtne* lernend, lernen (*χ. ma ort zum lernen, schule*) | *tene χar* (= B. *tēnä kar*) | *χolne* sterbend, sterben (*χ. aš das sterben, Ahl. kolnä-äš*) | *mašne*, Ahl. *mašnä* kleidung | *novne*, Ahl. *novnä* (*ma-n. erdbeben, terræ motus*) | stb. — E képzőnek vocalisa sokkal ritkábban maradt el (pl. **vogB.** *ten-ājn porä* zeit zum essen-trinken) mint a *-p* nom. verb. képzőnek végvocalisa, mely csak kivételesen mutatkozik (fent 29. §.). Az e szerint jelentős *-e*, *-ä*-ben pedig fölismerhető a *-j* nom. verb. képzőnek vogul <*ä* alakja (30. §., pl. *kajtä*, *kälä*); előrészében, az *-n*-ben meg azután igeképzőt kell látnunk: vagyis *-nä* vegyes ige + névszóképző. Az *-n* mint igeképző lehet bár a mom. *-m*-nek változata, tekintve hogy mom. értékű *-n*, a közönségesen divó *-m* mellett, legalább az osztjában, kimutatható.

3. Finn *-nud*, *-nüd* (S. *-nut*, *-nyt*, tő: *-nehe* e h. *-nuhè*,

-nyhe, finnE. -*nud*) «nomen præteriti» (activ értelemmel): S. *antanut* qui dedit (*olen antanut dedi*, ich bin gegeben-habend), *elänyt* qui vixit, *kuollut* (*kuolnut*) gestorben, *mennyt* gegangen (*mene-*) | stb. — A -*nuhe*-féle képzőtő, a -*nud* nominativus-alak mellett, nyilván -*nude*-ből vált (valamint pl. az <*uhe*, nom. <*ud*, ut diminutiv képző is a finnVp.-ben még az <*ude* tőalakot megőrizte: *vedud*, gen. *veduden*). Számba véve, hogy a nomen præter. passivinek is fölmerül a hasonló vége -*uhe* (-*u'e*), rövidítve -*ud* (finnE. -*tud* fent 29. §.; Déli Pohjanmaa-ban: pl. *otettu'e-n*, pl. *se sanoo otettu'en heiniä* = että on otettu heiniä Suomi IX, 283), alkalmasnak látszik a -*nuhe* (-*nude*), rövidítve -*nud* képzőnek <*ude*, *ud* részét ugyanazon elemekkel alakultnak vennünk (<*u* nom. verb. +*d* végképző, v. ö. mord. -*v-t*, 29. §.); az -*n* előrész pedig a mom. -*m* igeképzőnek a finnben úgyszólván szokott változatának (10. §.) magyarázható. E szerint a -*nuhe* (-*nude*), -*nud* szakasztott olyan vegyes ige + névszóképző mint a finn -*mukse*, csakhogy más végképzővel.

A cseremiszb.-ben is van -*n* képzővel «nomen præteriti» (activ értelemmel), mely egyszersmind létigével szerkesztett præteritum ragozásban szerepel (*tolon-am* e h. *tolon-ulam* «veni», úgy mint a finnben *olen antanut* «dedi»): pl. cserS. *kün* érett, matus (*kü-maturescere, coqui*) | *lin* geworden, lett (*li-* werden) | *tolon* gekommen, jött (*tolo-*) | *pokten* (*pokto-* treiben) | *čoçon* natus (*čoč-*) | *püčkün* (*püčk-* schneiden) | *kuškon* gewachsen, *košken* trocken geworden, *mien* hin gegangen | *nalén* (*nal-* nehmen) | stb. — cserM.-ben -*n* és <*en* végű ez alak: *jün* f. *juonut'* (jü-trinken), *šon* hingelangt (*šo-*: f. *sānut*) | *lin* geworden (*li-*) | *tolen* gekommen, *šačen* geboren, *šilen* gelaufen, *išten* fecit | stb. Azt látjuk, hogy az -*n* képző közvetlenül az igetőhöz járul (*kün*, *jün*, *šon*), a melynek a cserS.-ben előző mélyebb színezetű vocalis után is a hasonló tövég-vocalis megmarad (*tolon*, *čoçon*, *kuškon*, *püčkün*); az e mellett cserS.-ben mutatkozó <*en*-nek (*pokten* e h. *pokton*, *košken*) az *e*-je nem tartható jelentősnek, mert igen rövid és hangsúlytalan (v. ö. Reg. *tolon-am* és *toln-am*). A *mien*-ben is tkp. *mie-* az igető (= f. *mene-*). Így bátran fölvehető, hogy a cser. -*n* nom. præter. képző csakugyan a finn -*nud*-hoz csatlakozik, s ezzel eredetibb teljesebb alakja még jobban egyezett, habár talán a -*d* végképző nélkül is. Lásd még: NyK. IV, 77. l.

Érdekes, hogy a harmadik déli-ugor nyelvben, a mordvinban is akad még nyoma egy *n*-es nom. praeteriti-nek. Az újabban megjelent mordE. népnyelvi textusokban (Skazki és Pésni) található egy *-ñ* képzővel való «nom. acti» (transzitiv igéktől passiv értelemmel) ilyen példákban: *pekstañ* verschlossen, (*p. kardso* im verschlossenen stalle: *peksta-*) | *čukañ, škañ* gestampft (*ška-*), *targañ* gezogen (*targa-*), *kandoñ* getragen, gebracht (*kando-*), *kadoñ* verlassen (*k. kudoso* in meinem verlassenen hause), *sajeñ* genommen (*s. pola* ehfrau, [annak rende szerint] elvett feleség, hites f.), *videñ* gesät (*videñ šurozo* vetett gabonája): lásd NyK. XIX, 129. Az *-ñ*-nek jésített voltára nézve, a végéről lekopott nom. verb.-képző alkalmasint *-j* (30. §.) volt, s előző alakul *-ni* vehető föl.

4. **Mordvin:** E. *-ž* «nomen praeteriti» (activi, passivi), pl. *kulož* gestorben, halott (*kulo-*), *jomaž* verloren, veszett (*joma-*), *promož* versammelt (*promo-*, *puromo-* sich versammeln), *sodož* gebunden, ligatus (*sodo-*), *kenerež* reif, érett (*kenere-*), *videž* das gesäte, die saat, *seredež* der kranke (n. agentis: *serede-ægrotare*), *iredož* betrunken (*iredo-* sich berauschen) | stb. E nomen verb. egyszersmind mint gerundium használatos, pl. *ušodož* anfangend (indem er anfängt v. anfing), kezdve; *mařaž teñ* dies hörend [verwunderten sie sich], *šlaž nardaž* gewaschen und abgetrocknet habend (вымывши и вытерши). A mordM.-ban a megfelelő alak *-ž* (Ahlqvistnál *z*, de *a*-végű igéktől <*ajz* = Reg. meg Máté-ford. <*až*): *madiž* fekvő, im liegen (*m. luvi* fekvő olvas), *avardež* weinend, sírva, *laškiž* laufend (*l. tuš* elment futva, elfutott), *morajz* v. *moraž* singend, dalolva. Megjegyzendő, hogy ezen nomen verb. az *š* végű praet. egy. 3. szem. alaktól abban is különbözik, hogy az igetőnek bár rövid végvocalisát el nem ejti, pl. mordE. *nejež* sehend v. gesehen habend: *nejs* er sah; *tejevež* sich machend, sich verwandelt habend, *obrativšis*: *tejevš* er verwandelte sich; *peverež* *peverš* széthullva széthullott; *tujež* elmenvén és *tuš* elment. Ebből azt lehet sejteni, hogy a *-ž*-nek olyan teljesebb alakja volt, mely az illető végvocalis kiesését megakasztotta. Az Ahlqvist-féle <*ajz* nyomán azt vélhetjük, hogy a mord. *-ž* e h. *-j-z* a finn *-jasa* (<*iasa*, most <*iaha* [nom. <*ias*] 30. §.) végképzős nom. verb. alaknak felel meg, pl. *kulož* e h. *kulojz*, *kulojozo*. Számba lehet venni, hogy pl. mordE. *seredež* (ægrotus) ellenében mordM. *särüdiž* áll, azaz *-j* nom. verb. képzővel való, de megtoldatlan alak.

35. §. Deverbális névszóképzők: Tagadólagos nomen verbale.

A m. <atlan, etlen-féle tagadólagos nomen verbale (többnyire nom. agentis és nom. acti) az ugor nyelvek egy részében egészen világos denominális képzéssel alakul, az illető nyelvben szokott caritív (fosztó) képzővel, mely valamely kész nom. verbale-hoz (rendesen nom. actionis-hoz) mint alapszóhoz még hozzájárul. Ilyenek:

Finn: S. -mattoma, -mättömä [n. -maton, -mätön v. -matoin, -mätöin], a -ttoma rendes adj. caritívum-képzővel: pl. *tuntemattoma* «ungekantt, ismeretlen» és «nicht kennend, nem ismerő» (*hullu huolensa puhuupi huolen tuntemattomalle* bolond beszéli a gondját annak a ki a gondot nem ismeri): *tuntema* n. actionis «das kennen» | *tietämättöma* unwissend, nicht wissend, tudatlan | *kuolematoma* unsterblich: *kuolema* das sterben, tod | *järjestämättömä* ungeordnet: -mä das ordnen | stb. — Innen, mint kölcsönvétel, a lappF.-ban: -mättom (míg a különben használt carit. képző -täbme, -täme) pl. *dovdämättom* unkenntlich (*dovdda-*) | *lokkamättom* unzählbar (*lokka-*) | *jäbmemättom* unsterblich (*jäbme-*).

Votják: <ontem (<antem) és -mtem, -mtä (v. ö. <on és -m nom. verb. 29. 31. §. és carit. -tem): pl. *kuontem* unsterblich (*ku-*; *kulon* tod) | *luontem* unmöglich, lehetetlen (tkp. létlen; *lu-* v. ö. *luono* möglich) | *jarantem* unlieb, untauglich (*jaral-*: *jarano* angenehm, lieb) || *kilimtem* nicht hörender (*kilimtemjos* a nem hallók: *kil-*) | *luentä* nicht geworden, das nicht-werden (*lu-*) | *vormemtä* unbezwingbar, megbirhatatlan (*v. nupiet* m. teher) (*vormä-*) | *vozmamtä* unerwartet (*v. nunalä* nem várt napon: *voźmal-*), *oskentä* nicht geglaubt, nicht glaubend, unglaupe (*osk-*) | stb.

De már csak félig világos a magy. <atlan, etlen végű tagad. nomen verb. képzése (tudatlan unwissend: *tud-*, ismeretlen unbekannt: *ismer-*, véletlen unverhofft: *vél-*, váratlan unerwartet: *vár-*, mondhatatlan unsäglich: *mondhat-* sagen können, stb.), a mennyiben névszók mellett is van <atlan-féle carit. adj. alak (pl. *látatlan*: *láb, fejetlen* kopflos: *fej*). Hogy mindazonáltal nem maga az igető, hanem kész nomen verbale szolgál a caritív képzésnek alapul, mutatják még párhuzamos állítólagos adj. possessoris alakok: ismeretlen mellett: *ismeretés* bekennt, *járatlan* unbewandert: *járatos*, *állhatatlan* unbeständig: *állhatatos*. Ezek szerint az igetőhöz

jároló <atlan ebből való: <at-tlan, at-talan, pl. ismeretlen = ismeret-telen «ismeret nélkül való». V. ö. votj. *luonten* unmöglich («*luon-talan*») és *luono* möglich («*luon-os*»). — Megjegyzendő *étlen* jejunus, *ítlan* sitiens (nicht gegessen, nicht getrunken habend) mellett a nom. verb. *ét, it* (*se éte se ita*).

Néha azomban még határozottabban látszik a tagadólagos nomen verbale csakis a caritiv képzővel egyenesen az igetőtől alakulnak:

Zürj. *kertöm* csinálatlan, ungemacht (*ker-* machen; -töm rendes adj. carit. képző), *poztöm* unmöglich (*pož-* möglich sein), *mískitöm* ungewaschen, mosatlan, *kustöm* és *kuslütöm* nicht erlöschend (*kus-*, frequ. *kusil-* erlöschen), *poltöm* furchtlos (*pol-* fürchten).

Cserem. S. *koldomo* surdus (non audiens: *kol-* audire; -domo, -dömö, -deme, v. -tomo, -teme rendes carit. képző) | *küdümő* unreif, éretlen (*kü-* érni, reifen) | *temdene* unersättlich (*tem-* impleri, satiari) | *vožuldomo* impudens, nem szégyenlő (*vožl-*, *vožol-* pudore affici) | *joraltedeme* non amatus (*joralt-*, *jorat-* amare) | *küdümő* incommodus, kelletlen, nem kellő (*kül-*: *küleš* kell, opust est); — cserM. *muštema* mosatlan, ungewaschen (*mušk-*, *mošk-* lavare) | *keltema* kelletlen | *pudurgedema* unzerbrochen (*pudurg-* frangi) | stb.

Vogul: *tétal* hungrig, étlen (*tē-* enni; -tal rendes carit. képző) | *äjtal* durstig, *ítlan* (*äj-* inni) | *lautal* ungesagt, unbefohlen (*lausagen*); — vogK. *tajtal* untauglich, nem érő, semmire kellő (*tajwert* sein) | *lovttal*, *louttal* ungewaschen, mosatlan (*lovt-* mosni) | *tetal* hungrig, étlen | *agttal* ungläubig, hitetlen (*agt-* glauben).

Osztyják: B. *lela* v. *lelli* hungrig, étlen (Ahl. *lëlla*, *lëlli*): *lē-* (*lev-*, *lëv-* enni; -la rendes carit. képző: *veila* erőtlen, *imila* nőtlen).

Nehezen lehet hinni, hogy ezekben, első alakuláskor, a csupa igető szolgált alapúl mint nom. verbale a caritiv végképzés előtt. Nyilván ezeket is kell, úgy mint a m. <atlan-féléket, elenyésztett nom. verb. képzés fölvételével magyaráznunk, csakhogy e képzőnek melyik voltát nem lehet már biztosan eldönteni. A zürj. *kertöm*-ben lehet bár az amúgyis eléforduló -t képző (33. §.): *kertöm* e h. *kert-töm*, *mískitöm* tkp. *mískit-töm*; a cser. *koldomo* megfelelhet bár egy finn *külo-toma*-nak.

Különös alakú tagadólagos nom. verbale, melyben a caritiv képző rész sem válik ki tisztán, van a lappS.-ben: *porrok* (Hal.

porōhk) jejunus, étlen (*porro- enni*) | *takkak* (*tahkohk* Malá) ungemacht (*takke-*) | *korrok* (*korrohk*) ungenäht (*korro-*) | *odek* wach, non dormiens (*ode-*); lásd Halász, Svéd-lp. nyelvt. (NyK. XVI, 82). Ez alak némi megfejtésére vezet a *porōhkehtā* alak, melyet Halász a Lule-lappmarki nyelvből *porōhk* mellett közöl (NyK. XIX. Svéd-lapp nyelv, I.) «étlen» és «étlenül» jelentéssel. Ebben fölismerszik a lappF. *-kättai* rendes használatú tagadólagos gerundium (pl. *borakättai* «ohne zu essen», de mint névszó is: *borrakättai-vuotta* étlenség, jejunium); mellette a tagad. nom. agentis-alak rendszeren *-s* képzővel: *-kättes* (pl. *borakättes* jejunus). Látni való, hogy a caritív functio tkp. a *-ttai-* (lpS. *-htā*)-ra jut, mely a *porōhk*-félékben már egészen elkopott. A *-kättai*, *-kättes*-nek előrészében pedig fölismerhető bár a *-j*, *-g* (finn < *ehe*, *ege*) nom. verb. képzőnek fent 30. §. kimutatott lapp változata. E szerint pl. a lappF. *dovdakättai*, *dovdakättes* «ungekannt, ungefühlt» szónak, nem tekintve a carit. képzőnek némi eltérését, megfelelne a finnS.-ben *tunteettoma* e h. *tuntehattoma* (*tundegetoma*).

Az «Ugor Alaktan» I. füzetében (Nyelvt. Közl. XVIII,
161—319., 456—471. ll.) megmaradt sajtóhibák:

I. füz. (NyK. XVIII.)

Lap	31	(191)	sor	5 al.:	<i>tän</i> helyett így kell: <i>täu</i>
«	59	(219)	«	8 «	<i>tänräut-</i> <i>tänränt-</i>
«	62	(222)	«	4 «	<i>katsatha-</i> <i>katsahta-</i>
«	73	(233)	«	12 «	<i>-kšt (-k-st)</i> <i>-kšt (-ks-t)</i>
«	74	(234)	«	16 «	<i>nän luun</i> <i>nän luun</i>
«	92	(252)	«	3 föl.:	votj. <i>-kat</i> vog. <i>-kat</i>
«	95	(255)	«	15 al.:	momentán (v. intransitiv) momentán (v. intensiv)
«	97	(257)	«	9 «	a mellyel <i>h</i> változik a mellyel <i>h</i> vál- takozik
«	101	(261)	«	11 föl.:	(= <i>nd</i>) való (= <i>nd</i>)-vel való
«	102	(263)	«	3 «	sich anziehen sich ausziehen
«	104	(264)	«	7 al.:	csuv. <i>esket-</i> caus. <i>esket-</i>
«	105	(265)	«	9 föl.:	<i>servés</i> <i>sérvés</i>
«	105	(265)	«	12 «	mutat meg mutat még
«	127	(287)	«	15 «	zürj. <i>tujd-</i> «weg, zürj. <i>tuj</i> «weg,
«	137	(297)	«	11 «	cserE. <i>omo</i> cserS. <i>omo</i>
«	146	(306)	«	18 «	votj. <i>sókito-mi-</i> votj. <i>sókito-mi-</i>
«	153	(313)	«	12 «	<i>keméngéd-ik</i> <i>keményéd-ik</i>
«	154	(314)	«	1 al.:	bokornak bokor
«	156	(316)	«	18 «	(<i>íalge, nalges</i>) (<i>íalge, íalges</i>)
«	156	(316)	«	12 «	acc. <i>vak-ot</i> acc. <i>vako-t</i>
«	157	(317)	«	9 föl.:	<i>veknál-</i> <i>vekiál-</i>
«	157	(317)	«	14 «	<i>zinös</i> stinken <i>zinös</i> stinkend
«	168	(464)	«	10 (4)al.:	jelenleg jelenség
«	168	—	«	5 al.:	<i>ad-hat</i> gehen können <i>ad-hat-</i> geben können
«	174	—	«	11 föl.:	fluere, offerere fluere, effluere
«	174	(471)	«	3 al.:	tökhöz tók közül

A MANDSU NYELV ALAKTANA

RÖVID VÁZLATBAN.

Nem sokból áll a mandsu nyelvnek alakrendszere, mely valamennyi altaji nyelvek közt e tekintetben határozottan a legszegényebb. Gazdagabbak már legközelebbi rokonai, a tunguz dialektusok, — a melyek boldogabb állapota méltán azon kérdést kelti, hogy nem volt-e régibben a mandsunak valamivel több a grammatikai kincsből? S ez valóban nem lehetetlen. Elég más nyelvekben is tapasztaltatott a gramm. alakok fogyása: pl. az indogermán családnak germán csoportjában leginkább az angol nyelvben; szintígy valamennyi román nyelvben; az ugor nyelvek közt a finn nyelvnek észt dialektusa már nem él a birtokos személyragokkal, stb. Ezen valamennyire szegényes, leginkább a szóképzésben kiváló, alakrendszernek imitt rövid vázlatban bemutatásával főleg az a célunk, hogy majd egyéb azon csoportbeli nyelvet, t. i. több rendbeli tunguz dialectust ismertetve a mandsu nyelv tényeire könnyebben hivatkozassunk. Amúgy pedig e kis nyelvtanocska a mandsu tanulmányba, ha ugyan valakinek fiatal nyelvészeink közül arra kedve kerekednék, első bevezetőül szolgálhat. Mint ilyent ajánlhatom még L. Adam-nak takaros «Grammaire de la langue Mandchou»-ját 1873., melynek egy elemzett mandsu textus is tanulságos járulékát teszi. Vázlatomban ezt föl is használtam, valamint egy másik «Grammaire Mandchoue»-t, mely 1885. az Actes de la Société philologique (XIV. köt.)-ben jelent meg (szerzője nincs megnevezve). Említenem kell még Kaulen-nak szintén rövidre foglalt könyvét: «Linguae Mandshuricæ Institutiones» 1856. (némi olvasmánnyal); meg a szótárakat: H. C. von der Gabelentz «Mandschu-deutsches Wörterbuch» 1864. (a «Ssešu, Šuking, Šiking» kiadása mellett), mely a múlt századbeli Amyot-

félét (Dictionnaire tartare-mantchou françois 1789) sokban javította és bővítette; — Zacharov Iván «Маньчжурско-русский словарь (Mandsu-orosz szótár)», melynek kidolgozásában a szerző, a többrendbeli sinai-mandsu szótári munkálatokon kívül saját sokévi gyakorlati tanulmányának is jó hasznát vette.

1. §. Egyszerű nyelvhangok:

Vocalisok: *a, e, i, o, u*.

Consonansok: *k, g, ɣ, j, ŋ | č, c, š, ž, š | t, d, s, n | p, b, f, v, m | r, l*.

Jegyzet. A vocalisok közé nincs fölvéve az *u* mellett még egy külön *ó*, melynek saját jegye van ugyan a mandsu írásban, de a mely most már *u*-nak hangzik, mint egyéb *u* is. Kaulen, Gabelentz, Adam *e* hangnak, a mandsu íráshoz ragaszkodva, *ó*-féle átírásával élnek; Zacharov, ki bevezetésében a tényleges ejtésről is szól, más *u*-tól meg nem különbözteti; Amyot az «alphabet mandchou»-ban «*o long*»-nak mondja ugyan, de a mandsu szók átírásában mégis *u*-t használ (pl. «*akou*» = *aku* «non»). — Hosszúnak előfordul *ó* (mds. írásban *oo*, másképen mint az *ó*); előző rövid *i*-vel diphthongusok: *ia, ie, io, iu* (= *ija, ije, ijo, iju* a mds. írásban és az említett átírásokban: pl. *nialma* [szinte *njalma*] «ember»: Gab. *niyalma*; *tielin* [*tjelin*] bizonyos «nyil»: G. *tiyelin*). — A *v* voltaképen bilabialis spiransnak (*w*) látszik, mert Amyot pl. a *va* szótagot *oua*-val írta át. — Az *ŋ*, mds. írásban *ng*, előfordul szó közepén és végén: *maŋga* (írva: *mangga*) «erős», *soŋko* nyom, *teŋneku* (Zach. *tenneku*) hordószék, *raŋ* herczeg, *taŋ* csarnok, *giŋ* strázsa.

2. §. Megvan az mandsuban a altaji vocalisációnak ismeretes eredeti sajátsága, az *o* n h a n g z ó i l l e s z k e d é s (vocalharmonie) — bár némi fogyatkozással; a mélyhanguak rendjében azomban még a labialis jellembeli assimilációnak is van nyoma (úgy mint a burjatban, vagy a jakutban): t. i. abban, hogy *o* után következik *o*, holott különben *a* van.

amba nagy: *ambakan* (dim.)
labdu sok: *labdukan*
komsó kevés: *komsokon*
idun csúnya: *idukan*

eberi gyenge: *eberiken*
seri ritka: *seriken*
sektu okos: *sektuken*
gulu egyszerű: *guluken*

<i>ara-</i> csinálni: <i>araya</i> (præt.)	<i>gene-</i> menni: <i>geneze</i>
<i>olo-</i> úszni: <i>oloxo</i>	<i>ile-</i> nyalni: <i>ileze</i>
<i>ili-</i> állani: <i>iliza</i>	<i>vesi-</i> fölmenni: <i>vesike</i>
<i>jabu-</i> járni: <i>jabuza</i>	<i>gedu-</i> rágni: <i>geduze</i>
<i>susu-</i> pusztulni: <i>susuza</i>	<i>uku-</i> körülvenni: <i>ukuze</i>
<i>dalibu-</i> záródni: <i>dalibuza</i>	<i>gelebu-</i> ijesztetni: <i>gelebuze</i>
<i>aba</i> vadászat: <i>abala-</i> vadászni	<i>ežen</i> úr: <i>ezele-</i> uralkodni
<i>okto</i> mérég: <i>oktolo-</i> mérgezni	<i>gebu</i> név: <i>gebule-</i> nevezni
<i>morin</i> ló: <i>morila-</i> lovagolni	<i>kundu</i> tisztelet: <i>kundule-</i> tisztelni
<i>gosixon</i> bús: <i>gosixolo-</i> búsulni	<i>sidezun</i> retesz: <i>sidezule-</i> reteszelni

Látni való, hogy az *i* és *u* egyaránt mély- és magashangú vocalisok mellett fér meg; de meg kell jegyezni, hogy a Gabl.-féle *ô*-val egyező *u* csak mélyhangú szóban fordul elé: pl. *gunin* (*gônin*) gondolat: *guniŋga* gondolkodó, okos; *zulza-* (*zólza-*) rabolni, lopni: *zulzana-* rablásra indulni. Az *i*-vel vagy *u*-val való járulékok csak egy alakban vannak meg: pl. *maktačun* dicséret (*makta-*), *isečun* félelem (*ise-*). Olyan tőszó, melynek csakis *i* vagy *u* a vocalisa, lehet akár mély- akár magashangú, pl. *zili* harag: *zilida-* haragudni, *sifi-* hajba tűzni: præt. *sifize*; *susu-*: *susuza*; *uku-*: *ukuze*; az *i*—*i*-vel valók azomban rendszerint mélyhanguak, vagy egyazon tőnek váltakozik a mély- és magashangúsága, pl. igékben: *siri*-nyomni: præt. *siriza*, præs. *sirire*. — Egyformán *e*-vel van a *-me* gerundium-alak (tunguz diall. *-mi*) pl. *ara-*: *arame*, *olo-me*, *jabume*, *geleme*, *gedume*.

3. §. Névszó-képzés: A) Névszótól névszó (nomen denominale).

1. *-kan* (*-kon*), *-ken* képzővel, diminutiv értékűek: *ambakan*, *komsokon*, *eberiken* stb. (lásd 2. §-ban). Megjegyzendő, hogy az alapszónak záró *n*-je kiszorúl: *idu-kan* (*idun*), *belieken* (*belien bolond*).

2. *-lian*, *-lien*, diminutiv értékkel: *soxokolian* sárgás (*soxon* id., *soxon* sárga), *ambakalian* nagyocska (*ambakan* id., *amba nagy*), *ešemelian* v. *-lien* kissé lejtős; *nekelien* vékony, gyenge; *saxalian* fekete (v. ö. *saxazun* sötét, *saxara-* feketedni).

3. *-si*, diminutiv értékkel: *ažigesi* kicsinyke (*ažige*), *ambakasi* nagyocska (*ambakan*, v. ö. *amba*); *bujakasi* meg *bujasi* kicsiny, jelentéktelen (*buja*, *bujakan*).

4. *-ŋga* (*-ŋgo*), *-ŋge* «vmihez tartozót», vagy «vele bírót» jelentő képzés (nom. possessivum, n. possessoris): *kōliŋga* szokásbeli, szokáshoz tartozó (*kōli*), *saluŋga* szakálás (*salu* szakál); *bodoŋgo* számító, okos (*bodon* számítás, *bodo-*); *bodoŋgo* id. (*bodoŋon* számítás, szándék); *kesiŋge* kegyes (*kesi* gunst, gnade); *kimuŋga* ellenséges (*kimun* ellenség) || *kuriŋge* és *kuri* tarka; *baturuŋga* és *baturu* bátor; *sulfaŋga* és *sulfa* nyugodt, csendes. — Ugyane képzésnek a genitivus-alak is (*-i*, illetőleg *<aj, ej* stb.) lehet az alapja: *nialmajŋge* emberi (*nialma*), *bőiŋge* házi, házhoz való (*bō*), *bejejŋge* magáé, proprius (*beje* test, személy, maga); *sejŋge* (és *seŋge*) koros (*se*).

5. *-ta* (*-to*), *-te*; *-tu* több esetben nom. possessoris értékű képzés: pl. *saŋgata* lyukas, lyukasztott (meg: *saŋgataŋga* id.: *saŋga* lyuk); *gaŋgata* nagytermetű ember (*gaŋgan* erős) || *sajfatu* négyéves ló (*sajfa* vejze zápfog); *sučutu* kétéves csikó (*sučun* vejze előfog); *mejretu* váll (vállrésze a pánczélnak: *mejren* váll); *turgatu* sovány ember (*turga* sovány); *giratu* csontos, erős csontú, *gira-tuŋga* id. (*giran* csont, *giraŋgi* id.); *bekitu* és *beki* erős, egészséges.

6. *-si* a «vmivel foglalkozót» jelentő képzés: *sežesi* fuvaros, szekeres (*sežen* szekér); *bitžesi* írnok, titkár (*bitže* könyv, irat); *bejdesi* ítélő bíró (*bejden* törvényes vizsgálat, *bejde-* vizsgálni, vallatni); *kumusi* muzsikus, tánczos (*kimun* muzsika); *seljiesi* hirdető, kikiáltó (*selgien* hirdetés); *oktosi* orvos (*okto* méreg, orvosság).

7. *-ci* a sorszámnevek képzője: *emuci* első (*emu* egy; vagy pedig *užui* első: *užu* fej); *žuveci* második (*žuve* két; v. pedig *žaj*, *žajci* második, következő); *ilaci* harmadik (*ilan*), 4. *dujci* (*dujn* négy), 5. *sunžaci*, 6. *niŋguci* (*niŋgun*); 7. *nadaci*, *nadanci* (*nadan*); 8. *žakuci* (*žakun*); 9. *ujuci* (*ujun*); 10. *žwanci*; 11. *žuvan-emuci*; 15. *tofožoci* (*tofožon*); 20. *orici* (*orin*); 30. *gusici* (*gusin*); 40. *dežici* (*deži*); 50. *susajci*; 60. *ninžuci*; 70. *nadanžuci*; 80. *žakun-žuci*; 90. *ujunžuci*; 100. *taŋguci* (*taŋgu*).

B) Igétől névszó (nomen verbale).

1. *-n*, gyakori képzés, rendszeren «nom. actionis» értékkel: *gunin* gondolat, vélemény (*guni-* [*gōni-*] gondolni, vélni); *kičen* igyekvés, szorgalom (*kiče-* igyekezni); *sabdan* csepegés (*sabda-*); *jabun* járat, cselekvés (*jabu-*); *daban* áthágás (*daba-*); *dorolon* szertartás (*dorolo-* szeriben eljárni, tisztelni); *dujbulen* hasonlat,

példa (*dujbule*- hasonlítani); *taciŋian* tanítás, oktatás (*taci*- tanulni, *taciŋia*- tanítani); stb. — Ehhez csatlakozik *-bun*, melynek elő-része *-bu* tkp. igeképző (caus., pass.): pl. *dalibun* rejtett, rejték hely (*dali*- takarni, borítani; *dalibu*- verdeckt sein); *ičebun* elcsábítás (*ičebu*- csábítani).

2. *-čun*, többnyire «nom. actionis»: *sartačun* késedelem, fönnakadás (*sarta*- késni); *basučun* gunyolás, csufolás (*basu*-); *bujiečun* gyanakodás (*bujie*-); *korsočun* bosszankodás, harag (*korso*- haragudni); *elečun* megelégedés, jóllakás; *erečun* remény (*ere*- reményleni, várni).

3. *-čuka*, *-čuke*: *seječuke* utálatos (*seje*- utálni, gyűlölni, *seječun* utálat); *bančuka* lusta, restelő (*ba*- restelkedni); *buječuke* kívánatos, szeretni való (*buje*- kívánni, *buječun* kívánás); *seŋguwečuke* félelmes (*seŋguwe*- félni, *seŋguweču*- félelemben lenni, *seŋguwečun* félelem; tkp. *-n* képzővel, *-ču* képzős igétől); *ubiačuka* gyűlöletes (*ubia*-, *ubiačun*).

4. *-fun* «nom. agentis (instrumenti)»: *χadufun* sarló (*χadu*- aratni); *izifun* fésű (*izi*- szőni; fésűlni); *sektefun* párna (*sekte*- kiteríteni); — *žalafun* hosszú élet (v. ö. *žalan* életidő; *žala*- pihenni).

5. *-χun* (részint = *-χôn*): *buruχun* sötét, takart (*buru*- sötétíteni, takarni); *subuχun* (*-χôn*) józan, kijózanodott (*subu*- józanodni); *sereχun* fölérzett, éber (*sere*- érezni, észrevenni); *kubsuχun* fölfűtt, kövér (v. ö. *kubsure*- fölfuvódni).

6. *-sχun* (*-sχôn*): pl. *somisχun* rejtett, rejtőzött (*somi*- rejtőzni); *izisχun* szőrmentében való, alkalmazkodó, engedelmes, tkp. fésűlt: *izi*- fésűlni); *aibisχun* dagadt, daganat (*aibi*- dagadni); *sibusχun* elrekedt, zárúlt (*si*-; *sibu*- záródni); *sanasχun* széthúzott, kiterjesztett (*sania*- széthúzódni, nyújtódni).

7. *-sun*, *-su*: pl. *χuvaliasun* egyezés, egyetértés (*χuvalia*- egyetérteni); *umiesun* öv (v. ö. *umiele*- övedzeni) || *oŋgosu* feledékeny (*oŋgo*- felejtteni); *ulyisu* értelmes (*ulyi*- érteni); *gelesu* félénk (*gele*- félni); *ežesu* jól emlékező (*eže*- emlékezni, észbevenni).

8. *-ku* (részint = *-kô*) többnyire «nom. agentis (instrumenti)» értékkel: *sariku* (*-kô*) fejsze, balta (*sari*- vágni); *siseku* szita (*sise*- szitalni); *kemneku* mérték (*kemne*-), *oboku* (*-kô*) mosdó edény (*obo*- mosni); *etuku* ruha (*etu*- induere); *anaku* (*-kô*) kules (toló: *ana*-); *bederčeku* visszahúzódó, tartózkodó (*bederče*-); *sajku*

(-kô) harapás, falat (*saj-* harapni); *soktoku* részeges (*sokto-* részegedni); *biluku* hizelgő (*bilu-* czirogatni); *teku* ülés, ülőhely, lakás (*te-* ülni, lakni).

9. -*ra* (-*ro*), -*re* rendes használatú «nomen præsentis», a még folyamatban levő (végbe nem ment) cselekvés értelmével; casusragokkal gerundiumok alapjául szolgál; további denominalis képzés (-*ñge*) járulhat hozzá. Alakjára nézve megjegyzendő, hogy -*i*, -*u* végű igéhez mindig -*re* járul. Pl. *ila-* virágozni: *ilara* virágzó, -zás (*ilara erin* virágzó idő = virágzás ideje) | *te-* ülni, lakni: *tere* bő lakó (lakni való) ház | *jabu-* járni, cselekedni: *jabure-de mañga* cselekvésnek (-*re*) nehéz | *ašša-* mozogni: *aššara žaka* mozgó tárgyak | *mute-* posse: *mutere quod potest* [esse], lehető | *žabša-* nyerni, *ufara-* veszteni: *žabšara ufarara bajta* nyerő vesztes ügy (= nyéréssel és veszteséssel való ügy) | *bude-* halni: *budere vejle* haló (meghalni való = halálos) bűn || *akda-* hinni: *akdarañge* hit, hívés | *anabu-* hátrálni, engedni: *anabureñge* az engedő (a ki enged) | *banzi-* nasci; vivere: *nialma banzireñge* az ember élete. — Néhány igének csak képzővel való származékától alakul a -*ra*-féle nomen: *bi-* esse: *bisire*; *o-* fieri (præt. *ožo*): *ožoro*; *že-* enni: *žetere*; *ži-* jönni: *židere*.

10. -*ža* (-*žo*), -*že*, meg bizonyos igéktől -*ka* (-*ko*) -*ke* képzővel alakul a rendes használatú «nomen præteriti», befejezett (végbement) cselekvés értelmével: *ara-*: *araza*, *olo-*: *oložo* stb. (lásd 2. §.) | *adana-* társulni, kísérni: *adanaka*; *vesi-* fölmenni: *vesike*; *tuxe-* esni: *tuxeke*; *foso-* ragyogni, *fosoko* | stb. || *nambu-* megfogódni: *nambuža* *ba* hely a hol megfogódott | *funčeze* *buda* megmaradt rizs; *toktožo* *köli* megállapodott szokás; *forgon* *geneze mañgi* a kor elmente (elmúlt) után; *erin isinziža-de* az idő eljöttében (mikor eljött); *bō judažun ožo-de* a ház szegény lett-ben (mikor sz. lett). || -*ñge* végképzővel: *ži-*: *žižeñge* a jött (a ki jött); *žesebu-* *žesebuzēñge* a mi elhatároztatott, sors.

Jegyzet. A -*me* végű igealak, noha elvétele jelző gyanánt fordul elé, mégis csak gerundiumnak vehető, melynek nem kell szükségképen nom. verbale-tővel egyeznie, bár egy ilyen volt is benne alapúl. A -*ra* és *ža*-féle nom. verb.-tól abban is különbözik, hogy nem fogad el casusragot v. postpositiót. A *sira-* «vkire következni» igétől *sirame* tkp. «következve», mint jelző «következő, má-

sodik (secundus)» pl. *sirame ama* második atya, mostoha-anya, *s. sargan* második feleség.

4. §. Többes-szám.

A többes-számot a névszón a mandsu nyelv nagyon csekély mértékben jelöli meg. A melléknévi névszón mint állítmányszón sem tétetik ki a többes szám; a főnevek közül jobbadán csak a rokonsági vagy rangbeli viszonyban álló személyeket jelentőkön fejezhető ki a többes-szám képző által; ezenkívül meg a szó ismétlése vagy különbözőféle segédszók szolgálnak szükség esetén a szám megértetésére.

Többes-képzők: a) *-sa, -se, -si*; b) *-ta, -te*; c) *-ri*.

a) *antaxa* vendég: *antaxasa* | *amban* hatósági ember, tisztviselő: *ambasa* | *sajn* (jó, szép, kitűnő): *sajsa* kiváló nagyérdemű emberek, bölcsök | *enduri* szellem, halott lelke: *endurisa* | *urun* meny: *urusa* | *zafan* mandarin: *zafasa* | *zan* khán, császár: *zansa* | *sakda* senex: *sakdasa* | *sadun* vőnek v. menynek atyja (сватъ): *sadusa* | *šabi* tanítvány: *šabisa* | *faksi* művész, mester: *faksisa* | *vañ* herceg, fejedelem: *vañsa* || *age* bátya, herceg: *agese* | *agu* bátya, *aguse* | *gege* néne, asszony: *gegese* | *guču* barát, társ: *gučuse* | *mergen* bölcs ember: *mergese* | *žuj* fiú: *žuse* | *sefu* tanító, mester: *sefuse* || *axa* szolgálta: *axasi* | *omolo* unoka: *omosi* | *zaxa* férfi: *zaxasi* | *zeze* nő, asszony: *zezesi* | *zozixon* vő: *zozixosi*. — Idevaló még néhány névmásnak többes-képzése: *ere* ez, *tere* az (rövidebb tő: *e, te*): több. *ese* ezek, *tese* azok | az egyik «mi (nos)» jelentésű szem. névmás: *muse*.

b) *axun* (axón) bátya: *axuta* | *ama* atya: *amata* | *amu* nagynéne (nagybátyjának neje): *amuta* | *da* nemzetségfeje: *data* || *eme* anya: *emete* | *eszén* kisebbik nagybátya atyának öccse): *eszete* | *ežen* úr: *ežete* | *efu* nagyobbik sógor (nénének férje): *efute* | *oke* kisebbik nagynéne (anya öccsének neje): *okete* | *uzume* (= *oke*): *uzumete* | *ge* sógor (férjnek bátyja): *gete* | *deo* öcs: *deote*.

c) *mafa* nagyanya: *mafari* | *mama* nagyanya: *mamari*.

Megjegyzendő a személynévmások (*bi* én, *si* te, *i* ő) egészen különváló többes-képzése: *be* mi, *suve* [sue] ti, *če* ők.

Segédszók: *geren* (*g. nialma* sok ember: az emberek) | *tumen* (tiz ezer, nagyszám: *t. gurun* az összes tartományok) | *sej* (*zan sej* a császárok) | *tome* (*gurgu t.* minden állat: az állatok) | *gemu* (*jada-*

gung g. minden szegény, a szegények) | *žergi* rend, osztály (*gurgu ž.* az állatok) | *urše* emberek, nép, pl. *bōi urše* háznép (*žazi urše* a barátok, *asižan urše* a fiatalok, ifjak).

5. §. Casusragok és postpositiók.

Rendes használatú rövid casusrag a mandsuban van 4, illetőleg 5, ha az *-i* ragot kétféle külön értékéhez képest (genitivus, instructivus) kettőnek vesszük. E szerint a rendes névszóragozásnak a ragtalan nominativussal együtt hat casusalakja van:

1. Nominativus.

2. Genitivus: ragja *-i*, mely a névszónak végvocalisával diphthongust képez (*abka* ég: *abkai* = *abkaj*, *bitxe* könyv: *bitxei* = *bitxej*; *ere* hic: *erej* hujus; *biraj aňga* fluvii ostium, *nialmaj hominis*); *oforo* orr (*oforoi saňga* orrlyuk); *loxo* kard (*loxi žomxon* kardhüvely); *ilengu* nyelv (*ilengui*); *bō* ház (*bōi urše* háznép), *mō fa* (*mōi žoton* fa-város, fa-fallal kerített v.); *žoton* vár, város (*žotoni da* várnagy, város parancsnoka); *alin* hegy (*alini dube* hegycsúcs); — *i*-végű szóról a gen. *i*-ragja el is maradhat (*siňgeri* egér: *siňgerii guldun* egérlyuk; *dobori* éj: *dobori dulin* éjközép, éjfé). — *ň* végű (nehány kevés, sinai eredetű) szóhoz gen. ragúl, *-i* helyett *-ni* járúl: *vaň* fejedelem: *vaňni*; *iň* tábor: *iňni*).

3. Instructivus: ragja szintén *-i*, úgy mint a genitivusé; pl. *gala* kéz: *galai* [*galaj*] (*galai dambi* kézzel érint, hozzá fog, legt hand an); *doxo* mész: *doxi* (*d. sažambi* mésszel tapaszt falat); *loxo* kard (*loxi sariža* karddal levágta); *fetxe* láb (*fetxei feszelembi* lábbal rüg; *ama atya* (*amai gusibumbi* a patre amator); *texe* leült (*texei žembi* ülve [leültén] eszik).

4. Accusativus: ragja *-be*, melynek vocalisa nem illeszkedik: *nialma-be* az embert (pl. *vaza* megölte); *bitxe-be* levelet (*b. arambi* levelet ír); *ožoro-be* létet (= azt hogy lesz: pl. *enduri ožoro-be* *erembi* reményli hogy szellem lesz).

5. Locativus és lativus (dativus): ragja *-de*, változatlan vocalissal; pl. *bō-de* házban, *žugun-de* az úton; *agara-de* esőben (mindőn eső esik: *aga-* pluere); *erin-de* időben (*tere erinde* ez időben); *ba-de* helyben (*tere ba-de* e helyen); *irgen-de* *ežen* aku a népben nincs úr (= népnek nincs ura); — *bō-de* házba (*bōde dosimbi* házba bemegyén; *bō-de genembi* haza megyén); *amade* atyának (*buxe* adta); *alin-de* hegyre (*tafambi* fölmenni); *gučuse-de* a barátoknak

(*nure benere* bort hozni). — Némileg különös e casus használata «kapni, venni, kérni»-féle igék mellett, holott ablativusi határozót várnánk: *ama-de emu morin-be baxa* az atyjától (tkp. atyánál) egy lovat kapott; *nialma-de bajreŋge* mástól (embertől, tkp. embernél) kérni.

6. Ablativus: ragja *-ci*; pl. *morin-ci* lótol, lórol (*m. tuzexe* a lórol leesett); *bira-ci* a folyótól (jövén); *bō-ci* házból (kijönni); *ama-ci amba* atyánál nagyobb (tkp. atyától nagy); *geren-ci amba* mindnyájánál (valamennyinél) nagyobb (tkp.-től nagy).

Paradigmák: *gala* kéz, *muke* víz, *morin* ló, *gučuse* barátok.

Nom.	<i>gala</i>	<i>muke</i>	<i>morin</i>	<i>gučuse</i>
gen.	<i>galai</i>	<i>mukei</i>	<i>morini</i>	<i>gučusei</i>
instr.	<i>galai</i>	<i>mukei</i>	<i>morini</i>	<i>gučusei</i>
acc.	<i>gala-be</i>	<i>muke-be</i>	<i>morin-be</i>	<i>gučuse-be</i>
loc. lat.	<i>gala-de</i>	<i>muke-de</i>	<i>morin-de</i>	<i>gučuse-de</i>
abl.	<i>gala-ci</i>	<i>muke-ci</i>	<i>morin-ci</i>	<i>gučuse-ci</i>

A rendes ragozástól, a casusokban alapúl levő teljesebb tők-nél fogva, némileg eltér a névmások ragozása.

1. Személynévmások: *bi* én | *be* mí | *si* te : *suve* tí | *i* ő : *če* ök.

Nom.	<i>bi</i> én	<i>be</i> mí	<i>si</i> te	<i>suve</i> tí	<i>i</i> ő	<i>če</i> ök
gen. inst.	<i>mini</i>	<i>meni</i>	<i>sini</i>	<i>suveni</i>	<i>ini</i>	<i>čeni</i>
acc.	<i>mimbe</i>	<i>membe</i>	<i>simbe</i>	<i>suvembe</i>	<i>imbe</i>	<i>čembe</i>
loc. lat.	<i>minde</i>	<i>mende</i>	<i>sinde</i>	<i>suvende</i>	<i>inde</i>	<i>čende</i>
ablat.	<i>minci</i>	<i>menci</i>	<i>sinci</i>	<i>suvenci</i>	<i>inci</i>	<i>čenci</i>

Van még egy másik «mí» *muse*, melyben a szóló és megszólított személyek együtt véve értendők; ragozása rendes: *musei*, *musebe* stb.

2. Mutató névmások: *ere* ez, *tere* az; több. *ese*, *tese*.

Nom.	<i>ere</i> , <i>tere</i>	több. <i>ese</i> , <i>tese</i>
gen.	<i>erei</i> , <i>terei</i> v. <i>ereni</i> , <i>tereni</i>	<i>esei</i> , <i>tesei</i>
acc.	<i>erebe</i> , <i>terebe</i>	<i>esebe</i> , <i>tesebe</i>
loc. lat.	<i>erede</i> , <i>terede</i> v. <i>ede</i> , <i>tede</i>	<i>esede</i> , <i>tesede</i>
ablat.	<i>ereci</i> , <i>tereci</i>	<i>eseci</i> , <i>teseci</i>

3. A kérdő névmások: *ve* ki, *ja* mely, *aj* mi közül csak az *aj* ragozása tünteti föl az *ajn* töt ezekben: *ajmbe*, *ajnci* (v. *ajbe*, *ajci*).

Ritkább használatuak a következő ragok :

-*si*, latív értékkel, ezekben : *amasi* hátra, vissza, éjszакnak (pl. *amasi bumbi* vissza ad, *ereci a.* ettől hátrafelé, ezután, jövőben ; v. ö. *amargi* hátulsó rész, éjszak) | *žulesi* előre (*amasi žulesi* hátra előre, oda és vissza ; v. ö. *žulergi* elöbaldal, előtte való tér) | *časi* oda, túlra (č. *aku ebsi aku se oda se ide* ; v. ö. *čargi* szemközt levő, tulsó oldal) | *ebsi* ide, idáig, eddig (alkalmasint ebből : *e-ba-si* e helyre | *dosi* be, bele (*d. gosimbi* behúzni, magába szívni ; v. ö. *dorgi* belső, belsőség) | *tulesi* ki, kifelé (*t. genembi* kimegy, pl. házból udvarra, városból vidékre : *tule* külső, *t. nialma* kül-ember, idegen) | *absi* hova, hogyan, mennyire (e h. *aj-ba-si mi* helyre ; v. ö. *ebsi*) | *jabsi* (*absi-jabsi* ; *ja* kérdő névmás).

-*la*, -*le* szintén latív értékkel : *amala* hátra, ezután (v. ö. *amasi*) | *ebele* ide, erre, idáig (v. ö. *ebsi*) ; *fežile* lejjebb, alsóbb helyen (v. ö. *fežergi* alsó, lejjebb való).

-*ri* latív (prolatív) értékkel ; *žuleri* előtte el (v. ö. *žulesi*) ; — *a -de* locativus-lativus ragoz csatlakozva : -*deri* : pl. *ederi ide*, *tederi oda* (*ederi tederi jabumbi* ide-oda jár, kószál, csavarog), *dorgideri* belsőleg, rejtve, titkon (*dorgi* belső tér) ; *sidenderi* között át, által, keresztül (*s. siņgebumbi* átszivárog).

-*tala*, -*tele*, consecutív értékkel : *jamži-tala* estig ; *duben-tele* végig ; *ere-tele*, *er-tele* eddig, mostanig (*ere* ez) ; *te-tele* addig, akkorig ; — egyszersmind consecutív értékű gerundium ragja : *isitala* érkezéig, eljöttig (*ere erin-de* i. ez időhöz érkezéig = ez ideig ; *isi* érkezni) ; *možo-tolo* végbemenésig, végig (*možo-* végződni) ; *funčetele* maradásig (úgy hogy megmarad = fölösen, bőven) ; *buče-tele* (v. *buče-tei*) holtig, haláláig, halálra (*buče-* halni) ; *ži-tele* jöttig (*ama ž.* mig az atya jött [*aliaxa* várakozott]) ; — *sakdan-tala* öregségig (öregedésig : *sakda-*).

-*ta*, -*te* raggal alakúl distributív határozó : *emte* (e h. *emu-te*) egyenként, egy-egy ; *ilata* (*ilan-ta*) hármanként, három-három ; stb.

A mandsuban postpositiókúl (névutók) szolgálnak részint viszonyragos névszók, részint csupa névszótók is, a melyekről a casusrag elmaradt vagy elkopott ; mint ilyenek többnyire a viszonyított névszó genitivusával (-*i*) vannak szerkesztve. Néhány (-*me*, -*tala*, -*ŋgala* ragos) gerundium is szerepel névutóúl, az ige-fogalomnak megfelelő casusalakot követve.

niŋgu (tető, fölszín): *niŋgude* «-rajt, -ra» (*uŋui n.* a fejen, az élén; *alini n. tafaza* a hegyre fölment).

siden (köz, közép): *sidende* «között, közepén» (*emu ineŋgi s.* egy nap közben, napon által).

dalba (oldal): *dalbade* «-nál, mellett».

dulin (közép): *dulinde* «közepett, közepén».

žaka (tárgy; köz): *žakade* [vkivel] szemben, előtt, -nál; -ért, miatt (*seženci ebuve ž.* szekérről leszállásért = mert leszállt).

turgun (ok, alkalom): *turgunde* okáért, -ért, miatt (*ažun žiže t.* a bátya jöttéért = azért hogy jött, mivelhogy jött).

fun: *funde* «helyett» (vki h.).

soŋko (nyom, vestigium): *soŋkoi* «nyomában, szerint».

ciža (kivánat, akarat): *cižai* «szerint, -hoz képest» (*gunini c.* gondolathoz képest, a mint gondolja).

dorgi (belsőség: **do-ergi*) «ben» (*agai d.* az esőben); — *dorgici* «-ből»; — *dolo* «-ben» (*žefeli dolo* a kebelben, *lifazani d.* a sárban bent).

dergi (fölső rész: *de-ergi*): *dergici* «-ról le».

čargi (tulsó rész) «előtt» (*žesei č.* parancsolat [kiadása] előtt).

fežergi (alsó rész) «alatt»; — *fežile* «alatt» (*sižini f.* eszterha alatt).

žulergi (előtér) «előtt»; — *žuleri* «előtt» (*dere ž.* színe, arcza előtt).

emgi (e h. *emu-ergi*) «-vel együtt».

tule (külső; künt) «-n kívül».

ojlo (fölszín) «fölszínére» (*mukei ojlo dekdeže* víz színére emelkedett).

aŋgala «-n fölül, helyett, -nál [inkább]» (*tere a.* azon fölül; *bajta šaŋgara a.* az ügy elvégzése helyett [a helyett hogy...]).

adali (hasonló) «-képen, -ként»; — *gese* id.

sasa «-vel együtt»; — *nisizai* «-vel együtt, -stül».

žanci (közel) «-hoz közel, -nál».

žalin (ok, szándék) «-ért, okáért, végett» (*terež ž.* *gisureže* ő érte [érdekében] szólt); — *žaran* id.

baru «-hoz, -nek» (*žan b.* *gisureže* a khánhoz, -nak szólt).

dari «-onként (minden ...ben): *bia-dari* hónaponként (minden h.-ban), *ineŋgi-dari* naponként (mindennap); *žiže-dari* mind annyiszor hogy jött.

mañgi «után»: (*bučeze m.* halál után; miután meghalt).

daxame (tkp. követve: *daxa-*) «következtében, -ért, miatt»
(*tere bučeze-be d.* mert ő meghalt).

gozime «daczára» (*cira-be takara g.* az arcot ismerés daczára
= mindamellettt hogy ismeri, noha ismeri).

neneme (tkp. megelőzve: *nene-*) «előtt (előbb mint)».

isitala (tkp. «érkeztéig») «-ig» (*-de i.*).

otolo (tkp. «létig»: *o-, ombi*) «-ig» (*oxo otolo* addig hogy meg-
lett, megtörtént).

oñgolo (tkp. «lét előtt»: *o-, ombi*) «előtt» (*zidere o.* jövés
előtt = mielőtt jön v. jött).

6. §. Még megjegyzendő ige határozók (adverbiumok).

1. *Aj* kérdő névmástól: *ajde* «hol, hogyan»; — *ajci* «miért; hogyan»; — *ajbade, ajbide* «hol» (mi helyen: *ba* hely); így is: *aba* «hol»; — *ajbaci, ajbici* «honnan»; *absi* «hogyan, mennyire»; — *ajni* «hogyan»: — *ajnu* «miért»; — *adarame* (e h. *ajdarame*, mintegy «mizve») «miképen, hogyan»; — *atañgi* «mikor». || *ja* kérdő névmás: *jade* «miben, hol»; — *jabade* «hol»; — *jabaci* «honnan» || *e (ere)* mutató névmás: *ede* «itt, így»; — *eci* «így, igen, ugyancsak»; — *ereni* «e szerint»; — *esi* «így hát, természetesen»; — *ebsi* idáig, eddig; — *ebele* «ide, erre, idáig»; — *eri* «ime, nemde» || *te (tere)* mutató névmás: *te* «most»; — *tede* «ott»; — *tereci* attól, azután (*t. amasi* azontúl, attól fogva; *t. ebsi* azóta); — *tereni* «a szerint»; — *tejle* «csak» || *tu* mut. névm.: *tubade* «ott, oda»; — *tubaci* «onnan» (*t. ubade isitala* onnan idáig); — *tuttu* «úgy, akképen, azért» || *u* mut. névm.: *ubade* «itt, ide»; — *ubaci* «innen»; — *ubaka* «így» (*ubaka tubaka* így úgy; hol így hol úgy).

2. *aku (akô)* «nem» (meg «nincsen») | *ume* «ne» (nom. praes.-vel: *ume gelere* ne félj: *gele-*; *ume uttu ožoro* ne legyen így: *o-mbi, ožoro*) | *umai* (következő *aku*-val): «egyáltalában nem, se-hogy sem, semmitsem» (*umai sarku* [e h. *sara-aku*] semmit sem tudok, *u. seraku [sere-aku]* mit sem mondok | *unde* «még nem» (*zidere unde* még nem jö) | *vaka* «nem úgy, nem igaz» (*inu vaka* úgy van-e vagy nem?) | *maka* «aligha».

3. *talu* (v. *talude*) «esetleg, véletlenül, talán» | *ajkan, ajse, ajnci* «alkalmasint, jóformán, meglehet, úgylátszik» (*ziye ajse* alkalmasint eljött) | *ajmaka* «alighanem, hihetőleg» | *dere* «talán,

alkalmasint» (mondatt végén: *ajse tuttu ozo dere alkalmasint* úgy is lett).

4. *inu* «igen, úgy, igazán» | *jala* «valóban, csakugyan» | *fuzali* «csakugyan, teljesen, tökéletesen, egyáltalában» | *mene* «valóban, igazán» | *umesi* «igen, nagyon, szerfölkött»; *nokai id.* | *ele* «igen, nagyon, inkább, leginkább» | *asuru* «sokat, nagyon»; *fulu id.* | *dabali* «rendkívül, szerfölkött» (v. ö. *daba-* átlépni); *dembei id.*; *žaci id.* | *esike* elég, eléggé || *zeni, tani* «keveset, egy kicsit», *ma-gige id.*

5. A módhatározók névszóktól, leginkább *-i* raggal (fent 314. l.) alakúknak, pl. *ani* rendesen, szokás szerint (*an* szokás); *cizai* szivesen, tetszés szerint (*ciza* kedv, kívánat); *maŋgai* erősen (*maŋga*); *elxei* lassan, csendesen (*elxe* béke, csend).

(Vége a III. füzetben következik.)

VogK. -nä rag, *essivus* értékkel. — Első tekintetre meglepő, hogy a vogulban *-nä* végű *essivus*t találunk, mely a finn *-na*, *-nä*-féle *essivus*nak szakasztott másának tűnik fel. Ámde finn *-nä* rag csak magashangú szóban van, s *ä*-je nem más mint rövid végvocalis, míg a kondai vogul ilyen rövid végvocalisokat rendszerint elejtette (pl. vog. *kurum*: f. *kolme*; vog. *kul, žul*: f. *kala*; *män* meny: f. *miniä*; *kat* kéz: f. *käte, käsi*, stb.). Ezért mégsem tarthatjuk a vog. *-nä*-t egyazonnak a f. *-na*, *-nä*-vel.

A *-nä* végű *essivus*nak a Popov-féle Máté- és Márk-fordításnak Ahlqvist-féle recensiójában a következő példái találhatók: Mt. 24, 44: *tonmos i nan ta šn ä olän*; azért ti is készek (készen) legyetek; (*taš* «kész») | Mr. 3, 9: *ištopi tüu kašil ta šn ä oles viššuv kerep*, hogy az ő számára kész legyen egy kisebb hajó | Mt. 12, 44: *tonsiuvt latti: menam amk küälümne: i juv jožtim, kontestä täväme ta tlan ä, lištüm i lälptam* akkor azt mondja: megyek az én házamban; és bemenvén, találta az üresen, megtisztítva és ékesítve (*tadel*, «puszta»); föltetsző, hogy **tadelnä* helyett *tatlanä* áll) | Mt. 23, 38: *an, kultiptaxti nanane nan küälän ta tlan ä, ime, a ti házatok nektek pusz tán hagyatik* | Mt. 12, 25: *i šokiñ uš amne küäl, täku note urkatipkar, pu šn ä at unli* «és minden város vagy ház, a mely magában meghasonlik, elpusztúl (szó szerint: *egész en nem ül, azaz: nem marad egész)*» (*puš egész*) | Mt. 25, 36: *nar n ä ošem*; és Mt. 25, 43: *ošem nar n ä mez telen* voltam (*nar*, meztelen) | Mt. 25, 38: *kun äkü ton kojtel nagin uslou . . . nar n ä?* épp úgy, mikor láttunk téged meztelen ül?

Mt. 25, 44: *kun uslou man nagin ... nárnä?* mikor láttunk téged meztelenen? | Mt. 5, 37: *os niütän toko: te, te, toma, toma; tigil ärinä oles-ke, ton-kar asrajnel hanem esküdjetek így: igen, igen, nem, nem; ha ennél több van, az az ördögtől való (äri, «sok»).* — Hasonló jelentéssel található *ärine* is: Mt. 5, 47: *mäntim os lattinä nazke nilmüncäm nank jortetne, nar ärine varinä?* és ha csak a ti barátaitoknak szóltok szeretettel, mit cselekesztek többet (többül, fölösen: or. что особенно дѣлаете mi különöst tesztek)? | Mr. 7, 36: *no narel ärine tüu tanan at altsän, toul küimän palimteset de minél inkább (többet) tiltotta meg nekik, annál inkább hirdették* | Mt. 19, 20: *višnä moñdel am te äcetnel urkatsem i fjuságomtól fogva őrizkedtem ezektől a dolgoktól.* (*viš* «kicsiny»: *višnä* moñdel tkp. «kicsinyül, gyermekül óta»); hogy viszonyragos alakhoz postpositio vagy újabb casusrag járúl, nem példátlan dolog az ugor nyelvekben. Az idézett hely értelme pedig szinte megköveteli, hogy a *višnä*-t essivusnak tart-suk, mert *-nä* denominalis (pl. diminutiv) képző nincs meg a vogK.-ban. — Megemlíthető még, hogy Mr. 9, 21: *višnel moñdel* áll, «gyermek[ség]től óta»; az ablativus itt kétszeresen van kife-jezve, úgy mint Mt. 23, 39: *tigil moñdel* «ez időtől fogva»; másutt azomban nominativus áll a *moñdel, mondel* előtt: Mt. 24, 21; 25, 34; Mr. 13, 19.)

Az idézett helyeken kívül még egy példáját találjuk a *-nä* végű casusnak, hol az nem essivusi, hanem translativusi értékkel szerepel: Mt. 12, 25: *šokññ najerlaz, täku note pali-urkatip, tatlänä jimti* minden ország, a mely magában meghasonlik, elpusztul (szó szerint: pusztává válik). Ez a példa egyszeriben föl is deríti, hogy micsoda voltaképen az essivus értékű *-nä* casus. Az essivus ugyanis translativusból vagy általános lativusból is keletkezhetik. Így a vogB. *<ag* vagy *<i* végű translativus mint essivus is használatos: Mt. 25, 43: *olsem el-ma-kari, ...; olsem nárnä, «útonjáró voltam, ...; meztelen voltam»* | Mt. 25, 44: *kus uslou man nagin teyv úorpi, amne viť äjuyv úorpi, amne el-ma-kari, amne nárnä, amne agmeltami?* «mikor láttunk téged éhezni (szó szerint: enni a karónak), vagy szomjazni (szó szerint: vizet inni a karónak), vagy úton járni (szó szerint: úton járónak), vagy meztelenen, vagy betegen?» Ezek az idézetek azért is tanulságosak, mert látjuk, hogy a *-nä* végű casus váltakozik az *<i* végűvel. — V. ö. hogy a mordvinban a *-ks* rag, a mely pedig a finn translát. *-ksi*-nek felel meg, egyaránt translativus és essivus értékkel használatos.

VASVERŐ RAJMUND.

A M. T. AKADÉMIA NYELVÉSZETI KIADÁSAI.

- NYELVTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK.** Kiadja a M. T. Akadémia Nyelvtudományi Bizottsága. Szerkeszti Hunfalvy Pál, I—XIV. köt.; szerkeszti Budenz József, XV—XIX. köt. 1862—1885. Ára kötetenként II—X-ig 1 fjt 50 kr., XI-től fogva 3 fjt.
- NYELVEMLÉKTÁR.** Régi Magyar Codexek és Nyomatványok. Kiadja a M. T. Akadémia Nyelvtudományi Bizottsága. Szerkeszti: Budenz József, Szarvas Gábor és Szilády Áron. 1864—86. 8-adrét.
- I. kötet. Bécsi Codex. Münchener Cod. Közzéteszi: Volf Gy. Ára 2 fjt.
- II. kötet. Weszprémi C. Peer C. Winkler C. Sándor C. Gyöngyösi C. Thewrewk C. Kriza C. Bod C. Közzéteszi: Volf Gy. Ára 2 fjt.
- III. kötet. Nagyszombati C. Szent Domonkos C. Virginia C. Közzéteszik: Komáromy L. és Király P. Ára 2 fjt.
- IV. V. kötet. Erdy C. Közzéteszi Volf Gy. Ára 4 fjt.
- VI. kötet. Tihanyi C. Kazinczy Codex. Horvát Codex. — VII. kötet. Ehrenfeld Cod. Simor C. Cornides C. Sz. Krisztina élete. Vitkovics C. Lányi C. — VIII. kötet. Sz. Margit élete. Példák könyve. A sz. apostoloknak méltóságáról. Apor C. Kulesár C. — XI. kötet. Debreczeni C. Gömöry C. — XII. kötet. Döbrentei C. Gömöry C. — XIII. kötet. Fesztetics Cod. Pozsonyi C. Keszthelyi C. Miskolczy töredék. — Közzéteszi Volf Gy. Ára kötetenként 2 fjt.
- RÉGI MAGYAR KÖLTÖK TÁRA.** (Corpus poetarum.) Szerkeszti Szilády Áron. I. kötet: Középkori magyar költői maradványok. Ára 2 fjt.
- II. kötet: XVI. századbeli magyar költők Ára 2 fjt.
- III. kötet: Tinódi Sebestény összes művei Ára 2 fjt.
- IV. kötet: XVI. századbeli magyar költők (1540—75). Ára 2 fjt.
- CODEX CUMANICUS** bibliothecae ad templum Divi Marci Venetiarum. Jegyzetekkel és glossariumokkal kiadta gr. Kuun Géza. Nagy 8-rét. Ára 5 fjt.
- UGOR FÜZETEK.** Adalékok az ugor nyelvek ismeretéhez és összehasonlításához. I. szám. Genetz A. Orosz-lapp nyelvmutatványok. Ára 60 kr.
- II. sz. Zürjén nyelvmutatványok. Közlik Budenz J. és Halász I. Ára 60 kr.
- III. szám. Halász I. Svéd-lapp nyelvtan és olvasmányok 8-rét. Ára 60 kr.
- IV. szám. Máté evangélioma moksza-mordvin nyelven. Tyumenyev fordításából közölte Budenz J. Ára 60 kr.
- V. szám. Munkácsi Bernát. Votják nyelvmutatványok és nyelvtanulmányok I. Ára 60 kr.
- VII. szám. Halász Ignác. Svéd-lapp nyelv. I. Lule- és Pite-lappmarki nyelvmutatványok és szótár Ára 1 fjt 20 kr.
- (Különnyomatok a «Nyelvtud. Közlemények»-ből.)
- RÉGI MAGYAR NYELVÉSZEK** Erdősitől Tsétsüig. (Corpus Grammaticorum linguae Hungaricae veterum.) Kiadta Toldy Ferencz. Ára 2 fjt.
- REGULY ANTAL** HAGYOMÁNYAI. A Vogul föld és nép. Kidolgozta Hunfalvy Pál. Ára 2 fjt.
- MAGYAR-UGOR ÖSSZEHASONL. SZÓTÁR.** Irta Budenz J. Ára 5 fjt.
- A MAGYAR IGEIDŐK.** Irta Szarvas Gábor Ára 1 fjt.
- A HELYES MAGYARSÁG ELVEI.** Irta P. Thewrewk Emil. Ára 1 fjt.
- A MAGYAR NYELVUJÍTÁS** óta divatba jött idegen és hibás szólások bírálata. Irta Imre Sándor. Ára 1 fjt.
- KALEVALA.** A finneknemzeti eposza. Fordította Barna Ferd. Ára 1 fjt.
- SIMONYI ZS.** A magyar kötőszók, egyuttal az összetett mondat elmélete. I. kötet. (A mellérendelő kötőszók.) Ára 1 fjt 20 kr.
- II. III. köt. (Az alárendelő kötőszók) Ára 2 fjt 40 kr.
- KAZÁNI-TATÁRI NYELVTANULMÁNYOK.** Irta Sz. Bálint Gábor. I. füzet. Kazáni-tatár szövegek. 1875. 8-rét. 170 lap. II. füzet. Kazáni-tatár szótár 1876. 178 lap. III. füzet. Kazáni-tatár nyelvtan 160 lap 1877. Egy-egy füzetnek Ára 1 fjt.
- ÉRTEKEZÉSEK A NYELV- ÉS SZÉPTUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.** Kiadja a M. T. Akad. Az I. oszt. rendeletéből szerk. Gyulai Pál, osztálytitkár. I—VIII. köt. 1867—1880. Ára 20 fjt 20 kr. IX. köt. (1—12 sz.) 1882. Ára 3 fjt 20 kr. X. köt. (1—13 sz.) 1882. Ára 4 fjt. XI. köt. (1—12. sz.) 1883. Ára 3 fjt 70 kr. XII. köt. (1—12. sz.) 1885. Ára 4 fjt 60 kr.
- SZINNYEI JÓZSEF.** Finn-magyar szótár 1884. Ára 3 fjt.
- AZ UGOR NYELVEK ÖSSZEHAS. ALAKTANA.** Irta Budenz J. Első füzet. Igeképzés. 1884. (Különnyomat a Nyelvt. Közl.-ből.) Ára 1 fjt.

NYELVTUDOMÁNYI
KÖZLEMÉNYEK

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

NYELVTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGA.

SZERKESZTI

BUDENZ JÓZSEF.

HUSZADIK KÖTET.

HARMADIK FÜZET.

BUDAPEST, 1887.

TARTALOM.

Karagöz, III. Jazëžë ojnu. (Íródeák-játék.) Török szöveg, fordítással. — <i>Dr. Kúnos Ignác</i> --- --- --- ---	321
A mandsu nyelv alaktana rövid vázlatban (II.) és néhány nyelvmutatvány. — <i>Budenz József</i> --- --- --- ---	380. 475
Az ugor nyelvek összehasonlító alaktana. Első rész: Az ugor nyelvek szóképzése. II. Névszóképzés: B) Névszótól névszótó (nome denominale). — <i>Budenz József</i> ---	401
Kisebb közlések:	
Újabb adalékok a magyar nyelv török elemeihez. — <i>Dr. Munkácsi Bernát</i> --- --- --- --- --- --- --- ---	467

Karagöz.

III.

Karagözün jazêžê-ojn u.

Haž. (eskisi gibi kaside okijarak ve kendi lakêrdêlarêne bitirdikten 1 sôra Karagözün kapusu önüne giderek) Karagöz â Karagöz (deje bā'rêr).

Kar. (evin içinden) ne o? (deje bā'rêr).

Haž. gel, ulan külhane gel!

Kar. kel sen-sin.

Haž. ulan kel dejl, ne deje čā'rmalê seni, bari jaudiže čā'rajêm — venaki venaki!

Kar. al parajê doldur rakiji.

Haž. haj köftehor haj, — ulan elado elado!

Kar. ele-de kojajêm sana-da.

Haž. jaketo, jaketo!

Kar. jâ kutusu lazim dejl.

Haž. nasêl čā'rmalê bunu bilmem ki — bijo bijo!

Kar. (aš ā inerek) hanê pilao?

Haž. ulan nasêl pilao?

Kar. (Hažejvata vurup H. kaçar) haj gidi sajgêsêz herif, kapunun önüne gelmiş pilao-fêlan dejüp durijor; — bir kerre düşünmek jok-mê ki Karagöz hazretleri argên-mê-dêr dargên-mê-dêr, jorgun-mê-dêr joksâ malihulja ile-mi sajêklijor; — efendim bišej kâlême alijordum, geldi ziznime te... te... te... (derken Hažejvat gelir).

Haž. aman Karagöz niçün bu kadar hiddet edijorsun? — bendeniz mayza konuşmā geldim.

Kar. masa tokuşmā-me geldin?

3 Haž. žanēm öjle dejl, efendimizle biraz haspēhal etmeje geldim.

Kar. beni sana bakkal deje kim anlattē?

Haž. ulan külhane, nasēl bakkal?

Kar. ne bilejim ben, eski bal jemeje geldim dejorsun.

Haž. žanēm eski bal-fēlan dejl, biraz görüšüp dertleşmeje geldim.

Kar. döüşüp sertleşmeje-mi geldin?

Haž. amma kalēn kafalē imiŝ-sin hā, — žanēm seni özledim-de ...

Kar. jeni-mi başladēn?

Haž. neje?

Kar. jan-kesežilije.

Haž. nasēl jan-keseži?

Kar. bilmem beni çok gözlemiŝsin.

4 Haž. Karagöz gözledim dejl, seni özledim-de ne var ne yok deje görmē geldim.

Kar. ulan öjle sōjle sene, masa tokuşmā geldim, yok, eski bal jemē geldim dejüp durijorsun.

Haž. ej bilader, çoktan berü görüşemedik, bakalēm jerde-mi-sin, gökte-mi-sin, ne alemde-sin?

Kar. dā ŝerifede dolaşijoruz, aleme çekmadēk.

Haž. žanēm ne japijorsun?

Kar. brak Hažejvat brak, ne sen sor ne ben sōjlejejim; başēma gelenleri bilmezsin.

Haž. hajr ola bilader, ne oldu?

Kar. ne olažak? — gazeteži oldum bē.

5 Haž. ulan, eline ajā'na jakēšēr jā, deveje kazzazlēk.

Kar. vaj bejenemedin-mi, ben kimden ašā kalērēm?

Haž. yok ā žanēm ben sana çok demedim, lakin gazetežiler okuma jazma bilir, sen-de okumak jazmak hakk getire.

Kar. tāf bē, gazeteži olmak için okumak jazmak-me lazim?

Haž. evet, andan başka adabi umumiyeje hizmet etmek için ulumi mütenevvia-da meharet lazim, mesela ulumi rijazijeden žebir.

Kar. jō, bak ben žebre gelemem.

Haž. *hendese hesab.*

Kar. *hesabda olan bilgiğimi gel-de bizim kasabla aləş-verište gör.*

Haž. *hejet.*

Kar. *anə pek ala anlarəm, mesela bir şik beji gördüm gibi zebinde mangəz var-mə joksə nanaj-mə bir bakəšta bilirim.*

Haž. *hikmet.*

Kar. *ondan sual olunmaz.*

Haž. *žarafija hukuk.*

Kar. *guguk.*

Haž. *servet fenni.*

Kar. *tanəmam.*

Haž. *kimi ?*

Kar. *Servet efendī.*

Haž. *haj külhane haj ; — ilmi idare.*

Kar. *bilirim, çok jā zıjan olmasən deje geze jakarlar.*

Haž. *ulan o dejl, idare usuli.*

Kar. *ben idaremi bilirim.*

Haž. *tariḫ.*

Kar. *onu bilmejezek ne var, bin üç jüz iki.*

Haž. *düstur.*

Kar. *desturun vardalə sojunu bilirim.*

Haž. *ümuri siyasije.*

Kar. *dört çifte olursa sija-sijadan başka iskarmoz ojunu bile bilirim.*

Haž. *istatistik.*

Kar. *rahat edemem.*

Haž. *neden ?*

Kar. *kəsa jastəktan.*

Haž. *haj külhane haj ; — mantik.*

Kar. *hā, onu hepsinden eji bilirim, hem-de pek çok severim.*

Haž. *nasəl bilirsin bakajəm ?*

Kar. *Ramazanda pişirirler, üstüne jourt dökerler, içine kəjma korlar.*

Haž. *haj budala haj, mantiki mantə anlayarak gazetežilik ettin hā,
aşk olsun sana.*

Kar. *aşk olsun jā, mantē kim sevmez ?*

Haž. *gazetežilik eden adam mürekkeb jalaməş olmalə.*

Kar. *onu-da jaladêm.*

Haž. *nasël jaladên bakajêm?*

Kar. *bajâ bizim arkadaş içmiş, ben-de çanâ'nê jaladêm.*

Haž. *žanêm o deme dejl, sen okumak jazmak bilirmisin?*

Kar. *jazêžê ojnunu her sene beraber ojnamazmêžêz, başêma bir-de okujêžê ojunu-mê čekardên?*

Haž. *jazêžê ojunu ojnersên-da sanki bir böyük iş edersin dejl-mi?*

Kar. *žanêm ben sana gazete okudum demedim, gazete jazdêm dedim.*

9 Haž. *nejse, nasël jazdên bakalêm.*

Kar. *sorma Hažejvat, tuttular beni bir küp içine soktular.*

Haž. *vaj, Jalua sefasêna-mi?*

Kar. *jok žanêm, šej oldun dediler.*

Haž. *ne oldun dediler?*

Kar. *formason-mê, felfoson-mê, šte öjle bišej.*

Haž. *hâ anladêm, filosof.*

Kar. *tamam tamam, šte öjle oldun dediler.*

Haž. *ej sōra?*

Kar. *o dediniz adam ben dejl-im dedim, anlatamadêm; en sōra zorlan küp içine girdik, ā Hažejvat okadar dar okadar rutubetli-ki az kaldê patlijažaktêm, anamdan emdîm sût burnumdan geldi.*

10 Haž. *öjle muzikadan nasël kurtuldun?*

Kar. *ulan musika-fêlan ne gezer, küp dibi küp.*

Haž. *nejse, küpten nasël çektên?*

Kar. *bana kalsa ixtimali joktu; hajêr sâbênên biri küpü kêrdê-da öjle çektêm.*

Haž. *peki.*

Kar. *dâ tâf...*

Haž. *nakl et bakalêm.*

Kar. *küp kêrêlênža biz ortada kaldêk jâ, başêma çêngêraklê bir külâ, ajâ'ma çêngêraklê bir çizme.*

Haž. *demek iki ajâ'nê bir pabuža soktular.*

Kar. *elime-de bir düdüklü kamçê verdiler, tatar oldun dediler.*

11 Haž. *ažajb, gazetežilî tatarlê'a-mê tayvil ettiniz?*

Kar. *tayvil-mayvil jok, ne söz anlamaz herifsin bē; ben jine ben, jalnêz kêlek başka.*

Haž. *öjlejse, hanja çëngëraklarën?*

Kar. *kêrêldê.*

Haž. *ejvâ kêrmamalêjdên.*

Kar. *ben-de istemezdim amma bir kazaja ûradê.*

Haž. *demek-ki gazeteželi bežeremedin.*

Kar. *žanêm sanât dejlmîš, bilmem baškalarê nasêl bežerijor.*

Haž. *ej šimdi ne japažân?*

Kar. *šindi bir zate aliniz bir-de zate alimiz ejlenir gideriz.*

Haž. *o kolaž, fakat nejle ejlenežêž?*

Kar. *adam sen-de ejlenže kêtłëna kêran-mê girdi? mesela önümüz
kêš arkasê jaz, kêšên çamur jazên toz, destanlar dâ neler neler,
bunlarê beš lisanida jazar jazar satarêž.*

Haž. *ulan sen beš lisan bilirmisin?*

12

Kar. *bilirim jâ, gazetežilîmde beš lisan kullanêrdêm, dâ dorusu altê
bilirim amma birini sôjlemem.*

Haž. *o hangêsê?*

Kar. *lisani letafet resani mader zadem olan mingenže.*

Haž. *ej öbürleri hangileri?*

Kar. *en evvel türkçe.*

Haž. *sôra?*

Kar. *fransizže.*

Haž. *sen fransizže bilirmisin?*

Kar. *bilirim jâ.*

Haž. *sôjle bakajêm.*

Kar. *didon žoni manža bonor pardon.*

Haž. *peki, oldu iki.*

Kar. *bir-de rumže.*

Haž. *ej rumže-de sôjle bakalêm.*

Kar. *tikamis kalos falan-fêlan.*

Haž. *oldu üç.*

Kar. *bir-de ermeniže.*

18

Haž. *sôjle bakalêm.*

Kar. *he kalp bešlî gêsa arnauda jutturmuš gëllas.*

Haž. *dört.*

Kar. *bulgarže.*

Haž. *onu-da sölje bakalëm.*

Kar. *znašti dajna meni dobra bot.*

Haž. *aferim benim aslan Karagözüm, mejer sen kapalê kutu imişsin.*

Kar. *ne sandên jâ, varlêk olmasên.*

Haž. *ben görmejeli büsbütün başkalaşmêşsên.*

Kar. *dâ ne gördün bē, demek-ki sen beni bundan sōra anlijažân.*

Haž. *aman bilader, sahi sen ilerületmişsin.*

Kar. *ilerledim jâ.*

14 Haž. *ej seninle bir kazanç bulsak olmaz-mê?*

Kar. *neje olmazmêš?*

Haž. *aman Karagöz, çatêrema bişej geldi.*

Kar. *jine ne geldi?*

Haž. *para kazanmak için bir güzel yol.*

Kar. *ulan ben her gün sokaklarê dolaşijorum, hiç öjle bir şeje çatmadêm; nerde o güzel yol?*

Haž. *aman bilader, şimdi senin elinde güzel jazê jazmak var bikaç-de lissan bilijorsun.*

Kar. *eh, sōra.*

Haž. *ne o aželen?*

Kar. *jok šej, paralê yol anlasak.*

15 Haž. *şindi benim bir dükjanëm var, şunu sana verejim, o güzel jazêžê dükjanê olur, hem dükjan-da epejže dir; sen dükjanda otur, ben sana biçok müšteri bulurum, anlarên işlerine bakarsên. — oradan epejže para kazanêlêr, seninle ortak olup geçinir gideriz; — nasêl bu kazanç?*

Kar. *aferim benim zêmba sakallê Hažižaužau, eksik olma bajêr turpê gibi.*

Haž. *sōra ben sana okumak üzere küçük çožuklar-da gönderirim, oradan-da biraz kazanêrêz.*

Kar. *olur, ulan Hažižaužau bir ontün joksulu-sun.*

Haž. *Karagöz şindi ben gidüp dükjanê hazêrlajêm.*

16 Kar. *hajdê bakalëm.*

Haž. *ej sizlere jâhu (dejüp gider).*

Kar. *bizlere-de o o (der kendi kapusu tarafêna gidüp kapujê ,tak tak' deje çalar. — evin içinden)*

Karē *kim dir o?*

Kar. (*gerije dönüp Hažejvat deje bārēr. — Hažejvat geri gelir*) *šej bana kim derler?*

Haž. *nasēl bana kim derler?*

Kar. *žanēm eve gittim, kim dir o? dediler.*

Haž. *žanēm ajalēnēz geldi de sene (der gider. — Karagöz tekrar eve gidüp kapujē čalar).*

Karē *kim-o?*

Kar. *hajalžēnēz geldi.*

Karē *ajol, burada sünnet dūnū-fēlan jok, baška jere bakēnēz.* 17

Kar. (*jine geri dönüp Hažejvatē čā'rēr. — Hažejvat geri gelir*) *šej burda sünnet dūnū jok dejorlar.*

Haž. *ne dedin bakajēm?*

Kar. *hajalžēnēz geldi dedim.*

Haž. *žanēm hajalžē dejl, ajal; — git-te kožan geldi de (der gider. — Karagöz gidüp kapujē čalar).*

Karē *kim dir o?*

Kar. *kočan geldi.*

Karē *ajol biz kočanē ne japalēm, onu sen hajvanē olanlara götür.*

Kar. (*dönüp*) *Hažižaužau!*

Haž. (*gelüp*) *žanēm ne oldu?*

Kar. *ulan, kočanē hajvanē olanlara götür dedi.*

Haž. *žanēm ač ben geldim de, ejer sen kim-sin derse Karagöz-üm de* 18
(*der gider. — Karagöz gidüp kapujē čalar*).

Karē (*išitmejüp ičerde čožūn bešini sallijarak šu jolda, ninni' sōjler*):

*Ninni ōluma ninni,
ujusēn ōlum ninni,
būjūsūn ōlum ninni.*

Kar. (*jine kapujē čalar*) *ač bē.*

Karē (*išitmejüp*): *Ninne derim ōluma ninni,
ujusēn pezevengin ōlu ninni,
būjūsūn keratanēn ōlu ninni.*

Kar. *kapujē ač be, čišim var.*

Karê *Ninni ninni ninniže,
bol sovanlê bõrülže,
õlum jesin dojunža.*

19 Kar. *ulan donuma edežem, ač.*

Karê *Dandini dan din dandisi bej,
anasê keklık babasê toj,
jandem pištım ne deliže soj,
telliže telliže tejzesi,
sorguçlêža halasê,
jarém papužlu kadên ninesi.*

Kar. *(kapunên tokmâ'nê iki elile kuvveti oldū kadar vurur).*

Karê *kim o kapuda ninni,
kim çalijor kapujê ninni?*

Karê *(gelüp kapujê açar) ilahi kör olasên herif, çöžū-da ujan-
dêrdên.*

20 Kar. *şindi keratanên õluna sõjledirsın hā (der içeri girer. — sõra
Karagözün tarafēna bir iskemleyle bir masa korulup masanên
üzerine bir-iki hokkajlan bikač kalem ve bikač tabaka-da jazê
kjadê konur. — andan sõra bir kasidejle Hažejvat čëkar).*

Haž. *(kasideji bitirdikten sõra) Karagöz, Karagöz, Karagöz!*

Kar. *ulan soluk al hej.*

Haž. *Karagöz, Karagöz koš koš.*

Kar. *me...me...me... (deje birden bire ašā iner inmez masaja
čarpup düşer sõra kalkup) bu görültüleri buraja kim kōdu?*

Haž. *šte o benim dedim dükjan.*

Kar. *ulan bu nasêl dükjan?*

Haž. *hem sana-de pek münasib.*

21 Kar. *bundan ejisi hič bir šeje jaramaz.*

Haž. *eh, kač guruš kēra verežên?*

Kar. *ne kērasê, sen bana kač guruš verežên?*

Haž. *ulan ben-mi sana verejim?*

Kar. *elbette, bunu burada kin beklıježek? bunu çatarlar; hem sen
buraja bir kutu arpa getir.*

Haž. *ne arpasé?*

Kar. *ulan bu kaz-kümesi dejl-mi?*

Haž. *žanēm koža dükjanē kaz-kümesi-mi japtēn?*

Kar. *öjle jā.*

Haž. *sen šindi burada otur-da bak ben sana nekadar müšteri gön-deririm.*

Kar. *peki, para-fēlan?*

Haž. *ajda beš mežidije alērēm.*

Kar. *ulan sen bana günde bir üclük ver-de ben burda oturajēm.* 22

Haž. *šindi kēra-mēra lazim dejl, müšterilerden aldēmēza ortak oluruz.*

Kar. *hajdē bakalēm.*

Haž. *aybablardan birinin bir ölu var, gečen gün böjle senin lakērdēn oldu, ben gidejim-de šindi sana onun ölunu gönderejim, sen-de onu güzelže okut (der gider).*

Kar. *(kalemi eline alēp) beš beš dā dübeš; bešten beš gitti, evden müsafr gitti sēfēr; dokuzdan beš čēkmaz, dokuzdan dokuz čēktē, evden kēražē čēktē jine sēfēr (derken bir türkijle küçük bir čožuk gelir).*

Čož. *baba, veriniz destinizi pus idejim.* 23

Kar. *testiji pušt-mi edežēn?*

Čož. *elinizi öpejim.*

Kar. *čok jaša (dijerek elini öptürür); — senin adēn ne?*

Čož. *Memiš.*

Kar. *jemiš-mi?*

Čož. *Memiš.*

Kar. *jemiš jememiš nejse, šindi arnaud usulē-mē joksa fransēz usulē-mē okujažān?*

Čož. *nasēl olursa.*

Kar. *bak (deje eline kalemi alup elifba harflarēnē jazar) šindi 24 arnaud usulē okijalēm.*

Čož. *peki.*

Kar. *el if ēska, b e altēnda bir zēbērnēk, t e üstünde iki zēbērnēk, s e üstünde üç zēbērnēk, ž i m kārēnda bir zēbērnēk, h a ēska, ç e üstünde bir zēbērnēk, d a l ēska, deje böjle d a l-a kadar bunu böjleže belle, bir-de elif, be, sōra...?*

Čož. elif, be, te, se.

Kar. *žim dalle köse*
kaptê somunu,
gitti kümese. — sōra?

Čož. *žim, ha ... ti, zi.*

Kar. *čingene kēzê.*

Čož. *ajin, gajin.*

²⁵ Kar. *čingene dajên. — bir-de elif-ekmek, be-börek, te-tere, se-sevaq*
žim-čomak, dal-davul, zel-zurna, ben čalajêm sen ojna.

Čož. *elif nasêl jazêlêr?*

Kar. *šindi frenk usulê jazalêm. — bir xijar jap bakajêm.*

Čož. *šte.*

Kar. *hā, oldu elif. — šindi bunnar güc-tür, bunnarê-da zel-e kadar*
bellejelim. — jarêm simit jap bakajêm, altêna-da bir fêndêk.

Čož. *böjle-mi?*

Kar. *jok, ver bana kalemi. — šte šu jarêm simit, altêna-da bir fên-*
dêk oldu be; jine jarêm simit, üstüne iki fêndêk oldu te; jarêm
simit, üstüne üç fêndêk oldu se; šindi bir bütün simit, bir użun-
dan-da bir kaš čevrilir, ortasêna-da bir fêndêk olur žim; fêndê
kaldêrêrsan ha olur; ejer fêndê bütün simidin üstüne korsan
žê olur; sōra ortasêndan bir bükülmüş dejnek japarsan dal
olur; üstüne bir fêndêk korsan zel olur (derken čožu'a öjretir,
²⁶ *sōra čožuk gider. — anên üzerine bu türküjle:*

Kêr ata urdum kênajê,
atladêm geçtim Tunajê,
âlatma garib anajê.

(Nakarar) *Dimjano hajdê hajdê mori*
gömüş gerdano.

Tunada čêrpar bezini,
kim sevmez bulgar kēzêné?
öpejdim ela gözünü.

(N.) *Dimjano hajdê etc.*

*Tunanên köprüsü taştan,
sen çêkardên beni baştan,
ajêrdên eştên joldaştan.*

(N.) *Dimjano hajdê etc.*

Arnaut çêkar; — sōra).

Arn. (*türkü bitirdikten sōra*) *ha vore, gele gele geldik burazāza, 27*
daha gönümüz nerežēze.

Kar. (*başênê kaldêrêp*) *bu kim?*

Arn. *vore babalêk.*

Kar. *ne var kuru kalabalêk?*

Arn. *selamin alejkim tuzile biberile.*

Kar. *alejkim salam karanfil ile tarçin ile.*

Arn. *sije mire šindoši vore, jemeni ze .. ze .. zerde pi.. pi .*
pilafi.

Kar. *zi .. zi .. ziftin katêšênê je.*

Arn. *ha vore, sen arnautçe bilirsin vore?*

Kar. *ben arnautçenin farisisini bilirim.*

Arn. *söjle bakalêm.*

Kar. *jizzetini mizzetini je dibimi, anla lezzetini.*

Arn. *sen jazêžê-sên vore?*

Kar. *hâ.*

Arn. *vore vilajetini var-mê jazêlmêš bir mektub vore?*

28

Kar. *ulan nasêl jazêlmêš mektub?*

Arn. *vore pamporini jetišežek hazêr mektub?*

Kar. *ulan hazêr mektub olur-mê?*

Arn. *vore, jazažaksên çabukêne?*

Kar. *adên ne?*

Arn. *Bajram vore.*

Kar. *šte bunda halt ettin, ben dâ çolu'a çozu'a esbab jaymadan ne*
çabuk geldin (dejüp Hažejvatê çā'rêr).

Haž. *ne o külhane, jine ne oldun? (der gelir).*

Kar. *gel gel (deje bojnuna sarêlêr) bajramên mübarek olsun.*

Haž. *ejidiniz sajid olsun.*

Kar. (*birden bire brakarak*) *sebeb? — ben adêmdan xošnud-êm, her 29*

kes Karagöz deje bellemiş; şindi adēm Sajid deje ilan-mi etti-rejim ?

Haž. *žanēm sana Sajid-Majid dijen jok, o bajramēn mübarek olsun demek dir.*

Kar. *ne bilejim ben, öjle söjle sene; — ben sana bin kerre söjledim bana öjle lastēklē lakērdē söjleme.*

Haž. *jazēk sana jazēk, jazēžē olažān; — beni neje čā'rdēn ?*

Kar. *bajram geldi, bajramlaşmā čā'rdēm.*

Haž. *ulan nasēl bajram ?*

Kar. *arnaut bajramē ?*

Haž. *nasēl arnaut bajramē ?*

Kar. *šte arkamda durijor.*

Haž. *ulan o müšteri, hajdē git-te bak mektub-mi jazdēražak, jaz-da bir kač gurus kērp (der gider).*

Kar. *eh, bajram čelebi, ne japažāz ?*

Arn. *vore selam jazažakšēn.*

Kar. *jazdēk.*

Arn. *vore bu kadar, jalnēz selam.*

Kar. *(bir parče kalem žēzēktēarak) bitti, al bakalēm.*

Arn. *vore arkadan čožuklar taš atijorlar.*

Kar. *(arkasēna dönüp) atmajēn be (derken arnaut kaçar. — Karagöz dönüp) aj Bajramā hā ? haj köpölu, ulan ben seni ramazana kauštururum (der kendi kendine jazē jazmā başlar, sōra bu tür-küjle L a z čēkar :*

31

*Alaža čorablarin
ben verdim parasuni ;
nišanlumi alanin
satarum anasuni.
Diu diu div div diu.*

*Ašāda gürgen dali,
jüklen-de gel jokari,
ničün vermezler karuji ?
Laz-da Allahin kuli.
Diu diu div div diu.*

*Dāda biter kestane
tepelere lule lule
nišanlumi verene
sarilurum güle güle.
Diu diu div div diu.*

Türküden sōra).

Laz *taço, gele gele geldik buražāza, daha gönlümüz nerežēze.*

32

Kar. *aj, bi-dā geldi.*

Laz (*gajet çabuk söjlijerek*) *taço, sen jazuzi-mi-sun, — selamin ale kum, nasıl sun, eju-mi-sun hoş-mi-sun, dolu-mi-sun boş-mi-sun, kuru-mi-sun jaş-mi-sun, tok-mi-sun aç-mi-sun ; — taço ben Trapsondan geldum, aldum bir gemi paçor, aldum bir gemi funduğ, jolda bizi aldu bi furtuna aldu bi furtuna, paçor dedugun denizin dibine gittu, funduğ dedugun denizin üstünde kaldu, mal dedugun funduğ, mal dedugun funduğ ...*

Kar. *stoper, — haj söz çekmežesi kerata haj, ingiliz makinesi gibi bē ; — šej bana bak bišej-mi jazdēražān ?*

Laz *taço, koluma jel girdu, muska jazdirmaga geldum, taço fena*

33

agrijor babažugum, sen bilirsun nasıl idelum, halumuz fena dur...

Kar. *tornehet ; — ulan nefesi-de bitmijor bē, pekī muska jazalēm amma adēn ne ?*

Laz *taço, Xajreddin dur.*

Kar. *stop, hajdē dik dur-mē ?*

Laz *Xajreddin dur, Xajreddin.*

Kar. *hā Hajrettin, annadēm (dijerek bir iki kjad karalajēp birini vererek) bunu al sabālajn tūsü et, (öbürünü vererek) bunu-de al ezažije götür.*

Laz *ejvallā babaluk, dur bakšišin virejum (derken Karagözün arkasēna dōru ,ošt ošt' derken Laz kaçar).*

Kar. (*döner bakar-ki Laz gitmiş*) *ulan bu-du gitti hā.*

34

Haž. (*gelüp*) *Karagöz ?*

Kar. *hā ?*

Haž. *čēkar liralarē bakalēm.*

Kar. *ne lirasē ?*

Haž. *sanki ben bilmijorum dejl-mi ?*

Kar. *neji bilijorsun?*

Haž. *iki liri arnauttan, iki-de Hajrettinden etti dört lira, ikisi senin ikisi benim.*

Kar. *ulan biri arkadan çözüklar taş atıyor, öbürü-de „oşt oşt“ deşüp kaçtılar.*

Haž. *bana hepsi ne verdiklerini söylediler.*

Kar. *sakın inanma hâ, hepsi jalan.*

35 Haž. *šte ben bilmem, eger bir dâ edersen kabul etmem, gözünü aç kaçırma (der gider; — bunun üzerine bir farisi kaside okijarak A ž e m çekmâ başlar).*

Ažem *(kaside arasında) aman aman aman.*

Kar. *(hemen ajâ kalkup) aman aman aman (deje a ž e m i zefklenir).*

Ažem *ele sen, nemene gurumsay sen?*

Kar. *kuru sarımsak sen-sin.*

Ažem *ele jêçel direm.*

Kar. *jêçelmam direm.*

Ažem *(kaside arasında) aman aman aman.*

Kar. *aman aman aman.*

Ažem. *ele senin deden sümün şimdi hâ.*

36 Kar. *amma-da nevazile düşman-miş hâ.*

Ažem *jat kişi.*

Kar. *jatmam kişi, ujkum jok kişi.*

Ažem *(kasideji bitirdikten sōra Karagözün janına gelüp) esselam.*

Kar. *vesselam.*

Ažem *ele sen a ž e m -sen?*

Kar. *hâ, a ž e m i -jim.*

Ažem *farisi midani?*

Kar. *sevejim kajnanañ.*

Ažem *ele sen meni bilüpsen?*

Kar. *bilmem.*

Ažem *ele bana Ali Ekbera derler.*

Kar. *bildim deli geberâ.*

Ažem *men Irandan gelmişem.*

37 Kar. *haj köftehor haj, bu vakite kadar ajranda idin hâ, ben seni ne kadar aradım; — nasel jourt bejin keşfi, eji-mi? onlar geçen*

sene jajêkta ninnîle salênžak sallanijorlardê; šindi jine sallanijorlar-mê?

Ažem ele sen benimle eglenüpsen?

Kar. ele seninle eglenüpem.

Ažem ele men adamên gapusun depüpem.

Kar. üç lira žeza alêrlar; — šej Ažemi baba, neje lazim gouga, šindi bir işiniz-mi var?

Ažem ele işim olmajuptu, burda ne gezüptüm; — ele ben tüzar olam Irandan min deve inžu getürmüşem.

Kar. aferim Ažemi baba, bin deve inžir eji, bol bol jeriz.

Ažem ele min deve jakut getürmüşem.

Kar. onun için dün m'ale kâvesinde bir merhaba görültüsü dir gidi-⁸⁸ jor, bakarêm öteki merhaba Jakubâ, beriki xoş geldin Jakubâ; ulan Istambulun içi Jakub dolmuş bē. — eh sōra, dā ne getirdin bakalêm?

Ažem min deve zümrüt getürmüşem.

Kar. šte bunda halt ettin, bin deve zürt seni-de sojar beni-de, sinsilemizi-de. — sōra?

Ažem min deve ešjajî girembaha getürmüşem.

Kar. vaj, bu hepsinden fena Ažemi baba, šej bin deve gulampara sojumuza-sopumuza nalet okutturur.

Ažem ele bundan çoç tüzaret itmişem; ele šindi parasênê istipem virmiptü, mene Bektaş için bir senet japupsen?

Kar. šej Ažemi baba, ben jazêžê-jêm.

Ažem ele-de bilirem.

Kar. bilirsin-de Beşik-taş için sepet japarmêsên dije ne sorijorsun?⁸⁹

Ažem ele sepet dejldü, senet dü senet.

Kar. eh japajêm amma paralar pešin.

Ažem ele virüptüm.

Kar. virüptün amma sōra arkamêzdan belki taş toprak atarlar-da ne olur ne olmaz.

Ažem ele jaz direm.

Kar. ele paralar pešin direm, ustam döjer direm.

Ažem ele-de virem-de köpek oğlu.

Kar. šej Ažemi baba, akêllê sa'a kauştururum hā.

Ažem *ele sen nemene jazmëpsen?*

Kar. *Ažeme fitili verejim-mi? — ele sen nemene parajë virmäpsen?*

Ažem *ele senin žanën čekarem hë.*

Kar. *ele düddüh.*

Ažem *çar oglë.*

40 Kar. *Ažemi baba eski-püşki, sōra ben adamë küskü.*

Ažem *ele jazupsen, ele jazupsen?*

Kar. *ažem fena fitili aldë. — ele jazupem.*

Ažem *ele çapuk tü.*

Kar. *(kalemi bir parçe žëzëktërëp) al (deje verir).*

Ažem *ele jayši dü.*

Kar. *ekşi dir hā, paralarë onutmajalëm.*

Ažem *(Karagözün arkasënda birisi varmëš-da lakërdë söjlïjor gibi) ele jëžël direm, seni kim çağuruptü (dedikte Karagöz bu seferde arkasëna döner Ažem kaçar).*

Kar. *(jüzünü dönüp) Ažemi baba hā, bu-de-mi tërëzë çekti? (derken Hažejvat gelir).*

Haž. *šindi ne diježën bakajëm, Ažem tamam üç lira vermiş.*

Kar. *ben jazëžëléktan vaz geçtim.*

41 Haž. *öjle šoroloba gelemem, bir buçuk lirajë vermeli.*

Kar. *ne bir buçuk lirasë, bir buçuk para bile almadëm.*

Haž. *ham-hum bilmem, paralarë.*

Kar. *ne parasë? — ele jëžël direm, seni kim çağuruptü dejüp savuštu gitti.*

Haž. *bu seferlikte böjle gelsin, hanë geležek sefer hëk-mëk dinlemem. (der gider. — sora bir šarkïle R u m çekmā başlar, šarki bittikten sōra).*

Rum *tikamis kala.*

Kar. *papazën dibini jala.*

Rum *vre, sen jazizi-sin?*

Kar. *hā jazëžë-jëm, paralar pešin.*

Rum *jazi bilirsin vre?*

Kar. *jazë-da bilirim kësë-da.*

42 Rum *jazazaksin bir mektub vre?*

Kar. *hā amma paralar pešin.*

Rum *vre ti ne parades ?*

Kar. *ne söljijorsun ?*

Rum *vre eksersiz rumeka ?*

Kar. *eksersiz rum kaka bilmem.*

Rum *parla franse ?*

Kar. *ne bilejim fransëz parladë-më parlamadë-më.*

Rum *vre mektubumu japazaksin ?*

Kar. *vre paraji-mi verezeksin ?*

Rum *vre elbette para verezejim.*

Kar. *hā ver bakalēm.*

Rum *jaz vre verezejim.*

Kar. *verežën amma pešin olsa dā tatlē olur.*

Rum *jaz vre, mektub jazilmadan para verezekler ?*

43

Kar. *orasë-da var ā, sōra belki Ažem gibi bir bildijiniz gelir-de....*

Rum *vre nasıl bildik vre, sindi patlazajim.*

Kar. *patlarsan kimin umuru ?*

Rum *vre jaz sindi zaniḡmda sōjdürezeksin.*

Kar. *bana ne bē, žanëna sōversen.*

Rum *vre sen ne ženabetim adem-im ?*

Kar. *ulan ženabet adamsan ne japajëm bē ?*

Rum *okso vre.*

Kar. *bok soju sen sin köpölu.*

Rum *vre jazazaksin, sindi tabanzaji patlazajajim.*

Kar. *jok jok jok, öjle tabanža-fëlan patlama, — eh ne jazajëm ?*

Rum *vre pesin selam.*

44

Kar. *selam jazdëk.*

Rum *Celebi Nikololakije jaz bir ev japtirazak.*

Kar. *hā bir ev japtëražak.*

Rum *vre icinde lazim bir... nasıl derler turkce bilmem... vre japa-
zak vau vau vau.*

Kar. *hā, hau hau hau.*

Rum *ost ost vre.*

Kar. *čelebi sōra fena japarëm.*

Rum *vre jaz.*

Kar. *jazdëk.*

Rum *vre ev içinde bir kac kenef.*

Kar. *kenef.*

Rum *vre jirmi bes oda.*

Kar. *oda.*

Rum *oku vre.*

45 Kar. *vaj bu fena, ben sekiz okka prasa, dokuz okka lāna jazdēm, šindi ne dedidi, hā ċelebi Nikololaki.*

Rum *vre Nikololaki.*

Kar. *hā Nikololaki.*

Rum *sora?*

Kar. *bir ev japtëražak içinde köpek.*

Rum *ha vre pardon.*

Kar. *ċelebi bastona gelemem.*

Rum *ha köpek vre köpek.*

Kar. *ċelebi köpejin adēnē bellijorsun amma jüzüme karšē köpek-felan deme, sōra külālarē dejširiz.*

Rum *sōra vre?*

Kar. *on iki kenef.*

Rum *vre, kac kenef?*

Kar. *on iki.*

Rum *vre kül etti vre kül etti, cabuk jala alti tanesini.*

46 Kar. *kenefi sen jala köpölu (ileri dōru gidüp Hažejavati ċā'rēr).*

Haž. *ne dir o bakajēm?*

Kar. *gel benim zēmba sakallē Hažižaužaum.*

Haž. *ne o külhane?*

Kar. *šindi biz ortak dejl-mi-jiz?*

Haž. *evet.*

Kar. *šindi ben on iki kenef jazdēm, ċelebi zijade jazdēn dedi altē tanesi jalanažak, üčünü sen jala üčünü-de ben.*

Haž. *ulan külhane, kenefi jalajažak dejl-sin ā, mektubdan mürekkeb jalajažān (der gider).*

Rum *vre jaz ev içinde iki bakce.*

Kar. *jazdēk.*

Rum *vre üç sofa.*

Kar. *onu-da jazdēk.*

Rum *vre* *celebi Dimitraki Sakiz adalarından ... dan dan dana dana* 47
dan (dijerek ikisi-de kalgərlar).

Kar. *(tekrar Hažejvatə čä'rup)* *otuz kərk tabaka kjad getir.*

Haž. *ne kjadə?*

Kar. *bilmem Sakəz adalarəndan ... dan dan dana dana dan dedi,*
öjle bir iki tabaka kjada səmajazak-ki,

Haž. *žanəm öjle up-uzun ničün jazažān, Sakəz adalarəndan de geti*
ver (gider).

Rum *vre* *zarfla.*

Kar. *zarfladək, — paralarə.*

Rum *(mektubu aləp)* *vre* *ben sindi seni kajb edezejim.*

Kar. *nasəl kajb edezən?*

Rum *vre* *bak (der gözünü jumar, sōra ačar) gördün-mü vre?* 48

Kar. *ulan o güc bišej-mi? ben-de japarəm (der gözünü kapajəp Čelebi*
kačar, sōra Karagöz gözünü ačəp) hoppala ... ujdurduk, bu eji
tižaret, işimiz var, her gelen bir türlü savuşup gidijor (dejüp bu
kantojle bir kaç genč kəzlar čəkmā başlar :

Havuzum dōrt köšeli,

iči mermer dōšeli ;

jana jana kül oldum,

ben bu aška dūšeli.

Laj laj laj lam laj laj lam.

Kadifeden jelejim,

pempezardan gömlejim ;

potinim eski deje,

ben ničün evlenmejim.

Laj laj laj lam laj laj lam.

Deniz dibi midije,

altun kušak hedije,

sarələləm jataləm,

sahat geldi jedije.

Laj laj laj lam laj laj lam.

Üstü ačək pajtonnar

gezeriz pijasada ;

harf ataréz kēzlara,

bērakērēz merakta.

Laj laj laj lam laj lam.

kanto bittikte)

49 Kēzlar: *gele gele geldik buražāza, ažeb gönümüz nerežēze, jazēžē baba vaktēnēz hajr ola.*

Kar. *hā?* (*dijerek birden bire ajā kalkar*) *šej, sefa geldiniz.*

Kēzēn biri: *sefa bulduk jazēžē baba.*

Kar. (*kendi kendine*) *ā žanēm šej, öndeki-de parlak amma arkada-ki dā güzelže; — šej, bišej-mi jazdēražaksēnēz?*

Kēz. *evet jazēžē baba amma . . . abla, šej sen sōjle.*

Öbür kēz: *ā vallahi sōjlejemižem, kēz sōjleji ver šte.*

Kar. *ühm, adam ne utanijorsēnēz, sōjleji verin vesselam; (kendi kendine) ažeba bana-mi alaka ettiler? (kēzlara) žanēm sōjleji versenizē.*

Kēz. *Vallahi . . .*

50 Ablasē: *ā ajol sen deli-mi oldun, okadaržēk šēji ničün sōjlejemi-* [jorsun?

Kar. *šej, annasēldē; — name-mi jazdēražaksēnēz?*

Kēz. *hā.*

Kar. *šej jazarēm amma pešin bašlama kērasē birer šeftali.*

Kēzlar: *ah ajol, hič öjle šej olur-mu?*

Kar. *oldūnnan olu verir, mektub bittikten sōra . . .*

Kēz. *ā vallahi bu herif utanmijor.*

Kar. *žanēm bunda utanažak ne var?*

Abl. *kēz ne utanmaz herif bu.*

Öbür kēz: *ah abla, ne olu verir, dedini japē verelim.*

Kēzlar: *hič öjle šej olur-mu?*

Öbür kēz: *olur jā, ničün olmaz.*

Kar. *šej aferim aferim, olur ja ničün olmaz.*

51 Kēzlar: *ā vallahi . . . (derken ,aho' dije bir nara kopar, kopup D e l i B e k i r gelir).*

Bek. *ulan anassēnē avradēnē, kēzēnē kēsra'nē, ožak davlan-bazēnē, kümeste-ki kazēnē, rafta-ki asēlē sazēnē, sandē'nē sepetini, astarēnē bezini, ā'zēnē jüzünü, burnunu gözünü, düzünü düzgününü sallajēp sērtladēmēnēn . . .*

- Kar. *deh köpölu köpek, koža kenef kuburunu juttun-mė?*
- Bek. *ulan babalėk?*
- Kar. *ne var, kuru kalabalėk.*
- Bek. *ulan bunnar burda ne arijor bakajėm?*
- Kėz. *vallahi efendi baba, gezmeje ċėkmėštėk, burda bu deli herife rast geldik, bize takėlijor.*
- Bek. *ulan hajdėn eve, žehennem olun bakajėm, bir dā sizi buralarda 52 görmejim (dedikte kėzlar giderler). — (Karagöze) ulan šindi elimden ne ċekežėn bakajėm?*
- Kar. *šej ben burda jazėžėjdim . . .*
- Bek. *ulan kėzlara niċün takėldėn bakajėm?*
- Kar. *inan olsun onnar bana takėldėlar.* [olur,
- Bek. *ulan šindi senin bejninden meze, kaburgandan pirzola güzel*
- Kar. *haj ešölu, ulan beni Karaman kujunu-mė zann ettin?*
- Bek. *ulan šu belini ej bakajėm.*
- Kar. *niċün?* [gelir)t
- Bek. *ulan iki parċe edüp kuš bašė ċėkaražān (derken Hažejva.*
- Haž. *vaj Bekirā, vaktė šerifler hajr olsun efendim.* 53
- Bek. *Allā ömürler versin H. ċelebi.*
- Haž. *efendim bøjle vakėtlė-vakėtsėz buralarda ne dolašijorsėnėz?*
- Bek. *efendim bu herif bizim kerimeleri ajartėp buraja getirmiš.*
- Kar. *Hažižaužau arė boku ā'zėma dolsun-ki jalan søjlijor.*
- Haž. *haj külhane haj; — aman efendim janlėš olmalė, bu zatė ben tanėrėm, bu burada jazėžė-dėr, bir janlėšlėk olmalė.*
- Bek. *jok Hažejvat ċelebi, ben bu herifi kesmejinže rahat edemem.*
- Haž. *aman efendim jazėk-tėr, bendenize ba'žlajėnėz.*
- Bek. *olamaz efendim.*
- Haž. *aman efendim merhamet ediniz, bu seferlik ba'žlajėnėz.*
- Bek. *hajdė Hažejvat ċelebi, bu seferlik senin žatėrėn iċün braktėm lakin jarėn aųsam bir güzel ojnu ojnar-mė bakajėm?*
- Haž. *baš üstüne efendim (dedikte Deli Bekir gider, sōra Hažejvatla Karagöz-de ,On kerre ben demedim-mi' türküsünü søjlijerek giderler).*

III.

Íródeák-játék.

- ¹ *Hads.* (Mint rendszeren Kasidét énekel, mondókájának befejeztével pedig Karagöz ajtaja elé megy és hívja): Karagöz hé Karagöz.
Kar. (A ház belsejéből.) Mi az?
Hads. Jer ficzkó, hamuházi jer (*gel*).
Kar. Kopasz (*kel*) te vagy.
Hads. Ficzkó nem kopaszt mondtam; — hogyan szólítson már az ember, no hivlak hát zsidóul: *venaki venaki*¹) (jer).
Kar. Vedd a pénzt, tölts rakit.
Hads. Hej *köfte* (hús-gombóc) evő, hej; — ficzkó *elado elado*²) (jer).
Kar. Másnak is (*ele-de*) megteszem, neked is.
Hads. *Jaketo jaketo*³) (jer).
Kar. Zsiredényre (*jā-kutusu*) nincs szükség.
Hads. Nem is tudom már hogyan kellene szólítani; *bijā bijā*⁴) (jer).
² *Kar.* (Lejön.) Hol a pilao?
Hads. Ficzkó miféle pilao?
Kar. (Hadsejvatra egyet üt, a mire az elfut.) Ebatta arcátlan embere, ajtóm elé jön és egyre piláfot mit hajtogat; — még csak eszébe sem jut, hogy Karagöz ő nagysága haragos-e, bosszús-e, fáradt-e avagy mélabúsan el-el ábrándozik? — uram, valamit akartam írni (valamit vettem tollamba), jön és agyamat *te... te... te...* (ezzel Hadsejvat ismét jön).
Hads. Ugyan Karagöz, miért bosszankodol annyira, hisz csak beszélgetni (*maşa konuşmā*) jöttem.
Kar. Asztal verekedni (*masa tokuşmā*) jöttél?
³ *Hads.* Lelkem nem így, urasággoddal kissé tanácskozni (*haspuhal etmeje*) jöttem.

¹) Spanyol-zsidó nyelven. ²) görögül. ³) albán nyelven. ⁴) perzsául.

Kar. Ki mondta neked, hogy fűszeres vagyok.

Hads. Ficzko hamuházi, micsoda fűszeres?

Kar. Mit tudom én, azt mondd, hogy régi mézet enni (*eski bal jemeje*) jöttél.

Hads. Lelkem dehogy régi méz; azért jöttem, hogy lássalak és el-elmondjuk egymás baját (*görüšüp dertlešmeje geldim*).

Kar. Azért jöttél, hogy verekedjünk és egymásnak neki keménykedjünk (*döüšüp sertlešmeje-mi*)?

Hads. Ejnye de vastag fejű vagy hé! — lelkem látni óhajtottalak (*seni özledim*) és...

Kar. Már megint elkezdted?

Hads. Mit?

Kar. A zsebtolvajlást.

Hads. Miféle zsebtolvaj?

Kar. Mit tudom én, nagyon is vizsgálтал (*beni gözlemiš-sin*).

Hads. Karagöz dehogy vizsgálталak, látni óhajtottalak és eljöttem — hogy lássam, mi újság.

Kar. Ficzko, így beszélj hát; — egyre csak azt hajtod, hogy asz tal verekedni jöttem, nem, régi mézet enni jöttem.

Hads. Ej testvér régóta nem találkozhattunk, lássuk csak, hogy vagy (földön vagy-e, égen vagy-e, milyen világban vagy *ne alemde sin*)?

Kar. Még csak a *serifében* kódorgok, az *alemig* nem jutottam.

Hads. Lelkem mit csinálsz?

Kar. Hagyd Hadsejvat hagyd, te se kérdezd, én se mondom; nem tudod, hogy mi érte szegény fejemet.

Hads. Mi az (üdv legyen) testvér, mi történt?

Kar. Mi történt volna, újságíró lettem hé.

Hads. Ficzko hiszen kezedhez lábadoz illik is, akár a tevéhez a selyemkereskedés.

Kar. Ugyan tán nincs inyedre; — kinél vagyok én alább való?

Hads. Nem lelkem, nem azt mondtam, hogy sok neked, hanem az újságírók olvasni meg írni is tudnak, neked pedig az írást meg az olvasást isten teremtsé elé.

Kar. Különös, az újságíráskodáshoz olvasás írás is szükséges?

Hads. Igen és azonfelül, hogy az általános jó erkölcsöknek szolgálatot tehessünk különböző tudományokban való gyakorlott-

ság is szükséges, például az elvont tudományok közül az algebra (*žebir*).

Kar. Neeem, lásd az erőszaknak nem engedhetek (*žebre gelemem*).

Hads. A mérés számtana.

Kar. Hogy a számolásban való tudományom milyen, jöjj és láss a mézáróssal való adás-vevéskor.

Hads. Csillagászat.

Kar. Ahhoz kitűnően értek, ha egy *sik bej*-t látok, egy pillantásra megtudom, hogy van-e apró a zsebében avagy nincs.

Hads. Bölcsesség.

6 *Kar.* Ahhoz gyanu se fér.

Hads. Földrajz meg jog (*hukuk*).

Kar. Kukuk.

Hads. A gazdagság tudománya (*servet fenni*).

Kar. Nem ismerem.

Hads. Kit?

Kar. Servet efendit.

Hads. Hej hamuházi hej; — a közigazgatás tudománya (*ilmi idare*).

Kar. Tudom, hogy sok olaj ne menjen kárba, éjjel égetik.

Hads. Ficzkó nem arról van szó, a gazdálkodás módja.

Kar. Tudom én, hogyan gazdálkodjak.

7 *Hads.* Történet (*tarij*).

Kar. Mi van azon, ezer háromszáz kettő.

Hads. Törvény-tár (*düstur*).

Kar. A *destur*-nak (helyet), vigyázz' nemzetségét is ismerem.

Hads. Politikai tudomány (*ümuri sijasije*).

Kar. Ha négy evezőjű, én a *sijasiján* kívül még a dugócska játékot is ismerem.

Hads. Statistika.

Kar. Nyugtóm nincs rajta.

Hads. Min?

Kar. A kurta párnán (*késa jastéktan*).

Hads. Hej hamuházi hej; — a gondolkozás tudománya (*mantik*).

Kar. Mindnyája közt még legjobban ezt ismerem, és azon felül nagyon is szeretem.

Hads. Lássuk hogyan ismered.

Kar. Ramazánkor főzik, savanyú tejet öntenek rá, beléje meg vad-s
dalt húst tesznek.

Hads. Hej féleszű hej, a gondolkozás-tant (*mantik*) *manti*-nak
(tészta étel) gondolva megtetted az újságíráskodásai, egész-
ségedre válják hé.

Kar. Egészségemre hát, ki nem szereti a *mantit*?

Hads. Újságíráskodó embernek még a tintát is kell hogy nyalta
légyen.

Kar. Azt is nyaltam.

Hads. Lássuk hogyan nyaltad?

Kar. Mikor a pajtásom szokta volt inni, én is nyaltam az edényét.

Hads. Lelkem nem erről van szó, tudsz-e olvasni írni?

Kar. Nem együtt játszszuk-e minden esztendőben az íródeák-játé-
kot, még egy olvasó-játékot is rám akarnál sózni?

Hads. Mintha bizony nagy dolgot művelnél velem, hogy az íródeák-
játékot eljátszod úgy-e?

Kar. Lelkem én nem azt mondtam neked, hogy újságot olvastam,
hanem hogy újságot írtam.

Hads. Legyen úgy, lássuk hát hogyan írtál?

Kar. Ne kérdezd Hadsejvat, megfogtak és bedugtak egy edénybe.

Hads. Ugyan, a Jalovai útba-e?

Kar. Nem a lelkem, azt mondták izé lettél.

Hads. Mit mondtak, mi lettél?

Kar. *Formason*-e (istentagadó), *felfoson*-e, ilyes valami.

Hads. Ah tudom már, filozóf.

Kar. Az az, azt mondták ime ilyen lettél.

Hads. Hát aztán?

Kar. Váltig mondtam, hogy ez a mondtátok ember én nem vagyok,
meg nem tudtam velük értetni; végre is erőszakkal bejutottam
az edénybe; óh Hadsejvat olyan szűk, olyan nedves volt, hogy
csepp híja, hogy szét nem pukkantam, az anyatej is az orro-
mon jött ki.

Hads. Hogyan szabadultál ki ebből a kínos helyzetből (*muzi-10*
kadan)?

Kar. Ficzkó muzsikának- minek mi helye itt, edény feneke,
edényé.

Hads. Legyen úgy, hogyan kerültél ki az edényből?

Kar. Ha én rajtam múlik, nem lett volna lehetséges; a jóltévők egyike az edényt összetörte és így jutottam ki.

Hads. Nagyon jó.

Kar. De még különösebb...

Hads. Beszélj csak el.

Kar. Az edény összetörtetek a szabadban maradtam ugyan, ekkor a fejemre egy csengős süveget, labamra meg csengős csizmát.

Hads. Szóval mindkét lábadat egy papucsba szorították.

Kar. A kezembe is egy sípos ostort adtak és azt mondták: inetatár lettél.

Hads. Különös, az újságírást tatárkodással cserélted fel?

Kar. Dehogy csere-bere, be szót nem értő ember vagy hé, mester-ségem megint az újságírás, csak a formája más.

¹¹ *Hads.* Ha úgy van, hol a csengő?

Kar. Széttörött.

Hads. Ej ej, bár ne tört volna szét.

Kar. Én sem akartam, hanem baleset történt velem.

Hads. Szóval nem újságíróskodhattál.

Kar. Lelkem nem a mesterségen múlt; azt nem tudom, mások hogyan csinálják.

Hads. Na most mi tévő leszel?

Kar. Mostan először is magas személyed azután meg magas személyem egyet mulatunk.

Hads. Ez könnyű, hanem mivel mulatunk?

Kar. Te is megtetted, talán elapadt a mulatás forrása? például előttünk tél megettünk nyár, télen sár nyáron por és még mi mindenféle elbeszélések; ezeket öt nyelven megírjuk és eladjuk.

¹² *Hads.* Ficzkó, tudsz-e öt nyelvet?

Kar. Persze hogy tudok, újságíróskodásomkor öt nyelvet használtam; voltaképpen hatot tudok, hanem egyet nem beszélek.

Hads. Melyiket?

Kar. Szép anyanyelvemet a *mingen* nyelvet, mely a világra hozott.

Hads. Hát a többiek melyek?

Kar. Mindenek előtt törökül.

Hads. Aztán?

Kar. Francziául?

Hads. Tudsz francziául?

Kar. Persze hogy tudok.

Hads. Mondj valamit, lássuk.

Kar. *Didon žoni manža bonor pardon.*

Hads. Nagyon jó, ez a második.

Kar. Aztán görögül.

Hads. Eh görögül is mondj csak valamit.

Kar. *Tikamis kalos falan-filan* (hogy vagy, jól, ez és az).

Hads. Ezzel három.

Kar. Aztán örményül.

Hads. Beszélj csak.

Kar. A hamis ötöst a kurta arnautnak adta *gillasz*.

Hads. Négy.

Kar. Bulgárul.

Hads. Emígy is beszélj csak valamit.

Kar. *Znašti dajna meni dobra bot.*

Hads. Pompás, oroszlán Karagözöm, így hát voltaképpen te zárt szekrény voltál.

Kar. Persze, hát mit gondolsz, — hogy jó módunk ne legyen.

Hads. A mióta nem láttalak egészen megváltoztál.

Kar. Pedig még mit láttál, te még csak ezután fogsz engem megérteni.

Hads. Hanem testvér te valóban haladtál.

Kar. Persze hogy haladtam.

Hads. Eh, nem találhatnánk-e együtt valami jövedelmi forrást? 14

Kar. Miért ne?

Hads. Ugyan Karagöz, valami jutott eszembe.

Kar. Mi jutott megint?

Hads. Egy szép útja a pénz-nyerésnek.

Kar. Ficzkó, én minden nap bolyongok az utczákon, de ilyes dolgra még nem akadtam; hol az a szép út?

Hads. Ugyan testvér, te szépen írsz, néhány nyelvet is értesz.

Kar. Osztán?

Hads. Minek sietsz úgy?

Kar. Nem, izé azt a pénzes utat hadd látnám.

Hads. Nekem egy boltom van, ezt neked adom, szép íróbolt lesz 15 belőle, de meg elegendő nagy is; te ül a boltban, én neked jócska klienseket szerzek, a kiknek ügyei után fogsz látni; — ebből jócska pénzt szerzünk és társnak állva hozzád majd csak elélünk; mit szólsz hozzá?

- Kar.* Derék, én kétágú szakállú Hadsidsaudsaum, hijával ne légy mint a domb retekje.
- Hads.* Azután apró gyerekeket is küldök, hogy olvastasd őket; ebből is nyerünk valamicskét.
- Kar.* Az is lehet ficzkó Hadsejvat, te tíz parásnak a szegénye.
- Hads.* Karagöz én mostan megyek és rendbe hozom a boltot.
- 16 *Kar.* Rajta csak.
- Hads.* Addig is ,ja hu' veled! (Ezzel elmegy).
- Kar.* Velem is ,o o' (Ezzel a maga ajtaja felé megy és ,tak tak' zörget az ajtón).
- Fel.* (A házból): Ki az?
- Kar.* (Visszatér és Hadsejvatot kiáltja elé. — Hadsejvat visszajön)
Izé kinek hívnak engem?
- Hads.* Hogyhogy, kinek hívnak engem?
- Kar.* Lelkem haza mentem és azt kérdezték, ki az.
- Hads.* Lelkem, mondd, hogy férjed (*ajaliniz*) jött (ezzel elmegy).
- Kar.* (Ismét haza megy és zörgeti az ajtót).
- Fel.* Ki az?
- Kar.* A *hajal* (árnyék) játékos jött meg.
- 17 *Fel.* Ugyan ficzkó, itten körülmetélés ünnepe most nincs, más felé nézz.
- Kar.* (Ismét visszatér, előkiáltja Hadsejvatot és azt mondja neki)
izé azt mondták, hogy nincs itten körülmetélés ünnepe.
- Hads.* Te mit mondtál?
- Kar.* Azt mondtam, hogy a *hajal*-játékos jött meg.
- Hads.* Lelkem dehogy *hajal*-játékos, menj és mondd, hogy az urad (*kožan*) jött meg (ezzel elmegy).
- Kar.* (Megy és zörgeti az ajtót.)
- Fel.* Ki az?
- Kar.* Kocsán (*kočan*) jött.
- Fel.* Ej ficzkó, mit csináljak a kocsánal, vidd azoknak, a kik jószágot tartanak.
- Kar.* (Visszatér) Hadsidsaudsau?
- Hads.* (Jön) Lelkem, mi baj?
- Kar.* Ficzkó azt mondták, hogy a kocsánt azoknak vidd, a kik jószágot tartanak.
- 18 *Hads.* Lelkem mondd: nyisd ki, én jöttem; ha azt kérdi, ki vagy, mondd: Karagöz. (Ezzel elmegy).

Kar. (Megy és zörgeti az ajtót.)

Fel. (Nem hallja, hanem bent a gyermek bölcsőjét rengetve a következő *ninnit* [gyermekdalt] éneкли:

Ninni fiamnak ninni,
aludjék fiam ninni,
nőjjön magzatom ninni. —).

Kar. (Ismét zörgeti az ajtót.) Nyisd ki hé.

Fel. (Nem hallja): Ninnit mondok fiamnak ninnit,
aludjék a gazember fia ninni,
nőjjön a gézengúz fia ninni.

Kar. Nyisd ki az ajtót hé, izé dolgom van.

Fel. Ninni ninni ninnieske,
bő hagymájú kis paszulj,
fiam egyék jóllaktig.

Kar. Ficzkó, a nadrágom piszkítom be, nyisd ki.

Fel. Dandini dan din dandija bej,
az anyja kő-tyúk; az apja tűzok;
égtem főztem
de bolond egy faj:
csikoskás, csikoskás nagynéne,
bokrétás sógornéja,
gyúrt nadrágu nénike,
félpapucsú nagyanya.

Kar. (A kapukilincset mindkét kezével veri, a hogy csak erejétől telik).

Fel. Ki az a kapuban ninni
ki veri a kaput ninni?

Kar. Nyisd ki mondom, én jöttem.

Fel. (Jön, a kaput kinyitja.) Alláhra, vakulj meg ember, a gyereket is felköltötted.

20 *Kar.* Most a gézenguz fiának szólaltatsz úgy-e?

(Azután Karagözök felé egy széket és asztalt állítanak fel, az asztalra egy-két tentás edényt, néhány tollat és néhány ív írópapírt tesznek, — azután egy kaszidével Hadsejvat jön elé).

Hads. (A Kaszide befejeztével.) Karagöz, Karagöz, Karagöz!

Kar. Ficzko lélegzetet végy hé!

Hads. Karagöz, Karagöz fuss fuss (*koš*).

Kar. *me...me...me...* (Ezzel egyszerre csak alighogy lejön, beleütődik az asztalba és elesik, aztán felkel): ki rakta ide ezt a zsibvásárt?

Hads. Ime a mondottam bolt.

Kar. Miféle bolt ez?

Hads. Rád nézve is nagyon alkalmas.

21 *Kar.* Ennél jobb már mit sem ér.

Hads. Ej, hány garas házbért adsz?

Kar. Miféle házbér, te hány garast adsz nekem?

Hads. Ficzko még én adjak neked?

Kar. Minden esetre, ellophatják; aztán egy edény árpát is hozz ide.

Hads. Miféle árpát?

Kar. Ficzko, hát nem liba-ól-é ez?

Hads. Lelkem egy nagy boltot liba-ólnak tennél meg?

Kar. Persze.

Hads. Karagöz, te most ülj le ide, meglátod hogy mennyi klient küldök én hozzád.

Kar. Jól van, hát pénz?

Hads. Havonként öt medsidijét kapok.

22 *Kar.* Ficzko, de adj nekem naponként egy hármast (három garasost), hogy én itt üljek.

Hads. Most lakbérre-mire nincs szükség; a mit a kliensektől kapunk, közös lesz.

Kar. Nohát rajta.

Hads. Barátaim egyikének egy kis fia van, a minap éppen rólad volt szó, megyek és azonnal elküldöm fiát, te is szépecskén olvastasd (ezzel elmegy).

Kar. (Kezébe veszi a tollat.) Öt meg öt kétszer öt, ötből öt elment, a házból a vendég elment nulla; kilenczből öt nem mehet, kilenczből kilencz kiment, a házból a bérlő kiment, ismét nulla.

(Ezzel egy türkű kiséretében egy kis fiú jön.)

Fiu Apó, add kezedet hadd csókoljam meg (*destinizi pus idejim*). 23

Kar. A korsóból latrot csinálsz (*testiji pušt-mi edežen*)?

Fiu Kezedet hadd csókoljam.

Kar. Nagyot nőjj (ezzel kezet csókoltat), hogy hívnak?

Fiu: *Memiš*-nek.

Kar. Evett-e (*jemiš-mi*)?

Fiu *Memiš*-nek.

Kar. Evett vagy nem evett legyen; — mostan arnaut avagy francia módszer szerint akarsz-e olvasni?

Fiu A hogyan lehet.

Kar. Ide nézz (ezzel kezébe veszi a tollat és az ábéczé-betűket 24 írja); mostan arnaut módjára olvassunk.

Fiu Nagyon jó.

Kar. *elif* semmi, *be* alatta egy pont, *te* felette két pont, *se* felette három pont, *žim* a hasában egy pont, *ha* semmi, *çi* felette egy pont, *dal* semmi; — így ezeket egészen *dal*-ig jól tanuld be, azután meg *elif*, *be* ... nos?

Fiu *elif*, *be*, *te*, *se*.

Kar. *žim*, *dal*-os ritka szakálú
kapta kenyerét,
ment a lúdólba. — aztán?

Fiu: *žim*, *ha* ... *ti*, *zi*.

Kar. Czigány leánya (*čingene kēžē*).

Fiu: *ajin*, *gajin*.

Kar. Czigány nagybátya (*čingene dajën*). — továbbá *elif* kenyér 25 (*ekmek*), *be* rétes (*börek*), *te* fű (*tere*), *se* felelet (*sevab*), *žim* furkós (*čomak*), *dal* dob (*davul*), *zel* klarinett (*zurna*) én hadd lopom te játszod (*sen ojna*).

Fiu Az *elif* hogyan íródik?

Kar. Most frank módjára írunk; — csinálj csak egy ugorkát.

Fiu Ime.

Kar. Így, ez az *elif* (!); — ezek már nehezek, *zel*-ig ezeket is tanuljuk be; — csinálj csak egy fél perezet, alá meg egy mogyorót.

Fiu Így-e?

Kar. Nem, add csak ide a tollat; — ime itt a félperez alatta meg egy mogyoró, ez a *be* (♫); ismét egy fél perez felette két mo-

gyoró, ez a *te* (س); fél perez felibe három mogyoró, ez a *se* (س); most egy egész perez, egyik végén egy ívet kell vonni, középebe meg egy mogyorót, ez a *jim* (ج); ha a mogyorót elhagyod, *ha* lesz (ح); ha a mogyorót egészen a perez felibe teszed, *chi* lesz (ح); aztán ha egy közepén meggörbedt botot csinálsz, *dal* (د); ha mogyorót teszel felibe, *zel* lesz (د); (ezzel a gyermeket tanítja, később a gyermek elmegy. — Aztán a következő dallal az Arnaut lép elő:

Fehér lovam befestettem,
A Dunán által ugrattam,
Ne sirasd a szegény anyát.
Dimjano rajta rajta *mori*
Ezüst állú.

A Dunában mossa vásznát,
Ki nem szeret bulgár leányt?
Csókoltam vón sötét szemét.
Dimjano stb.

Duna hidja kőből való,
Te juttattál engem bajba,
Társ baráttól elválasztál.
Dimjano stb.)

27 *Arn.* (A dal bevégeztével): Hé vore (legény) jöttést jöttünk egész idáig, de a szivünk még meddig!

Kar. (Fejét felemelve): Ki ez?

Arn. Vore apócska.

Kar. Mi kell száraz csomóka.

Arn. Üdvözöllek sóval borsóval.

Kar. Isten hozott szegfűvel fahajjal.

Arn. Hogy vagy, jól? (*sije mire šindoši*) vore, nem eszem *ze* ... *zer* ... *zerdés* (édes) pi ... pi ... piláfot.

Kar. A ke ... ke ... kemény szurkot edd meg.

Arn. Hé vore, arnautúl tudsz-e vore?

Kar. Én az arnautnak perzsáját tudom.

Arn. Beszélj hát csak.

Kar. *Jizzetini mizzetini*, edd a fenekem, hogy tudd meg az ízét.

Arn. Te író vagy vore?

Kar. Az.

Arn. Vore, országomba van-e egy írott leveled, vore? 28

Kar. Ficzkó, lehet-e szó kész levélről?

Arn. Vore, írsz egyet gyorsan?

Kar. Mi a neved?

Arn. Bajram.

Kar. Na ezt rosszul tetted, mielőtt még a gyerek seregnek ruhát csinálhattam volna, gyorsan elő jöttél. (Ezzel Hadsejvatot kezdi előkiáltani).

Hads. Mi az hamuházi, mi baj megint?

Kar. Jer jer (ezzel átöleli), ünneped áldott legyen.

Hads. Ünneped szent legyen (*ejidiniz sajid olsun*).

Kar. (Egyszerre csak elhagyja): Az oka? én a nevemmel meg ²⁹ vagyok elégedve, mindenki engemet Karagöznek tud, mostan meg tudassam, hogy *Sajid* a nevem?

Hads. Lelkem ki mondott neked *Sajidot*-mit; az azt jelenti, hogy bajramod áldott legyen.

Kar. Mit tudjam én, így beszélj te is; már vagy ezerszer mondtam, hogy nekem ilyen huzós szókkal ne állj elő.

Hads. Kár érted kár, hisz íródeák volnál; mért hívtál?

Kar. A bajram jött meg, azért hívtalak, hogy ünnepet tartsunk.

Hads. Ficzkó miféle bajram? 30

Kar. Az arnaut bajram.

Hads. Miféle arnaut bajram?

Kar. Ime hátam megett áll.

Hads. Ficzkó az kliens; rajta csak lódulj, nézd: levelet akar-e iratni? írj és kaparj be néhány garast.

Kar. Eh (helyére megy, Hadsejvat is el) Bajram uram, mi lesz?

Arn. Vore, üdvözetet írsz.

Kar. Megvan.

Arn. Vore ennyit, csak is üdvözetet.

Kar. (Egy kicsit perczegtetve a tollát): Kész.

Arn. Zárd be.

Kar. (Bezárva): Ime fogd.

Arn. Vore, hátad megett követ dobálnak a gyerekek.

Kar. (Hátra fordul): Ne dobáljatok hé! (Ezalatt az arnaut elfut;

— Karagöz ismét megfordul): hé Bajram uram, mit? hej kutyaházi, ficzkó majd összekerítettlek én a ramazánnal. — Ezzel hozzá kezd az íráshoz, azután meg a *Láz* vonul elé ezzel e türküvel:

81

A tarka harisnyáit,
A pénzt én adtam érte;
A ki arám elveszi,
Eladom az anyját is.
Diu diu div div diu.

Odalent a tölgy ága,
Fogjad és jer ide fel;
Mért nem adják az asszonyt?
Laz is isten szolgája.
Diu diu stb.

Hegyen nő a gesztenye,
A csúcsa pipa forma;
A ki arám id' adja,
Ölelkezem nevetve.
Diu diu stb.

A türkü után)

82 *Laz*: Izé, jöttést jöttünk egész idáig, de a szívünk még meddig.

Kar. Ej, megint jött egy.

Laz: (Nagyon gyorsan beszélve.) Izé, te író vagy üdvözöllek, hogy vagy, jól vagy-e, holdog vagy-e; tele vagy-e, üres vagy-e száraz vagy-e, nedves vagy-e; jól laktál-e, éhes vagy-e; — izé Trapezuntból jöttem, vettem egy hajó rezet, vettem egy hajó mogyorót; az úton nagy vihar ért utól bennünket, nagy vihar ért utól, az említettéd réz a tenger fenekére ment, az említettéd mogyoró a tenger felett maradt, a portékául említettéd mogyoró, a portékául említettéd mogyoró...

Kar. Stoper (megállj), hej szófia gézengúzsa hej, akár egy angol gép; — izé ide nézz, iratni akarsz valamit?

83 *Laz*: Izé, szél ment karomba, azért jöttem, hogy muskát iratok veled; izé nagyon fáj apócskám; te tudod, hogy mit kell tennünk, állapotom rossz...

Kar. Tornehet, ficzkó, meg nem szűnik a lélegzete; — nagyon jó, írok egy muskát, de mi a neved?

Laz: Izé Hajreddin...

Kar. Stop (megállj); rajta mereven állj (*hajdê dik dur*)!

Laz: Hajreddin, Hajreddin.

Kar. Ha, Hajrettin, tudom már (ezzel egy-két darab papirost beír és az egyiket átadja): íme vedd, reggelenként füstöltesd; (a másikat adja): ezt meg a gyógyszereshez vidd.

Laz: Köszönöm apócska, várj hadd adjam a baksisodat. (Ezzel Karagöz háta iránya felé elkezdj ,czoki czoki', Karagöz is hátra fordul és mialatt czoki czokit mond, a Láz elfut).

Kar. (Visszafordul és látja, hogy a Láz elment): Ficzkó, ez is elment, hej.

Hads. (Jön): Karagöz?

Kar. He?

Hads. Vedd csak elő azokat a lírákat.

Kar. Miféle lírákat?

Hads. Mintha én nem tudnám úgy-e?

Kar. Mit tudsz?

Hads. Két líra az arnauttól, kettő Hajrettintől, összesen négy líra; ketteje a tied, ketteje az enyém.

Kar. Ficzkó, az egyik elkezdí, hogy hátad megett követ dobálnak a gyerekek, a másik meg czoki czoki és ezzel elfutottak.

Hads. Nekem mindent elmondtak, a mennyit adtak.

Kar. Valahogy el ne hidd hé, hazugság az egész.

Hads. Íme nem tudom, ha még egyszer mondod, el nem fogadom; ³⁵ — nyisd ki a szemed, ne szalaszd el őket. (Ezzel elmegy; — utána meg egy perzsa kaszidét énekelve a *Perzsa lép fel.*)

Per. (A kaszide éneklése közben): óh óh óh.

Kar. (Azonnal talpra áll és óh óh-kat mondvá a perzsát gunyolgatja.)

Per. Ficzkó te, miféle gazember (*gurumsax*) vagy?

Kar. Száraz hagyma (*kuru sarêmsak*) te vagy.

Per. Ficzkó, pusztulj, mondom.

Kar. Nem pusztulok, mondom.

Per. (A kaszide éneklése közben): óh óh.

Kar. óh óh.

Per. Ficzkó, most mindjárt nagyapád taknyát..

86 *Kar.* Ugyancsak ellensége a náthának ám.

Per. Kotródj (*jat*) ember.

Kar. Nem fekszem le ember (*jatmam kiši*), nem alhatnám ember.

Per. (Miután a kaszidét befejezte, Karagöz mellé jön): *Esselam* (üdv veled).

Kar. *Vesselam* (és azzal vége).

Per. Ficzkó, te perzsa (*ažem*) vagy?

Kar. Az, tudatlan (*ažemi*).

Per. Tudsz-e perzsául (*farisi midāni*)?

Kar. Hogy szeressem az anyósodat (*sevejim kajnananē*).

Per. Ficzkó, ismersz-e engem?

Kar. Nem ismerlek.

Per. Ficzkó, engem Ali Ekber gazdának hívnak.

Kar. Tudom, bolond dögnök (*deli geber*).

Per. Én Iránból jöttem.

87 *Kar.* Hej *köfte*-evő hej, mindeddig íróban (*ajran*) voltál? mennyire kerestelek én téged, mit csinál savanyú tej úrfi, jól érzi magát? a mult esztendőben anyám asszony a köpüben rázogatta őket, még most is rázódnak?

Per. Ficzkó, gunyolódol velem?

Kar. Ficzkó, gunyolódom veled.

Per. Ficzkó, én az ember fejét beverem.

Kar. Három lira kártérítést vesznek rajtad; — izé Adsemi apó, minek veszekedjünk, valami ügyed-bajod van tán?

Per. Ficzkó, ha dolgom nem lett volna, miért jöttem volna ide? — ficzkó, én kereskedő vagyok, Iránból ezer tevé gyöngyöt (*inži*) hoztam.

Kar. Derék Adsemi apó, ezer tevé füge (*inžir*); ugyancsak eszünk ám.

88 *Per.* Ficzkó ezer tevé rubint (*jakut*) hoztam.

Kar. Azért volt hát tegnap negyedünk kávéházában az a nagy üdvözlégy zaj; nézem: hát az egyik üdvözlégy Jakubgazda, a másik Isten hozott Jakubgazda; ficzkó hisz Sztambul egészen megtelt Jakubokkal; — hát még mit hoztál?

Per. Ezer tevé smaragdot (*zümrrüt*) holmit hoztam.

Kar. No ezt ugyan rosszúl tetted, ezer tevé szegény (*zürt*) téged is kifoszt, engem is, nemzetségünket is; — aztán?

Per. Ezer tevé nagyértékű (*girembaha*) holmit hoztam.

Kar. Jaj, valamennyi közt még ez a legrosszabb adsemi apó, izé, ezer teve sodomita (*gulampara*) egész nemzetségünkre átkot hoz.

Per. Ficzkó, ezzel én sokat kereskedtem, aztán Bektasnak tízezer garas árú portékát adtam; most én pénzemet akartam, nem adta. Csinálsz-e nekem Bektas számára egy adós levelet (*senet*)?

Kar. Izé Adsem apó, én író vagyok.

Per. Hiszen tudom.

Kar. Ha tudod, miért kérdelek, hogy *Beşik-taş* számára csinálsz-e kosarat (*sepet*)?

Per. Ficzkó, nem kosár; levél kell, levél.

Kar. Eh csinállok, hanem előbb pénzt.

Per. Ficzkó adok.

Kar. Adsz ám, csak hogy aztán hátam megett talán követ földet dobálnak és mi minden megeshetik még.

Per. Ficzkó írj mondom.

Kar. Ficzkó, előbb a pénzt mondom; mesterem megver, mondom.

Per. Ficzkó megadom, kutya fia.

Kar. Izé Adsem apó, most mindjárt az eszes elevennel hozlak össze.

Per. Ficzkó, fogsz írni?

Kar. Tűzbe hozzam-e a perzsát? — ficzkó fogsz-e nekem pénzt adni?

Per. Most mindjárt kitaposom a lelked.

Kar. *Düddüh.*

Per. Szamárfia.

Kar. Adsemi apó ócska-mi (*eski-püşkü*), de aztán majd bot lesz. ⁴⁰

Per. Ficzkó írsz-e, ficzkó írsz-e?

Kar. A perzsa ugyancsak neki gyuladt; — ficzkó nem írok.

Per. Irj hát mondom.

Kar. Irok no.

Per. Ficzkó gyorsan.

Kar. (Tollát egy kissé perczegtetve): Fogd (ezzel átadja).

Per. Ficzkó jól van (*jayşê*).

Kar. Hm savanyú (*ekşi*), a pénzt el ne felejtjük.

Per. (Úgy beszél, mintha valaki volna Karagöz háta megett): Ficzkó pusztulj mondom, ki hívott téged? — (Ezzel Karagöz is hátra fordul, a perzsa ezalatt elfut).

Kar. (Arcezal visszafordul): Adsemi apó hé? ez is elinalt? (Ezzel Hadsejvat jön).

Hads. Lássuk vajjon most mit mondasz? a perzsa kerekszám három lírát adott.

⁴¹ *Kar.* Én az íródeákoskodásról lemondtam.

Hads. Ezzel nem fogsz ki rajtam, másfél lírát kell adnod.

Kar. Micsoda másfél lírát? még csak másfél parát se kaptam.

Hads. Ham hum-ot nem ismerek, pénzt.

Kar. Miféle pénz — fizző pusztulj mondom, ki hívott téged? és ezzel elmenekült.

Hads. Ezuttal legyen, de következő alkalommal semmire sem hallgatók; — (ezzel elmegy — azután egy sarkival egy görög jön elé).

Gör. (A dal bevégeztével): *tikamis kala* (hogyan vagy, jól)?

Kar. A pap fenékét nyald (*jala*).

Gör. *Vre*, író vagy?

Kar. Az, író vagyok, hanem előbb a pénzt.

Gör. Tudsz-e írni (*jazé*)?

Kar. A nyarat (*jazé*) is tudom, a telet is.

⁴² *Gör.* Írsz-e egy levelet, *vre*?

Kar. Írok, hanem előbb a pénzt.

Gör. *Vre* miféle pénz (*tine parades*)?

Kar. Mit mondasz?

Gör. *Vre*, tudsz-e (*ekseriz*) görögül?

Kar. A szegnélküli (*ekserisz*) görög piszkot nem ismerem.

Gör. Beszélsz (*parla-vu*) francziául?

Kar. Mit tudom én, fénylett-e (*parladé*) a franczia, nem fénylett-e?

Gör. *Vre*, megírod-e a levelem?

Kar. *Vre*, adod-e a pénzem?

Gör. *Vre*, mindenesetre hogy adok pénzt.

Kar. Adj, hát lássuk.

Gör. Írj *vre*, adok.

Kar. Adsz ám, csakhogy ha előre adod, annál jobb lesz.

⁴³ *Gör.* Írj *vre*, mielőtt a levél meg nem íródott, ki ad pénzt?

Kar. Olyan is van hé; — aztán talán neked is egy ismerősöd jön mint a perzsának. . .

Gör. *Vre* miféle ismerős *vre*? azonnal megpukkadok.

Kar. Ha megpukkansz, kinek hozzá mi köze?

Gör. *Vre*, írj, most mindjárt kiszídatod a lelkem.

Kar. Mi közöm hozzá hé, ha szídad is a lelked.

Gör. *Vre*, te miféle fertelmes ember vagyok?

Kar. Ficzkó, mit csináljak, ha fertelmes ember vagy?

Gör. Pusztulj (*okso*), *vre*.

Kar. Piszok nemzetség (*bok soju*) te vagy, kutyaházi.

Gör. *Vre*, fogsz-e írni, azonnal elpattantom fegyveremet.

Kar. Nem nem nem, fegyvert-mit ne sütögess; — eh mit írjak?

Gör. Nikololaki úrnak írd, hogy egy házat csináltasson. 44

Kar. Házat csináltasson.

Gör. *Vre*, legyen benne egy hogy is mondják törökül nem tudom *vre*, csináljon *vau vau vau*.

Kar. Aha, hau hau.

Gör. *Czoki czoki*, *vre*.

Kar. Uram, majd rosszul találom aztán csinálni.

Gör. *Vre* írj.

Kar. Megírtam.

Gör. *Vre*, a házban egy néhány árnyékszék *vre*.

Kar. Árnyékszék.

Gör. *Vre* huszonöt szoba.

Kar. Szoba.

Gör. Olvasd *vre*.

Kar. Jaj ez nem jó, én nyolcz okka spárgát, kilencz okka káposztát 45 írtam; — mit is mondott az imént? igaz Nikololaki úr.

Gör. *Vre*, Nikololaki.

Kar. Igaz, Nikololaki.

Gör. Aztán?

Kar. Házat csináltat, beléje kutya. . .

Gör. Azaz *vre* bocsanat (*pardon*).

Kar. Uram, botot (*bastona*) nem akarok.

Gör. Az kutya *vre* kutya.

Kar. Uram, a kutya nevét tanulod be ugyan, hanem így szemembe kutyát-mit ne emlegess, mert majd kalapot cserélünk aztán.

Gör. Hé, aztán, *vre*?

Kar. Tizenkét árnyékszék.

Gör. *Vre*, hány árnyékszék?

Kar. Tizenkettő.

Gör. Vre tönkre teszel, *vre* tönkre teszel, hat darabját azonnal nyald fel.

46 *Kar.* Az árnyékszéket te nyald kutyaházi! (Egyenesen előre megy és Hadsejvatot kiáltja).

Hads. Mi az, lássuk?

Kar. Jer, én hegyes szakállú Hadsejvatom jer.

Hads. Mi az hamuházi?

Kar. Mi úgy-e társak vagyunk.

Hads. Igen.

Kar. Én most tizenkét árnyékszéket írtam, az uraság azt mondja hogy sokat írtam és hogy hat darabjának fel kell nyalódní, hármát te nyald, hármát meg én.

Hads. Ficzkó hamuházi, hiszen nem az árnyékszéket kell nyalnod a levélről fogod a téntát felnyalni. (Ezzel megy).

Kar. Nos?

Gör. Vre, írj a házba két kertet.

Kar. Írtam.

Gör. Három előszobát.

Kar. Azt is írtam.

Gör. Vre, az eresz festett legyen.

Kar. Írtam.

47 *Gör. Vre* Dimitraki urasága Sakiz szigetéről ról ról róla róla ról (ezzel mindkettő ugrál).

Kar. (Ismét Hadsejvatot kiáltja elő): Vagy harmincz-negyven iv papiroost hozz.

Hads. Miféle papiroost?

Kar. Nem tudom, azt mondta Sakiz szigetéről ról ról róla róla ról, egy-két iv papirosra ez ki nem fér.

Hads. Lelkem ilyen nagyon hosszan miért irnád, mondd hogy Sakiz szigetéről és ez elég (elmegy).

Kar. (Hátra fordul); Megírtam.

Gör. Vre, tedd boritékba.

Kar. (A levelet bezárja): beborítottam, a pénzt.

Gör. (Veszi a levelet): *Vre,* én most téged elveszítelek.

Kar. Hogy veszítesz el?

48 *Gör. Vre* ide nézz (ezzel szemét behunyja, aztán kinyitja); látad *vre*?

Kar. Ficzkó, a valami nehéz dolog? én is megcsinálom. (Ezzel

szemét behunyja, az uraság meg elfut; — aztán Karagöz ismét felnyitja szemét): hoppala, jól csináltuk, ez jó üzlet, sok a dolgunk; minden jövő valami úton módon elmenekül. (Ezzel írni kezd, miközben néhány fiatal leány jön elő dalt énekelve).

Medenczém négy szegletű,
Márvánnyal van kirakva;
Égvést hamuvá váltam,
A mióta szeretek.
Laj laj laj lam laj laj lam.

Bársonyból a mellényem,
Pamutból van az ingem;
Ha a czipóm régi is,
Miért ne házasodjam? — Laj stb.

Tenger alján a csiga,
Arany öv az ajándék;
Ölelkezzünk feküdjünk,
Hétre jár már az óra. — Laj stb.

Felül nyitott fogatok,
Sétatéren sétálunk;
Szót dobunk a lányoknak,
Gondba hagyjuk ott őket. — Laj stb.

Lányok (a dal befejeztével): Jöttést jöttünk egész idáig, de a szívünk 49
vajjon még meddig; — író apó, jó napot.

Kar. Mit? (ezzel egyszerre csak feláll) izé, üdvözöllek.

Lány Üdvözöllek író apó.

Kar. (Maga magához): óh lelkem, izé az elülső is ragyogó, de a tulsó
még szebbeeske; — izé valamit akartok tán iratni?

Lány Igen író apó, hanem . . . néne, izé te szólj.

Másik l. Ó bizony isten én nem mondom, lány te mondd.

Kar. Ühm, izé ühm, ember mit szégyellitek, mondjátok meg
és azzal vége; (maga magához): vajjon én belém szerettek-e
ezek?

Lány Alláhra. . . .

⁵⁰ *Néne*: Ugyan gyerek megbolondultál, olyan csekélyke dolgot miért ne mondhatnál el?

Kar. Izé, megértettem, szerelmes levelet akartok-e iratni?

Lány. he . . he . .

Kar. Izé irok, hanem mindenek előtt a kezdés bérekép egy-egy esőkot.

Lányok. Ugyan ficzkó, lehetséges-e ilyen dolog?

Kar. Ha megtörténik, lehet; — a levél befejezte után meg

Lány. Istenemre ez az ember nem is szégyelli.

Kar. Lelkem, mi van ebben szégyelni való?

Néne. Lányom, be szemérmetlen ember ez.

Másik l. Ugyan néne, mi történhetik, tegyük meg neki a mit mondott.

Lányok. Lehetséges-e ilyen dolog?

Másik l. Persze hogy lehet, mért ne lehetne.

⁵¹ *Kar*. Izé derék derék, persze hogy lehet, mért ne lehetne. (Ezzel ,ahó' kiáltásokkal éktelen lárma támad, utána meg *Bolond Bekir* jön elé.)

Bek. Ficzkó, a kinek én anyját, feleségét, lányát, kanczáját, tűz-helye dob-czifráját, lúdólban levő libáját, polczon felakasztott hangszerét, ládáját kosarát, belését vásznát, száját arczát, orrát szemét, sima voltát ringatván meggyűrtem.

Kar. Hej, kutyaházi, hát az árnyékszék csövét elnyelted?

Bek. Ficzkó, apó.

Kar. Mi baj, száraz csomó?

Bek. Ficzkó, mit keresnek ezek itten?

Lány. Alláhra mondom apó uram, sétálni jöttünk ki, itt evvel az örült emberrel találkoztunk, belénk kapaszkodik.

⁵² *Bek*. Ficzkó, rajta csak haza, a pokolba veletek; még egyszer itt ne lássalak benneteket. (Ezzel a lányok elmennek; — Karagözhöz :) ficzkó, lássuk csak, most mindjárt mit kapsz tőlem.

Kar. Izé, én itt íraskodtam . . .

Bek. Ficzkó, miért akaszkodtál a lányokba?

Kar. Hidd el hogy ők akaszkodtak én belém.

Bek. Ficzkó, mostan agyadból meze (kis harapni való), bordádból rostélyos, meglásd milyen szép lesz.

Kar. Hej kutyaházi, ficzkó tán azt hiszed, hogy én karamáni juh vagyok?

Bek. Ficzkó, hajtsd csak meg csipőd?

Kar. Miért?

Bek. Hogy ketté vágjalak és pecsenyét csináljak belőled. (Ezzel ss. Hadsejvat jön).

Hads. Óh Bekir gazda, jónapot.

Bek. Jó egészséget Hadsejvat uram.

Hads. Uram, ilyen idejében is nem is mit járkálsz erre?

Bek. Uram, ez az ember itt leányaimat elcsábította és ide hozta.

Kar. Hadsejvat, mézganajjal teljék meg a szám, ha nem hazudik.

Hads. Hej hamuházi hej; — de uram tévedésnek kell lenni, ezt a személyt én ismerem, ez itten író; tévedésnek kell lenni a dologban.

Bek. Nem Hadsejvat uram, nem nyugszom addig, míg ezt az embert le nem vágom.

Hads. De uram kár volna, nekem tégy jót vele.

Bek. Nem lehet uram.

Hads. De uram szánakozz, ezuttal nekem tégy jót.

Bek. Jól van hát Hadsejvat uram, ezúttal rád való tekintetből hagyom, hanem holnap játszol-e nekem valami szép játékot?

Hads. Szívesen uram, holnap este ha Isten megsegít a nagy házasságot játsszuk. (Ezzel Bolond Bekir elmegy, azután Hadsejvat és Karagöz is a «Nem megmondtam»-féle éneket elénekelve elmennek.)

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK.

Az oszmanli-török nyelvnek (a népnyelvet, s nem az arabos-perzsás keverékű irodalmi nyelvet értve) két fő nyelvjárása van: az európai vagyis ruméliai és az anadóliai (kis-ázsiai), mind-egyik számos változatra elágazva. A ruméliai török a finom (*inže*), az anadóliai a durva (*kaba*) beszédnek a képviselője; amazok oszmanlik, emezek türkök vagyis parasztok. A ruméliai dialektusnak legtisztább és a köznyelvhez is legközelebb álló kifejezője a sztambul-negyedi népnyelv, míg Anadólia nyelvjárása vilajetenként változik, hegyi és völgyi, városi és falusi lakók közt megoszlik. De megannyian élő, fejlődő dialektusok, az oszmanli-török nyelvtörzsnek patois hajtásai.

Megint más természetű az a nyelv-zürzavar, mely a török nyelvterületeken élő idegen faj és nemzetiség szájában megalakult. Különböző, egészen idegen osztálybeli nyelvek analogiái, altaji nyelvekkel össze nem férő hangrendszer tarkánál tarkább szójárásokat teremtettek a török nyelvterület nem törökjei közt. Ilyen elfajzott szójárásai vannak Ruméliának, vannak Anadóliának. Amott az arnautok és zsidók, emitt a perzsák, örmények és kürdök, mindkét helyen a görögök és arabok megannyian más-más-kép hangoztatják amott a ruméliai, emitt az anadóliai dialektusokat. Ezek az oszmanli-török nyelvnek úgyszólván jargon hajtásai.

És mind ez apró hajtások és mind e ferde kinövések alkotják együttvéve a török főváros nyelvrajzát. A sztambul-negyedi népnyelv mellett ép annyira járatos az anadóliai türök, az iráni azerbajdsán, a fekete-tenger melléki láz és a kasztamüni paraszt szava, mint Galata féleurópaias zegezugaiban a törököt selypítő görög, a spanyolországi eredetű jahudi, az ermeni és még egy egész tarka serege három világrészből beözönlő népeknek.

Ennek a nyelv-egyvelegnek részbeli visszatükrözője a közöltük három Karagöz-játék. A sztambul-negyedi törökség legfőbb képviselői benne Hadsejvat meg Karagöz. Mellettük egyfelől az úribb nyelvnek *Rezaki-zade* a fürdő tulajdonos, *Kénnap-zade* a fürdővendég és a versenyt rendező költők a visszatükrözői, míg a valódi népnyelven a fürdőszemélyzetből a fürdőlány meg a fürdőanya, a násznép és a kíséretében levő dallos, Karagöz családja, *Alté-Kulač* a fürdővendég, a szerelmes levelet írató lányok, végül Karagöz megugrasztói *Tek-Bujék* (Fél-Bajusz) és *Bolond-Bekir* osztozkodnak meg. — Az anatóliai türkök képviselői az agyagos *Himmet* apó a kasztamúni paraszt, a hadarva beszélő lázföldi *Hajreddin* és még az iráni azerbajdsán *Ali Ekber* gazda. Ezek megannyian igazhivők, más-más török nyelvjárás személyesítői. A nem törökök táborában, a csak romlott nyelven beszélők: *Ajvaz Serkiz* az örmény, *Hadsi Kandil* az arab, továbbá *Bajram* gazda az arnaut, *Nikololaki* a görög és *Zakariás* mester, a jahudi.

Ime játékaink alakjai és nyelve. Nem lehet ezuttal czélunk mind e nyelvbeli különösségeket apróra ismertetni és magának a sztambul-negyedi népnyelvnek részletesebb leírását is más alkalomra hagyva, ezuttal csak ama főbb nyelvi és tárgyi sajátosságokat említjük fel, melyek a Karagöz-játékok megértésére szükségesek.

Még csak Karagöz nyelvéről egy pár szót. A «Bevezetés»-ben is említett ama nyelvi sajátóságon kívül, hogy a Karagözi párbeszéddek és tréfás szójátékok megannyian szó-megnemértésből, illetőleg szándékos félremagyarázásból keletkeztek, egyéb jellemző vonásai is vannak a nyelvelő Karagöznek. Ilyen az, hogy a szereplő személynevek majdnem valamennyijét néha elferdítve, néha csak lefordítva megértelmesíti. *Rezaki-zade*-ra például, mely név egyúttal egy szőlőfajt (fehér szőlő) jelent, ráfogja, hogy ő az a madár-szőlő, melyet egy *ašura* nevű ételre szoktak hinteni és idősebb testvére a szmirnai fekető-szőlő után is tudakozódik tőle. Mikor e miatt kergetni akarják, folytatja, hogy még egy lány testvére is volt, a magvatlan szőlő és nem a szőlő családjából valók-e ezek, kérdezi végül. — *Šallé Natért* a fürdőszolgát *Šallé Katér*-ra *sálos öszvér*-re ferdíti és egyúttal kérdezősködik testvére után, a kit néha a menyasszonyos kocsiba szoktak befogni. — Majd meg az örmény szolgával *Serkiz* mesterrel hozza össze sorsa; *Serkiz*-t *Sekiz*-nek *nyolcz*-nak érti, legott értésére adja, hogy a minapába *kilencz*

kereste; később meg azzal fenyegeti, hogy öt testvérével (azaz öt ujjával) hozza mindjárt érintkezésbe. — Az arab *hadsi*-nak *Kandil* vagyis *gyertyatartó* a neve. Érdeklődik is azonnal kisöccse *hadsi hajólámpa* és lánytestvére *hadsi lámpabél* után. — Apó, hogy hív-nak? kérdi más alkalommal *Alté Kulač*-tól a fürdővendégtől. *Hat-öl*-nek (*alté-kulač*), feleli; istenemre *hatodfele* hazugság, pat-tantja vissza. — *Kénnap-zade-n* (fonal-fi), a ki nem akar neki pénzt kölcsönözni, úgy áll bosszút, hogy elősorolja egész rokonságát, egy idősebb testvérét, a ki *kötéltánczos-kötél* (*šambaz-ipi*), apját a ki *hajó-istráng* (*vapor haladé*); izé a minap *takaró-fonal* (*jorgan ipliji*) keresett, folytatja tovább és mikor az megütözköve kérdi, hogy miféle *takaró-fonal*? Karagöz még jobban elbámúl, hogy hiszen a *kötél* nemzetségebelivel beszél. — Iródeákoskodása ide-jében az arnaut *Bajram* gazda keresi fel és azonnal rámond, hogy minek jött meg olyan korán, még a gyerekeinek ruhát se csináltathatott a *bajram* ünnepekre. Később megbosszankodik rá valamiért és fenyegeti, hogy a *ramazan*-nal fogja összekapatni. — Az arnaut után a perzsa *Ali-Ekber* gazda köszönt be hozzá, ezt *bolond gebedt* (*deli geber*) gazdának teszi meg és mikor hallja, hogy *Irán*-ból jött: hej hús-gombóc-évő, hát ennyi ideig kellett *iró*-ban (*ajran*) maradnod? pattan rá; tudakozódik tőle *savanyú-tej* (*jourt*) úrfi egészsége után, hogy vajjon még mindig a köpüben köpülik-e. *Bolond gebedt*-re is megharagszik végül és szintén fenyegeti, hogy mindjárt az *okos-eleven*-nel (*akéllé sá*) kerítetteti össze.

A ramazáni bohócnak közkedveltségű sajátja ez a tréfás népetymologia-fajta, melyet egyetlenegy ujonnan fellépő bábú tár-sának sem szokott elengedni. Hasonló nyelvi jelenségek azok a töről metszett szójátékok és félremagyarázások, melyekre különö-sen az arab eredetű és általában csak irodalmi használatban levő szavak adnak alkalmat. Ficzkó, kérdi egyszer tőle Hadsejvat, te benned nincs már semmi emberi erkölcs (*edeb erkjan*)? Láttam, felel rá Karagöz. Kit? Egy vemhes boltot (*gebe dükjané*). — Kara-göz, kérdi ismét más alkalommal tőle, tudod-e mi az a természet-tudomány (*ilmi hikmet*)? Mit tudom én, hogy ki lopta el a szőnye-get az iskolából (*kilimi kim éaldé mektebden*), feleli vissza. — Egy ízben meg neve után tudakozódik és kérdi tőle: nem kaptál-e anyádtól nevet (*isim tesmije kélmadé-mé*)? Nem, feleli, az anyám kocsisa nem törte el a korsót (*ispir testiji kèrmadé*). — Karagöz,

panaszkodik egyszer Hadsejvat, nincs most sorja a tréfának (*latajif*). Ha volna, ennök, mondja rá Karagöz. Mit? Lapos rétest (*kadaif*). — Költői versenyre kelnek egyszer és kérdi tőle Hads., hogy tud-e hangszeren játszani (*saz çalmasêne*)? Libát is tudok lopni (*kaz çalmasêne*), réczét is, vigasztalja. Hát gázelt énekelni (*gazel okumasêne*), kérdezi H. tovább? Falevelet szagolni (*kazel kokmasêne*) is tudok. — Látogatóba megy egyszer hozzá Hads. és mondja neki: ime kissé tanácskozni jöttem hozzád (*haspêhal etmeje*). Ki mondta neked, hogy én apró-szeres lettem? kérdi K. megütközve. Ficzkó, miféle aprószeresről beszélsz? förmed rá Hads. Mit tudom én, felel K., azt mondod, hogy régi mézet enni (*eski bal jemeje*) jöttél. — Ujságírónak csapott fel egy izben K., kérdi tőle H., hogy ismeri-e legalább a gazdagság tudományát (*servet fenni*)? Nincs szerencsém, feleli. Kihez? kérdi H. Hát ahhoz a *Servet efendi*-hez. Hát a történetet (*tariç*)? kérdi tovább H. Hogy ne tudnám: ezer háromszáz három. (*Tariç* ugyanis az *évszámot* is jelenti). Hát a *statisztikát*? kérdi ismét Hads. Azon nem nyughatom, feleli. Min? A kurta párnán (*kêssa jastêktan*). A logikával (*mantik*) hogy vagy? faggatja tovább. Azt még a legjobban ismerem, de meg nagyon is szeretem, dicsekedik K. No lássuk hát hogyan ismered? kérdi Hads. A ramazánkor főzik, savanyú tejet öntenek rá és vagdalt húst tesznek belé, — adja meg K. a magyarázatot, a ki a *mantikot* egy *mantê* nevű húseledellel tévesztette össze.

Egy harmadik nem kevésbbé mulattató szokása az élcelőd Karagöznek, hogy a hol csak teheti, rárimeléssel felel a kérdésre. Különösen olyan helyeken, a hol a felelet kissé bajos volna, vagy ha a kérdést egyáltalában meg nem érti. Az örmény Serkiz mester pl. köszönti a fürdőlányt örmény-törökös kiejtéssel: *âšamon hejr ola* (jó estét). Karagöz hallja és rárimel: *b'âzêne sansar bo'a* (a torkodat görény fojtsa). — Máskor meg őt köszöntik: *selamin alejküm babalêk* (üdv veled apus). Kész nála a felelet: *alejküm salam kuru kalabalêk* (veled is üdv száraz sokadalom). — Orvosságul ajánl egyszer a beteg Hadsejva'tnak három kilo *cremor tartari*-t vagyis népetymologikus nevén *kêrem tartar* (krimi tatár) és nyomban utána rimeli: *çok bā'rma b'âzêne jêrtar* (sokat ne kiabálj, mert a torkodat tépi szét). — Mint iródeáknak (III. játék) az európai szokásokat is van módjában kigúnyolni. Tanítja a kis *Memis*-t hol

arnaut, hol meg *frenk* (európai) módszer szerint. Elmondhatja az ábécét vele: *elif, be, te, se*; egész verset rímel rá:

žim dallé köse
kapté somunu
gitti kümese.

dsim dal-os ritkaszörtü
fogta a czipót,
ment a lúdólba.

Tovább mondatja a fiúval: *žim, ha, ti, zi*; rárímél: *čingene kéžé* (czigányleány); ismét tovább: *ajin, gajin*, megint a rím: *čingene dajén*. — Mikor a perzsa felkeresi, perzsául kérdi tőle: *farisi midāni* (tudsz-e perzsául)? A felelet rá: *sevežim kajnananē* (hogyan szeressem meg az anyósodat). — A görög (*rum*) is ép úgy járja meg vele. *Tikamis kala* (hogyan vagy, jól)? kérdi udvariasan tőle. *Papazén dibini jala* (a pap fenekét nyald): fogadja.

A Karagözbeli nyelvsajátságok jellemzésére hozzájárul még a nem sztambuliasan beszélő személyek nyelve. *Ajvaz Serkiz* a fürdő-fűtő a paraszt örmény törökségének a képviselője. Egy-két örmény szóval, különösen a mondatkezdő *foš geja, fuški* és a mondatvégző *vlah, vah*-val vegyíti a törököt, melyet ugyancsak össze-vissza alakít. A magashangú szókat mélyhangra ereszti, pl. *ofondi* (efendi), *Karjagoz* (Karagöz), *gozmoni, gjozen* (gözünű, gözün), *banemle* (benimle), *ešettam* (isittim), *etmoje* (etmeje), *gjoledem* (geldim), *pokī* (pekī), *san* (sen), *kjolhan* (külhan), *kjopek* (köpek). — Az *e, u* és néha *i* helyett *o-t* használ, pl. *hanom* (hanēm), *boldok* (bulduk), *totmozsoniz* (tutméssēnēz), *bojoron* (bujurun), *čoç* (ček). — Az igealakokat anadóliasan rövidíti: *bārisen* (bā'rijorsun), *söjlisen* (söjljorsun), *eglenisen* (ejlenijorsun), *jjjisen* (jejorsun), *direm* (dejourum), *gelisen* (gelijorsun), *blisan* (bilirsin), *gezisen* (gezi-jorsun).

Zakariás mester a fürdő-vendég, Levante spanyol-zsidóinak törökségét tükrözi vissza. Beszédjüket különösen az jellemzi, hogy a *g-t* kivétel nélkül *j*-nek hangoztatják pl. *Karajuz* (Karagöz), *jelirsin* (gelirsin), *jotum* (götüm), *jiderim* (giderim), *jetirdi* (getirdi). — Az *é-t* vagy *i*-nek vagy *u*-nak mondják, pl. *arkalarim* (arkalarēm), *kaldirimi* (kaldērēmē), *nasi* (nasēl), *čalim* (čalēm), *hamamžu hanum* (hamamžē hanēm), *jeldum* (geldim), *sakalimi* (sakalēmē). — Nagyon sűrűn használják az efféle szóismétlést, mint: *bičimsiz ölu bičimsiz* (neveletlen fiú neveletlen), *kakavan ölu kakavan* (piszok ficzkó piszok), *kademsiz ölu kademsiz* (esetlen ficzkó esetlen), *ürsuz*

ölu ürsuz (boldogtalan ficzkó boldogtalan). — A köz-török nyelvben csak e kettő használatos: *köpölu köpek* (kutyaafia) és *esölu ešek* (szamárfia).

Hadsi Kandil a fürdővendég arabosan bánik el a törökkel. Szintén nem ismeri az *é* hangot, pl. *adi* (adê), *šanem* (žanêm). — A *ž* helyett hol *ž*-t hol *g*-t ejt, pl. *gidežek* (gidežek), *haži* (haži), *ganem* (žanêm). — A személyragokat elhagyogatja pl. *san nerde gidežek* e h. sen nerede gidežeksin, *ben gidežek* e h. ben gidežejim, *benim adi* e h. benim adêm, *ben bir kišim geldî* e h. geldim, *sen nerde geldî* e h. geldin.

Himmet apó az agyagáruló (*kilži*) anadóliai paraszt nyelven beszél. A hangrendszeret kasztumúniasan összeforgatja pl. *gozliü* (gözlü), *gozünün* (gözünü), vagy pedig megcseréli pl. *gok* (gök), *goz* (göz). — *Jürümijön*-t mond *jürümijorsun* helyett, mely igealak egész Anadoliában járatos; használja a gutturalis orrhangot pl. *doñuz* (disznó), mely a sztambuli dialektusban teljesen ismeretlen.

Bajram gazda az arnaut törökségnek a szószólója. Minden második szava *vore*, mely a török *olan*(ficzkó)-nak albán megfelelője. Néha arnautos végzettel látja el a török szót, pl. *pamporini* (vaporu), *čabukini* (čabuk); az *é* iránt neki sincs érzéke és általában hibásabban beszél a törököt mint többi társai.

Hajreddin a lázföldi hajós azt a sajtáságos török dialektust beszél, mely a fekete-tenger anadóliai partvidékén *Szamszun*-tól egész az orosz határig elterjed. Egyes sajtáságos szavain kívül, mint pl. *tažo*, még az is jellemzi, hogy az *é* hang szintén ismeretlen, és helyette vagy *i*-t vagy *u*-t használ, pl. *jazuži-mi-sun* (jazëžëmë-sën), *aldum* (aldëm), *kaldu* (kaldê), *halumuz* (halëmëz); de még maga az *i* helyett *u*-val él olykor: *eju-mi-sun* (eji-mi-sin), *geldum* (geldim), *dedugun* (dedijin), *gittu* (gitti), *girdu* (girdi), *bilirsun* (biliršin), *idelum* (idelim), *virejum* (virejim) stb. — A *k*-t mélyhangú szavakban anadoliában *ç*-ra változtatja, pl. *paçor* (bakër), *funduç* (fëndëk); a *ç*-t pedig, mely a ruméliai dialektusban *j*-vé válik, *g*-re erősíti, pl. *jazdirmaga* (jazdërmä), *agriçor* (açriçor), *babažugum* (babažëçëm).

Ali-Ekber az iráni kereskedő azerbajdsán-perzsás nyelven beszél, mely sok tekintetben közel áll a láz beszédjéhez és általában az anadóliai nyelvjárásokhoz. A *k* szintén *ç*-vá lesz, pl. *jëçël* (jëkël), *rumsaç* (kurumsak), *čoz* (čok), *jaçši* (jó); a *b*-t néha

m-mel cseréli fel, pl. *min* (bin), *menimle* (benimle); a kemény explosivák lágyúlnak, pl. *gurum* (kurum), *baha* (paha). — Legjellemzőbb az igealakok használata, mely az anatóliai nyelvhasználattól is eltér. Így pl. *dü* az *idi* összevonása, továbbá *direm* (dejourum), *bilüpsen* (bilirsin), *ejlenüpsen* (ejlenirsin), *depüpem* (teperim), *olmajuptu* (olmajordu), *gezüptüm* (gezerdim), *istipem* (isterim), *virmiptü* (vermezdi), *japupsen* (japijorsun), *virüptüm* (verirdim), *jazmipsen* (jazmajorsun), *jazupsen* (jazarsên) stb.

Nikololaki a selypítő görög maradt még hátra. A *rum* azonban nyilvánvaló, ha ilyen alakokat hallani: *jazizi* (jazêžê), *jazazaksin* (jazažaksên), *japazaksin*, *virezeksin*, *patlajazajim* (patlajažâm), *sindi* (šimdi), *zanim* (žanêm), *tabanza* (tabanža) etc. — Továbbá a milyen szavajárása az örménynek a *foški*, a jahudinak *ajde*, az arnautnak *vore*, a láznak *taço*, az adsemnek *ele*, olyan a rumnak a *vre*, *bre*.

A nyelvi és tárgyi tekintetben magyarázatra szoruló szók és kifejezések maradtak még hátra.

1. *Görünmê*, összevonva ebből: *görünmeje*. Így egyáltalában eltűnik a két egyazon vocalis közt álló *γ*, *j*, a vocalisok összevonásával, mély- és magashangú szókban. Pl. *ašā* (ašaγa), *čožu* (čožuγu), *topüm* (topuγum), *oldüm* (olduγum), *kapadēnnan* (kapadêγēnnan), *ajā* (ajaγa), *dedim* (dedijim), *čekmā* (čekmaγa), *emdim* (emdiγim), *kulā* (kulaγa), *āž* (aγaž), *ičtim* (ičtiγim), *analē* (analêγê), *buldüm* (bulduγum) stb. | *ā'zēna*, ebből *aγézēna*. Ha a *k*-nak *γ* változata nem ugyanazon magánhangzók közt áll, egy hehezet-szerű hangban marad meg az elolvadt második vocalisnak a nyoma. E hehezet a *γ*-nek még egy kisebb fokú lágyulása. Példák: *ā'rlēk* (aγêr-), *bā'rmak* (baγêrmak), *ā'z* (aγêz), *ajā'm* (ajaγêm), *kulā'n* (kulaγê'n), *čā'rêr* (čaγêrêr), *duražā'na* (daražarêna). De ha az összeolvadandó hangzóbokor a szóvégre esik, a szóvégi vocalis megmarad, pl. *soka'ê* (sokaγê), *čožu'a* (čožuγa), *kêlê'a* (kêlêγa), *sača'ê* (sačaγê), és ilyen esetekben a hehezet előtti magánhangzó sem nyúlik meg. E hehezet csak a mélyhangú szók sajátja, a magashangúak *j*-je vagy megmarad, vagy hosszú vocalisba olvad.

2. *olan* (ficzkó), az *olan* (oγlan) elrövidülése; az anatóliai nyelvjárásokban, sőt a sztambuli parasztnál is *ulan*, Ruméliában *holan*; v. ö. *havrat* (feleség) e h. *avrat*. Képzésére nézve érdekes analogia a ruméliai *kēzan* (lány), mely úgy viszonylik a *kēz* szó-

hoz, mint *oçlan* az *oçul*, *oçl* (fiú)-hoz; v. ö. *olum* (fiam). | *külhane* (hamuházi, aljas ember), voltaképpen *külhan-i*. A *külhane* (hamuház) a török fürdőknél az a helye, hol a vizet forralják. A tűzrakással foglalatostkodó szolga a *külhançê* (hamuház) és mint-hogy e fásasztó mesterség többnyire jött-ment embereknek jut osztályrészüll, minden sehonnainak *külhani* a neve | *bi* a *bir* (egy) helyett inkább csak bizonyos szólásokban járatos, a hol számnévi jelentése kevésbé eminens, pl. *öjle bi terler* (olyat, olyan egyet izzad), *bişej* (valami), *hiç bişej yok* (semmi), *bi-de* (tovább, egyet még), *bikaç* (nehány). Ilyen szóvégi és szóközépi hangelkopások nem ritkák, pl. *paça* (darab) e h. *parça*, *nasê* (milyen) e h. *nasêl* (ne-asêl), *jô* (nem) e h. *jok*, *işallâ* (ha isten akarja) e h. *inşallâ*. — Szó kezdetén gyakoribb az *s* előtti vocalis elkopása, pl. *sêtma* (hidegláz) e h. *êsetma*, *sêżak* (meleg) e h. *êşêżak*, mindkét szó az *êsemak* igéből való; továbbá *smarlamak* (ajánlani, megrendelni) e h. *êsmarlamak*, pl. *Allaha-smarladêk* (istennek ajánlottuk, isten vele); *şte* (ime) e h. *işte*.

3. *taula*, egy általánosan elterjedt koczkajáték neve, *tavla*-nak is hangzik; az olasz *tavola* (tabula)-ból | *kaştêlar* e h. *kaçtêlar* (futottak); a *ç-t* különösen *t* hang előtt gyakran hallottam *ş-nek*, pl. *istiler* (ittak) e h. *içtiler*, *aştê* e h. *açtê*, *uştu* e h. *uçtu*, *geşti* e h. *geçti* | *kömürlükte* e h. *kömürlükde*; az illeszkedésnek ama szabálya, hogy kemény és lágy mássalhangzók egymáshoz alkalmazkodnak, a sztambuli nyelvjárásra is ráillik pl. *sarraftan* e h. *sarraftan*, *boş-ta* e h. *boş-da*, *brak-ta* e h. *brak-da* (hagyd és); *demiştım* e h. *demiş-idim*, *iştım* e h. *işitmiş-idim*. Továbbá: *edep-siz* e h. *edeb-siz* (erkölcstelen).

4. *sene* megszólító szócska, többnyire a mondat végén áll, pl. *gel sene* (jőjj csak), *bak sana* (nézd csak), *öjle sölje sene* (így beszélj hát); a *sene* és megfelelő *sana* párja nem egyéb mint a *sen* (te) és *â* (*aya?*) összevonása. Ily hangrendi alkalmazkodások nagyon gyakoriak, pl. *öbür* (a másik) e h. *obir*, *birez* (egy kevés) e h. *bir-az* | *takêrtê-makêrtê* (zaj); a szó-ikerítések egyik legáltalánosabb módja, hogy a szó, kezdőhangját *m*-mel cserélve fel, ismétlődik, pl. *çiş-miş* (vizelés), *gürültü-mürültü* (zaj és efféle), *para-mara* stb. Egyáltalában minden szót lehet és szokásos így ikeríteni, és ezzel a szó jelentése némileg gyengül, pl. *paşa-maşa*: olyan pasaféle, *beşik-meşik*: bölcsőféle.

5. *barsak* (bél), elrövidülése a *baγr-sap*-nak. Hosszú hangzók különösen akkor rövidülnek el, ha etymologiai jelentésök kiveszett a nyelvtudatból, a *coluk* pl. e kifejezésben *coluk-čožuk* (sokaság-gyermek, apróság) a *čok-luk* összevonása; hasonlóan a *bajēr* (rét) is a *baγ-jer* (kerti hely) elrövidülése | *bilader* (testvér) e h. *birader*. Az *l-r* változás nagyon gyakori jelenség, különösen idegen eredetű szókban, pl. *zelzele* (földrengés) e h. *zerzele* ar.; *žejlan* (gazella) e h. *žejran* ar., *selvi* (ciprus) e h. *servi*, *gülgen* e h. *gürgen* ar., *čalpare* e h. *čar-pare*.

7. *tekme* (lábrugás), a *tekmek* ige főnévi alakja. A *k : p* hangcsere szintén előfordul, pl. *barsak* e h. *baγr-sap*, a *tékmak*-nak (dugni) egyik főnévi alakja *téka* (dugó), mely közönségesen *tépa*-nak hangzik | *ratelokum* vagy *rahatlokum* cukor-féle édesség, az arab eredetű *rahat-ül-halkum* (torok nyugalma) népetymologikus elváltozása. A *lokum* ugyanis *falat*-ot jelent. | *sinsile* (nemzetség), az arab *silsile* dissimilált alakja. Az *l : n* változására v. ö. *finžan* és *filžan* (findsa), *iskemle* és *iskemne* (szék), *kumral* és *kumran* (gesztenyeszínű).

8. *tel* a *telgraf* helyett népetymologikus forma, *tel* fonalat jelent; népies használatban levő szó | *kerata* (gézengúz) görög szó, *a keras* (szarv) görög többese | *sip-sivri* (nagyon hegyes); szintén egyik közönséges formája a melléknévi fokozásnak v. ö. *kép-kérméžé* (nagyon veres), *kap-kara* (nagyon fekete); a *p* mellett az *m* is előfordul, pl. *jem-ješil* (nagyon zöld), *züm-zürt* (nagyon szegény). Továbbá az *r* pl. *čér-čéplak*, *čérčéplak* (egész meztelen).

13. *kula'ena ezan okudular*. Hads. úgy akarja K. nevét megtudni, hogy kérdi tőle: «gyermek-korodba nem imádkoztak-é a füledbe?» A névadás ugyanis úgy történik, hogy a gyereket születése utáni napján ölbe veszi az apa vagy nagyapa, rááll az imádkozó szőnyegre (*sežade*) és imádkozás után a gyermek fülebe beleszállítja leendő nevét.

16. *šindik* (most) e h. *šimdi*, v. ö. *šindižik*. Ily anorganikus *k* hang követi néha az *-čnža*, *-inže* végű gerundiális alakot, pl. e népdalban:

suja gider elinde dir bakēržak
ne olurměš olan kēza bakēnžak
iki gönül bir olup-ta jatēnžak.

Szintilyen járulékhang az *m* a következő szókban: *kaplum-baḡa* (teknős béka) e h. *kaplê baḡa*, továbbá *ebem-gümež* e h. *ebe-gümež* (geranium); ejtéskönnyítő *b*, pl. *imbrendim* e h. *imrendim*, *ömbrüm* e h. *ömriim* (életem).

17. *ebzerlemek* e h. *ezberlemek*. A metathesis, különösen az anadóliai dialektusban nagyon gyakori, pl. *jarpak* (levél) e h. *japarak*, *devriš* e h. *derviš*, *kevrán* e h. *kervan*, *nalk etmek* (elbeszélni) e h. *nakl e.*, *kêbrač* (korbács) e h. *kêrbač*, *torpak* (föld) e h. *toprak*, *lanet* e h. *nalet okutmak*, *bulgur* e h. *burgul*.

19. *soj-sop* (nemzetség): maga a tőszó *soj*, míg a *sop* csak ikerített mása.

21. *kajmaklê jassê kadaǰf* (tejeles lapos rétes). *Kadaǰf*, *kataǰf* eredetileg bársonyt jelent, de átvittlen egy kenyérhéjból készített édes tésztás ételt is annak neveznek; mert a cukros víz, a miben főzik, bársony puhára dagasztja. Egy másik fajtája az *ekmek kadaǰf* (kenyér-rétes), a mit csurgatott és olajos tésztából sütenek.

23. *hattêñê-huttêñê* bilmez seni: határt-mit nem tudó te; az arab *haddini hududini* megtörökösítése. Szintén egyik módja a szó-ikerítésnek. | *dirém*, eredetileg kis pénz, most súlymérték, egy okkának (török font) 400-ad része.

25. *zarzavat* (zöldség) eredetileg *zebzevat* ar.

28. *okijarak* e h. *okuजारak*. Nagyon közönséges jelenség, hogy a *j* előtti magánhangzó *i*-nek hangzik, pl. *bekljor* e h. *beklejor*, *almijorsun* e h. *almajorsun*, *söjljerek* e h. *söjlejerek*, *furlajažak* e h. *furlajažak*. | *efem*, az *efendim* összevonása; de az se lehetetlen, hogy nyoma van benne az *efe* szónak, melyet a zejbekek «bátyja» értelemben mai nap is használnak.

29. *japažân* e h. *japažaksên*; a sztambuli nyelvjárás rendes alakja. Többi személy alakjai így hangzanak: *japažâm*, *japažân*, *japažak*, *japažâz* stb., *edežem*, *edežên*, *edežek*, *edežêz* stb.

30. *mâlebežî* (tejes-étel áruló), ebből: *mohalebežî*. Két egymás mellé kerülő vocalis, akár ha *h* is van köztük, szintén hosszú vocalisba olvad, pl. *mâlle* (hely) e h. *mahalle*, *tâf* (csodálatos) e h. *tohaf*, *dâ* (is) e h. *daha*, *sâb* (tulajdonos) e h. *sahib*. Ha a vocalisok közt γ hang van, hehezetté gyengül, pl. *p'âča* (pogácsa) e h. *pořača*, *b'âz* (torok) e h. *bořaz*, *sô'k* (hideg) e h. *sořuk* | *ašura* (tizedik) ar. Moharrem hó tizedik napján a mohammedánok egy búzából készült

édes levest főznek, melybe mindenféle gyümölcsöt behintenek. E levest, részben Noé próféta, részben Ali próféta meggyilkolt fiai Haszan és Hüszejn emlékére készítve, *ašura*-nak nevezik.

31. *jediji helvaja bak* (az ette édességet nézd); eredetileg *jediji halta* és *jediji boka bak*-ot mondanak, a mikor valaki hivatlanul beavatkozik valamibe, vagy ha valami illetlenséget követ el.

32. *hamamžê hanêm* (fürdőasszony). A nő-fürdőekben ez a fürdő vezetője, ő szedi be az ajtónál a pénzt és osztogatja a cselelétségnek a parancsokat. A szolgálatszolgálat áll a *hamam-anasê* (fürdő-anya)-ból, ez a mindenes szolgáló, a kit erre arra küldözgetnek; a *sállênatêr*-ből (sálos szolgáló), a ki a fürdőszobákból kijövőkre ráadja a lepedőket sálakat; továbbá a *hamam ustasê* (férfi-fürdőben: *tellak*), a ki a dörzsölést és szappanozást végzi. | *halvet* (külön szoba): így nevezik a török fürdőbeli kisebb helyiségeket; ezekben van a *kurna* (medence), kisebb víztartó edény, melyből a dörzsölésre és szappanozásra szükséges vizet meríti a szolgáló. | *göbek-taş* (köldök-kő): így nevezik azt a négyszögletű nagy követ, mely a fürdő legközepű nagy helyiségben van és arra való, hogy a ráheveredőt jól megizzassza. *Köldök-kőnek* azért nevezik, mert a fürdőhelyiség legközepén, a köldök helyén van elhelyezve.

35. *ajol*, jelentése egy az *olanéval* (ficzkó), csak hogy valamennyire sértőbb, szemrehányóbb. Eredetére nézve nem más mint az *ej orul*, *ej ol* (ugyan ficzkó) összevonása. V. ö. *büjün* (ma) e h. *bu-gün*. | *sen kendini pabužu büjüje okut* (egy nagy papucsúval olvastass magadra): ezt ajánlja H. a bolondokat össze-vissza beszélő Karagöznek. A «nagy papucsún» a *hožá*-t (pap) kell érteni, a ki ráolvasásokkal gyógyít még mainap is mindenféle betegséget. A nagy papucsú «nagy esztűt» akar jelenteni.

38. *téramvaj*, tramway. A consonans-torlódáson a török is úgy segít, hogy vocalist iktat a consonansok közé, pl. *téras* (beretválkozás) e h. *traš*, *firenk* (európai) e h. *frenk*, *divrem* e h. *dram*, *pirinž bej*-nek nevezi a német *prinz*-et; sőt a török *brakmak* (hagyni) ige is *bêrakmak*-nak hangzik a nép szájában. *Tarabolis*-nak hangzik *Tripolis*, *Tarabuzen*-nek *Trapezunt* városa.

39. *mezarži Māmud* (a temető Māmud), a *halál* képletes kifejezője.

41. *hā* a mondat végén álló nyomatékos szócska, pl. *šindi*

seni zaptijeje vererim *hā*: most mindjárt a rendőrnek adlak át; amma kézdē *hā*: ugyancsak bosszankodik ám.

48. *bē*, szintén mondat végi nyomatékosító szó *hé* jelentéssel pl. *kérarsēn bē*: eltöröd hé, *jokmu-bē*: nincs hé, *tāf-bē*: csodálatos, ne olur *bē*: mi lesz hé. A ruméliai dialektusban mondat elején is használatos, pl. *bē kizan*: hé lány, *bē holan*: hé fiu; a bulgáriai törökök közt *bre*-nek hallottam, pl. *ateš bre*: tüzet hé.

56. *kalabalék* (sokaság) az arab *galebelig* illeszkedett alakja. A sztambuli, de meg egyáltalában az oszmán-török népnelyvben még a kevésbé járatos perzsa és arab szók hangzói is alkalmazkodnak a hangzóilleszkedés törvényéhez. Pl. *ajna* (tükör) e h. *ajine*, *armud* (körte) e h. *emrud*, *šalvar* (bugyogó) e h. *šelvar*, *zaman* (idő) e h. *zeman*, *fereže* (női köpeny) e h. *feraže*, *abu hajat* e h. *abe hejat*, *zere* (mert) e h. *zira*, *pezevenk* (gazember, szószerint: kurvakerítő) ebből: *puzavenk*.

58. *tornehet*, hajós műszó, az angol *turn head*; ilyenek még a később előforduló *stop* és *stoper* (megállj).

61. *mežidije*, húsz piaszteres (*guruš*) nagy ezüst pénz; nevét első veretőjétől Abdul *Mežid* szultántól nyerte. A *guruš* (v. ö. *groschen*, *garaš*), negyvened része a *para*, mely eredetileg *darabot* jelent, v. ö. *par-ču* darabka.

65. *ot* (fű) és *kireč* (mész) adja azt a keveréket, melyet a keleti nők szőr eltávolítására használnak többnyire a fürdőkben. Erre vonatkoznak K. felesége szavai: *karēlarēn usturasē kireč-dir*.

70. *zil* apró kis pár csengők, melyeket a *köček* (énekes fiú) jobb és bal mutató és hüvelyk ujjára illeszt és kíséri vele az éneket. *Köček*-nek nevezik még azokat a mulató helyeket is, a hol cigánylányok zenekisérettel lejtének.

72. *merdümen* (lépcső); nevezik még *merdüven*, *nerdüven*-nek is. Eredeti alakja *nerduban*. A *b*: *v* hangcserére v. ö. *esbab* és *eswab* (ruha), *pazban* és *pazvan*, illetőleg *pazvand*.

Karagöz, II.

2. *čelik-čomak* (vaspálca, furkós). A népnelyvben gyakran képeznek alakilag egymáshoz közelálló szavak iker-kifejezéseket, pl. *hatt-hutt* az arab *hadd* és *hudud*-ból; *sin-sinsile* a *sinn* (kor) és *silsile* (nemzetség) szókból, *delik-dišik* (lyukas) a *delmek* és *dešmek* (lyukaszt) igékből, *čoluk-čožuk* (gyerek-sereg) stb.

3. *güle güle* (nevetve nevetve, jó kedvvel), közönséges szólás-mód és akkor használatos, ha valakinek valami, különösen öltözetféle viselésére jó kívánatainkat akarjuk kifejezni. A kereskedő rendszeren ezzel bucsuzik vevőitől.

7. *mutfak* (konyha) az arab *matbax* elváltozott alakja | *terbije* (nevelés), egyike azon számos kétértelműségekre kínálkozó szónaknak, melyek e játékokban különösen össze vannak halmozva. A tojásnak és zöldségnek, melyet a megfőtt ételre szoktak ráönteni, szintén *terbije* a neve. E szó alapjelentése ugyanis: nevelés, előkészítés, felszerelés | *Veli efendi çajêrê* (Veli efendi rétje), egy nagy sétáló és kiránduló helynek a neve a Márvány-tenger közelében, *Jedi-Kule* környékén.

8. *kêrêm-tartar* népetymologikus elváltozása a *cremor tartari*-nak | *pusulajê-mê sapêttên* (a czedulát vesztetted-é el); a czedulát elveszteni a. m. megbolondulni, esztét vesztetni.

11. *saz* egy híres hangszer neve, tambura-féle.

12. *keş-kerata*, a «kerata» (gézenguz) jelentését erősítő *keş* szócska *ostobát* jelent v. ö. fentebb *çelik-çomak*.

13. *askê* (akasztó) az *asmak* (akasztani) igétől. Az *askê* tulajdonképpen a török menyasszonynak falra akasztott hozományát jelenti, melylyel esküvője napjáig szobáját díszíti. Mai napság csak Anadóliában maradt meg e szokás, a sztambuliak virágokból csinálják az *askêt*. | *fal-taş* (szerencse-mondó kő); nagy fényes alakja miatt jegyzi meg Hads. Karagözre, hogy ily szerencse-kő képpen nyitotta fel szemeit. | *oski*, a törökök utczai betyár nyelvén aranyat jelent, itt a *lira* (török arany) helyett használja K.

15. *mangiz* szintén utczai nyelven kelendő; mondják *mangir*-nak is és mint ilyen a *bakir* (réz) szónak változata. A szóközépi explosiva melletti *n*-re v. ö. *tüfek* és *tüfenk* (pisztoly). A mi a szókezdő *m : b* hangcserét illeti v. ö. *benefşe* és *menekşe*, *bumbar* és *mumbar*, *behane* és *mahana*, *êblêk* és *êmlêk*; egy *bon marchê* nevű boltot a sztambuli nép *bumbarşa*-nak nevez; továbbá Anadóliában *belli* és *melli* (bizonyos). A mi végül a szóvégi *r : z* hangcserét illeti, az élő nyelvben nem találtam rá analógiát, de felemlítendők a *göz* (szem) és *görmek* (látni); *gözetmek*, *göstermek* és *görsetmek* alakok. Az is valószínűnek látszik, hogy az *olma-z*, *verme-z* stb. tagadó alakok *z*-je az *olu-r*, *ver-ir* stb. alakok *r*-jével szemben, szintén *olma-r*, *verme-r* alakok *r*-jéből változtak át.

19. *šekerli* (czukros kávé) és *kesme* (szelet, azaz *rahat-lokum* szelet), a mit a török *kavedsi*-nél kapni lehet. *Šekerli bir asma alté* és *kesme bir kapu dibi* kiáltja a kávé, vagyis egy czukros kávé a *lugos* alá, egy szeletet (édességet) a kapu mögé. A kávéház közepében rendszeren ott az *asma* (lugos), futókákból rögtönzött keretecske a vendégek számára; némelyek, ha kiszorultak az *asma* alól, a kapu mögé húzódnak.

29. *hék-mék* azt a hangot akarja kifejezni, melyet valaki ijedtében vagy akkor mond, ha nem talál kellő szókra. Ilyen utánzók még *zemberé-zembéré* a zene utánzására és *čat-pat* az ütésre.

30. *kanlé-kavak* szószerint «véres nyárfa», egy nagy térség neve a Bosporus közelében, hol régebben az akasztásokat végezték, innen «véres nyárfa» neve.

Karagöz, III.

4. *Šerife*, így nevezik a minaréken levő erkélyt, a honnan a müezzín ötször napjában imára szólítja az igaz hívőket; *alem* pedig a minare csúcsán levő félhold. Ez utóbbi szót kétértelműségét felhasználva feleli Karagöz Hads.-nak ama kérdésére: *ne alemde sin* (milyen világban vagy, hogy vagy) «daha *šerifede* dolašijoruz, *aleme* čekmadék» (mégcsak a *serif*ekben kódorgok, az *alem*ig nem jutottam fel).

5. *šik bej* (gavallér bej, gavallér úrfi); a *šik* szó európai jövevény, a moderneskedő törökök felkapott szava | *nanaj*, olyanféle utczai szó a «nincs» kifejezésére, mint az *oski* a lirára és a *mangiz* általában a pénzre.

7. *destur*, *düstur*; e szójáték megértésére tudni kell, hogy a *destur* eredeti jelentése «engedelem», mint jogi műszó törvénygyűjteményt jelent és egyuttal figyelmető szó az utczán járó-kelők részére «vigyázz» jelentéssel. Ugyanilyen értelemmel használatos a *varda* (vigyázz), *varda hā* (vigyázz hé) olasz eredetű szó is. Ezért feleli Karagöz, a mikor a törvények (*düstur*) ismeretét fessegetik nála, hogy a *desturnak vardás* nemzetségét is ismerem (*desturun vardalé sojunu bilirim*) | *sijasijje*; a politikai tudományokat jelentő *sijasijjet* Karagöz azzal a *sija-sijaval* zavarja össze, mellyel az evezősök lapátolás alkalmával taktust olvasnak. A görög eredetű *iskarmoz* pedig azt a kis papálcácskát jelenti, mely az evező lapátot egy kis bőrdarab segítségével a csónak széléhez erősíti. Az *iskarmoz ojunu* Karagözi vicez | *istatastik*, a mit K. *késsa jastéknak* (kurta párna) ért, a francziából átvett *statistik*ből alakult át. A köz-

török nyelv nagyszámú idegen szavai közt, különösen gyakoriak az *st*-vel kezdődő görög szók. E szókezdő hangtorlódást a török egy *i* elibe függesztésével oszlatja el, pl. *iskumru* e h. *skumri* (halfaj), *istavros* e h. *stavroz* (kereszt), *istridja* e h. *stridja* (osztriga), *iskorbut* e h. *skorbut*, *iskele* e h. *skala* (kikötő), *ispirto* e h. *spirito*. E két utóbbi olasz eredetű.

8. *mantê*; e szó, melyet Karagöz a gondolkozás tudományát jelentő *mantik*-kal téveszt össze, egy vagdalt hússal töltött és savanyú tejjel (*jour*) leöntött tésztaételt jelent, *tatar börek*nek (tatár rétes) is nevezik.

9. *formason* (istentagadó), a francia *franc-maçon* elváltozott alakja; a *formason*nal és a teljesen értelmetlen *felfosonn*al a *filozóf* szót akarta volna mondani.

11. *destan*, hosszabb verses elbeszélések a nép számára, lehetőleg változatos és tarka tartalommal. Régebben hősi tettekről zengett, ma már ponyva históriává sülyedt.

15. *eksik olma bajêr turpê gibi* (ne hiányozzál mint a domb retekje) tréfás szólásmód az egyszerű *eksik olma* helyett. A domb retekje tudvalevőleg mindig található.

16. *jahû*, indulat- és megszólító szócska *hê* jelentéssel, néha köszöntésnek is használják; Karagöz *zevzeftik*ből (ostobaságból) *o o*-val felel vissza.

17. *sünnet dühünü* (körülmetelés ünnepe); van *mekteb dühünü* (iskola ünnepe), mely a gyerek iskolába menése napját ünnepli és *gelin güvej dühünü* (menyasszony-vőlegény ünnepe vagyis lakodalom). Mind e mulatságoknál elmaradhatatlan a *hajalzê* (hajaljátékos), a ki karagözi élceivel ugyancsak mulattatja a vigadozó közönséget. Erre vonatkozik, hogy Karagöznek, a ki az *ajal*-t (férj) *hajal*nak (árny- v. Karagöz-játék) értette, azt feleli felesége: «burada sünnet dühünüfêlan jok» (ittén körülmetelési ünnep-fele nincs).

18. *ninni* bölcső- vagy altatódal. Ime a legszokottabb: *Ninni derim jaramaza ninni, dur otur annamaza ninni, ninni derim ujusun ninni, ujusun-da büjüsün ninni, gül janêñ büjüsün ninni*.

33. *muska*, eredetileg *nusya* (amulette). Így nevezik azt a koráni mondásokkal beírt és három szeglettre göngyölt papírt, melynek gyógyító erőt tulajdonítanak. Rendszeren a *hoža* írja és adja. Egy ezernaszálra függesztve a nyakban viselik, de néha párját is adnak a betegnek, hogy égesse meg és füstjével füstölgesse magát. Ezt a műtétet *tüsü*-nek (füstölés) nevezik, *tüsü etmek* (füstölni). A *tüsü* valószínűleg *tütsü*-ből (*tütmek*) rövidült el | *stop* és *stoper* (megállj), hajós-műszó; tréfásan a *dur* (megállj) helyett is használják.

40. *eski-püskü* ikerszó; *eski* régít jelent. Az egész szólás különben: *eski püskü, sōra ben adamê küskü*, tréfás rárimelés.

51. *davlambaz*, voltaképen *davlumbaz*, a gőzhajókon levő nagy ívet jelenti, mely alatt a kerék van; *ożak davlambazé* meg szintén azt az íves bolthajtást jelenti, mely a tűzhely (*ożak*) párkányát képezi.

52. *meze* (imbiss), különösen a szeszes italok (*mastika, raki*) mellé egy-egy harapni való. Dr. KÚNOS IGNÁCZ.

SAJTÓHIBÁK AZ I—III. SZ. «KARAGÖZ»-BEN.

Lap 10,	sor 1	föl.:	<i>anažā'zēnē</i>	helyett olvasd	<i>anažā'zēna</i>
» 11	» 12	»	<i>izim</i>		<i>izin</i>
» 13	» 5	al.:	<i>tezen</i>		<i>tejzen</i>
» 13	» 3	»	<i>čakmajedēm</i>		<i>čakmajajdēm</i>
» 14	» 16	föl.:	<i>mejdede</i>		<i>midede</i>
» 14	» 12	al.:	<i>sular</i>		<i>sularē</i>
» 16	» 4	föl.:	<i>sač mangal</i>		<i>saž-mangal</i>
» 18	» 17	»	<i>bitirerim</i>		<i>bitiririm</i>
» 19	» 15	»	<i>emrinizi</i>		<i>emriniz-mi</i>
» 20	» 7	al.:	<i>dūšenir</i>		<i>dōšenir</i>
» 20	» 4	»	<i>čillemiš</i>		<i>čillenmiš</i>
» 24	» 11	»	<i>geldije</i>		<i>gel deje</i>
» 27	» 12	»	<i>Kasida</i>		<i>Kaside</i>
» 27	» 12	»	<i>Arabi</i>		<i>Arab</i>
» 31	» 14	»	<i>baktēm</i>		<i>baktēm</i>
» 37	» 17	»	<i>dišarda</i>		<i>dēšarda</i>
» 38	» 18	föl.:	<i>kelliji</i>		<i>kelleji</i>
» 38	» 12	al.:	<i>bā'zļajēn</i>		<i>bā'sļajēn</i>
» 39	» 1	föl.:	<i>herre</i>		<i>kerre</i>
» 164	» 2	al.:	<i>jānē</i>		<i>jā'nē</i>
» 167	» 10	»	<i>sōjlenmesina</i>		<i>sōjlenmesine</i>
» 172	» 3	»	<i>hafde</i>		<i>hajde</i>
» 325	» 10	»	<i>görültü</i>		<i>gürültü</i>
» 338	» 7	föl.:	<i>Nikololaki</i>		<i>Nikokolaki</i>
» 340	» 18	»	<i>annasēldē</i>		<i>annasēldē</i>

A MANDSU NYELV ALAKTANA

rövid vázlatban.

7. §. Igeképzés.

A) Igétől való igető. (Verbum deverbale; e képzéseket a Kaulen- és Adam-féle nyelvtanok az activ értelmű alapige mellett «conjugatiók»-nak nevezik: 1. simplex forma activi generis; 2. conj. passiva; 3. c. reflexiva; 4. c. reciproca; 5. inchoativa; 6. factitativa v. causativa; 7. c. frequentativa; — Adam: 1. conjugaison ou conj. active; 2. conj., forme passive-causative; 3. forme réciproque; 4. f. coopérative; 5. f. élicative; 6. f. illative; s még néhány, ritkább divatú képzés, különös elnevezés nélkül. — Zacharov*) is megtartja az igenemek v. idomok [залог или виды глаголь] megkülönböztetését és elnevezését, 9-féle igét állítván föl: 1. activum transitivum; 2. intransitivum (középigé, гл. средній); 3. passivo-causativum; 4. missivum [cselekvés helyére való küldés igéje: (гл. отправления къ мѣсту дѣйствія)]; 5. abitivum [cselekvésre indulás igéje: гл. отхожденія къ м. д.]; 6. adventivum [гл. прибытія]; 7. iterativum v. frequentativum; 8. cooperativum; 9. reciprocum. Zacharov ezekből terjedelmes conjugationalis táblázatot is készített. De mind ezen osztályozás és rendszerezés csak complicálja a különben egyszerű igetant, minthogy a modus- és tempus-jelölésnek semmi különbsége sem jár az említett egyes igeidomokkal.

*) Nyelvtanának, melyet csak nem rég szerezhettem meg, czíme: Грамматика маньчжурскаго языка. St.-Pétervár 1879. — Egyúttal megjegyzem, hogy az Actes de la Société philologique-ban megjelent «Grammaire Mandchoue»-nak szerzője C. de Harlez, ki ugyanezt a nyelvtant olvasmányokkal és szótárral bővítve külön adta ki, e czímen: «Manuel de la langue Mandchoue», Grammaire, anthologie et lexique. Paris 1884.

1. *-bu* képzővel verb. «causativum»: *te-* ülni, sitzen: *tebu-* ültetni, setzen; *tebubu-* setzen lassen | *omi-* inni: *omibu-* itatni (tränken, trinken lassen) | *ubalia-* változni, *ubaliabu-* változtatni | *jabu-* járni, eljárni vmiben, cselekedni, csinálni: *jabubu-* parancsolni hogy vki eljárjon, cselekedjék, csináltatni | *bi-* esse: *bibu-* engedni hogy vmi vhol legyen = otthagyni; megmarasztani | *o-* (*ombi*) esse, fieri: *obu-* werden lassen = machen; vkit vminek tartani (einen etwas sein lassen).

2. *-bu* képzővel, verb. «passivum»: *tata-*: húzni: *tatabu-* gezogen werden (meg caus. «ziehen lassen») | *dali-* abscondere: *dalibu-* abscondi | *ende-* megcsalni, rászedni: *endebu-* rászedetni magát, hibába esni | *sabu-* conspicere: *sabubu-* conspici (meg: sehen lassen, zeigen) | *gosi-* amare: *gosiibu-* amari.

Jegyzet. A *-bu* kétféle értéke alkalmasan a *bu-* adni igéből magyarázható, mely egyrészt = «meghagyni» [hogy történjék vmi], másrészt = «megengedni» [hogy tegyenek vmit, akár magán az alanyszemélyen]. — Az utóbbira nézve figyelmet érdemel, hogy a pass. ige mellett a transitiv cselekvés agense dativus-alakban tétetik ki: *amade tantabuza* az atyától (a patre) megverettet (tkp. az atyának «verni engedett»). Zacharov is a *bu-* «adni» igét ismeri föl. — A *-bu* képzőalak mellett van néha még *-mbu*, melynek *m-*je talán közbevetett nom. verbale képzésből való (pl. *-n*, fent 310. l.): *okdobu-* v. *okdombu-* beegnen (entgegen gehen) lassen; *vesi-* fölmenni: *vesibu-*, *vesimbu-* fölvenni, fölterjeszteni (v. ö. *ve-siŋge* fölmenő, emelkedő).

3. *-ndu* és *-nu* képzővel, verb. «reciprocum, cooperativum»: *ajsila-* segíteni: *ajsilandu-* egymást segíteni | *tanta-* verni: *tantanu-* verekedni | *saj-* harapni, marni: *sajnu-* marakodni; együtt marni | *že-* enni: *žendu-* egymást enni; együtt enni | *tő-* szidni, átkozni: *tōnu-* egymást szidni, czivakodni.

4. *-ča* (*-čo*), *-če* képzővel verb. «cooperativum» (néha általában «frequentativum»): *te-* ülni: *teče-* együtt ülni v. leülni; többen leülni (kiki a maga helyére) | *omi-* inni: *omiča-* egymással inni | *soŋgo-* sírni: *soŋgočo-* együtt sírni, siránkozni | *amga-* aludni: *amgača-* többen együtt elaludni | *baj-* keresni: *bajča-* itt is ott is keresni, vizsgálni | *efi-* játszani: *efiče-* egymással j., játszázni, mulatozni | *gisure-* beszélni: *gisureče-* beszélgetni, egymással beszélni.

5. *-ža (-žo), -že* képzővel verb. «*reflexivum*»; *gaj-* venni, sumere: *gajža-* magának venni, megkapni | *debke-* szétszedni, szétoldani: *debkeže-* szétoldódni, szétmenni || ide való az *o-* (*ombi*) «lenni, fieri» mellett használt *ožo-* tő az *ožoro* nom. praes.-ben.

6. *-na (-no), -ne* képzővel verb. «*inchoativum*» (vagy «*approximativum*», a mint Boller [Wurzelsuffixe in d. alt. Sprachen 64] nevezte; Adamnál «*forme élative*»: «l'agent quitte le lieu dans lequel il se trouve, pour aller accomplir l'action»; Zach. «*abitivum*», s a képzőt a *gene-* «menni, elmenni» igéből eredtetni): *ominni*: *omina-* aller boire | *banzi-* élni: *banzina-* születni (élni kezdeni, életre indulni) | *eje-* folyni: *ejene-* elfolyni, kifolyni | *okdo-* beegnen: *okdono-* entgegen gehen | *ebiše-* fürödni: *ebišene-* fürödni menni | *ača-* egyesülni, találkozni vkivel: *ačana-* találkozásra menni | *te-* ülni: menni, vhova letelepedni.

7. *-nzi (-zi)* képzővel verb. «*inchoativum*» (jelesen a «*cselekvésre eljövotelt*» jelentő ige; a képző nem is egyéb mint a *zi-* «*venire*» ige: Adamnál «*forme illative*»; Boller ezt is «*approximativum*»-nak nevezte, Zach. «*adventivum*, гл. прибытія»): *tuvanézni*: *tuvanzi-* nézésre (látogatásra) jönni | *isagyúlni*: *isanzi-* gyűlésre jönni, gyülekezni | *isizi-*: *isingzi-* elérkezni | *ženzi-* enni jönni | *ilii-* állani: *ilingzi-* állomásra jutni, megszállani | *omingzi-*, *omizgi-* (*omi-* inni).

8. *-ngi* képzővel Zacharovnak *verbum «missivum»*-a, mely azonban szerinte is gyér használatú; az *uŋgi-* «küldeni» igéből ered; pl. *alangiküldeni* hogy mondjon, üzenni (Klapr. Chrest. 141. *Boto donzifi nialma takurafi Temuzin-de alangiŋa* Boto ezt hallván, embert küldvén, T.-nek megüzente).

9. Kevésbé rendes használatú képzők:

-nda, -nde: pl. *žalu-* és *žalunda-* telni, megtelni, telivé lenni | *sakda-* öregedni: *sakdanda-* el kezd öregedni | *uruehezni*: *urundemegéhezni* | *jo-* vhova menni: *jondo-* vhová férni, elférni | *gere-* és *gerende-* virradni, megvirradni || *algi-* dicsérni: *alginda-* egymást dicsérni (Zach.).

-ta, -te: pl. *ajсила-* segíteni: *ajsilata-* egyre, gyakran segíteni | *žajla-* félremenni, kerülni: *žajlata-* id. (egyre), szaladgálni | *karma-* őrizni, oltalmazni: *karmata-* id. (egyre) | *kurbu-* és *kurbute-* hente-regni. Zacharov a frequentativ idomhoz sorozza. — Megjegyzendő: *že-* «enni»-ből nom. praes. *žete-re*.

-*la*, -*le*: pl. *garmi*- darabolni, aprítani: *garmila*- szaggatni, tördelni | *debke*- szétszedni: *debkele*- id., kioldozni | *nej*- kinyitni: *nejle*- id., magyarázni.

-*ra*, -*re*: pl. *tata*- maga felé húzni: *tatara*- huzakodni | *izi*- és *izira*- fésülni | *izü*- kenni: *izura*- dörzsölni, elnyúni | *karma*- és *karmara*- oltalmazni (v. ö. -*ta*-val).

-*lja*, -*lje*: pl. *uje*- puhítani: *ujalža*- puhúlni | *dekde*- föl- szállni: *dekdelže*- fölrezzenni (álomban).

-*rža*, -*rže*: pl. *bilu*- czirogatni, gedélni: *bilurža*- hizelegni.

-*nža*, -*nže*: pl. *guni*- gondolni: *guninža*- gondolkodni, meg- gondolni, meghányi-vetni | *ulyi*- érteni, megérteni: *ulyinže*- kezd megérteni | *ili*- állani, megállani: *ilinža*- meg-megállani, késedel- mezni.

-*ša*, -*še*: pl. *žafa*- venni, fogni, kapni: *žafaša*- egyre fogni, tartani | *olyo*- ovakodni, félni: *olyošo*- ovakodni, vigyázni | *ibe*- lépni, előre l., haladni: *ibeše*- lépdelni, haladni (lassan) | *makta*- vetni, dobni: *maktaša*- dobálni | *kurbu*:- *kurbuše*- (= *kurbute*-) | *tata*:- *tataša*- maga felé húzogatni || *ciyala*- akarni, szeretni: *ciyálša*- egyre kívánni, vmire törekedni | *mongzi*- és *mongzira*- dörzsölni, téstát gyúrni, kezét morzsolni: *mongzirša*- gyúrkálni, nyom- kodni (birokban) | *buje*- kívánni, szeretni: *bujerše*- id. (egyre).

-*mža*, -*mže*: causativ értékkel, pl. *ača*- egyesülni, egybetalál- kozni: *ačamža*- összehozni, -gyűjteni, -rakni | *isa*- összegyűlni: *isamža*- összegyűjteni.

-*kia*- (-*zia*): causativ értékkel, pl. *žafu*- áthatolni: *žafukia*- átvinni, behatoltatni, megértetni | *žalu*- telni, megtelni: *žalukia*- megtölteni | *taci*- tanulni: *tacizia*- tanítani; — vagy pedig intensiv értékkel, pl. *tuva*- nézni: *tuvakia*- őrizni | *jaru*- vezetni, vinni: *jarkia*- (e h. *jarukia*-) rávinni, elcsábítani.

-*da*, -*de*: pl. *ibe*- lépni: *ibede*- lépdelni, lépéssel haladni (v. ö. *ibeše*-). — Idevaló *zi*-jönni: *zide-re* nom. præs.

B) Névszótól igető (verbum denominale).

1. -*la* (-*lo*), -*le* képzővel, «a z t- és a z z a l- tevés vagy mive- lés» értékével való ige: *karula*- köszönni, meghálálni (*karu* köszö- net) | *abala*- vadászni (*aba* vadászat) | *oktolo*- mérgezni (*okto* mé- reg) | *komolo*- nyergelni (*komo* teve-nyereg) | *gebule*- nevezni (*gebu* név) | *žergile*- rendezni, rendbe állani | *jasala*- szemlélni (*jas*

szem) | *užula-* élén állani, elsőnek lenni (*užu fej*) | *soňkolo-* utánozni, követni (*soňko nyom*) | *učule-* dalolni (*učun dal*) | *geňgiele-* tisztítani, világítani (*geňgien világos*) | *niamala-* szeretni (*niaman szív*) || *-li*: *moňgoli-* nyakba vetni (*moňgon nyak*).

2. *-ra* (*ro*), *-re* képzővel, szintén «*aszt-tevés*»-féle ige: *moňgoro-* mongolul beszélni (*moňgo mongol*) | *nikara-* sinaiül beszélni (*nika sinai*, s. ember) | *zezerere-* (*zezereme* asszony módra, *zezerereku* asszonyias: *zeze* asszony) | *ambara-* nagyot tenni (*ambarame vambi* nagyot öl, nagy öldöklést teszen: *amba nagy*).

3. *-da* (*-do*), *-de* képzővel, ugyan afféle ige (mint 1. 2. alatt): *silxida-* gyűlölni, irigyelni (*silxi epe*) | *jobodo* tréfálni (*jobo tréfa*) | *galada-* hozzáfogni (hand anlegen: *gala kéz*; megj. *galai da-* kézzel neki állani, munkához fogni) | *zebede-*, *zebede-* tanácskozni (*zebe* tanács, megbeszélés) | *žalida-* ravaszkodni, megcsalni (*žali* csel, ravaszság) | *samada-* varázsolni, igézni (*saman*, *sama* varázsló, samán). — *-rda* (= *-ra + da*): *žaxarda-* férfikort érni (*žaxardažaxa* n. præt.: *žaxa* férfi) | *zezerde-* asszonykort érni, anyányivá lenni (*zezerdeze* n. præt.: *zeze* nő, asszony).

4. *-ša* (*-šo*), *-še* képzővel: *samaša-* varázsolni, samánkodni (*saman*) | *guvaňguša-* házsártoskodni, kötekedni (*guvaňgu* házsártos) | *sajša-* dicsérni (*sajn* jó) | *tulxuše-* beborúlni, borussá lenni (*tulxun* borus, sötét) | *antaxaša-* vendégül lenni (*antaxa* vendég; ellenben: *antaxala-* vendégül fogadni, megvendégelni) | *majmaša-* kereskedni, handel treiben (*majman* handel) | *axuša-* bátyának (*axun*) tisztelni.

5. Egyéb, ritkább használatú denom. igeképzők:

-čila: *nikačila-* sinaiasodni (*nika sinai*; v. ő. *nikara-*) | *axunčila-*, *axučila-* bátyáskodni, bátya (*axun*) jogát gyakorolni.

-ža: *kesiže-* kegyességet élvezni (*kesi*) | *urgunže-* örülni, örvezendezni (*urgun* öröm).

-mi: *goromi-*, *goromila-* távolodni, messzire menni (*goro* távol való) | *bolgomi-* tisztúlni (*bolgo* tiszta) | *toxomi-* begombolni (*toxon* gomb).

-na: *žafuna-* gubanczosodni, nemezzé válni (*žafu* nemez) | *sujjene-* kalászosodni (*sujje*) | *ajna-* «*miz*»-ni, azaz: mit-tenni (*aj* «*mi*»).

-tu, *-tule*: *žusutule-* erőlködni, erejét használni (*žusun*) | *kimutu-*, *kimutule-* ellenségeskedni (*kimun* ellenség).

6. Denom. képzésű hangutánzó igék helyett a mandsu nyelv még a nyers hangutánzó szót a *se-* «mondani» igével szerkeszti, pl.: *cak seme* csattantani (schnalzen), *kiatar seme* kacagni; *bubu-baba seme* mormolni, érthetetlenül beszélni; s megjegyzendő, hogy igen széles körben alkalmazza a mandsu a hangutánzás ezen alakját: *keb seme* szunnyadva (*keb seze* elszunnyadt), *čas seme* történetesen, véletlen. — De a *se-* «mondani» ige képzőnek is mutatkozik *-si* alakban: *lab seme* és *labsi-* bekapni, mohón enni; *tuk-tuk seme* v. *tuksi-* kopog (a szív).

8. §. Igeragozás.

A mandsu nyelv az állítmányúl való igealakokon nem fejezi ki az alany személyek külömbségét; az alanyra mutató személyragok nélkül egyazon igealak lehet 1. vagy 2. vagy 3. személybeli akár egyes- akár többes-számi alanynak az állítmánya. Egyébiránt ha a mondatban az alany esetleg nincs kitéve, az állítmányúl való igealak rendszerint 3-ik személyi alanyról vagy határozatlan többesszámi alanyról értendő (ném. «man»; v. ö. lat. *dicunt*, magy. azt *mondják*, finn «passivum impersonale»). De kifejeztetik az állítmányigén négyféle modus-külobözet: *indicativus*, *imperativus*, *conditionalis*, *optativus*; meg az alapmoduson, az *indicativuson* belül kétféle *tempus*: *præsens* (és *futurum*) meg *præteritum*. E mellett a *tempustó*-alak mellett gyakran még a létige *bi* «copula» gyanánt használva kiemeli az igealak állítmány voltát (az alanyra vonatkozását), sőt az egyik (*-mbi* végű) ind. *præsens*-alak rendszeren van ezen *bi*-vel; meg ugyancsak a *bi-* «esse» igének modus- és *tempus*-alakjaival képezhetők szerkesztett igealakok, melyek szorosabb *tempus*-jelölésre szolgálnak (*imperfectum*, *plusquamperfectum*) vagy a modust múlt időre vonatkoztatják (*conditionalis præteritum*). — A fent ismertetett (312. l.) *nomen* verbalek közül kettő szerepel *verbum finitum*-tőül az *indicativusban*: a *-ra*, *re* végű *nomen* «*præsens*» (és *futuri*), meg a *-xa*, *-ze* (*-ka*, *-ke*)-végű *nom.* «*præteriti*». Ugyanezek szolgálnak, *participialis* jellemüknél fogva, *gerundialis*-alakoknak alapjául, *casus*ragok vagy *postpositiók* hozzájárulásával. — A többi *modus*-alakokban a csupa *igetön* kívül (*imperativus*), külön képzőket találunk, melyek a *nom. verbale*-képzésben külömben nem fordul-

nak elé. — Szintígy van a participialis nomen verbale-val szerzett gerundiumokon kívül még saját ragú néhány gerundium.

Az igeragozás — illetőleg a modus- és tempus-jelölés, azon egyféle az egyszerű alapigékre és bármely származott igékre (7. §.) nézve, miszerint külön conjugatiók fölvételére nincs szükségünk.

9. §. Verbum finitum.

A) Indicativus: 1. præsens. — Csak az egy *bi* «esse» ige használtatik csupa tőalakjában ind. præs.-alakúl = «est» (illetőleg = «sum, es, est, sumus, estis, sunt»): *señgi fulgian bi sanguis ruber est, muse nialma bi nos homines sumus*. Egyébként az ind. præs. vége *-mbi*, pl. *alambi* elmond, beszéll, *genembi* elmegy, *omimbi* iszik, *obombi* mos, *dedumbi* alszik, *vambi* megöl, *ombi* leessen, lehet (*o-*: præt. *oxo*), *sembi* mond, gondol; ¹⁾ *gosibumbi* amatúr (*gosi-bu-* amari), *dedubumbi* altat (alvásra lefektet, meghálat), *ominambi* inni megyen, *ajsilandumbi* egymást segítik stb. — Ezen ind. præs. alakban a végző *-bi* nyilván a létige *bi-* (est), mert csatlakozik hozzá az *-mbixe* végű imperfectum, melyben *-bixe* a *bi* igének praeterituma. Az igei alaprésznek tehát participium vagy gerundium értékével kell bírnia, s így is magyarázzák az alakot Zacharov és Adam: pl. *alambi* = *alame* (a folyó cselekvés gerundiuma) + *bi* (est) = elmondván [elmondásban] van. Lehetne bár az *-n* képzős nom. verbalét is alapúl venni (csakhogy nom. agentis értékkel): *alan-bi* = elmondó-van; ²⁾ annyi bizonyos, hogy az *-mbi*-beli nasalis nem csupa «ligamentum» (Kaulen), vagy «développement d'une nasale» (Harlez). — Jegyzet. A *bi* ige még maga is veheti föl, mikor több mint csupa copula, a vele alakult præsens-végzetet: *bimbi*.

¹⁾ Czélszerűnek látszik, az alanyiszemély különbségét ki nem fejező mandsu igealakot a magyar ige egy. 3. személyalakjával fordítani, mely úgysis többnyire = csupa igető.

²⁾ C. von der Gabelentz (Zeitsch. DMG. XVIII, 215): ... dass diese die eigentliche endung *bi* nicht an den stamm, sondern an eine form auf *n* anhängen, die ursprünglich participiale bedeutung gehabt haben mag und jetzt noch als die gebräuchlichste endung für abgeleitete substantiva vorkommt, z. b. *jabun* der gang von *jabumbi*, *elden* glanz von *eldembi*.

2. Indicativus, *præteritum* (perfectum, aoristus): a *-ya*, *-yo*, *-ye* (v. *-ka*, *-ko*, *-ke*) képzős nomen *præteriti* (fent 312. l.) vagy magában áll mint *præteritumi* állítmányalak vagy hozzá járúl még a *bi* létige: *-yabi*, *-yebi* (*-kabi*, *-kebi*), pl. *alaxa* v. *alaxabi* elmondott, *zixe* v. *zixebi* eljött; *bi-* igétől: *biye* (v. *biyebi*) vala, volt; *o-* igétől: *oyo* lett, *se-* igétől: *seye* mondott; *dosika* v. *dosikabi* intravit, *baxa* (e h. *baxaxa*) v. *baxabi* kapott, stb.

A *bi* létigének *præterituma* (*biye*) a *præsens-* és *præteritum-*alakok alaprészéhez járulván, *imperfectum* és *plusquamperfectum*-féle alakok keletkeznek: *alambixe* elmond vala, *alaxa-bixe* elmondott volt; pl. ő eljött volt (*zixebixe*), de én elküldtem (*uñgixe*).

Jegyzet: Néha *-xa-bi* helyett a befejezett cselekvés gerundiuma (*-fi*) teszi a *præteritum* alapját: *zifi-bi* e h. *zixe-bi* eljött.

3. Indicativus, *præsens* és *futurum*: a *-ra*, *-ro*, *-re* képzős nomen *præsens*, néha még *bi-*vel (*-ra-bi*) az *-mbi* alak mellett ritkán fordul elő *præsens* értelemmel, hanem inkább *futurum*; a tagadósított *præsens* azomban (l. alább) csakis ezen *participiummal* fejeztetik ki (*-raku* = *ra+aku*, *re+aku*): pl. *alara* elmond (el fog mondani), *genere* elmegyek | pl. «te légy itt, én elmegyek» (*bi genere*) | pl. «a ravasz (a más világon) számárrá válván, a jámbor fogja megülni (a jámbornak lovagoltatni fog, *nomyon-de morilabure*) | pl. «én most a fővárosba megyek [*genembi*], tudorság elnyerése után téged magammal viszlek (foglal vinni: *simbe gamara*) | kérdő mondatban, mely kérést jelent: *tere-o* fog-e leülni = tessék leülni.

B) Imperativus: A csupa igető 2-ik személyre szóló parancsolást jelent: *ala* mondj el (mondjatok el), *gene* menj (menjete); *alandu* mondjatok el egymásnak. — Csak néhány, kivált egytagú ige nyer az imperativusban járulékot, mely azonban nyilván nem a *modus* kifejezését illeti, hanem egyszerű bővítés (v. ö. a *-ra* alakot, bővebb tőtől: *ożoro*, *bisire*, *żebere*): *o-* lenni: imper. *oso* | *bi-* lenni, esse: *bisu* | *gaj-* kapni, elvenni, fogadni: *gajsu* | *baj-* kérni, keresni: *bajsu* || *że-* enni: *żefu* || *dosi-* bemenni: *dosinu* | *tuci-* kimenni, eredni: *tucinu* | *vesi-* fölmenni: *vesinu*. — Szintígy fölváltja *-žu* (e h. *ziu*) a *-zi* végű inchoatív igék (fent 382. l.) ezen képzőjét, mely amúgyis egyazon a *zi-* «venire» igével; ennek azonban *ziu* az imperativusa; pl. *alanžu* gyere elmondani, *benžu*

hozz el (*benzi-*), *gažu* adj ide, hozz el (*gazi-*). — A 3. személyre főleg az optativus alakja szolgál.

C) Optativus. Az így nevezett *-ki* végű modus-alak ohajtást, meg kevésbé nyomatékos parancsolást, s végre nem határozottan állító futurumot jelent: pl. *žeki* egyél, egyék csak, tessék enni; *teki* tessék leülni: *geneki* jóformán elmegyén, majd elmegyén | pl. *nialma oki sembi* ember legyen mondja [magában] = ember akar lenni | *si dere obofi žaj ziki* te az arczodat megmosván, aztán eljőj. — Parancsoló értelemmel használtatik különösen a *-ki*-alak nyomatékosítottja *-kini* (az ebbeli *-ni* különben kérdő szócska), pl. *alakini* hadd mondjon el; *sini cizaj okini* a te akaratod szerint hadd legyen | pl. «száz módon hajlítsd (*bukdakini*), mégsem hajlik meg» | pl. *icixi-aku okini seci baxambi-o* hiba nélkül hadd legyek, ha mondod (= ha hiba nélkül kívánsz lenni), eléred-e?

D) Conditionalis, *-ci* modus-képzővel: *alaci* ha elmond, *geneci* ha elmegy; *bici* ha van, *oci* ha lesz, stb. Szorosan föltételező értéken kívül, ez igealak még egyéb előkészítő (jelesen megengedő, időhatározó, okhatározó) mondatokban is szerepel. Ezenkívül megjegyzendő gerundialis használata az «illik, kell; lehet» (*ačambi, ombi*) igék előtt. Pl. *žixa bici utzaj bajtala* pénz [pénzed] ha van, hát használd | *sargan mergen oci ejgen-de gasačun komso* a feleség ha okos (v. mikor okos), a férjnek panaszja kevés (nem igen van) | *geneci utzaj genembi seme žendu* ha elmegy, hát mondd, hogy elmegyek | utána vetett *tetendere* «mihelyt» szóval: *zici tetendere belžeci ačambi* mihelyt eljön, el kell készíteni | még külön «ha» (*ajka, ajkabade*) kötőszóval: *suve ajka mini gisunbe ežefi . . . jabuci ti* ha az én szavamra emlékezve . . . cselekedtek | *sinde ajka sajn bitže bici* neked ha jó könyv (könyved) van || *donzici si te manžu bitže žulambi sembi* ha az ember hall, azt mondják: te most mandsu könyvet olvasol = a mint hallani (wie man hörte), te most . . . olvasol; v. azt hallani, hogy stb. | *dosici enčexen aku, nakaci žajrakan* bemenni (a dologba, rávállalkozni) nincs tehetség, elhagyni sajnálat = a mi azt illeti, hogy vállalkozzam — hogy elhagyjam || *mimbe bolgo obuci ombi* engem tisztává hogy tegyen lehet (= engem t. tehet) | *erebe valiaci ačaraku biže* ezt hogy eldobja nem-kellő volt (= ezt eldobni nem kellett) | *ere bajta-be nakaci sajn* e dolgot ha elhagyja jó (jobb elhagyni). — Meg-

jegyzendő hogy *oci* («ha van, ha lesz») gyakran csak az alany kiemelésére szolgál: *tondo amban oci bučere-de geleraku* a hú alattvaló [*oci*] meghalni nem fél | *buja nialma oci ulin-be bujemi, ambasa sajsa oci erdemu-be kemuni bujemi a kis* (v. közönséges ember) [*oci*] a vagyont kívánja, a bölcssek (tökéletes emberek) [*oci*] mindig az erényt kívánják | megjegyzendő: *emu-de oci* először, *žaj-de oci* másodszer, *sunža-de oci* ötödszer, stb.

A *-ci* alakhoz, «megengedő» értelmének tűzetes kiemelésére, *be* szócska járul: *-cibe*, pl. *bicibe, ocibe* habár (noha) van v. lesz | pl. *fulun čalian bicibe* tisztí fizetés és tartás habár van [mégsem telik a mindennapi költségre] | *tecibe ilicibe elze aku* habár ül habár áll (= üljön bár vagy álljon), nincs nyugta.

A conditionalisnak *præteriuma* és *futuruma* a *cond. bici* v. *oci* segédigével meg az illető participiumokkal szerkesztődik, pl. *alaxa oci* ha elmondott, *alara oci* ha elmondani fog | pl. *tuttu aku biye bici* úgy ha nem volt | *eze nialmade žazilaxa bici* ha rossz emberrel megbarátkozott volna.

Ugyancsak a *-ci* *cond.* alak, hozzájárult *-na* nyomatékosító raggal: *-cina*, fölszólítást is fejez ki; a *-na* ragnak alkalmasint eredetileg kérdő értéke volt (v. ö. *-ni*), s a parancsoló értelem úgy fejlődött, mint a *-ra-o*, meg a *ki-ni* alakon (v. ö. «hát ha egyet innánk»-féle mondatnak fölszólító végértelmét); pl. *ubade tecina* üljön (ülj, üljetek) le itt; *kemuni žicina* jöjjetek el még; *žecina* hadd egyék, stb. Megjegyzendő *secina* «mondj csak» a mondat végére vetve, mint helyeslést kívánó fölkiáltás, mely körülbelül = «úgy-e bár»: pl. *azige žuse damu sefu-i žilgan-be donžixa-de, fajaŋga gemu tuxemi, secina* a gyerekek, csak a mesternek hangját hallván, mind megijednek (tkp. lélek esik), úgy-e bár!

10. §. Gerundiumok.

1. A *-me* végű gerundiumban valamely ige a rákövetkező (pl. állítmány-) igének alárendeltetik, főleg mint mód- és célhatározó, melynek cselekvése a főigéével egyidejű (ger. *præsens*): pl. *arame tacibuža* scribendo docuit | *muse sibia maktame dasame dendeki mi* sorsot vetve (sorsolással) ismételve (újra) fogunk osztani | *nimere nialma-be tuvaname genemi* a beteg embert megnézni megyek | *manžurame baxanambi* mandsuúl beszélni (*manžura-*)

tud | *ʒabume seʒe* felelvén mondta (feleletül, feleletképen) || *mute-«posse»*, ige mellett: *bi . . . karulame mutembi* hálát adhatok | *ubaliambume muteraku* fordítani nem tudó | *ʒafan ome mutembi* mandarin lenni (o-) bír (= lehet) | *ʒili aku ome muteraku* harag nélkül nem lehetek. — Megjegyzendő *seme* «mondván», mely az oratio recta alakjában levő nyilatkozatot (v. gondolatot) mint tárgyat vagy más határozót a főmondatba illeszti: *imbe mutembi seme alaxabi* ő róla teheti mondván elmondta = ő róla azt mondta el, hogy teheti | *ʒalan-be maŋga seme gasambi* az életet bajos mondván panaszolja = az életről panaszskodik, hogy bajos | *ʒuj gebu Temuzin seme araxa* a fiú nevét T. mondván tette = a fiút nevezte T.-nek || *seme* mint megengedő kötőszó: *jadaxun nialma ʒudai bade teʒe seme fonzire nialma aku* szegény ember a piacon leült bár, kérdező ember nincsen (nincs a ki kérdezze).

J e g y z e t. Az egyszerű ige mellett lehet a *bi*-vel szerkesztett praesensnek is *-me* végű gerundiuma (*-mbime*): pl. *orxo ŝaxurun gečen-de gelembime, gečen ŝun-de gelembi* a fű a hideg dértől félvén (= míg fél), a dér [meg] a naptól fél | *bimbime: doro ʒanci bimbime, goro-de bajmbi* a törvény közel levén (habár k. van), [de] messze keresik.

J e g y z e t. A *-me* gerundium következő *saka* v. *ʒaka* szóval = «alig hogy, mihelyt csak»: pl. *banzime saka utʒai gisureme baxanambi* alig hogy született, már szólni tud | *sabume ʒaka gulika gese* alig látván (alighogy látták egymást), szinte megbarátkoztak.

2. A *-fi* végű gerundium a főigebeli cselekvést megelőző mellékeselekvés kitételére szolgál (ger. praeteriti); — úgy is szerepel, hogy midőn egymásután következő igecselekvések egyazon modus- és tempus-határozással értendők, csak az utolsó veszi föl a modus- és tempus-jelölést, az előzők pedig mind a *-fi*-alakban tételnek ki (ger. copulativum -- mellérendelő mondatkötő jellemével): pl. *ʒifi: axun deo ʒečende ʒifi tatara bōde ebuʒe* bátya és öcs a városba jöven a fogadóban megszálltak | *bōde dosifi deduʒe* a házba bemenvén lefeküdt | *si bōde isinafi, mazige tejefi, buda ʒefi, dere obofi, ʒaj ʒiki* te haza menvén, egy keveset pihenvén, megebédelvén, azcot megmosván, aztán gyere el (= menj haza, ebédelj meg, mosdjal meg s aztán gyere el) | *ʒiya aku ofi tuttu udaxaku* pénz nélkül levén (= mivel p. n. volt, tehát nem vett | *uttu ofi* így levén (= azért) | *erebe gisurefi ajnambi* ezt beszélvén mit csinálsz (= miért beszélled ezt).

J e g y z e t. Nehány igének *-fi* helyett vagy mellett *-pi* (*-mpi*) végű a gerundium, mely néha még nom. verbale (nom. praeteriti) jellemével bír: *sa-* kinyújtani, kiterjeszteni (praet. *sanka*, part. praes. *sandara*): *sampi* | *žuva-* kinyitni, tátni (praet. *žuvanka*): *žuvampi*, pl. *moŋgon sampi aŋga žuvampi tuvambi* nyakát kinyujtván száját nyitván néz | *žalu-* telni, megtelni: *žalufi* megtelvé, *žalupi* teli, megtelt, plenus, repletus.

3. Egyidejű mellékcselékves kitételére szolgáló, főképen módhatározó gerundium: *-χaj*, *-χoj*, *-χej* (*-kaj*, *-kej*, vagyis a *-χα* nom. verbalének instructivusa): *χadaχai* szegezve (*χasa χ. tuvambi* szemet szegezve néz) | *teχej* ülve (*t. aliaχa* ülve várakozott) | *goloχoj geteχe* ijedve fölébredt (fölijedt) | *aŋga žuvankaj* szájátva | *oχoj* levén: *kičen χusun žalaraku oχoj*, *čun-čuni šuve χafure-de isinaya* szakadatlan igyekezettü erőlködéstü levén, lassanként megértésére jutott | *baχa-baχaj* kapva-kapva, amúgy hirtelen, szándék nélkül | *nambuχa nambuχaj* a hogy akad, gondolomra (pl. *gisurembi* beszél).

4. Consecutiv értékű gerundium: *-tala* (*-tolo*), *-tele*: lásd fent 316. l.: *isitala*, *moχotolo*, *bučetele*, *zitele* | *o-mbi* igétől *otolo*: pl. *utala ania otolo χeni maχige bankaku* annyi év lett-ig (múltáig = annyi évig) legkevesebbet sem restült el. — Közel áll ehhez, bár értéke árnyalatilag eltér, a *-taj*, *-toj* alak: *bučetej* halálra (pl. *afambi* harczol), *ergeletej* erőszakolva, erőszakkal, *vataj* megölésig (agyon, pl. *verni*) | pl. *bejebe valiataj ome mutere amban* magát eldobva lenni tudó tisztviselő (= magát föláldozni képes).

5. Rákövetkező mellékcselékves gerundiuma: *-ŋgala* (*-ŋgolo*), *-ŋgele* («mielőtt»): *geneŋgele emgeri šaχa* elmente előtt (mielőtt elment) egyszer nézett | *gisun vaziŋgala jasaj muke far-seme ejeχe* mielőtt beszédét végezte, könnyei megeredtek | *o-mbi* igétől *oŋgolo* (fent 318 l.).

Ezenkívül az állítmányúl álló participiumok, a *-ra*-képzős nom. praesentis és a *-χα*-féle nomen praeteriti, alkalmas casus-raggal (jelesen loc. *-de*) vagy hozzá csatlakozó postpositiókkal — gerundiumok gyanánt szolgálnak, vagyis egész mondatnak határozóul a főmondatba való beleilleszkedését eszközlik; még a tárgyul való mondat is így befoglaltatik a participiumnak accusativus-alakjában. Ilyen participialis gerundium tkp. a fent 3. alatt fölvetett *-χaj* végű alak is. Példák:

1. *-be* acc. raggal: *nomχon sajn χafan ožoro-be guniraku*

hogy szelid jó tisztviselő lesz, nem gondolja (tkp. létet, *ożoro-be* = hogy lesz) | *ere nure ajbici gaziya-be sarku* nem tudja, honnan vették ezt a bort (vettet, *gaziya-be* = hogy vettek).

2. *-de* loc. raggal: *besergen-i baru zidere-de*, A. *geteže* midőn az ágyhoz jönnek v. jöttek, A. fölébredt | *Temuzin xolyabe ućarafi afaki serede, žuve nieže dejeme zimbi* T. a rablókra akadván midőn [velük] harcolni akar (tkp. harcolnék mondóban), két kácsa röpül oda (röpülve jön) || *bade* «helyben (mihelyt, midőn)»: *ambanialma oļoro bade, buja žuse geleraku sere doro bi-o?* midőn a nagy emberek óvakodnak, a kis gyermekek ne féljenek? (tkp. „nem félnek” mondás[uk] szokás-e?) || *žakade* «-ért (mert, mihelyt)»: *sini beje tubade bisire ž.* mert te ott voltál, [én szabadulhattam] | *tusabe arara ž.* minthogy hasznót tett || *žalin* «ért, okáért», *turgun* v. *turgunde* «okáért, miatt»: *ağun žiže t. deo geneže* mivel a bátya jött, az öcs elment || *-be dayame* «következtében, ért, miatt»: *suveni katun žan simbe takuraya-be dayame* mert a ti császárnétok téged küldött || *gozime* «daczára»: *ćirabe takara g. muzilenbe sarku* noha az arcot ismeri, de a szívet nem tudja | *bajan biže g. enen lakćaya* habár gazdag volt, a nemzedéke megszakadt || *-ći ebsi* «óta»: *mō tebure-be deribuxe-ći ebsi* azóta hogy fákat ültetni kezdtek || *aņgala* «-n fölül, helyett»: *gućuse-de nure benere a.* a helyett hogy a barátoknak bort kínálsz, [adj nekik inkább enni] | *maņgi* «után»: *susaj nialma-be etuku sufi amasi uņgiže maņgi, T. žili banziři žendume* miután ötven embert levetkőztetve visszaküldött, T. megkaragudván szólt | *dari* «-onként»: *žiže dari* valahányszor jött.

11. §. Igealakok tagadósítása.

A tagadólagos állítás kifejezésére szolgáló *aku* (*akō*) szó egyszerűs mind ige és névszó természetű; állítmányul állva = «non est» (= «nem» és «nincsen») meg névszóhoz járulva tagadószó jelzőül szerepel, mely még casusragokat és az *-ņige* névszói végképzőt is elfogadja. Az állító igealakok tagadósítását az *aku* szó csak a névszói vagyis participium-alakokon eszközli (*-raku*, *-ćaku* = *-ra* + *aku*; *-ća* + *aku*).

1. Az *-mbi* végű ind. praesensnek a *-ra* praesens-futurummal együtt a tagadólagos alakja: *-raku* = *-ra* + *aku*, *-re* + *aku*, *-ro* +

aku, pl. *alaraku* el nem mond, *generaku* nem megyen, *oŋgoraku* nem felejt, *žeteraku* nem eszik (nem fog enni).

2. A *-xa* part. praeteriti-hez úgy járul az *aku*, hogy *-xa*, *-xo* + *aku* lesz *-xaku*, de *-xe* + *aku* lesz *-xeku*: *alaxaku*, *oŋgoxaku*, *genexeku*, *bixeku* stb. Megjegyzendő, hogy a különben *-xa* helyett *-ka* (*-ko*, *-ke*)-vel való nom. praeteriti az *aku* ('*ku*) előtt *-xa*-val alakúl: *tucike*, de: *tucixeku*, *soroko* megsárgult: *soroxaku*, *žonko* emlékezett: *žonkaku* és *žonoxaku*.

Az *-mbixe* imperfectum meg a *-xa* *bixe*-féle plusquamperfectum, tagadólag: *-mbixeku*, meg: *-xaku bixe*, pl. *alambixeku*, *genembixeku*, meg: *alaxaku bixe*, *genexeku bixe*.

3. A tagadólagos *conditionalis* (*-ci*) kifejezésére ugyancsak a tagadó *-raku* participium szolgál a cond. *oci* segédigével; *generaku oci* «ha nem megyen», *tusa araraku oci* ha hasznót nem tesz. Szintígy az optativus (*-ki*) is segédigével: *generaku oki*, vagy e nélkül a csupa tagadólagos part. futuri: *generaku*. Az *oci* cond. segédige szorosabban kapcsolódván, *generaku oci* rövidül: *generakuci*.

A gerundiumok is csak körülírással tagadósíthatók: *generaku ome*, *generaku ofi*.

Az *aku*-tól merőben külön szava van a tiltásnak: *ume*, mely az állító participium praesentis-sel jár, de ennek nem utána, hanem előtte áll (illetőleg a mondat elején): *ume eye-be azigen seme jabure* ne cselekedd (*ume* — *jabure*) a rosszat, mondván hogy kevés.

Végre az *unde* «még nem» tagadó szó mindig a part. praesentis (*-ra*, *-re*) után áll, habár múlt időbeli cselekvés értendő: pl. *zidere unde* «még nem jő» (v. «még nem jött») (*ziye zixekun* jött-e vagy nem jött-e? *tetele zidere unde* eddig még nem jött).

Zacharov (190. §.) csak a tagadólagos part. praes. (*-raku*) változatának tartja azon *-raxu* (*-raxó*) alakot, mely a nem o h a j t o t t vagyis félelemmel képzelt cselekvésről értendő (Adamnál: «*verbe appréhensif*»): *generaxu*, *ožoraxu*, *alaraxu*; pl. *ama eme nimeraxu seme žobombi* aggódom nehogy atyám anyám megbetegedjenek (szó szerint: atya anya [csak] meg nem betegednek mondván aggódom). Más vélemény szerint ezen *-raxu*-beli *axu*-nak köze van az *ajō* félést kifejező interjectióhoz, hasonló szerkezet-

ben: *eye nialma zidere ajō sembi félek* hogy a rossz emberek jönnek (szó szerint: a r. emberek jönnek *ajō!* mondok).

12. §. Kérdő alak.

Az állítmány-igéhez meg szintén állítmányi névszóhoz járuló kérdő szócskák: *-ni, -o* (mely már *u-nak* hangzik), kapcsolva *-nio* (*-niu*); nyomatékosítva: *ni-kaj*; megjegyzendő, hogy akkor is használatnak, ha különben a mondatban kérdő adverbium van (fent 318. l.). Az *aku* végű tagadólagos igén a kérdő *ni* szócska *n-né* rövidül: *akun*. Pl. *si erebe ajbide baxafi saza biye-ni* te ezt hol tudtad meg? *ere aj turgun-ni* ez miért [van]? (= mi ennek az oka) | *si sabuzaku-n* nem láttál-e? *abka galarakun* az ég nem derül-e? *geneki serakun* nem akarsz-e menni (szó sz.: mennék nem mondasz-e?) | *ere gese kōli bi-o* (*biu*) van-e ilyen szokás? *če zimbio ziderakun* űk jönnek-e vagy nem? (jönnek-e nem jönnek-e) | *jabu-buci oōoro-o* (*oōorou*) meg lehet-e cselekedni? | *baxao* (*baxau*) kapott-e? | *ere ajka sinī saraŋga nio* ez vajjon a te tudásod (= ezt te vajjon tudod-e? | *ere sajn aku nio* ez nem jó-e? || *zidere zideraku nio* jön-e vagy nem? | *geneye geneyeke* (v. *-yekun*) elment-e vagy nem? — Megjegyzendő, hogy a *ni* néha csak nyomatékosító értékű (v. ö. fent a *-ki-ni* optativus alakot), csodálkozó fölkiáltásban: *dule i tubade biye-ni* hát ő ott volt! *dule si tubade bifi nialmai baru gisurembi-ni* hát te itt levén az emberekkel beszélsz — Megjegyzendő: *sajun* (*sajōn*) jó-e? (*sajn* jó); *jargiun* igaz-e? (*jargian* igaz).

Függelék: Nehány nyelvmutatvány.

1. Bölcs mondasok (Klaproth, Chrestomathie mandschou-ból).

Nialma-de tusa araci, beje-de tusa ombi. — Ha [valaki] embernek (= más embernek, másnak) hasznot teszen, magának leszen haszna.

damu sajn bajta-be jabu, karulame ačabure-be ume fonzire. — Csak cselekedd meg a jó dolgot, ne kérdezd a viszonzva kiegyenlítést (ne kívánj érte megfelelő viszonzást. — *ača*- egyesülni, egybetalálkozni: *ačabu*- egyesíteni, összehozni, összeilleszteni, egyen-

lövés tenni; *karu* felelet, viszonzás (megfizetés, megtorlás): *karula*-viszonozni, érte megfizetni, megköszönni.

nure-be komsokoni omi, bajta-be fulukani ulxi. — Bort kevés-
sel (kis mértékben) igyál, ügyet fölössel ismerj. — *komso-kon, fulu-*
kan dim. alakok.

jadazun bime gasarakuŋge maŋga; bajan bime čoktolorakuŋge
ža. — Szegény levén, bajos nem zúgolódní; gazdag levén, könnyí
nem kevélykedni. — *gasa-* szidni, ocsárlani, gyűlölni, zúgolódní;
čokto- kevély, *čoktolo-*

zixa bici utxaj bajtala; bučeze maŋgi gemu untuzuri ombi. —
Ha pénz van, akkor használd; halál után minden hiába leszen. —
bajta ügy, dolog: *bajtala* használni; *buče-* meghalni.

iletu šeleme bure oxo-de butuj baci tōdame zimbi. — Midőn
[valaki] nyilvánosan adakozott (tkp. föláldozva adó lett), rejtett
helyről meg lesz fizetve. — *šele-* odaadni, ajándékozni; *tōdame*
zimbi, mint a még külön való elemei a verbum adventivum-nak =
tōdanzimbi.

žugun goro oci morini žusun-be sambi; ineŋgi gojdaci nialmai
muzilen-be ulximbi. — Ha az út messzire van, a lónak erejét tud-
juk meg (tudja meg az ember); ha a napok tartanak, az ember-
nek a szívét értjük meg. — *gojda-* soká tartani, késni.

nialma-de emu izan-be bajaci, nialma-de emu morin-be tōdabu.
— Ha mástól egy ökröt kapsz, [annak] az embernek egy lovat
fizess vissza. — «kapni, kérni, kérdezni, elvenni» igék dativusi
határozóval (*nialma-de*).

ulyisu bime tacire-de amuran oci fežergi-de fonzire-de giru-
raku. — Ha [valaki] értelmes levén a tanulásra vágyódní, az alsó-
rangútól kérdezni nem szégyenli. — *Amuran* kedvelő, szerető,
vmihez hajlandó (*-de-vel*); *giru-* szégyenleni, pirulni.

ulin bisire urse gisun-be sume mutembi; ulin aku nialmai
gisun-be donziraku. — A vagyonos (tkp. vagyon levő) emberek be-
szédét meg tudják fejteni (megértik); vagyontalan embernek be-
szédét meg nem hallgatják. — *su-* levetni, leoldani, fejteni, megf.,
magyarázni.

emu morin žuve eŋgemu-be toxoraku; tondo amban žuve ežen-
be vejleraku. — Egy lóra két nyeretget nem tesznek rá; hűséges
tisztviselő két urat nem szolgál. — *toxo-* nyeretget v. hámot vetni
(lóra), befogni (lovat), nyergelni (*emu morin acc.-nek* veendő:

«egy lovat nem nyergelnek két nyeret»); — *vejle-* dolgozni, szolgálni.

ulín fulu oci gisun amba; χusun etuxun oci nialma-be gida-šambi. — Ha a vagyon sok, a beszéd nagy (fennhéjázó); ha az erő hatalmas, az embert elnyomják. — *gida-* és *gidaša-*.

guñ aku bime fuñlu-be alici, amgara žetere-ci aname inu elye aku. — Ha [valaki] érdemetlen létére díjat kapott, sem alvás sem evés közben bizony nem nyugodt [az]. — *-ci aname* -től fogva, -on által (*ana-* tolni, előre tolni, elmozdítani).

bajta tome dabtame scoleci, amaga ineñgi aliačun baxafi guvembi. — valaki a dolgokat ismételve meggondolja, az utána való napon (későbbben) elkerüli hogy bánatot vegyen (= annak későbbben nem kell megbánnia). — *guve-* szabadulni, elkerülni (pl. büntetést).

asiyan urse, funieže šaraka nialma-be ume basure; ilxa ilarañge gianaku udu ineñgi fulgian ombi. — fiatal nép (fiatalok), a haja megőszült embert ne csúfold; a virág virágzása vajmi kevés napig marad pirosnak. — *gianaku udu* vajjon mennyi, ugyan mennyi? = vajmi kevés (*udu* mennyi).

ëikin-de isinafi jarfun-be tatame morin-be bargiaci gojdambi; — čuvan giañni dulimba-de isinafi sabdara-be niečeci amčaraku. — A meredek parthoz érkezvén elkésik [vele az ember], hogy féket húzva a lovat visszatartsa; — a hajó nagy folyó közepére érkezvén, nem éri el [az ember], hogy az átcepegést megigazítsa. — *nieče-* foltozni, foltozva (betömve) megcsinálni, megigazítani; *amča-* utána menni, üldözni, utolérni, elérni.

χonin deberen udu amtañga bicibe, gereni añga-de ačabureñge mañga. — bárány (t. i. sült) bár mennyire ízletes legyen is, nehéz hogy minden ember szájának megfeleljen (v. tessék, jól essék). — *χonin* juh, birka, *deberun* állatfi; *ačabu-* (l. fent) még intr. is: hozzá illeni, tetszeni.

nialmai čisui gisun-be abka donzireñge akžani adali. — Az embernek magának való beszédét (magán b.) az ég meghallja mennydörgésként (úgy mint a mennydörgést).

nialma ajsi-be sabuxa gozime žobolon-be saburaku; nimaxa be-be sabuxa gozime velmieku-be saburaku. — Az ember, csakhogy a nyereséget látta, nem látja meg a szerencsétlenséget; a hal,

csakhogy a csalétket látta, nem látja meg a horgot. — *gozime* «habár, noha: csak, csakhogy» (l. fent a participialis gerundiumokat).

jadaɣun nialma ɣudai ba-de teɣe seme fonzire nialma aku; — *bajan nialma ŝumin alin-de teɣe seme goroki niaman bajɣanzimbi*. — A szegény ember, a vásárhelyen (piacon) lakjék bár, kérdező ember nincsen (még sincs a ki felőle kérdezne); — a gazdag ember mély hegységben lakjék bár, a messze való rokonság [mégis] fölkeresi. — *teɣe* tkp. leült, megtelepedett (*te- ülni*); *seme*, fent 10. §. 1.; *niaman* szív, belső; *baj-* «keresni» mellett *bajɣa-* tő ezekben: *bajɣana-*; *bajɣabu-* (= *bajbu-*); *bajɣanzi-* «keresésre jönni».

forgon geneɣe mañgi suvajjan ajsini boɕo guvaliambi; — *erin isinɣiɣa-de sele inu eldeme ɣerkiŝembi*. — Az időkor elmente (el-múlta) után a sárga aranyak színe elváltozik; — midőn az idő (vkinek az ideje) elérkezett, akár a vas ragyogva kápráztat.

ambasa sajsa ani eleɣun sulfa; *buja nialma kemuni ɣobome gasambi*. — A jeles (v. bölcs) emberek mindig elégedettek [és] csendesek; a kis (gyenge lelkű) ember örökké búsul és zúgolódik. — *ambasa sajsa* szokott kapcsolat: *amba* nagy, *sajñ* jó, olyan mint: *ɣalɕs ɣaɣaθɕs*.

suvajjan ajsin-be bɕabaj seci oɕoraku; *elɣe sebɣen oci ɣuda labdu salimbi*. — A sárga aranyt becses dolognak (kincsnek) mondani nem lehet; békeség és öröm ha van, az ára (becse) sokat ér (= többet ér).

bigani nioñniaɣa dejeme isinaraku ba-de nialma ajsi gebui ɣalin-de uŝabumbi. — Olyan helyre, a melyet a vad lúd röpülve el nem ér, vonzódik az ember nyereség és hírnév végett. — *bijan* mező (mezei lúd = vad lúd); *isina-* érkezni; *gebu* név; *uŝa-* vonni, vonzani.

bɕ ɣuvaliasun oci jadaɣun seme inu sajn; *ɣurgan-akui bajan-be ajnambi?* — Ha a ház egyetértő, habár szegény is, [az] bizony jó (mégis boldog); igazságtalan gazdagsággal mit tesz [az ember] (= i. gazdagság mire való)?

2. Az ajmanok (néptörzsökök) esküje: Klapr. 157.

Ere niñgun ajmani nialma Ziejɣo birade aɕafi, . . . birai dalinde gasɣume ɣendume: *muse emgi gasɣuɣa urse ɣeɕebe efuleci*, *ere birai ekcini adali urikini*, *buɣan mōi adali sacibukini seme* — *gas-*

γume vazifi ekcini bojxonbe betzei feγuteme uribuze, bužani mōbe loγoi saciγa.

Ennek a hat törzsöknek embere (népe) a Z. folyónál összelátalkozván, . . . a folyó partján esküvel szóltak: „mi, együtt megesküdtek, ha a szerződést (alkút) megszegnök, hadd szakadjunk le mint e folyónak partja, hadd vágódjunk össze mint az erdei fa’ — így megesküdvén a partnak földét lábbal taposván leszakították s erdei fát karddal összevagdaltak. — *gasγu-* esküdni, esküvel szerződni; *γendume* (verb. finitum helyett gerundium, mintegy «inf. historicus»); *γebe* tanácskozás, megegyezés, szerződés (alkú); *efulemegrontani*, megszegni, megsérteni; *ekcin* part; *uri-* leszakadni, beomlani; *bužan* erdő; *saci-* vágni: *vazi-* végezni, *véget* érni (= *me* v. = meg-[esküdni]); *bojxon* föld, *betze* láb; *feγu-*, *feγute-* lépni, tapodni.

3. Temuzin parancsa: Klapr. 158.

Temuzin čōγa ilifi Anci tatar Saγan tatar ere žuve ajmanbe dajlame generede, Temuzin čōγai nialma baru fafulame γendume: muse ajkabade batabe gidaci, batai valiaγa žakabe ume gajžara; afame vaziγa maņgi baγa žakabe bargiafi nejgen salame buki — sefi, Temuzin tereci genefi žuve ajmani čōγabe etere žakade Temuzini mukuni Antan Xasara Dalitaj gebuņge ilan nialma fafunbe žurčeme ulin ulγabe gajza maņgi, Temuzin žili banziγi baγa žakabe gemu gajfi čōγai nialmade buze.

Temuzin kész hadsereggel, midőn az A. tatár és S. tatár két törzsököt megfenyíteni megyen, T. a sereg embereihez elrendelve szólt: «hogyha mi az ellenséget legyőzzük, az ellenségnek eldobott holmiját (zsákmányát) magatoknak ne vegyétek; miután a harczt elvégeztük, a kapott holmit fölszedtévén egyenlően el fogom osztatni»; — T. azután elindulván, mikor a két törzsöknek hadseregét legyőzte, a T. családjából való A. X. és D. nevű három ember, miután a rendelet ellenére jószágot és marhát elvett, T. megharagudván a kapott holmit mind fogta s odaadta a hadsereg embereinek. — *čōγa ilifi* tkp. a hadsereg [készen] állván; *fafun* törvény, rendelet, tilalom: *fafula-* elrendelni; *gaj-* és *gajža-*: 7. §. 5.; *nejgen* egyenlő, *sala-* elosztani; *ete-* győzni, megbírni; *žurče-* ellentmondani, -állani; *žili banziγi* tkp. «harag születvén, támadván».

4. A Bibliából (Kaulen, Instit. 106.): A kánai menyező
(János evang. 2.).

Tereci ilaci ineñgide Galiliejai xarañga Kana xotonde jeñsi bifi Isusi eme tubade biye. (2) Isus, ini šabisa gemu solibufi inu tere jeñside dosika. (3) nure tesuraku ožoro žakade Isusi eme ini baru xendume: čende nure aku. (4) Isus tede: mini eme, ere bajta minde aj dalzi? mini erin kemuni isinžire unde — seme žabuža. (5) ini eme takuršara ursede xendume: suve terei seže babe dažame jabu. (6) Judeja nialmai oboro kōli soñkoi žuvete ejci ilata xunio muke baktara niñgun veže tetun tubade sindzi biye. (7) Isus takuršara ursede xendume: tere tetunde mukete bifi žalumbu — sežede, če utxaj žalumbuža. (8) Isus čende xendume: te vajdafi bojgožilara nialmade alibu — sežede, če dažafi alibuža. (9) bojgožilara nialma mukeci ožo nurebe amtalafi, ere nure ajbici gažiža-be sarku, damu muke vajdaža urse sambiže. (10) bojgožilara nialma sargan gajža iče nialmabe žulame gažiži, tede xendume: jaja nialma neneme sajn nure darabumbi. antažusa omime bažabuža mañgi teni arsari-niñge darabumbi. sini beje oci neneme sajn nurebe asarafi ertele darabu-žakuñge aj doro bini? — seže. (11) Isus Galilieja xarañga Kana xotonde ini ferguvečuke bajtai deribun obufi, ini ferguvečuke mutenbe iletuleže-be dažame, ini šabisa gunin xuñkereme dažaxa.

xarañga vmi alatt való, hozzátartozó; *xoton város*, *jeñsi lakodalom*. — (2) *šabi tanítvány*; *sol-* meghívni, *dosi-* bemenni. — (3) *tesu-* elég lenni. — (4) *dalzi* rátartozás, illetőség; *isi-*, *isinzi-* érkezni; *žabu-* felelni. — (5) *takura-* megbizással küldeni, *takurša-* megbizással járni, szolgálni; *ba* «hely»; különösen a participiumok után = -ság, -ség (*urgunžere-ba* örvendezőség = örvendező körülmény, helyzet v. mind az a minek örülünk); itt: *terei seže ba* «mind az a mit ő mondott». — (6) *obo-* mosni, *kōli* szokás; *ejci* vagy; *xunio* veder; *bakta-* beleférni; *veže* kő, *tetun* edény; *sinda-* helyezni, állítani. — (7) *te-* ülni, *tebu-* ültetni, *vhova* tenni; *žalumbu-* megtölteni; *utxaj* tehát, mindjárt. — (8) *vajda-* merni, meríteni (kanállal); *bojgozi* házigazda v. asszony, *bojgožila-* gazdául lenni, gazdául fogadni (vendéget); *ali-* venni, elfogadni: *alibu-* vétetni =

odaadni, átadni, átnyújtani; *daza-* követni, ráhallgatni, szótfogadni, hozzáállani. — (9) *amtan* íz, *amtala-* megízlelni, kóstolni; *gazi-* hozni; *sarku* e h. *saraku* (*sara-aku*; *sa-* tudni); *sargan* feleség; *gaj-* venni, kapni. — (10) *iče* új; *χula-* hívni; *jaja* minden, mindenik; *darabu-* kínálni (italt); *antaxa* vendég; *baχabu-* fogódni (italtól = becsipni); *teni* mindjárt, akkor; *arsari* csekély, hitvány, rossz; *-niñge* = *-ñge* végképző (jóformán «-féle» értékkel: rossz-féle); *asara-* megőrizni, eltenni. — (11) *ferguwe-* csodálni, *ferguwe-čuke* csodálatos (fent 311. l.); *deribu-* kezdeni, *deribun* kezdet; *obu-* caus. o- igétől (7. §. 1.); *muten* tehetség (*mute-* posse); *iletule-* világítani, nyilvánítani; nyilvánulni; *gunin* gondolat; *χuñkere-* önteni, be- v. kiönteni (a gondolatot, szívet kiöntve = teljes érzéssel, odaadással).

AZ UGOR NYELVEK ÖSSZEHASONLÍTÓ ALAKTANA.

ELSŐ RÉSZ:

Az ugor nyelvek szóképzése.

II. Névszóképzés.

B) Névszótötől névszótő (nomen denominale).

36. §. A diminutiv névszóképzés.

Az ugor nyelvek denominalis névszóképzései közt, szintúgy a külön alakok számára mint a functio-körnek a szorosabb eredeti értéken túl való kiterjedésére nézve, első helyen áll a diminutiv képzés. E képzés ugyanis, mely szorosabb értelemben az alapszó jelentette valamely tárgynak vagy tulajdonságnak a szokottnál kisebb voltát fejezi ki (pl. *emberke*, *madárka*, *házikó* = kis ember, madár, ház), — tágabb functio szerint azt is jelenti, a mi az alapszóbeli tárgy ismertető jegyeinek bár csak egy részével bírs ennélfogva, valamennyire szint' annak nevezhető (vagyis: diminutivum comparationis): az észt *häriku* (nom. *härük*) «ochskalb»-ban a képzés egyszerűen kisebbet (*härg ochse*) jelent, míg *izaku* «stiefvater», *emaku* «stiefmutter» nyilván így értelmeződik: «valamennyire (félíg-meddig, úgyszólván) atya v. anya» (*iza*, *ema*) | finn *kivekse* steinchen, vagyis «kis kő» (*kive*) — meg *pilvekse* (nom. *pilves*) «schatten», vagyis «felhő (*pilve*)-féle»; — v. ö. a diminutiv-alaknak hasonló alkalmazását más nyelvekben: pl. orosz *ručka* (ettől *ruka* «kéz») «händchen» meg «handhabe, griff, henkel», vagyis «kéz-féle valami» | or. *nožka* (*noga*-tól) «füss-chen» és «fuss (an tischen, stühlen)» | a lat. *caput*-tól *capitellum* nem «fejecske», hanem «oszlopfaj». Így végre a dim. szóalak mindenféleről használtatik, a mi az

alapszóbeli tárgynak bizonyos tekintetben megfelelő vagy ahhoz való viszonya által jelezhető: v. ö. *leibchen* = ruha-beli «leib»; lat. *femella*, ném. *weibchen* az állatnál az a mi az em-bernél «femina, weib» (mord. *atäka* männchen, him, *aväka* weibchen, nőstény: *atä* öreg ember, *avä* asszony, anya). — Innen magyarázható, hogy a diminutiv képzés, kivált a jelző szókban, a jelzési viszonyinak különböző fölfogásához képest, egészen új értékek kifejezésére is alkalmassá vált: a finn *kivise* (nom. *kivinen*) nem csak «kis kő», hanem «kő által jelzett valami», jelesen «kővel bíró» = köves (pl. *kivinen maa* köves föld) vagy «kőből való» (*k. pöytä* «kőasztal», a mi az egyszerű *kivi* szóval is lehet, mint jelzővel: *kivi-pöytä*); *isäise* (nom. *isäinen*) «atyával bíró» (pl. *isäinen lapsi* kind das einen vater [*isä*] hat) vagy «atyához tartozó, atyát megillető» (= atyai, paternus: pl. *i. valta* atyai hatalom): lásd alább a «nomen possessoris» és «nom. possessivum» alakjait.

A szoros diminutiv értékkel még érezhető kapcsolatban áll a dim. alaknak «kedvesség» értelmével járó használata, mely tulajdonképen a gyermekkel való beszédben fejlődött, s kivált a naiv népköltészetben (és pedig nemcsak az ugor népeknél) tapasztalható; némely ugor nyelvben ezért a megszólító névszók rendszerint diminutiv alakúak, pl. a lappban *ädnäčam* anyácskám! (azaz «édes-anyám», liebe mutter), *mānāčam* gyermekském (édes kis gyermekem)! *buorračam* mein guter! — s a finnben szintígy a kölcsönös rokonsági viszonyt kifejező szók, pl. *velje* (*veli*) frater-től *veljekset* «fratres mutui», *langokset* «affines inter se» (*lanko* affinis, levir).

Vége az ugor nyelvekben is tapasztalható, a mire más nyelvek is világos példákat szolgáltatnak, hogy a diminutiv szóalak gyakran annyira szokottá vált, hogy tulajdonképi értéke többé-kevésbé elenyészett, sőt hogy mellette az egyszerű alapszó el is avult: pl. cser. *pilikš* «auris» tkp. dim. alak a mord. *pile*, zürj. *peš* stb. mellett (csak úgy mint a fr. *oreille* [= lat. *auricula*] a lat. *auris* mellett). Egyes ugor nyelvek az ilyen elhomályosult értékű dim. szóalakokat, mint pusztá mellékalakokat, nem ritkán megint más esetleges jelentésbeli különbözetek kifejezőinek alkalmazták vagy pedig csak hangbeli teljességük kedvéért használják az egyszerű alapszó mellett vagy helyett: pl. az észtb. a névszónak többes-

számi ragozása néha csak dim. tötől való (*tubasid*, *jogesid* part. plur. alak: *tuba*, *joge* mellett, tkp. *tubase*, *jogese* dim. tötől); ugor-ság szerte vannak eredetileg diminutiv értékű végképzőkkel nomen verbale alakok (lásd fent 28. §. végén s az egyes nom. verbale-képzők kimutatását); jelentésbeli árnyalattal: finn *itkevü* «síró» mellett *itkeväise* (n. -väinen) «könnyen síró, sírásra hajlandó».

37. §. Diminutiv névszóképzők: 1. ugor -ks.

Finn: *-kse*: **finnS.** *kivekse* (nom. *kives*) netz-steinchen; plur. *kivekset testiculi*: *kive* (n. *kivi*) kö | *jalakse* (n. -as) solea trahæ: *jalka pes* | *koirakse* (-as) mas, masculus: *koira canis* (mas) | *naarakse* (-as) és *naara femina brutorum* (*naaras-karhu* ursae) | *korvakse* (-as): *kengän korvakset auriculæ calcei*: *korva auris* | *pilvekse umbra*: *pilve* (-vi) nubes || *ohjakse-t habenæ*: *ohja* id. || *teräkse* (n. -äs) stahl (tkp. *aciei aptum*): *terä acies* | *tervakse* theerholz: *terva theer* | *aidakse* zaunstange: *aita zaun* | *vyökse* (*vyös*) holz zu fassreifen: *vyö gürtel*, reif | *lehdekse* (-des) laubast: *lehte* (*lehti*) blatt, laub || *veljekse*, plur. *veljekset fratres*, gebrüder: *velje* (*veli*) frater | *langokse-t affines* (inter se): *lanko affinis*, levir | *kälykse-t schwägerinnen*: *käly soror mariti*, uxor fratris; — szokotabb a *-kse* gyengült változata *-jse*, vagyis az alapszó végvocalisával: < *ise*, *ise* (< *aise*, *äise*, *eise*, *ise*, *oise*, *öise*, *uise*, *yise*, vagy egyes vidéken < *āse* stb. [l. Suomi X, 260], s végre < *ase* stb.) mint rendes használatú dim. alak: *kalaise*, *kalase* (nom. *kalainen*, *kalanen*) fischchen: *kala* hal | *vähäise*, *vähäse*: *vähä* klein, wenig | *reikäise*, -äse: *reikä* loch, öffnung | *tähteise*, *tähtise*: *tähte* stern | *ukkoise*, *ukkose*: *ukko* senex, maritus | *tyttöise*: *tyttö* mädchen | *karhuise*: *karhu* bär | *vävyise*: *vävy* gener | stb. — **finnE.** *-tse*, *-se* *izatse*, *izase* (nom. *izane* = S. *isäinen*) männlich, männchen: *iza* (*isä*) vater | *ematse*, *emase* weiblich, weibchen: *ema* mutter | *vähsetse*, *vähese* klein = S. *vähäise* | *kanase* hühnchen: *kana* huhn | *kovatse* és *kova* hart (S. *kovaise*, *kova*) | *lahjase*, *lahjatse* és *lahja mager* (S. *laiha*) | *elavase*, *elavaze* lebendig: *elava* || *veljekse-d*, *velikse-d*, Dorp. *velitse'* = S. *veljekset* | Dorp. *langutse'* = S. *langokset*; — **finnK.** *-kše*: *kivekše* (n. *kiveš*) = S. *kivekse* | *jallakše* (S. *jalakse*), *aijakše* (*aidakse*), *tervakše*, *ohjakše* | *vellekše-t* (*veljekset*), *svajakakše-t* *langokset* (*svajakka*); — *-ze* (nom. *-ne*): *kir-*

jaze (S. *kirjaise*, *kirjase*) brief, schrift: *kirja* | *vähäze* (*vähäise*, -*äse*) | stb. — Az ész *tse* alakkal vannak más dialectusokban is ezen szók: S. *päitse* (n. plur. *päitset*) capistrum equorum, kopfriemen: *pää caput* [K. *päičet*, E. *päitsed*] | *suitse* (n. plur. *suitset*) frenum, habenæ: *suu os* [Vp. *suitsed*, E. *suitsed*].

Lapp: -*ö*, -*š* dim. értékkel: lpS. *mānač* (plur. -*ča'*): *māna kind* | *pardnač*: *pardna* sohn, knabe | *neitač*: *neita* mädchen, tochter | *välječ*, *väljač*, Hal. *vielđač*: *välja*, *vielđa* frater (plur. *välječeh*, *vielđača'* fratres = f. *veljekset*) stb. — lpF. *mānaš* (*mānačam* gyermekem) | *girjaš* (pl. *girjačak*): *girje* buch | *jojaš*: *jokka* fluss | *sulluš*: *suolo* insel | *ädnaš* (-*čam* édesanyám): *ädne* | *buoraš* (-*čam* mein guter): *buörre* | *buörebuš* (gen. -*uža*) etwas besser: *buöreb* (v. ö. szintén *u-val*: *buörebussi* = f. *paremmaksi*) | *laviš* (plur. *lavičak* cognati): *lavve* cognatus | stb.

Mordvin: -*ks*, pl. E. *kupořks* és *kupoř* erdhaufen, kleiner hügel; — többször a «*valamire való*» jelentő dim. alakúl, pl. *kirgaks* nyakra való, halsband: *kirga* nyak | *pilks*, E. *pileks* fülbe való, ohrring: *pilä*, *pile* fül [v. ö. cser. *pilikš* «fül»] | *surks* fingerring: *sur* finger | E. *kuroks* zaum: *kurgo* mund, maul (v. ö. finn *suitse* és *suu*) | *mokirks*, E. *mukorks* schemel, kleiner stuhl (igy is: *mokirnä*): *mokir*, *mukoro* podex | *kař* bastschuh: *kařks* bastschuhriemen | *pälä* halb, hälfte, seite: *pälks* hälfte || mint nom. verbale-nek végképzője, homályosult értékkel: *sodaviks* (és *sodavi*), *eraviks*, *soviks*, *tujiks*, *eräjks*: fent 30. §.

Cseremisiz: -*kš*, -*š* (-*ž*): *pilikš*, M. *peleš* auris: v. ö. mord. *pilä*, lapp *pelje*, zürj. *pel*, m. *fül* auris | M. *komoš*, S. *kumuš* cortex (betulæ): *kom* cortex, crusta | *kutkuš* aquila: finn *kotka* id. | *pomuš* sinus: lp. *puoña*, mordE. *pongo*, f. *pove* id. (MUGSz. 440. l.) | *šukš* vermis (mord. *suks*, lp. *suoksa*): m. *szú*, vog. *sou*, *suor* baumwurm (MUG. 315). — Nehány <*aš* (*akš*) végű denom. származékszóban az -*š* előtt még más képző rejlik; biztosan a f. <*ukse*-nak megfelelő az <*aš* ebben: *jolakš* lábravaló, beinkleid: *jol* [tő: *jolo*] fuss, bein; cserM. *jalaš*: *jal* (v. ö. finn *jaluks* lábnak való, t. i. steigbügel, v. ö. *kauluks* nyakra való: *kaula*, stb.) | *leštaš*, *lištaš* folium (M. *lištäš* C., *lištáš* Bibl.): finn *lehte* id. | *püžakš*, M. *pižaš* (-*áš* Bibl.) nidus: f. *pesä*, mord. *piza*, *pize* id. || nem biztos, vajjon szintén f. <*ukse*-féle vagy tiszta *kš*-val való ez: *šulukš* stiefelschaft (*šul* e h. *šur* = m. *szár*, vog. *sqr*, oszt. *sur*: MUG. 279. l.).

Zürjén-votják. -s (-s, -š, -z): votj. *peles* öhr, strippe («fül»-féle): *pel* ohr [v. ö. cser. *piliks*, mord. *pilks*] | *pales* stück: *pal* halbteil, seite [mord. *pälks* Hälfte, seite] | = zürj. *pölös* reihe, schicht, art: *pöl* halbteil, seite | zürj. *rokös* bodensatz, träber, hefe: *rok* brei | zürjP. *korös* blatt: *kor* id. | *bidös* jeder: *bid* jeder, ganz, all; votj. *bides* ganz, vollständig: *bid* gesammtheit, ganz | zürj. *dorös*, *doriš* verbrämung: *dor* rand, seite, einfassung | *niris* witterung (*niris-pon* spürhund): *nir* nase | *gors* höhlung im baume: v. ö. *girik*, *girik* id. | *zibrös* és *zibir* wackelig | *gögros* rund, kreis: *gögör* kreis | votj. *kotires* kreis, schein, rund: *kotir* kreis, rundung, umgebung | *šölmös* inneres (mark, dotter): *šölöm* herz | votj. *kužes* länglich: *kuž* lang | *modes* vornehm: *mod* herr, oberer | zürj. *kimös*, votj. *kimes* stirn, schädel: *kim* stirn | zürj. *kirs*, *kis* (P. *kirc*, *kis*) rinde, schale: v. ö. finn *kuore* (m. *hárs*) MUGSz. 89. l. | votj. *urdes* seite, zürj. *orts* [*ordis*] aussenseite, aussenraum [*ortsin* draussen, *ortsö* hinaus]: *urd* rippe, zürj. *ord* seite [*ord-i* rippe] || «*valamire való*» jelentéssel: *purtös*, votj. *purtes* messerscheide: *purt* messer | *šomös*, votj. *šumes* backtrog: *šom* sauer Teig | *čörös*, *čörs* strumpf aus tuch: *čör* schienbein, lábszár; — megjegyzendő, hogy ezen zürj. <ös, votj. *es*-nek a vocalisa kiszorulhat (pl. *čörs*; *pölös* mellett: *pölsa* reihig, schichtig; *rokös* mellett: *roksös* voll bodensatz) s ezért nem láthatunk benne még külön képzőt, úgy mint a finn <ukse, cser. <akš-ban.

Vogul. Csak kevés nyoma van a -ks dim. képzőnek (rendes használatú levén -kve v. -kva): ilyenek mutatkozik -s, -š ezekben: *tares*, L. *toarš* ader (*kelp-t.* blutader): *tar*, *tqar* (oszt. *ler*) dünne wurzel, faserwurzel | *uliš*, L. *uoliš* kinn MUG. 729. | *küris-u* beutel (másképp *kürikkvä*): *küri* sack | *äkiš* waldteufel (хѣмиш): *äki* onkel | *qares* schütter (*q. mā* schütterere stelle, mit wenig schnee); plur. *qarset*: v. ö. oszt. *qār*, *qāra* dünn, undicht, offene stelle. — Némely melléknevektől való -s (-š)-es alak inkább viszonyragosnak látszik: pl. *tāk* mellett *tākiš* «fest», *kuopñitiš* (*kuopñit*) leicht; *pelp* (*pelpiñ*): *pelpiš*, *pelpiñs* schnell (*p. mini* er geht schnell). — A finn *veljekse-t*-beli dim. képzőnek megfelelőleg szerepel a vogulban -nš (-nč), ebben: vogK. *jegepüvinš* bruder, atyafi (dual. acc. *jegepüvinčagme*: *kit j.* die beiden brüder: *püv* fiú).

Magyar: -cs, -s (azaz -č, -š): *kövecs* lapillus: v. ö. *kő* (*kő-lve-t*) apis | *varacs* verruca (v. *varacsk*, adj. p. *varacsos*, *varacskos*:

pl. v. béka): *var porrigo* (adj. p. *varas*: v. béka) | *likacs* kleines loch, pore (adj. p. *likacsos*, pl. l. *sajt* MA.): *lik*, *lyuk* (*lika-t*) || *feketés* subniger, schwärzlich (*fekete*); *sárgás* gelblich, *kékes* bläulich, *zöldes* grünlich | *bolondos* närrisch, narrenhaft (*bolond*) | *avas*, *ovas* vetustus, vetustate corruptus, rancidus (*ó*, *ava-t* vetus) | *nyers crudus* (**nyer*: vog. oszt. *ñar*) | *hárs* bast (finn *kuore*, mord. *kar* és *kařks*, zürj. *kirs* MUG. 89.) || *após* schwiegervater, *anyós* schwiegermutter (*apó*, *apóka* väterchen; *anyó*, *anyóka* mütterchen).

b) *-cs* (*-s*) előrésszel való dim. képzőbokrok: *-csa*, *-cse* (*-csá*, *-csé*): *tócsa* pfütze, lache (*tó see*, teich) | *gyermekcse* filiolus, puellus (*gyermek*) | gyakori a szlavoniai tájszólásban *-cza* alakkal is: *borcza*, *kenyércze*, *napcza*, *vászoncza* M. Nyelvőr V, 61.

-cska, *-cske* rendes használatú dim. képző (= *-cs* + *-ka*, illetőleg *-ká*: *halacska* fischchen (*hal*, *hala-t*), *lovacska* pferdchen (*ló*, *lova-t*), *kezecke* händchen (*kéz*, *keze-t*), *fejecske* köpfehen | stb. — Csak *-k* (*-ko*) végképzővel: *-csok*, *-csik*: *farcsok*, *forcsok* (régii alak), *farcsik* uropygium, coxa (meg *ká*-val: *farcsika*): *far* hinterteil, hinterbacken (l. NyK. XIII, 168) | *-sk*, *-s*: *tövisk*, *tövis* dorn (*tü nadel*) | *-csk*: *varacsk* (*varacskos* béka: *var*).

Csak egyes példákban vannak meg: *-cson*: *alacson*, *alacsony* humilis, submissus (*al*, *ol* unten befindlich, der untere; v. ö. finn *alahaize*, *alहाise* alacsony, alantvaló) | *-csó*: *olcsó* billig, wolfeil (azaz tkp. «humilis», sc. pretio; tkp. = *alacson* MUG. 836.; közel jár ugyan a tör. *alčak* «humilis», melynek a m. *olcsó* csuvas közvetésre utaló mása lehetne; de föltetsző az *ol*-, miután a török kölcsönszókban az alapszótagbeli tör. *a* rendszeren megmaradt,¹⁾ s jelesen a tör. *alt* szónak még a csuvasban is *a*-val van a mása: *aj*, pl. *ajinže* alatt = köz-tör. *aldında*) | megj.: *nöstény* femella (*nő* femina: l. MUG. 401.).

Mint többé-kevésbé elhomályosult végképzőt találjuk a dim. *-ks* a következő, fent tárgyalt, nom. verbale-képzőkben: finn. *-vaise* (e h. *vakse*) és *<ukse* (*okse*) 29. §.; *-jaise* (e h. *-jakse*) 30. §.; *-mukse* 33. §. | lapp. *<ussa*, *us* (= f. *ukse*) 29. §. | mord. *-fks*, *-vks* 29. §.; *-jks*, *<iks* 30. §. | cser. *-šo* (*-kšo*) 30. §.; *-maš* 33. §. | zürj.-votj. *<as*, *os* 29. §.; *<iš*, *iš* 30. §. | magy. *<ás* (*ács*) 30. §.;

¹⁾ Ilyenek: *karó*, *kapu*, *kantár*, *alma*, *árpa*, *sárga*, *szám*, *szán*, *saru*, *tanu*, *balta*, *szakál*, *hangya*, *hajó*; — csak oroszán = t. *arslan*.

-más (-vás) 33. §. — Hogy ilyen végképzőnek, azaz eredeti -ks elváltozásának, a m. igaz, száraz-beli -z is tekinthető: lásd fent 32. §. végén; v. ö. -sz ebben: *kopasz* «calvus» (*kop-* atteri, deteri); s *csupa* (merus) mellett *csupasz* (nudus).

Utójegyzet.

Különös s eddig még meg nem magyarázott jelenség, hogy a finn nyelvben a gyengült alakú -*jse*-féle diminutiv (és egyszersmind nom. possessoris és possessivum) alaknak egyes-sz. nominativusául nem a szótó vagy annak szabályszerűen kopott alakja szerepel, hanem a -*se* elenyészik s helyette -*nen* lép föl (<*aise*, *ise* helyett <*ainen*, *inen* stb., melyet némely dialectus újabban megint <*aine*, *ane*, *ine*-vé rövidített: Vp. *kirjaine*, K. *kirjaine*, E. *kirjane* = S. *kirjainen*). Ahlqvist (Rakennus 113. §.) hajlandó az egész <*ise* képzőt részekre bontani, úgy hogy jelesen alaprésze <*i* a lapp <*aj* (pl. *íalbmaj* szájas, nagyszájú) meg a m. <*i* (*isteni*) melléknévképzővel volna azonosítható, s a -*nen* utórészre nézve a mordvin -*nä* dim. képzőre utal. (E véleményt elfogadja Mustakallio, Virittäjä I, 55.). De bajos elhinni, hogy csak a nominativusban végezte -*i* a jelentésmódosító funkciót, a casusokban meg még új képző kellett, a nélkül hogy különös funkció kifejezésére szükség volna; bajos meg azt is megérteni, hogy mit keres, csak a nominativusban, tehát mintegy casusragúl a dim. -*nä* képző.

Tudva van, hogy a finn nyelv általán véve nem ismer a nominativus casusfunkcióhoz kötött külön járulékot, s a nominativus-alaknak esetleges különbözőése a tőalaktól csakis a nyelvnek hangtani sajátóságából ered. Kivételt tesznek az <*inen*-félék, meg néhány számnévnek egyes-sz. nominativusa: *seitsemän* hét (tő: *seitsemä*), *kahdeksan*, *yhdeksän*, *kymmenen* nyolcz, kilencz, tíz (tők: *kahdeksa*, *yhdeksä*, *kymmene*). Hogy mi voltaképen itt az -*n* járuléknak az eredeti értéke, jelesen hogy igazán casusrag-e, azt még nem mondhatjuk meg; elég az hozzá, hogy ilyen *n* ugyanazon helyen szerepel, a hol <*ise* mellett az <*inen*. De azt hiszem, hogy ezt ugyanilyen -*n* járulékkal magyarázhatjuk meg, a nélkül, hogy más-más alaptót a nominativus meg a többi casusok számára kel-lene fölvennünk — és pedig megmaradván fentebb eléadott fölfogásunk mellett, hogy az -*jse* egységes képző, mely a -*kse*-nek

csak gyengült mása. Meg kell értetnünk, hogy pl. *kalakse-n*-ből hogyan lehetett *kalajnen*?

A lapp nyelvben, mely annyi alaktani részletben szorosan megegyezik a finnel, az *-jse*-nek, az egyes-sz. nominativusban is, *-š* (*-č*) felel meg (l. fent) annak jeleül, hogy a finnben sem ősrégi az *<inen* alak, minthogy amúgyis szóösszetételben előszóul, a hol bár nominativusnak is helye volna, csak az *<ise* alak használatos (*ihmis-raukka*, *talvis-aamu*). De a lpK. dialectusban ez az *-š* (*-č*) még *-ńč*-nek hangzik, pl. *olmuńč* ember (*olmo*; lpS. *olmač*: *olma*), *peakańč* darab = lpS. *pekkac* (*peühkãč*): *pekke*; *väljinč* frater (*välj*, S. *väljač*, plur. *väljačeh*); továbbá *-lańč* = *-lač* (*-lač*), *-laž* = f. *-laise* (pl. *vuostlańč* ellenség = f. *vastalaise*). Lásd Genetz textusait, NyK. XV. és Halász «Oroszlapp nyelvtani vázlatát» NyK. XVII, 41; Friis-nek új Lexiconjában is akad példa: *mąnnenč* kis tojás (*mąnne*). Azt látjuk, hogy a lpK. *-ńč* egyaránt a f. *-kse*-nek és az *-jse*-nek felel meg (*veljekse*, *-laise*), s ezt csak úgy foghatjuk föl, hogy az *-ńč* egy különös, de gyengülést jelentő változása az eredeti *-ks*-nek, melyet pl. még a mordvinban épen találunk. Ugyane hangváltozás mutatkozik a lpK. conditionalis modusképzőben *<inč* (NyK. XVII, 30) = lpF. E. *-č*, *-š* (részint még *-kč*, s ebből *-fč*) = finn *-ks*, *-js* (finnÉ. *andaksin* = S. *antajsin*). Érdekes az is, hogy e hangváltozás mellett a vog. *püvinš-t* (*jege-p. fratres*) a finn *veljekset*-félékkel teljesen azonos alakúnak mutatkozik. Ebből már most a f. *kalajnen*-félékre nézve az a tanuság: 1. *kalajse* előtt mint a *kalakse* első változása volt *kalanse*, vagy akár *kalańse*, vagy épen a finnK. *<ize*-t tekintve *kalańze*; 2. ebből az *-n* végrag hozzájárultával (*kalańzen*) vált *kalańhen*, jóformán abban a korban, mikor a finn nyelv a litván *žansis-t* *hanhi*-vá változtatta; 3. akár csak az *ń* palatalis voltából vagy esetleges *kalańjen* közvetítő alak mellett keletkezett a mai *kalajnen*, meg *kalańe[n]*, *kalanen*. Szintígy *kivekse-n* lett *kiveńsen*, *kiveńhen* (*kivenjen*) phasisokon át *kivejnen*, *kivinen*. Megjegyezhető hogy *hanhi* is a finnÉ. V.-ban: *hani*, *ani*; hogy *vanha* a zürj.-votj. *važ*, *vuž* szerint hajdan *vansa* (*vanza*) volt, finnÉ.-ben most *vana*.

38. §. Diminutiv névszóképzők: 2. ugor -j.

Finn. Egyes dialectusokban előfordúl <oj, öj> végű diminutiv alak, mely másutt, jelesen a finnS.-ben is, a tulajdonképi képző rész -j elkopásával csak <o-nak (vagy u-nak) hangzik; az alapszó végvocalisának ezen különös (labialis) színezete szintén következő -j (i) előtt mutatkozik többes-számi tökbén (*jalka*: *jalkoi*) és a præteritumtöben (*anta*:- *antoi*-): **finnK.** (Olonecz) *rukoi* misellus, szegényke: *rukka* id. (finnS. *rauikka*) | *moamoi*: *moama* mutter | *sulhoi* bräutigam: *sulha* (más dim. *sulhaise*) | *kägöi* kukuk: *käge* (nom. *kägi*, S. *käki*) | *jänöi* hase: v. ö. más dim. véggel S. *jänekse*, nom. *jänés*, *jänis* | *varoi* = S. *varekse*, n. *vares*, *varis* krähe | *korvoi* situla (dézsa): *korva* ohr (v. ö. or. *ručka* «händchen» meg «handhabe, griff», meg «henkelkrug»: v. ö. magy. «rocska») | *mustöi* (S. *mustikka*) schwarzbeere: *musta* schwarz | egyéb bogynévek: *hilloi* (*hilla*, reife moltebeere), *juomoi* (*juomukka* sumpfheidelbeere, *vaccinium uliginosum*), *muuroi* (S. *muurame*, n. *muurain* *rubus arcticus*) | ilyen végű állatnevek, bár egyszerűbb alapszó nélkül: *küühköi* taube (S. *kyhky*, *kyhky*); *peäsköi* schwalbe (*pääsky*); *kukoi* hahn, kakas (*kukko*); *reboi* fuchs (*repo*). — Egyéb karjalai vidéken az <oj-nak> j-je csak némely ragos vagy képzős alakban maradt meg: *toatta* (pater) mellett *toatto*, part. *toattoja* (azaz: *toattoj-da*) | *toattola*, *rebola* domus patris, domus vulpis (e h. *toattoj-la*, *reboj-la*).¹⁾ — Szintígy Déli-Pohjanmaa nyelvében, csakhogy a ragtalan <oj> helyett még hosszú <ö> van: *emoo* mater (ettől: *emä*): part. *emoja* e h. *emoj-da* | *enoo* avunculus (ettől: *enä* magnus) | *mustoo* nigra (sc. vacca): *musta* | *sankoo* henkel-eimer: *sanka* henkel.²⁾ — A finnE.-ből hoz föl Wiedemann

¹⁾ Lásd: Genetz, Tutkimus Aunuksen kielestä (Suomi, toinen jakso, XVII. osa) 140. — Genetz, Tutkimus Venäjän Karjalan kielestä 179. — U. a. Kertomus Suojärven pitäjäästä: Suomi VIII, 219. — V. ö. Mustakallio, Vuokkiniemen kielimurteesta (Virittäjä I, 54.); példái: *emo*, *moamo*, és *u*-val: *tilkku* (e mellett: *tilkka* stückerchen, bischen, tropfen).

²⁾ Aminoff, Etelä-Pohjanmaan kielimurteesta: Suomi IX, 258.: megemlíti, hogy az <oj> alaknak a régibb nyelvben is vannak példái, pl. Agrikola Új testamentomában: *kukkoi* kukko, *eitei* äiti (mater); v. ö. Virittäjä II, 148.

(Gramm. 194) diminutiv értékkel való <u(o) végű szókat («diminutive, mit dem beigeschmack des schmeichelns oder bedauerns, oder auch . . . in die kindersprache gehörig»); pl. *pīlo*, *pīlu* ente (*pīl*: gen. *pīla*, *pīlu* id.) | *kōro* schieler (*kover* krumm, schief | töcsonkítással: *upo* äpfelchen (*upin*, g. *ubina* apfel), *kittu* zickel (*kits* ziege) | ökörnevek: *mustu* schwarzer (*must-a*), *valgu* weisser (*valge* e h. *valgeda*) | elhomályosult értékkel: *pāzu*, *pāzo* schwalbe (rendesen további dim. *pāzukeze*) = S. *pääsky*. — E szerint a finnS-ben is ilyen <o, u végű szók eredetileg diminutiv értékűeknek mutatkoznak: *eno* avunculus, *neito* virgo (*neito* id.), *halko* holzscheit (v. ö. *halkoila*, *halkola* holzplatz; *haljakse* halbes scheit); *koto* domicilium, habitaculum (*kota* domus vilior, casa); *kirju*, *kirjo* schecke (seheckiges tier: ochs, kuh, pferd; v. ö. *kirjakse* sch. kuh; *kirja* variegatum, striatum); *valko* bos albus (*valkea*); *hiiro* murini coloris (equus: *hiire* mus); *pääsky* hirundo; *kehno* debilis, inutilis (*kehnä* abschabsel, abfalle; E. *kohna*, n. *kohn* elend, schlecht) | *pisku* parvus, infantulus (v. ö. *piskuisse* és *piskaise* pusillus) | *tyttö* puella (*tyttäre* filia: v. ö. *sisko*: *sisare* soror) | keresztnevek, részint töcsonkítással: *Annu* (és *Anni*) Anna; *Anttu* (és *Antti*) Anton, *Kauro* (K. *Gauroi*) Gabriel, *Heikku* (és *Heikki*) Heinrich.* — Ezenkívül szerepel az <u alak mint előrész a dim. <u-kaise képzőbokorban: *lapsukaise* (*lapse* kind), *nuorukaise* adolescens, juvenis (*nuore*); — meg mint végrész a dim. -ku (S. -kko)-ban: lásd alább a -k képzőt.

Mordvin: <*aj*, *ej* (<*i*), részint tudvalevő dim. értékkel, s megjegyzendő, hogy a tövég főleg rokonsági, állat- és növény- (bogyó-) neveken fordul elé, a milyenek a finnben is az <*oj*, *o* alakot mutatják (pl. *emo*, *eno*, *taatto*; *repo* [*reboi*], *muuroi*): *avaj* schwiegermutter: *ava*, *avā* weib, *mutter* | *ataj* schwiegervater: *ata* alter mann, greis; männchen von tieren (megj. E. *ataxt-avaxt* apósanyós, schwiegereltern) | M. *alaj* väterchen (v. *alanä*), E. *aläj* schwager (férjnek bátyja): *alä*, *alä* mann (ember), vater | E. *laläj* älterer bruder, onkel; M. *babaj* schwiegermutter; E. *täta*, *tätäj* vater; M. *dädaj* (v. *dädakaj*) mütterchen || E. *ruzej* eber: M. *uris* id. | *varsi*, E. *varsej* krähe (v. ö. finn *varekse*); *maci*, *macej* gans; *suvezi*, *suwzi*, E. *suvozej* auerhahn; *šäkši*, E. *šäkšej* specht; *kersi*,

*) V. ö. Ahlqvist, Rakennus: 33. 104. §§.

E. *kivestej* haris (schnarrwachtel); *kändi* wespe || *inizi*, E. *inzej* himbeere; *ksti*, E. *stej* erdbeere; *sendi*, E. *sandej* binse, rohrkolben; *ñudi*, *nudi*, *nudej* rohr, rohrpfeife; *pazäj* bergflachs || szintén dim. alaknak látszik: E. *sildej* warze (M. *čilgü*, *čilgü*), M. *cildi* rasenhügel; — de hihető, hogy néhány <a, ä végű szó is (megmaradó a-val) régibb <aj-ból tartotta meg az a-t (úgy mint a finnben *oj*-ből *o*-végűek lettek): *kumbrä*, E. *kumbrä* kleine muschel; *cerä* (plur. *cerät*) eichel (f. *terho*); *lopa* blatt; *tolga* (M. és E.) feder; E. *mona* testiculus (nem *mono* = cser. *muno*, f. *muna*); *pola* (E. *pola*, *polaj*) ehegatte; M. *ocä* onkel, vatersbruder (*ocü*, *ocü* magnus); *ervä* (Ahl. *ervä*) frau, gattin, E. *urva*, *erva* id., schwieger-tochter. — Még megjegyzendő, hogy szintén ä (a)-végűek a rendes használatú -nä, -kä dim. képzők (l. alább).

Cseremis: <aj, i végű rokonságnevek: cserS. *avaj*, *abaj*, *abä*, M. *abä*, *abi*, *ävä* mutter (S. *ava* weibchen, femella) | *ačaj*, *ači*, *ati*, *atä* vater (*ačiem* atyám, *ači-avaj* parentes, *aca-vel* vitricus) | *izäj* frater senior, patruus (*izäjem* bátyám; v. ö. f. *isä* pater, *iso* magnus) | *čüči* avunculus (*čüčiem* a. meus; f. *setä*).

Osztják. Egyenesen az alaptőhöz járult -j képző ismerhető föl <i végű rokonságnevekben, a melyekhez még egyes ilyen állat- és növénynevek is sorozhatók (tekintettel a finn <oj végű ilyen nevekre): osztB. *asi* (és *asa* Ahlq., *azi* Volog.) vater (v. ö. finn *isü*, *iso*) | *angi* (és *anka* Ahl., *anki* Volog.) mutter | *obi* (V.; Irt. *opa*, *oba*) ältere schwester (v. ö. lapp *obba* soror) | *aki*, *agi* onkel; *iki*, *igi* mann, ehemann; *örti* onkel (mutterbruder); *apsi* jüngerer bruder; *kili* schwager (finn *kyty*) || *ipi* strix bubo, *muši* ameise; *lanki* eichhörnchen; *vasi*, *vasa* (vog. *vas*) ente; *šimri* barsch; *vobi-nē* frosch; *sori* larus; *öri* hündin | *anži* hagebuttenbeere, pfeffer; Irt. *varňaj*, S. *urñi* (B. *vorňa*) krähe || Még megjegyzendő *ravi* fein, klein (Volog. *ravije* *senkta* klein stossen; Ahl. *rav*; vog. *rau*, *rgu* kleines stückchen). — J e g y z e t. A rendes használatú <ije dim. alakot (pl. *ampije* kleiner hund: *amp*, *žulije* kl. fisch: *žul*) nem lehet, teljeshanguságúnál fogva, a dim. -j képzővel egyazonnak tartanunk. Az ebbeli -j akár *l*-ből változhatott el, (pl. oszt. *žöjem* = vog. *žulem* cinis), akár gutt. explosivából (B. *vej*, *vei* = Irt. *veg*, S. *vok*, finn *väge* kraft; oszt. *lajem* axt = vog. *lengvi* schlechte axt); sőt az osztjákknak a vogulhoz való szorosb viszonyát tekintve, nagyon is hihető, hogy ez az <ije ugyancsak

a vog. *-kve* (<*ikve*) rendes használatú dim. képzőnek felel meg (pl. *ampije* = vog. *ampikve*; *χōtije*, *χodije* häuschen = vog. *kvolkve*).

Vogul. Szintén <*i* (néha <*ej*, meg <*ä*, *e*) végű szók, jelentésükre nézve dim. képzésűeknek vehetők: *āpsi* jüngerer bruder, enkel (oszt. *apsi*); *qñi* tante (jüngere mutterschwester); *āki* onkel (ält. vaterbruder); *aže* vater (oszt. *asi*) | *kāpšej*, *kāpsi* kleine mücke; *sāni* (L. *šqne*) nisse; *surti*, *pāsi* rentierkalb; *q̄ri* hündin (oszt. *ōri*); *simri* barsch, *subi* stör | *pq̄ri* knospe (гласокъ) | *tule* finger (oszt. *luj*); *mañä* hode (v. ö. finn *muna ovum*: *munaise* testiculus) | *kuali* strick, *berεka* (oszt. *kel*) || *nāmpri* minutus, apró (oszt. *nambir* abfalle: *nambra* senkta kleinschlagen) | *vāli* kurz | *voutä* dünn (oszt. *vōgol*, *ugl*).

Votják. Néhány <*i* (*i*) végű szó határozottan képzettnek mutatkozik, s illik rá a dim. érték: *vinī* neffe (*vin* jüngerer bruder, neffe) | *viltiri* glied (*viltir* körper) | *surzi* jüngerer schwester (*suzri* h.: *suzer* id. = f. *sisar*) | *mumi*, *mumi* mutter, weibchen (zürj. *mam*, *mama*) | *čuni* füllen, csikó (zürj. *čan* id.) | *tīli* feder (zürj. *tīl*; v. ö. mord. *tolga*) | *nizili* wurm (zürj. *nižul*, *nizil*) | *kuzili* ameise (z. *kožul*) | *giži*, *giži* nagel, klaue (z. *giž*; v. ö. mord. *kenžū*, vog. *kvāš*, *kvos*, *kvānže*) | *čini*, *čini* finger (z. *čuñ*); *čūli* (instr. *čūlijän* Munkácsi votj. népk. 92) kleiner finger | *kili*, *keli* (*sin-k*. träne, v. ö. finn *kūnele*) | *cipi* küchel (z. *čip*) | *uzi* erdbeere (z. *oz*) | *koni*, *koni* eichhörnchen. — Jegyzet. Ezen <*aj* végű rokonságneveket: *anaj* mutter, *ataj* vater, *apaj* tante, ált. Schwester, *agaj* ált. bruder, Munkácsi (NyK. XVIII, 94) képzőstül a törökből kerültek tartja. Igaz hogy *agaj* határozottan török szó, s noha *anaj* és *ataj*-nak az ugarságban is vannak hasonmásai, mégis számba jön, hogy ezek mellett a *mumi* és *aj* szók is megvannak s a zürjén ez utóbbiakat ismeri, de az *anaj*, *ataj*-t nem. Azután a szintén török *-kaj* alak is előfordul: *anakaj* stiefmutter, *apikaj* tante, *atikaj* vater, stiefvater.

Magyar. Még tudvalevő dim. értékkel <*i* főleg az enyelgő csonkított keresztnevekben: *Pali* (Pál), *Feri* (Ferenc), *Klári* (Klára), *Jani* (János) stb. | továbbá: *ányi* jüngerer schwägerin (fiatalabb *ányy*: Szék.); *néni* és *néne* (tő *néné*) ált. Schwester, tante; *lapi* blatt Szék. (*lap*, tő: *lapo*) || az *öcs* «jüngerer bruder» szónak birt. személyragok előtt a teljesebb *öcsé* (*öcsém*, *öcséd*, *öcsénk*, *öcsé-*

tek) alakja van: v. ö. oszt.-vog. *apsi, apsi* || dim. képzőbokban *vaksi cæutiens (vak, vakos)*.

39. §. Diminutiv névszóképzők: 3. ugor -k.

Finn: *-ka, -kä*, illetőleg *-kka, -kkä* azon dialektusokban, melyek a nyílt szótagbeli kemény explosívát erősbiteni szokták (finnS. K.); megjegyzendő, hogy e képző előtt az alapszónak *a, ä, e* végvocalisa helyett gyakran *i* vagy *u* mutatkozik (<*ikka, ukka*), a miben jóformán előző külön diminutiv képzőt kell látnunk (lásd §. 38), noha egyes esetekben csupa hanggyengülés foroghat fenn (v. ö. hasonlót összetett szókban: *soti-reiki, peri-mies, jalkopöytä* e h. *sota-, perä-, jalka-*); — egyéb diminutiv végképzővel kapcsolt alakok: *-ko, -kö* v. *-ku, -kü* = *-k+j* (ill. <*o*, 38. §.); meg *-kaise* = *-k+ks* (37. §.). Példák: a) *-ka-ra*: finnS. *pulakka* (és *pula*) eisloch | *näljällä* schleimartig (*näljä* schleim) | *rämäkkä* (és *rämä*) bruchstück | *kivakka* (és *kiva*) heftig, hastig || *vasikka, vaska* (és *vasa*) vitulus | *penikka* és *peni, pena* catulus | *reitikka* schenkelstück: *reite* | *hännikkä* strick-endchen, schwänzchen (*hantä* schwanz) | *kannikka* margo exterior, angulus eminens (*kuun k. cornu lunæ*): *kanta* (*kuun k.*) | *hiirikkä* murini coloris [equus]: *hiire* mus || *munukka* kleines ei (*munukkani* mein Liebes kind): *muna* ei | *puolukka* preiselbeere: *puola* (és *puolame*) id.

b) *-ko, -ku* (ill. *-kko*): fS. *veikko* frater (e h. *velikko: veli*) | *suukko, suukku* osculum: *suu* os | *sisko* schwester (e h. *sisarko: sisare*) | finnE. *izaku* (nom. *izak*) stiefvater (*iza* vater) | *emaku* stiefmutter (*ema*) | *häriku* ochskalb (*härg, g. härja*) | *lehmiku* kuhkalb (*lehma*) | *nōriku* junge frau (*nōre* jung) | *naeziku* dirne (*naeze* weib) | *tüdruku, tütreku* mädchen (*tütar*) | *jöksiku* läufing (deserteur), gicht: *jöksja* läufer (*jökse-*) | *lauliku* sänger (*laula* singen). — Megjegyzendő a finnS. *-hko* melléknévi dim. alak, a melyben a gutt. spirans még tisztábban láttatja az előző *-j* képzőt (v. ö. <*ikka*): pl. *punahko* subrubidus: *puna* | *suurehko, isohko* majusculus: *suure, iso* | *pienehkö, vähähkö* etwas klein: *piene, vähä* || finnK. *vanhahko, kuivahko, pimiähkö, pitähkö* (Genetz, Ven. Karj. 185. l.).

c) *-kaise*, a finnS.-ben rendesen előző <*u* képzővel <*ukaise*; igen gyakori a finnE.-ben, *-keze* alakban: fS. *nuorukaise* jungling: *nuore* jung | *lapsukaise*: *lapse* kind | *munukaise* (v. ö. *munukka*:

muna ovum), *lyhykäise ganz kurz* (*lyhye, n. lyhyt*), *ohukaise* (*ohue, ohu*) dünn | finnE. *nōrukeze, lapsekeze, härjakeze* (*härj oehs*), *kanakeze* v. *kanukeze* (*kana huhn*), *izakeze* (*väterchen: iza; ellenben izaku stiefvater*) | stb.

Jegyzet. Mint *-k* (*-ka* és *-ko*) képzővel megfejtethető szók, csonkult alaprészszel, fölhozhatók: *ukko senex, maritus* (e h. **urokko*, MUGSz. 868. l.) | *eukko avia, matrona vetula* (**emkko, emäkkö, ib. §873.*) | *akka uxor, mulier vetula* (**an,ka, v. ö. an-oppe socrus ib. 759.*) | *nokka schnabel* (**nol-ka, v. ö. vog. oszt. nol nase, schnabel*) | *soukka angustus, arctus, gracilis; hoikka gracilis, tenuis* (MUGSz. 320. l.).

Mordvin: *-kää*, E. *-ke*, egyik rendes használatú dim. képző, melynek állandó magash. vocalisa, a mely további kapcsolatban *i*-vé válik (*-kine*), még hozzájárult dim. *-j* képzőre utal, vagyis mord. *-kää, -ke* megfelel a finn *-ko* (e h. *-koⁱ*)-nak; ritkábban fordul elé *-ka* is, még pedig a mordE.-ban, állandó *a*-val: pl. mordM. *lefkskää küchlein* (*lefks tierjunges*) | *pilkskää kleiner ohrring* (*pilks*) | *sukskää: suks wurm* | *pulfkää: pulf garbe* stb. || mordE. *panžke blümchen* (*panž*), *rivesške kis róka, lavške kl. wiege* || mordE. *-kine* (lásd a *-ne-t* 40. §-ban): *alkine* niedrig (*al, alo unten befindlich*) | *viškine* klein (*viš = f. vähä, vog. uš*) || E. *ataka* männchen (mas, masculus: *atá senex, mas*) | *avaka* weibchen (femella: *ava mater, femina*) | *povka* knopf (*pov: M. punä id.*) | szintilyen *-ka* végű melléknevek: *staka* schwer (*sta* ebben: *stalgad-* schwer werden); *kuvaka* lang (*kuvá: kuvat lange zeit hindurch, kuvalgad-* sich verlängern, sich hinziehen). — Megjegyzendő az «*unus*» számnév kicsinyített alakja: E. *ve* mellett *vejke*, M. csakis dim. *fkü, ifkü* e h. *iftkü* (*ift = f. yhte*).

Cseremis. Diminutiv értékűnek vehető *k*-képzés ezekben: cserS. *ümülkä* és *ümül* (meg: *ümülüks*), M. *imilka, emelkä umbra* | *terteske* rotundus (M. *jirgeske*): *tertež orbis* | *šopke*, M. *šapki* populus (pappel: v. ö. finn *haapa*) | M. *laksak* fovea, scrobs (v. ö. finn *laakso* vallis) | jelentésre nézve: *šeske*, M. *šeska, šeskü* nurus | néhány *-ka* végű melléknév (v. ö. mord. *staka*): *kaklaka* curvus, versutus; M. *jačaka* severus; *šacka* insulsus; *lökka* amplus.

Zürjén és votják. Tudvalevő dim. értékkel megvan mind a két nyelvben: *-ka*, a mely végvocalisát tekintve a finn *-ko* (*-kko*)-val vethető egybe: zürj. *ajka* mann (gatte), schwiegervater: *aj*

vater, mann | *eńka, ińka* schwiegermutter; *eń, iń* frau, weib, weibchen | *ńilka* mädchen (*ńil* tochter, mädchen), *zonka* knabe (*zon* id.); *ić-mońka* junges weibchen; *nunika* kindchen (*nuni*). — Csak a zürjP.-ben fordul elé <*ok, uk* (v. ö. finn <*ukka*, pl. *puolukka*): *bedok* stöckchen, *puok* bäumchen, *kerkuok* häuschen, *piuk* söhnenchen, *čeriok* fischchen: *bed, pu, kerku, ři, čeri*. — Melléknevekhez járuló dim. képző, csak a zürj.-ben: <*ik*: *ićetik* etwas klein (*ićet*), *jeźidik* weisslich (*jeźid*), *koknidik* etwas leicht (*koknid*) stb. Ugyaníly alakú az «unus» számnév *otik* (meg kopva *oti*): *ot* (pl. *ot-pir* einmal, *otnas* allein er). A votjákban megfelel *odig*, összerántva *og* (pl. *odig pol* v. *og-pol* einmal); ezenkívül az *otik*-beli <*ik*-vel egyazonnak látszik a votják sorszámnevek végképzője <*i*, pl. *sizimati* septimus (a zürj. *sizimot, sizimod* ellenében). — Jegyzet. A zürjénben eléfordúl meg *-nik* (*-inik*) dim. képző, különösen mellékneveken: pl. *musanik* (*musa* lieb), *tominik* fiatalka, noch etwas jung (*tom*), *gölinik* etwas dürrftig (*göl*); ezek valamennyire az orosz *-enikj* (præd. alak: *-enek*)-félre emlékeztetnek, pl. *milenkij* (*milij* lieb), *malenkij* klein, wenig (*malij*), v. ö. or. *kumańek* (*kum* gevatter).

Vogul és osztják. A vogulban szinte az egyedüli rendes használatú dim. képző: *-kve* (dial. néha *-ku*), pl. *pikve* söhnenchen, fiaska (*pi*), *ampikve* hündchen (*amp*), *kvolkve* häuschen (vogL. *kvölkvä*: *kvöl, kväl*), *unkve* kurz (*un* = oszt. *van* kurz); *-kve* helyett *-ku*: *käšku* (*käš* öcs, jüngerer bruder). Megjegyzendő, hogy *-kve*-vel váltakozva *-ke* is fordul elé, pl. a Vāta-kum mondában *ujkve* «állatka» mellett *ujke-n* (állatkád); másutt: *pikve* «fiaska» mellett *pike-m* (fiascám). E szerint úgy látszik, hogy a *-kve* képzőben a szembetűnő dim. *-k* mellett csakis még a megmaradt végvocalis jelentős (*e, ä, a* mennyiben ebben dim. végképzőnek nyoma látszik, v. ö. fent 38. §. *aže, mąnā, voutā*), de nem a *v* is, mely *k* (vagy *g*) mellett másutt is csak fejlődött hangnak mutatkozik (vog. *säkvət-* frangere, *säkual-* frangi: v. ö. oszt. *senk-* cædere | vog. *kval-, kual-* = oszt. *kil-*, m. *kel-* surgere, exire | vog. *kväžertayt-* keseredni, bitter werden: m. *keserü* | vog. *angv-* exuere, solve: oszt. *eng-* | vog. *jegv-, jekv-* tanzen: oszt. *jač-* | vog. *säkvälik* elster: oszt. *säkijak* | vog. *nagv-* és *nag-* (præs. *nagvi* és *nagi*) picken. Ha pedig e szerint a vog. *-kve*-ben csak régebb *-ke*-t kell látnunk, egyszersmind világosabbá válik az osztják *-je* (illető-

leg <íje>-vel való azonos volta, a melyet már fentebb 38. §. érintettünk. — Megőrizte az osztják a dim. -k-t, néha csak *g*-vé gyengítve: osztB. *pēlek, pēlak* seite, *hālfte* (*pelka* zur seite = Irt. *pelga*): *pēl* seite (*pela* nach, zu, m. *felé*; v. ö. cser. mord. lapp *pele* seite, *hālfte*, m. *fél*). — Megjegyzendő még osztB. *iki, igi* «mann, ehemann, greis» = vog. *ojkū* «mann, ehemann» (v. ö. zürj. *aj vater*) | vog. *turkü, turukū* schrotbüchse (*turr, tur, oszt. tur* gurgel, kehle).

Lapp. -k (lpF. néha -g is), jó részt már elhomályosult dim. értékkel: lpS. *piädna* hund (F. *bänäg*), f. *penikka* (*peni*) | *puorak* és *puore* bonus | *ädna* és *ädna multus* (F. *ädna*, comp. *äneb*); v. ö. finn *enä*: *enempi*) | *puocak* és *puoca, puoces* negrotus. — Ide tartozik a -k mint vége az <ok nom. verbale-képzőnek: fent 28. §.

-*kuš, -kaš* (-*kuč, -kač*), ép értékű dim. képző = finn *-kaise*, pl. lpF. *mānakuš* (1. személyraggal *-kužžam*): *māna* kind | *bardnekuš*, S. *pardnekuč*: *pardne* sohn, bursche | *niejdakuš* S. *neitakuč*: *niejda, neita* tochter, mädchen | *vielljakuš*: *viellja* frater || F. *uccekaš*, S. *ucekač, unnekač* (és *unnanač*) parvulus: *ucce, unna* | *vuollekaš* demütig, humilis (S. *vuollekač, v. -kes, comp. vuollekubbu*): *vuolle* inferior.

Magyar: a) -k (teljes tö *-ka, -ko, ke*), kevés példában: török *subula*: *tör mucro* | *fészek* (*fészke-t*): finn *pesä* (v. ö. cser. *pūžakš*) | *fark* (*farka*) *cauda*: *far* MÜgSz. 496. | *bégyék* (ebben: *bégyékés, bögyökös* protuberans, gebaucht): *bégy, bögy* ingluvius | *csók, csolk* osculum: finn *hūle* labium MÜgSz. 372. | *telek* schnur, riemen (*ostor-telke, bocskor-t.*): oszt. *kel, zürj. köl* strick, band ib. 243. l.) | *torok* (*torko-t*) guttur, gula, faux: vog. oszt. *tur* ib. 244. l.) | *poczok, poczak* és *pocz* wanst | *gyermek* kind, knabe: vog. oszt. *naurem* id. | *szűk* angustus MÜgSz. 320. || *fék* frenum: *fej* (v. ö. finn *päitse* és *pää*, MÜg. 504. — Mint végképző: <ók-ban: *fiók* vogeljunges (*fiú, fi: fia*); *hernyók* (*hernyó*) raupe Ny. II. 370.; *pillók* schmetterling (*pille*) ib.; *czobók* (Szék. *czomb*) ib. IV, 561. | nom. possessoris értékű ó-val: *pofoók* hausbäckig, *hasók* dickbäuchig, *szájók* grossmäulig, *szemők* grossäugig, *fülök* grossohrig — és pedig a «nagyító» értelem a dim. alaknak eredetileg ironice vagy tréfásan való használatával magyarázható meg (v. ö. *jócska* «ziemlich viel = recht viel»).

b) -k-val való dim. képzőbokok:

-*ka, -ke* (teljes tö *-kā, -kē*): *tóka* kleiner teich (*tó*), *szálka*

splitter (szál stengel, halm), leányka kl. mädchen, legényke bürschen, emberke männchen, kl. kerl | kicsinyke, kicsike ganz klein (kicsiny), csalóka betrügerisch (csaló) | stb.; — további -s-vel: -kás, -kés (-kes): savanykás säuerlich (savanyú); nehézkés, nehézkés etwas schwer (nehéz), hosszukás länglich; — megj. feteke = fekete niger (fete = osztB. piti, pita, Irt. pegde niger).

-kó, -kő: buczkó nodus, tuber (meg buczka sandhügel): bucz coxa | házikő häuschen: ház | furkó dickes stockende (furkós bot: v. ö. far MUGSz. 495.) | gyerkő burche, bube (Ny. III, 449. = gyerkőcz: v. ö. gyerek, gyermek) | tönkő stipes (v. ö. tönk, tő) | bunkó tuber, nodus: MUG. 474. — A -kó végű dim. keresztneveken, még férfineveken (Palkó, Ferkó, Jankó) már hasonló szláv alakok hatását kell fölismernünk (v. ö. szerb Lacko, Danko, Milko, Miško, Stepko, Hínko, Ivko, Jerko stb.). — Egyébiránt a -kő-nak meg -kő-nak különböző végvocalisa úgy magyarázható, hogy amaz a -j, ez meg -v (= m 40. §.) végképzővel alakult.

-kony, -kény: vékony tenuis, subtilis MUG. 570. | keskeny schmal ib. 24.; gyakoribb e képzőb okor mint nom. verbale-nak végképzője: hajlékony, feledékeny: fent 30. §.

-cska, -cske, a legrendesebben használt dim. alak: lábacska füsschen, fejecske köpfchen (láb, fej) stb.; világos alkotó részei: -cs = -ks, meg -kő = k+j; lásd 37. §-ban.

Nomen verbale-hez ragadt -k végképző: lapp <ok (pl. kaukok, adnok) fent 29. §. | magy. <ék (pl. maradék, boríték) 30. §.

40. §. Diminutiv névszóképzők: 4. ugor -m (-n, -ñ).

Mordvin: -nä, E. -ne, ép értékű dim. képző, a fent tárgyalt -kő mellett; állandó magashangú vocalisában, úgy mint a -kő-ében még a kapcsolt -j képzőnek maradt meg a nyoma: mordM. täštänä, E. tešćene sternchen: täštä, tešće stern | kudnä, E. kudine: kud, kudo haus | šuvanä, E. čovine: šuva, čova dünn, fein | nírřkänä (és nírřkää), E. nerřkine kurz | škajnä heiligenbild (istenke): škaj isten | kirnä: kirä knaul | lamenä etwas viel: lama | stb. — Megj. äznä, E. esne glied (v. ö. finn jäsene, m. íz); lomañ mensch: v. ö. lp. olbma (olma). — Megjegyzendő a -na alak: mordM. läpana dim.: läpä weich | letkana: letkä feucht | E. vetšana és vetša dünnflüssig.

Finn: -na, -nä, -ne, bár elhomályosult értékkel; de né-

mely példája a mordvinnal egybetalálkozó, vagy pedig amúgy kicsiny valamit jelent (*kipinä funke*): S. *pääkkä* és *pääkkänä* axt | *aivo* és *aivena* schläfe | *jäsene* (E. *jäsene*) glied: v. ö. mord. *äänä* | *pähkinä* nuss: v. ö. mord. *pästänä* és *pästä* | *tyvene* (n. *tyven*), *tyvenä*, *tyynä* tranquillus, quietus (v. ö. *tyve* a fE. *tüvese* «still, ruhig»-ban) MUG. 364. || *nenä* (**nernä*) nase: mord. *när*, cser. *ner* nase, lp. *när* wange.

-*me* (fE. *jäzeme* = S. *jäsene*): *ohime* schläfe (*ohe* seite, *ohitse* vorbei) || végképzőül az <*ime* (= *-ja-me*) nom. verbaleban 30. §., pl. *murtime* brecher («brech-instrument», némileg dim. comparationis).

Cseremisiz: -*ñ*, -*n*: S. *ježeñ*, M. *ežiñ* glied (= mord. *äänä*, f. *jäsene*) | *omun* traum: *omo* schlaf. — Egyébként található toldalékül -*n* a nom. possessoris <*an* (*ān*), *ān* képzőben (pl. *ušan* verständig, eszes: *uš*; *vürän* blutig: *vür*); alaprésze = finn. -*va*, -*vä*, m. <*ú*, *ü* levén, 45. §.; összetett voltára nézve tehát e képző hasonló a m. <*ók* (*pofoók*)-hoz.

Zürjén és votják: zürj. -*n*, illetőleg <*in*, az <*inöj*, *inej* 1. szem. ragos hizelgő megszólító alakban: zürjP. *maminej* mütterchen (anyácskám), *ajinej* väterchen, *voninej* brüderchen, *kaginaj* kindchen (*kaga*). — Ezenkívül -*n* mint végképző az <*an*, *on* nom. verbale alakban (votj. *kulon*, zürj. *kulan* mors): fent 39. §.

Vogul és osztják: -*ñ*, -*n*, mint végképző a -*p* nom. verbale: -*peñ*, -*pen*: fent 29. §. Ezenkívül az -*ñ* (vogK. -*n*) közönséges használatú, de «nom. possessoris» értékkel: pl. vog. *toulun* (K. *toulen*), oszt. *tozliñ* befiedert, geflügelt (*toul*, *tögol* toll); vogK. *kaven*, oszt. *keviñ* «köves» (*kav*, *kevi*). De másféle jelzést is végez (nom. possessivum) vagy csupán csak toldalék-képzőnek látszik: vog. *lajliñ* (láb): *lajliñ* lang ösvény, fuss-weg (lábna k való út, mint egy: lábna az útja); *uosiñ* *kum* városbeli ember; osztB. *esmiñ* csecses: *esmiñ* *navirem* säugling (csecsemő gyermek, csecstre való gy.); oszt. *mal* és *malñ* tief.

Az -*m* képzőalaknak is van nyoma: vog. *naurem* kind, osztIrt. *naurem*, S. *neurem*, B. *navirem*, *naurim* id. (vogK. *naur* junges tier, füllen) | vog. *kajm* männchen (der vögel: *k. lunt* ganserich): *kuj*, oszt. *zo*, *zoy* mas, vir. — Talán az -*m* végű oszt. *tevitim*, *teudem* «pediculus» is idevaló, mint amúgy «kis» állatnak neve.

Magyar: a) -*m*, a *gyermek* «kind» szóban (*gyerme-k*: vog.

naurem: *naur*; MUGSz. 171 l. *gyermek* mellett *gyerek* úgy hiszem csak gyengült változat, s nem lehet az ebbeli *gyere-* alapszóra hivatkozni) | *hím* mas, masculus = vog. *kajm* | *tetem* bein, knochen: lp. *takte* MUGSz. 214.

b) *-n* (*-ny*). Diminutív értéke még a magyarban is némileg megállapítható, minthogy arra több *ny*-végű névszó utal, mely amúgy «kicsinyt, csekély értékűt» jelent (*kicsiny*, *picziny*, *silány*, *sovány*, *vékony*, *szegény*); ezenkívül található azonos szóban a mord. *-nä*-vel: *sovány* macer, sterilis: v. ö. mord. *šuva*, *čova* dünn, fein és dim. *šuvanä*, *čovine* (l. fentebb) | *kemény* fest, hart: mord. *kemä* fest | *szegény* pauper, miser: lp. *segge*, *seggis* gracilis, tenuis MUG. 285. | *legény* juvenis: vog. *lengä* (*lengä-kum* junger mann, bräutigam MUGSz. 690. | *szenny* sordes, macula (e h. *szem-nye*, v. ö. mord. *šämen*, *čemen* rost): cser. *šeme* niger (l. MUG. 292.) | *nő* femina mellett kétségtelenül dim. alakú: *nöstény* «femella», *-ny* végképzővel || egyébként fordul elő *-n* (*-ny*) végképzőül, kivált nom. verbale-alakokon: *-k+n* (*-kony*): *vékony* gracilis, subtilis (*vé-kony* MUG. 570.); *hajlékony*, *feledékeny* stb., fent 30. §. | *<ány* (<*á-ny*): pl. *szilány*, *foszilány*, fent 30. §. (v. ö. finn <*i-me*, *-ja-me*) | *-mány*, *-vány*: *tudomány*, *vetemény*, *irtovány*, *szökevény*, fent 30. §. — Megjegyzendő: *alacsony*, *-cson* humilis, submissus (v. ö. dim. képzővel: mord. *alnenä*, *alkine* alacsony).

c) *-v*, illetőleg *<ó*, *ő* (*ú*, *ü*). A m. nyelv = vog. *nieln*, m. *velö* = oszt. *velim* példájára a dim. *-m* képzésből a m.-ban *-v*, illetőleg *<ó* (*ú*) szöveg is támadhatott. Ilyen eredetűnek tekinthetjük ezt a szöveget a következőkben: *fiú*, *fijú* filius, puer; meg *fió-k* vogeljunges: *fi* id. (tő: *fia*, *fija*, pl. *fia-t*, *fia-s* stb.) = vog. *pi*, oszt. *poz*, MUG. 523. | *apó* (meg *apó-ka*) väterchen, *apó-s* schwiegervater: *apa* vater (*apám*, *ap-ja*) | *anyó* (*anyó-ka*) mütterchen, *anyós*, schwiegermutter: *anya* mutter | *odú* höhlung, loch (*odva*: *odva-s*): mord. *unda*, *undo*, f. *onte*, oszt. *ont* MUG. 832 | *tetü* (*tetve-s*) pediculus = oszt. *tevtim* | *kigyó*, *kilgyó* anguis, serpens: v. ö. finn *kaljame* glatt MUG. 29. | *könnyü* levis, facilis: vog. *kigne*, oszt. *kéne* id. (v. ö. finn *kehnä* és *kehno*, bár másféle *o*-val) MUG. 43. | *olcsó* vilis pretii: *al*, mord. *al* és *alks* MUG. 836., 728 | *bogyó* beere: f. *marja* MUG. 459. || *hosszú* longus, *aszjú* aridus, siccus (*hosszú*, *aszszú*), fent 30. §. — Mint végrész a *-kó*, *-kö* dim. képzőborkorban (*házikó*, *furkó*) fent 39. §.

41. §. Diminutiv névszóképzők: 5. ugor *-nd*.

Tudvalevő dim. értékkel megmaradt e képző a magyarban, a szabályos hanggyengüléssel: *-d*; teljes alakját őrizte meg a finn *-nda* (*-nta*).

Magyar: *-d*, meg ismétléssel: *-dad*, *-ded*: rövid brevis, meg *rövided* (*rövideden breviter* MA.; megj. *ryvindeden* Debr. cod. 529.): oszt. *ravi*, vog. *rau* MÜg. 673. | *kicsid* parvulus MA.: *kicsiny* (*kicsid* lehet bár e h. *kicsin-d*) | *gyöngéd* tenellus (*gyöngédeden* MA.): *gyöngé* tener | *apród* parvulus, parvus serviens, armiger, puer (*apródonként* kleinweise; meg: *apródad*: *apródadok* volnának Érdy c.): *apró* minutus, parvus | *telid* plenus (*telides-teli* v. *teliden-teli* Pázm.) | *lassud* (*lassudan* ziemlich langsam, valde lente): *lassú* | *szád* mündung eines gefässes: *száj* mund (*szá-m*) || *jobbad paulo melior* (*jobbadon* Helt. Pázm.); *nagyobbad* (*nagyobbadára*, v. *nagyobbára* grösstenteils); *bövebbed* subcopiosus (*bövebb*) Kresz. Megjegyzendő: *segéd* juvamen, adjutorium (**segejd* MÜg. 336.); *tulajdon* proprius, peculiaris MÜg. 239.

Finn: *-nda*, *-ndä* (S. *-nta*, *-ntä*): finnK. *izändä* (S. *isäntä*, E. *izanda*, nom. *izand*) paterfamilias, herus: *izä* (*isä*, *iza*) «pater» (*izändä* «atyaféle», vagyis egész háznépre nézve az, a mi az *izä* a szorosabb családnak) | *emändä* (S. *emäntä*, E. *emanda*) materfamilias, hera: *emä* mater || finnE. *pojandi* (nom. *pojand*) stiefsohn: *poeg* (g. *poja*) sohn | *tütrendi* (*-end*) stieftochter: *tütar* (*tütre*) tochter — a melyek a többi dialectusokban még *-ma* végképzővel (*-ndima*) alakulnak (s az E. *-ndi* is aligha nem csak kopott alak *-ndima* h.): S. *pojintima* (K. *pojindima*, Vp. *poigindam*) | Vp. *tütrindam* stieftochter | K. *izindimä* (S. *isintimä*, Vp. *isindam*) stiefvater | K. *emindimä* (S. *emintimä* Vp. *emindam*) stiefmutter. — A finnE. még egyéb példákat nyújt denom. *-nd-re*, melyre a dim. érték ráillik (Wiedemann, Gr. 177. l.): *torvand* kienholz (*torva* theer, v. ö. *tervakse* 37. §.), *kirjand* bunte kuh (*kirja*: v. ö. *kirjakse*, *kirje* 38. §.) | az E. *venda* (nom. *vend*) «bruder» nem lehet más mind ered. *veljenda* (v. ö. *veikko* e h. *veljikko*). — A finnS. K. *vihanta*, *vihanda* «grün, grünend, unreif» lehet szintén egyenes származéka *viha* szónak, ha ez eredetileg «epe (galle)»-t jelentett (most «méreg» meg «harag»).

42. §. Diminutív névszóképzés alkalmazása: 1. Sorszámnév.

Legelterjedtebb képző, mellyel az alapszámnevek sorszámnevek ké alakulnak: *-nd*, jelesen a finn-ben *-nde* (K. Vp., *-nte* S., *nda-ma* E.; nom. alak *-nsi* helyett *-ns*, *-s*, pl. *kolmande*-től *kolmas*, Vp. *kolmans*; E.-ben is *kolmas*) | a lappban: *-d* (csak lpK. még *-nt*) | a vogulban: *-nt*, de többnyire csak *-t* | zürj.-votják: *-d*, *-t* (<öd, <ät [äti]) | magy. *-d*:

Finn *kolmande* (n. *-mas*) tertius: *kolme* | *neljände* (*-jüs*) quartus: *neljä* | *küden* (*küdens*, *küdes*) sextus: *küde* (*kuute*) | *seitsemände* septimus: *seitsemä* | stb.

LappS. *kolmat* (*koqlmät*), F. *goalmad*, K. *koalmant*: *kolma*, *golm* | *neljad* (*näljät*), *näljad*, *nealjant*: *nelje*, *nällja* | *kotad* (*kutät*), *gudad*, *kuđant*: *kota*, *gut* (*guda*) | *čiečad* (*kiehčät*), *kiččant*.

Zürj. *kuimöd*, votj. *küjnmäti*: *kuim*, *küjn* | *uoled*, *nüläti*: *nöl*, *nül* | *kvajtöd*, *kväläti*: *kvajt*, *kvat* | *sizimöd*, *sizimäti*: *sizim*.

VogB. *körmit*, K. *čurment*, *čurmit*: *köröm*, *čurum* | *nülit*, *nület*: *nülä* | *katit*, *čotit* (*kotet*): *kat*, *čot* | *sätit*, *satet*: *sät*.

Magy. *harmad*: *három* (*háрма-*) | *negyed*: *négy* | *hatod*: *hat* | *heted*: *hét*.

Az osztjákban is *t* végű a sorszámnév, úgy mint a vogulban, de előzőleg az alapszámnévhez, mint ennek bővülése, *-m* képző járúl, a milyen a f. *seitsemä* «hét» számnévben amúgyis megragadt: *čutmit* (Irt. *čüdamet*) *hatod*: *čut* | *labitmit* (Irt. *täbetmet*) *heted* || *čulmit*, Irt. *čütmet* *harmad*. — A cseremisiz és mordvin nyelvek sorszámnévképzéséről lásd alább az utójegyzetet.

A sorszámnév szoros funkciója abban áll, hogy sorban egymásután következő egyes tárgyak közül valamelyiknek a sorbeli helyét jelölje meg, s ez az alapszámnevek segítségével úgy történik, hogy a sorban következő egyeseket (legalább eredeti fölfogás szerint) egymástól egyenlő távolságban állóknak vagy egyenlő közüeknek vevén föl, a megolvasott közök számával tulajdonképen az egyesnek a sorkezdetétől való távolságát fejezzük ki: pl. «negyedik» [pl. ember] = «négy köznyi távolságban álló [ember]»; ennél egy köznel távolabb áll az «ötödik» stb. A sorszámnevek így mintegy kiegészítik a mutató névmásokat, melyek csak kevés (2—3-féle) távolságot különböztetnek meg s melyeket mint külön szokat a nyelv a végtelenig meg nem szaporíthatott. Innen van,

hogy a «secundus», melynek távolságát megolvasás nélkül is mindjárt fölfogjuk, gyakran még mutató névmással jelöltetik (pl. finn *toise a tuo* «az, amaz» névmástól; mord. *ombo, omboce e h. tomo* tkp. «alter, der andere» a *to* névmásnak comparativusa, valamint a lapp *mubbe, mubbad* a finn *mū* «alius»-nak; v. ö. magy. *más* és *másod, második*). Tekintve, hogy a m. *másod* is a szokott sorszámnévképzőt mutatja, de alapszava *más* már amúgyis helymutató (úgy mint lp. *mubbad* és *mubbe*), magának *-d* (*-nd*) képzőnek eredetileg nyilván nem a sorhely-mutatás volt a funkciója, hanem csak arra szolgálhatott, hogy az alapszámnevet biztosabban megkülönböztette mint távolság-olvasót az egyszerűen tárgyszám-olvasótól. Erre pedig a nyelv az alapszámnévnek elhomályosult értékű diminutív alakját (*-nd* 41. §.) használhatta föl, mint pusztá bővebb mellékalakot, melyen aztán a sorhely-jelzés mint elvállalt új érték lassan meg is ragadt. Látni való ugyanis, hogy a f. *toise* «alter, secundus» is az *-jse* (*-kse*) diminutív képzővel alakult *tō* mut. névmástól, valamint a m. *más* is az ugor *mū* «alius» mellett; ugyane *mū*-hoz tartoznak *-nd* (*-d*) képzővel még ezek: zürj. *möd* (Izsm. *muöd*), zürjP. *mödi, mödik* «alter, secundus»; votj. *mīd id.* (*mīd-mīd palas* von beiden seiten, egyik s másik oldalról); vog. *mōt, mot* «der andere», s ismételt képzővel *motet, motit* «secundus» (*moten — moten* egyik-másik, der eine — der andere).

Jegyzet. A m. *mind* (*mend*), *minden* (v. ö. az: azon) «omnis», *omne»* szintén a *-d* sorszámnév-képzéssel magyarázható a kérdő (illetőleg határozatlan) *mi* névmásból. Tudjuk, hogy az ismételt *ki-ki* (pl. *ki-ki* a maga részét kapta meg; *kinek-kinek* tíz forintot adtak) = «quisque», t. i. rövidítésképen egy akármilyen hosszú sor egyeseket jelöl, pl. ha négyen vannak a *ki-ki* csak rövidítése ennek: *ki-ki-ki-ki*. Szintígy a *mi* (*me*) névmás ismétlése is kifejezhette a «jeder»-t: *mi-mi* (*me-me*), mely aztán a *-d* képző által a sorszámnevek alakját nyerte: *mi-mi-d*, összevonva *mind*, *mind* (tkp. «der jederste», azaz: «der an jeder beliebigen stelle der reihe v, menge befindliche» — a mi az «alle (omnis)» fogalommal fölerő. Lásd: MUGSz. 627. l.

Jegyzet. Érdekes találkozás, hogy a sorszámnevet még egyedítő <*ik* képzővel toldották meg (újabb korban) a magyar (*második, harmadik* stb., v. ö. *egyik, másik, melyik*) és a votják <*äti* (a zürj. <*öd* ellenében; v. ö. zürj. *ötik*, votj. *odig* fent 39. §.)

Utóje gyzet. — Első tekintetre igen eltérő a finn *-nde* stb. alaktól a mordvin *-cä* (*ce*)-féle sorszámnév: pl. *kolmicä*, E. *kolmoce* harmadik, *nilecä*, *nilece* negyedik (*kolma*, *kolme* és *nilä*, *nile*): *omicä*, *ombicä*, E. *omboce* «második» (*oma*, *ombo* «más») | stb. Főnévileg használva még névhatározó raggal: *kolmicés* »der dritte« stb. — A finn *kolmande*-nak a mordvinban *kolminda*, E. *kolmondo* (vagy *kopva*, gyengülve: *kolmint*, E. *kolmono*) felelne meg. A meglevő *<icä* alak egyébiránt szakasztott olyan mint a mordM.-ban az egy. 2. személyragos alak: *óoratsü* «fiad», a mely pedig a mutató *sü* névmás hozzájárulásával alakult (*óorat-sü*), s melynek *t-je* eredetibb *-nt* helyett való (lásd alább a «személyragok» szakaszát). Etymologiai írásmóddal tehát, a melyet alkalmaz is Ahlqvist, tkp. *kolmit-sä*, ez pedig *kolmind-sä* h. való. Ugyanezen képzéssel van *omicä*, *omboce* (*omitsä*, *ombotsä*), úgy mint a lappban *mubbe* mellett *mubbad*, s a magy. *más*: *másod*. Figyelemre méltó a mordM. *vastsü* (e h. *vasetsü*) és *vasenda* «zuerst» (tkp. «primum»), az utóbbi alak még *-sü* nélkül a megkívánt *-nd* képzést tüntetvén föl; továbbá: mordM. *kolmitis* vorgestern (harmadnap), e h. *kolmit-šis* (*ši* nap); *ombit* übermorgen, tkp. «másod, sc. nap» (*ombit-šis*).

A cseremiszen az egyik rövidebb sorszámnévalak (*-so*, *-se*) nem egyéb a vmi «helyben levőt» jelentő nom. possessivumnál (44. §.) (*kudoso* házi, *olase* városi): pl. *vese* második (**velese*, *velse* h., *vel* oldal), 3-dik *kumuso* (vagy a főnévi alapszámnévtől: *kumutuso*), 8-dik *kandakšese*, 9-dik *indikšese*, 10-dik *luso*; főnévi alapszámnévtől: 4. *niletise*, 5. *vizitise*, 6. *kudotoso*, 7. *šemetese*. E mellett egy hosszabb *-mša*, *-mše* (*-miše*) alak a finn *-maise*-végű possessivum loci-ra emlékeztet (44. §.); pl. *nilemiše*, cserM. *nilimša*, *nilimše*; *vizemiše* (*vizimša*, *-mše*); M. *kudumša*, *-mše*; — s végre mind a kettőből vegyültnek látszik: *-moso*, *-mese* (mely inkább cserS.-ben használatos): 4. *nilemise*, 5. *vizemise*, 6. *kudumoso*, 7. *šememese*, 8. *kandakšemeso*, 10. *lumuso*.

43. §. Diminutiv névszóképzés alkalmazása:

2. Nomen possessoris.

Hogy a «nomen possessoris» — vagyis oly származék névszó, mely az «alapszó jelentette tárggyal bírót, — azzal való» jelent (pl. m. *erős*: erő, *nagyfejű*: nagy fej, f. *väkevä* erős: *väke*

erő) — a diminutiv képzésben is kifejezést nyerhetett, világosan mutatja a finn nyelv, a hol pl. az *-jse* (<*aise* stb.) képző mind e két értéknek kifejezője: finnS. *kalaise* «halacska» és «halas» *reikäise* «lyukacska» és «lyukas» | magy. *-s*: *feketés, sárgás* és *halas, vizes*. Ha ehhez még számba vesszük, hogy a finnben az <*ise*-féle adjectivum nem csakis nom. possessoris, hanem esetleg akár nom. possessivum, azaz «vmihez tartozót» jelentő (pl. *pohja*: *pohjaise* ad fundum pertinens, in fundo jacens): világos, hogy itt csak közömbös értékű képzés van előttünk, a melyen csak a jelzési viszonynak ilyen vagy olyan fölfogása megállapodott, — vagyis az alapszónak bővebb mellékalakja, mely a jelzési viszony kiemelésére alkalmaztatott. Tudva van pedig, hogy a dim. alak, szoros értékének elhomályosultával, erre nagyon is alkalmas. — Egyébiránt a diminutivumnak tágabb funkciója vagyis a diminutivum comparationis-féle érték is könnyen átvisz a nom. possessoris-féle értékhez. Sok «kövel bíró» földet némileg túlozva egyenesen «*kő*»-nek nevezhetnök («ez a föld csupa *kő*»); e helyett a dim. alakot alkalmazva csak «*valamennyire *kő*, félig-meddig *kő**»-nek mondjuk, a mi a «*kővel bíró*»-nak (*köves*) tökéletesen megfelel.

A) Mint nom. possessoris több ugor nyelvben fordul elé a *-ks* dim. képzés (37. §.).

Finn. Ritkán az eredeti *-kse* alak: S. *lehdekse* ramus frondosus (*lehthe* folium, frons) | *verekse* frisch (blut zeigend: *verekset kasvot* vultus rubidus) | *kirjakse* vacca varii coloris (*kirja* variegatum); — rendes használatú az *-jse* alak (37. §.) vagyis <*aise*, *oise*, *äise*, *ise*, stb., pl. *kalaise* (nom. *-ainen*) piscibus abundans, piscosus (*kala*) | *isäise* patrem habens (*isäinen lapsi*, opp. *isättömä*) meg: *paternus* (*isä*) | *jalkaise* pedibus instructus (*neljä-j.* vierfüssig: *jalka*) | *teräise* acutus, éles (*terä acies*; v. ö. *teräkse acies*-nek való, aczél) | *kivise* lapidosus (meg *lapideus*, pl. ház: *kive*) | *vahtoise*, *vahtuise* spumosus (*vahto*, *vahtu*) | *ryttyise* rugosus (*rytty*) | *pilveise*, *pilvise* nubibus obductus (*pilve*) | *verise* cruentus, sanguine oblitus (*vere*; v. ö. *verekse*). — A finnE.-ben <*ase*, *atse* (= S. *aise*) stb., már jobbadán csak nom. possessoris-nak használva (s diminutiv értékkel: *-keze* = S. *-kaise*: pl. *kalase* halas, *kalakeze* halacska): *verise*, *veritse* véres | *pilvese*, *-etse* (v. *pilvise*, *-itse*) felhős | *mudase* kotig (*muda*) | *jalgse* (*neljä-j.* négylábú) = S. *jalkaise* | stb.

Mordvin: *-ks*: *iniziks*, E. *inzejks* himbeerstrauch (*inizi*, *inzej* málna) | *čivgiks* masholderstrauch (*čivgä* kányafa-bogyó) | *šukšteruks* johannisbeer-strauch (*šukšteru* schwarze johannisbeere) | *umariks* apfelbaum (*umar*, *mar* apfel) | *päšks* haselnuss-strauch (*päštä* haselnuss).

Zürjén-votják: < *ös*, *eš* rendes használatú nom. possessoris képző: *virös*, votj. *vires* blutig (*vir*) | *gönös*, votj. *goneš* voll haare, haarig (*gön*, *gon*) | *jiös* eisig, voll eis (*ji*) | v. *deries* kotig (*deri*) | *vaös*, v. *vues* voll wasser, wässerig | *zinös*, *zines* riechend, stinkend (*zin*) | stb. Megjegyzendő, hogy a *-s*-t előző vocalis kiszorulhat: pl. *virös*, *gönös* mellett van *viršal-* voll blut werden, *gönšal-* haarig werden, sich behaaren. A diminutiv alakok jobbadán *s*-vel vannak (*ös*, *es*: *peles*, *sölmös*), a mi körülbelül az a különbség, mely a finnben *-kse* és *-jse* (< *aise*) közt van. — Nem possessoris-féle jelentéssel: votj. *kareš* städtisch (városi), *šusés* wächsern (*šus* wachs).

Cseremisiz: < *aš*, a mely alakilag a finn < *ukse*-nak felel meg (v. ö. *jolakš*, *jolaš* = f. *jalukse*, fent 18. §.), vagyis még az *a*-ban külön képző elemet foglal magában; a képzés alkalmazása meg van szorítva, úgy mint a magyarban az < *ú*, *ü* (négy *lábú*, nagy *fejű*): *iaš* jáhrig, éves (*meňar iaš* hány éves): *i* év | *kecaš*: *kum k.* dreitägig, három napos: *keče* nap | *luraš* (*lu-uraš*) zehnkopeken-stück, tizkopékás.

Lapp: *-š* (< *iš*), nem nagyon használatos: lpF. *čalmiš* gut sehend (tkp. szemes): *čalbme* szem | *beljiš* gut hörend (tkp. füles): *bällje* fül | *ňuniš* mit gutem geruchsinn begabt (tkp. orras): *ňudne* orr | *olgiš* breitschulterig (vállas): *oalgge* váll. — Az < *ajes* (< *as*) rendesebb alakban a vég *s* csak a jelzői melléknév jegye, képző meg csak < *aj* (lásd alább). — Egyes *s*-vel való példa, mely a finn *-kse*-félével azonos: lpF. *varas*, S. *varras* frisch = f. *verekse* (*varra* = *vere* vér).

Magyar: *-s* (azaz *-š*), vagy tkp. *-ss* (*-šš*) rendes használatú nom. possessoris-képzés: *halas* fischreich (*hal*, *hala-t*) = f. *kalaise* (e h. *kalakse*) | *köves* steinig (*kő*, *köve-t*) = f. *kivise* (e h. *kiveise*, *kivekse*) | *sáros* kotig (*sár*), *véres* blutig (*vér*), *erős* stark, kräftig (*erő*), *szemes* mit augen versehen, scharfsichtig (*szem*, *szeme-t*), *fejes* kopfig, eigensinnig (*fej*, *feje-t*), *odvas* hohl, löcherig (*odu*, *odva-t*) | stb. — Megjegyzendők: *véres*, *vörös* rot (ellenben: *véres*

blutig: *vér*; v. ö. finn *verekse* és *verise*) | *heves* heiss, hitzig: *hő*, *hév* (*heve-t*) heiss (*hő-víz*) és hitze | *leves* saftig; meg: *suppe* (azaz: «lé-féle» étel; *lé*, *lév*, *leve-t* | *gyors* (*gyorsa-t*) schnell: vog. oszt. *jár*, *jur* kraft, stärke MUG. 162.

1. Jegyzet. Lehetne bár a «vmivel foglalkozót» (vmit *örzöt*, *készítöt*) jelentő *-s*-képzést (pl. *kapus* thorhüter, *csikós* pferdejunge, *gulyás* rinderhirt, *szekeres* fuhrmann, *lakatos* schlosser: *kapu* thor, *csikó* fohlen, *gulya* rinderheerde, *szekér* wagen, *lakat* schloss) eredeti nom. possessoris-képzésnek magyarázni (pl. *szekeres* tkp. «ki szekérral bír = szekeres-gazda», *kapus* «ki a kaput tisztúl bírja»). De számba jön, hogy ilyen értékű képzés már más alakban van a magyarban és pedig egyik legrégebb foglalkozásra nézve: *halász* «piscator» (meg: *juhász*, *vadász*, *madarász*; lásd 22. §. végén) s hogy másrészt az *-s*-féle példák közt van török eredetű alapszóval való (*kapu-s*, *csikó-s*), meg hogy épen szorosb értelmű és hasonló alakú képzés a törökségben széltiben el van terjedve és igen használatos: *-ci* (*-çi*), pl. *balıkcı* halász, *kapuçi* kapus, *arabaçi* szekeres, *deveçi* tevehajtó, *açi* ételkészítő, *szakács* (*aş*) stb. E képzés pedig a csuvasban *-ze*, *kopva -s* alakot öltött, pl. *timırze*, *timırs* kovács (kaz. *timerce*, alt. *temirci*, oszm. *demırçi*: *timır*, *demir* vas), *olavs*, *lavıs* fuhrmann, vorszpanner (kaz. *ılauçı*) s egy ilyen képzéstő szó úgyis kölcsönbe került a csuvasból: *szücs* «kürschner» = csuv. *süze*, *süvıze*, *süves*, *süls* «schneider» (tkp. varró: v. ö. *süle*-nâhen = kaz. *jöjlä*-id., *jöj* «naht»). Mondani sem kell, hogy a tör. *-ci*-nek csuvas *-si*, *-se*, *-s* alakja a magyarban, a továbbképzés alapjául szolgáló példákban *s* (*ş*)-vé válhatott, kivált az amúgy is számos egyéb *-s* (*ş*) képzéstő szók hatása mellett.

2. Jegyzet. Főnévileg használva, illetőleg a «hely» (vagy szorosabban «erdő, hegy, szántóföld, kert») fogalom hozzáértésével, szerepel a magyarban az *s*-es nom. possessoris gyakran mint «nomen loci», azaz valamely birtokról jelzett közhelynév, mely esetleg tulajdon «helység»-névvé is vált: *fenyves* pinetum, *fichtenwald* | *tölgyes* (tölös), *cseres* quercetum | *nádas* arundinetum, *füzes* salicetum, *nyıres* birkenwald, *mogyorós* haselnusswald, *havas* schneegebirg, *dinnyés* melonenfeld, *szilvás* pflaumengarten, stb. | tulajdonnevek: *Mogyorós*, *Nyıres*, *Kenderes*, *Bükös* stb.

B) A *-j* dim. képző (38. §.).

Lapp: <aj (<oj, néha <i) nom. possessoris melléknév-képző; jelző alakban <ajes (lpF.-ben összevonva <as): pl. lpS. *olkaj*, *olkajes* breitschulterig, vállas (*olke*) | *taktaj*, *takajes* beinig, knochig (*takte*), F. *daktaj*, *daktas* (*dakte*, *dafte*) | *paroj*, *-ojes* fluctuosus (*paro unda*), F. *barroj*, *barros* (*barro*) | *kuelajes*, f. *guollaj*, *guollas* fischreich (*kuele*, *guolle*) | *tollajes*, F. *dollaj*, *dollas* feurig (*tolla*, *dolla*) | F. *lastaj*, *lasti* (*lastas*, *lastis*) blattreich, beblättert (*lasta*) | F. *suovvaj*, *suovi* rauchig (*suovva*) | *riabmaj* grossmäulig (*riabme*) | stb. — Alakra nézve összevethető: lpS. *assaj*, *issaj* (*assajes*, *assas*) «dick», lpE. *asoj*, a melyet Lönnrot a f. *iso* (*isoi*)-val állított egybe; v. ö. a finn <o (*oj*) dim. alakot. Így érthető, hogy lpS.-ben <ajes mellett még <os is található: *juolkajes*, *juolkos* celer pedibus (*juolke*); *jägñajes*, *jägños* glacie obductus (*jägñä*).

Finn. Az *-jse* (e h. *-kse*) dim. és nom. poss. képzéstől nem látszik nagyon különbözönek az *-jsa*-féle nom. possessoris képzés: pl. finnS. *tehoisa* vigens, efficax (*teho* vigor, efficacia) | *etuissa* vorteilhaft, vorzüglich (*etu*) | *iloisa* fröhlich, freudig (*ilo*) | *aaltoisa* fluctuosus (*aalto*) | *hupaisa* jucundus || *kotoisa* (*kotoisalla* in der heimat, zu hause: *koto*) | *pakoisa* (*pakoisalla* auf der flucht: *pako*). Már így is: *tehosa*, *etusa* stb., de az *i*-elemet mutatja még a finnK.: *eloisa* vermögend, vagyonos (*elo*), *vihmaisa* regnerisch (*vihma*); finnE.-ben csak *-sa*: *ilusa* (nom. *ilus*) schön = *iloisa* | *magusa* schmackhaft (= *makuisa*). De különbözönek ezek mégis az által, hogy a finnE.-ben a *-sa*-beli *s* helyett nincs *-ts* s hogy nincs meg a *-nen*-féle nominativus, mely az *-jse* (*-kse*) alakkkal kapcsolatban áll. Tekintve hogy két hasonló ilyen szót, t. i. *kuuluisa* berühmt, *joutuisa* «eilig, schnell», *-jasa* (*-iasa*)-féle nomen verbale-nak lehet fölfogni (*kuulu-* audiri, *joutu-* properare: e h. *kuulujasa*, *joutujasa*, s ezt a fontosnak érzett *u* miatt csak így lehetett rövidíteni: *kuulujsa*, *joutujsa*) — a fentebbieket szintén *-j+sa* alakból tartom magyarázhatóknak, a *-j*-ben az eredetileg dim. képzőt ismervén föl; v. ö. lapp <aj mellett: <ajes.

C) A *-k* dim. képző (39. §.).

Lapp. Többször a lpS. mintsem lpF.-ben nom. possessoris képzőül: *-k*, lpF. *-g* (v. ö. szintígy dim. értékkel: S. *piädnak*, F. *bänäg* = f. *penikka*): lpS. *panak*, F. *banag* dentatus (*bastelis-b.* élesfogú): *pane*, *badne* dens | *peljak* jó fültü, gut hörend; *kukkes* p.

langohrig: *pelje* | *sojek* alatus: *soje* ala | *čalmak* jó szemű: *čalbme* űuonak, űuonek *sagax*: űuone nasus | *monnek* ovipara (avis): *monne* ovum | *seipek*, *seipeg* (Halász: *sieipiek*, plur. *-ieka'*) caudatus (meg: «lupus», farkas): *seipe* cauda | stb. — lpF. *golm-oajvag* dreiköpfig (*oajve*), *ńállje-juölgag* vierfüssig; *gietta-bälag* einhändig, félkeztű (S. *käta-pelak*; *käta-pele* die eine hand) || lpS. *kuelek* milvus piscarius (*kuele*) | *puoitak* pinguis; *puoite* pinguitudo, lardum (F. *buoidak*, g. *-dakka* animal pingue: *buoidde*).

Finn. Néha eléfordúl *-ka* (S. <*ikka*, *ukka*), vagy *-ko* (*ku*), (S. <*ikko*) nom. possessoris értékű elnevezésekben; kivált a finnE.-ben *-ku* még melléknéviileg is használva: finnS. *haarukka*, (és *haarikko*) bifurcatum quid, vas duabus ansis eminentibus instructum (*haara* ramus), E. *āriku* (meg: *ārikaze*, *ārakaze*) mit armen, zweigen versehen: *kolme-ā* dreiarraig, dreizackig | *sormikka* (meg: *sormikkaha*, nom. *-ikas*) fingerhandschuh: *sorme*; E. *sormiku* (nom. *-ik*) | *tuohikka* schuh von birkenrinde (*tuoh*e; v. ö. *tuohise* gefäss von b.) || *nimikko* namensvetter (*nime*), E. *nimiko* | *sinnikkö* homo iracundus: *sinni* jähzorn | E. *kärniku* schorfig (*kärn[a]*), *someriku* kiesig (*somer[a]*); meg: *somerise* | *sarviku* gehörnt, hornträger, gehörntes tier (*sarve*) | *kirjaku* buntes tier (*kirja*) | *silmiku* neunauge (*silma*).

Különösen mint nom. possessoris-nak értendő «nomen loci» (a milyen a m. *fenyves* «pinetum») szerepel a *-ku* (<*iku*, S. *ikko*) alak finnség szerte: S. *somerikko* locus glareosus (*someri*; v. ö. E. *someriku* «kiesig») | *kivikko* locus lapidosus (meg «acervus lapidum») (E. *kiviko* «steinig») | *tammikko*, E. *tammiku* quercetum (*tamme*) | *heinikkö*, *-ikko* heuwiese (*heinä*) | *koivikko*, *koivukko* birkenwald (*koivu*) | *vesakko* frutetum (*vesa* surculus) | stb. — FinnV. *čivikko* *kivikko*, Vp. *varbiko* (n. *-bik*) *varvikko*, gebüsch (*varba*); finnK. pl. *kivikkö*, *kuužikko* (fichtenwald), *varvikko*, *koivikko*. — Jegyzet. A szintoly gyakori *-sto* alak (*puisto* arboretum, *kivistö*, *tammisto* stb.) csakis «nom. loci», illetőleg alkalmazott értékkel «nom. copiae» (*kivistö* acervus lapidum). Ahlqvist, Rakennus 62. §. collectivumnak nevezi, s összetettnek tartja: *-se* (*ise*) melléknévi + *-to* «helyet» jelentő képzőből. Ezt most abban hagyván, csak azt említem még, hogy főleg a finnE. V.-ban ezen *-sto* nom. loci-alakhoz ugyancsak az <*iku* járult hozzá: *-stiku* (nom. *-stik*: *kivistik*, *tammistik* stb., V. *tammisikko* (csak *-stikko* helyett való,

mert a V. külömben is gyakran gyengíti az *st-t ss, s-vé*: pl. *röse, puisan, isun, vassän = S. ruoste, puistan, istun, vastaan*).

Igen elterjedt a finnségben még nom. possessoris-képzéstül, mely kivált bőven bírót jelent *-kaha, -kähä* (illetőleg finnS. *-kkaha*), nom. *-kas, -käs* szerint eredetileg *-kasa, -käsä*, pl. *lihakkaha, -kkaa* (n. *lihakas*) carnosus, pinguis: *liha caro | seljäkkähä* (n. *seljäkäs*) breitschulterig (*selkä*) | *viakas* vitiosus (*vika*) | *hännäkäs, hännikäs* caudatus (farkas, lupus) | *kielikäs* loquax (nyelvek) | *oksikas* ramosus (*oksa*) || finnE. *lihakas, himukas* gierig, *maukas* wohlschmeckend, *habekas* bártig | stb. || finnK. *-kkaha*: *-kaš: hännikäs, oksikaš, hauakaš* voll gruben (*hauda*), *šeämikäs* (= *sydämikäs*) animosus | stb. || finnVp. *lihakas* (tö: *-kaha*), *händikas* (lupus), *verekas* blutig. — Hogy ezen *-kaha* (*-kasa*) eredete szerint szintén csak alkalmazott diminutiv-képzés, már az is mutatja, hogy a finnE.-ben ezen eredeti értéke meg is maradt: *mustakas* schwärzlich, *pehmikas* etwas weich (*pehme*), *sürukas* ziemlich gross (*süre*) (meg finnS. *puolikas* (és *puolikka*) pars dimidia); nem tekintve, hogy még *-ka* és *-ku*-val váltakozik: pl. E. *sormiku* fingerhandschuh = S. *sormikas*; S. *niljakas* és *niljakka* lubricus (*nilja*). Utórésze *-sa* ugyanazon végképző, melyet az *-jsa* (<*oisa*) és *-jasa* (<*iasa*) nom. verb. alakban találtunk. — Megjegyzendő, hogy a lapp nyelv is mutatja föl mását, *-kes*: lpS. *jāmokes* mächtig (*jāmo*), *armokes* misericors (*armo clementia*); Halász: *armuokes*, plur. *-kasa'* | *suddokes* (Hal. *sudduokes*) sündhaft, sünder (*suddo*) | *vārokas* (és *vārok*) cautus | lpF. *armogas, suddogas*.

D) Az *-m* (*-ñ, -n*) dim. képző (40. §.).

Vogul és osztják. Rendes nom. possessoris-képzés: *-ñ* vagy vogK. *-n*, a mit már 40. §-ban említettünk. Példák: vogB. *elmiñ acutus*, éles (*elmi acies, él*) | *kvoliñ* haus besitzend (*k. kum* haus-herr: *kvol*) | *jañiñ* eisig (*jañ*) | *tguluñ* befiedert, geflügelt (*t. uj*) | *tiniñ* teuer (áros: *tin*) | *ngmtiñ* klug (*ngmt* «mens») | *neeñ, neuñ* beweibt (*n. kum; nē*) | *piñiñ* sohn v. söhne habend | *ñulmiñ* verwundet (*ñulm*) | *reñiñ* (L. *rēn*) heiss, warm: *rei, rē* wärme | vogK. *kaven* steinig (*kav*) | *lilen* lebendig (seele-habend: *lil*) | *namen* namen habend, neves (B. *nämiñ*): *n. zotel* névnap | *numten* klug (*numt*) | *tinen* teuer | *toulen* uj | *tarviten* schwer (B. *tarutiñ*: *tarvit, tārut* last) | *viten* voll wasser (*vit*) | *agmen* krank (*agem* krankheit) || osztB. *keviñ*, Irt. *keveñ* steinig (*kev*: *keviñ* taga köves hely) | *kan-*

dĩñ, kantĩñ zornig (kand, kant) | imeñ beweibt, nõs (imi) | uptĩñ haarig (zũ n. langh. : upit) | visiñ, Irt. veseñ löcherig (vis) | penkiñ, Irt. peñeñ gezahnt (p. juç rechen : penk) | tiniñ teuer (tin) | stb.

E) Az -nd dim. képzõ (41. §.).

Magyar. Nomen possessoris-értékû helynevek fordulnak elé úgy mint *s (š)*-vel *-d* képzõvel is: *Mogyoród* (v. ö. *Mogyorós* : *mogyoró*) | *Füzed* és *Füzegy* (v. ö. *füzes salicetum* : *füz*) | *Egregy* (v. ö. *Egres* ; *egres alnetum* : *éger, eger -fa alnus*) | *Nyárad, Nyárad* (*nyár-fa pappel*) | *Szilvagy* (v. ö. *szilvás*) | *Tövised* (v. ö. *Tövises*) *Havad* (v. ö. *havas* ; *havadi* «schneeglöckchen», azaz *havadon* = *havas helyen* termõ). — Még dim. értékû a *-d* oly helynevekben, melyeknek alapszavuk amugyis hely-elnevezõ: *Aszód* (*aszó, oszó* «campus vallis», szintén helynevek utórészéül: *Hosszú-aszó, Szik'szó*) | *Várad* (*vár*), *Uvard, Ságod* (*Ság*), *Telegd* (*Telek, telek*), *Falud* (*falu*), *Szeged* (*Szeg-falu, -halom*) — s így általában az *-sd*-végûekben: *Bükösd* (v. ö. *Bükös*), *Mogyorósd, Hidasd, Nádasd, Disznósd* (*Disznós*), *Nyárasd, Kövesd, Telkesd* | ilyen közhelynév: *mihizsd* (Örség, azaz: *méhesd*) «méhes», bienenhaus. V. ö. egyéb dim. alakú helyneveket: *Kendereske* (és *Kenderes*), *Nádaska* (*nádas*), *Mogyoróska*.

Zürjén. Nehány <öd-végû melléknév) nom. possessorisnak mutatkozik (Wiedemann, Gramm. 32. §.): *nuröd morastig* (*nur morast*) | *siröd harzig* (*sir*) | *sönöd kräftig, derb, muskulös* (*sön sehne*) | *ulsöd feucht* (*ulis feuchtigkeit*) | *sojöd* (v. *sojös*) *lehmig* (*soj*). — A zürjP. *šöröd* (*šöröt*) «der mittlere» (*šör mitte*) csakugyan a sor-számnevekhez csatlakozik; más esetben meg csak közömbös mellékalakúl: *gezöd undicht, schütter* (*gež, ebben: gežmöd- undicht machen*).

44. §. Diminutiv névszóképzés alkalmazása:

3. Nomen possessivum.

A nomen «possessivum»-on általában oly denominális névszõt értünk, mely az alapszõbéli tárgynak vagy személynek birtokában levõt v. hozzátartozót jelent, — vagyis a mely így értelmezhetõ: «vmihez (vkihez tartozó) *), pl. *királyi* (regius: *k. palota domus*

*) A nomen «possessoris» mellett szorosabban illenék a nom. «possessi» cím; de amaz már mindjárt a «pronomen possessivum»-ot (*meus, tuus*) juttatja eszünkbe.

regia, valamely királynak a háza, v. a milyen királynak szokott lenni), *emberi* dem meschen eigen, menschlich (*e. gyarlóság* menschliche schwäche), *testi* dem körper eigen, körperlich (*t. fájdalom*), *egyházi* zur kirche gehörig (*e. személy*). De a birtoklás tágabb fölfogásával még így is: «vmin rajta-való, vmin rendszeren található, vmiben lakó (meg tehát: onnan való, eredő, származó)», pl. *házi* im hause befindlich v. lebend (*h. állat* haus-tier), *vizi* (*v. kigyó* wasserschlange), *magyarországi* Ungarn angehörig, in U. wohnend, aus U. stammend (*m. ember*), vagy még tágabban: «vmire vonatkozó, vminek v. vmire való, vmi által való», pl. *úti* am wege wachsend (*úti fü*), auf den weg od. die reise bezüglich, für die reise bestimmt (*úti költség*, *úti pénz* reise-geld), *kézi* für die hand bestimmt, durch die hand geschehend (*h. malom* handmühle, *k. munka* handarbeit). Az ugor nyelvek a nom. possessivum kifejezésére is egyes diminutív képzéseket alkalmazván, némi részben annak a nom. possessoris-tól való megkülönböztetésére is törekedtek; legjobban a magyar nyelv, melynek az -s-es alak szinte kivétel nélkül nom. possessoris-értékű, míg az <i képzés a possessivumra jut; legkevésbé a finn nyelv, melyben az -jse mind a két funkciót végzi. E mellett azomban a possessivumnak különös fajtáit, pl. a «vmiben levő, lakó»-féle értelmet összetett képzővel (pl. -laise) tüzetesen megjelöli. — Még megjegyzem, hogy a «vmiből való (azaz: vmi anyagból készült)» jelentésű mellénevek szintén még a nom. possessivum köréhez számíthatók, oly észjárás szerint, hogy az anyag mintegy eredet helye a készítménynek, a melyből az kikerült, s érdekes, hogy régebben erre is alkalmazta pl. a magyar nyelv a maga possessivum-alakját (*érczi* aus erz, *fái* aus holz, hölzern).*)

A) A -laise dim. képző (37. §.).

Finn: -jse (<ise, aise stb., nom. <inen): finnS. *pohjaise* (n. -ainen) ad fundum pertinens, in fundo jacens; borealis (*pohja*) | *itäise* orientalis (*itä*), *läntise* occidentalis | *iltaise* vespertinus (*ilta*); *öise* nocturnus (*yö*) | *alaise*: *maan-a*. subterraneus (*alainen puoli pars inferior*) | *ylise* superior (*yle*) | *entise* prior, antecedens (*ente*) || *kivise* lapideus (meg: lapidosus), *villaise* laneus (meg: lanosus,

*) Lásd Thewrewk E.-nek értekezését «az i-vel képzett nevekről» Nyelvőr IX, 355.

laniger); — finnE. *pohitse, pohise* (n. *ine*) nördlich: *pohja* (n. *pohi*); meg: *pohjatse, -ase* mit boden versehen | *öize* (n. *öine*) nächtlich (ö) | *alitse, alase* v. *alutse, aluse* (n. *alune*): *mā-a.* unter der erde befindlich | *enditse, endise, endse* vorig, vormalig || *kiivitse, -ise* steinern; *villatse, -ase* wollen; — finnK. *pohjaze* (n. *-jañe*), *öize* (üö), *alaze* (n. *alañe*), *endize*; *villaze*; — Vp. *pohjaise* nördlich (n. *-jaine*), *endiše*; *kuldaiše* golden.

Szorosabban «miben levőt» jelentő alak: *-hise*, melyben *-h = -s*, vagyis a belső helyviszonyi casusok alaprésze, m. «bel» (vagyis *-hise* szakasztott olyan, mint a m. *-beli*): finnS. *vetehise* vízbeli (különösen: wasserteufel) | *maahise*, plur. *maahiset* genii in terra habitantes | *kätehise, käteise* qui in manibus est (ellenben *kätise manum habens*) | *äärehise, ääreise* ad marginem situs, finitimus (ääre margo); — finnK. *kädehize* (n. *-hiñe*) | *luohize* in der nähe befindlich, nahe (*luo*: *luona, luota, luoksi*) | *nälghize* hungrig (v. ö. *on nälissänsä est in fame = éhezik*) | *meccähize* waldteufel | l. Genetz, Ven. Karj. 187. l.; — finnVp. *humalahše* (n. *-ahne*) betrunken (*humala*: v. ö. *on humalassa ist betrunken*); *verehiše* blutig (v. ö. *on veressä vérben van = igen véres*).

Egy másik ilyen szorosabb értelmű alak: *-laise, -läise* (n. *lainen, -läinen*), melynek alapja a *-la* «helyet, lakást» jelentő képző (pl. *pohjala, pohjola* regio borealis, innen: *pohjalaise* borealis, fkp. *pohja-vidéki*; *mieheli férj-háza*: *mennä miehelään férjhez menni, miehelässä férjnél*); *metsäläise* waldbewohner, *saksalaise* deutsch, deutscher (*Saksa*), *suomalaise* finnisch, finne (*Suome*), *saarelaise* inselbewohner (*saare*) || *sukulaise* verwandter (*suku* familie, geschlecht) | *apulaise* gehülfe (*apu* hülfe) | *käskyläise* famulus (*käsky* befehl), stb. — finnE. *-laze* (n. *-lane*): *mägelaze* bergbewohner, *tartulaze* dorpati (*Tartu*) || *sülaze* schuldig (*sü* schuld, vergehen), *tühilaze* armselig (*tühi* leer); — finnK. *-laize, -läize* v. *-laze, -läze* (n. *-lainé, -lané, -läñe*).

Szintilyen még: *-maise, -mäise* (n. *-mainen, -mäise*); alaprésze *-ma* nyilván a *maa* (*mā*) «föld, hely» szóból ered (v. ö. *etämä* locus remotus: *etähise* procul situs; *seinämä* stelle zunächst an der wand): pl. finnS. *ulkomaise* exterus, peregrinus (*ulkolaise* id.): *ulko* (v. ö. *ulkoise* exterus, exterior) | *takamaise* posticus, posterior: *taka* | *ensimäise* primus: *ente, ensi* (v. ö. *ensi-pää* extremitas anterior, vorderende) || *sikamaise* sui similis, sordidus, *poikamaise* puerilis,

knabenhaft, *akkamaise weibisch*, *koiramaise cani similis*, nequam ; — finnE. *ezimeze* (n. -*mene*) primus | *otsmize*, *Dorp. otmatse* am ende befindlich (*otsa*) | *tagumize* hinterer, letzter (v. ö. *taguse* hinter etwas befindlich) : *taga*, *tagu* hinterraum ; — finnK. *eñzimäize*, -*mäize* primus ; *jälgimäize* postremus ; — Vp. *ezmäise*, (n. -*mäine*) primus.

J e g y z e t. Az -*llise* (n. -*llinen*) egyszersmind nom. possessoris és nom. possessivum-képző, úgy látszik eredetileg az utóbbi értékre termett, s a possessoris-félére lassanként kiterjeszkedett, minthogy a finnK.-ban (-*llize*) főleg «vmiben (helyben, időben) levőt» jelent (Genetz, 188.) s ilyenek a finnVp. példák is: *kezañise* sommerlich, nyári (*kesällise*), *aigalñise* -zeitig, *homnelñise* zum morgen gehörig, reggeli (*huomenellise*). Egyes példák, melyek mind-egyik érték szerint fölfoghatók, eszközölték a jelentési kör tágítását: pl. *onnellise* glücklich (szerencsés), ebből «im glück befindlich». De vajjon az egész képzés, melynek végrésze az -*jse*, igazán az allativus casualakból (-*lla*) indúlt-e ki vagy mi egyéb elem rejlik az előrészben, — ezzel most nem foglalkozhatunk.

Lapp. A csupa finn -*jse*-nek megfelel: -*č*, -*š* (<*ač*, *aš*): pl. lpS. *udnač* heutig, mai (*udne ma*), F. *odnaš* | *timáč*, F. *dimaš* vor-jährig, tavali (*tima taval*).

A finn -*hise* (*-*s -jse*) alakot tükrözi: -*sač*, pl. *saijasáč* qui in alicujus locum succedit (f. *sijaise* e h. *sijahise*) | *ijasáč* nocturnus, éjjeli (*ija*) | *peivasač* diurnus (*färt-p.* alltäglich) | lpF. *min-ajgasaš* in unserer zeit geschehend (mi időnkbeli) | *ijasáš*, *bäivvasáš* (*juokke-b.* alltäglich) | *ovt-allosáš* von einer (in einer) höhe seiend.

A finn -*laise-vel*, de egyszersmind az -*llise* alakkal szemben áll: -*lač*, -*laš*: *sabmelač* v. -*laš* lapp ember (*sabme* id.), *ruoššalaš* russe, *laddelač* rusticus (*ladde*) ; *almelač* himmlisch, *mānalač* kindlich || *jerbmalač* verständig, klug, *muottalač* schneieg stb.

Mordvin. Nehány «tér»-szóból való -*ks* képzés a «térben levőt» jelenti: *ingel*, E. *ikele* vorderraum (pars antica) : E. *ikelks* der vordere (i. *pilge* vorderfuss, elülső láb) | *al*, *alo* unterraum : E. *alks* unterhalb befindliches (pl. *pilg-alks* fusschemel ; v. ö. finn *pään-alaise* kopfkissen) | *velks* oben befindlich, der obere (*lovso* v. tejföl) : v. ö. *veljka* über hin, és f. *yle* ; *velks* = f. *ylise* | E. *udalks* hátulsó, der hintere : *udalo* hinterraum (*udaldo* von hinten) | *mejls* der letzte : **mekele*, *mejele* (prolat. *mejelga*, *melga*).

Zürjén-votják. A votjában meg a zürjP.-ben -s, s e mellett közönségesen a zürjP. és a többi zürjénben -sa (a gyakori -a birtokos-melléknévképzővel) vagy -sa «vmely térben, helyben, időben levőt» jelentő képzés: votj. *ulís*, zürjP. *ulís*, *uvis* der untere (pl. *ulís paš* alsó suba): *ul* | *vilís* der obere (*vil*) | zürjP. *ilís*, *ivís* entfernt (*il*: *ilin* procul), pl. *ivís ib* entlegenes feld | P. *doris* am rand gelegen, der äusserste (*d. čuú* der kleine finger): *dor* margo | votj. *nirís* v. *áz-n.* der erste (elő-orri: *nir*) | votj. *kareš* städtisch (*kar*) || zürj. *ulísa*, *ulsa* der untere, unter- | *vilísa*, *vílsa* der obere | *dorsa* (v. ö. *doris*): *med dorsa* extremus | *ta-lunsa* v. *lunsa* heutig (*ta-lun* e nap) | *gortsa* häuslich, hausbewohner (*gort*) | *dírša*, *dírša* in eine zeit fallend (*važ d.* aus alter zeit, ókori) | *lun-tírša* den ganzen tag dauernd (*lun-tír*) | *Völögdasa* in Vologda wohnend, vologdai | stb.

Magyar. Maga a nom. possessoris-értéket vállalt *s* (-s) dim. képző csak igen ritkán található possessivum-értékkel: pl. *kezes* (másképp: *manum habens*) «mansuetus» értelemmel (*kezes ló*, *k. bárány* = «kézhez való, kézhez szokott» *ló*, *bárány*) | *országos* das land betreffend (*o. ügy*, *o. vásár*) | *iskolás* (*i. gyermek* schulkind, ellenben: *iskolai pad* schulbank) | *közönséges* communis, publicus (tkp. «közönséget illető») | *boros* ebben: *boros-hordó* weinfass (= bornak való h.).

Bizonyos «térben levő»-t jelentő képzés: -sÓ, -sŐ: *alsó* der untere (*al* unterraum), *fölső* der obere (*föl*); *belső* der innere (*bél*, *bel-é*), *külső* der äussere (*kül*); *első* der erste (*elő* id., *el*: *elé* vor ... hin, *elől* vor ... weg), *utolsó* der letzte (*utol*: *utolja* vminek, *utoljára*); *végző* der äusserste, letzte || *túlsó* ulterior, jenseitig; *innenső* citerior, diesseitig || *szélső* extremus (*szél* margo); *elülső*. — Az egész képzőhöz hasonló, s részint vele azonos: zürj. -sa, -sa; elemei: -ks + m, magyar elváltozással -s + v; érdekes, hogy ugyane két elem egyesülését mutatja a finn -ksime (-ksime), -jsime: pl. *alaisime* (e h. *alakseme*): *paidan a.* inferior pars indusii, ingnek alsó része | *kodikseme*, *kodiksime* area domus, locus sæptus circa domum (*koti*).

Utójeget. A cseremiszen készül szintén nom. possessivum loci -so, -se (-sö) képzővel, a mely első tekintetre, a zürj. -sa, magy. -só (-sö) után, ide valónak látszik: cserS. (Reg.) *kudoso* domesticus (*k. vorugem* házi ruha): *kudo* ház | *olase* oppidanus (*o. jing* városi ember): *ola* | *körgöső* internus, interior (*körgő* das

innere); meg locativus-alaktól: *onʒolnoso* der vordere, *šengalnese* der hintere, *mündürnösö* weit entfernt, *lišnese* qui in propinquo (*lišne*) est, *pokšelnese* medius. Ide tartoznak a sorszámnevek is (42. §. jegyz.) s ezek közt a legfontosabb, mert mind a két dialectusban egyező alakkal meglévő: *vese* (*vesä*) «másik, második» (*velse* h., tkp. «oldali»: *vel*). Megerősíti e látszatot, hogy a cserM. ben meg más cserS. forrásban (pl. az 1882-ki Mátéban) *-ša*, *-še* alak jelentkezik (de csak locativusi alapszón): *lišnaša* = Reg. *lišnese*, *pül-vilnše* über den wolken befindlich, himmlisch (*vilne*), (Máté 20, 16) *šengelnše* utolsó, *ončilniši* elülső, első. Ámde azt is látjuk, hogy ilyen *-naša*, *-nese* végű alak mellett az *ulša*, *ulše* «való, levő» szóval való körülírás is mutatkozik (Máté: *pülpomišto ulši* «égben levő» (cserM. *pül-vilnše*), s hogy ugyancsak cserM. szövegben e körülírás összevonódik: *kečarál mongirštalše* déltájbeli (tkp. déltájban levő = cserS. *kečival mongiršte ulši*). Ebből az sejtethető, hogy a *-ša*, *-še* alaknak még sincs semmi köze a cserS. *-sa*, *-se* feléhez, a mi különben e két dialectus közt tapasztalható hangviszonyokkal ellenkeznék, hanem egyszerűen az *ulša* participiumból rövidült el (*lišnaša* = *lišna-’lše*), miszerint is itt ezen *-ša*, *-še* vel mint nem régi képzővel nincs semmi dolgunk. — A mi már most a cserM. *-so*, *-se*-t illeti, föltűnő, hogy ez nem *š*-vel van, a mely *kš*-ből maradvá az ugor (vagy finn-mord.) *-ks* dim. képzővel egyező lehetne (tekintve még a cser. nyelvnek erős *š*-kedvelését), hanem *s*-vel, a miért is csak olyan elemet láthatunk benne, mely különben is a cseremiszbén *s*-vel lép föl. Ez pedig a *se* (mind a két dial.-ban meglévő) mutató névmás, s ez az *olase*, *kudoso*-félékben jóformán már kész, és pedig a genitivussal egyező (44. §.) nom. possessivum-alakhoz járúlt, épen úgy mint a mordvinban *-sü* az eredeti sorszámnévhez (*kolmicä* e h. *kolmit-sä*, *kolmind-sä*); vagyis *olase*, *kudoso* = régibb *olanse*, *kudonso* (*kudon-se*). A *-so*, *-se*-nek a *-noso*, *-nese* végűekben való szereplése természetesen csak a kategorikussá vált alaknak túlterjeszkedéséből magyarázható.

B) A *-j* dim. képző (38. §.).

Magyar. Rendes használatú nom. possessivum-képző <*i*, teljes tő <*ia*, *ie*, e h. <*oja*, *eje*, s ezen vállalt funkciója az eredeti dim. értékkel való használatot nagyon is megszorította: pl. *királyi*

(plur. n. *királyiak*) *regius* | *úri* einem herrn gehörend, zum herrn passend; *asszonyi* frauen- (pl. *ruha* kleidung) | *atyai* väterlich (*atya*) | *emberi* menschlich, dem m. eigen (*ember*) | *grófi* gräfllich || *városi* städtisch (der stadt gehörig, in der stadt wohnend), *kerti* garten-, *vízi* wasser- (pl. *kigyó* schlange), *házi* haus- (im hause befindlich, gebräuchlich) | *északi* nördlich, *déli* südlich | *magyarországi* in Ungarn befindlich, wohnend, aus U. stammend; *budapesti*, *budai*, *szegedi* | *évi* einem jahr zugehörig (*első évi szerzemény* erwerb des ersten jahres), jahres- (für ein jahr bestimmt: pl. *fizetés* gehalt), *napi* tages-, täglich (*minden-napi*, *három napi járó föld* drei tagereisen) || *mai* heutig, *tegnapi* gestrig, *mostani* jetzig. — Megjegyzendő hogy a magyarban, képzés nélkül, a csupa birto-
kost-mondó szó possessivum-féle jelző lehet: *kút-víz* brunnenwasser (így is: *kúti víz*); *ház-nép* hausgesinde (de: *házi állatok* haustiere), *malom-kő* mühlstein, *ember-hús* menschenfleisch, stb. — Alaki tekintetben megjegyzendő: *falusi* dem dorf (*falu*) angehörig (*f. ember* dorf-mensch, dorfbewohner), ellenben: *falvi* einem bestimmten dorfe angehörig (*Nagyfalvi* aus Nagyfalu).

Az eredetileg «vmiben bent-levő»-t jelentő összetett alak *-béli*, *-beli*, plur. *beliek* (*bél* inneres), v. ö. finn *-hise*, már szintén általában «vmihez tartozó» értékkel használatos, az esetleg nemdivatos < *i* képzés helyett (úgy mint a finnben *-laise* az egyszerű *-jse* mellett): *szívbeli* (Pázm. *szübeli*) im herzen vorgehend, herz betreffend (*szívi* helyett) | *várbeli* (nem *vári*) in der burg befindlich, burg- | *helybeli* örtlich, orts- (*helyi*: *szombathelyi*, *újhelyi*) | *láb-beli* fuss-bekleidung (lábravaló) | *abbeli*, *ebbeli* (nem: *azi*, *ezi*) das- od. dies-betreffend.

Bizonyos «osztályhoz (*fél*), fajhoz, nemhez tartozót» jelentő összetett alak *-féle*, teljes tö: *-félé*, illetőleg *-félie* (plur. *-félék* és még *-féliek*, pl. Heltainál *efféliek*); gyakran tágabb értékű possessivum gyanánt szerepel: *jóféle* von guter art, echt, *egyféle* einerlei, *kétféle* zweierlei, *sohféle* vielerlei, *mindenféle* || *afféle*, *efféle* (*az-*, *ezféle*) ejusmodi, hujusmodi, *miféle* welcher art | *magamféle* von meiner art, mir ähnlich | *rókaféle ravaszság* (nem: *rókai r.*) verschlagenheit eines fuchses | *Teleki-féle ház* das Teleki-sche haus. — Megjegyzendő a *féle*-nek birt. személyraggal való használata a Székelységben: *félénk* zu uns gehörig (te is *félénk* vagy); meg *féle* helyett a plur. alak: «ez a mü *félékünk*» (= von unserer partei).

Az <i-féle mellett megkülönböztetve használt nom. possessivum-alak <é, mely t. i. főnévi jellemmel bír, s nem állhat jelzőül más főnév előtt: pl. *királyé* des königs eigen, *Pálé* Pauls eigen. Jelentésre nézve is van különbség a két alak közt: *ez a ház királyi* dieses haus ist «königlich» (vagy «ein solches, wie es überhaupt einem könig zu gehören pflegt, für einen k. passt» — vagy «eins von den übrigen häusern und vom anderweitigen besitz des königs»); *ez a ház a királyé* «dieses haus ist tatsächlicher besitz des königs» (a nélkül hogy egyéb birtokára is volna rámutatás) vagy «ist des königs haus (und nicht das eines andern)». Hogy miben áll az <é alaknak sajátága, földeritheti a személynévmásoktól való hasonló használatú possessivum-alak: *enyém, tiéd, övé* «mein eigen, dein eigen, sein eigen»; vagy ha a birtok előzőleg megnevezve és tudva van: «der meinige, der deinige, der seinige». A 3. személynek possessivuma *övé* tudvalevőleg *övéje* helyett áll (meg is van még: *öveje*) s csak a -je régibben megvoltának köszöni a szóvégi é megmaradását (v. ö. *verné* e h. *vernéje*); a 3. személy köréhez tartozik pedig az 1. 2. névmásokon kívül minden (más névmással vagy egyéb főnévvel kifejezett) birtokos. Ebből világos, hogy a *királyé* alak tökéletes mása az *övé*-nek, azaz hogy szintén *királyé-ja* helyett való, 3. birtokosraggal, a mire egyébiránt mindkettőnek egyező többesítése is utal (*övéi* die seinigen, *királyéi* die des königs). A 3. személyrag, úgy mint különben is, itt a birtoklás tényleges voltát emeli ki (*kerti fü* esetleg kerten kívül is lehet, s *kert füve* lehet az, mely nem is igazán *kerti*). A mi meg az alakot illeti, látni való, hogy *övé-je, királyé-ja*-ban már a személyrag előtt megvan a nomen possessivum <é, csak úgy mint az *enyé-m, tiéd*-ben, ez az <é alak tehát ugyanaz mint az <i, mely eredetibb <ia, ie, illetőleg <oja, eje-ből záró rag nélkül jobban rövidült, mintsem a sokáig védett helyzetben volt <é [-ja, -je]. Megjegyzendő hogy <i helyett -é maradt meg a *félé* (nom. -féle) = *félie*-ben is, meg a többesalakú <ék-ben, pl. *Pálék* «die Paulischen». (Pauls leute, familie). — A mi végre azt illeti, hogy az <é possessivumképzést akár birt. személyragos szók is elfogadják (*atyámé, magamé, fiadé, atyánké* stb.), számbaveendő, hogy a csupa <i képzésnek is hasonló szabadabb alkalmazása tapasztalható, bár nem fejlődött is oly rendes használatúvá: *városonki* unserer stadt gehörig, aus unserer stadt stammend (Sajószentpéteriek végzése:

«ha az vidéki bort ez mi városonki gyalánt és neve alatt valaki eladand»); a mi falunkiak «leute aus unserem dorfe», a mi falunki einer aus u. d. (Ormánság: Nyelvőr I, 411.)

C) Az *-m* (*-n*, *-ñ*) dim. képző (40. §.).

Vogul és osztyák. Az *-ñ* főleg n. possessoris-képzés néha possessivum értékével fordul elé: vogB. *uosñ* städtisch, aus der stadt (*uosñ kum* städter, városbeli ember): *uos* | *lajliñ*: l. lang fuss-weg (lábnaak való út); — oszt. *χōtiñ* zum hause gehörig, im h. befindlich, *домашниū* (*χ. χο* hausbewohner, hausgenosse; *χ. mur* hausleute, háznép, *χ. tormet* hausgötzen, *домашние бори*) | *esmñ*: e. *úavirem* infans lactans, tkp. mammalis (cssecsre való: *esim* cscec) | *ontpiñ*: o. *úauram* wiegenkind (*ōntip* wiege) | *elpiñ* äusserlich, der äussere (*elip* das äussere) | *vošñ*, *vašñ* zur stadt gehörig (*v. χο* städter, stadtbewohner): *voš*, *vaš* | *kartiñ* zum hof gehörig (*k. ou thor*: *karta-γār* hofplatz, hof) | *pugliñ χο* dorbewohner (*pūgol*) | Irt. *jideñ* der untere, alsó (*jit* das untere: al) || B. *ōliñ* der erste, äusserste; das erste, anfang, ende: vog. *qul* id. — Jegyzet. Jóformán ide vonható *-m*-képzővel: *kurim* «schritt» (*kur* «fuss»; megjegyzendő ugyanis, hogy *kurim-jos* «pfad» hasonmása a vog. *lajliñ-lang*-nak; egyébiránt van *kuriñ* is, *kuriñ-χο* fussgänger, *пѣшиū*). V. ö. még: oszt. *vošim* grau (Ahl.), *vodiñ* (Volog.).

Mordvin. Az *-ú*, *-n* ragos genitivus, mely úgyis mint egyéb ugor nyelvekben, hol e casus megmaradt, tisztán genitivus possessivus, még jórészt egyszersmind melléknévi jellemmel bír, vagyis tkp. *-ú*, *-n* képzős nomen possessivum. Itt csak olyan *-ú*, *-n* alakokat veszünk számba, melyekkel szemben más ugor nyelvek is csak képzett tőszertű névszóval élnek; megjegyezhető, hogy az orosz nyelv is nagy mértékben él melléknévi névszótővel, más indogermán nyelvek genitivusa ellenében.¹⁾ Példák: a) mordE. *keven* steinern, aus stein (v. ö. finn *kivise*), *kšniñ* eisern, aus eisen (pl. Skazki 124. *soñs vese kšniñ* ő maga [a híd] egészen vashól való),

¹⁾ Wiedemann, Ersamord. Gram. 25. §. a genitivusi és melléknévi (nom. possessivum) értéket egyeredetűnek tartja, s az utóbbit veszi alapértéknek: «wollte man für dieses suffix nur eine function gelten lassen, so müsste man jedenfalls den genitiv fallen lassen und das adjectiv behalten».

sijañ silbern (*sija*), *lomoñ* aus faulbaum (черемуховой), *lovažañ* knöchern, csontból való || mordM. *kšnin* eisern, *kevin* steinern, *kedin* ledern («man braucht gewöhnlich den genitiv des substantivs, welches den stoff bezeichnet») Ahlqvist, Gramm. §. 87.; e mellett Ahlqvist még egy *-nä*-vel toldott alakot hoz föl: *šnannä* aus riemen (*šna*), *kevinnä*; v. ö. a *-nä* dim. képzőt); *modamarin* aus erdäpfeln (pl. *vina pälinka*: *modamarä*); *lovin* aus schnee (l. *lomañ* schneemann). — *b*) mordE. *ikeleñ* der vorige (*ikele* vorderraum: v. ö. finn *entise*: *ente*); *aloñ* der untere (*alo*); *isakoñ* gestrig (tegnapi: *isak*) | *mäneleñ* himmlisch, *lia mastoroñ* ausländisch, fremd (másföldi) | *ve päkeñ* zwilling (egyhasi) | *eržañ* mordvinisch (e. *čora* mordvin legény, tkp. az Erzä-népbeli, v. ö. finn *Suomalaise*); *ruzoñ* russisch, russe (русский) | mordM. *isakeñ* gestrig (i. *ši* tegnapi nap); *täčien* heutig (*täči*); *melen* vom vorigen jahre (m. *šora* tavali gabona: *melä*); *ruzen* russe (son r. ő orosz); *liä mastirñ* *lomat* fremde (másföldi emberek) | *virñ* *međ* wilder honig (erdei méz). — Megjegyzendő, hogy az *-ñ* alak nem csak jelzőül, hanem önállóan is fordul elé, pl. állítmányúl: *moñ* enyém, *toñ* tiéd, *soñ* övé (*uleza son moñ* legyen ő enyém, *sä af soñ* az nem övé), *kiñ* wessen (kié, or. *uiñ*: *melä kiñ*, *af soñ* aztán kié, [ha] nem az övé). — Reguly följegyezte ezen példákban (NyK. XIII, 131): *minnet* die unsrigen, *miéink*, *ilännet* fremde, einem anderen gehörige (máséi), az Ahlqvist-féle *-nnä* megtoldott alak mutatkozik.

Cseremisiz. Itt az *-n*-vel alakuló genitivus szintén névszótó jellemével bír (nom. possessivum), mert nem csak állítmányúl állhat, hanem casusragot is elfogad: *meñen* enyém, *teñen* tiéd, *jingen* [más] emberé, idegen; *škemen* magamé, *škenden* magadé, *škenžen* magáé stb. (NyK. III, 447): pl. *tide teñen ogol*, *tide jingen* ez nem tiéd, ez más emberé (idegen jószág); *škendenem nal*, *jingenem mönge pu* a magadét vedd el, a más emberét (az idegent) add vissza. — Jegyzet. A «vmiben levő, vhonnan eredő» értéket más alakokkal fejezi a cseremisiz; a «vmiből valót» pedig képzőtelen jelzővel (*ši tenga* ezüst-pénz).

Jegyzet. Mondani sem kell, hogy a finn és a lapp nyelv genitivusa (*-n* raggal) a mordvin és cseremisiz alakkal egyenlő és egyeredetű, azaz eleinte tkp. nom. possessivum volt. Ez a jelleme még kiténik is, midőn önállóan állítmányúl szolgál: finn *tämä*

kirja on minun, lapp tat kirje lē mū[n] dies buch ist mein (mir gehörig, enyém), csak úgy mint a mord. *moń*, cser. *meńen*. E fölfogásunk ellenében Ahlqvist és mások abbéli nézete áll, hogy e casus eredetileg helyviszonyító (locativus)-féle alak volt. Erről, meg netalán megvolt magyar genitivusról, tüzetesebben szólunk alább, a névragozás szakaszában.

D) Az *-nd* dim. képzővel alakuló sorszámnév (lásd 42. §.) nomen possessivum-nak is tekinthető, mely szorosabban a «valamiben, valamely helyen levőt» jelenti.

45. §. Nomen possessoris: ugor *-b* képző.

A diminutiv képzés alkalmazásán kívül találunk még sajátos nom. «possessoris» alakot: ugor *-b* képzővel, mely a lapp kivételével az egész ugarságban divatos, némely nyelvben a *-ks* (*-js*) mellett; a mordvinban meg egyedüli rendes használatú nom. possessoris-képzés.

Vogul és osztyják: *-p*, néha az osztyB.-ban még megmaradt végvocalissal *-pa* (*-ba*, *-bi*), rendszeren jelzős főnévtől képez birtokos-melléknevet (míg a pusztá főnévtől az *-ń* alak): v o g B. *ńel-mep*: *sāt ń*. sieben-zungig, hét nyelvű: *ńelm* nyelv | *semp*: *māń s*. kleinaugig, kis szemű: *sem* | *lajlep*: *kōrom* l. dreifüssig, háromlábú | *ponkep* v. *ponkpe*: *lqu p*. zehn-zahngig, tízfogú: *ponk* | *perp*: *qln p*. mit silberbalken, ezüstgerendájú: *per* | stb.; utána való *ń*-es alakkal együtt, pl. *semp* és *semiń*: *panguń semp semiń* tujt dickaugiger (= flockiger) flockenschnee, vastag szemű szemes-hó | *perp* és *periń*: *qln perp periń* kvol silberbalkiges balken-haus | vogK. *namp*: *tū namp* diesen namen habend (e nevű): *nam* | *šimep*: *šar š*. *žaret* wahr-herzige menschen, rechtschaffene, igazszívű emberek: *šim* | *katp*: *tošem k*. *žoles* mensch mit verdorrter hand, megszáradott kezű ember: *kat*; — osztyB. *sēmpa*: *joura-s*. schiefüngig, schielend: *sēm* | *kurpa*, *kurba*: *joura k*. krummbeinig | *ńel-k*. vierfüssig: *kur* | *sāmpa*: *jam-s*. gutherzig: *sām* | *imep*: *kat imep* zwei frauen (die zweite frau) habend | *žōrpa*, *žōrpi* (Vol. *žurbī*): *pa ž*. von anderem aussehen, másképű; *piti-ž*. von schwarzem aussehen, dunkel; *tōrín ž*. grasfarbig, grün: *žōr* aussehen, bild | *vešpa*, *vešip*: *rōgip vešpa* mit lügen-gesicht, hazug képű,

arczú: *veš, venš arcz* | *ī-oupa* eine öfönung habend: *ou* tür, öfönung.

Finn: *-va, -vā*, s részint még *-ba, -bā*, különösen «böven bírót» jelentő n. possessoris-alak: finnS. *lihava* fleischig, corpulent: *liha* fleisch | *väkevä* stark, kräftig: *väke* | *verevä* blutig; meg: vegetus, rubidus, recens: *vere* | *onteva* cavus, capax, spatiosus: *onte* cavum | *sijava* spatiosus, amplus: *sija* locus, spatium | *ikävä* langweilig: *ikä* ætas (tempus) | *kirjava* bunt: *kirja* bunt, schrift | *terävä* acutus, alacris, celer: *terä* acies; — finnE. *lihava*, nom. *lihav* fleischig, *terav* scharf, *vägev* (*-va*) stark, *verev* rot, *igav* langwierig (*iga* = S. *ikä*); — finnK. *lihava*, *igävä*, *jalgava* schnellfüssig, *tuulova* windig, *vägövä*, *verövä* (*väge, vere*); — Vp. *vägeva* (n. *vägev*), *terava* (*terav*): *tera*, *kirjava* (*-av*); — csak a finnL. ben még *b*-vel, *teräb* munter, witzig (= S. *terävä*, E. *terav*) | *igäb* langwierig (S. *ikävä*, E. *igav*); v. ö. szintígy: L. *jeläb* = S. *elävä* lebend.

Mordvin: E. <*ov, ev*, M. <*u, i*; teljes tö: E. <*ovo, eve*, a képző tehát: *-vo, -ve*; megjegyzendő hogy <*ev*-ből *-eü* útján <*ej* is lett; a mordM.-ban meg a magashangú <*i* a nem használt labialis <*ü* helyett áll; egyedül használt n. possessoris-alak. Példák: E. *undor*, M. *undu* hohl, höhlungen habend (f. *onteva*): *unda*, *undo* | E. *kävev, kävej*, M. *kevi* steinig: *käv, kev* | *čovov*, M. *šovv* schaumig: *šov, čov* | *sodov, sodu* russig: *sod* | *nolgov, nolgu* rotzig: *nolgo, nolga* | *verev, verej*, M. *veri* blutig (f. *verevä*): *ver* | *viev*, M. *vii* stark (f. *väkevä*): *vij, vie* | E. *pilev* grossohrig: *pile* | *lavtomov* breitschulterig | *tesčev*, M. *täšti, täštu* (e h. *tästü*) sternig, gestirnt | *ponav*, M. *ponau, ponav* behaart, wollig (*pona*) | stb.

Magyar. Rendesen jelzős főnevektől (úgy mint a vog.-osztékban) birtokos melléknév: <*ú, ű* (<*ó, ö*); teljes tö: <*ua, üe* (*uva, üve*); pl. *lábú*: két l. zweifüssig, *gyors* l. schnellfüssig: *láb* fuss | *fejü*: *kopasz* f. kahlköpfig, *nagy*-f. gross-k.: *fej* | *szemü*: *kék* sz. blauäugig: *szem* | *hajü*: *fekete* h. schwarzhaarig: *haj* | *színü*: *egy*-sz. einfärbig, *rózsza*-sz. rosenfarbig | stb. stb. Régibb nyelvben, jelző nélkül, *-ság, -ség*-féléktől: egy szépségő asszonyállat Bod-c.; ez ő igen *fénességü* szemei és ő *ártatlanságü* teste RPassio. — A vocalis-végü töktől (pl. *erő, elme, donga*) közbevetett *j*-vel: *nagy erejü* von grosser kraft, *nagy elméjü* grossen geistes, *vékony dongájü* dünn-daubig (von schwacher constitution). Az élő nyelvben

folyo szóképzés itt azon nehézségre akadt, hogy a kategorikussá vált -*ü* alkalmatlan volt a tkp. hosszú tövég-vocalis után (**erüü*, *dongáuü*), ezt meg elhagyni épen nem lehetett (**erü*, *dongú*); élt tehát a nyelv új alapszóval, mely tkp. nem más mint a 3. személyragos alak, minthogy ennek értelme a birtokos-melléknévből is kiérezhető: *nagy erejü* = [kinek] *nagy ereje* [van] v. [kinek] *nagy* [az] *ereje*; *nagy elméje*, *vékony dongája*.

Diminutiv *k*-val megtoldott alak: <*ók*, *ök*, különösen «böven bírót» jelent, *hasók*, *pafók*, *szájók*, *szemök*, *fülök*: l. fent 39. §.

Zürjén-votják: <*a*, *o* rendes használatú birtokos-melléknév, az -*s* képzés mellett (úgy mint a finnben -*va* és -*jse*): *zürj. dona*, *votj. duno* preis-habend, teuer (*ižid dona* nagy árú): *don*, *dun ár* | *sinma*, *sinmo* augen habend, -äugig (*öt-sinma* einäugig, *posni-s. kleinmaschig*): *sin* (tő: *sinm.*, pl. *sinmîn* szemben; *zürjP.*-ben a kopott nominativustól is: *sina*) | *šura*, *šuro* gehörnt: *šur* | *borda*, *burdo* geflügelt: *bord*, *burd* flügel | *pela*, *pelo* ohrig (*kué p.* hosszú fülű): *pel* | *šölöma*, *šulmo* -herzig, -sinnig (*čorid šölöma* hartherzig, *nebid š.* weichherzig): *šölöm*, *šulem* | *milkida* klug, verständig, v. *milkido* einen sinn habend (*pokci m.* demütig, kis elméjü, *milo-kido* sorgfältig, aufmerksam): *mil-kid* verstand, sinn. — Megjegyzendő a *votj.* <*on-o* végű nom. verbale: *luono* möglish, *todono* bekannt: lásd fent 29. §. — Bizonyos végvocalis után találunk a *votj.*akban szintén közbevetett *j*-t: *kuara* stimme: *kuarajo* stimmig (*kušmo k.* starkstimmig, laut), *kišno* weib: *kišnojo* weib habend; ellenben: *vižio* wurzelig (*viži*); a *zürjén* megtűri az *aa*-t: *liaa* sandig (*lia*), *maa* mit honig, (*ma*). De ugyancsak *ma*-tól van *mala* is, ebben: *mala-muš*, *mala-zi* «biene, wespe» (v. ö. *ma-zi* id.), a melynek alaprészében *maľ* még a *ma* szónak eredetibb teljesebb alakja ismerhető föl (= f. *mede*, *d:l* változással), s e szerint a *votj.* *kuarajo*-ban is a *j*-t eredetibb tőalakból valónak kell tartanunk.

Cseremisiz. Úgy mint a mordvinban -*v* (<*ov*, *ev*), a cseremisizben is egyedül dívó birtokos-melléknév képző: <*an* (*än*), azaz -*v* + dim. *n* végképző; a jelentős *a* vocalis értékéről l. fent 18. §.; hasonló képzőbokor a m. <*ók*, meg a nom. verbale-képzésben *zürj.*-*votj.* <*on*, *an*, fent 29. §. Példák: *csers. kornan striatus* (*korno* via, *stria*) | *kečan* apricus, verőfényes (*kečan*; *keče* sol, *dies*) | *körgan* vacuus (*körgán*; *körgö* pars interior) | *üpsan* olens

(*üps* odor) | *akan*: *šerg-a. magni pretii (ak)* | *pialan (M. piälän)* fortunatus (*pial* fortuna) | *ušan prudens (ušán; uš mens, ész)* | *müskürän, M. müskürän* schwanger, hasas (*kugo m. nagyhasú*): *müskür venter* | *vüdän, M. vidän* aquosus (*vüt, vid*) | *vürän* véres (*vür*) | *šem üpän* schwarzhaarig (*üp*) | *pel šinžan* einäugig, fél-szemű (*šinža szem*).

Jegyzet. Nagyon kétséges, vajjon a lappból (jelesen lpS.-ből) való néhány <ok végű birtokos-melléknév olyan természetű-e mint a m. <ók (*hasók*), mert alapjául akár az <aj képzés is szolgálhatott, melynek <oj változatának van még nyoma, valamint az <ajes mellett előfordul <os; jelentős, hogy az illető példák ellenében a lpF. csak <aj alakot ismer: lpS. *härvok* speciosus, splendidus (*härv, härva* ornamentum; de lpF. *härvvaj, härvvas*) | *melkok* lactarius, lac *præbens (melkos* cibus lacteus: *melke* lac; lpF. *mielkkaj, -kkas: mielkke*) | *vuokok* aptus, idoneus (*akta* v. unifornis, æqualis): *vuoke* forma, figura. Más esetben meg nom. verbale is lehet az <ok alak: *nirbmok* infestus, invidiosus (*nirbme* odium, invidia és *nirbmo-* irasci, odio capi).

Első tekintetre is föltetsző, hogy a -b nom. possessoris-alak hang szerint teljesen egyező a -b nom. verbale-képzéssel (vog.-osztj.-p, finn -va, -ba, magy. <ó, ú, l. 29. §.). Mindegyiknek hangalaki fejlődése az egyes nyelvekben szinte azonos; hiszen nem fontos, hogy a magyarban a nom. possessoris inkább <ú, a nom. verbale meg <ó-féle; hogy a finnVp.-ben már -va van, míg nom. verb. még -ba; a zürjén-votj.-ban nom. poss. <a, o, de nom. verb. a végképzővel toldott <an, on. Kérdés hogy lehet-e mind a két képzőt eredetileg egynek tartani? Ha ezt elfogadhatónak találjuk, mindenesetre a nom. verbale (főleg nomen «agentis») értékét kell régiebbnek tartanunk, minthogy azt látjuk, hogy az ugor nom. possessoris külföldben csak érték-alkalmazás útján nyert kifejezést, s minthogy csak jelzővel való főnév is különös képző nélkül lehet birtokos-melléknév (pl. finn *hullu-pää* = -pääse bolond-fejű, *vääräsääri* görbe szár[ú], *musta-parta* fekete szakál[ú]; magy. *ég-szín* ruha (= -színü), *ép-vér* (= -vértü), *lőcs-láb* (= -lábú; l.: Simonyi, Nyelvőr IV, 489.). Észre vesszük pedig továbbá, hogy a -b (-v)

nom. possessoris v. birtokos-melléknév főleg előző jelzés mellett használatos vagy pedig nyomatékosan értendő («böven bíró»). Már pedig ilyen birtok (pl. «nagy-fej, három-fej», vagy csupán csak föltetszőnek értett «fej») a birtokosnak jellemző tulajdonságát teszi, a melyet a nyelv az állapotí igefogalmak körébe vonhatott, egyszersmind azt a szabadságot vevén magának, hogy úgy bánjon a birtok-, illetőleg tulajdonságmondó szóval mint egyéb igével; pl. az eredeti nyers szerkezet ez levén: «ő fej» «er [ist] kopf», a *fej*-et igéül véve: «er kopft» (sit venia verbo), s ettől a nom. agentis: *fejő*, mintegy «kopfend», azaz «durch seinen kopf auffallend, hervorragend» = «stark-köpfig». Hiszen az ugarságban egyéb deverbális képzést is fogad el az «igeszerű» névszó, pl. a momentán v. intensív *-m* képzést azzá-válás kifejezésére (l. fent 23. §.), s hozzá még számba veendő, hogy az ugarság régibb korában alakilag azonos ige- és névszók is szerepeltek (fent 2. §.): pl. *v:g;* (finn *väge*) «vis, robur» és *väge-* «valere», úgy hogy a *-b* képzős alak, pl. *vägebä*, mely tkp. «valens»-et tett; akár «validus»-nak vagyis «*väge*-vel bíró»-nak lett érthetővé. Nézetünk tehát az, hogy a *-b* nom. possessoris-képzés eredetileg mint «nom. agentis»-képzés indult meg, s egyes alkalmas példák által a denominális szóképzés körébe lépett.

46. §. Nomen caritivum.

A «vmi nélkül valót, vminek hijával valót» jelentő, melléknévi nomen caritivum-nak az egész ugarságban két alakja található:

a) A finn *-ttoma*, *-ttömä* (finnS. K.): *voimattoma* (nom. *voimaton*, *-toin*) kraftlos, unvermögend (*voima* kraft, macht) | *viattoma* ohne fehler, unschuldig (*vika*, *viga*) | *kielettömä* sprachlos, stumm (*kiele*), *väettömä* kraftlos (*väke*, *väge*), *järjettömä* unvernünftig (*järke*, *järke*) | *silmättömä*, *silmittömä* augenlos, blind, (*silmä*); — finnE. *-tuma*, *-tima* (nom. *-tu*, *-ti* = S. *-ton*): *arnutuma* (n. *armutu*) unbarmherzig (S. *armottoma*) | *ma'utuma* geschmacklos (*magu*) | *vä'etima*, *vä'etuma* (n. *-tu*, *-ti*) kraftlos | *silmittuma*, *-tima* ohne augen; — finnVp. *méletoma* (n. *-toin*) ohne verstand.

Ezzel a finn *-ttoma*-val egyezők: lapp: *-teme* (*-tebme*,

-tábme), lpS. *čalmeteme, čalmetebme* (čalbme = f. silmättömä) | *pel-jetebme* ohrenlos (taub: *pelje*) | lpF. *väгатäbme* kraftlos (*väkke*) *häгатäbme* leblos (*hägga* seele, leben) stb. E mellett az -s-végű (jelzői) alak: -tes, -tis (e h. -temes): lpS. *čalmetes, čalmetis*, lpF. *hägates* || **mord.** M. -*ftäma, -ftemä*, mordE. -*vtomo, -vteme* (v. -tomo, -teme): *ponaftäma, ponavtomo* haarlos (*pona*), *pejftemä, pevteme* zahnlos (*pej, pev*); *salftomo, saltomo* ungesalzen, *sótalan* (*sal*); *viiftemä, viivteme* kraftlos (f. väettömä) || **cser.** -*tomo* (-tumo), -*tömö, -teme* (-domo, -deme; -tema, -dema): cserS. *uštomo demens, esztelen* (*uš*), *mužodomo non ægrotus, sanus* (*mužo morbus*), *mu-čästeme* endlos (*mučasš*), *jilmedeme* (zungenlos) stumm | cserM. *uštema, jilmadema* v. *jilmädemä* || **zürj.-votj.** *töm, -tem*, *zürj. aj-mamtöm* vater u. mutterlos, *elternlos, piütöm* zahnlos, *peltöm* taub (*peł* ohr), *tirtöm* (ohne fülle =) leer | **votj.** *peltem, piütem, irtem*; *kulontem* unsterblich (*kulon mors*); *meg -tä-vé* rövidülve: *luemtä* nicht geworden (*luem*), *oskemtä* nicht geglaubt, *unglaube* (*oskem*).

b) **Vogul:** -*tal*: vogB. *pältal* (ohne ohren =) taub; *nētal* ohne frau, *unverheiratet* (*nē*), *tintal* wohlfeil (*tin* preis) | vogK. *paltal* taub, *niłmtal* (B. *ielmtal*) stumm (nyelvtelen), *šamtal* blind (*šam* auge). — Ehhez tartoznak: **osztják:** osztB. -*la, -li* (-li), Irt. -*da, -ta* (-de, -te), S. -*łax, łax* (-łex, -łex): pl. *tinla, tinli* ohne preis, *billig* (*tin*); *sēmla, sēmli* blind (*sēm*) | Irt. *tinda, sēmde* (S. *sēmleχ*), Ivt. *tutta*, S. *tutłax* ohne mund, stumm (*tut*) || **magyar:** -*talan, -telen* (-ılan, -ilen): pl. *számtalan* zahllos, *unzählig* (*szám*), *sótalan* *insulsus* (*só*); *erötelen, erőtlen* kraftlos (*erő*); *lábatlan* ohne fuss, *fejetlen* ohne kopf | stb.

Néhány ugor nyelvben a caritiv névszó amúgy ragtalanúl casus abessivus gyanánt szolgál: a mordvinban (pl. *tolftäma* tüzetlen és: tűz nélkül; a vogul-osztjákban (pl. vogK. *aštäl* dologtalan, dolog nélkül [állani]; osztB. *lëlla* étlenül, evés nélkül (éhen [halni])). Másutt van külön abessivus-ragos casus (finn -*tta*, cser. -*te, -de*, *zürj.-votj.* -*tög, -tek*, lapp -*tak, -tta, -pta*), s úgy látszik hogy eredetre nézve az illető caritiv-képzőnek (a -*ftäma, -ttoma* alaknak) csakugyan köze van ahhoz, ha nem fogadjuk is el Ahlqvist nézetét (Rakennus, 117. §.), hogy a finn -*ttoma* egyenesen az abessivus-rag -*tta* és a -*ma* névszóképzőből («nominin-johtopäätteestä») keletkezett.

A másik caritív képző-alakhoz, a vog. *-tal*-hoz hozzá csatoltuk a magy. *-talan*-t, minthogy ennek alaprésze *tal*- azzal föltűnően egybevág s eddigelé a magyar képzőt csakis ezen alaprészenél fogva tartottuk a vogul alakkal egyezőnek, a mi mellett az *-an* végrészt természetesen csak jelentéktelen járuléknak kellett vennünk. De jobban megvizsgálva az alakok egymáshoz való viszonyát, kiderül hogy utolvégre még sem igaz, a mi annyira szembe-tűnőnek mutatkozik. Mindenesetre kívánatos, hogy a *-talan* utórészéről is tudjunk számot adni, habár ez csak úgy lehetne is, hogy az előrészét egészen másképen értelmezzük.

Először is világos, hogy a vog. *-tal*-val az oszt. *-la*-nak kell egyeznie (mely az Irt. *-da*-ban csak utóbb nyerte az explosiv dentalis hangját). Tudva van, hogy a *d* (*t*) : *l* változásban az osztják még tovább ment mintsem a vogul (l. fent 21. §), s e szerint az oszt. *-la* a vogul *-tal*-beli *-ta*-nak felel meg, a vég *-l* elkopásával; vagyis *-la* régibb *-lal* helyett való; elveszett consonansemre utal is még az oszt. *-lax*-nak úgynevezett végaspiratiója (*-χ*: v. ö. Castrén 45. §. «Im auslaut wird der vocal in den Surgut-dialekten mit der schlussaspiration χ versehen, z. b. *neu*, S. *neux* zweig; *keu*, S. *koux* stein»; egyébiránt a Surg. vég χ -nak esetleges pótló értékét mutatja legjobban az abl. *-eux* az Irt. *-ivet* e h. *ivelt* ellenében: pl. *tom pēlegeux* = *tom pēlegivet* «von jener seite»). — Minthogy pedig a magyar is a *d* : *l* változást erősen kedveli, sőt néha még tovább vitte *-j*-ig (*máj*: oszt. *mugol*, vog. *majt*), azt kell várnunk, hogy a vogul caritív *-tal*-nak magyar mása szintén úgy mint az osztjákban **-lal*-vá fejlődött. Ezt föl is lehet még ismerni a *-talan*-nak nem *-an*, hanem *-lan* végrészében, csak a nem ritka *l* : *n* dissimilatiós változás fölvételével: *ta-lan* e h. *ta-lal*.

A mondottak szerint az egész *-ta-lan*-nak eredetileg caritív képzős szónak kellett lenni, mely jelentésénél fogva az egyszerű caritív képzőnek is helyébe léphetett. Már pedig ilyen szó is található a vogulban, mely a m. *talan* (**talal*)-nak is megfelel: vogB. *tätel*, K. *tatel* «üres, puszta» (leer, öde): *tatlen kujji* üresen fekszik; vogL. *tätlqmt*- leer machen); mert hogy ez a *-tal* caritív képzővel van, mutatja az oszt. *-talli* «leer», *-li* utórészével. Ez utóbbi azonban magának a *tätel*-nek mivoltára is világot vet, a mennyiben előrésze *tal*-ban a vog. *tajl* «plenus» mására ismerhetünk rá (v. ö. *talañ* «ganz, unverletzt» tkp. das volle, den vollen inhalt habend;

miszerint *tal-li* «ohne das volle, ohne inhalt seiend = leer»; v. ö. még oszt. *téliñ* «voll», tkp. *tél-vel* való, *tél-la* «nicht voll», *tél-telen*; v. ö. a «leer»-nek hasonló kifejezését a zürjén-votjákban, *tír* «voll, fülle» szóval: *tirtöm, tirtem* «leer, öde». — A magyarban a vog. *tajl*-nak megfelelő önálló szó megtartván magashangúságát (*tel*, régibb *tél-ből*), a vog. *tätel* (e h. *täl-tal, tajl-tal*) még oszt. *talli* (e h. *tél-li, tél-la*) ellenében a megfelelő «üres (leer)» szónak ilyen megvolt alakja vehető föl: **tél-lel, tellen*, a miből lassanként *tellen* és végre *-telen* vált, a mely meg a hangzóilleszkedés beálltával teljes képző jellemét is nyerte. — Még meg kell említenem, hogy az osztjáknak van a «nélkül» kifejezésére szintén caritiv *-la*-végű szava: *tākla*, melynek előrésze *tāk* (amúgy «stark, fest») bizonyos kapcsolatokban a vog. *tajl*-nak æquivalenséül szerepel (pl. *lilñ-tak* «lebendig» = vog. *lilñ-tajl*: NyK. XVII, 186).

Nyílt kérdésnek kell hagynom, vajjon a magyarban a *-talan, -tlan*-os alakok mellett némely esetben nem csak magával a *-lan* (= vog. *-tal*, oszt. *-la*) képzővel alakult-e caritiv névszó: pl. talán ezek: *étlen, itlan* (*ét-len, it-len*)? Mert ezek bár teljesebb *ét-telen, it-talan*-ból is rövidülhettek.

47. §. Nomen augmentativum v. intensivum (comparativus, superlativus).

Tudva van, hogy sok nyelv nem is ismer külön c o m p a r a t i v u s-alakot, mely valamely tulajdonságnak «aránylag nagy v. erős voltát» (egyik tárgyon egy vagy több tárgyhoz képest «kitűnőleg megvoltát») fejezi ki, hanem csak az illető tárgyszók mondatbeli viszonyítása által érteti el az egyik tárgynak «fokozott» tulajdonságát. E viszonyítás, mely egyébiránt a tüzetes comparativus alak mellett is szükséges, a két tárgynak a tulajdonság bírására nézve egyenetlen voltát mutatja, rendesen úgy hogy a kisebbik fokú tárgy szava ablativusi (eredet-) határozóul tételik ki. Így a legtöbb altaji nyelvben: t ö r ö k, pl. *bundan böjük* «ettől nagy» = ennél nagyobb; m o n g o l, pl. *bal-ece amdaj* «méztől édes» = méznél édesebb; m a n d s u, pl. *in-ci sajn* «tőle jó» = jobb nála; még az u g o r nyelvek körében is: m o r d v i n, pl. *alaša-da taza* «lótól erős = lónál erősebb: *sada jožu* «ettől okos = okosabb; E. *moinden vier* «tőlem erős» = nálamnál erősebb; *ojmes pokš*

jartsamodo «az élet (lélek) nagy az ételtől» = nagyobb az életnél; *cserem. teü-leced kugo* «tőled nagy» = náladnál nagyobb; *titleč jösö paša uke* nincs ennél nehezebb («ettől nehéz») munka; *veseleč saen pokta* a másiknál jobban («a másiktól jól») hajt; *voják tajosleš zók kosem övil* ezeknél nagyobb («ezektől nagy») törvény nincs; *osztják*: *Irt. tau sagarivet keres a ló a tehénnél magasabb* («tehéntől magas»).

A comparativus névszóalaknak saját értéke, nem okvetetlen szükséges voltát tekintve, csak a melléknévi fogalomnak «nagyítása, nyomatékosítása» lehet: *nomen augmentativum, intensivum*; ellentétese a *diminutivum*nak, csakhogy a «fogalom-nagyító» képzés általában, s nem csak az ugor nyelvekben, sokkal szűkebben fejlődött mintsem a «kicsinyítő». Az ugarság nyelveiben alig van nyoma nagyító főnév-képzésnek, a milyen pl. az olasz *-one* (pl. *libro: librone* grosses buch; *gamba: gambone* dickes, starkes bein = francz. *jambe: jambon*), a tót *-isko* (pl. *chlap: chlapisko* tenyeres-talpas férfi, grosser ungeschlachter kerl; *pes: psisko* nagy kutya).¹⁾ — Az összehasonlításban használt, tkp. csak melléknév-féle szókat illető fokozó (comparativus) alakok közt is csak egy van, mely több ugor nyelvben közösen fordulván elé, eredetének régibb voltát tünteti föl:

Finn: *-mba, -mbä*: finnK. *-mba, -mbä* (nom. *-mbi*): *kovemba* härter, stärke (kova); *enämbä* mehr, grösser (*enä*, v. *ö. enäne*- grösser, mehr werden; mord. *ine* gross); *armahemba* lieber (*armaha, -maš*); *kebiembä, kebiämbä* leichter (*kebiä*) | stb. — finnVp. *-mba* (nom. *-mb*): *vanhemba* älter (*vanha*), *madalemba* niedriger (*madala*), *pimedemba* finsterer (*pimeda*); finnS. *-mpa, -mpä* (nom. *-mpi*): *kovempa, enempä, matalampa, pimeämpä*; *huonoma* schlechter (*huono*), *hullumpa* toller (*hullu*) stb. — finnV. *-pa, -pä* (nom. *-pi*): *kovepa, härter* (= *kovempa*), *süvepä* tiefer (*süvä*) stb.; — finnE. *-ma*, de egyes vidéken még *-mba* is (nom. *-m, -mb*), pl. *kovemba* (*kovem, -mb*); *sürema* grösser,

¹⁾ Ilyennek nyoma talán a finn: *-ra* pl. *mankara* «csunya nagyhasú gyermek» (*manki, mankki* gyermek: Ahlqv. Rak. §. 57.) *kukkura* v. *kukkula cacumen* [montis] (*kukku cumulus, apex mensuræ*) | *-lo*: *vartalo statura corporis* (*varte stiel, schaft*). Lásd alább: a homályos értékű névszóképzést.

sügavama tiefer (sügava), stb. Tehát tisztán az alaptőhöz járúl *-mba (-mba)*; az abbeli *a, ä* végvocalisnak *e*-vé változása jelentéktelen és ingadozó (v. ö. *madalemba = matalampa*). A finnV. *-pa* tkp. *-ppa*, mely az *-mpa* helyébe lépett (azért ez a *-pa* nem is gyengül többé, szótagzáródáskor); hasonló változás a finnV.-ben pl. *kolmattoma* harmadik (nom. *kolmas*) = E. *kolmandama*, s a *ma* végképző nélkül finnS. *kolmante*. — Figyelemre méltó jelenség azomban, hogy a finn nyelvben a kérdő (és relativ) névmástők is elfogadják a comparativus-képzést, mikor két tárgyról van szó, melyek egyikére vonatkoznak (= lat. *uter*, gör. *πότερος*, szkr. *katarā*); ekkor már ugyanis a képzésnek fokozó (nagyító) értéke egészen elhalaványult, s előtérbe lépett a hasonlítási szerkezetben rejlő «ellenfelesség» momentuma: finnS. *kumpa* (nom. *kumpi*) *uter*, *jompa uter* (rel.), *jompa-kumpa alteruter*, valamelyik (kettő közül) | finnE. *kumba* (n. *kumb*) *welcher von beiden (kumma põle nach welcher seite [von zweien]; kumb-ki, -gi jeder von beiden, ei kumb-ki keiner v. b.)* | V. *kumpa* «welcher von beiden», s aztán általában is «welcher» (v. ö. a szláv, pl. orosz *kotorij* «welcher», mely comparativus-alakú, = *πότερος*) | K. *kumbaze* (n. *-baie*) *welcher, welcher von beiden (= S. kumpaise)*. — Szintén csak az «ellenfelesség» értékével találjuk a comp. képzést a finn «sinister, lævus» szóban: S. *vasempa* (n. *vasen*), E. *vazama* (n. *vazam*) «link»: v. ö. más képzővel: E. *vazaku, vazakeze* (n. *-kene*), K. *važame, važme* (n. *važain*); v. ö. E. *parem käzi rechte hand, pahem k. linke hand* (melior, deterior manus).

Lapp: *-bb, -b (-bbo, -bbu)* s a lappK. dial.-ban még megmaradt nasalissal *-mp* (NyK. XVII, 43): pl. lpS. *puoreb* (Hal. *puoriep*) *melior (= f. paremba)*: *puore, puorrie bonus* (F. *buöreb: buörebun adnet für besser halten: buörre*) = lpK. *puireamp: puirr* | lpS. *änab* (Hal. *eänap, eänabu*) *mehr (= f. enembä)*: *ädna, eätna viel* (F. *äneb = lpK. ienamp*) | *paijeb*, F. *bajeb superior: paije, bagje supernus* | *obmasub*, F. *oabmasabbo vetustior: omes, oames*. — Még több esetben mintsem a finnben, járult itt a comp. képző névmástökhöz, jelesen mutató névmásokhoz: *ko, go* (kérdő névm.): S. *kobba* (Hal. *koabba*) «*uter*» (*kobbačak uterque, ambo: k. pelest ab utraque parte: Hal. koqppača' v. koqppačakā' beide*) = F. *guabba, goabba uter, guabbaša, -šak, -šarak v. guabbačarak uterque, ambo = K. koambaj melyik, kuobeñč «a ki»* (NyK. XVII, 21) | S. *juobba =*

f. *jomba*: j. *kobba alteruter* | *ta, da* mut. névmás («ez»): F. *dabba* «hic (de altero ex duobus): pl. *goabba valdi?* *dabba* melyik vette el? emez [a kettő közfil] Friis, Lex.), S. *tabbe*: *tabbane-* propius huc accedere, F. *dabbane-* | *to, tuo* v. *do, duo* («az»): *dobba, duobba* der dort (von zweien): *duobba dabba bajkest* an jener und dieser stelle, *duobast dabast ožžum* amattól is emettől is kaptam; *dobbane-* ad locum ulteriorem recedere; *dobbe* weiter hin befindlich; *dobbebuin* weiter dort; S. *tuobbe* (: *tuobbane-* longius recedere; *tuobben, tobben* dort, *tuobbebuin* weiter dort). — Megjegyzendő, hogy a finn *mū* «alius»-nak a lappban csak a comparativus-alakja maradt meg (tkp. «alter»): S. *mubbe*, v. *nubbe*, F. *nubbe*, K. *nu,mb, nu,mpe* «der andere» (sorszámnévképzővel: *mubbad*, 42. §.)

A cseremisiz-ben maradt meg nyoma a comp. -*m̄b* képzőnek, az «ellenfelesség» értékével, ezekben: *tumbal* pars ulterior (loc. *tumbalne* túlsó félen, ultra; abl. *tumbač* e h. *tumbalč* túlnan, ex parte posteriore) | *tembal* pars citerior (*tembalne* citra, *tembač* ex parte citeriore). Ezeket ugyanis így kell taglalni: *tumb-al, temb-al*, mert képzőszerű utórészük -*al* eléfordul más, helyzetet jelentő szókban is: *šengal* hinterraum (*šengalne* post tergum, pone: hátul, mögött); *numal, nimāl* quod infra est (*numalne* infra), *livāl* imum, fundus (*livālne* sub); nem pedig így: *tumb-bal, tem-bal*, miszerint *bal* talán «oldal, rész» jelentő szó volna, a milyen megvan ugyan, de *pel* alakban. Az így kifejlődő *tumb, temb* (**tumbo, tembe*) pedig a *tu* és *te* (*ti*) mutató névmástökhöz tartozik = lapp. *dobba, duobba* és *dabba*. Megvan még mint a *tumbal* változata, a kezdő consonans elestével: *umbal* (u. *sirü* tulsó part; *umbalne*, M. *umbalna*); az ebbeli *umbo* = mordE. *ombo*.

Számba véve, hogy az ugor mutató névmástők egyes származékokban néha elvesztették kezdő consonansukat (*t, s*: pl. *voj. otin* ott, *otiš* onnan, ellenben: *tatin* itt, *tatiš* innen), végre a mordvin-ban is találjuk még a comp. -*m̄b* képzés nyomául: mordE. *ombo* «alter, ulterior», M. *oma* (*omba* h., úgy mint finnE. *parema* e h. *paremba*; sőt meg is van még *omba* a tőle való sorszámnévben: *ombice, omice* = E. *omboce*); vagyis: *ombo* e h. *tombo, to* mut. névmás «az».

A magyar-ban megvan, csak úgy mint a finnben és lappban, a rendes használatú comparativus-képzés: -*bb, -b*, mely a magyar nyelv hangalaki sajátága szerint, régibb -*m̄b* helyett való (v. ö.

hab unda = vog.-oszt. *kump, zump*; *eb* = *amp*): pl. *nagyobb* (tő: *nagyobba-t*) *major* (*nagy: nagyo-t magnus*) | *kevesebb* (-*bbe-t*), *kevesb* *weniger: kevés* (*kevese-t*) | *okosabb, okosb klüger* (*okos*), *erősebb, erősb stärker* (*erős*); *hidegebb, melegebb, rövidebb, drágább* | stb. stb. A származtatásnak esetleges különösségei nem vonatkoznak magára a képzőre: pl. *hosszabb longior* (*hosszú, v. ő. hosszán*), *szebb schöner* (*szép*), *jobb besser* (*jó*); szintűgy nem kíván magyarázatot a képzőnek halmozása a népnelvben: pl. *szebbebb, jobbabb, könnyebbebb*. — Az «ellenfelesség» momentumát tünteti föl: *jobb* (régi *jogb*) «*dexter*» (*jobb kéz*; de comp. képző nélkül *bal* «*sinister*»). Ezt tekintve megfejthető a comparativus alakú *egyéb* (*egyéb: egyebe-t*) «*anderer, anderweitig, sonstig*» szó, az *ez* (*eze*) illetőleg régibb *ede* «*hic, hoc*» mutató névmásból; mintegy: «*ezebb*», azaz: a mi a már megnevezetten («*ez*»-en) túl van; számba vehető ugyanis, hogy a f. «*toise*» «*alius, alter*» a mutató *tuó* névmáshoz tartozik, s a lp. *mubbe* comparativus alakú. — J e g y z e t. A m. -*bb* comp. képző már némileg raggá kezd válni, mely viszonyragos alak végén foglalhat helyet; de észrevehető, hogy csak általános irányt jelölő s főképen lativ-féle adverbiumok fogadják el: *tovább weiter hin, odább mehr dorthin, idébb mehr hieher, hátrább mehr zurück, lejjebb (lellebb) mehr hinab, kijebb (kiljebb, küljebb) mehr hinaus*. A finnben ellenben comp. alakú tő ragoztatik: *alas* (*alaksi*) *hinab: alemmaks* *weiter hinab*.

J e g y z e t. Bővebb comparativus-alak akad itt-ott a dunántúli népnelvben, -*jabb, -jebb* képzővel: pl. *gazdagjabb, tanultjabb, érettjebb, álnokjabb (álnoktyabb), rövidjebb, öregjebb*. Ebben úgy látszik a fokozó képzésnek közvetlen alapjául a 3. személyragos alak szolgál: *gazdagja, érettje* stb. Tudva van, hogy 3. személyragos szó néha jelzőül is fordul elé, mely a bizonyos tulajdonsággal bíró részt az egészszel szemben kiemeli, s így mintegy superlativus értelmű: *búzának java v. alja, meg: java búza, alja búza*. Jóformán ilyen alakból indult ki a *gazdagjabb*-féle fokozás.

S u p e r l a t i v u s. A tulajdonság fogalmát nagyító s a vele való tárgyat ellentétesen kiemelő, csak úgy mint a comparativus, a superlativus is, csakhogy ez mint ellenfélre nem egy, hanem több, sőt valamennyi azonnevű tárgyra utal. Ez utóbbi mellékes momentumra keveset ügyelve, többnyire nem is szereztek a bár comparativussal bíró nyelvek még külön superlativus alakot, legfeljebb

hogy ennek némileg külön értelmét segédszókkal fejezik ki: pl. magy. *jobb*: *leg-jobb*, *mentől* (*mindtől*) *jobb*: zürj. *med izid* leg-nagyobb (tkp. «nagy»); finnE. *koige süremb* maximus (omnibus major). Külön alakot a superlativus értelemre csak két ugor nyelvben találunk, a finnben és a lapp nyelvben; az elsöben olyat, mely látnivalólag a comparativustól csak egy segédexponens által különbözik.

A finn superlativus képzője < *imba*, *imbä*, vagyis < *i* + comp. *-mba*; de megjegyzendő, hogy nem valamennyi finn dialectusban fordul elé, hanem csak finnS. és K.-ban, miszerint korántsem ösfinn alakulásnak mutatkozik: finnS. < *impa* (nom. < *in*, gen. < *imman*), pl. *kora hart*, fest: comp. *kovempa*: sup. *kovimpa* | *vähä* wenig: *vähempä*: *vähimpä* | *huono* schlecht: *huonompä*: *huonoimpä*; — finnK. < *imba*, *imbä*: *kovimba* (n. *kovin*), *vähimbä* (*vähin*). Megjegyzendők az < *immaise*, *immäise* végű superlativusi melléknevek, bizonyos tért v. helyzetet jelentő alapszóktól: *ala* unterraum: comp. *alempä* (loc. *alempäna* weiter unten): sup. *alimpa* (*alimpäna* am weitesten unten): *alimmaise* (e h. *alimbaise*) der unterste, niedrigste | *yle*: *ylimmäise* der oberste | *taka*: *takimmaise*, *ta'immaise* der hinterste | *pohja* norden: *pohjimmaise* der nördlichste | *sisimmäise* der innerste (*sisä*) || finnK. *alimmaze* v. *alimmaize* (nom. *-aine*, *-aine*), *ülimmäze*, *pohjimmaze*.

Külön álló superl. értékű alak: finnS. K. *paraha* (n. *paras*, K. *paraš*) «optimus», az elavult *para* (= lp. *puore*) «bonus»-tól; megj. *parasta aikaa* (összev. *par-aika*), K. *parast' aikoa* «tempore optimo, in instanti» | megvan finnE.-ben is: nom. *paras* (g. *para*) v. *parajas* (g. *paraja*) kissé módosult jelentéssel «angemessen, eben recht, passend» (de még: *katsu oma parast* versuche dein «bestes»; meg *paraegu*, *praegu* «eben jetzt» = S. *par' aikaa*; *parahalla* id.); — megjegyzendő, hogy *paraha* (átvetéssel: *parhaa*) még elfogadja a comparativus-képzőt: *parhaampa*, *parahimpa*, *parhaimpa* (n. *parhain*, *parahin*), vagyis a közönséges superlativus-képzéshez csatlakozik.

A lapp nyelvnek superlativus-képzője: *-mus*, *-muš*: lpS. *nuoremus* der jüngste (*nuora*: comp. *nuoreb*) | *kukkemuš* longissimus (*lukke*) | *puoremus* optimus (*puore*) || *paijemus* supremus, *summus* (*paije*: *paijeb*) | *mangemus* postremus (*mange* posticus = *mangeb* posterior) | *autemus* primus (*auta* elő: *auteb* anterior,

prior); — lpF. *nuorramus* (*nuorra*), *gukkemus* (*gukke*), *buöremus* (*buörre*) || *bajemuš* (és *bajemus*: *bajemusat in summo*): *bagje* | *mañemuš* (*mañemus*: *-musta postremo*) | *oudemuš* (*ouda*); — lpK. *-ban-muš* helyett még *-muñč*: *mañemuñč*, *avtmuñč* vagy pedig *mañemus*, *avtmus*) | stb. Megjegyzendő a kérdő *kutte* (*kuhte*), *gutte* névmásnak superlativusa: *kuhtimuč*, lpF. *guttemuš* (gen. *gudemušžža*) «welcher» (von mehr als zweien). Mind ezekben a *-mus*, *-muš* képző közvetlenül az alaptőhöz járultnak látszik; de számbavéve hogy a lpS.-ben még *<imus* is fordul elé (*stuoraimus* v. *amus*) *maximus*, *nuoraimus*, *bondaimus* ditissimus, könnyen észrevehetjük, hogy a lapp superlativus-képzésnek mégis csak köze van a finnhöz, t. i. a finn *<immaise*-féle superlativusi mellékneveket tükrözi (*alimmaise* stb.), vagyis hogy alapúl a finns. K. *<impa*, *imba* superlativus-képző rejlik benne. Erre nézve figyelmet érdemel, hogy a lpF. *-mus* gyengítőleg hat az alapszó végconsonansára (*mañemuš*, *buöremus*, nem: *maññemuš*, *buörremus*, a mi régibb *-mm*-re utal; még jobban tünteti ezt föl ilyen példa: *lakka* mellett *lařamus proximus*).

Je g y z e t. Ahlqvist (Rakeenus 180. §.) úgy magyarázza a finn *<imba*-féle superlativust, hogy a comparativusi *-mba* elé meg a többséget jelentő *-i* («moneutta merkitsevä i», azaz a többeszámi *-i* képző) todatott be. Ámde az *-i*-nek ilyen értékelése még nincs azzal igazolva, hogy a superlativus-alak azon hasonlítási szerkezetben szerepel, mely az egy tárgyat nagyobb számú tárggyal állítja szembe; mert a superlativus-alakú névszó (melléknév) nem az egynél több tárgyra, hanem épen a szembeállított egy-re vonatkozik. E szerint a kérdéses *-i*-ben csakis a kiemelt «egyes»-re mutató elemet láthatunk, a milyen pl. a francia nyelv superlativus alakjában a comparativushoz járuló articulus, illetőleg mutató névmás (*plus grand*: *le plus grand*) vagy a részt kiemelő 3. birtokosrag a magyarban (*a java*: *java búza*; *a legszépe*). Azt vélem tehát, hogy a finn nyelv ilyen elemül fölhasználta a *se* (*si*) mutató névmást, mely hiszen a mordvinban végarticulus lett (*ś*) s még teljeseb alakban birtokos-személyragokhoz csatlakozik (Moksa dial.: *avazä* e h. *avan-zä* «la mia madre», *avatsü* «la tua madre»). Egy-magában is végzi ez a mutató névmás-elem a superlativuvi kiemelését a fent említett finn *paras* «optimus» szóban; tője: *paraha* e h. *parasa* (illetőleg **paraza*), s található mint képző a *myö-hä*

«serus»-ban = IpS. *mangeha* «posterior», sőt «ultimus» (*juo-kus mangehah tasa pötin num ultimi advenerunt huc*; l. MUgSz. 634.). A finnben pedig, az amúgyis eléggé testes comparativus-képzőt előző *se* annyival könnyebben gyengülhetett csupa *i*-vé, mert e névmás a finnben főképen *si* alakban állapotodott meg, mely tehát vocalis-közi helyzetben *-zi*-ből mindjárt *-hi*-vé s esetleg *-ji*-vé változott: *nuore-ze-mba* v. *nuore-zi-mba*: *nuorehimba*, *nuoreimba* (v. ö. lapp *nuoraimus*) s végre *nuorimba*. Még megjegyzendő a IpS.-ből: (Lindahl): *parahamus* és *paraimus* «optimus» (a rendes *puoremus*-on kívül), melyből az tűnik ki, hogy a f. *parahimba* teljes sup. alak tkp. nem egyéb *parahamba*-nál, csak hogy ott már a *-ha* helyett *-hi*, gyengült vocalissal van. Figyelmet érdemel a finnE. *parajas* is (*paras* mellett) = *paraha-s*, kettős mutató elemmel (*j*: *h* cserével); meg *parajaze* (nom. *-jane*) = finnS. *parhaise* (*parahaise*), *paraise*, nom. *parhainen*, *parainen*. — Kifejtett fölfogásunk szerint tehát a finn *-imba*-féle superlativus hasonló módon alakult mint a magyar pleonasticus comparativus: *-jabb* (pl. *gazdagjabb*); különbséget tesz csak az előrészt eredeti mivolta, egyező functio mellett.

A finn-magy. *-mb* (*-bb*) képzőn kívül találunk még csak egyes nyelvre szorítókozó képzőt vagy képzőszerű utószót a zürjénben: *-žik*, *-žik*, pl. *buržik*, *buržik* besser (*bur gut*), *omölžik* schlechter, *ižižid* grösser (*ižid*) | a votjákban: *-gem*, *-ges*: *pokci-gem* kleiner (*pokci*), *bazingem* grösser; — de megjegyzendő, hogy mind a zürj. *-žik*, mint a votj. *-gem*, *-ges* viszonyragos alakhoz is járulhat (v. ö. magy. *alább-féléket*): *bura-žik* jobban, *ilin-žik* messzebb (helyen), *ilö-žik* messzebbre; *so-pala-ges* weiter dahinwärts, *ogpala-ges* mehr bei seite, *kidokä-ges* weiter fort; — továbbá a vogulban: B. *-nu*, *-nue*, K. *-nūv*, pl. *saunu* mehr (*sau viel*), *moš-senu* weniger: *jäninue* grösser (*täu anomnel jäni* v. *jäninue* ö tölem nagyobb); K. *jäninūv*, *višnūv* kleiner; megj.: *toul jomasetnūv* annál jobbak (tkp. *(jók-nūv)*, *šavel-nūv* többel (tkp. *sokkal-nūv*); — végre az osztjákban (osztB.) *-šik* képzős némely szónak Vologodszki szótára fokozott jelentést ad: *ajšik* младшій, jünger, *jimšik* besser; s viszonyrag után: *jima-šik* (*jima jita* gut werden, gesund w., *jimašik jita* besser werden); ez a *-šik* alkalmasint csak kölcsönvétel a zürjénből, mert különben inkább diminutív értékű: *unšik* etwas gross, *virtišik* rötlich (v. ö. osztIrt. *verdežek* rötlich, *ajžek* etwas klein, *čenkček* etwas heiss: *čenk*).

48. §. Pronominalis névszóképzés.

Az ugor nyelvekbeli névmástók részint egytaguak, vocalison végződők, részint kéttaguak, s ritkán többtaguak, a melyek látnivalólag az előbbi rövidebb alaptóktól denominális képzéssel származtak. A képzés értéke az egyes nyelvek tudatában jobbadán elhomályosult, már csak annál fogva is, hogy többnyire a képzett tók rendes használatuak, míg az egyszerű alaptók gyakran csak megmerevedett ragos alakokban (adverbiumokban) rejlenek: pl. a magy. *az* (*azo*) kéttagú mutató tő nem jelent mást mint az *ott* («dort»)-beli *o*; mord. *tona* «az»: *to* (*toso* ott) stb. Ezért csak általában, a névmás rendeltetéséhez képest, lehet a névmási képzők eredeti értékét nyomatékosítónak, intensív-félének vagy pedig egyedítőleg kiemelőnek fölvennünk, kivéve a hol határozottabb jelentési momentumnak elhomályosulása constatálható (pl. a m. *mely* «qui», eredetileg «qualis»-t, azaz «mi-n e m ű»-t jelentett). A nyomatékosítás értékére az is mutat, hogy jelesen a mutató névmásoknál töismétlés is fordul elé, meg elüljáró figyelem-ébresztő szók, interjectiók gyanánt használva, a névmástóval összeragadnak (pl. a finn Vp. *ñetse* «ez, imez» nem más mint *nä'et se* «látod ez»).

1. Pronominalis -*m*, -*n* képző.

a) *m*: Fin n: -*ma*, -*mä* ezekben: *tämä* «dieser» (csak nominativusban és egyes-sz. genitivusban: S. *tämä*, *tämän*, a többi casusokban *tä*: *tätä*, *tässä* stb.; plur. nom., *tä*-vel váltakozó nasalisos *nä* töttől: *nämä*, *nämä-t*, de part. *näitä*, iness. *näissä* stb.) = finnE. *tema* 3. személynévmásul «er, sie, es», pl. *nemad*; K. *tämä*, plur. *nämä* (part. *tädä*, *näidä*) || ugyanilyen mutató névmástó, még pedig a mélyhangú párjával, a lap-p-ban: lpF. *da-t* (ez) meg *duo-t*, *do-t* (az) nom. alak mellett: *dam*, *duom*, *dom* mint genitivus teljesebb *dama-n*, *duomo-n* alakra utal (*dam* = f. *tämän*) || o s z t j á k: két mutató névmás: Irt. *toma*, *tom* jener (*tom-pēlgena* auf der anderen seite); *tema*, *tem* dieser (v. ö. *togot* dorthin, *totta* dort, *tette* hier) | B. *tomä*, *tom* jener (*tomeñen* jene beide); *tami*, *tam* dieser (= f. *tämä*).

Fin n K. Vp. *kudama* «welcher»: *ku* interrog. relat. névmás: *ku-da-ma*, kettős képzővel (K. még -*ise*-vel: *kudamaze*, nom. -*mañe*; Vp. nom. *kudam*); szintilyen a finnS.-ben: *muutama* alius *quidam*, nonnullus, *quidam* (*muu* alius: e h. *muu-da-ma*).

b) *-n*: vogul: B. *tqn*, K. *ton jener*, der (*ton mat eo loco: tov, tū dorthin, toko v. K. toxo so (úgy) | vogK. zon «quis» (atí zon senki: xo = f. ku: xot hol, xotel honnan) | mord. tona der, jener (to: tosa, toso ott; toza, tozov oda): E. tene dieser (tä, te: tese itt; mordM.-ban a megfelelő tänä még a täni «most»-ban található föl) | magyar: azon nyomatékos értékű: «idem, ille ipse» (azonképen ebenso; azon-egy unus idemque: az is, ille); ezén «dieser» (ez) || finn *kenē*, nom. *ken* «quis» (*ke-: S. part. ketä, plur. n. ket-kä, part. keitä; K. ketä, ket; finnV. čen: part. četä, plur. n. čed) | zürjP. votj. kin* «quis» || vogB. *mänä* «was, welcher» (*mänä url quomodo, mänä-kem wie viel, m. vojpi qualis*) = vogK. *ne* (e h. *mene: ne-vojpi qualis; szintígy a mänä-hez tartozó mänär «was»-nak megfelel vogK. nar*).*

Személynévmások, *-n*-es képzésű egyes-számi tők: finnS. *minä, sinä* (e h. *tinä*), *häne* (n. *hän*) «ich, du, er»; v. ö. *-n* nélkül való többes-sz. *me, te, he* (part. *meitä, teidä, heitä; iness. meissä stb.*); finnE. *mina, sina*: több. part. *meid, teid; a minä, sinä* mellett eléforduló (hangsúlytalan) *ma, sa* (*mä, sä*) nem az egyszerű alaptők, hanem összerántott alakok, a mint még a finnK. *miä, siä* mutatja, mely csak a *minä*-beli *n*-t ejtette ki; — az 1. és 2. szem. nominativus *minä, sinä* mellett különös alak a többi casusokban: *minu, sinu* (összerántva *miu, siu v. mu, su*), pl. gen. *minun, sinun*, part. *minua* [E. *minuda, mind; K. miuda*], allat. *minulle stb.* (vagy: *miun, mun, mulle stb.*) | cseremis: *meñ* (*mön, miñ*) «ego», *teñ* (*tön, tiñ*) «tu» (gen. *meñen, teñen*, acc. *meñem, teñem; v. ö. plur. nom. me, te v. mä, tä) | mordvin: mon ego, ton tu, son «er» (eredetibb *mön, tön, sön-re mutat még a jésített alak a casusokban: pl. ablat. moñden, toñdet, soñdenza) | votják mon ego, ton «tu» (plur. n. *mi, ti*): acc. *monä, tonä* = zürj. *me ego, te v. tö tu: acc. menö, tenö | lapp mon ego, ton (todn; F. don) tu, son (sodn, sodne) «er» (plur. n. mije, tije, sije v. mi, di, si) | osztják: Irt. ma «ego»: acc. man-t, dat. menem (személyraggal; hogy az ebbeli *n* tőhöz való, mutatja *neñ* «tu»: dat. neñen); — B. ma ego (acc. manem, dat. manema) | vogul: az *äm*, vogK. *am* «ego» ragozásában mutatkozik *-n* (*-na*) képzős tő a dat. abl. alakokban: K. *amnane* «nekem», *amnanel* «tőlem» (*a-mna-nel*), épen így K. *nag* «te» mellett: *nagnane* neked, *nagnanel* tőled; — e szerint vogB. *anomnel* «tőlem» átvetéssel e h. való: *a-mno-nel*; — megjegyzendő,**

hogy az osztjákban a 2. szem. töje a végén csak *n̄*-vel van (*neñ*, *nññ*), valamint a vogB.-ban (*nññ*), a melyet itt nem lehet az *n*-nek csupa változatának tartani; mert vogK. van helyette *-g* (*nag*) s csak ez után külön *-n* képzővel: *nagna-ne*, *nagna-nel* | magyar: *én e h. mèn* (v. ö. *ényé-m* meus, és: *mí nos*); — tekintve, hogy az 1. és 2. névmás különben alaki párhuzamban állanak, és pedig jobban a zürjén-votják alakokhoz csatlakoznak mintsem a vogul-osztjákéihoz (2. szem. kezdő hangzója *t* s nem *n*; pluralis-tő *i*-hangú), igen hihető, hogy a m. *te* «tu» régibben *ten* (és *tié-d*, *tijé-d* ebből lett: *téné-d*, *tényé-d*).

Jegyzet. A mutató és kérdő névmástökbeli *-n* képző nyilván csak változata az *m*-nek: vog. *ton* megfelel az oszt. *toma*, *tomnak*, mord. *tene* a finn *tämä*-nek. De a személynévmás-tökből valamenyi ugor nyelv az *-n* képzővel él, a melynek e szerepében külön eredete lehet. — Egyébiránt a finn *tämä*, K. *kudama* és *muutama*-beli *ma*-val azonegynek látszik a finnE. sorszámnevek *-ma*, *-mä* végképzője: *kolmas* (nom.) mellett, casusokbeli tő *kolmanda-ma*.

2. Pronominalis *-d* képző.

Cseremisiz: *tudo* der, jener; er (*tu*: pl. loc. *tušto* ott, *tunare* annyi); *tide*, *tedä* dieser (*ti*: *tište* itt, *tinare* ennyi); *sede*, M. *sedä*, *seda* dieser, der (*se*: mord. *sä*, finn *se*, *si*); M. *mada* was (*ma*); *kudo*, M. *kuda*, *koda* welcher (*ku*: *kušto* hol). — Jegyzet. Hogy e képző eredete szerint mutató névmás, abból látszik meg, hogy *tudo*-, *tide*-nek plur. alakja (az ismeretes *t*: *n* váltakozással): *nuno*, *nine* || Finn: Vp. K. *kuda-ma*, S. *muutama* (lásd a *-ma* képző alatt) | Lapp: lpS. *tuot*, *töt* jener, *tat* (*tät*, *taht*) dieser, der; ezek egyes-sz. nominativus-alakok, a többi casusokban: *tuo*, *ta* (*tā*) tő szolgál; teljesebb alak a *-k* nyomatékosító raggal: *tuote-k* (*tuohite-k*), *tate-k* (*tātek*, *tāhtek*) «derselbe»; *kutte*, *kuhte* «welcher» (nom. és több casusban alapúl; *ku* kérdő tő: pl. *kusne* hol, *kuste* honnan); — lpF. *duot*, *dot* jener, *dat* dieser, der; *gutte* welcher (gen. *gude*, loc. *gudest*, plur. n. *gudek*); — a képző alakjára nézve (*-tt*, *ht*: *ð*) v. ö. *kote*, *koqhte*, lpF. *goatte* (g. *goade*) ház = f. *koto* (*kodo*), mord. *kudo*, cser. *kudo* || osztják: osztB. *side*, *sit* der (plur. n. *sidet* azok, Ahl. *sitet*; v. ö. *si*: *si-kem* annyi, *si-porana* akkor; a képzett *side* tőhöz tartozik még a mód-adv. *sidi* «úgy»; osztIrt.-ben megfelel: *tí* der, dieser: *tissir* e h. *tít-sir* «ilyen») | osztB. *mada*, mat «welcher, was» (plur. n. *madet*, Ahl. *matet*), Irt. *mada* (*metta*,

met): *meda-gem* «wie viel», abl. *medivet* «weshalb»; *medoj* «was» (*medoj peda* weshalb); *met-sir* «wie beschaffen» | a $\chi o, \chi u$ kérdőtől ($\chi o j$ ki, $\chi o d a$ hová, $\chi u n$ mikor): $\chi o d i$ mód-adv. «hogyan» (v. ö. *sidi* «úgy»); Irt. $\chi o t$ -*sagat* «hogyan» || **v o g u l**: vogB. *täti* «der da» (az: plur. n. *tätit*); *titi* «dieser» (plur. n. *titit*); vogK. *tite, tit* (plur. n. *titet*) | vogB. *mätä, mät* «irgend welcher»: *ne-mät* semmi; hozzátartozó: *mätär, mätr* «was, etwas» (*ne-mätär* semmi): v. ö. *mänä* mellett: *mänär*; — vogK. *mat* és *mater* (*mat-sir* «miféle, milyen» = oszt. *met-sir*) || **z ü r j é n - v o t j á k**: votj. *mar* «was» (= oszt. *mada, d*: *l*: *r* változással: v. ö. zürj.-votj. *tír* «plenus» = f. *tüüde*), míg a zürj. *mij* «was» még **mil* alakból magyarázható (v. ö. zürj.-votj. *ki* [**kie, kije*] kéz, ebből: *kile, kide* = f. *käde*, vog. oszt. *kät, kët*); szintígy a zürj. mutató névmástők *si, ta* mellett: *sija* «der» (meg «er») és *taja* «dieser», csakhogy az *a*-ban még külön végképző rejlik (v. ö. oszt. *medoj*). — **J e g y z e t**. A bár *d*-vel való zürj. *kod, köd, votj. kud* «welcher» (determinálva: *kodis, kudiz*, acc. *kodsö, kudzü*) mégsem vehető idevalónak, minthogy az ilyen helyen megmaradt *d* régibb *nd*-re utal. Úgy látszik, hogy ezen tő a sorzámnévképzéshez csatlakozik: v. ö. votj. *müd, zürj. möd, müöd* «alius, alter» fent 42. §. || **m a g y a r**: a *-d* képző *z*-vé vált, ugyanabban a helyzetben a melyben a *kéz, ház, száz, víz, tűz, vezet*-beli *z* hang eredetibb *d*-ből vált: *az, oz* (tő: *azo, ozo*, e h. **tozo* = cser. *tudo*, lp. *tuot* «der, jener» | *ez* (*ezé*, e h. **teze* = cser. *tide*, lp. *tat*, vog. *tite*) «dieser» | *méz*, a közönséges rövid *mi* «was» mellett fönmaradt képzett tő (*mézen* «auf was», wo hindurch [pl. *führt der weg*]; *méz-iránt* «in welcher richtung»; egyébiránt a *mekkora* «wie gross» szónak *akkora, ekkora* azaz: *az-, ez-kora* «so gross»-val való párhuzamos voltából is következik *méz* (*méze*) tő = oszt. *mada, mede*, vog. *mätä* || **m o r d v i n**: *mezü, meze* «was»; fölvéve, hogy a *d*: *z* változás, melyet különben a mordvinban nem tapasztalunk, kivételesen állott be ezen, jelentésénél fogva igen sűrűn használt szóban; máskülömben a *mezü-t* a képzővé vált *sä* mutató névmással kellene magyaráznunk.

3. Pronominalis *-v* képző; csak a vogul-osztjában és a magyarban készült ezzel a 3. szem. névmás: vogB. *täu* (acc. *täue*), vogK. *tav* (tő *tava*, acc. *tavame*) «er» (néha még mutató «der») osztIrt. *teu* (acc. *tevat*), S. *leuz*, osztB. *lu* (acc. *luel*) | magy. *ő, ü* (tő: *öve, üve*: nom. possessivum *övé* e h. *övéje*; az *ő*-nek elveszett

kezdő-consonansára nézve v. ö. m. *egér* = vog. *teñer* (*tenger*), osztB. *lengír*; talán meg is van még nyoma a régi magyar nyelvemlékekbeli *hő*, *hü* alakban, ha ennek kezdő *h*-ja nem csak graphicus sajátásgnak tekintendő.

4. Pronominalis *-lc* képző, az identitás és különvalóság kiemelésére («idem» és «ipse»): Vogul *-ki*, *-k*, a személynévmásoknak sing. dual. plur. alakjaihoz járulván, az «ipse»-t fejezi ki: vogB. *ämki* magam, *nänki* magad, *täki* (e h. *täuki*) maga; dual. *menki* magunk ketten, *nenki*, *tenki*; plur. *manki* magunk, *nanki* magatok, *tanki* maguk = vogK. *amk*, *nak*, *tak*; dual. 3. *tink* maguk ketten; plur. *mank*, *nank*, *tank*. Ezek ragozásában a *-ki* végű tő bővül részint *-na*-val (v. ö. fent *am-na-ne*, *nag-na-ne*), részint a vogK.-ban *-va*-val (v. ö. 3. alatt: *ta-va-me*): vogB. dat. *ämki-na-mn* magamnak, *nänkina-nen* magadnak, *täkina-ten* magának; abl. *ämkina-mnel* magamtól, *nänkina-nnel* magadtól, *täkina-tenl* magától | vogK. *takna-ne* magának, *takna-nel* magától, *tankna-ne* maguknak; *takva-me* magát (v. ö. *tava-me* öt), *nakve-n* magadat, *nakventel* magaddal || Magyar: az 1. és 2. személynévmás sing. accusativusában *-ge*-vel bővült tő szolgál: *engem* v. *engemet*, *téged*, *tégedet* (e h. *ten-ge-d*); szintígy a vogulban az *ämki*, *nänki*-nek személyragos alakjai accusativusúl valók: *ämkim*, *nänkin*.

A m o r d v i n-ban *-ka*, *-ke* nyomatékosító képzéssel való mutató névmások: mordM. *taka* ebendieser, ugyanez (gen. *takin*, plur. n. *nákt*, *nákitnä*): *tä* (abl. *tada*) dieser; *saka* eben der, ugyanaz (plur. n. *šakt*, *šakitnä*): *sä* (abl. *šada*) der, jener; = mordE. *teke*, *seke* (: *te*, *se*). — Ugyanezen elem, csakhogy rag jellemével (casusragok után) nyomatékosítja a l a p p nyelvben a mutató névmásokat: lpS. *tatek* (*tätek*, *tähtek*) «derselbe» (1. *tat* fent 2. alatt): acc. *tab-ke*, *tau-ka*, com. *taina-k* stb. | lpF. *dätak*, *dätaka* | lpS. *tuotek* (*tuottek*) derselbe, ugyanaz, épen az.

U t ó j e g y z e t.

Különvalók azon pronominalis származékszók, a melyek voltaképen összetételesek, a mennyiben az alapúl való névmáshoz még a «faj, nem, -kép, forma» vagy «sokaság, nagyság, magasság» fogalmak kifejezése járult, néha még nomen possessoris (melléknévi) végképzővel: «milyen, ilyen» és «mennyi, ennyi»-féle szók. Igaz, hogy némely ilyen szóban az eredeti utórész annyira

elrövidült, hogy szinte képzővé vált s a megvolt utószót biztosan meg sem határozhatjuk. Sőt azon eset is fordul elé, hogy a jelentésben a «qualitas» momentuma teljesen háttérbe szorult s az egész szó az egyszerű névmások sorába lépett (v. ö. francia *le-quel*, ol. *il quale* = lat. «qui»): m. *melly* «qui», tkp. = *milly*, *millyen* «qualis». Az ugor nyelvek ezen összetételeket vagy összetételes képzéseket jobbadán külön-külön szerezték, s részben közös voltuk nem terjed két-két nyelven túl:

1. Egészen világos összetételek: *fi n n* (S.) *sellaise* (*sen-laise*, nom. *-lainen*) olyan: *lai* genus, *indoles*; *tällaise* (*tän-laise*), *tälläise* ilyen; *millaise* milyen | *semmoise* (*sen-moise* e h. *muotoise*) olyan, *tämmöise* ilyen, *mämmöise* milyen | *sen-kaltaise* olyan, *tän-k.*, *män-k.* (v. ö. *ihmisen-k.* *homini similis*) || *c s e r.* *tugañe* olyan, ilyen (*tu*; v. ö. *u-gañe* *ново similis*); *mogañe* milyen || *o s z t.* Irt. *metsir* (B. *muj-sir*) milyen; *tissir* ilyen (*sir* *ordnung*, *regel*, *sitte*); B. *muj-lamba* milyen (mifélc, v. ö. *ī-lamba* egyféle, egyenlő; *pa-l.* másféle); *vogK.* *mat-sir* milyen || *magy.* *miű* és *mi-nemű* *qualis* (*nem* genus); — *o s z t.* B. *muj-kem* mennyi, *si-kem* annyi, ennyi; Irt. *meda-gem*, *tigem*, *tegem* | *v o g.* B. *mänä-kem* mennyi, *ti-kem*, *tä-kem* ennyi, annyi; *vogK.* *ne-čuv* mennyi, *ti-čuv* ennyi, *ton-čuv* annyi (v. ö. *aku čas-čuv* egy órányi) | *v o t j.* *mar-kem*, *ma-kem* mennyi, *so-kem* annyi, *ta-kem* ennyi (*vog.-oszt.* *kem* *maß*, *entsprechende od. ungefähr* *grösse*, *menge*: *vog.* *sät kem* egy hétnyi, körülbelül egy hét; *äm kem ponguñ* annyira gazdag mint én) | *z ü r j.* *mij-minda*, *votj.* *mar-minda* mennyi; *si-minda*, *votj.* *so-minda* annyi (v. ö. *kik-minda* kétannyi, *öt-m.* ugyanannyi) || *m a g y.* *nyi* (*nyé*)-vel: *annyi* *so viel wie das*, *ennyi* *so viel wie dies* (*az-*, *ez-nyi* h.), *mennyi* *wie viel* (e h. *mez-nyi*): v. ö. *-nyi* más előszóval: *két mérföld-nyi* *strecke* *von zwei meilen*, *zwei m. weit*; *öt lábnyi* *fünf fuss gross*, *mákszemnyi* *so viel wie ein mohnkorn* stb.; teljesb tője: *-nyia* (*annya-n*), eredetere nézve = *nyáj* herde, *menge* (*mindnyájan* *alle insgesamt*, *mindnyájunk* *wir alle zusammen*): lásd *MUGSz.* 403.; még jobban rövidült a számkérdőben: *hány* «quot» (*acc.* *hánya-t*; *hányad*, *-dik* *quotus*; névmása a kérdő *ho*, de meglehet, hogy nem maga ezen alaptő, hanem képzős tő szolgált, pl. **hozo* = *cser.* *kudo*; v. ö. *mez-nyi*) | *m a g y.* *mekkora* *wie gross*, *wie hoch*, *akkora* *so gross wie das*, *ekkor* *so gross wie dies* (*mez-*, *az-*, *ez-kora*; v. ö. *jó-kora* *ziemlich gross*) || *c s e r.* *ñare* (*nare*, *nara*) csak

névmással mint előszóval: cserS. *meñare* (*meñar, munara*), M. *mañer* mennyi (*mo, ma* «mi»); *tunare* annyi, *tinare* ennyi || m o r d. M. *mezara*, E. *mežaro, zñaro* mennyi; *tenara, teñara* ennyi, *senara, señara* annyi; a mordE. *zñaro* e h. *mezñaro*, azt mutatja, hogy *mežaro, mezara* is előző *mezñaro*-ból való, azaz a cser. *ñare*-vel egyező *ñaro, ñara* utószava van; — megjegyzendő, hogy a cserM.-ben is van *mazara, mazar* «mennyi», hű mása a mord. *mezaranak*, s egyszersmind nyoma a mord. *meze*-hez hasonló *maza* kérdő névmástőnek (v. ö. cserM. *mada*, s hogy *vit* «öt» mellett van *viz* alak: *vizemise* ötöd, *vizlu* ötven).

2. Jobban összeforrt alakukak: v o g. *tämle* olyan, talis (*t. kum*): *tä* az | *kumle* milyen, qualis (egyszersmind adv. «hogyan, quomodo»); v o g K. *timil* ilyen, olyan (*t. amelel* ilyen móddal, ily módon), és *zumle* (adv. «hogyan») || o s z t I r t. *tament* olyan, *timent* ilyen || z ü r j. *sečom* olyan, *tačom* ilyen (*si* és *ta*), *kučom* milyen (*ko*) | v o t j. *soče* (*so*); *tače* v. *eče* (zürjP. *ečem*) ilyen; *keče, kiče* milyen || m o r d. *kodama*, E. *kodamo* milyen (más a *kodama*, E. *kon-damo* -hoz hasonló, -féle; meg: -ként, gyanánt): *ko* | *stama*, E. *istamo* olyan: *sü, se* | M. *taftama* ilyen: *tü* || l a p p. S. *taggar* ilyen, olyan; *tuoggar* olyan, *maggar* milyen; l p F. *daggar, duoggar, maggar* || m a g y a r: *ollyan* (solcher wie der), *illyen* (solcher wie dieser); *millyen* wie beschaffen, qualis, *hollyan* id. (a *ho* névmástőtől; csak tájdivatos); — tájnyelvi változatok: *ollan, olyan, ojan, o'an* stb.; — rövidült végű alakok: *olly, illy, milly* (*melly*). — Jegyzet. Az *ollyan, ollan* stb. alakok utórésze úgy látszik a második *l*-len kezdődik, a melyhez a névmás végconsonansa is alkalmazkodott vagyis *ollan* e h. *oz-lan*, vagy épen még *od-lan*; utórészére nézve utalni lehet az oszt. *lam-* (vagy akár *lan*)-ra ezekben: *muj-lamba* milyen («mi-lam-ú v. lan-ú»), *pa-lamba* másféle (más-lam-ú). — A még hosszabb *-tán, -tén* végű alak pedig: *ollyatán* v. *ollyatén, illyetén*, jóformán már a kész *ollyan*-on alapszik: *ollyan-tén, -tán*: lehet hogy az új végrész ugyancsak a vog. *tajl*-nak megfelelő *-tal, -tel*, eredetibb *tél* «plenum, totum», mely a *fiatal*-ban van meg (l. fent 32. §., 2. jegyzet).

49. §. Ritkább használatú és kevésbé világos értékű denominalis névszóképzők.

Csak olyan névszóképzőkről lehet itt szó, a melyek legalább néhány ugor nyelvben fordulnak elő és így esetleg még az ugor alapnyelvnek alakkincséhez tartoznak.

1. -r-, mint denominalis névszóképző:

Zürj. *vugir* angel = cser. *angir* id.: *vug*, cser. *ongo* griff, handhabe, henkel (v. ö. finn *onge*, lp. *vuogg* angel MUG. 717) | osztB. *undir*, *ondir* bauch, magen, inneres = vog. *qnter* uterus: oszt. *ont*, *unt* inneres, bauch (= f. *onde*, mord. *unda* cavum, cavitás) | zürj.-votj. *migör*, *mugor* leib, rumpf, körper, wuchs = cser. *mogur*, *mongir* corpus (v. ö. még: mord. *mukoro*, *mukir* podex, MUG. 597) | zürj. *kimör* nubes, obscurum = magy. *komor* torvus, tetricus, morosus: lpS. *kuolmo* crepusculum (v. ö. magy. *homály* MUG. 108). | finn *kathera* *amarus* = magy. *keser* (ebben: *keserü* *amarus*, *kesernyés* *subamarus*, *kesered-* *amarescere*; v. ö. vog. *kvä-zertaxt-* *keseredni*): cser. *kočo*, *kača*, votj. *kös* *amarus* | mordM. *sumbra*, *simbra*, *simbira* turbidus = magy. *hábor*, *kóbor* (ezekben: *háború* turba, tumultus; *háborod-* *conturbari*, *hóbortos* *mente* turbatus: MUG. 127. l. és fent 27. §., 1. végén): finnE. *somp* (g. *sombi*, *sombu* verwirrung), *sumb* (g. *summa*) haufen, gedränge, oszt. *sump* verwirrte rede, unsinn | finnS. *ankara* *validus* fortis, tüchtig = cser. *ungor* (*pü* dens molaris, tkp. «grosser, starker zahn»), oszt. *ogor* hoch: finn *aika* (*aiga* e h. *anga*: *aika* *lailla* auf tüchtige weise, *aika mies* vir adultus: v. ö. magy. *agg* senex: MUG. 718) | finnS. *suikera* (meg: *suikkari*) longus, tenuis et flexibilis = m. *sugár*, *sudár* dünn, schlank: v. ö. *suiken* [*suigeda*] id. MUG. 354 || Még külön a finn ből: S. *sykkyrä* és *sykky*, *sykkä* convolutum, globus convolutus | *pahkura* és *pahku* frustum bereve et crassum | *koukkura*, *koukero* curvamen, flexus: *koukku* uncus, curvatura | *piskara* (ebben: *piskaraise* parvulus), *pisara* gutta: *piska* (*piskaise* parvulus) | *jäntere* (n. *jänner*) és *jänte* (n. *jänti*, *jänsi*) chorda, nervus | *kukkura* (v. *kukkula*) cacumen montis: *kukku* cumulus, apex mensuræ) | *kämyrä* és *kämy* sarcina, Bündel | *väkärä*, *vekärä* és *väkä* uncus hami piscarii | *hämärä* és *hämy* crepusculum (v. ö. *hämää-* *obscurare*) | *avara* és *ava* vastus, spatiosus, amplus | *nykerä*, *nykerö* curtus et obtusus: *nykä* truncus, fragmen curtum | *näppärä* habi-

lis, sollers, alacer: v. ö. *näppäise*, *näpäkkä* id. | *typpyrä* tumulus: *typpy apex brevis et truncatus* | finnE. *avara*, *avala* (n. *avar*) = S. | E. *sagara* regenschauer (*rahva-s.* gedränge von menschen), meg: *sagariku* (*metsa-s.* dickicht im walde, *vihma-s.* regenschauer): *sageda* (n. *sage*) dick, dicht, häufig, *sago* bodensatz [dickes] | megj.: S. *koira*, E. *koer canis* (főleg: *canis mas*): v. ö. oszt. *χυj*, *χoj*, vog. *kuj* mann, männchen | S. *naara femina* brutorum: *naa* (ebben: *naise femina*, *uxor*; *nai-* uxorem ducere); — továbbá *-ro* végűek (v. ö. *koukkura* és *koukero*): finnS. *kankaro campus arenosus*, sandheide (v. *kankare*, n. *kangar*): v. ö. *kankaise arenosus* | *saparo cauda brevior* (suis, ovis): v. ö. lp. *seipe cauda* | *tohmero* (meg: *tohmelo*, *-la*) *massa nivis solutæ*: v. ö. *tohmea nive haud compacta obrutus* (*t. tie*) || — Külön a magyarból: *éber* (tő: *ébre*) «wach»: *ém* wacher Zustand (*ébre* e h. *émbre*, *émre* MUGSz. 786) | *gémber* (ebben: *gémbered-* obrigescere): **gém* = finn *kylmä*, mord. *kelmä* frigidus MUG. 787; — továbbá az *-r* mint az *<ár*, *ér* nom. verbale-képzőnek végrésze a következőkben (fent 30. §.): *fehér*, *buvár*, *csiszár*, *kajtár*, *tündér*, *csapodár*.

2. *-l*, mint denominalis névszóképző:

a) Több ugor nyelvben egyezőleg fordul elé *-l* mint elválasztható végképző «helyzetet» jelentő szókban: mordE. *vasolo* («locus remotus»): *vasolo procul*, abl. *vasoldo* e *longinquo*, messziről, prol. *vasolga* weit hin: *vaso* (*vasov* messzire, M. *vasu* előre) | = cserS. *onžol* anticus, *pars antica* (*onžolno* in fronte, ante, coram), cserM. *anzal* (*anzalna*): *oš* (*ošno* antehac, prius) || mord. *mekele*, *mejle*, *mele* («pars postica»): M. *mekelä*, *melä*, E. *mejle* nachher (c. abl. *šada melä* nach diesem, darauf), abl. *mekeldä*, *meldä* (*šada m.* nachher darauf); *mekeli* zuletzt, utoljára: *meke* (*mekev*, *meki* zurück) | = lapp *mangel* (*mangelen*, *mangelesne* post; *mangelt*, *mangelest* a tergo, pone; lpF. *maññiel*: *mu m.* post me; *maññeli* ad posterum tempus, bis nach): *mange posticus*, *posterus* (v. ö. cser. *möngö*, m. *mög*) || lp. *paijel*, F. *bagjel* (*paijela*, *paijelas-* super: *paijelasat* über dich, auf dich; F. *bagjeli*: *bagjelasam* auf mich): *paije*, *bagje* supernus | = m. *föl*, *fel* summum (*tej-föl*, *fel-föld*; *fölső* superior; *fölött* über: *káz f.* über dem hause): *fő*, *fej* caput, summum | = f. *päil-* (ebben: *päällä* azaz *pääl-nä* supra: *katon p.* auf dem dache; *päälle* [= lpF. *bagjeli*] auf (*katon p.* auf das dach),

päättä von herab: *pää caput* || lp. *mečel* («locus remotus»: *mečelen* pone: *mu m. pone me*): *meče* remotus (*mečeb* remotior; *mečen* procul, pone, a tergo) | = magy. *meszsz-* (*meszsz*, *meszsz*e e h. *meszszé* weithin [e h. *meszvé*, *meszszeló*, MUGSz. 621]; v. ö. magy. közl. propinquus, prope: lp. *käskes*, *käckes* propinquus, *käska-ne* appropinquare) || Külön egyes nyelvből: mord. *ingel*, E. *ikele* pars antica, vorderraum (*ingeldü*, *ikelde* von vorn, vor weg: *ingeli*, *ikelev* vorwärts): **ingü* (ebben: M. *inksa* «pro, propter», v. ö. magy. *vég finis*, extremum MUGSz. 569) | lappS. *autel* (*autelen* ante; *autelest* ab anteriore parte, *autelt* obviam, entgegen; Hal. *outolin*, *outolt*; lpF. *oudald*): *aute*, *ouda* anticus, pars antica, elő | lpS. *piğñol* (*piğñolen* von ... entfernt, *piğñoles* von ... weg, zur seite): *piğño* (*piğños* rückwärts, weg, *piğñoben* weiter entfernt) | lpS. *ulkol* (*ulkolen*, *-lesn* ausserhalb, extra; *ulkold* von aussen; lpF. *olgo*: *olgo-ležži* auswärts hin): *ulko*, *olgo* externus, aussen befindlich, ausserraum (= f. *ulgo*, S. *ulko*). — Jegyzet. Látni való, hogy a finn *päättä* (e h. *päättä-nä*), *päättä*-beli *päää* a lp. *paijel*, *bagjel*-nek felel meg, s minthogy *päättä* amúgy a *päää* szónak adessivusa, a nyilván helyzetre vonatkozó *-l* képzővel egyáltalában egyazonnak mutatkozik a finn külső helyviszonyi casusok (adessivus, ablativus, allativus: *-lla*, *-lda*, *-lle*) közös alapja *-l*. Szintígy a mord. *mekelä*, *mekeldü*, *mekeli* vagy E. *vasolo*, *vasoldo*, *vasolov* alakok, az egyszerű *meke*, *vaso* alaptők mellett, a finn *-lla*, *-lda*, *-lle* ragú casuscsoport másaiúl tekinthetők. Jóformán egynek is vehető ezen *-l* képzővel, mellyel az említett casusok specialis töje alakúl, a finn «nomen loci»-képző *-la*, *-lä*, pl. *appela* domus soceri (*appe*), *pappila* domicilium sacerdotis (*pappi*), *miehelä* dom. virorum, mariti, mert eredeti jelentésül ráillik a «mellék (mellette és körüle valóság)»-féle, azt tekintve, hogy pl. *on miehelässä* magyarul így van: «férj n él van», meg *mennä miehelähän* (Kalev. 23, 496) «férj h e z menni».

b) Egyéb denom. *-l*- képzés: F i n n, S. *vetelä* dünn, flüssig, wässerig (E. *vedela*, n. *vedel*): *vete* (*vede*) aqua | E. *rumala* dumm: S. *ruma* hässlich MUG. 674. | S. *äitelä*, *ytelä* subdulcis: l. MUG. 765 | S. *imelä*, E. *imala* (n. *-al*) süsslich, fade: v. ö. S. *imakka* id. | S. *ihala* angenehm, lieb, v. ö. *ihana* angenehm, schön, herrlich: *iha* lætus (*iha-mieli*) || hasonló alakuak, bár különben is fönnmaradt alapszó nélkül, meg ezen melléknevek: S. *kamala* insolitus, mirus; *katala* tæter, ingratus, miserandus; *matala* humilis; *tukala* v. *tukela*

difficilis, molestus; *hankala, hankela* inhabilis, incommodus; *kampela, kanhela* obliquus, incurvatus, inhabilis; *sukkela* (K. *sukkela*) versutus, vivax, agilis; *vikkelä* (S. K.) agilis, celer; *nokkela* alacer, sollers; *kavala* callidus, astutus; Vp. *nojela* (n. -el) biegsam, *nozela* dünnflüssig: l. Ahlqvist, Rakennus 112. §. || -la képzős tők, világos «diminutiv» értékkel, comparativus-alakokban: S. *isola-mpa* ein wenig grösser (*iso*), *parela-mpa* etwas besser (*parempa* besser), *pitelä-mpä* länger Kal. 26, 243. (e h. *pitempä*: *pitkä*); Ahlqvist, Rak. 121. §. — s ezeket tekintve a fentebbiekben a -la képző értéke diminutiv-félének vehető föl, a milyen némelyik példában igen jól illik is, pl. *äitelä, imala*; *vetelä* meg tkp. «viz-féle» (dim. comparationis). — Továbbá -lo, -lö képzővel: S. *ontelo cavus* (o. puu): *onte* cavum, *cavitas* | *purtilo* kahn, trog: *purte* (n. -rsi) kahn, schiff | *käpä* és *käpä*, *käpy* pfote, tatze | *pökkö* v. *pökkö* és *pökkö* caudex arboris major | *vartalo* statura corporis: *varte* caulis, scapus, statura || -li, -lehe-vel: *rupuli* variolæ: *rupe* porrigo, scabies, variolæ (v. ö. m. *ripacs, rapos* MÜg. 663) | *ripuli, ripalehe* (n. -le') minutum quid, frustulum: *ripa* id. | *repalehe* (és *repana*) lacinia pendens | *sipalehe* (és *sipakka*) assula, frustulum, lacinia | *sekali, sekuli* cibus mixtus: *seka* mixtum, confusio. — Lapp: Diminutiv értékű -l akad ebben: F. *niñneles, niññalas*, S. *miñeles* weibchen, nőstény: ug. *n₂ng₂* femina MÜg. 301. — Vogul: B. *sēmel*, K. *šemel* schwarz, P. K. *simel, simil* rost: *sim* rost, v. ö. cser. *šeme* schwarz (mord. *šämen, čemen* rost; v. ö. finn *hämärä* dunkelheit, dämmerung: MÜg. 292). — Magyar: -l (-ly) mint nom. verbale-nak végképzője (<á-ly, -é-ly: *akadály, veszély*): l. fent 30. §. | jóformán szintén nom. verbale-nak tartható néhány egyéb <ály-végű névszó: *homály* obscuritas MÜg. 108.; *lapály* (és *lapány*) planities ib. 681; *csekély* exiguus, paucus (*sekély* seicht, untief) ib. 338 (de v. ö. *csök-* decrescere); *kopály* (és *kopár*) kahl, unfruchtbar (k. föld glabretum): *kop-* atteri; *kevély* superbus | homályos szók: *kesely, kese* varii coloris (k. lábú ló); *bagoly* bubo, noctua (vog. *manglä*); *pikkely* squama || dim. értékű lehet az -ly ebben: *szugoly, zugoly* angulus, winkel (innere winkelbucht): *szug, zug* id. MÜg. 215. — Jegyzet. A zürjében megvan egy <ol (*öl, el*) diminutiv értékű képző (Wiedemann, 30. §.) pl. *rudol* bräunlich (*rud* braun), *peltömöl* etwas taub (*peltöm*), *kuól*, *kuól* etwas lang (*kuól*), *duböl* és *dub*, *dubid* fad, süsslich, *uél* etwas feucht (*uél*)

pemol etwas dunkel (*pemid*); *vaol*, *vaöl* wässerig — s az utóbbi példa a finn *vetelä*-re emlékeztet; de föltetsző, hogy a *votják* e képzést nem ismeri, s minthogy nyilván <ol az eredetibb alak, mely mellett még *-gol* is szerepel (*rudgol* bräunlich, *Södgol* schwärzlich, *pemgol* v. ö. *pemol*, *vižgol* gelblich): az egész képzés ezen *-gol*-val mint egész eredetiszóval keletkezettnek s a zürjén nyelv külön alkotásának látszik.

Jegyzet. A *b)* alatt fölhozott *l*-es származékszók közt némelyek, különösen a finnben bizonyos melléknevek, világosan diminutív értékűek, — de bizonytalan vajjon csakugyan *-l* az eredeti képzőalak s ez nem csak *-r* vagy *-n*-nek a helyébe lépett. Erre nézve megjegyzendő, hogy a finn *l*-es szók némelyike meg *r*-fével váltakozik: *kukkura* és *kukkula*, *tohmero* és *tohmelo*, *imala* mellett: *imara* angenehm, süss, süsslich, s a magyarban: *kopár* és *kopály*; szintígy *n*-fével váltakozik: finn *ihala* és *ihana*, *repalehe* és *repana*; magy. *lapály* és *lapány*; v. ö. hogy finnE.-ben van *pähkel* (g. *pähkla*) és *pähknü* = finnS. *pähkinä* haselnuss. — Ugyanez áll azon finn *-lo* (vagy talán *-la*) képzőről is, mely kivált a finnK.-ban többesszámi töképzésben segéd-elemül szolgál (*-loi*: pl. *talo* ház-tól: több. iness. *talo-loi-ssa* e h. *taloissa*, *mändü* fenyű: *mändü-löi-ssä*), *risti* kereszt: *ristilöi*-. Ennek Hurt («Die estnischen nomina auf *-ne purum*» Hels. 1886. 169. l.) diminutív értéket tulajdonít, s párhuzamba teszi az észti *-ze* (= *-jse*)-vel, mely szintígy segéd-elem a többesszám képzésében (*risti*: több. g. *ristizi-de*, part. *ristizid* stb.). De Genetz (Ven. Karj. 193) megjegyzi, hogy a *-loi*-féle többes nem az igazi alaptővel, hanem az egy. nominatívussal alakúl (*kivi-löi*-, *käzilöi*, s nem: *kivelöi*-, *kädelöi*-), s így tkp. összetételes szónak tekintendő, melyhez a közönséges többesi *i*-képző járult. — Még megemlítem, hogy Ahlqvist (Rakenus 60 l.) a *vetelä*, *ihala*-beli *-la* képzőt eredeti *-ta* (illetőleg *-da*)-ból elváltozotttnak tartja, t. i. azon *-ta* (*-da*)-ból, mely fejtegetésünk szerint tkp. nomen verbale-képző (pl. *valkea* e h. *valgeda*, fent 32. §.).

KISEBB KÖZLÉSEK.

Újabb adalékok a magyar nyelv török elemeihez.

Boszorkány — votják «*Busturgan* házi manó, kobold, mely álom idején megnyomkodja az embereket, annak pedig, a kit szeret, összekuszálja a haját és szakálát. На valakinek б о с з о р к а н ы н ы о м а с а volt, azt mondják róla, hogy megnyomta a *Busturgan* (Бустурганъ: домовою, сусѣдко. Онъ во время сна давить людей ради шутки; кого любить, у того перепутываетъ волосы и бороду. Если случается кошмаръ, говорить что давить Бустурганъ)». Ezt a magyar mythológiára nézve rendkívül fontos adatot Verescsagin G., votják nemzetiségű író «Вотяки Сосновскаго края» című művében olvassuk (28. l.), mely a szentpétervári orosz Földrajzi társaság közleményeinek («Извѣстiя Имп. Русск. Географ. общества») XX. kötetében jelent meg 1884-ben. Kétségtelen, hogy ez a votj. *busturgan* török s különösen csuvas eredetű, a «nyomni» jelentésű csuv. *pus-*, *pos-*, köztörök *bas-* ige causativumának nom. agentis (csuv. *pustĕrgan*, régebben: **busturgan*) alakja. E causativumnak általános «megnyomni, szorítani, szorongatni» jelentése mellett (v. ö. csuv. *pustĕr-*, *puzĕr-*, an. *pozĕr-* придавить чѣмъ, привалить что къ чему, на пр. къ двери Zolotn. — csag. *bastur-* сдавить, напастъ, поразить, подѣдить; turkom. *basir-* задавить, стиснуть, сжать Budag. I, 230. — oszm. *basĕr-* drücken, festdrücken stb.) még a szorosabban vett «boszorkánynyomást eszközölni» jelentést is följegyzi Budagov a kirg. *bastirĕl-*, csag. *basirgan-* passiv képzésű («boszorkánynyomást szenvedni v. érezni, чувствовать давленіе во снѣ, имѣть кошмаръ») származékoknál. Ezen adatok alapján bizonyos, hogy a magy. б о с з о р к а н ы is eredeti jelentése szerint «nyomkodó», б о с з о р к а н ы н ы о м а с т eszközlő dæmon, nem

pedig általában «bosszantó», mint Vámbéry — a hirtelen előkapott tör. *boš*- «haragudni, bosszankodni» igéből való származtatás kedvéért magyarázza (Magyarok Eredete 389. l.).*) Alakra nézve a *boszorkány*-t igen alkalmasan csuvasosnak lehetne tartani, a mennyiben a tőszótagbeli *a*-nak *o*-ra való változása épen egyik jellemző sajáttsága a nevezett nyelvnek, pl. *pólé* hal: köztör. *balik*; *por van*, *porňá* ujj, *poš* fej, *pot*- sülyedni: köztör. *bar*, *barmak*, *baš*, *bat*- és maga a *bas*- «nyomni» = csuv. *pos*-, *pus*-. Azomban figyelembe veendő, hogy a többi török-magyar kölcsönszók közül egyetlen egy sem mutat fel ilyen *a*—*o*-féle hangmélyedést (v. ö. *alma*, *árok*, *árpa*, *ál*, *balta*, *csalán*, *dara*, *darú*, *gyapjú*, *hangya*, *kalpag*, *kapu*, *sárga*, *saru*, *szán*, *szakál*, *szál*, *tanu*, *tar*), pedig van olyan ide való adatunk is, melyben a csuvas eredetre külön bizonyítékunk is van, mint: *karó*: tör. *kazuk* és *hanga-fü* «sinapis arvensis»: csag. *kamgak*. Ez arra mutat, hogy az első török-magyar nyelvi érintkezés idejében még nem indult meg a csuvasban a szóban forgó hangváltozás folyamata, minélfogva *boszorkány* kezdő szótagjának *o*-ja okszerűbben assimilatió útján keletkezettnek vehető olyan formán, hogy az eredeti *basurkan*, vagy akár *basturkan* (v. ö. *buzdogány* és *buzogány*) alakból előbb *buszurkán* lett a magyarban s aztán ebből a nyelv rendes hangbeli fejlődésével: *boszorkány*.

buga 1. tompa, csonka, életlen, rövid: *buga szarvú ökör* v. *kos* (= kis, csonka szarvú, vagy épen szarvatlan), *buga ködmen* (= prémtelen, azaz csonka k.), *buga mágnás* (= kurta m., fertály m.). L. Nagyszigethi Kálmán közlését: Nyelvőr XV, 410. —

*) V. ö. itt a volgai tatárok és kirgizek egy *dæmonjának*, az *Albastin*ak nevét, mely úgy látszik az *al* «csalás, hamisság, ravaszság» és *basti* «nyomás, nyomott» (v. ö. jakut *battī* druck, bedrücken és *čapartī* feindlicher überfall, наобръ, ettől: *čap*- überfallen. Budag. I, 452.) szók olyféle összetétele mint a Kúdatku Bilik 3. fejezetében a *Kün-tokti* «napszülött» és *Aj-toldi* «holdtölte» tulajdonnevek. Bálint G. csakugyan egyszerűen «boszorkánynyomás»-nak fordítja, mi mindenesetre — a mint szóbeli közlés után magam is tudom — egyik földolga az *Albasti*-nak, mely mellett azonban ép úgy mint a magy. *boszorkány* sok másféle működésben is megjelenik a nép képzeletében. L. erre nézve a «Votják népköltészeti hagyományok» közt közölt babonák 45. és 139. számaít, továbbá a 52. lapon közölt mesét. Budagov is általában «házi manó»-nak (домовой, нечистый духъ) magyarázza.

2. ostoba, buta, paraszt, pórias: «ne gondolja az úr, hogy én olyan *buga paraszt vagyok*», *buga ember* (= pórias ember). L. u. o. és Révész Ernő közlését: Nyr. XVI, 321. — V. ö. csuv. *muga, moga* tomba, csonka, életlen (тупый) | tobolszki tatár *mug, muk* 1. tompa etc. (тупый); 2. együgyű, paraszt, ostoba (простакъ) Budag. II, 264. | kirg. *mak* fáradt (eltompúlt erejű, жадный) u. o. 265. | alt. *moku* tompa kés v. fejsze (тупица) || burját *moko*, keleti mongol *moxor, moxoday* stumpf, abgestumpft, klumpig; v. ö. még jakut *muñur* stumpf, ohne spitze. — Ismeretes, hogy a keleti törökség igen kedveli a szókezdő *b*-nek *m*-vé való változtatását (l. példákat MUGSz. 433. l.) s hogy ilyen váltakozó *b-m* a magyar kölcsönszókban mindig *b* alakú, mint: *bajusz*: csuv. *mějč*, alt. *mějčik*, tat. *měrt* és *mějčik*, kirg. *murt*, oszm. *bějčik*, azerb. *bijčig*, csag. *burut* | bors: csag. ujj. *muruč*, alt. *mürs*, tat. *burč*, oszm. azerb. *burč* | borsó: alt. *mürčak*, köztör. *burčak*. Az oszmanliban és azerbajdsániban — mely nyelvek a szókezdő *b*-t meg szokták őrízni — nem találunk szorosan egyező *buga* «tompá» adatot, de van kis hangbeli változtatással és jelentésbeli megszorítással: **buda* ezen továbbképzésekben: *budala* dumm, dummkopf, tölpel (v. ö. képzőjére nézve a jakut *-lāč, -tāč* képzőt az ilyenekben: *āt* name, *āttāč* mit namen versehen, benannt; *čajačal* lob, *čajačallāč* gelobt; *tāñ* gleichheit, gleich, *tāñnāč* gleich) és *budalčik* dummheit, verstandesschwäche (Zenker). Nyilván egy eredetű az itt tárgyalt *buga* szóval a vele azonos jelentésű s hangbelileg is közel álló *buta* szó, melyről Szarvas kimutatta (Nyr. XV, 360), hogy ismeretes «ostoba» jelentésén kívül a régi nyelvben «tompá, csonka, kurta, rövid» értelme is járja (*buta szarvak*: obtusa cornua Páriz P. *buta tör* = kurta t. Sándor I.; «vagyon másféle légy is, mely kisebb a bögölynél s *szava butább*» = tompább. Miskolczi: Vadkert). A *buga* és *buta* szavak közt feltűnő hangváltozást lehet bár úgy is magyaráznunk mint Nagyszigethi Kálmán, hogy t. i. a magyar nyelv terén jött létre (mint: *csemöge*: *csemete*; *letelő*, *letinkább*, *letjobb*: *leg-*; *aggyit*: *addig*; *pegyit*: *pedig* Nyrkalauz 63.; *petymeg* és *pegyimet* MA.); de megtörténhetett az ad analogiam oszm. *budala* már a törökségben is, úgy hogy ez esetben *buta* (e h. **buka*, v. ö. alt. *moku*, kirg. *muk*, burj. *moko*) és *buga* olyan külön dialektusokból került társalakok volnának mint: *bor* és *boza*, *gyűrű* és *szérű*, *borzag* és *borza* (*bozza*, *bodza*), *zerge* (l. NyK. XX, 149.), *sárga* és *sár-*

arany. Ellentétben áll a *buta* szó eredetének itt adott fejtegetésével Szarvas magyarázata, mely szerint a tárgyalásban levő szó a hollandi *bot*, újfelném. *butt* «dumm, stumpf, kurz, dick» mása volna*) s a Hollandiában utazott Apáczai Csere János útján (kinél állítólag először fordul elő a *buta* szó) került volna az irodalomba s innen a nép nyelvébe. Ez ellen elég a következőket megjegyeznünk: 1. a *buta* szó előfordulására (még pedig «ostoba» értelemmel) van régibb adatunk is Apáczainál, jelesen Geleji Katona István 1645-ben megjelent «Titkok titka» című könyvében (Apáczai Encyclopædiája 1653-ból való), melynek 260. lapján így polemizál a szerző elfenfelével: «Maga ellen adott tehát ez a' *buta* minekünk fegyvert kezünkben e'nek a példának eléhozattatásával»; — 2. el nem képzelhető, hogy micsoda nyelvbeli kényszerűség indíthatta Apáczait vagy akár valamely előzőjét (p. Katonát), hogy a Hollandiában *bot*-nak, vagy a «német egyetemeken» *butt*-nak hallott szót itthon *buta*-vá szélesítsék. Szarvas szerint «az alaki különbség kiegyeztetése nem ütközik akadályokba (!); a magyar szónak végső *a* elemét oly járulékhangnak kell vennünk, a minőt pl. a *buja*, *busa* szókban találunk az ószl. *buj* s a ném. *busch* ellenében». De hát oly kétségtelen-e a végzet járulékhangzósága e példákban, hogy mint analogonok bizonyító erőre is képesek? Tudtommal a *buja* szónak a véghangzóját úgy magyarázzuk mint a *drága*-ét, hogy t. i. a szláv semleges -o (*drago*) végzetnek a megfelelője (mint *csuda*: szl. *čudo*). A másik *busa* (nagyfejű, pöffedt) = ném. *busch* analogia még csak maga is bizonyításra szorul.

csóltár (Pázm. Préd. 413.), *csótár*, *csujtár*, *sujtár* (Kisd. Szót.) 1. «lóra való czafrang, czafrag» Kisd. Szót. «Lószerszámokat ékesítő czafragok, sallangok» CzF. — 2. «csáprág a lovon» Kisd. Szót. «nyeregtakaró posztó» Tjsz. «Túl a Dunán így nevezik a lótakaró posztót» CzF. — oszm. *čültār*, *čuldār*, *žüldār*, *čüldār* eine art flauschdecke, satteldecke Zenk., «housse de laine à long poil des paysans surtout des Bulgares» Bianchi | turkom. *čültār*,

*) Ugyanezt a nézetet megtaláljuk már Diez «Etym. Wörterbuch» művében is, melynek 61. lapján a *buta* (sajtóhibával *buda*-nak írva) a spany. *boto* stumpf, fran. *bot*: *piéd* b. klumpfuss, *botte* klumpen, oláh *butaciū* stumpf, blöde szókkal állítódik egybe.

čıldār (чахолъ на вючномъ сѣдлѣ). Budag. I, 499. || kaz. tat. *čéltār* csipke, rojt. Bál., бахрома, узоръ Budag. I, 485. | csuv. *čéndār*, *čéndēr* id. (кружево, узоръ) Zol. | votják *čilter* himzésmű a törülkőzökön, kendőkön, ingelőkön stb.; csipke, rojt. A *žüldār* alak meg van a perzsában is (Zenk.) s úgy látszik az arab *جل* *žüll* pferdedecke, decke, schleier (oszm. *žul*, *čul* pferdedecke von grobem wollenzeug; lappen, schlechtes kleid) és perzsa *dār* «tenens, habens» összetétele. A vegyeshangú perzsa alak megérteti, hogy miért lett a törökség egy részében magashangú, a másodikában mélyhangú szó belőle. Alakilag a magy. *csóltár* mindenestre az oszm. *čültār*-hoz áll legközelebb, de mivel jelentésében a tatár «czafrang, sallang»-féle fejlődmény is megtalálható: nem tekinthetjük egészen bizonyosnak, hogy közvetlenül az oszmanli volna a kölcsönadó nyelv.

csótán, *csótány* schwabe, schabe, schollbeisser. — tat. *čëwëlčan*, *čëwalčan* gilizta, csuv. *šëbëlžan*, csag. *žülžän*, *čülžän* (جولجان) *ž*—*ج* Budag. I, 446.) egy vörös féreg (красный червь). Egész közönséges eset a régi török-magyar természetrajzi műszók között, hogy egymáshoz közel álló, vagy némiképen hasonló fajokat jelölnek az alakilag egybevágó adatok, pl. magy. hangyál, hangya: csuv. *žëndēla*, *žëngla*, tat. *kandala* poloska | *pöcsik*, *pöcsök* eleven csipős légy: tör. *böžek* reptil, insect, wurm, schnecke, käfer | *toportyán-féreg* farkas: kel. tör. *tarbagan* murmeltier | *czicz-kány*: tat. *tēčkan* egér | *gözü*: tat. *küse* patkány || *gyökönke* baldrian, augenwurzeln: oszm. *diken* dorn, distel, tat. *tigänäk* klette | *hanga-fü* sinapis arvensis: csag. *kamgak* distel | *borzag*, *bozza*, *bodza*: kel. tör. *borsuk* tiszafa | *torma kren*, meerrettig: kaz. tat. *torma* retek. V. ö. erre nézve votj. *keč* és *lud-keč* nyúl: tör. *keči* kecske; továbbá Szarvas G. tárgyalását a *pulyka* szóról (Nyr. XVI.). Alakilag pontos a megfelelés a magy. *csótán* (e h. **csóltán*, mint *csóltár* és *csótár*) és tat. *čëwëlčan* (per assimilationem e h. *čëwëlčan*) közt; az első szótag hosszú magánhangzója olyan eredetű mint a *tyúk* szóé (v. ö. tör. *tauuk*, *tawuk*, csag. *taguk*). Megjegyzendő, hogy szóközépi *b*-nek teljes eltűnésére is van egy analog adatunk a magy. *kan*, *vadkan* szóban, melynek megfelelői tör. *kaban*, mong. *žaban* (l. Budenz: NyK. XX, 151.).

dió, *dijó*, *divó* (Nyr. V, 330; VIII, 384, 522.), *dia-fa*, *dijászó* (Nyr. VIII, 477.), *gyió* (u. o. 450.). — csuv. *süklü* (Zol.), *süskü*, *süské* mogyorócseszeje (орѣшина), *sügüldü*-feltörni, kihámozni a mogyorót (выщелкивать, лущить орѣхи) | kaz. tat. *čekläwek*, *čekläük* mogyoró, *astarzan čekläwege* dió Bálint; *éikläük* dió (греческий орѣхъ) Budag. I, 507. | tobolszki tatár *éitläük* id. u. o. | kel. tör. *éigilik* name einer frucht od. beere (Senk-i-lahi Zenk.). — Bizonyos, hogy a magyar őshazában nem termő *dió*-nak a neve vagy kölcsönvétel, vagy valamely hozzá hasonló gyümölcsű növény nevének átruházása. Az utóbbira mindenesetre legalkalmasabb a mogyoró neve, a mint az oroszban is a diót «görög mogyorónak» (греческий орѣхъ), a tatárba «Asztrachán mogyorójának» (l. fönt), a votjában «pusztai mogyorónak» (*kir-puš-moiti*) nevezik. A magyarban magára a mogyoróra sincs eredeti szavunk (l. Nyr. XIII, 262.); mi természetesebb tehát mint hogy a *dió*-nak is idegenben keressük hazáját, még pedig első sorban ott, honnan a *mogyoró*-t is nyertük, vagyis a törökség területén? Nézetem szerint — bármily képtelenségnek is tessenek első tekintetre — a magy. *dió* eredeti képmása a mai csuv. *süklü*. Meggyőzőbb lesz e vélemény, ha figyelembe vesszük a magy. *hiúz*, *csalán* és *disznó* szók hangbeli viszonyát a megfelelő török, illetőleg mongol alakokhoz. A *hiúz*-nak másai, mint Budenz kimutatta (NyK. XX, 149.): mong. *silegüsün*, burj. *šülükün*, altaji tat. *šülüzin*; — a *csalán* (dialectice: *csiány* Nyr. IV, 561; *csojány* u. o. V, 427; *csólyány*; *csóvány* u. o. IV, 265., V, 426.) szóé: chivai tat. *čalyan* tövisbokor (колючий кустарникъ) Budag. I, 462; csag. *čalagan* csalán (Vámb.), csuv. *šilan* túskebokor (терновникъ). A szóközép tekintetében magy. *dió*, *hiúz* és *csiány* (illetőleg: *dijó*, *hijúz* és *csiány* v. *csojány*, vagy akár: *divó* és *csóvány*) egymással egyező hangtani fejlődmények egyező — *lg* vagy *gl* (csuv. *sügüldü*-, *süklü*) hangsoportot tartalmazó — alapokból. Ha még ehhez számba vesszük, hogy a *hiúz* szón kívül még a török- (ill. mongol-) magyar *hölgy*, *gödény*, *zerge* és *szunyog* szókban is tapasztalunk hangrendi eltéréseket a megfelelő alakok között (l. NyK. XX.) s hogy ez általában gyakori a keleti altaji nyelvekben: nem maradhat fenn többé kétség, hogy a mi a szóközépét illeti, csuv. *süklü* és magy. *dió* egyeztetetők. A szókezdő mássalhangzók eltérésére analogia a *disznó* szó, melynek csuvas mása *sisna* (tat. *duñez*, tör. *toñuz*, do-

ñuz); ez t. i. azt bizonyítja, hogy az ócsuvasban (a honnan a magyar-török kölcsönszók jobbadán valók) lehetett valamely szó *d*-vel kezdődő, ha a mai csuvasban sibilans van is helyében. Sok más esetben is határozottan kimutatható a csuv. sibilans szókezdőnek ilyen (*t*, *d*-féle) eredete, pl. *sar*- kiteríteni: oszm. *ser*-, jak. *tir*-, alt. *čir*- | *sas* hang: oszm. azerb. *säs*, jak. *tas* | *súkkér* vak: köztör. *sokir*, *sagir*, jak. *tokur* || *čilyä* nyelv: köztör. *til*, *dil* | *čérnä* köröm: tat. kir. *tirnak*, alt. *tirmak* | *čéré* eleven: tat. *tere*, kir. *tiri*, oszm. *diri* | *čol* kő: köztör. *taš* | *čę* tyuk: tör. *tauk*, *tawuk*, tat. *tawék* || *šęzi* egér: tat. *tčikan*, *sičkan*, alt. *čičkan* | *šęl* fog: köztör. *tiš*, *diš* | *šęn* fagy: köztör. *toñ* | *šiš*- földagadni: alt. *tiš*-. Mindezek alapján a magy. *dió* és csuvas *šüklü* közös ősalakjait a következőképen construálhatjuk: ócsuvas **toklō*, **doklō* (**doglo*), **dolo* = magy. *dijó*; ócsuvas magashangú párja: *töklő* = mai csuvas *šüklü* = tat. *čęklä-węk*. Ilyen társalakok fölvétele az ócsuvasra nézve egészen jogosult; hiszen egyéb példákon is tapasztaljuk, hogy ama nyelv dialektusokra volt oszolva, vagy legalább hogy a mai csuvas nem minden tekintetben örököse ama régi csuvasféle (a mai csuvasall leginkább egyező) nyelvnek, melyből a magy. kölcsönszók valók; v. ö. magy. *tenger*: mai csuv. *tęnęs*, magy. *válú*: mai csuv. *volak*, *vęlak*, magy. *haris*: csuv. *käręš* s fent a *buga* szót tárgyzó cikket.

gyom. — Már a Nyr. XIII. kötetében (261. l.) utalok, mint szabályos mására, a csuv. *šom* «unkraut, spreu, gras im getreide, zerriebenes heu (плевели, трава въ хлѣбѣ, трыха)» szóra, föltévéen hogy ez régibb **dom*, **jom* (s nem **čom*) helyett való. Ama föltevéses alakra nézve most már határozott adatokhoz jutottam az altaji tat. *joñ* pázsit, gyep (дөрһө, пласть) és votják *em-jum* «orvosság» szókban. A csuv. *šom* és alt. *joñ* szóvégző mássalhangzóí úgy viszonylanak egymáshoz, mint csuv. *tom*, *ton* nasskaltes wetter (изморозь): jakut *toñ* gefroren; *šomol* könnyű: tat. alt. *jeñil*; *šom*, *šon* gyapju: oszm. *joñ*, csag. *juñ*, jak. *oñ* stb. A votják *em-jum* igen érdekes nyelvemlék a csuvasra nézve, melyben megvan a teljes összetétel *em-šom* (*em-šom*) »füvekből készült orvosság (лекарство изъ трыхи)».

hagyma, hajma. — mong. *soñgina* grüne zwiebel (Schmidt); alt. *sogono* | tat. *soyan*, *suyan*, csag. *sojyan*, uigur *sogun* (Budag. I, 708.), oszm. *sogan*, csuv. *soyan* | cser. *šogan*, votj. *sugon*, permi *sugon*. — Budenz fentebb több magyar szóra nézve (*ildom*, *hiúz*,

hölgy, zerge, czakó, harang) kimutatta, hogy legpontosabban egyező másaik csakis a keleti altaji nyelvsoportokban, a mongolban és mandsuban találhatók meg. Ezekhez sorozandónak vélem én a magy. *hagyma* szót is, mely a mong. *soŋgina* alakhoz — a szókezdő *s-h* és szóközépi *ŋg-gy* hangváltozás tekintetében — úgy viszonylik mint a magy. *hölgy* «hermelin» a mong. *soloŋgo* «iltis», illetőleg a magy. *hiúz* a mong. *silegüsün* (csuv. *šüldwés*) szóhoz. Ismeretes, hogy a csag. *sojgan*, oszm. *sogan* alakokat már Vámbéry is egyeztette a magy. *hagymá*-val (NyK. VIII.); de a végzeteknek nagy hangbeli eltérése miatt ilyen alakhoz (t. i. mint közvetlen török forrásból eredt kölcsönvétel) nem fogadható el ez a származtatás (v. ö. a magy. *buzogány, boszorkány, sárkány, cziczhány* szokat, melyeknek török megfelelői a *sojgan* szóval hasonló végzetűek). Az «alaki» nehézséget megjegyzi Budenz is birálati észrevételeiben, ki ezenkívül utal a «Magyar és finn-ugor Szóegyezések» 90. cikkére, mely a *hagymá*-t a vogL. *kuoŝm* «vadhagyma» és votj. *kumiz* «foghagyma» szókkal veti egybe. A votj. *kumiz* eredetiségét azonban kétessé teszik a török *kimizdik* sauerampfer, bask. *komuzluk* ein saueres gras, art kohl (l. Votják nyelvt. 391. cikk) s azt hiszem a vogL. *kuoŝm, kqsm* zwiebel, waldknoblauch (allium ursinum) is a mord. *kuŝma, keŝma* «torma» szóval együtt csak a csuvas *kuŝman*, zürjén-votj. *kuŝman*, cser. *uŝman, uŝmen*, mord. *kŝuman* «reték» szó kopott mása (v. ö. vogK. *oŝer-som* világ vége Mát. Ev. 13, 40 = arab *āŝer-zemān* a végső idő). Jegyezzük meg, hogy ez a *kuŝman* szó a votjákban mindenféle vastag és húsos gyökerű növény elnevezésében szerepel (pl. *kurét kuŝman* torma, *galanka-k.* kalarábé, *gord-k.* czékla, *jumal-k.* metélő káposzta, *čuž-k.* murokrépa, *piňal-k.* hónapos reték) s hogy ennélfogva igen könnyen állhatott be a «hagymá»-ra való jelentésfordulat a vogulban.

iplik «czérnával való kivarrása a magyar csizmasaroknak» «külső vastag varrás a csizmasarkán» (tiszamelléki szó). Tjsz. — oszm. *iplik* faden, faden eines gewebes; zwirn, schnur Zenk.; azerb. *iplik* sodrott czérna, нитка крученая Budag. I, 176. Származéka az oszm. azerb. *ip, ib*, csag. kaz. *jib*, kirg. *žep* fonál, czérna szónak.

Dr. MUNKÁCSI BERNÁT.

Mandsu nyelvmutatvány (1—4. sz., fent 395—400. l.).

5. A két testvér. (Adam, Gramm. 84. l.)

Giañsi bai emu xeze de žuru žuve žuj banzižabi ; azuni gebube Džōdeñ deoi gebube Džōdi seme araxa. bočo fian, gisurere žilgan emu-adali. (2) amala mutuža mañgi emu ineñgi sasa šusaj baža. geli emu biade žuj banziža. (3) azigenci gusin sede isitala jaja žabšara ufarara bajta gemu emu-adali bižebi. (4) gusin emu se-de ažuun deo gioj-zin simneme goloj xečende žifi tatara bō-de ebuxe. (5) adaki bōi aņgasi xeze Džōdeñ-be jarkiara-de Dsōdeñ cirabe tob obufi žalbužaku. (6) ini deo-de tacibume xendume : «ere adaki bōi aņgasi xeze mimbe jarkiambe žiže biže. bi žalbužaku uņgiže. sini bočo fian emu adali-be dažame ajkabade simbe jarkiaci, si erdemube ekiembure vejlebe ume jabure» seže. (7) deo žortaj že seme žabuži utžaj xeze deo latuža. tere xeze ere ažuun deo emu adali banziža-be saraku, isžunde gunin ačafi, žažilazabi. (8) tereci Džōdi xežei baru xendume : «bi gioj-zin baža mañgi simbe urunaku sargan gajmbi» seže. (9) bañ biže tucibuže mañgi, tuvaci : ažuun Džōdeñ gioj-zin bažabi, deo Džōdi bažakubi. (10) Džōdi geli tere xeze-be žoltome xendume : «bi te giñ xečen-de genembi. zinši baža mañgi simbe gamara. damu pančan akui žalın žobombi». (11) tere xeze utžaj inde biže žakabe vacižiambe bufi uņgiže. (12) nieñnieri ažuun simnefi zinši baža. (13) tere xeze židere-o seme aliaci umaj mezige aku ofi ališajaj nimekulefi dorgideri biže arafi Džōdeñ-de benebuži aku ožo. (14) Džōdeñ tere biže sabuži umesi golofi amasi žifi deode fonžire žakade deo užu gidafi umaj žaburaku. (15) žaj ania deode banziža žuj aku ožo, ažunde banziža žuj umajnažakubi. (16) deo gosižolome soņgome nakaraku, žuve jasa dožo ofi, gojdažaku inu bučeže. (17) ažuun ambula se bažafi, žuse omosi vesičun banzižabi.

Giañsi sinai tartomány neve ; ba hely, vidék, tartomány ; xeze asszony (xaža férfi), žuru kettős, egy pár, páros ; ara- csinálni, tenni, megcsinálni (kül. : irni) ; bočo szín, külső, külalak : fian id. (arcz-szín). — (2) amala : fent 316 ; mutu- nőni, fölnevekedni ; sasa együtt ; šusaj fölsőbb tanuló (és annak foka, tudorjelöltség) ;

geli még, egyszersmind, megint; *bia* hold, hónap. — (3) *azigen* kicsiny, fiatal; *gusin* harmincz, se- életkor, év; *isitala*: 391. l.; *žabšanyerni*, *ufara*- elejteni, hibázni, veszteni; *gemu* mind. — (4) *gioj-zin* második tanulmányi fok (tudorság); *simne*- vizsgálni, vizsgálatot tenni; *golo* tartomány, *žečen* város, várfal; *tata*- húzni, visszatarítani; megállani, megszállni; *ebu*- leszállni. — (5) *adaki* közel való, szomszéd (v. ö. *adali* hasonló); *aŋgasi* özvegy; *jarkia*- csábítani (383. l.); *cira* arcz, szín; *tob* egyenesen vmi felé; igaz, szabályos, komoly; *çalbu*- beereszteni, befogadni. — (6) *tacibu*- tanítani, oktatni; *erdemu* erény, erkölcsösség; szellemi tehetség; *ekie*- kevesbedni, fogyni; *ekiembu*- kevesbiteni, lefogyasztani, ártani; *vejle* ügy, dolog; véték, bűn. — (7) *žortaj* szántszándékkal, tettetéssel; *že* «hallom, igen»; *latu*- hozzáragadni; paráználkodni; *iszunde* egymás közt, kölcsönösen; *žazi* kedves, szeretett; *žazila*- megbarátkozni, egymást szeretni. — (8) *urunaku* okvetetlenül, minden bizonnyal. — (9) *bitze* írás (levél), könyv: *bañ b.* hirdető lista; *tuci*- kimenni: *tucibu*- kiadni, közzétenni. — (10) *žolto*- megcsalni, hazudni; *giñ žečen* főváros; *zin-si* tudorság, magisteri fok; *gama*- elvinni, magával vinni; *pančan* költség, úti pénz; *žobo*- aggódni, búsulni. — (11) *vacizia*- elvégezni, véghez vinni, végig fogyasztani. — (12) *nieñnieri* tavasz; tavaszkor; *alia*- várni, várakozni; *umaj* (fent 318. l.); *mezige* hír, tudosítás; *ališa*- unatkozni, búsulni; *nimeku* betegség; *nimekule*- megbetegedni; *dorgideri* titkon (316. l.); *bene*- vnova vinni; *benebu*- caus.; *aku o-[mbi]* «nincsenne lenni», meghalni. — (14) *golo*- félni, ijedni; *užu* fej; *gida*- lenyomni, lehajtani, legyőzni. — (15) *žaj* másík, második, következő; *ania* esztendő; *umajna*- (*aku*-val, v. ö. *umaj* 318. l.) mintegy «sem-mizni» = semmit sem tenni, semmi bajának nem lenni: *umajna-čaku* semmi baja sem lett; *umajnaraku* «se baj» (ничего). — (16) *gosixon* bánat, szomorúság; *gosizolo*- bánkodni, búsulni; *soŋgo*- sírni, ríni; *naka*- vmitől elállni, megszánni; abbahagyni; *jaso* szem; *dožo* vak; *gojda*- késni: *gojdayaku* nem sokára. — (17) *ambula* igen nagy, bő; nagyon; *žuse*, *omosi* (313. l.); *vesizun* magas, magas állású, tiszteletben álló; *banzi*- «élni» és «születni, nőni».

A M. T. AKADEMIA NYELVÉSZETI KIADÁSAI.

NYELVTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK. Kiadja a M. T. Akadémia Nyelvtudományi Bizottsága. Szerkeszti Hunfalvy Pál, I—XIV. köt.; szerkeszti Budenz József, XV—XX. köt. 1862—1886. Ára kötetenként II—X-ig 1 frt 50 kr., XI-től fogva 3 frt.

NYELVEMLÉKTÁR. Régi Magyar Codexek és Nyomtatványok. Kiadja a M. Tud. Akadémia Nyelvtudományi Bizottsága. Szerkesztik: Budenz József, Szarvas Gábor és Szilády Áron. 1874—86. 8-adrét.
 I. kötet. Bécsi Codex. Münchener Cod. Közzéteszi: Volf Gy.
 II. kötet. Weszprémi C. Peer C. Winkler C. Sándor C. Gyöngyösi C. Thewrewk C. Kriza C. Bod C. Közzéteszi: Volf Gy.
 III. kötet. Nagyszombati C. Szent Domonkos C. Virginia C. Közzéteszik: Komáromy L. és Király P.
 IV. V. kötet. Érdy C. Közzéteszi Volf Gy.
 VI. kötet. Tihanyi C. Kazinczy Codex. Horvát Codex. — VII. kötet. Ehrenfeld Cod. Simor C. Cornides C. Sz. Krisztina élete. Vitkovics C. Lányi C. — VIII. kötet. Sz. Margit élete. Példák könyve. A sz. apostoloknak méltóságáról. Apor C. Kulcsár C. — XI. kötet. Debreczeni C. Gömör C. — XII. kötet. Döbrentei C. Gömör C. — XIII. kötet. Feszetics Cod. Pozsonyi C. Keszthelyi C. Miskolczi töredék. — Közzéteszi Volf Gy. Ára kötetenként 2 frt.

RÉGI MAGYAR KÖLTŐK TÁRA. (Corpus poetarum.) Szerkeszti Szilády Áron. I. kötet: Középkori magyar költői maradványok 1877. II.—V. kötet: XVI. századbeli magyar költők 1880—86. Ára kötetenként 2 frt.

CODEX CUMANICUS bibliothecae ad templum Divi Marci Venetiarum. Jegyzetekkel s glossariumokkal kiadta gr. Kun Géza. 1880. N. 8-rét. Ára 5 frt.

UGOR FÜZETEK. Adalékok az ugor nyelvek ismeretéhez és összehasonlításához. I. szám. Genetz A. Orosz-lapp nyelvmutatványok. 1879. Ára 60 kr.
 II. sz. Zürjén nyelvmutatványok. Közl. Budenz J. s Halász I. 1883. Ára 60 kr.
 III. szám. Halász I. Svéd-lapp nyelvtan és olvasmányok 1881. Ára 60 kr.
 IV. szám. Máté evangélioma moksa-mordvin nyelven. Tyumenyev fordításából közölte Budenz J. 1881. Ára 60 kr.
 V. szám. Munkácsi Bernát. Votják nyelvmutatványok és nyelvtanulmányok I. 1884. Ára 60 kr.
 VII. szám. Halász Ignác. Svéd-lapp nyelv. I. Lule- és Pite-lappmarki nyelvmutatványok és szótár 1885. Ára 1 frt 20 kr.
 VIII. szám. Halász Ignác. Svéd-lapp nyelv. II. Jemtlandi lapp nyelvmutatványok. 1886. Ára 60 kr.

(Különnyomatok a «Nyelvtud. Közlemények»-ből.)

RÉGI MAGYAR NYELVÉSZEK Erdősitől Tsétsüig. (Corpus Grammaticorum linguae Hungaricae veterum.) Kiadta Toldy F. 1866. Ára 2 frt.

REGULY ANTAL HAGYOMÁNYAI. A Vogul föld és nép. Kidolgozta Hunfalvy Pál 1864. Ára 2 frt.

- MAGYAR-UGOR ÖSSZEHA-SONLITÓ SZÓTÁR. Irta Budenz J. 1873—81. Ára 5 frt.
- A MAGYAR IGEIDŐK. Irta Szarvas Gábor 1872. Ára 1 frt.
- A HELYES MAGYARSÁG ELVEI. Irta P. Thewrewk Emil. 1873. Ára 1 frt.
- A MAGYAR NYELVUJITÁS óta divatba jött idegen és hibás szólások bírálata. Irta Imre Sándor. 1873. Ára 1 frt.
- KALEVALA. A finnek nemzeti eposza. Fordította Barna Ferd. Ára 1 frt.
- SIMONYI ZS. A magyar kötőszók, egyuttal az összetett mondat elmélete. I. kötet. (A mellérendelő kötőszók.) 1881. Ára 1 frt 20 kr. II. III. köt. (Az alárendelő kötőszók) 1882—83. Ára 2 frt 40 kr.
- KAZÁNI-TATÁR NYELVTANULMÁNYOK. Irta Sz. Bálint Gábor. I. füzet. Kazáni-tatár szövegek. 1875. II. füzet. Kazáni-tatár szótár 1876. III. füzet. Kazáni-tatár nyelvtan 1877. Egy-egy füzetnek ára . . 1 frt.
- ÉRTEKEZÉSEK A NYELV- ÉS SZÉPTUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL. Kiadja a M. T. Akad. Az I. oszt. rendeletéből szerk. Gyulai Pál, osztálytitkár. I—VIII. köt. 1867—1880. Ára 20 frt 20 kr. — IX. köt. (1—12 sz.) 1882. Ára 3 frt 20 kr. — X. köt. (1—13 sz.) 1882. Ára 4 frt. — XI. köt. (1—12. sz.) 1883. Ára 3 frt 70 kr. — XII. köt. (1—12. sz.) 1885. Ára 4 frt 60 kr. — XIII. kötet. (1—10. sz.) 1886—87. Ára 3 frt.
- SZINNYEI JÓZSEF. Finn-magyar szótár 1884. Ára 3 frt.
- AZ UGOR NYELVEK ÖSSZEHA-SONLITÓ ALAKTANA. Irta Budenz J. Első füzet: Igeképzés. 1884. (Különnyomat a Nyelvt. Közl.-ből.) Ára 1 frt.
- A PHONETIKA ELEMELI, különös tekintettel a magyar nyelvre. Irta Balassa József dr. 1886. Ára 70 kr.
- VOTJÁK NÉPKÖLTÉSZETI HAGYOMÁNYOK. Gyűjtötte és fordította dr. Munkácsi Bernát 1887. Ára 2 frt.
- OSZMÁN-TÖRÖK NÉPKÖLTÉSI GYŰJTEMÉNY. I. kötet: *Oszmán-török népmesék*. Gyűjtötte dr. Kúnos Ignác. 1887. Ára 2 frt 30 kr.